

BOCHKOR KÁROLY

**Államgazdasági számtartástan
(államszámviteltan) tekintettel a
törvényhatóságok és községek háztartására**

1902

E-könyvek igény szerint – Könyvek milliói elérhetők egy kattintásra

Az európai könyvtárak rengeteg, a XV. és XX. század között kiadott könyvvvel rendelkeznek. Az EOD szolgáltatással ezek a rejtett kincsek mindenki számára hozzáférhetővé válnak egyetlen kattintásra. Az EOD hálózaton keresztül a könyvtárak katalógusaiban keresheti és rendelheti meg a kívánt könyv e-másolatát a világ bármely részéről a hét bármely napján, a nap 24 órájában. A könyvet digitalizáljuk és az e-másolatot elérhetővé tesszük Önnek. Fizessen online, bankkártyájával és állítsa össze a saját személyes digitális könyvtárát!

Milyen az EOD által készített e-könyv?

Az EOD szolgáltatás e-könyvei olyan digitalizált könyvek, amelyeket PDF formátumban kézbesítünk Önnek. A fájl tartalmazza a digitalizált eredeti könyv képét és az OCR-rel (optikai karakterfelismerővel) felismertetett* teljes szöveget. Az elektronikus szöveg előnye, hogy kereshető, másolható, más programokkal szerkeszthető, belőle nyomtathatók részletek, sőt akár az egész is. Természetesen minden az eredeti dokumentumon előforduló bejegyzés, jelölés vagy széljegyzet is látható lesz a digitalizált változaton.

* Nem minden e-könyvben alkalmazható.

A szolgáltatás feltételei

Az EOD szolgáltatásainak igénybevételével egyidejűleg elfogadja annak feltételeit is. A jelen dokumentum bármely részéről készült minden egyes másolatnak is tartalmaznia kell ezeket a feltételeket. Az EOD szolgáltatás szigorúan személyes, nem kereskedelmi célokból biztosítja a digitalizált dokumentumokhoz való hozzáférést és nem engedélyezi az egyéb célokból való felhasználást.

A szolgáltatás feltételei: <http://books2ebooks.eu/odm/html/mtak/hu/agb.html>

Terms and conditions in English: <http://books2ebooks.eu/odm/html/mtak/en/agb.html>

További e-könyvek

További e-könyvek elérhetők az alábbi oldalon: <http://books2ebooks.eu>

ÁLLAMGAZDASÁGI SZÁMTARTÁSTAN

(ÁLLAMSZÁMVITELTAN)

TEKINTETTEL

A TÖRVÉNYHATÓSÁGOK ÉS KÖZSÉGEK HÁZTARTÁSÁRA.

IRTA :

BOCHKOR KÁROLY

JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI DOKTOR

A BUDAPESTI TUDOMÁNY-EGYETEMEN AZ ÁLLAMSZÁMVITELTAN NYILVÁNOS RENDES PROFESSZORA,
VOLT MINISZTERI SZÁMTANÁCSÓS.

ÖTÖDIK EGÉSZEN ÁTDOLGOZOTT KIADÁS.

Bolti ára 12 korona.

BUDAPEST,
IFJ. NAGEL OTTÓ BIZOMÁNYA.
1902.

MAGY. TUD. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

ELŐSZÓ AZ ÖTÖDIK KIADÁSHOZ.

Ennek a kiadásnak átdolgozásánál is kettős czél lebegett szemem előtt.

Először az, hogy *átlátszóbbá* tegyem nemcsak az állami, hanem egyáltalán az egyéni különféle gazdaságok *számtartásának* (számvitel, számadás, számvétel és mindenféle úgynevezett könyvvitel) *szövevényeit*.

Másodszor, hogy az állami, törvényhatósági és községi gazdaságban érvényes számtartási törvények, szabályok és rendeletekről *forrásmunkát adjak*.

Bár a jelen kiadásban főleg az utóbbira kellett súlyt helyeznem: mégis jogos öntudattal mondhatom, hogy *az egész kiadás nemcsak a források bőségében, hanem minden más irányban is nagy haladást mutat*.

Egyúttal fogadják itt őszinte köszönetemet önzetlenségükért, azok az igen tisztelt számtartó kartársaim, kik fáradozásaimban támogattak. Legyenek meggyőződve, hogy előkelő gondolkodásról tanuskodó eljárásukkal, első sorban a magyar gazdasági életnek és számtartásnak tettek jó szolgálatot.

Budapesten, 1902. tavaszán.

B. K.

TARTALOMJEGYZÉK.

Bevezetés.

1. §. A gazdasági számtartás értelmezése 1. l. — 2. §. A gazdasági számtartás tudománya és rendszere 3. l. — 3. §. A gazdasági számtartás egyéb elnevezései 5. l. — 4. §. A gazdasági számtartás és az állami számvitel 7. l. — 5. §. Az államgazdasági számtartás, ennek tudománya és kifejtésének rendszere 9. l. — 6. §. Az államgazdasági számtartás és közéletünk 12. l. — 7. §. Az államgazdasági számtartás irodalma 18. l. — 8. §. Az államgazdasági számtartás rendszerének nyilvános előadása és a számtartási államvizsga 22. l.

Alapvető rész.

I. Fejezet : A gazdaságról.

9. §. Szükségek, javak, vagyon, gazdaság, gazdálkodás 30. l. — 10. §. Termelés, fogyasztás 33. l. — 11. §. Forgalom, érték, ár 35. l. — 12. §. A pénz 37. l. — 13. §. Hitel- és értékpapírok 40. l. — 14. §. Tőzsde és árjegyzék 43. l. — 15. §. A gazdaságok és vagyonváltozások különfélesége 47. l.

II. Fejezet : Számtartás a gazdaságban.

16. §. A gazdaság vitele 51. l. — 17. §. Számvitel a gazdaságban 55. l. — 18. §. A gazdálkodás ellenőrzése 59. l. — 19. §. Számadoltatás a gazdaságban 61. l. — 20. §. A számtartás célja, jelentősége 64. l. — 21. §. A számtartás közjogilag 66. l. — 22. §. A számtartás kereskedelmi és büntetőjogilag 69. l. — 23. §. A számtartás műszaki eszközei 72. l. — 24. §. A számtartás különfélesége 77. l. — 25. §. A kettős számtartás bevezető ismertetése 83. l. — 26. §. A leltár, a napló és ezek kettős könyvelése 98. l. — 27. §. A francia kamatos folyószámla 101. l. — 28. §. Az anyag nyilvántartása a segédkönyvekben 105. l. — 29. §. A nyers (próba) mérleg 106. l. — 30. §. A részleges számlák lezárása 107. l. — 31. §. A napló és a főkönyv lezárása 111. l. — 32. §. A kettős számtartás különféle rendszerei 113. l. — 33. §. A helvét és angol folyószámla 116. l.

Általános rész.

III. Fejezet: Az államról.

34. §. Az állam és szervezete 144. l. — 35. §. A királyi hatalom 146. l. — 36. §. A törvényhozó hatalom 148. l. — 37. §. A végrehajtó kormányhatalom birtokosa 151. l. — 38. §. A kormányhatalom felosztása 153. l. — 39. §. A vezérlő központi hatóságok 156. l. — 40. §. A helyhatóságok, nevezetesen a királyiak 160. l. — 41. §. A törvényhatóságok 164. l. — 42. §. A községek 169. l. — 43. §. A gazdasági foganatosító hivatalok és szervezetük 171. l.

IV. Fejezet: Az állam gazdaságáról.

44. §. Az állami kiadásoknak és bevételeknek forrásai 175. l. — 45. §. Az állami birtokok 176. l. — 46. §. Az állami vállalatok 178. l. — 47. §. Az állami adók 179. l. — 48. §. Az állam hitele és adósságai 181. l. — 49. §. Az államgazdaság szervezete, sajátságai és vagyonváltozásai 184. l. — 50. §. A törvényhatóságok és községek gazdasága 189. l. — 51. §. Az árva- és gyámhatóságok s az alapítványok gazdasága 192. l.

V. Fejezet: Számtartás az állam gazdaságában.

52. §. Államgazdaság és számvitel 195. l. — 53. §. Az állami számvitel előzetes fokozatai 198. l. — 54. §. Az állami számvitel folyó, jelen és utólagos fokozatai 202. l. — 55. §. Az államgazdaság ellenőrzése és a számadoltatás 205. l. — 56. §. A számtartóságok 209. l. — 57. §. Az állami számvevőszék 213. l.

VI. Fejezet: Az államgazdaság rendszere.

58. §. Az állami leltár és berendezése 216. l.

VII. Fejezet: Költségvetési előirányzat.

59. §. A költségvetés tartama és alapja 219. l. — 60. §. A költségvetés tartalma 223. l. — 61. §. A költségvetés szerkesztője és szerkesztése 225. l. — 62. §. A költségvetés belső berendezése 233. l. — 63. §. A költségvetés külső elrendezése 237. l. — 64. §. A költségvetés országgyűlési tárgyalása 241. l.

VIII. Fejezet: Költségvetési törvény.

65. §. A költségvetési törvény és hitel 242. l. — 66. §. A költségvetési hitel tágitása 244. l. — 67. §. A költségvetési hitel korlátozása 245. l. — 68. §. A költségvetési hitel megnyujtása 247. l. — 69. §. Állami érdekű egyéb költségvetések 249. l.

IX. Fejezet: Közigazgatási számfejtés.

70. §. A közigazgatási segédszolgálat és számfejtés fogalma és alkalma 252. l. — 71. §. A közigazgatási számfejtés tartalma 254. l. — 72. §. Eljárás

a közigazgatási számfejtésnél 255. l. — 73. §. A közigazgatási számfejtés tárgyai és osztályozásuk 258. l. — 74. §. Közzsolgálatba lépés és előhaladás abban 259. l. — 75. §. Illetmények a közzsolgálat tartama alatt 265. l. — 76. §. Nyugalmi illetmények 271. l.

X. Fejezet: Rendelet.

77. §. A rendelet meghatározása 277. l. — 78. §. Az utalványozás joga 278. l. — 79. §. Az utalványozás jogának fentartása 281. l. — 80. §. Az utalvány tartalma és alakja 283. l.

XI. Fejezet: Bejegyzés.

81. §. A bejegyzés értelmezése és felosztása 287. l. — 82. §. Könyviteli bejegyzés 288. l. — 83. §. Kincstári könyvvitel és tárczafőkönyvek 290. l. — 84. §. A tárczafőkönyv számláinak berendezése 293. l. — 85. §. A tárczafőkönyvek vezetése 297. l. — 86. §. A forgalmi főkönyv 300. l. — 87. §. Egyéb könyvek és bejegyzési záradék 305. l.

XII. Fejezet: Pénztári számfejtés.

88. §. A pénztári számfejtés értelmezése és gyakorlói 309. l. — 89. §. A számfejtő könyvek és ezek vezetése 311. l. — 90. §. A fizetési okmányokról 314. l. — 91. §. Be- és kifizetések számfejtése 316. l. — 92. §. Eljárás a számfejtésnél 319. l. — 93. §. Értékpapírok számfejtése 321. l.

XIII. Fejezet: Foganatosítás.

94. §. Számfejtés a pénztárnál és a foganatosítás részei 325. l. — 95. §. Az értékek beszédése 327. l. — 96. §. Az értékek készentartása 333. l. — 97. §. Az értékek kiszolgáltatása 335. l.

XIV. Fejezet: Naplózás.

98. §. A naplók 339. l. — 99. §. A számviteli naplók és ezek lezárása 341. l. — 100. §. A számadási naplók és ezek lezárása 342. l. — 101. §. Egyéb számadások 353. l. — 102. §. A számadások fölszerelése és beküldése 360. l. — 103. §. A vagyonkezelésnek és számadásnak biztosítékai 362. l. — 104. §. A pénztárak megvizsgálása 364. l.

XV. Fejezet: Birálat (szigorlat).

105. §. A birálat fogalma és különfélesége 369. l. — 106. §. A tárcza- és az idegen naplók birálata 371. l. — 107. §. A forgalmi napló birálata 373. l. — 108. §. Egyéb számadások és birálati záradék 374. l. — 109. §. A számadási per és folyamányai 375. l.

XVI. Fejezet: Könyvelés.

110. §. A könyvelés értelmezése 380. l. — 111. §. A kincstári könyvelés és próbája 381. l. — 112. §. A tárczakönyv lezárása 383. l. — 113. §. A

forgalmi könyvelés és a bizományos fizetések 385. l. — 114. §. A forgalmi főkönyv lezárása 391. l. — 115. §. Egyéb könyvek vitele és lezárásuk 393. l.

XVII. Fejezet: Könyvkivonatok.

116. §. A könyvkivonatok értelmezése és felosztása 394. l. — 117. §. Az utalványozási jegyzékek 395. l. — 118. §. A kezelési kimutatások 402. l. — 119. §. A tárczazárószámadás és mellékletei 404. l.

XVIII. Fejezet: Állami zárószámadás.

120. §. Az állami számvevőszék jogai és könyvei 409. l. — 121. §. Az állami főkönyv, a rovat és az utalványozási könyv 411. l. — 122. §. Az állami leltárkönyv 414. l. — 123. §. Az állami számvevőszék más könyvei 416. l. — 124. §. Az állami zárószámadás és berendezése 418. l. — 125. §. Az állami zárószámadás részletezése, a számvevőszék jelentése és az országgyűlés 421. l. — 126. §. A számtartás általános részének befejezése 423. l.

Különleges rész.

XIX. Fejezet: Kis tárczák.

127. §. A királyi udvartartás költségei 424. l. — 128. §. A Felső kabinetirodája és ennek nyugdíjai 426. l. — 129. §. Országgyűlés 427. l. — 130. §. Állandó országház építése 429. l. — 131. §. Közsügyi kiadások 430. l. — 132. §. Az 1849-től 1867-ig tényleg fennállott központi kormány közgeinek nyugdíjai 433. l. — 133. §. Nyugdíjak 433. l. — 134. §. Államadósságok 435. l. — 135. §. A vasutakkal együtt átvett adósságok 446. l. — 136. §. Egyes tárczákat terhelő kölcsönök 449. l. — 137. §. Előlegezések vasúti kamatbiztosítás alapján 449. l. — 138. §. Horvát-Szlavonországok beligazgatási szükséglete 450. l. — 139. §. Állami számvevőszék 451. l. — 140. §. Közigazgatási bíróságok 453. l. — 141. §. Miniszterelnökség 453. l. — 142. §. Ő Felsége személye körüli miniszterium 454. l. — 143. §. Horvát-szlavon-dalmát miniszter és személyzete 456. l.

XX. Fejezet: Belügyi tárcza.

144. §. Központi igazgatás és a földtehermentesítési pénzalap m. kir. igazgatósága 457. l. — 145. §. Országos levéltár 458. l. — 146. §. Az önkormányzattal bíró helyhatóságok számtartása 458. l. — 147. §. A főispánok és a budapesti főpolgármester, valamint a főispáni titkárok fizetései és lakpénzei 473. l. — 148. §. Anyakönyvi kiadások 473. l. — 149. §. Színművészeti kiadások 473. l. — 150. §. Közegészségügyi kiadások és bevételek 474. l. — 151. §. Országos betegápolási alap 475. l. — 152. §. M. kir. csendőrség 476. l. — 153. §. A székesfővárosi magy. kir. államrendőrség 478. l. — 154. §. Közbiztonsági kiadások 479. l. — 155. §. Közjótékonyági kiadások 479. l. — 156. §. Általános közigazgatási kiadások és bevételek 480. l.

XXI. Fejezet: Pénzügyminiszterium.

157. §. Központi igazgatás 481. l. — 158. §. Pénzügyigazgatóságok, székesfővárosi kir. adófelügyelő, központi díj- és illetékszabási hivatal 482. l.

— 159. §. Földadónyilvántartás, katasteri, helyszínelési felügyelőségek és a kolozsvári katasteri igazgatóság 484. l. — 160. §. Állampénztárak 485. l. — 161. §. Adóhivatalok 486. l. — 162. §. Pénzügyőrség 487. l. — 163. §. Jogügyigazgatóságok 488. l. — 164. §. Kincstári ügyészségek 489. l. — 165. §. Pénzügyi törvényszékek 490. l. — 166. §. Országos katasteri fölmérés 490. l. — 167. §. Bányászati és erdészeti akadémia Selmeczbányán és bányásziskolák 491. l. — 168. §. Egyenes adók és földtehermentesítési pótlékok 492. l. — 169. §. Fogyasztási és italadók 498. l. — 170. §. Határvám 505. l. — 171. §. Bélyeg 507. l. — 172. §. Jogilletékek és díjak 508. l. — 173. §. A fémjelzés 510. l. — 174. §. Dohányjövedék 511. l. — 175. §. Lottójövedék 515. l. — 176. §. Sójövedék 516. l. — 177. §. Perköltségek 516. l. — 178. §. Állami jószágok út-, hid- és révvámok 516. l. — 179. §. Bányagazgatóságok 517. l. — 180. §. Fém- és opálbányászat 518. l. — 181. §. Fémkohászat 518. l. — 182. §. Pénzverés és fémbeváltás 518. l. — 183. §. Állami vasgyárak 519. l. — 184. §. Egyéb bányászati dolgok 520. l. — 185. §. a) Bányakapitányságok és b) bányailletékek 520. l. — 186. §. Államnyomda 521. l. — 187. §. Állami épületek 522. l. — 188. §. Budapesti állami hidak 522. l. — 189. §. Állami ingó vagyon 522. l. — 190. §. Különféle kiadások 523. l.

XXII. Fejezet: Kereskedelemügyi tárcza.

191. §. Központi igazgatás 523. l. — 192. §. Államépítészeti hivatalok 524. l. — 193. §. Közutak 525. l. — 194. §. Ipari és kereskedelmi szakoktatás 525. l. — 195. §. Ipari és kereskedelmi czélok 526. l. — 196. §. Ipari felügyelet és kazánvizsgálat 526. l. — 197. §. Posta, távirda és távbeszélő 526. l. — 198. §. Postatakarékpénztár 528. l. — 199. §. Tengeri hajózás 530. l. — 200. §. Magyar királyi államvasutak 531. l. — 201. §. Budapesti kir. zálogházak 533. l. — 202. §. Mértékhitelítés és fegyvervizsgáló bizottság 533. l. — 203. §. A központi statisztikai hivatal 534. l. — 204. §. Szabadalmi hivatal és tanács 534. l. — 204. §. Aldunai hajózási társaság 535. l.

XXIII. Fejezet: Földművelésügyi tárcza.

205. §. Központi igazgatás 535. l. — 206. §. Állami erdők 536. l. — 207. §. Állami kezelésbe vett községi és némely más erdők és kopár területek 537. l. — 208. §. Erdőfelügyelőségek 537. l. — 209. §. Erdőőri szakiskolák 537. l. — 210. §. Országos erdei alap 538. l. — 211. §. Állami segély kopár területek befásítására 539. l. — 212. §. Ménesbirtok-gazdaságok, gödöllői koronauradalom és bukin-palánkai csikótelep 539. l. — 213. §. Állami lótenyésztő-intézetek 539. l. — 214. §. Állategészségügy 541. l. — 215. §. Gazdasági tanintézetek és mezőgazdasági ismeretek terjesztése 541. l. — 216. §. Állattenyésztés havasi és tejgazdaság 542. l. — 217. §. Országos vízépitési igazgatóság 542. l. — 218. §. Folyammérnöki hivatalok 542. l. — 219. §. Vízimunkálatok 542. l. — 220. §. Kulturmérnöki hivatalok 543. l. — 221. §. Halászat 543. l. — 222. §. Szőlészet és borászat 543. l. — 223. §. Kincstári birtokok és fürdők 544. l. — 224. §. Perköltségek 544. l. — 225. §. Gazdasági műszaki hivatal és telepítési szolgálat 545. l. — 226. §. Deliblári kincstári birtok 545. l. — 227. §. A mező- és közgazdaság különböző ágai 545. l. —

228. §. Kertészet, gyümölcsészet és fatenyésztés 546. l. — 229. §. Kísérletügy és káros rovarok elleni intézkedések 546. l. — 230. §. Gazdasági munkásügyek 546. l. — 231. §. Országos meteorológiai és földmágnassági központi intézet 547. l. — 232. §. Selyemtenyésztés emelése 547. l. — 233. §. Földtani intézet 547. l. — 234. §. Alapok, alapítványok és különféle bevételek.

XXIV. Fejezet: Vallás- és közoktatásügyi tárcza.

235. §. Központi igazgatás 548. l. — 236. §. Országos közoktatási tanács 549. l. — 237. §. Budapesti kir. egyetem 549. l. — 237. §. Kolozsvári egyetem 550. l. — 238. §. Kolozsvári Karolina országos kórház és egyetemi klinikák 550. l. — 239. §. Budapesti középiskolai tanárképző-intézet, gyakorló főgymnasium és Br. Eötvös József-collégium 551. l. — 240. §. Kolozsvári középiskolai tanárképző 551. l. — 241. §. A magyar kegyes tanítórend budapesti és kolozsvári tanárképző internátusainak segélyezése 551. l. — 242. §. Kolozsvári ev. ref. középiskolai tanárképző segélyezése 551. l. — 243. §. József műegyetem 551. l. — 244. §. Kassai kir. jogakadémia 552. l. — 245. §. Érdeemes egyetemi magántanárok javadalmazása 552. l. — 246. §. Utazási ösztöndíjak felsőbb iskolai tanárjelöltek számára 552. l. — 247. §. Ó-Gyallai csillagda 552. l. — 248. §. Tankerületi főigazgatóságok 552. l. — 249. §. Állami gymnasiumok 553. l. — 250. §. Állami reáliskolák 553. l. — 251. §. Felekezeti, törvényhatósági, valamint községi középiskolák segélyezése 554. l. — 252. §. Középiskolai internátusok, alumneumok és convictusok segélyezése 554. l. — 253. §. Állami felsőbb leányiskolák 554. l. — 254. §. Vizsgálati bizottmányok 554. l. — 255. §. Utazási ösztöndíjak középiskolai tanárjelöltek számára 554. l. — 256. §. A debreczeni collegiumnak kárpótlás 555. l. — 257. §. Népnevelési tanfelügyelőségek 555. l. — 258. §. Állami elemi népiskolák 555. l. — 259. §. Községi-, felekezeti- és magán-népiskolák segélyezésére 555. l. — 260. §. Felső nép- és polgári iskolák 555. l. — 261. §. Népnevelési intézetek közszükséglete 555. l. — 262. §. Polgári tanító- és tanítónőképzők 556. l. — 263. §. Elemi tanítóképzők 556. l. — 264. §. Elemi tanítónőképzők 556. l. — 265. §. Felekezeti képezdei tanárok illetményeinek kiegészítésére 556. l. — 266. §. Kisded-óvónők és menedékházvezetők képzése 557. l. — 267. §. Kisdedóvóintézetek és menedékházak 557. l. — 268. §. Testi nevelés 557. l. — 269. §. Gazdasági ismétlő iskolák 557. l. — 270. §. Balatonfüredi Erzsébet-szeretetház 557. l. — 271. §. Szakiskolák 557. l. — 272. §. Gyógypaedagogiai intézetek 558. l. — 273. §. Művészet 559. l. — 274. §. Muzeumok és műemlékek 559. l. — 275. §. Tudomány és irodalom 560. l. — 276. §. Ösztöndíjak 560. l. — 277. §. Egyházak segélyezése 561. l.

XXV. Fejezet: Igazságügyi tárcza.

278. §. Központi igazgatás 561. l. — 279. §. Királyi Curia 562. l. — 280. §. Konstantinápolyi consuli főtörvényszék 562. l. — 281. §. Korona-ügyészség 562. l. — 282. §. Királyi ítélő táblák 562. l. — 283. §. Királyi fő-ügyészségek 563. l. — 284. §. Királyi törvényszékek és járásbiróságok 563. l. — 285. §. Királyi ügyészségek 564. l. — 286. §. Országos fegyintézetek, kerületi börtön, gyűjtőfogház, közvetítő intézet és állami fogház 565. l. — 287. §.

Büntetéspénzek országos alapja 565. l. — 288. §. Telekkönyvezés 565. l. — 289. §. Az 1899 : XLVIII. t.-cz. alapján alkalmazott bírák személyi járandóságai és törvények szerkesztése 566. l. — 290. §. Országos bírósági vegyészeti intézet 566. l.

XXVI. Fejezet: Honvédelmi tárcza.

291. §. Központi igazgatás 566. l. — 292. §. Honvédségi intézetek 567. l. — 293. §. Ujenczozás-felülvizsgálati költségek 568. l. — 294. §. Honvédfőparancsnokság 568. l. — 295. §. Kerületi parancsnokságok 568. l. — 296. §. Csapatok 568. l. — 297. §. Csendőrségi költségek 569. l. — 298. §. Honvédhadbíróság 569. l. — 299. §. Honvédhadbiztosság 569. l. — 300. §. Honvédszámtartóság 570. l. — 301. §. Alapítványi helyek a közös katonai intézetekben 570. l.

Befejezés.

302. §. Számtartásunk multjából 571. l. — 303. §. Idegen számtartások 574. l.

Pótlás a 29. lapon levő 21. jegyzethez.

Példák az írásbeli vizsgálatához.

BEVEZETÉS.

1. §. A gazdasági számtartás értelmezése.

(Jólét, eszközök, megismerés, irányai, minőség, mennyiség, idő, tér, érték, társadalom, állam, gazdaság, mennyiségi elemek, statisztika, köz-, egyéni, nyilvános, a magángazdaság és a számtartás.)

Mielőtt az *államgazdasági* számtartással, vagyis, a mint közönségesen nevezik, az államszámvittel foglalkoznánk, értsük meg előbb magát a *gazdasági* számtartást.

Az embernek ugyanis jólétre való törekvésében különféle dolgokra és intézményekre mint eszközökre van szüksége. De ezeket jól csak úgy alkalmazhatja, ha előbb velök megismerkedett. Törekvése tehát állandóan arra irányul, hogy a körében mutatkozó dolgokat és intézményeket, s ezeknek egymáshoz való viszonyát megismerje. Ez a megismerés két irányban történhetik. *Minőségileg* és *mennyiségileg*. A *minőségek* a dolgoknak jellemző tulajdonságaikban nyernek kifejezést, s minthogy ezek a tulajdonságok végtelenül különböző természetűek: a minőségek megismerésének útjai és eszközei is nagyon változók, s az ember törekvésének és tudományának legnagyobb részét, ezek megismerésére fordítja. A *mennyiségek* megismerése ennél egyszerűbb; mert ebből a szempontból még a minőségeket is, úgy a tudomány, mint a gyakorlat néhány egységre, mint mértékre viszi vissza. Ilyen egységek három általánosan ismert fogalomnak: az időnek, a térnek és az értéknek bizonyos részei. Ezek az év, a méter és a pénz. Ezzel a háromféle mértékkel aztán, összehasonlítás útján mindenféle dolog mennyiségét meg lehet határozni, mérni s így meg lehet ismerni.

Azok között az intézmények között, melyeket az ember jólétre való törekvésénél, úgy a köz-, mint a magánéletben eszközül használ, s melyeket tehát minőségileg és mennyiségileg ismernie kell:

főleg három magaslik ki. A *társadalom*, az *állam* és a *gazdaság*. A *társadalom* az emberi életcélokra szolgáló eszközöknek szerves összesége. Az *állam* pedig olyan emberi társaság, mely mint a társadalom legtekintélyesebb tagja, ennek biztosítékául szolgál az által, hogy bizonyos földterületen minden más emberi hatalomtól függetlenül uralkodik. A *gazdaság* pedig általában azoknak a dologi javaknak szerves összesége, melyek az embernek köz- és magánéletcéljaira szolgálnak. Ennek a három intézménynek megismerésére irányuló törekvések folytán jöttek létre a tudománynak azok a különféle ágai, melyek az emberiség együttélésének viszonyait különféle szempontokból megismertetik. Értjük ez alatt első sorban a társadalmi, vagy mint közönségesen nevezik: a jogi és politikai tudományokat. Ezek a tudományok azonban az említett intézményeket rendszerint csak minőségileg tárgyalják, vagyis a mennyiségi szempontokat figyelmen kívül hagyják. Csak két ága iparkodott úgy szervezkedni a társadalmi tudományoknak, hogy a mennyiségi elemeket is felöleljék. Ezek a *statisztika* és a *szám-tartás*.

A *statisztika* a közéletnek, a közjelenségek tömeges minőségi és mennyiségi észlelése alapján való vizsgálása, abból a célból, hogy a közjólét eszközeinek és akadályainak megtalálását, s ez által magát a közjólétet előmozdítsa. Ez tehát a közéletet a közjelenségekben, a közjólét szempontjából vizsgálja. És vizsgálata természetesen kiterjed az állami és gazdasági életre is. De mindig csak a köz szempontjából. A gazdaságból is tehát csak a *közgazdaságot*, vagyis: a dologi javak szerves összegének azt a részét tárgyalja, mely a valamely állam kötelékébe tartozó nyilvános (állami, hatósági, alapítványi stb.) és magán (jogi és természetes) személyiségek egyéni gazdaságaiknak közvonatkozásaiból áll elő. Pedig az egyén gazdasága nem csak közvonatkozásokból, s általában nem csak abból áll, a mi abból közjelenséggé válik. Sőt ellenkezőleg. A tulajdonos számára gazdaságának legbecsesebb elemeit, gyakran éppen a nyilvánosság elől elvont részek alkotják. Ezért az egyéni gazdaságoknak minőségi viszonyait különféle jogi és politikai (magán, kereskedelem, büntető, pénzügyi stb.), sőt különféle műszaki (mező, erdő, bánya, ipar, kereskedelmi stb.) szempontból, a tudománynak más és más ágai tárgyalják is. De mennyiségi viszonyaival csak a *gazdasági számtartás* (számvitel, számvezetés, könyvitel, könyvvezetés) foglalkozik. Ez az egyéni (nyilvános és magán)

gazdaságoknak és ezek változásainak minőségi és mennyiségi szerves és szabatos észlelése és ismertetése abból a célból, hogy az által a gazdálkodás, esetleg ennek ellenőrzése támogatást nyerjen.

2. §. A gazdasági számtartás tudománya és rendszere.

(Történelem, tudomány, visszásság okai, állami számvitel, nyilvánosság titokzatlanság, alakítások, szerves alap, tárgyalásunk, erőszak, összhang, élet, bőr.)

Már a történelem arra tanít, hogy úgy a köz-, mint az egyéni gazdaságoknak nemcsak minőségi, hanem mennyiségi viszonyai is kezdettől fogva, állandó kutatás tárgyát képezték, s hogy már a görögök és rómaiak iparkodtak nemcsak a közéletet és a közgazdaságot (népszámlálás, a földbirtok felosztása és becslése stb.) alapján minőségileg és mennyiségileg megismerni, hanem az egyéni, (úgy nyilvános mint magángazdaság és háztartás körében előforduló) bevételekről, kiadásokról és vagyonkészletekről is rendszeres minőségi és mennyiségi feljegyzéseket szerkesztettek. Tehát nemcsak statisztikai, hanem számtartási működést is fejtettek ki. És mégis, a míg a statisztika a tudomány világában elismert helyet vívott ki, addig a számtartásnak még gyakorlati jelentőségét is, csak többé-kevésbé és csak ott méltányolják, hol a tudomány különbeni vívmányait, gazdasági (nevezetesen állam-, mező-, erdő-, bánya-, ipari és kereskedelmi stb.) célokból tárgyalják és alkalmazzák. De *tudománynak*, vagyis: igazságok szerves rendszerének elismerni nem akarják. Legalább eddig a tudomány egyenlő jogú tagjának, annak egyik családja, s így a hova tartoznék: a társadalmi tudományok sem fogadták el. Oka pedig ennek nem az, mintha a számtartásnak nem volnának meg a maga igazságai. Avagy mintha ezekben nem volna élet és szerves rendszer. Mind ez a számtartásban is megvan és az kétséget sem szenved, hogy a mennyiben a közgazdaságnak statisztikai, vagyis minőségi és mennyiségi észlelése és megismerése szükséges és jogos: legalább ilyen szükséges és jogos az egyéni gazdaságok észlelése és megismerése, vagyis a számtartás is. Sőt még szükségesebb; mert az egyént, s ennek (a közgazdaság alapjául is szolgáló) gazdaságát közelebbről, közvetetlenebbül és így érzékenyebben érinti. És mégis ebből az egyénnel való szoros kapcsolatból magyarázható meg az a visszásság, hogy a két testvértudomány: a statisztika és a számtartás közül csak az előbbi részesül tudományos elismerésben.

Az elismerésnek hiányát oda lehet visszavezetni, hogy a míg a statisztika, közgazdasági észleleteit és ezek eredményét közérdekű természeténél fogva közzé teheti és teszi is: addig a számtartás az egyéni gazdaságokban tett észleléseit és ezek eredményét: titoktartást igénylő természetüknél fogva nem teheti közzé. Kivételt képeznek ez alól nem mindenben, de legnagyobb részükben az *egyéni* ugyan, de *nyilvános* (állami, törvényhatósági, mindenféle községi, közalapítványi és más ezekhez hasonló) gazdaságok. Ezeknek számtartása *állami számvitel* czímen, némi elismerésben részesül is. Hanem már az egyéni magángazdaságok közül, csak a jogi személyek, társaságok, szövetkezetek stb. gazdasági végeredményeit mérlegelő adatok kerülnek nyilvánosságra. Ugy hogy az egyéni gazdaságoknak túlnyomólag legnagyobb részét alkotó, azoknak a magángazdaságoknak észlelése, vizsgálata és eredménye, melyek természetes physikai személyek tulajdonbirtokát képezik: teljesen el vannak zárva a nyilvánosság elől. Más szóval, a míg a statisztika észlelését és vizsgálódását, a közgazdaságnak élő testén közérdeklődés mellett nyilvánosan végzi, addig a számtartás észlelése és vizsgálódása, az egyéni gazdaságnak ugyancsak élő testén, de mindig féltékenyen zárt ajtók mögött, legfeljebb a tulajdonos vagy helyettesének érdeklődése mellett megy véghez. Ebből azután az következett, hogy a számtartás gyakorlatilag hiába foglalta magában, az igazságok bármely szerves rendszerét. Ez a rendszer a tudomány világában még sem érvényesült; mert a miben megtestesült, azt az anyagot, azt a tárgyat: az egyéni magángazdálkodást, előbb említett titokzatos voltánál fogva nyilvánosan nem mutathatta be, s így élő igazságainak élő rendszere, lényének tudományos mivolta, tudományos köztudatra és elismerésre nem juthatott. E miatt a titokzatosság miatt a számtartás, észleleteinek és vizsgálatainak anyaga és eredményei helyett, eljárásának csak módszerét, tehát cselekvésének csak formáit, alakságait mutatta be. De ezekkel sem tudott megérdemelt elismerést vívni ki; mert *alakiságokban* lehet gépies ügyességet, sőt *művészetet* is kifejteni és találni, de *tudományt* mindaddig nem, míg az alaknak az anyaghoz, a formának a tartalomhoz való *szervesen élő viszonya*, megállapítva és kiderítve nincs. Ezért a számtartás elméletének, tulajdonkép magából a gazdaság szervezetéből és viteléből kell kiindulnia, s arra kell rámutatnia, hogy azokból a számtartás eljárásának formái hogyan származnak. Ily módon az önmagában gépiesnek, külsőlegesnek

látszó eljárást, azon a szerves alapon kell tárgyalnia, a melyből az szervesen fakad is.

Az alább következőkben így fogjuk azt tárgyalni. Vagyis úgy mint a gazdaságnak olyan alaki részét, mely nem történhetik valamely önmagában kigondolt és a gazdaságra gépiesen ráerőszakolt módon, hanem ellenkezőleg: *szerves összhangban kell állni annak a rendben tartandó gazdaságnak és az ebben lévő vagyonnak, s változásainak egész természetével.* Ezt pedig a gazdasági törvények határozzák meg, s ezért a számtartás ilyen vagy olyan eljárásának, rendszerének indokait és alapját végelemzésben magokból a gazdasági életet meghatározó törvényekből meríti. A számtartás tehát nem a gazdaság szervezetétől külön létrejött, ettől elváltan véghezvihető eljárásoknak és alakzatoknak gépies halmaza, hanem olyan szerves működés, melynek minden mozzanatában a gazdasági élet természetéből származó erő lüktet. Ezt az életét, az ezt kifejező alakzatok elrendezésében és számok csoportosításában felismerni, viszont ez alakzatokkal és számcsoportokkal úgy bánni tudni, hogy azokban élet legyen: ez a gépies eljárást messze túlszárnyaló művészet. Ha hasonlattal akarunk élni: a számtartás úgy jelentkezik az államgazdaságban, mint — szabad szemmel tekintve — a bőr az élő testen. Mindkettő beborítja az egész szervezetet és támogatja ezt életműködésében, kifejezésre juttatva rendszerint ennek állapotát és bajait. Mindkettőnek van tehát külső része és a fölületesség nem is lát mást rajtuk. Pedig bensőleg mint élő részek tapadnak ezek — a mit borítanak — az élő testhez, s ezt aktiv és passiv segítvén élni, ezen és ebből önmaguk is életet nyernek, így a szerves életnek önmaguk is szerves részévé válnak.

3. §. A gazdasági számtartás egyéb elnevezései.

(Szűk elnevezés, számvitel, számadoltatás, számtartás, rendtartás, közhasználat, idegen származás, álláspontunk.)

A számtartást közönségesen hol *könyvvitelnek*, hol *számvitelnek*, sőt *könyvvezetésnek* és *számvezetésnek* is nevezik. Ezek a kifejezések azonban sokkal kevesebbet mondanak, mint a mennyit kifejezni akarnak. Nevezetesen a könyvvitel, könyvvezetés az egésznek, ha jelentékeny is, de csak — mint alább kiderülni fog — egy része. A mi pedig a számvitel, számvezetés kifejezést illeti, ez is szűk arra, a mit felölelni akar; mert a gazdasági életben a

számot: nemcsak vinni, hanem kérni, adni és venni is szokták. Más szóval: a gazdaság körében a *számvitelen* kívül számonkérés, számbaadás és számbavétel, vagyis az utóbbi harmat együtt véve: *számadoltatás* is van. Mindez pedig csakis számvitel alatt nem, s ha mégis igen: csak erőltetve érthető. Ha tehát a gazdasági működés ezen alaki részének nevéből, a „szám” teljességgel nem maradhat ki, akkor a magyar gazdasági életben otthonos és ezért jól is értett számtartó elnevezésből kiindulva: azt a mit most csak számvitelnek neveznek, helyesebben *gazdasági számtartásnak* kellene nevezni. Ebben azután benne volna a számvitel és benne a számadoltatás.

De a mit a számvitel alatt ma értenek, ez a gazdaságban tulajdonkép még a számtartásnál is többet tesz. Mert az nemcsak számot visz és számadoltat, vagyis: mindezt együtt véve, nemcsak *számot* tart, hanem tart olyan valóságos *rendet* a gazdaságban, mely nélkül ez sem vihető, sem ellenőrizhető nem volna. Mindezekből kifolyólag tehát a közforgalomban használt a *számvitel elnevezés alatt* nem kevesebbet, mint magát a *gazdasági rendtartást* kell érteniünk. A számvitel elnevezés helyett kizárólag ezt a kifejezést kellene is, úgy az elméletben, mint a gyakorlatban használnunk; mert egyedül csak ez jellemzi híven és találóan a gazdaságnak és az ebben levő vagyonnak mennyiségi számszeres tárgyalását.

Hogy mégis a következőkben nem gazdasági „rend” tartásról, hanem csak „szám” tartásról van szó: ezt annak kell tulajdonítani, hogy bár mennyire meg vagyunk győződve felfogásunk helyességéről, még sem akarunk merész újító hírébe keveredni. Állam és társadalom annyira megszokta, a gazdasági tevékenység ezt az alaki részét szám jelzővel fejezni ki, hogy ennek elhagyása, most már a nem szakértők között, a fogalmaknak még nagyobb zavarára vezetne. De azt lelkiismeretünk már még sem viselheti el, hogy midőn a dolog természetét jól megjelelő: számtartó kifejezés a magyar gazdasági ész- és nyelvjárásban megvan, akkor tovább is, nyelvtudás és alapos szakismeret nélkül idegenből, szolgai módon fordított számvitel elnevezés mellett maradjunk az irodalomban is, csak azért, mert állam és társadalom most többnyire ezt használja. Ez a minden tekintetben helytelen kifejezés különben is úgy került nyelvünkbe, hogy németben a „Buchhaltung” és a „Rechnungsführung” kifejezést, az ezen szavak értelme között lévő különbség daczára, váltakozva használják; mert a megjelölni kívánt számtartás fogalmat mind a kettő csak hozzávetőleg fejezi ki. Azonban a

gyakoribb Buchhaltung-nak (könyvvitel, könyvvezetés, könyvvivőség, könyvvezetőség) szószerinti fordítása mégis az egésznek, inkább csak egy meghatározott részét jelentvén, s magyarban különben is az egész intézményt kicsinyesnek mutatván be: a két rossz közül inkább a Rechnungsführung-ot találták a lefordításra alkalmasnak. Így került forgalomba a számvitel kifejezés. Pedig a míg ez, egy bizonyos értelemben (a 21. szakasz szerint) csakugyan az egészet jelenti, addig másfelől (a 25. szakaszban kifejtett értelemben) annak igen fontos vonatkozásait egészen figyelmen kívül hagyja.

Ezért minden tisztelettel a gyakorlat iránt, de habozás nélkül kijelentjük, hogy ezentúl tárgyalásainkban a számvitel kifejezést, a maga igazi jelentőségére szorítva: a gazdasági tevékenységnek azt a számszeres alaki részét, mely nemcsak a számvitelben, hanem a számadoltatásban is nyilvánul, mind együtt és egészben, úgy az irodalomban mint a tanszéken, minden alkalommal következetesen *gazdasági számtartásnak* fogjuk nevezni. Ezzel kötelességet vélünk teljesíteni a magyar tudomány iránt.

4. §. A gazdasági számtartás és az állami számvitel.

(Félreérthető kifejezés, statisztika és számtan, hasonlatosság és különbség, a számok stylusa, súlypont, állami gazdálkodás és számtartás egymásközti viszonya.)

Az állami gazdaság számtartását is közönségesen állami számvitelnek nevezik. A szám„vitel“ tekintetében álláspontunkat az előbbi §-ban kifejtettük. Ezért itt csak azt jelentjük ki, hogy a számvitel helyett már most azonnal megkezdhetjük, a számtartás kifejezésnek alkalmazását. De az „állami számtartás“ sem jelöli szabatosan meg azt, a mit mondani akar; mert az „állami szám“ éppenséggel tág kifejezés arra, a mit ezzel megjelölni akar, s ezt használva csak táplálnók az állami számtartásról, a szakkörökön kívül forgalomban lévő helytelen fogalmakat. Azt hisszük, hogy már az elnevezésben meg kell jelölni az államéletnek azt a vidékét, melynek számairól szó van; mert különben az alatt átalában, az állami állapotokra vonatkozó, minden számszeres intézményt és működést, és így vagy állami statisztikát vagy pedig valamely közkeletű szám-mennyiségtant értenek.

Azonkívül a mit statisztika és a számtartás rokonságáról és különbségéről az 1—2. §§-ban elmondottunk, még megemlítjük, hogy

a statisztika az egyes eseményekkel kevésbé foglalkozik, hanem inkább tömeges észlelésekre fekteti a súlyt. Ezekből azután a logika szabályai szerint, különböző természetű szabályszerűségeket iparkodik leszármaztatni és megállapítani. Az állami számtartás ellenben: már meglevő jogi és gazdasági törvények végrehajtásánál létrejövő eseményeket, egyenként észlel és rajzol, számszerűleg és nagy pontossággal. Az így szerzett adatokat azután már előre megállapított saját szabályai szerint rendezi, úgy hogy azokból a már megtörtént gazdálkodást nemcsak következtetés útján, hanem minden kétséget kizárólag határozottan megismerni, sőt annak jövőjére még következtetni is lehessen.

A számtartás tehát nem statisztika, de nem is csak valamelyes számtan. Az igaz, hogy az állami életben hovatovább mind nagyobb szerepet játszó pénz- és hitelműveletek miatt, az állami számtartásnak a gazdaságilag alkalmazott számtanra, mind több és több szüksége van. Azonban tévedés volna azt állítani (a mint ezt elismert jelességű közgazdasági írók is teszik), hogy a kereskedelmi és politikai számolás azonos az állami számtartással. Hogy hasonlattal éljünk: az előbbi csak (a számműveletek szerint, többé-kevésbé mesterségesen kifejezhető) fogalmakat, egyes mondatokat ír le számjegyekkel. Az állami számtartás pedig tovább menve, ezeket a mondatokat, számműveleteket saját irálya, stylusa szerint úgy köti össze, hogy azok a gazdaság egész állapotáról világos, érthető leírást, elbeszélést képeznek. A mint tehát az írni tudás még valakit „íróvá” nem tesz: éppen úgy a számolás még nem számtartás. Mert ennek súlypontja nem a bonyolódott szám- és mennyiségtani műveletek megoldásában, hanem abban rejlik, hogy az állami vagyonnak és vagyonváltozásainak (ezek természete, származása, célja, ideje, módja stb. szerint) mennyiségi és minőségi oly világos, rendszeres nyilvántartását hozza létre, melyből az államgazdaság mindenkori (mult, jelen és — a mennyiben ez emberileg lehetséges — még jövő) állapotáról felvilágosítás legyen nyerhető.

Az állami számtartás tehát sem statisztika, sem számtan, hanem mindezekkel rokon, de ezekkel sehogy sem azonosítható *államgazdasági eljárás*. Tehát nem is maga az állami gazdálkodás. Hanem ennek csak alaki, de azért oly fontos része, hogy a mint az állami számtartás, gazdaság nélkül tárgytalan üres formává törpülne: úgy az állami gazdaság is, a számtartás által benne létesített és fenntartott rend és világosság nélkül, egyszerűen lehetetlenné válnék.

Hogy tehát más számszerű ismeretágaktól, már neve által világosan megkülönböztethető legyen, azt állami számvitel helyett nemcsak egyszerűen *állami számtartásnak*, hanem *államgazdasági számtartásnak* kell neveznünk.

5. §. Az államgazdasági számtartás, ennek tudománya és kifejtésének rendszere.

(Tárgyilag, alanyilag, számtartás-(államszámvitel)-tan, elmélet és gyakorlat, megszerzési módjaik, a kettő viszonya.)

A gazdasági számtartásnak az 1. §-ban adott fogalmából következik, hogy államgazdasági számtartás (államszámvitel) alatt, az állami gazdaságnak és az ebben előforduló változásoknak minőségi és mennyiségi oly célból való szerves és szabatos észlelését és ismertetését értjük, hogy ez által az állami gazdálkodást és ennek ellenőrzését támogassuk. A 2. §-ból pedig következik, hogy az államgazdasági számtartás tudománya (államszámvitel-tan) alatt az államgazdaság szervezetéből és viteléből származó azoknak a törvényeknek, szabályoknak, elveknek, alakságoknak, eljárásoknak, sajátlagos műveleteknek rendszeres kifejtését értjük, melyek az állami gazdálkodás számtartási tevékenységét meghatározzák és értelmezik.

Mint minden gazdasági számtartásnak: úgy az államinak is megvan, a saját gazdaságának természetéből folyó rendszere. Csak-hogy ezt éppen kutatni, felfedezni, megállapítani, egészben és részeiben rendszeresen kifejtteni kell. Mint az ismeretek nagy részének, úgy az államszámtartásiaknak is megszerzésére és értelmi világunkban való kifejtésére két mód van: az *elmélet* és a *gyakorlat*. Az államgazdasági számtartás tudományának szóbeli vagy irodalmi, avagy mindkét módon való előadásából szerzett ismereteket elméletieknek, magában a számtartási működésben való tényleges résztvételből nyert értelmi belátást és felfogást pedig gyakorlatiaknak mondják. A tanszéki előadások az elméletnek szóbeli, a jelen munka pedig annak irodalmi előadását képezik. Gyakorlatban azok vannak, kik valamely számtartással foglalkozó közhivatalnak, számtartási működésében szervesen, tényleges részt vesznek. Az államgazdasági számtartás megismerésére úgy az elmélet mint a gyakorlat szükséges; mert elmélet nélkül a gyakorlat rövidlátó, tájékozatlan és legföljebb egyes fogásokra, de nem rendszeres működésre képesít. Viszont az elmélet gyakorlat nélkül habozó, bátortalan és ismeretei-

ben nincs, vagy legjobb esetben nehézkes az élet. A számtartói élethívatalosságra tehát a gyakorlat által megedzett és kidomborodott oly ismeretek szükségesek, melyek az előforduló viszonyok és események okának, lényének, hatásának és rendszerének felfogásán alapulnak. Csak józan elméleten fejlődhetik egészséges gyakorlat. Ezért lehetőleg az elméletnek meg kell előznie a gyakorlatot. (8. §.)

A mi már most ezt az elméletet, vagyis az államgazdasági számtartás tudományának kifejtését és így a jelen munkának rendszerét illeti, tudni kell, hogy a jogi és az állami tudományok közül a társadalmi és az állami gazdaságtan, vagyis: gazdasági *politika*, az államról csak arra tanít, hogy annak *minő* gazdasági feladatai *vannak*, s ezek elérésére *mit kell tennie*. A közigazgatási és pénzügyi *jog* pedig azt adja elő, hogy az állam ezen feladatainak teljesítése céljából tényleg *mit tesz*. Arra azonban, hogy a gazdaságnak politikailag és jogilag így tárgyalt eszméjét: *hogyan, mikép, mily eljárással, minő alakban, minő módon kell megtestesíteni és tényleg minő módon testesíti meg*, hogyan keresi és találja meg az utat az eszmétől a testhez, s a *biztosítékot* arra, hogy a test az eszme hű kifejezője legyen: mind erre az *államgazdasági számtartás* tudományainak kifejtése, tana, elmélete tanít meg; mert az államgazdasági számtartás észleletei és ezek eredményének ismertetése nem csak szerves és szabatos, hanem oly módszeres is, hogy az ebben kifejezésre jutó alakosságok módszeres felfogása és alkalmazása egyúttal a helyes gazdálkodás külső eszközeit és biztosítékait képezik.

Ezért tárgyalásaink rendszerének, mind azt magában kell foglalnia, a mi az állami gazdálkodás számtartói működésének felfogására szükséges, hogy így annak tanulmányozása által az elméletet mindenki saját értelmi világában kifejthesse. Nem szabad tehát megelégednünk azzal, hogy az állami számtartás tárgyi rendelkezéseit, avagy alanyi tevékenységének gépezetét élettelenül ismertessük. Hanem a tételes tárgyi intézkedések oknyomozó magyarázata mellett, ki kell terjednünk a gazdasági és állami élet azon belső jelenségeire is, melyek ismerete nélkül az államgazdasági számtartásnak berendezése és eljárása megérthető nem volna.

Tennünk kell pedig ezt annál inkább, mert az 1883. évi I-ső t.-cz. a számtartói szolgálatra csak középtanodai előismereteket követel ki, a számtartással foglalkozók legnagyobb része államtudományi rendszeres előismeretekkel nem bír. Az államgazdasági számtartás rendszere pedig tárgyánál és céljánál fogva az államtudo-

mányok csoportjának lévén szerves tagja: önmagában való megértésre, a legjobb esetben is¹⁾ csak úgy számíthat, ha a gazdasági és állami élet sarkfogalmait is felöleli.

Ezért, ha az államgazdasági számtartás rendszerében oly eszméket is érintünk, melyek az államtudományok más ágaiban is előfordulnak, ebből még nem következik, hogy a tudomány különböző ágait egymástól elválasztó határokat, kellő tiszteletben nem részesítjük. Rokon tudományágaknak mindig vannak és lesznek közös vidékeik, s ezért az államgazdasági számtartás rendszerét is lehet és kell úgy konstruálni, hogy ez ne csak a jog- és államtudományi előképzettségű, hanem minden művelt olvasó által, lehetőleg önmagában megérthető legyen.

Tanunk tehát a bevezetésen és befejezésen kívül három részre oszlik: 1. Az alapvető részben a *gazdaság* általános jelenségeit, az ezek megértésére szükséges gazdasági alap- és sarkfogalmakat, s a gazdasági életet a maga egészében, nagy vonásokkal vázolja. Majd az így bemutatott gazdálkodás körében magára a *számtartásra* mutat rá, a hogy ez az előbbi vázolt gazdasági életben a gazdálkodóra való tekintet nélkül létrejő. A gazdasági életnek s ebben a számtartás helyzetének ilyen alapvető ismertetése után az államgazdasági számtartás rendszerének 2. *általános része* következik, melyben a *magyar* államélet szem előtt tartásával, először is az államot, mint gazdálkodót, ennek tehát alkotmányát és közigazgatási szervezetét kell ismertetni. Ez után a magyar állam gazdaságát kell felkeresni és ennek főbb jelenségeit, alap- és sarkfogalmait, az alapvető részben előadottakra való tekintettel kell tárgyalni. Csak az így megismertetett államban és ennek gazdaságában lehet tárgyalni, aztán a magyar állam *gazdasági számtartásának* elveit, egész eljárását, lépésről lépésre, fokról fokra, a mint azok az egyes ágazatokra való tekintet nélkül az állam gazdasági életének egészében kifejlődtek. 3. Az erre következő *különleges részben*, a magyar állam gazdaságának számtartási tevékenysége, az egyes gazdasági ágazatokra való tekintettel tárgyalható, vagyis azt itt úgy kell kifejtetni és értelmezni, a mint a számtartásnak elvei, a magyar állami gazdaság

¹⁾ A számtartói gyakorlattal nem bíró, de legalább is 2 évről levizsgázott joghallgatók előképzettségük alapján átlag véve nagyobb sikerrel szokták tanulmányozni az államgazdasági számtartás rendszerét, mint a gyakorlatban levő, de csak középtanodát végzett tisztviselők. Erről a megejtett állami vizsgálatok tanuskodnak.

egyes ágazataiban külön-külön érvényre jutnak. Végül a *befejezésben* a magyar állami gazdaság számtartásának történelmét és az európai államokban érvényes számtartási rendszereket kell összehasonlítólág tárgyalni.

6. §. Az államgazdasági számtartás és közéletünk.

(Az államgazdasági számtartás rendszerének tana minden más gazdaság számtartásának a tana, ennek következménye, kereskedelmi, különféle műszaki és az egyetemi oktatás, az utóbbinak elégtelensége s ennek káros következményei egész közéletünkre, a közigazgatásra, bíróságra, társadalom és közgazdaságra, törvényhatóságok, kenyérkereset és elkallódás, magyar állameszme.)

Minthogy minden a mi külső, alaki, nagy méretekben inkább válik szemlélhetővé és megérthetővé: ezért a tudomány a gazdálkodás alaki, külső részének, a számtartásának bemutatására az állami gazdaságot választotta; mert ez méreteiben a legnagyobb és így példának a legalkalmasabb. Pedig a számtartás mozzanatai a leltártól elkezdve a költségvetésen, a különféle számfejtéseken, naplózásokon, a pénzkezelés módozatain és könyvviteli rendszereken keresztül, egész zárószámadásig, más gazdálkodásban is többé-kevésbé előfordulnak. Csakhogy sehol sem oly bő változatosságban és oly tökéletesen kidomborodva, mint éppen az államéban. Az államgazdasági számtartás rendszerében tehát nemcsak az állami, hanem egyáltalában a gazdasági számtartásnak, általános, vagyis minden gazdaságban érvényes (vagyis: mint a könyv címe is mutatja, az egyszeres és kettős kereskedelmi, a törvényhatósági, községi stb., stb.) rendszere van tárgyalva. Elannyira, hogy a mint — a történelem tanúsága szerint — a közgazdasági összes ismereteket, még csak nem is régen kámeráliák, vagyis: államkincstári ismeretek czímén tárgyalták, úgy ez idő szerint a minden névvel nevezhető gazdaságok rendben tartására irányuló könyvvitelek, eljárások, alakiságok stb. tudományos alapra fektetve, egyedül az államgazdasági számtartás rendszerében találhatók fel. Ezért az államgazdasági számtartás rendszerének tana nemcsak azokra nézve érdekes, kik valamely szempontból és irányban az állami gazdasággal való foglalkozásra vannak hivatva, hanem mindenkire nézve, a ki akár a magáéban, akár a máséban, mint mezőgazda, iparos, kereskedő, jogász avagy műszaki ember gazdálkodik, vagy csak ha részt vesz is a gazdálkodásban. Mindezt kifejtteni, erről az olvasót meggyőzni: jelen munkának lesz fel-

adata. Addig is azonban, míg ebből a célból, a számtartás rendszerébe behatolnánk, szükséges már itt utalni azokra a szabad szemmel látható jelenségekre, melyek a számtartási ismeretek terjedését minden téren követelik.

A hol vagyonról van szó, hogy ott a számtartásnak minő szereppel kell birnia: példa erre a kereskedelmi világ. Ennek iskoláiban a kereskedelmi számtartást, vagy a mint ők mondják, a könyvvitelt a legbehatóbban tárgyalják. És ezt mindenki annyira helyesnek találja, hogy kereskedő és nem kereskedő, csak szánakozni tudna az olyan magát művelt kereskedőnek nevező egyén fölött, ki a kereskedelmi számtartást alaposan nem ismeri. A mezőgazdasági, erdészeti és bányászati szakiskolákban a megfelelő számtartást mindenütt, és pedig a fensőbb évfolyamokban mint rendes és kötelezett tárgyat adják elő. Nagy figyelemben részesül az műegyetemünkön is, hol kötelezett hallgatósága van. Ezzel szemben szomorúan mutatunk jog- és államtudományi főiskoláinkra, hol az államgazdasági számtartás tana (az államszámviteltan) ma is csak ajánlott és nem kötelezett tárgy! Sajnos, nem gondolják meg, hogy a vagyon nemcsak minőségi, hanem mennyiségi fogalom is és hogy ezért a gazdálkodásban, az ennek rendbentartására alkalmas számszeres ismeretek, sem az elméletben, sem a gyakorlatban nem nélkülözhetők. És hogy ezt *mindenféle iskola el is ismeri, csak* elég csodálatosan ott, hol a vagyont és a gazdaságot, az erkölcsnek és a jognak, a társadalomnak és az államnak, tehát: az emberi élet legnemesebb és legáltalánosabb érdekeinek szempontjából kell tárgyalni, a hová a nemzet ifjúságának még ma is a javát küldi: csak *jog- és államtudományi főiskolákon nem ismerik el! Mintha gazdaságában rendet tartani: éppen a magyar társadalomnak és államnak nem volna szüksége?!*

A számtartási ismeretek ennek a rendszeres elhanyagolásának, káros következményei érezhetők is úgy köz-, mint magánéletünkben. Jogász ifjúságunk, diplomájának tekintélye alatt, főiskoláinkról viszi át állami életünkbe, és a honnan ő származik: társadalmunk legjobb és legmagyarabb osztályaiba, a számtartás kicsinylésével, magát a gazdasági rend és pontosság iránt való érzéketlenséget. Ezért azután hiába tanítják és tanulják, hogy a gazdaságban és vagyonban, mi a czélszerű és mi jogos, ha ezekre a gazdasági életnek (a szükségek és javak, termelés és fogyasztás, érték és

teher, tartozás és követelés, bevétel és kiadás, jövedelem és költség, fölösleg és hiány, jog és teljesítés, utalványozás, foganatosítás, előírás és lerovás, tőke és kamat, kezdő és végző maradvány és hátralék, valódi és átfutó, stb. stb.) egész a kimeríthetlenségig menő ellentétes alakiságai, mennyiségei, egyenes és fordított viszonyai és arányai között reá nem ismernek, s így a maguk és mások kárára öntudatlanul tesznek ballépéseket és követnek el jogtalanságokat. Nem akarjuk a bűnt legyezni. Csak azt kérjük, hogy az ilyen ballépésekért és jogtalanságokért azután lehet-e teljes mértékben kárhoztatni pl. a tán különben derék, lelkiismeretes tisztviselőket akkor, midőn őket a jog- és államtudományok között, a vagyon és a gazdaság hogyan, s miképen való rendbentartására senki sem tanította?! és a kik e miatt sem a maguk, sem a más vagyonával bánni nem tudván, hivatalos- és magángazdaságukkal: a rendetlenségből zavarba, s innen anyagi és erkölcsi romlásba jutnak.

Az előbbi szakaszban érintettük a viszonyt, mely egyfelől a közigazgatási és pénzügyi jog, másfelől a számtartás között létezik. Most tehát, minden további fejtegetés nélkül mondhatjuk, hogy annak a helyes felfogásnak terjedésével, miszerint az alkotmány áldásai csak jó közigazgatás által élvezhetők, szükségkép terjedni kell annak az ép oly helyes felfogásnak is, hogy semmiféle egyéni, tehát sem állami, sem magán gazdaság jó számtartás nélkül nem gondolható. Ezért a számtartásnak minden gazdasági közigazgatásban ennek lelkiismeretét kell képeznie. A törvény vagy rendelet parancsszava azonban erre nem elég. Az egyetemi és jogi oktatás révén közkeletűvé kell tenni a számtartási ismereteket. Csak így fogja mindenki, nálunk az egész társadalom megszokni, hogy a gazdaság helyes vitelének és kezelésének legelső feltétele a vagyonnak és változásainak, szám- és így rendben tartása. Csak a számtartási ismeretek népszerűsítésével érhetjük el, hogy ne csak a vagyont kezelő alárendelt számadó, hanem a iuris dictióval bíró, olyan főtisztviselő is megbarátkozzék a számadások berendezésének és megbírálásának szabályaival, ki a kezelésnek, ha nem is közvetlen ellenőrzésére, de felügyeletére van hivatva. Hogy (a bíró ügyész, ügyvéd stb.) ne forduljon el kicsinylő mosolylyal, az eléje állított számtömegektől, hanem kötelességéhez mértén tudja, s ekkor majd akarni is fogja belőlük megbírálni, az azokat szülő cselekményeket. Sőt a nagy politika is nem venné-e hasznát annak, ha az állami gazdaság számtartásának, s az ezzel járó ellenőrzés be-

rendezésének ismerete, minél szélesebb körökre terjedve: a sok szentes gyanunak elejét venné, s így legalább a társadalom némely rétegeire megnyugtatólag hatna?!

A mint így van ez a vezető körökkel, sok tekintetben még rosszabbul van az ezeknek alárendelt kezelő személyzettel. Majdnem hihetetlen, de igaz, hogy az 1884. évi I. vagyis az ú. n. minősítési törvény csak a számvevőket kötelezi a számtartási államvizsga letételére. A vagyont kezelő, tehát az első sorban számvivő és számadó pénz- és raktári személyzetet pedig, ha a vizsgálatot kiállotta, csak előnyben igéri részesíteni. De ennek az előnynek miben létét a törvény elfeledte közelebbről meghatározni és így a számtartási ismeretek terjesztésére irányuló ez az ígéret, eddig teljesen hatástalan maradt. Ebből következett azután az állami gazdasági számtartásnak, különösen a nagy közönséggel szemben való roppant elhanyagolása; mert főleg ide vihető vissza, hogy a köztartozások beszédésére hivatott közegek, a fizetőktől máról holnapra más és más összegeket követelnek. Az ebből származó bajoknak érzékeny voltáról mi sem tanuskodik világosabban, mint az, hogy közéletünknek állandóan napirendjén vannak és fognak is maradni mindaddig, míg orvoslásuk a számtartási ismereteknek minél szélesebb körben való rendszeres terjesztése által, elő nem lesz készítve.

De érdekes a számtartásnak fontosságát a társadalmi gazdaság szempontjából is megfigyelni. Az előbbi §. kezdetén érintettük a társadalmi gazdaság és a számtartás viszonyát. Itt hozzá tesszük, hogy a gazdasági ismereteknek belső és külső, tartalmi és alaki részei, tehát maga a gazdálkodás és ennek rendtartása úgy viszonylanak egymáshoz, mint a festő eszméje a festészet technikájához. Egymást nem nélkülözhetik. Midőn tehát korunk jelleméhez mérten, a közgazdasági ismeretek hazánkban is mind nagyobb-nagyobb tért foglalnak, szükséges, hogy ezekkel a számtartásiak is párhuzamosan műveltessenek. Különbben lehető eszmegazdagságunk mellett, erőink és képességeink hiányosságát akkor fogjuk érezni, midőn az eszméket megtestesítendő, ezeknek (gazdasági vállalatok szervezése, kezelése, ellenőrzése, a pénz- és hitelműveletek szilárdságának megbírlása stb. által) térben és időben közreható, megfogható alakot akarunk adni. Igaz, hogy az államgazdasági számtartás közvetlen tárgyát, a mint azt a jelen szakasz elején is kifejtettük, nem a társadalmi gazdaságban létrejövő minden intézmény, hanem csak az államnak gazdasága képezi. De a vagyon és változásai rendbentar-

tásának, kezelésének és ellenőrzésének, minden gazdaságban érvényes elvei közösségénél fogva, az államgazdasági számtartás rendszerében, a különféle gazdasági vállalatoknál és pénzügyintézeteknél honos számműveletek és eljárások is, tárgyalás alá kerülnek. Ennek tanulmányozása által tehát, a különben átalános műveltségű ember oly ismeretek birtokába jut, melynek segélyével nemcsak az államháztartás körében, hanem a társadalmi gazdaság által létrehozott különféle pénz- és kereskedelmi intézeteknél, valamint iparvállalatoknál is érvényesülhet. És ki ne örvendene annak a látóhatárnak melyet a haza és nemzet jövője nyerne, ha ifjúságunk a túltömött politikai és humanisztikai pályákról, a társadalmi gazdaságnak kereskedelmi és üzleti ágaira terelődnek?

Ennél a gondolatnál egy sajátos körülményre is reá kell mutatnunk. Arra, hogy a míg a hét osztályból álló és így kevesebbet tanult és kevésbé is képzett felsőkereskedelmi iskolás ifjú, alig hagyja el az iskola küszöbét, s már is (ritkán állami, mint inkább) valamely intézeténél, vállalatánál álláshoz jut: addig a nyolcz osztályú gymnasiumot vagy reáliskolát végzett ifjú, (ha fensőbb tanulmányokat nem végez, vagy ha csak *be* nem végez, sőt gyakran, ha még bevégez is) az állami állásokon kívül nem tudja mihez forduljon: mert a pénzügyintézeteknél, ipari és kereskedelmi vállalatnál nem szívesen vagy épen el se fogadják. Pedig évenként iskoláinkból nagy tömege az olyan, egészben művelt derék ifjaknak kerül ki, kik azokra a humanisztikus, sőt reális pályákra is, melyekre eredetileg törekedtek, soha el nem jutnak. Vagy legalább is azokon végleges elhelyezést nem találnak, s így gyakran testileg, lelkileg elkallódva, úgy önmaguknak, mint az államnak és társadalomnak terhére válnak. És ennek igen szokszor oka az, hogy ezek az ifjak, elmulasztották a gazdasági ismereteknek azt a részét elsajátítani, melyet a társadalmi gazdaságban rendesen könyvvitelnek mondanak és mely az államgazdasági számtartásban, egész teljességgel tárgyalás alá kerül. Pedig rendes tanulmányaik mellett tán könnyen foglalkozhattak volna ezzel, ha csak léteről és jelentőségéről őket kellő időben felvilágosítják!

De menjünk egy lépéssel tovább. Az eddigiekben láttuk, hogy a számtartási ismeretek terjedésével köz- és magánéletünknek hány sebe gyógyulna, vagy legalább enyhülne. Pedig még nem szóltunk társadalmi gazdaságunk legáltalánosabb és legfájdalmasabb betegségéről, t. i. arról az érzéketlenségről, mely a saját vagyon és

gazdaság rendbentartása iránt, a nemzet legjobb osztályainál mutatkozik. Pedig mintha csak ránk volna szabva a franczia író¹⁾ az a megjegyzése, hogy „az emberek többsége se nem fösvény, se nem pazar, hanem egyszerűen vagyonával, szükségével s az ezek fedezésére szolgáló eszközökkel nincs tisztában. Az a szokás, hogy számokban lássuk mit veszünk be, vagy adunk ki visszatartana fösvényt és pazart oly ballépésektől, melyek mindig bűnben vagy nyomorban végződnek“. Valóban kétségbe kellene esnünk fajunk, s ezzel a magyar állameszme életrevalósága fölött, ha azt tudnók, hogy mindazok, kik „idegenek lesznek otthon“, csakugyan azon elfajzott kevesek közé tartoznak, kik nem gondolják meg, hogy „a kié a föld, azé a hatalom és dicsőség“. Ezért az őseik által véren és verejtéken szerzett, s megtartott birtokaikkal oly könnyelműen bánnak, mintha csak önmagoknak ellenségeiké esküdtek volna fel. Nem hihető, hogy ezek erkölcsileg mind romlottak volnának, hanem azt hisszük róluk, hogy egyszerűen „nem tudják, mit cselekesznek. Midőn a képzelt társadalmi állás modern követelményeinek fedezése, a patriarchalis vagyont felemésztette, csak az árverező dobszónál kezdenek arról gondolkozni, hogy a vagyon nem csupán, a mit jogász korukban tán megtanultak, jogi fogalom, hanem, a mire soha sem tanították, nagyon véges mennyiségi forgalom is. Hogy ezért az abban dolgozó ellentétes tényezők között, az egyensúly csakis szigorú rendtartás, számtartás segélyével tartható fenn. Ki tudja mennyi bajnak, bűnnek lehetett volna és lehetne még ma is elejét venni, ha a gazdasági számtartás tanulmányozása által, az ifjúság és idővel a nagy közönség, a vagyon és gazdaság pontos, rendes vitelének módozatait megismerné?

A számtartási ismereteknek, viszonyaink között vázolt ebből a helyzetéből, könnyen levonhatjuk a következtetést. Azt, hogy a magyar haza és a magyar társadalom érdekében, fordítsanak irányadó köreink főiskolánkon azoknak tárgyalására az eddiginél nagyobb figyelmet. Alkalmas tanerőkről gondoskodva, tegyék az államgazdasági számtartást megfelelő óraszámban az összes jogász valamint a bölcsészethallgatók egy részénél kötelezővé. Másfelől pedig a főiskolai ifjúság számára a számtartási államvizsgára való jelentkezhetés külső feltételeit tágítsák. Csak ne lenne szavunk pusztába hangzó kiáltás!

¹⁾ B o n n s t e t t e n: Pensées sur divers objets de bien public. Genève 1815. 19. lap.

7. §. Az államgazdasági számtartás irodalma.

(Ó-, közép- és újkor, bölcsője, haladás, hanyatlás, meddőség, ennek oka, az írók osztályozása, Rau, írók, nemzetek, hazánk, dr. Szarka, tanszékek, új élet, bírálat.)

Az államgazdasági számtartás egykorú magával az állammal; mert gazdasági számszeres feljegyzésekre már az ó- és a középkorban találunk. A számtartási feljegyzések hasznavehetősége azonban, a feljegyző egyéniségéhez, tehetségéhez, akaratához képest nagyon változó volt. Ezért már régibb idők óta arra iparkodtak, hogy a gyakorlatból a feljegyzések megejtésére vonatkozó általános érvényű szabályokat merítsenek. Így találunk a XVI. század végén és még inkább a XVII. század elején, az államgazdasági számtartásról önállóan írt műveket. Ezek azonban az egészet inkább, a vagyon tulajdonos állam és az ennek vagyonáról felelős számadó tisztviselők között lévő *jogviszony* szempontjából, vagyis: tisztán mint jogi kérdést tárgyalták. A gazdasági számtartás rendszere tehát már bölcsőjében a jogtudományok családjába tartozott.

A múlt század közepe táján azonban, az állam lényének és céljának vizsgálatával, megkezdődött a számtartás behatóbb művelése is, a nélkül azonban, hogy a külsőleg elég gazdag irodalom daczára, a számtartás tudományos művelésének kezdetén túl volnánk. Oka ennek az, hogy államgazdasági számtartással foglalkozó írók egymással homlokegyenest ellenkező irányban dolgozó, két csoportra szakadtak. Az egyikbe azok tartoznak, kik pénzügyi és közigazgatási műveikben a számtartásról, mint az államgazdaság elsőrangú tényezőjéről emlékeznek meg. Annak eszméjét és sarkfogalmait tudományosan tárgyalják is, de rendszerének önállóságát nem ismerik el. Ezért a gazdasági számtartás egész rendszerének kifejtését, meg sem kísértették. Ezek az ú. n. theoretikusok. Ilyenek nevezetesen Justi, Jakob, Malchus, Rau, Umpfenbach, Kautz, Stein, Gneist, Wagner, Mariska, Kmety stb. Ezek tehát a számtartás irodalmában is kiváló helyet foglalnak el. Különösen pedig Stein az, ki az államszámvitelnek, „államháztartás“ néven helyét, határait és feladatát az államéletben másoknál helyesebben jelölte ki. A számtartási íróknak másik osztályába az ú. n. praktikusok, vagyis azok tartoznak, kik a számtartás rendszerét egészen és önállóan, de az értelemre és gondolkozásra ható fejtegetések nélkül inkább gépiesen tárgyalják. A gazdasági számtartásnak azonban jó szolgálatot csak

úgy tettek volna, ha a részleteknek és mozzanatoknak elvi okokból származó belső rendjét kikutatva, azokat ebben rendben és ezekre az okokra visszavezetve iparkodtak volna tárgyalni. Hibájuk forrása az, hogy az állami és gazdasági életet nem ismerték vagy legalább nem vették tekintetbe. Pedig annak lényéből, céljából és rendszeréből kell a számtartást úgy kifejtteni és leszármaztatni, a mint ez tényleg minden aprólékosságaival együtt onnan származik és azzal szervileg összefügg. Ezért mondja Rau,¹⁾ hogy az „államgazdasági számtartással bajos tisztába jönni, mert az ezen tárgyról különben elég sűrűn megjelenő könyvek többnyire egyoldalúak, nem eléggé világosak és nem eléggé rendszeresek“. Egyébiránt a számtartás irodalmát, a számtartással csak mellékesen foglalkozó, előbb említett theoreticus írók műveinek kivételével, de a monographiákat is ide számítva, időrendben lehető teljesen jelen munkának főleg harmadik kiadásában ismertettük. Helykimélés céljából, most csak a valamely szempontból érdekesebb valamint az újabb művek felsorolására szorítkozunk.

Dr. Munoz: De rationibus et computationibus administratorum tractatus. Norinbergae, 1599, 1664. *Puechberg*, k. k. Hofrath: Einleitung zu einem verbesserten Kameral-Rechnungsfusse etc., Wien, 1762. *Klipstein*, Kammer-Rath: Grundsätze der Wissenschaft, Rechnungen vollkommen einzurichten. Leipzig, 1778. *Ugyanettől*: Die Lehre von der Auseinandersetzung. Leipzig, 1781. *Brand*, k. k. Rechnungsrath und öff. Lehrer an der hohen Schule zu Wien: Grundsätze der Staatsrechnungswissenschaft. Wien, 1785, 1786, 1790. *Dr. Jung*, Hofrath und Professor in Heidelberg: Anleitung zur Kameral-Rechnungswissenschaft. Leipzig, 1786. *Dr. Eschenmayer*, Professor: Systemat. Einrichtung des Staatsrechnungswesens. Heidelberg, 1807. *Br. Puteani*: Grundsätze des allgemeinen Rechnungswesens. Wien, 1818. *Kischke*, Geheimer Rechnungsrevisor: Grundsätze des Staatskassen und Rechnungswesens und seiner Controle. Berlin, 1821. *Br. Malchus*, Württembergischer Präsident: Der Organismus der Staatsbehörden für die Staatsverwaltung. Heidelberg, 1821. *Marquis d'Audiffret*: De la Comptabilité des dépenses publiques. Paris, 1822. *Dr. Szarka*, Professor an der Hochschule zu Pest: Lehrbuch der Comptabilitäts-Wissenschaft. Wien, 1822. *De Montcleux*: De la comptabilité publique en France. Paris, 1840. *Villa*: La Contabilità applicata alle Amministrazioni private e pubbliche. Milano, 1840. *Ammann*, öff. ord. Professor an der Prager Universität: Verrechnungskunde. Prag, 1845. *Neugebauer*, k. k. Rechnungsrath: Unterricht in den Theorien und Geschäftsformen des kameralistischen und merkantilen Rechnungswesens. Wien, 1847. *Dr. R. v. Escherich*, k. k. Rechnungsrath: Lehrbuch des Allgemeinen- und des Staats-Rechnungswesens. Wien, 1851. *Fröhlich*, öff. ord. Professor an der Wiener Universität: Handbuch der Staats-

¹⁾ Grundsätze der Finanzwissenschaft, 1864. 401-ik lap, f) jegyzet.

rechnungswissenschaft. Wien, 1856. *Dr. R. v. Escherich*, k. k. Vicehofbuchhalter und Universitäts-Professor: Lehrbuch des Kasse- und Rechnungswesens. Wien, 1857, 1860. *Hock*: Die Finanzverwaltung Frankreichs. Augsburg, 1857. *Dr. Tonzig*, Professore: Trattato della Scienza di Amministrazioni e di Contabilità privata e dello Stato Venezia, 1857. *Villa*: Elementi di Amministrazione e Contabilità. Pavia, 1857. *Löw*, preuss. Rechnungsrath: Theorie des Rechnungswesens. Berlin, 1860. *Rühl*, hessischer Ober-Rechnungsprobator: Die Kameral-Rechnungswissenschaft. Darmstadt, 1860. *Br. Czoernig*, k. k. geheimer Rath: Das österr. Budget für 1863 in Vergleichung mit jenem der vorzüglicheren anderen europäischen Staaten. Wien, 1862. *Vocke*: Geschichte der Steuern des britischen Reichs. Leipzig, 1866. *Br. Czoernig*: Ueber Budget, Staatsrechnung und Kontrolle. Wien, 1866. *Dr. Gneist*: Budget und Gesetz. Berlin, 1867. *Villa*: Nozioni e pensieri sulla pubblica Amministrazione. Pavia, 1867. *Lichtnegel*, k. k. Statthalterei-Rath: Zivil-Kassa, Rechnungs- und Kontrolwesen. Wien, 1868. *Czudnochowski*: Steuerreform, Finanzpolitik und Staatsrechnungslegung in Preussen. Berlin, 1872. *Schrott-Fésüs*: Az általános számviteltan kézikönyve. Kassa, 1872. *Lichtnegel*, k. k. Statthalterei-Rath: Geschichte des österr. Rechnungs- und Kontrolwesens. Graz, 1872. *Till*, nyugalmazott megyei számvető: A községi közigazgatás, vagyonkezelés és számadások kézikönyve. Budapest, 1873. *Brasch*: Die Gemeinde und das Finanzwesen in Frankreich. Leipzig, 1874. *Hugli*: Verwaltung, Kassaführung und Kontrolle im Staatshalte des Kantons. Bern, 1874. *Velzi*: Manuale per l'applicazione del Regolamento sull' Amministrazione dello Stato e sulla Contabilità generale. Firenze, 1875. *Dorn v. Marwalt*, k. k. Oberfinanzrath: Der Liquidations- und Rechnungs-Dienst bei den Kassaämtern; dann der Rechnungs- und Rechnungsprüfungs-Dienst bei den Rechnungskontrollämtern. Triest, 1877. *Meisner*: Die das Rechnungswesen des preussischen Staates umfassenden Gesetze und Verordnungen. Berlin, 1878. *Kastówszki*: Az államszámviteltan kézikönyve. Budapest, 1880. *Dr. Schrott*, Professor an der k. k. Universität in Wien: Lehrbuch der Verrechnungswissenschaft. Wien, 1881. *Ugyanettől*: Lehrbuch der Staats-Verrechnungskunde. Wien, 1882. *Bóollay*: Du contrôle des finances publiques par le Parlement et par la Cour des Comptes en Italie. Paris, 1882. A francia állami számvivőszék ünnepélyes megnyitásán 1882. november 2-án tartott beszéd különlenyomata. *Dr. G. Seidler*, Universitäts-Professor in Wien: Der Staatsrechnungshof Oesterreichs. Wien, 1884. *Dr. E. Löbe*: Handbuch der kön. sächsischen Etat-Kassen und Rechnungswesen. Leipzig, 1884. *Hartel*: Die preussische Oberrechnungskammer (Rechnungshof des Reutschen Reiches), ihre Geschichte, Einrichtung und Befugnisse. Berlin, 1884. *Jakob Hock*, Finanzrechnungs-Kommissär in Regensburg: Handbuch der gesamten Finanzverwaltung im Königreich Baiern, herausgegeben als dritte Auflage des gleichnamigen Handbuchs von C. Stockar von Neuforn. 1884. *Dr. Vocke*, Geheimer Oberrechnungsrath in Potsdam: Deutsche und englische Finanzverwaltung. Tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1884-iki első kötetében. *Dr. E. v. Philippovich*, Privatdocent der Wiener Universität: Die staatliche Geldverwaltung. Úgy ez a tanulmány, mint: Az olasz számtartási törvény, a Schanz-féle Finanz-Archiv 1884-iki második kötetében. *Dr. E. v. Philippovich*: Die Bank von England im Dienste der Finanzverwaltung des Staates. Wien, 1884.

A. Wiedenmayer: Das Etat im Cassenwesen des Königreichs Württemberg, Stuttgart, 1885. *Dr. E. Löbe*: Die oberste Finanzkontrolle des Königreiches Sachsen in ihrer organischen Entwicklung von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1885-iki második kötétében. *Dr. G. Seidler*: Budget und Budgetrecht im Staatshaushalte der constitutionellen Monarchie mit besonderer Rücksichtnahme auf das österreichische und deutsche Verfassungsrecht. Wien, 1885. *Dr. E. v. Philippovich*: Die deutsche Reichsbank im Dienste der Finanzverwaltung des Reiches und der Bundesstaaten. Tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1886-iki első kötétében. *R. v. Kaufmann*: Das Budget des Königreichs Italien. Tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1886-iki első kötétében. *Vocke*: Die doppelte Buchführung (Logismographie) in der italienischen Staatsbuchhaltung és *R. v. Kaufmann*: Das Budget des Königreichs Italien. Mindkettő tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1886-iki második kötétében. *Csikvári Jákó*, m. k. államvasúti felügyelő: Vasúti számvitel, vasúti alkalmazottak, vagy mint a vasúti ügyek iránti érdeklődők számára. Budapest, 1887. *Hügli*: Die Buchhaltungs-Systeme. Bern, 1887. *L. Kirsch*: Das Cameralistische Studium im Grossherzogthum Baden és *W. Vocke*: Das italienische Rechnungshofgesetz. Mindkettő tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1887-iki első kötétében. *L. Farmbacher*, k. Oberrechnungsrath: Das Zahlungswesen der allgemeinen Finanzverwaltung. Ansbach, 1889. *Dr. Zeller*: Das grossherzoglich hessische Gesetz über die Verwaltung der Einnahmen und Ausgaben des Staates és *Dr. Zeller*: Das grossherzoglich hessische Gesetz, die Einrichtung und die Befugnisse der Oberrechnungskammer betreffend. Mindkettő tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1889-iki első kötétében. *Dr. Wiedenmayer*: Die württembergische Oberrechnungskammer und der bayerische oberste Rechnungshof. Tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1890-iki első kötétében. *Dr. Berényi Pál*: A logismo-graphia. Tanulmány a soproni állami kereskedelmi akadémia 1890/91. évi jelentésében. Sopron, 1891. *Wollenzien u. Walter*: Das Gerichtskassenwesen in Preussen. Berlin, 1891. *Dr. Carl v. Lumm*: Die Verwaltung der öffentlichen Gelder in Elsass-Lothringen. Tanulmány a Schanz-féle Finanz-Archiv 1891-iki második kötétében. *Marcé V.*: Étude sur la Cour des comptes et la comptabilité publique en Belgique. Control préventif des finances exercé par la Cour des comptes. Paris, 1892. *Seidler G.*: Leitfaden der Staatsverrechnung. Bécs, 1894. *Payr C.*: Lehrbuch der Verrechnung und Kontrolle in der Privat-, Gemeinde-, Landes- und Staatswissenschaft. Innsbruck, 1894. *Henrich K.*: Die finanzielle Verwaltung der öff. Vermögen mit besonderer Berücksichtigung des Rechnungswesens des Staates, der Gemeinden, Kirchen und Stiftungen im Grossherzogthum Hessen. Giesen, 1896. *Dr. Molnár*: Magyar Államszámviteltan Budapest, 1896. *Dr. Wallon* A Magyar Államszámviteltan Budapest, 1901.

Látható ezekből is, hogy az államgazdasági számtartás irodalmát kiválóan a németek, olaszok és francziák művelik. Az angolok egyáltalán nem foglalkoznak vele. Mind ennek okaira a befejezésben térünk vissza, mire már most irányítjuk az olvasó figyelmét. A mi különösen hazai irodalmunkat illeti, felemlítésre

méltó, hogy a francia forradalommal vívott harcok folytán, a jelen század elején, állam és társadalom gazdasági bajokkal küzdött. Midőn ezeknek a bajoknak orvoslására kerestek eszközöket, ezek egyikét a gazdasági számtartás elveinek és eljárásának rendszeres művelésében és terjesztésében keresték és találták meg. Ekkor szervezte az osztrák kormány a bécsi, prágai és lemergi tudományegyetemeken, most is meglévő tanszékeit a gazdasági számtartásnak. Ekkor hirdetett nagy összeg kitűzésével pályázatot is, egy számtartási kézi könyv megírására. Ezt a pályázatot, nem magyar versenytársai nagy bosszúságára, *dr. Szarka*, a számtartás akkor pesti egyetemi professzora, fentebb említett német nyelvű művével nyerte el. Ekkor állította fel a magyar országgyűlés is, a pesti egyetemen a számtartás tanszékét, melyet legelőször az említett professzor töltött úgy be, hogy nemcsak tanszékére, hanem akkor jelentéktelen egyetemünkre is, pályamunkájával és előadásaival messze földre terjedő fényt árasztott. Utána a számtartás irodalmi művelésében nálunk pangás és a tanszéknek üresen tartásával, később hanyatlás következett be. Ezért hazai irodalmunkban kezdetleges kísérleteknél egyébbel, már-már alig találkoztunk. A tanszéket is csak újabb időben sikerült halottaiból feltámasztani. Az utóbbi években valamelyes elevenség mutatkozik nálunk is a számtartás irodalmában. A theoretikus írók pedig, most már helyes tapintattal tartózkodóbbak lettek, s mintegy várakozó álláspontot látszanak elfoglalni, hogy a számtartás tudománya, tana, mint az állami tudományok önálló ága, fejlődés képességét igazolja.

8. §. Az államgazdasági számtartás rendszerének nyilvános előadása és a számtartási államvizsga.

(Számtartási előadások és hallgathatásuk, erre kötelezettek, az állami vizsgáló bizottságok, vizsgára kötelezettek és önként jelentkezők, a vizsgára bocsátás két alapföltétele: iskola vagy szolgálati előny, előadások hallgatása, esetleg gyakorlat, községi jegyzők, vizsgálat anyaga, folyamodás vizsgáért, írás- és szóbeli vizsgálat, bizonyítvány, ismétlés.)

A jogi főiskolák szervezetéről kiadott szabályzat szerint minden főiskola tanártestülete tartozik arról gondoskodni, hogy az államgazdasági számtartást (államszámviteltant), külön collegiumban, valamelyik nyilvános, vagy pedig erre habilitált magántanár előadja. A budapesti és kolozsvári tudományegyetemek jog- és államtudományi karain azonban, a kormány gondoskodik erről. Az így tartott

előadásokat lehet főiskolai rendes és rendkívüli hallgató minőségben látogatni. Rendes hallgató csak az lehet, ki gymnasiumi érettségi vizsgálatot tett és ezt bizonyítvánnyal igazolja. *Rendkívüli* hallgatóul azonban mindenki felvehető, ki legalább 16 éves és oly szellemi képzettséggel bír, hogy az előadások sikeres hallgatása róla feltehető. Kétség esetében a felvétel iránt az illető jogi főiskola tanártestülete végérvényesen határoz. A rendes hallgatóságra jogosítottak is, beiratkozhatnak rendkívüli hallgatóknak. Az előadások két féléven át, hetenként 4--5 órás tanfolyamot képeznek. Egyik-másik főiskolán kivételesen kisebb tanfolyamokat is tartanak. Hallgatni kell pedig az egész tanfolyamot és ezt hiteles bizonyítvánnyal kell igazolni mindazoknak, kik állami vizsgálatot tenni akarnak, ha oly helyen laknak, vagy vannak alkalmazva, hol ilyen nyilvános előadásokat tartanak.

Állami vizsgálatot Budapesten és Kolozsvárt, az ottani egyetemek mellett szervezett állami vizsgáló bizottságok előtt lehet tenni. Kolozsvárt azonban csak az ottani hallgatók vizsgálhatók meg, sőt ha akarnak, ezek is a budapesti vizsgáló bizottság elé állhatnak. Jelentkeznek pedig a vizsgálatra olyanok, kik valamely nyilvános gazdasági állásra való minősítettségüket, valamely törvény, avagy állami, törvényhatósági, községi szabály-, illetőleg: rendelet értelmében, az államvizsgálati bizonyítvánnyal *a)* vagy igazolni kötelesek, *b)* vagy annak nagyobb nyomatékot óhajtanak adni. Az *a)* alattiakhoz tartoznak, kivétel nélkül az állami és a törvényhatósági mindenféle számtartó hivatalokban alkalmazott számvivő, számadó és számvevő (ellenőrző) tisztviselők, vagy pedig az ilyen állásokra törekvők; mert ezeket a számtartási államvizsgálatra egyenesen a törvény kötelezi. Továbbá ide tartoznak legtöbb rendezett tanácsú városnál és igen sok nagyközségnél is, nemcsak a számtartó hivatalokban, hanem kivételesen a pénztári alkalmazásban levők is, kiket erre szabályrendeletben szoktak kötelezni. A *b)* alattiakhoz pedig többnyire az államnak, törvényhatóságoknak vagyont kezelő hivatalainál alkalmazott tisztviselők, vagy ide törekvők tartoznak; mert a számtartási állami vizsgálatot letett pályázóknak, a törvény ezekre az állásokra előnyt biztosít. Továbbá ide tartoznak, a rendezett tanácsú városok és nagyközségek vagyont kezelő, valamint a nagy- és kisközségek jegyzői hivatalaiban alkalmazott tisztviselők, kik részint az erre vonatkozó intézkedésekből, részint pedig naponkénti tapasztalatukból, a rendszeres számtartási ismeretek

szükségét felismervén, önként jelentkeznek a vizsgálatra. Ezeken kívül az egyházi és magánuradalmaknak, továbbá kereskedelmi és iparvállalatoknak, pénzügyintézeteknek könyvvitelére, számtartására hivatott alkalmazottjai, kiket részint egyenesen, részint vagylagosan mind sűrűbben köteleznek arra, hogy a gazdasági számtartásból állami vizsgálatot tegyenek.

A vizsgálatra bocsátásnak két alapfeltétele van. Az egyik *a)* az általános, a másik *b)* a szakszerű előkészültségre vonatkozik. Ezek mindenike aztán újból vagylagosan két részre oszlik. *a)* Az általános előkészültségre vonatkozó első (és a számtartásnak mint tudománynak, színvonalát félreérthetetlenül megjelölő) feltétel az, hogy a jelentkezők középiskolát vagy legalább is ennek megfelelő kereskedelmi, ipari, katonai, tengerészeti, mezőgazdasági, gyógyszerészeti stb. tanulmányokat: megfelelő érettségi, záró, tisztviselői stb. vizsgával végeztek legyen. Vagy pedig, ha ilyen vizsgálati bizonyítványuk nincs, igazolni tartoznak, hogy tőlük állásuknál fogva törvény, illetőleg állami, törvényhatósági, községi vagy más előljárósági szabály vagy rendelet, a számtartási államvizsga letételét megkívánja, vagy legalább is a vizsga letétele esetében valamely szolgálati előnyt biztosít számukra. A községjegyzői hivatalban alkalmazott tisztviselők azonban abban a kedvezményben részesülnek, hogy érettségi vagy ennek megfelelő bizonyítvány bemutatása nélkül is, állami vizsgálatra bocsáthatók, ha igazolják, hogy a községjegyzői vizsgálatot jó eredménnyel kiállották és ennek megtörténte után, még egy évig községjegyzői hivatalban gyakorlatilag működtek. *b)* A szakszerű előkészültségre vonatkozó rendes feltétel a számtartási előadásoknak már előbb tárgyalt szabályszerű hallgatása. És csak azokat a jelölteket bocsátják előadások hallgatása nélkül is számtartási államvizsgára, a kik nem ilyen előadások székhelyén laknak, de a kik az állami, törvényhatósági és községi gazdálkodásban, vagy úgy mint vagyont kezelő, vagy úgy mint számtartó hivatali alkalmazottak, legalább egy évig gyakorlatilag sikeresen működtek és ezt hiteles bizonyítvánnyal igazolják. Mindazok, a kik jelentkezésük idejében az egyik vagy másik irányban megkívánt gyakorlatot már abbahagyták, igazolni kötelesek, hogy állásukról önhibájukon kívül távoztak. Méltánylást érdemlő kivételes esetekben a pénzügyminiszter, az előtanulmányok és a gyakorlati idő igazolása alól való felmentést adhat. Előadások hallgatása alól való felmentést azonban a szabályzat nem ismer.

Az állami vizsgálatnak és a tanszéki előadásoknak anyagát a szabályzat következőleg sorolja fel: *a)* a köz- (társadalmi) és az államgazdaságtan alapfogalmai; *b)* a magyar állam közigazgatási szervezete; *c)* a közszámvitel általános elmélete; *d)* az állami és a törvényhatósági költségvetés és zárószámadás; *e)* az előzetes és utólagos állami számvitel és ellenőrzés; *f)* a könyvvitelnek különféle rendszere, ezeknek szabályai és alakzatai; *g)* a vagyonnak kezelésére és számtartására nézve (a pénztáraknál, raktáraknál stb.) a magyar állami gazdaságban érvényes szabályrendeletek és utasítások; *h)* a számadások megbírálásának általános alapelvei; *i)* a gazdasági számtartás rendszerének (számviteltan) irodalmi története és összehasonlítása az európai államok különböző számtartási rendszerének. Mindezt rendszerbe foglalva kimerítően a jelen mű tárgyalja.

Csak a vizsgálatnak és nem az előadásoknak is képezi tárgyát a közönséges számtan gyakorlati alkalmazása, vagyis: a mindenféleszázálék,¹⁾ egyszerű²⁾ és összetett kamat,³⁾ valamint a különféle tér-,⁴⁾ köb-⁵⁾

1) Pl. az állami zárszámadás szerint 1896-ban a nyugdíjak 8 208 047,22 frtra rúgtak. Ebből esett a pénzügyre 2 767 022,13¹/₂ frt, az igazságügyre 1 784 759,74 frt, a kereskedelemügyi 1 015 495,52 frt, a vall. és közoktatásügyre 413 396,60¹/₂ frt, állami számvetőszekre 50 975,79 frt. Mindezek hány 0/o-át teszik a nyugdíjaknak *a)* egyenként? (33,7; 21,7; 12,4; 5,0; 0,6) *b)* összesen (73,5) és *c)* hány 0/o marad a többiekre (26,5).

2) Pl. mennyit ér az olyan ház, melynek évi nyers jövedelme 3800 frt, ha ebből 150/o fentartásra, az ennek levonása után maradó összeg 120/o-a házbéradóra, s ezen adónak 160/o-a községi adóra leszámíttatván: a maradó tiszta jövedelmet 40/o-al tőkésítik? (a ház ér 69 509,50 frt.)

3) Pl. 1899. október 1-én 40/o mellett 200 000 frtot teszek a takarékbába. A kamatot félévenként utólagosan tőkésítik. Mennyire rúg a tőke a kamatos kamattal 1902. január 1-én? (218 651,30 frt). Mennyi a kamat még a következő félévre? (4373,03 frt). Mennyi az egyenleg? (223 024,33 frt). Mindezt egy számla-kivonat alakjában kell kifejezni.

4) Pl. egy kincstári kerti birtokot, melynek egyik, a másikon merőlegesen álló oldala 373 öl, a második 450, a harmadik 215, a negyedik 472 öl, megvesznek heten, úgy hogy *A)* az egészből 2, *B)* 5, *C)* 7, *D)* 4, *E)* 9, *F)* 14 és *G)* 1 részt kap. Mekkora a birtok katasztrális holdakban (84 hold 1334 négyszögöl)? és hány hold jut minden egyesre? (4 h. 63,52⁰ + 10 h. 158,30⁰ + 14 h. 222,32⁰ + 8 h. 127,04⁰ + 18 h. 285,84⁰ + 28 h. 444,64⁰ + 2 h. 31,76 □⁰ = 84 h. 1334 □⁰) és 208 forintjával számítva holdját: mennyi az összes vételár? (17 645,41 frt) és mennyi esik egy-egyre?

5) Pl. valamely hivatal egyik helyiségének hossza 20 m. 5 dm. 4 cm., magassága 6 m. 3 dm. 9 cm., szélessége 9 m. 5 dm. 8 cm. Mennyibe kerül

és idő⁶⁾ mértékek, az értékpapírok,⁷⁾ a biztosítás,⁸⁾ leszámítás,⁹⁾ törlesztés,¹⁰⁾ elegyítés¹¹⁾ stb. számolásnak különféle combina-

^{5/12} évi fűtése ennek a helyiségnek, ha minden 5 m³-re $\frac{2}{3}$ m³ tűzifa kell és egy m³ tűzifa ára 12,45 frt ? (869,69 frt.)

⁶⁾ Pl. két tisztviselőnek hivatalos kiküldetésben kell találkozni. Az egyik elutazik Budapestről Bécsbe délelőtt 11-kor a gyorsvonattal, melynek óránkénti sebessége 45 km. A másik indul Bécsből Budapestre a tehervonattal, 5 óra 30 perczkor reggel, s halad óránként 24 km.-t. A távolság e két város között 270 km. Hány órakor fognak ők aznap találkozni ? (d. u. 1-kor.)

⁷⁾ Pl. a magyar. aranyjáradék szelvényei Németországban a £ berliniárfolyama szerint váltandók be. Berlinben a £ árfolyama 20,30 M. s beváltásra ott 10 000 000 arany frt értékű szelvény kerül. Mennyit kell ezért o. é.-ben fizetni, ha 100 M. = 58,80 frt o. é. (11 936 400 frt o. é.)

⁸⁾ Pl. egy atya 3 leányának olyan járadékot biztosít, mely 20 éven át, évenként 700 frtot hoz és pedig úgy, hogy a legidősebb azt 5 évig, a második a következő 7 éven át, a harmadik pedig az utolsó 8 éven át élvezze. A lányok azonban ezen járadékot eladják, a vevő pedig 6% kamatot köt ki. Mit ér ezen járadék most (8028,94 frt) s a lányok milyen arányban részesülnek a kapott összegből ? (2948,65 ; 2920,04 ; 2160,25 frt.)

⁹⁾ Pl. az állampénztár rendelet folytán eladott f. é. aug. 9-én 5000 frt névértékű 5%-os záloglevelet 102,50 árfolyamon és 6000 frt n. é. Adria tengerhajózási elsőbbségi kötvényt 99,50 árfolyamon. A szelvények az elsőről május, az utóbbinál július 1-én járnak le. Az alkuszdíj $\frac{1}{2}$ ‰, a jutalék $\frac{1}{8}$ ‰. A kapott pénzből egyúttal vásároltatnia kell f. é. szept. 2-án lejáró 2200 M.-ás váltót. A diskont 3%, a M. árfolyama 61,55. Mennyi az alkuszdíj ? (5,50), a jutalék ? (13,99), mennyi készpénzt kapott a pénztár ? (11 172,07), mennyi a diskont márkában és forintban ? (11,55 M. = 7,11 frt, hány frtba kerül a váltó ? (2188,45 M. = 1346,99 frt) és hány frt jut végül a pénztárba ? (9825,08 frt.)

¹⁰⁾ Pl. a gödöllői korona-uradalom gazdasági felszerelésekre felvett 40 000 frtot évi utólagosan fizetendő 9% törlesztésre, melyből 4% kamatra és 5% tőkére esik. Elkészítendő a törlesztési terv, vagyis : ki kell mutatni, hogy évről évre mennyi tőke marad ? mennyi ennek a kamatja ? s tehát a 9%-nyi fizetésből mennyi esik tőketörlesztésre, s így végre hány év múlva lesz a kölcsön törlesztve ? (15 múlva) :

1-ső év 40 000 frt tőke, 1600 frt kamat, 2000 frt törlesztés

2-ik „ 38 000 „ „ 1520 „ „ 2080 „ „

3-ik „ 35 920 „ „ 1436,80 „ „ 2163,20 „ „

stb. stb.

¹¹⁾ Pl. két fajta dohányból készült olyan keveréket akarnak forgalomba bocsátani, a melyben minden 5 kg. 1 frtos dohányra 3 kg. 1,20 frtos dohány esik. Minden fajtából hány kg.-ot kell venni egy q keverékhez ?

(37,5 + 62,5), mennyibe jő a keverék egy kg.-ja ? $\left(\frac{3,60 + 5}{8}\right)$ és mennyibe egy q ? (107,50 frt.)

tív^{12—19}) módja. Errenézve legcélszerűbb, ha a jelölt annak a szerzőnek szám- és mértanát alaposan ismétli, melyet az iskolában tanult. Ha ezt ala-

¹²) Pl. egy osztálytanácsos, egy számtanácsos és egy számtiszt egyszerre egy és ugyanazon helyre utaznak helyszini vizsgálatra. Az osztálytanácsos útiköltségeinek valószínű összegét a 30 napra számított 8 frt napidíjjal együtt 300 frtra, a számtanácsos ugyan ezt a 66 napra számított 5 frt napidíjjal együtt 550 frtra és a számtiszt 60 napra számított 3 frt napidíjjal együtt 250 frtra teszi. A pénzügyminiszter azonban egészben véve csak 1000 frt útiköltség- és napidijátalányt engedélyez. Már most az útiköltségek összegei a bennük foglalt napidijösszegek arányában leszallítandók és tekintettel arra, hogy az útiköltségre előleg, csak a kiérdemelhető útiköltség $\frac{2}{3}$ -áig és kerek összegben jár, kérdés: mennyi útiköltség-előleg utalványozható a kiküldendők mindenikének? (az osztálytanácsosnak 178, a számtanácsosnak 337, a számtisztnek 150 frt).

¹³) Pl. A. üzletet nyitott és nyert 8 hónap alatt 210 frtot, vagyis a tőke $7\frac{1}{2}\%$ -át. Ekkor B. 6000 frttal társul lépett be az üzletbe, s ettől számított 1 év, 2 hónap alatt 1071 frtot nyertek. Mennyit tett A.-nak kezdő tőkéje? (4200 frtot), hány $\%$ -ot hozott az egyesített tőke? (9%) a nyereségből mindenikre mennyi jut? (A. = 441 és B. = 630 frt).

¹⁴) Pl. három különböző ágbeli család 250,000 frt értékű ingatlant örököl a következő arányban: az első ágbeli örökösök örökölték a birtok $\frac{2}{4}$ részét; a második ágbeliek az első ágbeliek $\frac{3}{5}$ részét; a harmadik ágbeliek a maradvékot. Örökösödési illeték fejében fizetendő volt az örökölt érték $4\frac{7}{8}\%$, a fizetési meghagyás kézbesítését követő 30 nap alatt. Lefizettetett azonban az illeték a kézbesítés után csak 5 hó múlva, midőn is a késedelmi kamatokkal együtt fizetendő volt egészben 12 362,19 frt. Kérdés, mennyi esik az örökségből egy-egy ágra? (125,000; 75,000; 50,000) és mennyi az örökösödési illeték? (12 187,05 frt); mennyi a késedelmi kamat? (174,69 frt) hány száztólinak felel meg az utóbbi? ($4\frac{30}{100}\%$). Mennyi esett az örökségért fizetett 12 362,19 frtnyi összegből, az egyes ágbeli örökösökre? (6181,09; 3708,66; 2472,44 frt.)

¹⁵) Pl. a vámdíjtételek nálunk aranyforintokban vannak megállapítva, s azok lefizetésére bel- és külföldi aranypénzek használhatók fel. A belföldi aranypénzek közül a 20 frankosnak értéke 8 aranyforint. A vámfizetésre használható többi pénznek értéke a verési szabályok tekintetbe vételével van meghatározva. Nálunk 3100 frankot vernek 1000 elegysúlyú aranyból $\frac{9}{10}$ finomság mellett. Németországban pedig 500 gramm színsúlyú aranyból 1395 márkát vernek, szintén $\frac{9}{10}$ finomsággal. Kérdés: hány aranyforint értékkel fogadják el a vámhivatalok a 20 márkást? (9,87 frt aranyban).

¹⁶) Pl. az 1869. évi XII. t.-cz. értelmében egy húszfrankos = 8 frtos arany súlya $\frac{2}{155}$ pénz font ($\frac{1}{2}$ kg.), finomsági tartalma 0,900 rész. Az 1892. XVIII. t.-cz. értelmében egy kg. ötvözött aranyból, mely 900 ezred rész aranyból és 100 ezred rész rézből áll, 2952 K verhető. Az állam kamattartozása korona-járadék kötvényei után az 1896. évi zárószámadás szerint 21 240 000 forint, vagyis: 42 480 000 K Kérdés: 1. hány kg. színarany kellett ezen összeg kiveretésére? (12 951,2195 kg.); 2. hány drb. 8 frtos arany verhető ebből a színaranyból? (2 230 487,8027 drb.); 3. hány K egyenlíthető ki ezen 8 frtos aranyokkal, tekintettel arra, hogy az 1892. évi 31. sz. Pénzügyi Közlöny szerint egy 8 frtos

posan megcselekszi és jelen művet is alaposan tanulmányozta és a bemutatott példákat ki tudta dolgozni: akkor céljára rendszerint eleget tett.

Vizsgálatra való bocsátásért, az alkalmazásban lévő jelentkezők, felszerelt bélyeges folyamodvánnyal előjáró hatóságuk, a nem alkalmazottak pedig, közigazgatási hatóságuk útján fordulnak a pénzügyminiszteriumban működő vizsgáló bizottsághoz. Az egyetemi hallgatók közvetlenül adják be a bizottsághoz eredeti leczkekönyvvel felszerelt folyamodványaikat. A bizottságnak netán valamely irányban elutasító végzése a pénzügyminiszterhez felebbezhető. Ha a jelölt a vizsgálatra szóló meghívásnak eleget nem tesz, új meghívót csak új folyamodványra kap. Vizsgálat van rendszerint, a szünidős két nyári hónapot kivéve, minden hónapban. A meghívókat a folyamodók lehetőleg egy-két héttel a vizsga előtt megkapják. Csak az állam hivatalos nyelvén lehet vizsgázni. Kivételt a pénzügyminiszter engedhet. A vizsgadíj 10 frt, melyet a vizsga megkezdése előtt kell a vizsgáló bizottság jegyzőjének kezéhez lefizetni.

arany = 9 frt 52 krral és 1 frt = 2 koronával? (42 468 487,763 408 K);
4. mily veszteséget szenvedne az állam, ha a fentebbi koronaértékű tartozását 8 frtos aranyokkal egyenlitené ki? (11 512,24 K).

¹⁷⁾ Pl. egy magyar gróf londoni rokonától 100,000 £ (sterl. font), 10 (schill.), 9 (pence), 3 (farthing) örökölt. Ebből fizetett örökösödési illeték fejében $4\frac{7}{8}\%$; a fenmaradt összeget $122\frac{1}{2}\%$ árfolyam mellett, azaz 10 £ = $122\frac{1}{2}$ frt o. é. felváltván, a Pesti első hazai takarékpénztárba helyezte el 4% kamatra oly feltétel alatt, hogy a kamat csak az év végén jár le. A kamatjövedelemből tőkekamatadóra fizetett 10% , önfentartására fordított évenként 42,000 frtot melyet a nyert kamatból s a mennyiben a kamatból nem futotta, a tőkéből fedezett. Kérdés: mennyi tőkével birt a gróf a 2-ik év végén? (1 165 193,805 frt.)

¹⁸⁾ A földadó évi összege negyedévi részletekben minden évnegyed első napján lejár s a ki az évnegyed közepéig azt meg nem fizeti, a hátralék után az egész évnegyedre 5% -os késedelmi kamattal is tartozik. Mikor aztán fizet, ebből először is a késedelmi kamatot egyenlítik ki, fizetségének csak az ezután maradó részét fordítják az adó törlesztésére. Tegyük fel, hogy egy birtokos 2566 K 70 f adójából egész évben csak október 1-én fizet egyszerre 2500 K-t. Kérdés: mennyi esik ebből 1. késedelmi kamatra (72 K 19 f), 2. adóra (2427 K 81 f) 3. mennyi lesz év végén a hátralék a) adó (138 K 89 f) és b) késedelmi kamat fejében (1 K 74 f)?

¹⁹⁾ Annyit tudunk csak, hogy valamely község javára január-juliusi húsfogyasztási adó fejében netto 266 K-t és 5% -os beszerzési jutalékot könyveltek, holott azt a község borfogyasztási adójára fizette; tudjuk még azt is, hogy a község utóbbi adója évenként 40% -al nagyobb előbbi adójánál. Kérdés: 1. hány hónapra szólt a község borfogyasztási adófizetsége (5-re), továbbá mennyi a község évi, 3. bor- és (672 K) 4. a húsfogyasztási adótartozása (480 K)? és mennyi a községi adó az 5% -os beszerzési jutaléka, 5. a bor- (33 K 60 f) és 6. a húsfogyasztási adó (24 K) után?

A vizsgálatnak két része van; írásbeli és szóbeli. Az írásbeli vizsga, az előbb bemutatott számtani műveletekhez hasonló egy alkalmazott példának, továbbá egy kettős könyvviteli²⁰⁾ feladatnak megoldásából és egy számtartási irat²¹⁾ elkészítéséből áll. Az írásbeli rendszerint megelőzi a szóbeli vizsgát. De lehet megfordítva is. Egyik vizsgáló biztos felügyelete alatt, a vizsgától legalább is egy hónapra való felfüggesztés terhe mellett, minden második személylyel való érintkezés és ilyenek segítségével nélkül, legalább négy óra alatt kell az írásbeli feladatokat megoldani. A jelölt minden feladatot külön íven tartozik kidolgozni, s mihielyt egy feladvány készen van, ezt a felügyelő biztosnak be kell adnia. A vizsga óráinak leteltével a be nem fejezett dolgozatok is beadandók. Ha a jelölt a feladatok közül egyet sem oldott meg, akkor új feladatokkal külön írásbeli javító vizsgálatot tehet. A szóbeli vizsgálatot az elnökből, a számtartást előadó tanárból és egy kinevezett tagból alakult bizottság előtt kell kiállni. A bizottság úgy intéz minden jelölthöz legalább is fél óráig tartó és legalább is negyven kérdést, hogy feleleteiből nemcsak ismereteinek minőségét és mennyiségét, hanem felfogását, ítélő képességét és gyakorlati érzékét is megbirálhassa. A kérdések és hogy ezekre a jelölt kitünően, jól vagy elégségesen felelt, mind jegyzőkönyvbe jönnek.

Kitünő képesítésről szóló oklevelet nyer az, a ki az írásbeli feladatokat is számítva, az összes kérdéseknek legalább $\frac{4}{5}$ -ére kitünően, $\frac{1}{5}$ -ére jól felelt; jól képesített lesz a kérdések $\frac{4}{5}$ -ére legalább jól, $\frac{1}{5}$ -ére elégségesen felelő; végül kielégítően képesített az, a ki a kérdéseknek legalább $\frac{4}{5}$ -ére kielégítően felelt. A vizsga eredményét ennek befejezése után a bizottság elnöke kihirdeti. Az ehhez képest kiállított bizonyítványt a jelöltnek rendszerint azon az úton kézbesített, a melyen a vizsgáért folyamodott. Avagy vele a kihirdetéskor azonnal közli, hogy a nem sikerült egész vizsgálatot vagy pedig ennek írásbeli részét mikor ismételheti. A másodszor is visszautasítottat csak a pénzügyminiszter bocsáthatja vizsgára.

Források: Szabályzat az államszámvitel-tanból tartandó állami vizsgálatokról, 1892. évi december 12-én 52,177. pénzügyminiszteri sz. alatt, a pénzügy- és vallás- s közoktatásügyi miniszterek által kiadva; megjelent a B. K. 1892-iki 290., R. T. 270. és P. K. 30. számában. 1883. évi I. t.-cz. 17., 18., 20. §§-ai. A községi jegyzők számtartási vizsgája tárgyában 1894. április 11-én, 25,894. számú belügyminiszteri rendelet.

^{20—21)} Alább ilyen példákat is fogunk közölni.

ALAPVETŐ RÉSZ.

I. FEJEZET. A GAZDASÁGRÓL.

---

9. §. Szükségek, javak, vagyon, gazdaság, gazdálkodás.

(Jogi és természetes személyek, hiányok, ezek kielégítése, személyi szükségek és javak, dologiak, későbbi szerepük, cél és eszköz, erkölcsi és anyagi érték, vagyon, gazdaság, gazdálkodás, a vagyon osztályozása tulajdonosa és részei minősége szerint: magán-, köz-, kincstári, nyilvános testes és testetlen, cselekvő, szenvedő, tartozási, közlekedési, ingó, ingatlan vagyonra, tartozék, növedék, mellékdolog, a gazdálkodás tárgya és a személyi vagyon, következtetés.)

Már alkotásánál fogva minden személy hiányokban szenved. És pedig a jogi személyek (egyház, állam, törvényhatóságok, közösségek s más testületek, mindenféle társaságok és alapítványok stb.) még inkább mint a természetes személyek, vagyis: az emberek. A hiánynak ez az állapota a *szükség*, melyet az ennek kielégítésére alkalmas természetű dologgal lehet fedezni. Az ilyen alkalmas természetű biró dolog tehát: jó dolog. Ezért az ilyet jószágnak (és nem „jav“-nak), jószágoknak, javaknak nevezzük.

A szükségek és javak származásukra, s céljukra nézve két csoportba oszthatók: *személyiekre* és *dologiakra*. Személyi szükségek alatt: a magában a személyben lévő hiányokat értjük. Ilyeneket érezünk: a testi és lelki gyengeség, kiskorúság, betegség, műveletlenség stb. állapotában. Azok a javak pedig, mint a testi és lelki erőteljesség, nagykorúság, egészség, ismeretek, tehetségek, ezek művelése, kifejtése stb., melyek a személyi hiányokat födözik, ezek a személyi javak. Személyi jószágokat azonban, a születésben

örökölték mellé, csak személyen kívül álló dolgok segélyével lehet szerezni és fentartani; mert erőnk, korunk, egészségünk, műveltségünk stb. mind a minket környező világ közreműködésével jó létre. A személynek ezekre a dolgokra irányuló hiányaiból származnak a dologi szükségek. Azok a javak tehát, mint a föld, lég, tűz, víz, gabona, fa, hús, tej, vas, arany, gőz, villany, stb., melyeket a természet három országa dologi szükségünk fődözésére szolgáltat: dologi jószágok. A szükségeknek és javaknak ez a személyiekre és dologiakra való eloszlása rendszerünkben, az egyszeres és kettős könyvvitel megkülönböztetésénél nevezetes szerepet játszik. Azért jó lesz ezt későbbi használatra itt maradandólag megjegyezni.

Az előbbi §-ból következik, hogy a személyi jószágok úgy viszonylanak a dologiakhoz, mint a cél viszonylik az eszközhöz. Ha tehát az ember testi és lelki szükségéinek kielégítése céljából az elsőkre, mint életcélra törekszik: akkor az utóbbiakat, mint eszközöket megszereznie és főtartásukról gondoskodnia kell, hogy végül szükségéi fedezésére fordíthassa. Az embernek ez a munkálkodása tehát nemcsak anyagi, materialis, hanem erkölcsi, ethikai értékkel is bír és így annak mibenléte minden tekintetben érdekes.

Ha ezt a munkálkodást, csak némileg megvizsgáljuk: a következő eredményekre jutunk: 1. A tulajdonbirtokban levő dologi javak összegét vagyonnak mondjuk; ennek az a része, melyet új javak előállítására fordítanak: az a *gazdaság*; végül az új javak előállítása, ezek kezelése és a szükségek fedezése, s általában az a tevékenység, melylyel a jólétnek előmozdítására így törekszünk: ez a *gazdálkodás*. 2. A vagyon *tulajdonosához* képest *magánvagyon*, ha egyes ember vagy magántársulat birtokában van, és *közvagyon*, ha ezt valamely közcél vallja magáénak. Ilyen az egyházak, az államok, törvényhatóságok, egyházi és világi községek, közalapok stb. vagyona. A magán- és a közvagyon összege képezi a nemzet, a társadalom vagyonát. 3. A *közvagyonnak* ismét két osztálya van: kincstári és nyilvános. Az elsőbe azok tartoznak, melyek közvetlenül a tulajdonos kincstárának, pénztárának termelnek, jövedelmet hoznak, s a melyek a gazdaság költségvetésében nemcsak a kiadások, hanem a bevételek között is előfordulnak. Ilyenek pl. a közhatalom tulajdonában lévő vasutak, csatornák, kikötők, pénzkészletek, gyáarak, posta és táviró intézet, hajók, gépek, bérházak stb. A másik osztályba pedig azokat kell sorozni, melyek nem termelésre, hanem használatra vannak. Ezeket közvetlen a nyilvánosság, a közélet, a közönség, vagy pedig

az államnál és a helyi hatóságoknál, a közigazgatás közvetlenül használja s a költségvetésben inkább csak a kiadások között szoktak előfordulni. Ilyenek a nyilvános kép- és könyvtárak, muzeumok, különféle hatósági és iskolai épületek, országutak stb. 3. Az alkotó részek minőségéhez képest: a) vagy *testes*, ha oly dolgokból áll, melyek emberi érzékek által meghatározhatók; ellentétben *testetlen* akkor, ha csak meghatározott dolgokra vonatkozó jogigényekből áll. b) A valamely személy testes és testetlen javainak összege képezi az illetőnek *cselekvő, activ*, vagyis *értékvagyonát*, ellentétben a *szenvedő, passiv*, vagyis *tehervagyonnal*, mely utóbbi alatt az érték-vagyonra nehezedő idegen jogigényeket kell érteni. A szenvedő vagyont annak szempontjából, kinek cselekvő vagyonát terheli: *tartozási*, s annak szempontjából, kinek értékvagyonát emeli: *követelési* vagyonnak is mondják. c) *Ingatlan* és *ingó* lehet a vagyon a szerint, a mint azt a viszonyt, a melyben az a földhöz és környezetéhez áll, megváltoztatni lehet vagy nem lehet. Oly dolgokat, melyek önmagukban ingók, jogilag ingatlanoknak kell tartatni, ha a törvény vagy a tulajdonos akaratánál fogva valamely ingatlannak *tartozékát* képezik. Értvén tartozék alatt azt, a mi valamely dologgal állandó kapcsolatban van. Ilyen nemcsak valamely dolognak *növedéke*, míg attól el nem különítettik, hanem azon *mellékdolgok* is, melyek a fődolog nélkül nem használhatók, vagy: a melyek a fődolog állandó használatához rendelvek.

Csak a dologi javak képezik önmagukban közvetlen tárgyát a gazdálkodásnak, vagyis: csak ezek *gazdasági javak*; mert a személyi javak az általuk előállított, forgalomba hozott vagy elfogyasztott dologi javakban előbb megtestesülnek és csak ezekben válnak gazdasági jószágokká. Így: a mezőgazdasági működés csak az előállított, gabonában, borban, marhában stb., az ipari és kereskedelmi működés az iparczikkékben, árúban stb. válik a gazdaság tárgyává. A személyi javak tehát önmagukban a gazdaságnak tárgyát nem képezik. Pl. a tisztviselőnek, tanárnak, írónak, ügyvédnek, orvosnak, katonának stb. a közönség személyi biztosítására, egészségének előmozdítására, értelmének támogatására stb. szolgáló foglalkozása önmagában nem képezi tárgyát a gazdaságnak. És nem képezi a mezőgazdának, iparosnak, kereskedőnek sem az a munkája, mely semmiféle dologi jószágban kifejezést, megtestesülést nem nyer. Ilyen a zsákmány nélkül végződött vadászat, s a nem pénzben való kártyázás; mert mindkettő csak az egészségnek szolgál javára vagy

kárára, mely pedig önmagában nem gazdasági tárgy. Ezt azért kell tudni, mert *a mi nincs a gazdaságban, annak a számtartásban sincs helye.*

10. §. Termelés, fogyasztás.

(Termelés, teremtés, termesztés, az iparos és a kereskedő, a termelés tényezői, meghatározásuk, a természet adományai, a tőke alkatrészei és felosztása: álló, üzleti, alap, forgó, tétlen és holt tőkére, a munka szerepe a mezőgazdaságban, iparban és a kereskedésben, minősített és közönséges munka, fogyasztás és újratermelés, végczél, termékeny és meddő, személyi és dologi fogyasztás, fényűzés, a fogyasztás tényezője.)

A vagyonszerzésnek egyetlen eredeti forrása a termelés, a produkzio. Ez alatt a dolgok emberi szükségét fedező képességének, tehát hasznosságának, bármely úton és módon való előállítását vagy szaporítását kell érteni. A termelés ezért kevesebb a teremtésnél, több a termesztésnél; mert az első a dolgoknak semmiből való létrehozása és erre ember nem képes; az utóbbi pedig a termelésnek csak mezőgazdasági része. Termel tehát az iparos is, ha pl. nyolcz koronát érő anyagból húsz koronát érő iparczikket állít elő; mert az anyag hasznos voltát tizenkét korona erejével szaporította. Vagy termel az a kereskedő is, a ki használatlan heverő dolgot forgalomba, használatba hoz; mert így ha nem is a dolgot magát, de ennek a hasznosságát ő fedezte fel, ő állította elő.

A termelésnek három tényezője van: *a)* a természet; *b)* a tőke és *c)* a munka. Ezek összehatása által áll elő minden névvel nevezhető gazdasági jószág. A *természet* a termeléshez adja a nyers anyagokat és erőket; a *tőke* adja ezeknek az anyagoknak birtokba vételére és minél használhatóbbá tételére szükséges dologi javakat, a *munka* pedig ugyan erre a személyi javakat. E szerint tőke alatt a már termelt, de újból termelésre fordított dologi javakat, a munka alatt pedig az ugyancsak termelésre felhasznált személyi javakat kell érteni. *a)* A természet javait rendszeren a föld színe szolgáltatja, oly módon, hogy ennek elkülönített részei — a telkek — meghatározott tulajdonosok birtokába kerülnek, s ezek által rendszeres művelés alá vétetnek. Ehhez a műveléshez képest, a földszíneinek egyes darabjai szántó, kaszáló, kert, legelő, erdő stb. néven ismeretesek. Az ezeken folytatott mezőgazdasági munkálatok szántó-vető, széna-rét, szőlő-gyümölcs, állattenyésztő és erdő gazdaságnak stb. mondatnak. A bányászat, szesz- és sörfőzés, czukorkészítés, selyem-

tenyésztés, tágabb értelemben szintén mezőgazdasági munkálatok, csak hogy ezek üzésében a természet adományai mellett a tőke és a munka veszik át a főszerepet. *b)* A tőke a termelésnél felmerülő szükségekhez képest különböző elemekből áll. Ilyenek: épületek, termelési anyagok, munkaszerek, közlekedési eszközök, gépek, érték-tárgyak és árúkészletek, élelem, tenyész- és igásállatok stb. Ezek értékéhez képest a pénztőke csakugyan a legkevesebb, csak hogy legelevenebb, legtevékenyebb. A tőkét felosztják alap, vagyis álló és üzleti, vagyis forgó tőkére. Az első alatt a gazdaságban beruházott, befektetett azt a tőkét értik, mely közönségesen az üzlet berendezésében szokott állni, s melyet a termelés ismételten használ, a nélkül, hogy a termelt jószágba felhasználná. Az üzleti, vagyis forgó tőkét folyó tőkének is mondják, s az üzlet vitelére elhasználható anyagokból, árú- és pénzkészletből szokott állani. Megkülönböztetnek még: tétlen tőkét, ha haszonvétlenül hever, holt tőkét, mely hasznót hajtani képtelen. Ezek ellentétje a termelés szolgálatában álló élő tőke. *c)* A munka a gazdasági életet három főrésztre osztja, ú. m. mezőgazdaságra, iparra és kereskedelemre. Az elsőnél a munka az anyagokat (magot, földet, nedvességet, melegséget stb.) összeszerkeszt, a másodiknál a javakat (a gabonát, fát, vasat, gyapjút stb.) átalakítja és a harmadiknál azokat (a lisztet, butort, szerszámot, posztót stb.) áthelyezi. A munka az általa igénybe vett személyi erők minőségének túlsúlyához képest szellemi, vagy helyesebben minősített és anyagi, vagy helyesebben közönséges munkára osztható.

A mint a vagyonnak forrása a termelés, úgy a fogyasztás annak az elhasználása. És a mint a termelés alatt nem teremtet, úgy fogyasztás alatt sem a megsemmisítést kell értenünk. Hanem a mint termelés alatt, csak a dolgok hasznosságának és nem magoknak a dolgoknak előállítását és szaporítását értjük: úgy fogyasztás alatt sem magoknak a dolgoknak, hanem csak ezek hasznavehetőségének, hasznosságának alkalmazás folytán való apadását, elenyészését kell értenünk. Végezzélja minden termelésnek a fogyasztásban és minden fogyasztásnak a termelésben, (azaz az elfogyasztottak újra termelésében) reprodukciójában nyilvánul. A termelés és fogyasztás tehát, vagyis helyesebben a termelő fogyasztás és a fogyasztó termelés, mint egymásnak okai és okozatai függnek össze.

Ezért rendszerint csak az a fogyasztás felel meg a gazdaság érdekeinek, mely a termelést előmozdítja és csak az a termelés szolgálja a gazdaságot, melyet el is fogyasztanak. A termelést

előmozdító fogyasztás: termékeny, productiv, hasznos. Minden más (elemi csapásokból, pazarlásból stb. származó) fogyasztás: terméketlen, inproductiv, tehát káros. A termékeny fogyasztás személyi és dologi lehet. Személyi a fogyasztás, ha ez a javak származásának eredeti okára és végcéljára: a személyi valóságos szükségletek kielégítésére történik. A valóságos szükségletek kielégítésén túlmenő személyi fogyasztás csak fényűzés, luxus. Ellenben dologi a fogyasztás, ha ez a javaknak új javakra (pl. a rongynak papirosra, a fának butorra stb.) való feldolgozásában nyilvánul.

A mint vannak a termelésnek tényezői, úgy van a fogyasztásnak is egy tényezője: a háztartás. Ezzel valamely alakban mindenki bir, s alatta a gazdaság tulajdonosának, családjának és más hozzátartozóknak, szükségéik tervszerű és közvetlen fedezését kell érteni.

11. §. Forgalom, érték, ár.

(A gazdálkodók egymásra vannak utalva, munkamegosztás, kereslet, kínálat, csere, forgalom, piac, jog és teljesítés, személyi és dologi javak kicserélése, a hasznos értékes is, különféle érték, az érték kifejezője, érték és ár különböző dolgok, különféle ár, a termelési tényezők ára.)

Szükségeit rendszerint mindenki saját termeléséből iparkodik fedezni, vagyis: első sorban ezt fogyasztja. De a legtöbb gazdálkodó túlnyomólag vagy csak személyi vagy csak dologi javakat és ezeknek is csak bizonyos részét képes termelni. De ezt rendszerint a saját közvetlen szükségleténél nagyobb mennyiségben termeli. Az ilyen gazdálkodók tehát, szükségéik legnagyobb részével egyenként és tömegesen mások termelésére vannak utalva. Általában legkezdetlegesebb műveltségi állapotot kivéve, ritkán képes akár egyes ember, akár egész nemzet, minden szükségét saját terméséből fedezni. Kisebb-nagyobb mértékben tehát majd mindenki kénytelen, a más által termelt javakat is igénybe venni, hogy legyen mit fogyasztania, minek fejében viszont ezeknek saját termelvényeit, javait bocsátja rendelkezésünkre. Így jön létre a munkamegosztás és ebből a termelés és fogyasztás között a kereslet és kínálat, s a javaknak adás-vevése, egyik tulajdonból a másikba: a termelőkéből a fogyasztókéba való átmenete. Ennek egyes eseteit: cserének, a csereesetek azt a sorát, melyen az áruba bocsátott jószág a termelőtől a fogyasztóig keresztül megy: forgalomnak, s az e közben megtett azt az utat, melyen a forgalom történik: piacnak nevezzük.

Mind az adásban, mind a vételben két fontos mozzanatot különböztetünk meg. Az egyik: a felek megegyezése a csere iránt, vagyis a jog, mely az egyezés folytán létre jön. Ez a bevételi és kiadási, azaz: a tartozási és követelési illetményt állapítja meg. A másik mozzanat a létrejött jognak a teljesítése. Ez a megállapított illetménynek ki- és beszolgáltatása, lerovása, teljesítése.

Úgy a szükségletek, mint a javak és így a fogyasztás is, személyire és dologira oszolva: a forgalomban nemcsak dologi javakat dologi javakkal, hanem ilyeneket személyi javakkal és viszont is cserélnek ki. Ez által az is, a ki csak személyi javakat vagy ezeknek csak egy részét termeli, megszerezheti a neki szükséges dologi javak egész összegét. És viszont: a dologi javakat, vagy ezeknek csak egy részét termelő is megszerezheti a neki szükséges személyi javak egész összegét.

Valamely dolog csak azért jószág (9. §.), mert tulajdonosa azt valamely szempontból valamire használja. Az a dolog tehát neki becses, fontos, értékes. Ezért a jószágnak azt a jelentőségét, melyet a gazdálkodó ennek tulajdonít, értéknek mondjuk. Az érték annak szempontjából, ki a jószágot maga használja: használati, arra nézve pedig, ki azt más javak kicserélésére fordítja: csereérték. A használati érték ismét: dologi és személyi, a szerint: a mint a jószágot vagy új javak előállítására vagy pedig személyi szükségek fedezetére használják el. Az értéknek másféle felosztásairól a hitelpapíroknál és a mértékeknél lesz szó.

A cserénél mindegyik cserélő a másik cserélőnek jószágából, a saját jószágának általa megállapított értékével egyenlő értéket iparkodik igénybe venni. Ez az ár, mely tehát az eladott jószág értékének az érte cserében kapható, másik jószág bizonyos mennyiségében való kifejezése. Hogy ez a másik jószág legtöbbször a pénz: erről a következő §-ban. Különböztessük meg jól az értéket az ártól. Az érték magának a kicserélendő jószágnak tulajdonsága. Az ár pedig a kicserélendő jószágért kapható olyan másik jószág, melynek a kicserélendő értékével kell birnia.

Az árt felosztjuk: előállítási árra, mely a jószág termelési költségeivel egyenlő; vételárra, melyen a jószágot tulajdonunkba hozzuk; középárra, mely az egyes ügyleteknél előforduló árak átlagából áll; piaczi árra, mely adás-vevési esetek legnagyobb részében előfordul; szabad és hatósági árra, a mint az: vagy a vevők és eladók között, a kereslet és kínálat folytán, alku útján

szabadon jó létre, vagy pedig hatóságilag állapíttatik meg. A termelési tényezők közül a természet használatáért nyert árt: bérlet-árnak, haszonbérnek mondjuk. A másnak rendelkezésére bocsátott közönséges anyagi munka ára a bér. A minősített vagyis szellemi munka ára pedig: fizetés, díj. A saját kockázatra üzött munkának jutalma a nyereség. A tőke használatáért kamat jár. A kamatláb pedig a tőke értékének bizonyos százaléka, mely a tőke jövedelmének időnként való megmérésére szolgál.

12. §. A pénz.

(A csere nehézségei, érték-többség, indokolása, valuta, egyes, kettős, váltópénz, törvényes pénz, pénzláb, pénzegység, ötvözet, ennek különféle súlya, a pénz különféle értéke, osztrák, francia és német érték, a magyar korona-érték, reláció, frank, márka, sterling, rubel, hollandi frt, skandináv korona, piaszter, dollár, arany frt, kereskedelmi érték, agio.)

A csereforgalomnak eredeti alakjában minden termelő fölkereste az ő jószágának fogyasztóját, illetőleg azt a másik termelőt, kivel egymásnak jószágaira szükségük volt. Ha találkoztak, akkor a kicserélendő jószágok értékét más mérték hiányában egymással — in natura — mérték össze. Így az egyiknek árát a másiktól és viszont, természetben határozták meg és szolgáltatták ki. Például: ha a borjút el akarták adni, hogy gabonát szerezzenek be, akkor keresni kellett egy gabonatermelőt, kinek éppen borjúra volt szüksége. És ha találkozott két ilyen, gabonát borjúért és borjút gabnáért kicserélő: akkor még azt a kérdést kellett megoldaniok, hogy a borjú mennyi gabonát és viszont a gabona mennyi borjút ér? vagyis egyiknek árát a másikban kellett meghatározni és kiszolgáltatni. A cserének ily nehézkes alakja mellett azonban élénk forgalom alig jöhetett létre, s a műveltség haladásával úgy számban, mint különféleségben folyton gyarapodó szükségek alig lettek volna fedezhetők. Gondoskodni kellett tehát a javak értékének egy közös többségről, vagyis egy olyan általános, mindenki által jónak, hasznosnak elismert jó dologról, jószágról, melyben minden másnak értéke befoglaltatik. Ennek a jószágnak azután valamely mennyiségével, mint egységgel, a más javaknak értékmennyisége, értéktartalma éppen úgy megmérhető volt, a mint azoknak külső mennyiségüket, nagyságukat, az erre szolgáló mértékekkel, pl. méterrel meghatározni lehet.

Ennek a törekvésnek eredményéül jött létre, a nemes fémekből vert pénz. Ez főleg anyaga értékes voltánál és oszthatóságánál

fogva, a különféle értékeknek kifejezésére, s úgy kisebb mint nagyobb mennyiségben való megmérésére kiválóan alkalmas. Ez az oka annak, hogy pénzért minden forgalomba kerülő jószágot oda adunk és megveszünk. A pénz tehát csereeszköz és értékmérő, azaz: valuta.

A valóságos pénzt rendszeren vagy aranyból, vagy ezüstből, vagy mind a kettőből állítják elő, vagyis: a pénzdarabokat, érmekeket ebből verik. Ehhez képest a vagy csak arany, vagy csak ezüst valutát egyesnek, a mind a kettőt valutának elfogadó rendszert kettős valutának mondják. A nemes fémekből vert pénznek kis értékekre való felváltása czéljából, nem nemes fémekből is vernek érmekeket. Ez a váltópénz. Csakhogy ezekben bizonyos meghatározott összegnél, nagyobb fizetéseket elfogadni senki sem köteles. Ha az állam valamely valutáról kijelenti, hogy minden fizetésnek abban kell történni: akkor ez a valuta nemcsak a társadalmi gazdaság csereeszköze, hanem az állam törvényes fizetési eszköze is. Pl. ez idő szerint van nekünk aranyból pénzünk, de törvényes fizetési eszköz mégis csak az ezüstpénz, mert az állam ezt jelentette ki ilyennek. Úgy hogy még az aranyban kikötött összegek is megfelelő ráfizetés mellett ugyan, de csak ezüstben, vagy a következő §-ban tárgyalás alá kerülő papírpénzben követelhetők.

A pénznek, mint értékmérőnek, alapegysége a pénzláb vagyis: a pénzmérték. Ez alatt a törvényes valutának elfogadott nemes fémnek vagy fémeknek, azt a súlyban és finomságban meghatározott mennyiségét értik, melyből meghatározott számú, alakú és értékű pénzdarabokat vernek. A pénzláb felosztása adja aztán az értékek mérésére szolgáló számítási pénzegységet. Az aranyat és ezüstöt tisztán sem mint pénzt, sem mint áruczikket forgalomba bocsátani nem lehet; mert nagyon lágy, hajlékony és így könnyen elkopik. Hogy tehát kellő keménységre tegyen szert, rézzel vegyítik, vagyis ötvözik. Az így vegyített arany vagy ezüst súlyát: az ötvözet elegysúlyának, az ebben lévő tiszta aranyét vagy ezüstét: mag- vagy színsúlynak, s a hozzá adott réz súlyát pedig pótsúlynak mondják. Az ötvény finomsága alatt az ötvözet és a színsúly arányát értik.

Mindezek után a pénznek háromféle értékét különböztetjük meg. a) *Fémérték*. A most nálunk még forgalomban lévő forint színsúlya $\frac{1}{90}$ -ed kilónyi tiszta ezüst, mely a forint elegysúlyának $\frac{9}{10}$ -ed részét képezi, s melyhez $\frac{1}{10}$ -ed részben réz járul. Egy kiló tiszta ezüstből — és ez az osztrák érték pénzlába — 90 frtot vernek.

A koronaértékhez is ötvözetet használnak; mert egy kiló szinaranyból 3280, ötvözöttből pedig 2952 koronát vernek. Ez lesz az értékpénz vagyis a korona pénzláb. Az állam magánosnak is ver 3—5% díjért értékpénzt, ha az illető nyers aranyat ad hozzá. Az ezüst koronát olyan ötvényből verik, melynek csak 0,835 része ezüst és 0,165 része réz. Egy kiló ilyen elegysúlyból 200 koronát vernek. Az apróbb váltópénz tiszta nikkelből és pedig egy kilóból 250 darab 20 filléres és 333 darab 10 filléres kerül ki. Az 1 és 2 fillérek, kilónként 600 és 300, olyan bronzból készülnek, melyben 0,95 vörösréz, 0,04 ón és 0,01 horgany van. Az *idegen* pénzek fémértékéről csak annyit jegyzünk meg, hogy úgy a francia franknál, mint a német márkánál a koronához hasonló ötvözetet használnak, és hogy egy kiló tiszta aranyból frankot 3 444.44-et, márkát 2 790-et, sovereignt 125.18, dollárt 664.61 stb. vernek. Tehát $3280 K = 2790 M = 3444.44 F$ stb.

b) *Törvényes érték* — valuta — az a pénz, illetőleg ennek azon értéke, melyet az állam törvényei annak tulajdonítanak; a melylyel tehát minden jószág értékét mérni, árát kifejezni és kifizetni kell. Ilyen törvényes érték nálunk most úgy az ezüst, mint a kényszerforgalmú papiros forint és ilyen lesz majd az arany korona. Ennek a két pénznek egymáshoz, valamint a koronának idegen pénzekhez való értékaránya, vagyis a reláció, a nekik alapul szolgáló pénzlábak fémértékének összehasonlítása alapján állapíthatók meg. Az ezüst- és a papiros forintnak, a koronához való értékaránya a belföldi forgalom számára törvényesen úgy van megállapítva, hogy egy forint két koronát (K) ér. A korona száz fillérre (f) oszlik. Az *idegen* pénzek közül legelterjedtebb a francia frank (F), mely száz centimre (c) oszlik és a melyből 21 F egyenlő a mi 20 K -kal, 20 c vagyis 4 szu a mi 19 fillérünkkel. A frank Romániában lei, Bulgáriában leva, Szerbiában dinár, Görögországban drachma, Finnországban márka, Olaszországban lira, Spanyolországban pezeta név alatt, Belgiumban és Svájcban saját nevén, törvényes pénzüln van elfogadva. A német birodalmi márka (M) száz pfennigre (ϑ) oszlik és egyenlő 1 K 17 f ; $50 \vartheta = 58 f$ és $1 \vartheta = 1 f$. Az angol font sterling (sovereign $\mathcal{L}$) 20 shillingre (sh), ez újból 12 pencere (dénár), (d) és ez végül 4 farthingra oszlik. $1 d = 10 f$, $1 \mathcal{L} = 24,02 K$, $10 \mathcal{L} = 240,17 K$, $100 \mathcal{L} = 2401,74 K$. Az orosz ezüstrubel (R), mely száz kopekre (kop) oszlik $= 1$ frt 30 kr. Ellenben 10 aranyrubel 25 K 39 f -rel egyenlő. A hollandi arany

frt = száz cent = 1,98 K. Dániában, Svéd- és Norvégországban törvényes pénz az arany skandináv korona, mely száz oert foglal magában és a mi pénzünkben 1,32 K-nek felel meg. A török piaszter, mely 40 parára és ezek ismét 3 asperre oszlanak, 17,96 K-nek felel meg. Az Egyesült-Államok arany dollárja = 4,96 K. Említést érdemel még, hogy a nálunk csak kereskedelmi pénznek vert 8 és 4 frtos vagyis 20 és 10 frankos aranyak, koronaértékben teljesen egyenlők az előbb tárgyalt frank pénzekkel, és hogy a reczés arany (H) = 11,29 K. Oly fizetési kötelezettségeknél pedig, melyek tényleg vagy magyar vagy osztrák arany forintokban teljesítendő, 42 arany frt = 100 valóságos arany K-val.

c) A pénznek fémértékénél, legalább is a verési díjjal, mindig több a *törvényes értéke*. Ezzel az értékkel azután vagy egyenlő, avagy annál több vagy kevesebb a *kereskedelmi értéke*, mely akkor áll elő, midőn a pénz anyagánál, vagy valamely más körülménynél fogva, a piacon nagyobb vagy kisebb vásárló erővel bír, mint a melyet a törvény neki tulajdonít. Az utóbbi esetben a belföldön erővel kell fentartani a törvényes értéket és ekkor *kényszer-árfolyama* van a pénznek. Így van most nálunk az ezüst és a papír pénz. Ha a kereskedelmi érték a törvényesnél nagyobb, mint a hogy most nálunk az arany pénznek értéke nagyobb a törvényes ezüsthöz, akkor a kereskedelmi érték kivész a forgalomból és csak reáfizetés, *agio* mellett kapható. A törvényes érték pedig külföldön *disagioval*, vagyis: törvényes értékénél kisebb értékben jár.

Források: 1868: VII., 1874: VIII., 1892: XVII., XVIII., XIX., 1899: XXXIII. és XXXVI. t.-cz. 1892. 17. P. K. 1893. 4. és 18. P. K. 1899. 31. P. K.

13. §. Hitel- és értékpapírok.

(Mikor a pénz csak értékmérő? A hitel alapja és fogalma, dologi, személyi, fedezett hitel, adóslevél, nem minden adóslevél hitelpapír, kötvény, részvény, elsőbbség, záloglevél, váltó, sorsjegy, utalvány, letétjegy, pénztárjegy, bankjegy, államjegy, papirospénz, kényszerforgalom, mire szólhat? Szelvény, szelvényív és szelvényutalvány.)

Az előbbi §. szerint, hogy adás-vevés jöjjön létre, az in natura csere eseteit kivéve, arra úgy is mint csereeszközzé, úgy is mint értékmérőre pénz szükséges. Csakhogy igen gyakran a pénz nem mind a két minőségében, hanem csak az egyik és pedig az értékmérőben szerepel. Ez úgy történik, hogy az eladófél, nem minden esetben kapja meg azonnal, a kezéből kiadott jószág árát kifejező

pénzösszeget, hanem a vevő ennek későbbben való teljesítésére, le-
rovására kötelezi magát. És a csere mégis megtörténik; mert az
eladófél megelégszik azzal, hogy az árú értékét a pénzzel egyelőre
csak megmérjék, vagyis az árt csak megállapítják és lemond arról,
hogy azt neki azonnal át is szolgáltassák. E helyett, az ígéretet tett
vevőnek fizetési képességében, akaratában, vagy esetleg az ezt pótló
igazságszolgáltatásban helyezett bizalmából, hitéből kifolyólag, az
árút pénz nélkül is kiszolgáltatja. Ekkor a csere nem a pénzen,
hanem a hiten, bizalmon alapulva jó létre. Ezért az ilyen cserét
hitelben történnék, hitelügyleteknek mondják.

A hitel tehát másnak javai fölött, a tulajdonos engedelmeiből
való rendelkezhető képesség. Ha azon hit, hitel, melylyel a hitelező
az adóst megajándékozta, ez utóbbinak vagyonára, fizetési képessé-
gére van fektetve, akkor az dologi, reális. Ha pedig a hitel alapját
az adósnek személyi jó tulajdonai, becsületessége, munkássága, fize-
tési akarata képezi, ekkor a hitel személyes. A tárgyi hitelt fede-
zetnek is mondják. A személyi hitelt csak akkor, ha az ügyletet
írásban foglalják. A hitelező és az adós között létrejött jogokról és
kötelezettségekről szóló írást, okmányt, adóslevélnek mondjuk. Ha
az adóslevelet vagy az állam, vagy ha más valaki is, de az állam
engedélyével adja ki, akkor az: hitelpapír, értékpapír. A nevezete-
sebbeket felsoroljuk.

1. Kötvény alatt valamely tartozásnak, legtöbbször azonban a
tartozás csak egy részének tulajdonjogáról kiállított olyan adós-
levelet értünk, mely a tulajdonosnak meghatározott (fix) kamatot
biztosít. Ezek nálunk főleg az állam, a törvényhatóságok és a köz-
ségek által felvett adósságokból származnak. 2. A részvény ellenben
valamely vállalat egy részének szól a tulajdonjogáról, s rendesen
nem meghatározott kamatra, hanem a vállalat eredményéből, a rész-
vény értékének aránylagosan megfelelő osztalékra jogosít. Ilyen
részvények kibocsátása által szokták alapításukkor, az ú. n. rész-
vénytársaságok vállalataikhoz, a szükséges tőkéket megszerezni. 3. A
már üzletben lévő részvénytársaságok tőkéjük szaporítására ú. n.
elsőbbiségeket és pedig úgy elsőbbségi részvényeket, mint elsőbbségi
kötvényeket szoktak kibocsátani. Ezek között azután újból első,
másod stb. kibocsátásúakat különböztetnek meg. Elsőbbiségeknek
azért mondják, mert tulajdonosaik a vállalat jövedelmének évenként
való elosztásakor, az eredeti ú. n. törzsrészvényesek fölött vala-
melyes előnyben részesülnek. Nevezetesen a jövedelemből első sor-

ban a legfiatalabb, s így visszamenőleg, egymásután következő kibocsátású elsőbbségi kötvények megállapított (fix) kamatait fizetik ki. Az ez után maradó egész jövedelemnek valamelyes biztosított $\%$ -át kapják azután külön, az egymásután visszamenőleg következő kibocsátású elsőbbségi részvényesek. Csak a még ekkor is maradó jövedelmet osztják fel azután magok között, még pedig úgy az elsőbbségi mint a törzsrészvényesek, vagy valamely előre meghatározott arányban, vagy pedig részvényeik névértékének arányában. 4. A záloglevelek oly kötvények, melyeket a hitelt kereső földbirtokosoknak, a földhitel emelésére alakult pénzügyintézetek adnak. Céljuk, hogy azok eladása által a birtokosok pénzhez jussanak. Azoknak, a kik a zálogleveleket a földbirtokosoktól megveszik, a záloglevél tőkéjét és (fix) kamatait meghatározott terv szerint a kibocsátó intézet fizeti ki, melynek ezt ugyancsak meghatározott terv szerint, a földbirtokos fizeti vissza. Ez alatt birtoka a kölcsön erejéig a pénzügyintézetnek telekkönyvi zálogul szolgál. 5. A váltóban az ezt kiállító magát bizonyos pénzösszegnek lefizetésére vagy fizetetésére (a közönségesnél szigorubb) váltójogi szabályok szerint kötelezi. A váltó oly szövevényes természetű hitelpapír, hogy azzal gyakorlatilag foglalkozni, csakis a váltójognak beható gyakorlati ismerete alapján tanácsos. 6. A sorsjegy oly kötvény, melylyel az ezt kibocsátó adós, a részben vagy egészben visszatartott kamatok és ezek kamatai fejében, mindezeknek összegét, mint nyereményt igéri azoknak a szerencsés hitelezőknek, kiknek a kötvényszámok tervszerű kisorsolásakor a sorsjegyük száma a szerencsekerékből kijő. 7. Az utalvány oly értékpapír, melylyel az adós hitelezőjét követelésének kiegyenlítése céljából egy harmadikhoz utasítja. Ide tartoznak nemcsak az állami gazdaságban nagy számmal előforduló különféle közigazgatási utalványok, hanem a társadalmi gazdaságban újabban nagy szerepet játszó folyó számla, csekk, kliring és más, a készpénz-fizetés helyettesítésére vonatkozó írásos rendelkezés. 8. A letétjegy valamely általánosan elismert hitellel bíró helynek, a nála elhelyezett értékekről szóló elismervénye. Ilyenek vannak az államgazdaságban is, de főleg ezek közé számítandók a különféle pénzügyintézeti betétkönyvecskék. 9. A pénztári jegyek az állam és a pénzügyintézetek által rövid lejáratra és birtokosra kiállított kamatozó papirok. 10. A bankjegy sem egyéb, mint egy fajtája az érték-, a hitelpapírnak, melynél a jegyeket kibocsátó, tehát adós bank igéri, hogy azokat a bemutatóknak kamat nélkül, de teljes értékben és

törvényes pénzben bármikor kifizeti. 11. Az államjegyeket az állam készpénz helyett bocsátja ki és e helyett fogadja is el. Csak arra nem kötelezi magát, hogy törvényes pénzzel beváltja. 12. Ha az állam valamely bank- vagy államjegyet kényszerforgalommal ruház fel, vagyis: elrendeli, hogy polgárai azt törvényes pénz helyett fogadják és adják: ekkor azokat papirospénznek mondják.

Az értékpapír szólhat — a váltót kivéve — birtokosra vagyis: előmutatóra és névre. Az előbbinek mindenkori birtokosát a törvény jogos tulajdonosnak tartja, az ellenkező bebizonyításáig. Ilyen a legtöbb értékpapír. A névre szóló papirosnak ellenben csak az lehet tulajdonosa, kinek neve a papiron kellő módon rajta van. Némely papírnak természete kizárja a névre szólhatást. Ilyen: a papírpénz, a bank- és pénztárjegy. Az értékpapírnak kamatját is, osztalékját is félévenként, illetve évenként szokták fizetni. Még pedig a névre szólóét rendesen a tulajdonos nyugtájára. A birtokosra szólóét pedig mindig kamat-, avagy az osztalék-szelvényre, kuponra. Az utóbbi az értékpapírhoz ívszámra van csatolva és a valamely időpontban lejártat az ivről leszelve, ezt a rajta megnevezett pénztárnál a rajta megnevezett, vagy máskép közhirrre tett kamattal, osztalékkal beváltják. Az iv utolsó szelvényéért, a talonért, új szelvényivet adnak. A szelvény tehát mindig birtokosra szóló utalvány, és ha ki van fizetve, ekkor nyugta.

14. §. Tőzsde és árjegyzék.

(A tőzsde és szervezete, árjegyzék, a hitelpapírok különféle értéke, pénz és árú, kibocsátási és átvételi árfolyam, aláírás, opció, időközi kamat, darab és százalékos jegyzés, alkuszdíj, tőzsdei kötés (tétel), az értékpapír szövege.)

Tőzsde (börze) oly nyilvános hely, hol bizonyos tagdíj lefizetése mellett bárki megjelenhet; a hol bankárok és kereskedők, alkuszok és ügynökök a nap bizonyos óráiban (többnyire délben), egy közös teremben találkozáskor: adnak és vesznek. És pedig a szerint, a milyen a tőzsde: vagy termény, gabona, ércz, selyem stb. árukat, vagy pedig értékpapírokat. Az alkudozás nyilvánosan történik, vagyis: hangosan foly az árszabás. A tőzsdét tekintélyesebb tagjaiból álló bizottság, mint tőzsdetanács vezérli. Ez gyakran a tőzsde tagjai között, mint bizonyos fokig az állam által is elismert, választott bíróság szerepel. Ennek a tanácsnak tagjai a tőzsdén felváltva, mint napi biztosok is szerepelnek. Annál a jelentőségénél, befolyásánál fogva,

melylyel a tőzsde az állami életre is bir: a tőzsdén még kormánybiztos is szokott lenni. Az előfordult adásvevési esetek alapján a napi biztos, az alkuszok közreműködésével és a kormánybiztos felügyelete mellett, megállapítja a piaczi árakat. Ezeket aztán a tőzsdei, vagyis abba a hivatalos árjegyzékbe (Courszettel) foglalja, mely a börzén naponként mint külön lap jelen meg, s melyben az ott forgó mindennemű árúnak és értékpapírnak aznapi ára hiteles kifejezést nyer. Ezt az árjegyzéket a hivatalos lap következő napi számában szintén közli és a többi napilapok is több-kevesebb teljességgel hozni szokták.

A hitelpapíroknak első sorban kétféle értékét különböztetjük meg. Név- és piaczi értékét. A névérték alatt azt az összeget kell érteni, melylyel az adós tőkében és kamatban tartozik. A piaczi érték alatt pedig azt az árt kell érteni, melyen az értékpapírost a tőzsdén adják és veszik. A papírok piaczi ára a kínálás és a keresés szerint ismét kétféle: pénz- és árúérték. Ennek megfelelőleg a tőzsde árjegyzékének is két értékhasábjára van: a pénz- és az árúhasáb. Az első hasábjában az van közírtté téve, hogy a tőzsdén milyen hitelpapírt, mennyiért lehet eladni. Vagyis: ha valaki értékpapírt kínál, hogy ezért pénzt kapjon: akkor annak értékét a pénzhasáb szerint kell számítani. A második hasáb pedig azt mutatja, hogy a tőzsdén milyen értékpapírt milyen áron lehet venni. Vagyis: ha valaki hitelpapírt keres, hogy ezért pénzt adjon: akkor annak értékét az árúhasáb szerint kell számítani.

A pénz és árú árfolyamon kívül még kibocsátási és átvételi árfolyamot is ismer a pénzpiacz. Az előbbi alatt azt az összeget kell érteni, a melyen valamely értékpapír meghatározott névértékét a nagy közönség megszerezheti. Ez úgy történik, hogy a kibocsátó hirdetés útján megjelöli az árt, melyen és a hitelpapírt, a melyet nyilvános aláírásra bocsát. Erre a tőkés a megjelölt helyen, időben és árban, bizonyos mennyiségű ilyen papírnak megvásárlására, aláírásukkal kötelezik magukat és biztosítékul az aláírt összegnek valamely (rendesen tíz) százalékát azonnal le is fizetik. Később lefizetik a még hátralevő összeget is és megkapják a papírokat. Az így alakult árfolyamot aláírásinak is mondják. Az átvételi árfolyam pedig úgy alakul, hogy valamely társaság (consortium) vállalkozik, az értékpapíroknak meghatározott árban való átvételére. Azután kifizeti a vételárt és az átvett értékpapírokat vagy megtartja, vagy lehető jól értékesíti. Az utóbbinak egyik módja, hogy ő

Kivonat a budapesti termény- és értéktőzsde hivatalos árjegyző lapjából.

1902. évi márczius hó 20.

Terménytőzsde		Kilós	Kgr. ára		Értéktőzsde	Pénz	Árú
			pénz	árú			
Buza	Tiszavidéki --	76	9 25	9 35	Magy. gázizzófény r.-t. --	526	536
"	" --	77	9 25	9 45	Magy. vasuti forgalmi r.-t. --	425	430
"	Fejérmegyei --	76	9 20	9 30	Mezőgazdasági ipar r.-t. --	—	—
"	" --	77	9 20	9 40	Salgótarjáni kőszénbánya --	524	525
"	Pestvidéki --	76	9 20	9 30	Ujlaki téglá- és mészégető --	165	170
"	" --	77	9 20	9 40	"Danubius" magy. hajógyár r.-t. --	140	142
"	Bánsági --	76	9 15	9 30	Fegyver- és gépgyár r.-t. --	—	—
"	" --	77	9 15	9 40	Ganz és társa vasöntőde r.-t. --	2200	2250
"	Bácskai --	76	9 20	9 40	Magy. waggon- és gépgyár r.-t. --	350	360
"	" --	77	9 20	9 45	Rima-mur. salg.-tarj.vasműr.-t. --	496	497
"	" --	78	—	—	Athenaeum --	210	220
Rozs	Elsőrendű --	70—72	7 45	7 55	Franklin-társulat --	490	500
Arpa	Elsőrendű --	60—62	6 10	6 20	Pesti könyvnyomda r.-t. --	2450	2500
"	Középmínőségű --	62—64	5 75	6 —	Budapesti ált. villam. r.-t. --	221	225
Zab	Elsőrendű --	39—41	7 60	7 85	Első magyar részvény-serfőző --	2150	2200
Köles	— --	—	4 50	5 —	"Hungária" műtrágya-gyár --	220	230
Disznózsir	— --	—	55 50	56 —	Magyar cukoripar r.-t. --	1500	1540
Szalonna	— --	—	46 —	47 —	Fiumei rizshántoló --	2555	2575
Szilva	Boszniai --	—	13 75	14 —	Magyar villamossági r.-t. --	252	255
Heremag	Luczerna, magyar --	—	48 —	56 —	Nemzetközi villamossági r.-t. --	485	488
stb.	stb.	stb.	stb.	stb.	Magy. "waggon-kölesön. r.-t. --	730	750
					Első magyar szálló r.-t. --	435	445
Értéktőzsde		Pénz	Árú		Takarékpénztárak.	stb.	stb.
Államadósság.		%			Belvárosi tak.-pénzt. r.-t. --	204	207
Magyar aranyjáradék --		4	119 85	120 35	Budapest-Erzsébetvárosi --	180	182
" koronajáradék --		4	97 55	97 95	Bpesti tak.-p. és orsz. zálogk. r.-t. --	403	408
" regale kárt kötvény --		4 1/2	101 —	101 75	Egyesült Budapest fővárosi --	2095	2100
Horvát-szlavon " --		4 1/2	100 75	101 50	Magyar ált. tak.-pénzt. r.-t. --	545	550
Magyar földteherment. kötv. --		4	97 25	98 25	Magyar országos központi --	1398	1408
Egyesített járadék papirban --		4 2/10	101 35	101 85	Pesti hazai első takarékpénztár --	16050	16125
" " ezüstben --		4 2/10	101 35	101 85	Biztosító társaságok.	stb.	stb.
Budapest főv. 1890. kölcsön --		4 1/2	100 50	101 50	Bécsi biztosító-társulat --	390	400
" " 1897. " --		4	96 50	97 50	Bécsi élet- és járadék-bizt.-társ. --	520	530
Záloglevél, elsőbbségek.		stb.	stb.		Első magyar ált. bizt.-társ. --	6200	6250
Egy. budapesti főv. tak.-pénzt. --		4 1/2	100 —	100 50	Fonçiere pesti biztosító-intézet --	194	200
Kisbirt. ország. földhitel-int. --		5	101 75	102 75	Magyar jég- és viszontbizt. r.-t. --	248	250
Magy. agr.-ésjár.-b.szölőkötv. --		4	95 —	96 —	Nemzeti, baleset biztosító r.-t. --	163	168
Magy. földhitel papirban --		4 1/2	100 25	101 25	Pannonia viszontbiztosító intézet --	1050	1100
Magy. jelzáloghitelbank --		4 1/2	100 25	101 25	Közlekedési vállalatok.	stb.	stb.
Magy. jelzálog nyer.-kötv. --		4	129 —	130 —	Adria magyar tengerhajózási r.-t. --	454	458
Magy. orsz. központi tak.-p. --		4 1/2	100 —	101 —	Budapesti közuti vaspálya --	640	641
Pesti hazai tak.-p. közs.-kötv. --		4 1/2	99 —	100 —	Budapesti villam. városi vasutr.-t. --	310 50	311 50
Adria tengerhajózási r.-t. --		4 1/2	100 —	101 —	Déli vasút --	70	71
Bankok.		stb.	stb.		Duna gőzhajózási r.-t. --	880	885
Angol-osztrák bank --		287	—	288 —	Kassa-oderbergi vasút --	370	374
Első magyar iparbank --		318	—	322 —	Magyar-osztrák államvasút --	647 50	675 —
Fiumei hitelbank --		143	—	146 —	Sorsjegyek.	stb.	stb.
Hazai bank részv.-társ. --		210	—	212 —	Bazilika --	17 50	18 50
Magy. agrár- és járadékbank r.-t. --		400	—	408 —	Bécsvárosi nyer.-kötv. 1874. évben --	427	432
Magy. leszámítolóbank --		445	—	446 —	Budavári --	205	210
Pesti magy. kereskedelmi bank --		2515	—	2525 —	"Jó-szív --	10 25	10 75
Iparvállalatok.		stb.	stb.		" osztrák felül bélyegzéssel --	10 25	10 75
Konkordia malom --		195	—	205 —	Magyar vörös kereszt --	28 50	29 50
Első budapesti malom --		1125	—	1175 —	" " " osztr. felülb. --	31	31 50
Erzsébet malom --		410	—	420 —	Osztrák hitel --	441	446
Viktoria malom --		330	—	340 —	Pálffy --	188	193
"Apollo" kőolajfin.-gyár r.-t. --		—	—	—	Pénznemek és váltók.	stb.	stb.
Bpest-szt.-lőrinczi téglagyár r.-t. --		295	—	305 —	Magyar vagy osztrák arany, vert --	11 38	11 43
Északmagyarország. kőszénb. --		207	—	212 —	20 frankos arany --	19 09	19 13
F.-magyarország. bánya- és kohómű --		255	—	258 —	Német birodalmi bankjegy --	117 30	117 50
"István" téglagyár r.-t. --		40	—	50 —	Olasz bankpiacok --	93 35	93 65
Magy. asphalt r.-t. --		160	—	162 —	Páris 100 frankért --	95 45	95 65
					stb., stb.	stb.	stb.

bocsátja nyilvános aláírásra. Néha a consortium opezióval él, vagyis: kiköti, hogy valamely jövőben kibocsátandó összegű értékpapírt, meghatározott árfolyamon átvenni jogosítva legyen.

Az értékpapiroknak tőzsdei, piaczi áraban vagy van, vagy nincs benne az *időközi* kamat. Ez alatt azt a kamatot kell érteni, mely a szelvények lejáráának határideje között, adás-vevésre került értékpapírok kamatai fejében, a felek valamelyikét megilleti. Az olasz, francia és angol börzéken jegyzett árakban, már az időközi kamat, minden értékpapírosnál benne van, úgy hogy ott azt külön számítani és fizetni nem kell. A többi európai piacokon, s tehát nálunk is így rendszerint csak a részvényeket jegyzik. A tőzsdejegyzésnek ezt a módját darabjegyzésnek mondják, mert mindig azt fejezi ki, hogy aznap az illető értékpapírosnak, egy-egy darabját mennyiért adták és vették: beleértve a kamatoknak vagy osztaléknak addig való időközi értékét is. Nálunk más értékpapíroknál, nevezetesen a kötvényeknél, az ú. n. százalékos jegyzés járja, vagyis hogy a névérték száz egységét (pl. 100 K-t vagy frtot) mennyiért adtak-vettek. A százalékos jegyzésnél, ha a legközelebbi kamatlejárat idejében beváltásra kerülő szelvény a vevő birtokába megy át, ekkor a szelvénynek, a vásár napjáig szóló értékét, vagyis: az időközi kamatot ez tartozik az eladónak megtéríteni. A fizetendő összeg tehát ezzel nagyobb lesz. Ha pedig az eladó tartja meg a szelvényt, ekkor a szelvénynek, a vásár napjától a lejáratig szóló értéket, az eladó tartozik a vevőnek kiszolgáltatni. Vagyis: a vevő a vételárból az időközi kamatot levonja. Ennél az időközi kamat számításánál figyelemmel kell lenni a szelvénynek adóköteles vagy adómentes voltára; mert a szelvény értékének kifizetésekor, a pénztár az adót: az időközi kamatra való tekintet nélkül vonja le. Az értékpapírok forgalmát alkuszok közvetítik, a kiknek ezért alkuszdíj jár és pedig nálunk a névérték után számított $\frac{1}{2}\%$. A tőzsdei kötelező szokások megállapítják azt a legkisebb összeget, a mennyi az egyes papírfajtákból esetenként a börzén eladható. Pl. a darabszámra jegyzettekben 25 drb., a százalékos jegyzésűekből 5000 frt névérték stb. Ez képez egy tőzsdei tételt vagy kötést. Egyébiránt valamely értékpapír számításánál magát az értékpapír szövegét kell tanulmányozni, mert a pénztárról és névértékről, melyekre a papír szól, a lejárat határidőkről, adózási viszonyairól, beváltó helyeiről stb. legkönnyebben ez ad hiteles felvilágosítást.

15. §. A gazdaságok és vagyonváltozások különfélesége.

(Magán-, nyilvános és társadalmi, kereső és háztartó, egy és több tagú, csere, pénz- és hitelgazdaság, közalap, valódi, átfutó, hatályos, hatálytalan, rendes, rendkívüli, állandó, változó vagyonváltozások, lejárat, hátralék, túlfizetés, egyenleg, maradvány, tiszta (netto), nyers (brutto), beszámítás (compensatio) mérleg, föltétlenül (absolut) és viszonylagosan (relativ) átfutók, ezek átnézete.)

Ahhoz, a mit a gazdaságról a 9-ik §-ban elmondtunk, itt még hozzátesszük, hogy a gazdaság más és más szempontból tekintve, különféle lehet, a nélkül, hogy e miatt az eddig előadott gazdasági alap- és sarkfogalmak általános érvénye csorbulna. 1. Tulajdonosához képest a gazdaság lehet: egyéni és köz- vagyis társadalmi gazdaság. Az előbbi ismét magán és nyilvános gazdaságra oszlik (1. §.) a) Magángazdaság az, melynek tulajdonosa magánszemély, s a forgalomban a szolgáltatás és viszontszolgáltatás elvének fentartása mellett, magánszükségletek kielégítésére szolgál. Ide tartoznak: az egyes ember, valamennyi család gazdasága, valamint a földművelés, ipar és kereskedelem körébe eső mindenféle vállalat, pénzintézetek, társaságok gazdasága. b) Nyilvános gazdaság alatt oly gazdaságot kell érteni, melynek tulajdonosa nem magánszemély, hanem a polgároknak valamely érdekszövetkezete, hogy így az általuk, mint egyesek által nem fedezhető szükségüket kielégíthessék. Ez a gazdaság az adás-vevésnél, a magángazdaságban honos egyéni szolgáltatás és viszontszolgáltatás elvéhez szigorúan nem ragaszkodik. Ide tartoznak: az egyház, az állam és ország, a különböző törvényhatóságok és községek, s végül a *közalapok* gazdasága. Közalap alatt a különböző kegyeletes és közhasznú célra felajánlott vagyonösszegeket kell érteni. c) Köz- vagyis társadalmi gazdaság alatt, egy állami közösségben élő nemzet magán és nyilvános gazdaságainak, bensőleg tagozott — organikus — összeségét, mint egészet értjük: úgy a mint az egész nemzet egyenként és együtt, javakat termel és forгат, hogy a körében felmerülő szükségeket mindenkor és mindenhol fedezhesse. 2. Irányához képest a gazdaság: a) termelő vagyis: kereső gazdaság, melynek egyenes és közvetlen célja új dologi javaknak előállítása. Ide tartoznak: a mező, ipari, kereskedelmi és általában azok a gazdaságok, melyek dologi javakat, dologi javakkal, pl. gabonát pénzzel, a pénzt váltóval, ezt áruval stb. cserélnek ki. Ilyen a legtöbb magángazdaság. Sőt ilyenek a tulajdonukban lévő birtokaik, tőkéik és vállalataik

miatt, részben a nyilvános gazdaságok is. A közgazdaságnak pedig egészben véve, éppen termelő gazdaságnak kell lennie; *b*) fogyasztó vagyis: háztartó gazdaság, melynek egyenes és közvetlen célja új személyi javak előállítása. Oly módon, hogy a gazdálkodó személyi javainak dologiakért való kicserélése által, a dologiakat legalább is akkora mennyiségben iparkodik tulajdonába hozni, hogy háztartási szükségsei fedezve legyenek. Ide tartoznak: mindazoknak gazdaságai, kiknek munkája egyenesen és közvetlenül főleg személyi javakat hoz létre. Így a magángazdaságok közül a legtöbb minősített munkás: papok, tisztviselők, tanárok, írók, művészek, ügyvédek, orvosok, katonák, színészek, zenészek stb. majdnem kivétel nélkül; a közönséges munkások közül a személyesen kiszolgálók minden faja: borbély, pinczér, inas, közszolga stb. A nyilvános gazdaságok legnagyobb része és legnagyobb részben: szintén háztartó gazdaságok.

3. Berendezéséhez képest lehet a gazdaság *a*) egytagú, ha önálló céllal bíró részekre nem osztható. Ilyen a legtöbb család, számos egyházi és világi község, valamint közalap gazdasága; *b*) többtagúnak, vagyis: összetettnek mondjuk ellenben az oly gazdaságokat, melyeknek részei már önmagukban, mindannyi önálló gazdasági céllal bírnak. E részek csak a náluknál magasabb irányú valamely gazdaságban és célban egyesíthetők szerves egészszé. Ide sorolhatók főleg az államok, országok, törvényhatóságok, községek gazdasága, továbbá számos magángazdaság is.

4. Végül csereközegéhez képest van *a*) cseregazdaság, melynél a pénz mint értékmérő és csereeszköz nem szerepel, hanem a javak természetes eredeti állapotjukban cseréltetnek ki; *b*) a pénzgazdaságnál minden jószág értékét pénzzel mérik meg, és ezért is adják oda; *c*) a hitelgazdaságban a pénzt a jószágok értékének csak megmérésére használják és a cserét magát a hitel, illetőleg ennek megtestesülése: a hitelpapír közvetíti, vagyis a javakat ezért adják és veszik.

Vagyonváltozások alatt azt a hullámzását kell érteni a vagyonnak, melyet ebben a termelés, fogyasztás és forgalom előidézik. Csak-hogy különbséget kell tenni hatásuk között; mert a termelés által a javak előállnak és szaporodnak, a fogyasztás által pedig kevesbednek, illetőleg elenyésznek. Ennélfogva a termelés és fogyasztás által a vagyonállapot, mennyiségileg, vagyis: értékében változik. A csereforgalom által ellenben a javak sem elő nem állnak, sem pedig el nem enyésznek, csupán anyagukat, helyüket, tulajdonosukat stb. változtatják meg. Azaz: a valakinek tulajdonában lévő vagyonösszeg

a csere által szükségkép csak alakjára nézve változik, pl. a gabonában lévő vagyonösszeg pénzzé változik át, a nélkül, hogy ez az értékben való változást is, szükségkép maga után vonná. A vagyon a csere folytán csak akkor változik értékében, mennyiségében is, ha a csere nyereséggel vagy veszteséggel jár. A vagyonnak mind ezek a változásai, a gazdaságban mint bevételek és kiadások jelentkeznek. Ezeket újból valódi és átfutó változásokra, illetőleg bevételekre és kiadásokra osztjuk fel.

A vagyonnak a termelésből és fogyasztásból eredő, valamint a cserénél előfordulható nyereségből és veszteségből származó mennyiségi változásai képezik a *valódi* bevételeket és kiadásokat. Ezek ellenében a vagyonnak a csereforgalom által előidézett alaki változásai csak *átfutók*. Más szóval: valódiak az olyan változások, melyek a vagyont szaporítják, vagy kevesbítik; ellenben az átfutók az olyanok, melyek a vagyont sem nem szaporítják, sem nem kevesbítik. A vagyonra való befolyásuk szempontjából az elsőket még hatályosoknak, az utóbbiakat hatálytalanoknak is mondják.

Foglalkozzunk külön *a)* a valódi és külön *b)* az átfutó változásokkal. *a)* Minden dologi jószág, mely a gazdaságba be-, vagy innen kilép: *bevételt* vagy *kiadást* képez. Ellenben *jövedelem* és *költség* csak az olyan valódi bevétel és kiadás, mely tervszerű gazdálkodásnak az eredménye. Ilyen pl. az évi termés, a munkások bére stb. Ellenben a talált kincs, a szerencsejátéokra fordított pénz, gazdaságilag nem jövedelem és nem költség. Azt a bevételt és kiadást, mely a tervszerű gazdálkodásnak közönséges eredménye: *rendesnek* mondjuk. Ilyen a közepes termés, vagy vetőmag. Azt ellenben, mely tervszerű gazdálkodásnak ugyan, de csak kivételes eredménye, mint a nagy nyereség, elemi csapások, ezeket *rendkívülinek* mondjuk. Ha valamely rendes bevétel és kiadás mindig ugyanabban az összegben és időben fordul elő: akkor ez *állandó*. Ilyenek: a fizetés, haszonbér, lakpénz, zsold, munkabér és a legtöbb személyes illetmény. A más és máskor, s más összegben előfordulók: változók. Ilyenek az úti költségek, jutalmak, segélyek, s a legtöbb dologi kiadás. Az adásnál és vételnél megállapított jognak teljesítési idejét: *lejáratnak* nevezzük. Néha nem magyarosan esedékességnek is mondják. A lejárt és nem teljesített jog: a *hátralék*. Ez ha bevételi jogból származik: cselekvő, ha kiadásiból, akkor szenvedő. A jognál nagyobb teljesítés: *túlfizetés*. A tartozási és követelési jog különbsége: *az egyenleg*, mely a szerint, a mint a tartozás vagy

követelés nagyobb: lehet követelési és tartozási. Ez nem mindig azonos a *maradvánnyal*, mely a teljesített bevételek és kiadások különbségéből áll, s melynek testes mivoltából kifolyólag, mindig cselekvőnek kell lennie. Ha a bevételből, az ezzel ugyanegy forrásból származó kiadást, és a kiadásból, az ezzel ugyanegy forrásból származó bevételt leszámítjuk, más szóval: ha az ellentétes mennyiségeket kompenzáljuk, az így mutatkozó bevételt és kiadást *tisztának, nettónak* mondjuk. Ha ellenben a *beszámítás, compensatio* nem történik meg, hanem úgy a bevételeket, mint a kiadásokat előfordulásuk teljes összegében tekintjük: akkor ezeket *nyersnek, bruttónak* nevezzük. Az ellentétes természetű vagyonrésznek sommás összehasonlítása: a *mérleg*. b) Minden átfutó vagyonváltozásnak két része van: egy bevétel és egy kiadás. Ezek aztán vagy föltétlenül — absolut — vagy viszonylagosan — relativ — átfutók. Föltétlenül átfutók: az olyan bevételek, melyek tartozást s az olyan kiadások: melyek követelést vonnak maga után. Ellenben viszonylagosan átfutók: az így létrejött tartozások megtérítése és a követelések beszedése. A föltétlenül átfutók tehát képezik az okot, a viszonylagosan átfutók az okozatot, olykép, hogy az okból ellenkező természetű okozat, vagyis: a bevételből kiadás, a kiadásból bevétel származik. Fröhlich a föltétlenül és viszonylagosan átfutó bevételekről és kiadásokról a következő átnézetet nyújtja:

Föltétlenül átfutó	Viszonylagosan átfutó
<p style="text-align: center;">B e v é t e l e k :</p> <p>1. Fölvett pénztőkék és egyéb kölcsönök:</p> <p style="margin-left: 20px;">a) kamatra</p> <p style="margin-left: 20px;">b) kamat nélkül.</p> <p>2. Ideiglenes bevételek:</p> <p style="margin-left: 20px;">a) kapott előlegek</p> <p style="margin-left: 40px;">α) megtérítendő</p> <p style="margin-left: 40px;">β) elszámolandó</p> <p style="margin-left: 20px;">b) elfogadott letétek</p> <p style="margin-left: 20px;">c) elfogadott ideiglenes pénzek.</p> <p style="text-align: center;">K i a d á s o k :</p> <p>1. Kölcsönzött pénztőkék:</p> <p style="margin-left: 20px;">a) kamatra</p> <p style="margin-left: 20px;">b) kamat nélkül</p> <p>2. Ideiglenes kiadások, és pedig:</p> <p style="margin-left: 20px;">a) adott előlegek</p> <p style="margin-left: 40px;">α) megtérítendő</p> <p style="margin-left: 40px;">β) elszámolandó</p> <p style="margin-left: 20px;">b) letétbe adott összegek.</p>	<p style="text-align: center;">K i a d á s o k :</p> <p>1. Visszafizetett pénztőkék és egyéb kölcsönök:</p> <p style="margin-left: 20px;">a) kamatosak</p> <p style="margin-left: 20px;">b) kamat nélküliek</p> <p>2. Visszaszolgáltatott ideigl. bevételek</p> <p style="margin-left: 20px;">a) visszaszolgáltatott előlegek</p> <p style="margin-left: 40px;">α) befizetés által</p> <p style="margin-left: 40px;">β) elszámolás által</p> <p style="margin-left: 20px;">b) visszaszolgáltatott letétek</p> <p style="margin-left: 20px;">c) visszafizetett idegen pénzek.</p> <p style="text-align: center;">B e v é t e l e k :</p> <p>1. Visszavett kölcsöntőkék:</p> <p style="margin-left: 20px;">a) kamatosak</p> <p style="margin-left: 20px;">b) kamat nélküliek</p> <p>2. Visszakapott ideigl. kiadások és pedig:</p> <p style="margin-left: 20px;">a) visszakapott előlegek</p> <p style="margin-left: 40px;">α) befizetés által</p> <p style="margin-left: 40px;">β) elszámolás által</p> <p style="margin-left: 20px;">b) felvett letétek.</p>

II. FEJEZET. SZÁMTARTÁS A GAZDASÁGBAN.

16. §. A gazdaság vitele.

(Hogy gazdálkodjunk? A tényezők megismerése, a gazdaság rendszere, idő és hatása, gazdasági terv, üzleti gazdaságok, gazdaságosság, egyes események előzetes tárgyalása, végrehajtás: intézkedés és kezelés, a folyó jelen és a jövő, utólagos tárgyalás, ennek rendszere.)

Az eddig elmondottakban a gazdaság közönséges szervezetét ismertettük. Tegyük szemlélődésünk tárgyává most már ennek a szervezetnek működését, azaz: magát a gazdasági életet, mely az ilyen szervezetben kifejlődik. Más szóval: ismerkedjünk meg a gazdaság vitelével, vagyis: magával a gazdálkodás menetével. A legelső kérdés az, hogy mikép kell gazdálkodni? felelet: czélszerűen. A gazdaság célja pedig a 9. §. szerint: a szükségek kielégítése. Ugy kell tehát gazdálkodni, hogy a szükségek kielégítése fennakadást ne szenvedjen. Ezért a gazdálkodónak legelső feladata, saját gazdaságának, a 10. §-ban ismertetett cselekvő és szenvedő, avagy megfordítva: fogyasztó és termelő tényezőivel megismerkedni. Cselekvő tényezők a valamely gazdaságban meglévő vagyonforrások. Szenvedők a háztartási, s általában a személyi és dologi szükségletekből származó költségek, melyek a vagyonforrásból merített javakat fogyasztják. Azonban ez a megismerkedés a valamely adott élő gazdaságban lévő tényezőkkel nem szorítkozhatik a gazdasági tényezők létezésének csak a megállapítására. Hanem ki kell terjedni azoknak termelő és fogyasztó képességére, nagyobbodásra vagy kisebbedésre hajlandó természetére, s a gazdaságilag használandó érték- és tehervagyonnak minden vonatkozására; mert nagy különbség van nemcsak a 15. §-ban tárgyalt különféle gazdaságok vitele

között, hanem még a különben azonos természetűek között is. Például a kézimunkás és a tudós, a földműves és a nagybirtokos, a kis- és a nagykereskedő, a falu, város és törvényhatóság, egyház és állam, a földművelő és az ipart, kereskedést űző, avagy egy nagy és egy kis államnak gazdasági tényezői között. Csak alapos megismerésük után méltányolható ezeknek egymásra való gazdasági hatásuk, s állapítható meg rendszerük, mely egyszersmind a *gazdaságnak is rendszere*; értvén az alatt a valamely gazdaságban lévő termelési és fogyasztási tényezőknek, és az ezeket meghatározó törvényeknek, szabályoknak szerves összességét.

A gazdasági rendszerrel azonban a gazdálkodásnak csak legtávolabb eső, azon tárgyilagos határai vannak kijelölve, melyeken belől a gazdasági élet egészének mozognia kell. De maga ez az élet, ennek tartalma, a bevételek és kiadások iránya, nagysága, sorrendje, egymás közti aránya, s általában a gazdasági életnek az a hullámozása, mely a tényezők működése folytán kifejlődik: ez nincs rendezve. Pedig a gazdaságban lévő vagyon, a javak termelése és fogyasztása, illetőleg forgalma következtében folytonos változásnak van kitéve. És ezeknek a változásoknak mind úgy kell történni, hogy a cél elérése, vagyis: a szükségek mindig és minden körülmények között történő biztos kielégítése állandó legyen. És itt az eddigiekhez egy új fogalom járul: *az idő*; mert ideig, óráig a termelési és fogyasztási tényezők önmagukban is működnek. Nevezetesen termelés gyakran van ott és akkor is, a hol és a mikor még, vagy már: nincs szükséglet. De viszont az igazi szükségek föltétlenül jelentkeznek akkor is, a midőn nincs mivel fedezni azokat. De mind ez csak bizonyos ideig; mert ha a gazdasági tényezők eredményeit: a termelést és fogyasztást, a szükségletet és fedezetet, a kiadást és bevételt bizonyos *időn belől* egymással belső összefüggésbe nem hozzuk, hiába állapítottuk meg a gazdaság rendszerét is. Jól mondja Kieschke, hogy: „úgy a magán-, mint a nyilvános gazdaságnak legelső föltétele a szigorú rend. Ennek pedig legelső követelménye a gazdaság helyes ismerete, hogy így meghatározhatók legyenek a bevételek, melyeket az rendelkezésünkre bocsáthat a kiadások fejében, melyeket azután követel. A bevételeknek, a kiadásokkal való összhangzásba hozása és mindkettőnek a gazdasági élet mindenkori követelményei szerint való meghatározása által jön létre a *terv*, melyre rendszeres háztartás alapítható.“ A gazdasági rendszer keretén belől tehát: tapasztalat és előrelátás alapján a

gazdaság jövőjét időszakonként előre lehetőleg ki kell dolgozni és megállapítani. Más szóval: a gazdasági élet legközelebbi időszakának vagyonváltozásairól *tervet* kell készíteni. Ez a szükségeket és javakat, valamint az arányt is, melyben ezek egymáshoz állanak, megismertetvén, az egész felett áttekintést nyújt. A gazdának tehát alkalmat ad a rendelkezésre álló javak körültekintő beosztása által, az idő és gazdaság folyamában előforduló minden szükségnek, megfelelő fedezetéről vagy a szükségek korlátozásáról kellő időben gondoskodni. Úgy hogy egy helyes alapokon készített gazdasági terv által, a vagyonforrások működése mellett, a szükségek fedezése biztosítottnak mondható. Vannak azonban gazdaságok vagy gyakran ezeknek egyes ágazatai, melyeknek vitelét előre tervezni többé-kevésbé lehetetlen. Ezek a termelő, kereső gazdaságok közül az u. n. *spekulatív*, vagyis *üzleti* jellegű vállalkozások. Ezeknél a gazdasági eredmény nem a termelési tényezők abszolút képességétől, hanem (az előre nem látható *váratlan gazdasági esélyek*, fordulatok, conjuncturák között) azoknak esetről esetre való ügyes alkalmazásától függ. A mennyiben azonban lehetséges ezeknél is, különösen a szükségekről előre tájékozást kell szerezni.

Ha így a gazdaság rendszeréből származó terv lehetőségig készen van: a gazdának további feladata, a tervnek következetes és szigorú *végrehajtása*. Azonban ez nem abban áll, hogy a gazda újból és újból termeljen, csak azért, hogy a javaknak minél nagyobb tömegét halmozza fel. Vagy pedig megfordítva, hogy a szerzett javakat a mesterségesen felcsigázott, gyakran képzeleti szükségeknek szórja oda martalékul. Hanem abban áll, hogy a rendelkezésre álló vagyonforrások termőképességének gyengítése nélkül, sőt ha lehet ezek fejlesztése mellett, minden szükség fontossága sorrendjében, kellő mennyiségű és minőségű javakkal fedeztessék. És pedig lehető *gazdaságosan*. Ez alatt az arra irányuló törekvést kell érteni, hogy minél kevesebb jószág feláldozásával, minél több szükséglet legyen kielégítve. Más szóval: a gazdának úgy kell tekinteni a termelést és fogyasztást, s úgy kell bánnia a bevételekkel és kiadásokkal, mint egymásból folyó, egymással szervesen összefüggő részekkel; bizonyos fokig egymásnak létföltételeivel, okai és okozataival. Ezért, a mint a gazdasági tervben a vagyonváltozások tartalma, mondhatnók sommásan előre rendeztetett és megállapított: úgy kell most már a gazdasági terv végrehajtása céljából és folyamában, a mutatkozó *egyes gazdasági eseményeket* részletesen előre meg-

latolni, rendezni és irányítani. E célból a bevételeknél *esetről esetre meg kell figyelni*, hányni, vetni, fontolni, ha vajjon valamely bevétel arányában fog-e állni azokkal az áldozatokkal, melyekkel előállítása jár? Különösen azonban annak a vagyonforrásnak, melyből a bevétel valamely adott esetben meritendő: természete, törvényei megengedik-e a célba vett bevételt? A kiadásoknál pedig, hogy az az élvezet, előny, nyereség, mely azzal szerzendő lesz, megérdemli-e, megéri-e a vele járó költséget, esetleg kockázatot? S általában a gazdaság viszonyai, berendezése, továbbá a gazdálkodási terv, megengedik-e a célba vett kiadást.

Ha így a gazdálkodó valamely bevétel vagy kiadás célszerűségéről és gazdaságos voltáról meggyőződött, s annak éppen ily fogatatosítására minden *intézkedést* előre megtett; csak ekkor nyulhat annak kézzelfogható tetteges végrehajtásához vagyis: *kezeléséhez*. A gazdaság rendes viteléhez tartozik tehát az is, hogy a jövedelemnek *tényleges* bevételét és a szükségek tényleges fedezését kezelési nehézségek ne akadályozzák. Különösen pedig, hogy a bevételek és kiadások mindenütt és mindenkor, in natura összevágjanak, s hogy a térben és időben való távolság miatt, a vagyon tétlenül, a szükség pedig fedezetlenül ne maradjon.

Ha így a gazdálkodó a gazdálkodás egészét a gazdasági tervben sommásan megállapította, a gazdálkodás részletei iránt pedig esetről esetre jól intézkedett, s intézkedéseit jól végre is hajtották: ezzel még csak a gazdálkodás *folyó jelenéről* gondoskodott. Pedig figyelmének még a *jövőben* bekövetkező szükségek fedezésére is ki kell terjednie. Más szóval: nemcsak a jelen számára kell termelni, azaz: produkálni, hanem az elfogyasztott javakat a jövő számára újra termelni, vagyis: reprodukálni kell. A gazdának ebből a célból folytonos tudomással kell birnia az elfogyasztott és a még meglevő javakról, hogy így azoknak újakkal való pótlásáról és a meglevőknek kellő beosztásáról gondoskodhassék. Úgy az elfogyasztott, mint a meglevő javakról pedig csak úgy birhat a gazdálkodó folytonos tudomással, ha a gazdaságban előforduló vagyonváltozásokat *nemcsak*, a mint eddig láttuk *előre* sommásan és részletesen tervezi, irányítja, hanem ha *létrejövetelük után* is rendezi és vizsgálat alá veszi: vajjon a kilátásba helyezett vagyonváltozások csakugyan létrejöttek-e? ha igen: úgy-e, a mint tervezve voltak? nem állott-e be eltérő eredmény? mi okozta ezt? stb. Sőt az előbb említett *spekulatív* gazdaságoknál, nagyrészen éppen a történeteknek *utólagos*

megállapítása és elrendezése által jó létre az a világosság és rend, mely a gazdaság további vitelére szükséges. A vagyonváltozások ez utólagos rendezésének, vizsgálatának sorrendje éppen az ellenkező, mint volt az előzetesé; mert az a gazdasági rendszeren kezdi és a gazdasági terven keresztül, az egyes gazdasági események tényleges teljesítésével végzi. Az utólagos ellenben a ténylegesen teljesített egyes események vizsgálatán és rendezésén kezdi, és ezeket lassanként összegyűjtve, végül felöleli az egész gazdaságot, sőt magát a gazdaság rendszerét is.

Ily módon a gazda általában és részleteiben *előre* öntudatosan jár el, *utólagosan* pedig részleteiben és általában a történetekből jövőre tanulságot meríthetvén: gazdaságát céljának megfelelő rendben viheti, s tehát úgy gazdálkodhatik, hogy valódi szükségéi mindig biztos kielégítést fognak találni.

17. §. Számvitel a gazdaságban.

(Megismerés, minőségileg, mennyiségileg, a mértékek útján, emlékezet, leltár, költségvetés, kalkuláció, könyvek, további nyilvántartás, fogatosítás, napló és könyv, utólagos műveletek, spekulatív gazdaságok, számvitel.)

Az előbbi szakaszban láttuk, hogy a gazdaság vitelének mily módon kell történni, hogy az, a cselekvő és szenvedő gazdasági tényezőknek ezek minden változásának és az egész gazdálkodás lehető legtökéletesebb, mindenkori észlelése és ismerete alapján történhetik. Értvén ez alatt oly intensív, oly beható, alapos észlelést és *ismeretet*, melynél fogva a gazdaság és az ebben és ezzel való, minden véghezvitt vagy abbahagyott cselekedet bármikor, bármilyen irányban és szempontból, egészében és részleteiben, szerves összefüggésében és külön tagjaiban is, multjával, ebből származó jelenével és jövőjével együtt, emberileg csalhatlan bizonyossággal, megállapítható, meghatározható legyen. Ez az észlelés és megismerés pedig már az 1. §. szerint is mint mindenütt a természetben, úgy a gazdaság körében is két irányban történik. *Minőségileg* és *mennyiségileg*. Legelőbb tehát e két irányban kell a gazdálkodónak gazdaságát tanulmányozni. A gazdasági javak *minősége*: jellemző tulajdonságaikban nyer kifejezést. A gazdálkodás tárgyát képező vagyon minőségét, és a gazdálkodás által előidézett minőségi változásokat tehát, a jellemző tulajdonságok szerint lehet meghatározni. De mint-hogy a tulajdonságok, a dolgok *végtelen* különböző természetéhez

mérten, végtelen *különbözők*: ennél fogva a minőség és az ebben létrejövő *változások* is megfelelő sokfélék lehetnek. A gazdaságban előforduló különféle jószágoknak jellemző tulajdonságait azonban, itt ismertetni akarni: egyszerűen hiú törekvés volna. A tudomány legkülönbözőbb ágai sietnek, a körükbe eső dolgok minőségeit kikutatni és fáradozásaik eredményét, a gazdaság rendelkezésére bocsátani. Jelen soroknak pedig a gazdasági rendtartás mibenlétének kutatásán kívül más feladata nincs. Ezért a gazdasági javak minőségeinek tárgyalásával nem is foglalkozunk. Másképp van a *mennyiségi* megállapítás módozataival; mert a dolgoknak még minősége, is mennyiség szempontjából: bizonyos meghatározott *külső* és *belső* jelenségekre redukálható. Ilyen jelenségek a gazdasági javak terjedelme *térben*, *időben* és *értékben*. Ezeknek megfelelően úgy a tudomány, mint a gyakorlat mértékeket állapított meg, melyekkel a megismerendő mennyiségek megmérhetők és így meghatározhatók. Aztán minden mennyiség csakis *két irányban változhatik*. Nevezetesen vagy *szaporodik* vagy *apad*. Ezért a már megmért mennyiségek változásai is mérés alá vehetők. Ennél fogva a mennyiségek és változásaik mérés útján megismerhetők, megállapíthatók és megnevezett számokban kifejezhetők, s így fel is foghatók.

Már most a vagyonnak és változásainak, e vizsgálódások alapján minőségileg és mennyiségileg megszerzett *ismeretét*, az *emlékezetbe úgy meg- és nyilvántartani*, a mint az a jelen szakasz elején mondtak szerint, a gazdaság vitelére szükséges: emberileg rendszerint lehetetlen. Mert ha a *folyó jelenben* lévő állapotát valamely vagyonnak, vagy minőségileg vagy mennyiségileg, avagy mindkét irányban, a véges emberi elme ideig-óráig meg is tartja: lehetetlenné válik ez a *multra* nézve minden gazdaságban, mihelyt a gazdasági tényezők működése, a vagyonban változásokat kezd előidézni. Ezek a változások a vagyon mennyiségének nagyobbodása és kisebbedése, minőségének pedig meghatározhatlan sokfélesége által, oly szövevényessé teszik a gazdálkodást, hogy ezt csak a vagyonnak és változásainak, minőségi és mennyiségi, valamely rendszeres és írásos nyilvántartása által lehet és kell az emlékezetnek biztosan megtartani. Még pedig úgy magunk, mint a velünk összeköttetésben álló idegen gazdaságok számára.

Tekintetbe véve már most a gazdálkodásról, az előbbi szakaszban elmondottakat, látjuk, hogy a gazdának már gazdálkodása keretén, midőn gazdasága rendszerének megállapítása céljából,

gazdaságának tényezőivel térben, időben és értékben akar megismerkedni: már ekkor megnevezett *számokkal* való minőségi és mennyiségi nyilvántartást kell szerkesztenie. Így és ekkor jő létre a *leltár*, mely alatt a már meglevő vagyonnak rendszeres minőségi és mennyiségi részletes és sommás nyilvántartását kell érteni. Tovább haladva a gazdaságnak az előbbi szakaszban vázolt vitelén, azt látjuk, hogy a gazdaság *tervének* megállapítása sem lehet egyéb, mint a gazdaság valamely bekövetkező *időszakában* (évében, hónapjában, hetében stb.) a gazdálkodási tényezők működése folytán, valószínűleg előforduló vagyonváltozásoknak, ugyancsak megnevezett *számokban* való előzetes számvetése. Ezt a műveletet közönségesen *költségvetésnek* is nevezik. A gazdálkodásnak menetét így tovább tagolva, azt látjuk, hogy a tervezett költségvetés végrehajtása céljából és folyamán, az egyes vagyonváltozásoknak előzetes *megvizsgálása* újból csak *számvetés*, számolás. És pedig részben a gazdaság rendszeréből és költségvetéséből, részben pedig a vagyonváltozás természetéből származó adatok alapján; mert nem elég csak megállapítani a gazdaság rendszerében, hogy egyáltalán honnan, hova, s a költségvetésben, hogy bizonyos idő alatt mennyit lehet költeni? hanem még minden egyes bevételt vagy kiadást külön is ki kell számítani, s a bekövetkező vagyonváltozásokat lehető leggazdaságosabb megejtését így előkészíteni. Ez az eljárás további számműveletek egész sorozatát, mindenféle úgynevezett *számfejtéseket*, árvetéseket, kalkulációkat stb. hozza létre. Azok közé az intézkedések közé, melyeket a gazdálkodónak még a vagyonváltozás tényleges megejtése előtt tenni kell, tartozik az is, hogy ha a gazdálkodó a vagyonváltozást elhatározta, avagy ha éppen egy második személylyel arra nézve megegyezett, s így jogot (11. §.) állapított meg, hogy így már most térben, időben és értékben minőségileg és mennyiségileg mivel tartozik, vagy mit követel: ezt feledékenységtől és félreértéstől megóvjá, illetőleg óvassa. Ezért annak megbízható módon való nyilvántartásáról kell gondoskodnia. Ez által egy új, igen kiváló számszeres eljárás és irat jő létre, melyet nagyon sokféleképen neveznek. Mi ezt az eljárást egyelőre *könyvvitelnek* s magát az iratot *könyvnek* mondjuk. Sőt a tévedéstől való félelem, még más eljárásokra is indíthatja a gazdálkodót, melyek mind arra irányulnak, hogy a gazdálkodó a gazdaság és az egyes vagyonváltozások mindenkori helyzetét világosan ismerje. Csak mind ezek után következik az eddig előkészített vagyonváltozás tetteles,

fizikai *foganatosítása*. De a foganatosításhoz a vagyonnak az előbbi §-ban tárgyalt megfelelő *kezelése* szükséges. Ennek pedig az az előfeltétele, hogy a kezelő is a rábizott vagyont minden ízében apróra ismerje. Erre pedig a legrészletesebb, olyan esetről esetre való számszeres feljegyzések szükségesek, melyek minden vagyonváltozást, a mint a folyó jelen időben előfordulnak kronológiai, *időrendi* sorban, azonnal nyilvántartásba vesznek. Ezek a *naplók*, a melyeket egyetlen vagyonkezelő sem nélkülözhet.

A mint ily módon a gazdálkodó csak ezeknek az *előzetes*, vagyis: a gazdasági eseményeket megelőző számszeres műveleteknek és eljárásoknak támogatásával képes a gazdaság vitelére: éppen úgy, sőt még inkább, csak további új számszeres műveletek segítségével képes, annak továbbvitelét utólagosan biztosítani. Ezek az ú. n. *utólagos* műveletek, melyek különösen a *spekulatív* természetű gazdaságoknál fontosak; mert ezeknél a gazdaságoknál előzetesen keveset lehetvén megállapítani, csak az utólagos műveletek és eljárások mutatják meg a gazdálkodást és ennek mivoltát. De fontosak az utólagos műveletek a háztartó gazdaságoknál is; mert csak utólagos eljárás által állapíthatók meg részletesen és sommásan, hogy abból, a mit előre terveztünk, mi és hogyan történt meg? És a naplókban csak idősorban feljegyzett vagyonváltozások a könyvekben *szervesen* és véglegesen csak utólag rendezhetők úgy, hogy belőlök a jövőre, a gazdaság tovább vitelére következtetni lehessen. A könyvek előzetes és utólagos nyilvántartása *organikusnak*, *szervesnek* neveztetik azért, mert a míg a gazdasági események a naplókban, rendszerint tartalmukra való tekintet nélkül, csak létrejövetelük egymásutánja szerint tartatnak nyilván, a könyvekbe, a tartalmukat képező gazdaság szervezetéből merített lényeges ismertető jelek szerint csoportosítva vétetnek fel. De ennek az ügy előzetes, mint utólagos nyilvántartásnak, ezt a szerves nevet valóban meg kell érdemelnie; mert abban a mult és jelen megvilágítására szolgáló minden adatnak nemcsak benne, hanem *szemléletileg* oly módon kell ott lennie, hogy a kereső minden adatot ezek tömegében, a maga helyén könnyen és biztosan megtaláljon, felismerjen. Ilyen áttekintés nélkül, a gyűjtött adatok haszonvehetősége, majdnem egészen elenyészne.

Mindezekből az látszik, hogy az előbbi szakaszban előadott rendes és czélszerű módon, csak úgy lehet gazdálkodni, ha ezt a gazdálkodást kezdettől végig, s innen az újrakezdetig, minőséget

és mennyiséget térben, időben és értékben kifejező, megnevezett számokkal szerkesztett nyilvántartás támogatja. Ez a nyilvántartás annyira uralja néha a gazdálkodást, hogy gyakran a gazdasági működés alig is áll egyébből, mint az ezen nyilvántartás részeit alkotó számszeres műveletek és eljárások létesítéséből. Ezeknek a számszeres adatoknak, műveleteknek stb. a gazdálkodással, a gazdaság vitelével való párhuzamos létesítése, *vitele* alkotja a gazdasági számtartásnak azt a részét, mely ismerteti, s ez által támogatja, előmozdítja a gazdálkodást, a gazdaság menetét, vitelét, s melyet erről a tevékenységről *számvitelnek* mondanak.

18. §. A gazdálkodás ellenőrzése.

(A megbízás okai, személyiek, tárgyiak, gyámoltak, gondnokság alatt levők, jogi személyek; a megbizhatatlanság okai, megbízó, megbizott, ellenőrködés szükségessége, fogalma, felosztása: előzetes és utólagos, közönséges és minősített.)

Az eddigiekben azt láttuk, hogy a gazdaságot miképen kell *vinni* és hogy a gazdálkodásban a számtartásnak, illetőleg a számtartás megfelelő részének, a számvitelnek minő szerepe van. Pedig bizonyos körülmények között a gazdaságot nemcsak vinni, hanem ellenőrizni is kell. Eddig a gazdaság vivőjét, vagyis magát a gazdálkodót, a tulajdonos személyétől nem különítettük el, hanem ezeket egymással azonosítva, azt az állapotot tételeztük fel, midőn a gazdaságnak tulajdonosa saját személyében, saját felelősségére önmaga gazdálkodik. Pedig részint 1. a vagyon tulajdonosának személyében, részint 2. a gazdaság berendezésében rejlő tárgyi okoknál fogva megtörténik, hogy a gazdaságot egészben vagy részben megbizott viszi. 1. A vagyon tulajdonosa lehet: a) kiskorú, midőn helyette gyámja gazdálkodik; b) testben avagy lélekben oly félszeg; pl. siketnéma, pazar, örült stb., hogy a gazdaság vitelére nagykorában is alkalmatlan. Ekkor a hatóság által kinevezett gondnokok szoktak, az illető gazdasági viszonyainak vezetésével megbizatni; c) jogi személy, mint az egyház, állam, ország, törvényhatóságok, községek, egyletek, alapok, ipari és kereskedelmi társaságok stb. Ezeknek természetes (fizikai) személyiségök, és nevezetesen (a 19. §-ban tárgyalt nyilvános gazdaságoknak) olyan tulajdonosuk, melylyel a fizikai világban közrehatnának: egyáltalán nincs. E szervezetükben kell megbizottokról, vagyis: oly természetes személyekről gondoskodniok, kik helyettük

gazdálkodnak. 2. A gazdaság berendezésében rejlő tárgyi okoknál fogva pedig, minden oly esetben megbizottakra van szükség, midőn a gazdaságot terjedelménél, többtagúságánál, tagjai különféle természeténél, szétszórtságánál stb.-nél fogva, a gazda egyedül a legjobb akarat mellett sem képes vinni. Az igaz, hogy minden emberről és így a megbizott gazdálkodóról is, az ellenkező bebizonyításáig csak becsületességet kell és szabad föltételezni. De az ember: a) veleszületett gyárlóságánál fogva, erősen ki van téve annak a kísértésnek, hogy eljárásában ne mindig és kizárólag csakis a gazdaság érdekei vezessék, s hogy saját jó szántából ne minden erejével iparkodjék, hűséget kellő ügyességgel és ismeretekkel párosítani; b) másfelől pedig rendszerint a gazdaság tulajdonosa sem képes megbizottját feltétlen, minden utógondolattól ment bizalmával megajándékozni. Érdekében áll tehát: 1. a megbizónak, hogy megbizottja eljárásáról meggyőződhessek; 2. a megbizottnak, hogy eljárását bármikor igazolhassa. De főleg az utóbbinak áll ez érdekében; mert míg az előbbinek legfeljebb csak vagyona forog kérdésben; addig az utóbbinak becsülete lehet kockára téve. És ezért, ha a megbizó el is hanyagolná: a megbizottnak önmaga és övéi iránt való kötelessége minden gyanut és gáncsoskodást megelőzni és gazdálkodásában oly eszközökről gondoskodni, melyek eljárásának hűségét és czélszerűségét igazolják. Minden *megbizásból* vitt gazdaságban tehát föltétlenül szükséges az *ellenőrködés*. Más szóval: úgy a megbizónak, mint a megbizottnak jól felfogott érdekében áll a gazdaság vitelét *ellenőrizni*, vagyis: oly intézményeket létesíteni a gazdaságban, melyek ebben minden tévedést és visszaélést lehetőleg előre lehetetlenné tesznek vagy legalább is megnehezítnek, s ha olyanok mégis előfordulnak: ezeket lehetőleg és biztosan felfedezik és jóvátenni iparkodnak.

Az ellenőrködés ezért működésének idejére való tekintettel két részre oszlik, ú. m. előzetesre (*praeventiv*) és utólagosra (*detectiv*). Az ellenőrködésnek azt a részét, mely a tévedést és visszaélést előre lehetetlenné tenni vagy legalább megnehezíteni iparkodik: előzetesnek mondjuk, ellentétben az utólagossal, mely azokat, ha előfordulnak, felfedezni van hivatva. Az előzetes ellenőrködésnek tárgyát tehát csak még tervben lévő, az utólagosnak tárgyát pedig már legalább is elhatározott vagyonváltozások képezik. Úgy az előzetes, mint az utólagos ellenőrködés vagy közönséges vagy pedig minősített. Az első alatt az ellenőrködő működésnek azt a gépies részét

értjük, mely a vagyonváltozások tetteges végrehajtásának, kezelésének foganatosítására terjed, ellentétben az utóbbival, mely alatt magasabb természetű, vagy legalább is szakismeretek segélyével gyakorolható ellenőrködést kell érteni.

19. §. Számadoltatás a gazdaságban.

(Világosság a gazdaságban és az ellenőrködésben; a számvitel adatainak igazolása, számonkérés, adás és vétel, számadoltatás. a számvitel a számadoltatás alapja, a kettő feladatának azonossága és különbsége, az utólagos ellenőrzés fontossága.)

Az ellenőrködésnek az előbbi szakaszban tárgyalt értelmezéséből kiindulva, kérhetni, hogy miben állhatnak az ellenőrködésnek intézményei. Hogy azokkal a tévedést és visszaélést nemcsak hamár előfordultak vagyis utólagosan felfedezni, hanem előre létrejövetelüket megakadályozni vagy legalább is megnehezíteni lehet?! Úgy az erkölcsi, mint anyagi világban minden foglalkozásnak legelső feltétele az ahhoz való értés, tudás, az ismeret. Így láttuk a 16—17. §-okban, hogy a gazdaság vitelének, a *gazdálkodásnak* legelső feltétele a gazdaságnak lépésről lépésre, előzetesen és utólagosan, utólagosan és előzetesen való megismerése. Azt is láttuk tovább ennek a tudásnak, ismeretnek megszerzésére egyedüli eszköz a *számtartásnak* az a része, melyet *számvitelnek* nevezünk; mert csak ez tárja fel a gazdaságot és ennek rendjét, ez helyezi azt olyan világosságba, hogy a célnak megfelelő módon megismerni lehessen. *Ez az ismeret* azonban nemcsak a gazdálkodásnak, hanem az *ellenőrzésnek* is legelső feltétele; mert az ellenőrnek az ellenőrzésére bizott gazdaság vitelét legalább is úgy kell ismerni, mint magának a gazdálkodónak. Ennek az ismeretnek megszerzésére azonban, az ellenőrködésnek *nincs más eszköze*, mint maga a számtartás. Ezért a gazdaságban, az ennek vitele céljából létrejött világosság nemcsak a gazdálkodónak világítja meg a gazdaságot, hanem megvilágítja azt az ez iránt jogos érdeklődéssel viseltető ellenőrzésnek is. Vagyis: azt a szolgálatot, a mit a számtartás a számvitel által a *gazdaság vivőjének* tesz az által, hogy megismerhetés céljából megvilágítja neki a gazdaságot: ezt a szolgálatot a számtartás egyidejűleg *megteszi* annak is, ki a gazdaság vitelét *ellenőrzeni* van hivatva.

Csak hogy éppen a gazdaságban a számvitel folytán már meg-

levő világosságot, megfelelő módon alkalmassá kell tenni az ellenőrködés használatára is. Mert a számvitel minden egyes tétele, a vagyonról vagy ennek változásáról még csak egy-egy puszta állítást foglal magában és mindaddig, a míg a tulajdonos a maga gazdálkodásának támogatására maga viszi, vagy (ha más által is, de saját akarata szerint) viteti a számot: addig magának a tulajdonosnak az ezen állításokban foglaltak iránt kételkedni oka nincs. Az igaz, hogy mint minden emberi munkában, úgy ebben is fordulhatnak elő tévedések, de a számvitelnek éppen úgy kell berendezve lenni, hogy ha abban tévedések vannak, ezeket maga a számvitel berendezése hozza napvilágra. Más a helyzet akkor, midőn a számvitelnek nem magát a gazdálkodót, hanem ettől különböző második személyt kell meggyőznie, legyen ez akár a megbízó maga vagy ennek megbízottja, akár valamely idegen üzletbarát. Ebben az esetben nincs kizárva a lehetősége annak, hogy a gazdálkodó úgy vezeti vagy vezetteti a számvitelt, hogy ez az ő működését kedvező színben tüntesse fel, tévedéseit és tán bűneit pedig leplezze. Ilyenkor a számvitelnek minden állítását, minden tételét igazolni kell. Meg kell győzni a maga vagy más nevében ellenőrködőt arról, hogy a számvitel a gazdaságot a valóságnak megfelelő, s tehát nem hamis világításban mutatja be. Meg kell győzni részint az által, hogy előre meghatározott elvek szerint jár el, melyeket a változó körülményekre való tekintet nélkül alkalmaz, részint pedig hiteles okmányokkal és más elfogadható bizonyítékokkal.

A számvitel adatainak ez által az igazolása, bizonyítása által válik a számvitelből számadás, melyet, hogy az ellenőrzésnek hatásos támogatója lehessen: számonkérésnek kell megelőznie és számvételnek kell követnie. Abban a bizonyító eljárásban tehát, melylyel a számtartás, a számvitel által a gazdaságban létrehozott világosságot az ellenőrködés számára is alkalmassá iparkodik tenni: három mozzanatot különböztetünk meg. A számonkérést, a számadást és számvételt. A számonkérés az ellenőrzésre jogosított azon szándékának kijelentése, hogy a számvitel adatai alapján a gazdálkodás mibenlétéről meggyőzetni kíván. A számadás a gazdálkodó részéről való az a törekvés, hogy az ellenőrködésre jogosítottat, a gazdálkodás mibenlétéről csakugyan meggyőzze. És végül a számvétel a számonkérőnek abbeli iparkodása, hogy az eléje terjesztett adatok alapján a gazdálkodásról a keresett meggyőződést megszerezze. A számtartásnak ezt a felsorolt három részét együttvéve számadoltatásnak

mondjuk. Ennek hivatása úgy támogatni az ellenőrködést működésében mint a számvitel támogatja a gazdálkodást. A számtartás ennek a második főrészének: a számadoltatásnak alapot és anyagot tehát a számtartásnak legelső és legfőbb része: a *számvitel* ad. Ez tette lehetővé a 3. §-ban kifejtett körülmény folytán azt, hogy eddig nálunk számvitel alatt, legtöbbször az egész számtartást értették. Pedig éppen az előadottakból látszik, hogy ezeket a részeket egymástól megkülönböztetni kell; mert gazdálkodás támogatására szolgáló számvitel, még nem elégséges az ellenőrködés támogatására is. Hanem, ha a számvitel már meg van (és pedig annak meg kell lenni a gazdálkodása támogatására), akkor az: igen is jól használható és fel is használandó az ellenőrködés támogatására is.

Gyakorlatilag véve: a megbízásból viendő gazdaság átadásánál, a megbízó és megbizott között létrejövő szerződés, meghatalmazás, leltár, utasítás stb. czímén írásba foglalt minőségi és mennyiségi adatok, nemcsak a gazdaság rendszerének megállapítására vagyis a gazdaság vitelére, hanem az ellenőrködésre is irányulnak. Mert a megbízatás leteltével ezek alapján tudható, hogy a megbízó és megbizott egymásnak mivel tartoznak és egymástól mit követelnek. Így tovább menve a gazdaság vitelének és a számvitelnek a 16. és 17. §-okban tárgyalt fonalán, a gazdasági terv vagyis: költségvetés és az ennek végrehajtása céljából és folyamán való meglatolása, számféjtése, kalkulációja az egyes vagyonváltozásoknak: nemcsak azt iparkodik előre részletesen megállapítani, hogy mit kell tenni, hanem azt is, hogy mit nem kell tenni. Így a gazdálkodót előzetesen ellenőrzi, óvja a tévedéstől és visszaéléstől. És midőn az említett §-ok szerint a gazdálkodás támogatása céljából a számvitel az elhatározott vagy éppen jogilag is megállapított vagyonváltozást nyilvántartásba veszi: ez által is valamelyes nyomást gyakorol a gazdálkodóra, hogy a már megtörtént elhatározás és megállapított jog értelmében járjon el. Ugyanez a hatása van a számvitel által vagyonkezelés támogatása céljából megejtett bejegyzéseknek is. Midőn tehát a számtartás a vagyonváltozások megtörténte előtt és alatt, a megfelelő intézkedés és kezelés céljából a gazdaságban segítőleg, támogatólag közre hat: egyszersmind ennek előzetes ellenőrzését is lehetővé teszi. Ez az előzetes ellenőrködés azonban nem meríti ki az egész ellenőrködés fogalmát és nem tesz eleget az ellenőrködés céljának; mert az előzetes ellenőrködésnél

azzal, a minek a gazdaságban történni kell, nem azt hasonlítjuk össze, a mi tényleg történni fog, hanem legfeljebb csak azt, a mit terveznek. Sikerül néha ezen az úton is téves vagy hűtlen cselekvényt megakadályozni, s ilyen esetekben az ellenőrködés célját, az előzetes ellenőrzés által a legteljesebben eléri. Azonban bármilyen legyen a tervezet, ettől a bekövetkező gazdasági tények egészen elütők lehetnek. Ezért az igazán *hatásos ellenőrzés csak az utólagos* lehet. És ennek alapul első sorban az utólagos számtartás szolgál.

20. §. A számtartás célja, jelentősége.

(A számtartás még nem ellenőrködés, ennek támogatója, a gazdálkodásnak is támogatója, cselekvő és szenvedő támogatás, cél, meghatározás, tapasztalatok, tájékoztatás, jó és balszerencse, pater familias, bejegyzett cég.)

A számtartásról és a számtartás tudományának fogalmáról az 1., 2., 5. §-ban elmondottakhoz még hozzátesszük, hogy a mint a *számvitel* a 16. és 17. §-ok szerint magának a gazdaságnak nem vivője, hanem annak csak nélkülözhetlen támogatója: úgy óvakodunk kell attól is, hogy a számtartásnak az ellenőrködés támogatására hivatott második főrészét, a *számadoltatást* az ellenőrzéssel azonosítsuk. A számtartás az ellenőrzés céljából éles, meggyőző világításba helyezi a gazdaságot. Ilyen világításnál a gazdasági események mintegy előre vetik árnyékukat és lehetőleg szembeszökő módon feltárják, az ilyen vagy olyan okokból származott bajokat. A számtartás tehát előzetesen vagy utólagosan csak rámutat a bekövetkező vagy már meglévő bajokra, a nélkül, hogy azokat föltétlenül megakadályozni, vagy ha már elkövetkeztek: önmagában jóvátenni és megtorolni képes volna. Pedig e nélkül nincs ellenőrködés; mert hogy a számtartás rámutat úgy a tudatlanságból elkövetett helytelenségekre, mint a gonoszságból véghez vitt jogtalanságokra, ez a rámutatás legfeljebb feszélyezi, de föltétlenül nem tartja vissza sem a tudatlant, sem gonoszt attól, hogy kárt ne tegyen. Ettől előzetesen csak az erőhatalom tartóztathatja vissza, s utólagosan erkölcsileg és anyagilag kárpótlást csak ez szerezhethet. A számtartás tehát önmagában még nem ellenőrködés, hanem ennek csak nélkülözhetlen támogatója és eszköze. Ezért kényelmes, de egyszersmind a legnagyobb mértékben jogtalan, midőn a hatalom gyakorlatában lévő ellenőrködés, saját mulasztásainak következményeiért gyakran a számtartást iparkodik felelőssé tenni.

De a mint a számtartás a 18., 19. §. szerint nem meríti ki az ellenörködés fogalmát, úgy nem is szorítkozik, mint ezt a közkeletű felfogás tartja, csak az ellenőrzésre, hanem a mint már a 16., 17. §-ban kimerítően tárgyaltuk, közreműködése kiterjed főleg a gazdaság vitelére. És ez a tevékenysége a gazdálkodás körében még fontosabb, még áldásosabb annál is, mint a mit az ellenörködés körében kifejt. Mert számtartás nélkül is lehet dologi javakat termelni, szerezni és lehet azokat elhasználni, költeni. De nem lehet oly *rendszeres* tevékenységet kifejteni, hogy a gazdaság, mint az ember egész erkölcsi és anyagi életének nélkülözhetlen eszköze jelentkezzék. Egyfelől minél sokfélebbek azok a szükségek, melyek valamely gazdaságtól fedezetüket várják és másfelől, minél különbözöbbek a vagyonforrások, melyeket ebből a célból egy gazdaságban összefoglalni, működésben tartani és megítélni kell: annál föltétlenebbül szükséges, hogy a gazdálkodó a reábizott gazdaságról és vagyonról minden irányban, emberileg a lehető legtökéletesebb módon tájékozva legyen. Ez pedig csak lehető tökéletes *számtartás* által érhető el. Mindezekből kifolyólag elejtettnek tekinthetjük azt az, eddig elméletben és gyakorlatban vallott felfogást, hogy a számtartás hivatása csak az ellenőrzés és hogy ez kizárólag egészen is az ő feladata. A számtartás az ellenőrzést is csak támogatja, de támogató működésében azután az ellenörködésnél nem áll meg, hanem a gazdálkodást is támogatásában részesíti, s ez által azt nemcsak előmozdítja, hanem egyáltalán lehetővé teszi.

Most már tehát megállapíthatjuk, hogy a *számtartás* célja egyáltalán a gazdaság támogatása. És pedig első sorban támogatja a gazdálkodást, vagyis: a gazdaság *vitelét*, activ, cselekvőleg, a számvitel által, még pedig *minden* körülmények között. Másodszorban pedig támogatja a gazdaság *ellenőrzését* negativ, szenvedőleg: a számadoltatás által, de csak a *megbízásból* vitt gazdaságoknál. Támogatja pedig a számtartás a gazdaságot mindkét irányban, az által a *rend és világosság* által, melyet a gazdaságnak időben, térben és értékben való minden irányú észlelése és ismertetése által abban létre hoz és fenntart.

Mindezek után fölöslegesnek látszik a számtartásnak gazdasági fontosságát hosszasan bizonyítani. Bármely gazdaságnak előnyös vagy káros vitelére föltétlen befolyással bir az; mert a hasznos tervek és intézkedések számtartási tapasztalatokon alapulnak.

Valódi delejtű a vagyonnak, a gazdasági működés által elő-

idézett hullámozása között; mert csak ez képes tájékoztatást nyújtani a gazdálkodónak az iránt, hogy kiadásait hol szállíthatja le, s bevételeit hol emelheti. Átalában mikép intézkedhetik a vagyon szaporodásának előmozdítása, s apadásának meggátlása iránt. Nélkülözhetlen tehát a gazdaságban, s e tulajdonsága egyszersmind jelentőségének mértéke is. Jól mondja egy író, hogy a „számtartás kedvező szerencsében jólétünk tükre, balszerencsében becsületünk védpajzsa”: mert igaz barátsággal tanuskodik eljárásunk mellett, ha ezt az eredmények cserben hagyják, s öntudatos eljárásunkat bizonyítja, ha ezt igazolják. Egyszersmind kérlelhetlen következetességgel tárja fel a hibákat is, hogy ezektől jövőre óvakodni, a multa nézve pedig káros hatásaikat orvosolni lehessen. Számtartás nélkül csak tapogatózás volna a gazdálkodás; a tapogatózásból zavar, a zavarból pedig — ha a szerencse nem segít — gazdasági és erkölcsi bukás szokott származni. Ezért helyes volt a rómaiaknál az az intézkedés, hogy a számtartás, mint a tisztességes gazdálkodásra okvetlenül szükséges eszköz, minden pater familiasnak kötelessége volt. És bármi sajátosan hangozzék sokak előtt, mégis felvetjük a kérdést, hogy mi képtelenség lenne abban, ha most nemcsak a bejegyzett kereskedők és iparosok, hanem meghatározott jelentékeny része a másféle gazdálkodással foglalkozóknak is, gazdasági számtartásra köteleztetnék? Mennyi perlekedésnek és mennyi más társadalmi bajnak lehetne ezzel elejét venni!

21. §. A számtartás közjogilag.

(1848 : III—IV. t.-cz., 1868 : X., 1870 : XVIII., 1880 : LXVI. t.-cz., 1889-iki országos határozatok. 1893 : XXX., 1897 : XX. t.-cz. Ennek ismertetése. 1867. évi XII. és XXX., 1870 : XLII., 1883 : XV. és 1893 : IV., 1886 : XXI—II., 1872. évi XXXVI., 1893 : XXXIII., 1877 : XX., 1885 : VI. t.-cz. Megyék, más törvények.)

Miután az eddigiekben a számtartásról észszerűség szempontjából szoltunk, lássuk már most azt, hogy a nyilvános gazdaságoknak és nevezetesen az államnak számtartásáról, az állam szervezetét és viszonyait tárgyazó és meghatározó közjogi törvények mit határoznak. Alig kell külön kiemelnünk, hogy fejtegetéseinkben ki nem terjedhetünk olyan régibb törvényeinkre, melyek már csak történelmi értékkel bírnak. Ezért 1848-on kezdjük, a midőn államéletünket és gazdaságunk egészen új alapokra fektették.

Az 1848-iki III. t.-cz. 37-ik §-a szerint „a ministerium az ország

jövedelmeinek és szükségeinek kimutatását, s a multa nézve az általa kezelt jövedelmekről számadását, országgyűlési megvizsgálás, illetőleg jóváhagyás végett, évenként az alsó táblánál (képviselőház) bemutatni köteles“. Ez a törvény tehát elrendeli egyik felől azt, hogy a gazdaság viteléről évenként előre tervezetet kell készíteni és másfelől azt, hogy a multa nézve, vagyis utólagosan arról számadást kell szerkeszteni. Ezt a rendelkezést, az 1848-iki IV-ik t.-cz. 6. §-a azzal a szankcióval látta el, hogy „az évi ülés (már t. i. az országgyűlésé) az utolsó évről számadásnak, és következő évi költségvetésnek, a ministerium által leendő előterjesztése, s az irántoki határozatnak meghozatala előtt, be nem rekesztethetik, sem az országgyűlés fel nem oszlattathatik“. Ezek az intézkedések az állami számtartásunknak alapjait képezik, s a további fejlődés az egészséges állami életnek szükségszerű folyamánya volt. Ezt a fejlődést azonban, a közbejött események annyira megbénították, hogy a számtartás továbbfejlesztésére törvényhozásilag 1867-ig misem történhetett. Csak midőn ekkor az 1848-iki alapon az alkotmányos életet visszaállították, csak akkor találunk ismét oly törvényhozási intézkedéseket, melyek a számtartást is illetik. Így módosított az előbb említett IV-ik t.-cz. 6. §-a az 1867: X. t.-cz. által a következőképpen: „minthogy az évi költségvetésnek országgyűlésileg történendő megállapítása, mindig csak egy évre terjedhet, s újabb megállapítás és megajánlás nélkül adót kivetni s behajtani nem lehet, oly esetben, midőn Ő Felsége az országgyűlést bármi okból előbb feloszlatja, vagy annak ülését előbb elnapolja vagy berekeszti, mint a befejezett számadások beadása és a jövő évi költségvetésnek előterjesztése a ministerium által teljesített, s az országgyűlésen e tárgyak iránt határozat hozathatott volna: az országgyűlés még ezen év folytán, és pedig oly időben összehívandó, hogy mind a befejezett számadások, mind a jövő évi költségvetés, az évnek végeig országgyűlésileg tárgyalathassék.“ Az utóbbi törvény tehát az 1848-iki IV. t.-cziknek, a költségvetés és a számadoltatásra vonatkozó, szigorú rendelkezései merevségét ugyan enyhítette, de annak határozatait lényegben hatályon kívül nem helyezte.

Ebben az irányban halad tovább a kormány is, midőn az alkotmányosság újraébredésével előbb rendeleti úton intézkedik. Majd pedig országgyűlés elé terjeszti azt a törvénytervezetet, melyből az állami számvevőszék föllállításáról s hatásköréről szóló 1870: XVIII. t.-cz. jött létre. Ez a törvény, mint a címe is mondja, az államgazdasági szám-

tartást még nem rendezi ugyan, de „az állam bevételeinek és kiadásainak, az államvagyonnak és az államadósság kezelésének, s általában az állam számvitelének ellenőrzésére“ a kormánytól független állami számvévőszéket állít fel. Még pedig oly jogokkal és kötelelességekkel, melyek az állami gazdaságot egészben és részleteiben felölelő számtartás működését tételezik fel. Egyúttal (ennek a törvénynek 27. §-ában) a számtartás törvényes rendezésére is gondolnak, mert az állami számvévőszéknek kötelelességévé teszik, hogy „működésének megkezdésétől fogva legfőlebb két év alatt, a ministeri tanács, illetőleg miniszterelnök útján törvényjavaslatot terjesszen az országgyűlés elé, saját ügykezelésének, az állam összes számviteli rendszerének és az államadósság ellenőrzésének szabályozásáról“. Az állami számvévőszék a törvény ezen rendelkezésének a megszabott határidőn belül eleget is tett. De a közte és a kormány között erre vonatkozólag felmerült tárgyalások oly méreteket öltöttek és oly irányt vettek, hogy az egész állami számtartás szabályozása helyett csak „az állami számvévőszék belső szervezetről, ügykezeléséről és az állami adósságok ellenőrzésére vonatkozó hatásköréről“ szóló törvény jött létre, s ez is csak az 1880: LXVI. t.-cz.-ben. Nem tagadható, hogy ez is haladást jelez a számtartás rendezése körül. De hogy a céltól még távol álltunk, mutatja az, hogy a kormány 1885-ben, a minden oldalról nyilvánított óhajtnak eleget teendő, az országgyűlésnek megígérte, hogy szaktanácskozmányt fog összehívni, melyen a kormány és a számvévőszék tagjai és más szakértők, a számadások berendezését és az egész számtartási rendszert, az országgyűlési határozatokra és a felmerült indítványokra való tekintettel tárgyalás alá vegyék, s így a netán szükségesnek mutatkozó változtatások iránt javaslatot tegyenek. A csakugyan egybehívott tanácskozmány figyelmét, az egész állami számtartásból, főleg azokra a részekre terjesztette ki, melyek a kormány gazdálkodásának, az országgyűlés által gyakorolt ellenőrzésére szolgálnak alapul. Megállapodásait az országgyűlés 1889-ben „országos“ vagyis: oly határozattá emelte, melyhez az országgyűlés mindkét háza hozzájárult, de a mely szentesítés céljából, hogy törvényerőre emelkedhetett volna, a Felség elé nem terjesztetett. Az ezen határozatban foglaltak tehát, ha nem is bírnak a törvény ünnepélyességével, de a kinek szólnak: a kormányra kötelező erővel bírnak. Tartalmuk pedig oly gazdag, hogy állami számtartásunk rendezéséhez, egy nagy lépéssel közelebb vittek. Az így előkészített talajon és anyagból szerkesztette aztán,

az időközben szerencsésen új vezetés alá került és az 1893:XXX. t.-cz.-ben új állásokkal megerősödött állami számvevőszék azt a törvénytervezetet, melyből az 1897:XX. t.-cz. végre valahára magáról az „államszámvitelről“ létre jött. Ez a törvény a számtartásnak eddig még törvényhozásilag meg nem állapított egész rendszerét 5 fejezetben és 144 §-ban felöleli. A fejezetek közül az első, az állami költségvetésről, a második a pénztárak és anyagkezelő hivatalokról, a harmadik a számtartóságokról, a negyedik az államadósságról és az ötödik a számadási perrendtartásról szól. Ezekhez a három utolsó szakaszban „zárhatározatok“ csatlakoznak.

Mint az állami gazdálkodás és számtartás egyik jelentékeny szerves részét kell megemlítnünk még a magyar korona országai és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok között fenforgó közös érdekű viszonyokról s ezek elintézésének módjáról szóló 1867: XII., valamint a Magyarország s Horvát-, Szlavon- és Dalmátországok közt fenforgott közjogi kérdések kiegyenlítése iránt létrejött egyezmény becikkelyezéséről szóló 1867:XXX. t.-cz. A többi nyilvános gazdaságok közül törvényeink, még csak a vármegyék és községek gazdálkodásáról, s ebben azok számtartásáról intézkednek. Így az 1870:XLII. t.-cz. a köztörvényhatóságok rendezéséről, az 1883:XV. s ezzel kapcsolatban az 1893:IV. t.-cz. a megyék háztartásáról, 1886:XXI. t.-cz. a törvényhatóságokról, az 1886:XXII. t.-cz. a községekről, az 1872:XXXVI. t.-cz. Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről, az 1893:XXXIII. t.-cz. Budapest székes főváros kerületi előljáróságairól, 1877:XX. és ezzel kapcsolatban 1885:VI. t.-cz. a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről. A megyék számtartásának államosításáról szóló 1902:III. t.-cz. a különleges részben, a belügyi tárczánál fogjuk ismertetni. Az ezeken kívül előforduló törvények a nyilvános gazdaságoknak kisebb, nagyobb részeit vagy csak éppen egyes ágait tárgyzák. Ezekre tehát saját helyökön később rá fogunk térni.

22. §. A számtartás kereskedelmi és büntetőjogilag.

(Kereskedelmi törvény, kereskedő, nyelv, rendszer, hitelesség, hitelesítés, bélyegzés, leltár, mérleg, bejegyzett kereskedő, kiváltsága, ennek tartama, eljárási törvény, ellenőrzés, csőd, bíróság, mérleg, aláírás, eskü, tömeggondnok, csödbiztos, hitelezők kimutatása, csalárd és vétkes bukás, büntetése.)

A számtartás gazdasági jelentőségét hazai kereskedelmi és büntető jogunk is elismeri. Így a kereskedelemről szóló 1875-diki

XXXVII. t.-cz., a kereskedőket kötelezi számtartásra, úgy, hogy a törvény kereskedőnek tartja azokat a mezőgazdákat és iparosokat is, kik saját nevükben kereskedelmi ügyletekkel iparszerűleg foglalkoznak, azaz: ingóságok forgalomba hozását, az adás-vevést kereset céljából rendszeresen üzik. Ide tartoznak tehát a nagyiparosok kivétel nélkül és a mezőgazdasági iparvállalatokba bocsátkozó földbirtokosok is. Mindezek tartoznak tetszésszerűen élő nyelven és tetszésszerűen rendszerben ugyan, de olyan számtartásról gondoskodni, a melynek alapján a gazdaságban levő vagyon és ennek változásai minden irányban bármikor felismerhetők. És pedig olyan iratokba, naplókba, könyvekbe stb., melyek tartalmának megváltoztatása lehetőleg ki van zárva. Ezeknek tehát lapozva, bekötve, átfűzve és írásra szánt helyük, hézagtalanul kitöltve kell lenni. Aztán tilos: a beirtakat kitörlés által vagy egyébként olvashatlanná tenni avagy kivakarni, s általában úgy megváltoztatni, hogy a bejegyzés eredetisége iránt kétely támadhasson. Mielőtt azonban valamely állandó nyilvántartásra szánt számtartási irat, napló, könyv stb. használatba vétetik, azt parafáltatni, hitelesíttetni kell. Ez alatt azt az eljárást kell érteni, mely szerint az illető irat lapjait folyó számmal ellátván, s az első lapon a lapok összes számát és az illető irat (pl. napló, főkönyv stb.) rendeltetését kifejezván: felragasztatik arra a (reá eső jogügyi illeték fejében ennek) megfelelő összegű okmánybélyeg. Végül mind ennek megtörténtét a gazdálkodó saját aláírásával bizonyítván, a könyv összes lapjain átfűzött selyem zsinór két végét az első lapra húzza át, hol azt még az illetékes pénzügyi (többnyire a járási adó-) hivatal lepecsételi és a felragasztott bélyegeket felülbélyegzi. Az elől említett törvény továbbá elrendeli, hogy a gazdálkodás megkezdésekor minden kereskedő cselekvő és szenvedő vagyonáról leltárt és mérleget készítsen s hogy azután is, és pedig a kisebb áruházzal bíróknál mindkettőt évenként, nagyobbaknál pedig a mérleget egy, a leltárt két évenként újra összeállítsa. A kereskedelmi törvény, mely ily módon a kereskedőket számtartásra kötelezi, ezzel a kötelezettséggel nevezetes kiváltságokat is köt össze. Nevezetesen ellentétben a perbeli bizonyítás általános szabályaival, a bejegyzett (azaz: a magát azon törvényszéknél, melynek területén kereskedelmi gazdasága létezik, a kereskedelmi cégjegyzékbe bevezetett) kereskedő szabályszerű számtartása kereskedelmi ügyletekből eredő perekben, a kereskedő mellett ú. n. félbizonyító erővel bír, oly módon, hogy ha a gazdálkodó a

számtartási iratot (könyvet stb.) vagy ennek hiteles másolatát a bíróságnak bemutatja: csak még esküt kell tenni vagy máskép igazolnia, hogy feljegyzésének jogcíme a számtartásban helyesen van bevezetve, s ez által a félbizonyító erő teljesen bizonyítóvá lesz. Ezzel a bizonyító erővel a bejegyzett kereskedő számtartása, más kereskedővel szemben tíz évig, nem kereskedővel szemben (a kisebb polgári peres ügyekben való eljárásról szóló 1877-iki XXII. t.-cz. 46. §. szerint) két évig bír. Éppen ezért a számtartás szerves részeit alkotó levelek, számlák, könyvek stb. legalább is tíz évig épségben megőrzendőek.

A törvénynek eddig felsorolt intézkedései azt czélozzák, hogy a számtartás a gazdaság vitelét minél hatásosabban támogassa. Ezzel azonban a törvény nem éri be, hanem arról is gondoskodik, hogy ha a magán- vagy közérdek ellenőrzést kíván, a számtartás ennek is támogatására legyen. Ezért (az 1881-iki XVII. t.-cz. 244. §-ában) elrendeli, hogy ha a kereskedő vagy kereskedelmi társaság fizetéseit megszünteti: azt a csőd megnyitása végett, az illetékes törvényszéknek írásban, haladéktalanul bejelentse. Egyúttal pedig a kereskedelmi könyveket a törvényszék kizárólagos rendelkezése alá bocsássa, s lehetőleg a mérleget is bemutassa. Továbbá, hogy a csődbe jutott adós a mérleget, sajátkezűleg azon kijelentéssel írja alá, hogy annak valódiságát kész esküvel megerősíteni. Ha a csődbe jutott adós a mérleget bemutatta, a hitelezőket képviselő tömeggondnoknak áll kötelességében, a bemutatott mérleget a szükséghez képest, szakértők alkalmazásával megvizsgálni és megállapítani. Ellenben, ha az adós mérleget be nem mutatott, azt a tömeggondnok elkészíteni, esetleg szakértők által elkészíttetni tartozik. Ha pedig az adós, a csődneyitási törvény mellett, cselekvő és szenvedő állapotának kimutatását elő nem terjesztette, erre a törvényszék által kirendelt csődbiztos által haladéktalanul szorítandó. A csődbe jutott az általa előterjesztett kimutatást azon kijelentéssel tartozik sajátkezűleg aláírni, vagy kézjeggyével ellátni, hogy kész esküt tenni arra, hogy vagyonából semmit el nem titkolt és kimutatásába koholt tartozásokat nem vett fel. Szükség van pedig minderre azért, hogy kipuhatolható lehessen, ha vajjon bukását üzleti szerencsétlenségek, vagy pedig büntetendő cselekedetei idézték elő? mert az 1878. évi V. t.-cz.-be foglalt büntető törvény szerint, *csalárd bukás* büntetettét követi el az a vagyonbukott, ki azon czélból, hogy hitelezőit megkárosítsa: 1. vagyonához tartozó értéktárgyat

elrejt, félretesz, értéken alul elidegenít, elajándékoz, vagy őt cselekvőleg illető követelést elenged, eltitkol vagy valótlan követelést kifizet; 2. oly adósságot vagy kötelezettséget valónak ismer el, mely egészben vagy részben valótlan; 3. egy vagy több hitelezőjét kielégíti, zálog- vagy megtartási jognak engedélyezése vagy vagyona valamely részének átengedése által kedvezményben részesíti; 4. kereskedelmi könyveket, ha a törvény azok vezetésére kötelezte, nem vezetett vagy azokat megsemmisítette, elrejtette, hamisan vezette, avagy akkép változtatta meg, hogy azokból cselekvő és szenvedő állapota vagy az üzletnek folyama ki nem deríthető. A csalárd bukás büntette őt évig terjedhető fegyházzal, ha azonban az okozott kár kétezer forintot túl nem halad: három évig terjedhető börtönnel büntetendő. A szabadságvesztés-büntetésen felül a hivatalvesztés és politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése is megállapítandó. A *vétkes bukás* vétségét követi el és két évig terjedhető fegyházzal, valamint hivatalvesztéssel büntetendő azon vagyonbukott, a ki: 1. fizetéseképtelenségébe pazarlása, gondatlan üzletvezetése, tőzsdejáték vagy olyan merész üzletek által jutott, melyek üzletköréhez nem tartoznak; 2. az előbbi 4. pontban megjelölt valamelyik cselekményt *nem* azon célból követte el, hogy ez által hitelezőit megkárosítsa; 3. kereskedelmi könyvek vezetésére kötelezve, cselekvő és szenvedő vagyoni állapotáról évenként rendes mérleget nem készít; 4. miután fizetéseképtelenségét tudta vagy tudnia kellett, új adósságokat csinált; vagy a csödkérvénybeadásnak elmulasztása által alkalmat szolgáltatott arra, hogy vagyonára egy vagy több hitelezője zálog- vagy megtartási jogot nyerjen. Mindezek szerint a gazdasági számtartásra úgy a kereskedelmi, mint a büntetőjog nagy súlyt helyez.

23. §. A számtartás műszaki eszközei.

(Adatok szerzése, minőség, mennyiség, mérés, csoportosítás és szétválasztás, mértékek, idő, évek, római, görög, határidő, külsők, belsők, szokások, törvényesek, tér, méter, ár, ster, liter, gramm, hold, lóerő, hasábok, értelmezés, fej, függélyes, vízszintes, egy és több tagú, szöveg és szám, tárgy és jegyzet, hasáb, sorszám, darab, érték, hivatkozási, arany, ezüst, papiros stb. hasáb, számok csoportosítása, tétel.)

A gazdaságnak az előbbi szakaszokban tárgyalt számtartási megismerése úgy történik, hogy a gazdálkodó, esetleg az ő támogatása céljából működő számvivő, benne él magában a gazdaságban,

s azt szigorúan észlelvén: a *közönséges minőségi* adatokat rendszerint saját ismeretei alapján megállapítja. Ha azonban a gazdaság oly természetű, hogy az abban előforduló javaknak és ezek változásainak megbízható felismerésére *szakismeretek* szükségesek, akkor azok megállapítására ilyeneket vesz igénybe. A *mennyiségi* adatok megállapításánál már ritkábban van szükség különleges szakismeretekre, mert mennyiségileg a legtöbb előforduló jószág közönséges megmérés alá esik. Ezért vagy a gazdálkodó vagy a számvivő, a gazdasági dolgok és események nagyságát a közönséges mértékekkel, rendszerint maga *méri* meg. Értvén mérés alatt összehasonlítását a megméréndő jószág ismeretlen nagyságának, az ismert nagyságú mértékekkel. Így meghatározza, hogy hányszor foglaltatik a mérték, a megméréndő jószágban és ez által az utóbbinak nagyságát megismeri. A számtartás tehát anyagát és adatait magából a gazdaságból meríti, még pedig az ebben levő vagyonnak és változásainak, minőségi és mennyiségi *megmérése* által. Az így szerzett adatokat azután, ugyancsak az előbbi szakaszban jelzett szemléleti módon, áttekinthetőleg úgy iparkodik csoportosítani és szétválasztani, hogy összetartozók együtt, a külön valók egymástól elkülönítve legyenek. Ebből a célból az egynemű és egyszerű adatokat számtani rendben, céljukhoz képest egymás alá, fölé és mellé helyezi. Az így alakított csoportok közé nagyobb világosság kedvéért még függélyes és vízszintes vonalakat is helyez, úgy hogy ezek által az írólapon úgynevezett rubrikák, *hasábok* keletkeznek. 1. A *mértékek* és 2. a *hasábok* tehát a számvitelnek olyan külsőleges *műszaki eszközei*, melyek segítségével a gazdaság megismerésére szolgáló adatokat gyűjti, s magokat az adatokat is rendszeresen megismerhetővé és felfoghatóvá teszi. Lássuk egyenként.

1. Mértékek alatt azokat az *egységül* elismert mennyiségeket kell érteni, melyeknek valamely ismeretlen mennyiségben való megkeresése által, az utóbbinak nagyságát megismerjük, megmérjük. A vagyonnak és változásainak ilyen meghatározása vonatkozhatik azoknak *a)* idejére, *b)* külsejére és *c)* belsejére. Az *a)* nem szorul magyarázatra. A *b)* és *c)* alatt a meghatározandó dolognak terjedelmét és értékét kell érteni. Az elsőt a naptár szerint, a másodikat a közönséges mértékekkel, a harmadikat a pénzzel mérjük.

a) A gazdaság és vitele az idő méretei szerint részekre szakad és ezek szerint össze is foglaltató. Az időmennyiség megmérésének legalsóbb rendű egységül a napot fogadták el, vagyis azt az időt,

mely alatt a föld saját tengelye körül egyszer megfordul. A hold a földet egy hónap alatt, a föld a napot egy év alatt járja körül. Egy évben 12 nem egyenlő hónap van, mert január 31, február 28, márczius 31, s a következő hónapok fölváltva 30—31 naposak, vagyis összesen: 365 nap. Minden negyedik évben februáriusnak 29 napja van, s ez a szökőnek nevezett év: 366 napot számít. A hét napból álló hét sem az évnek, sem a hónapnak nem alsóbb rendű egysége, mert maradék nélkül egyik sem osztható vele. Csak a napnak képezi ez felsőbb rendű egységét, s a számvitel is legtöbbször csak a napok eredményeinek összefoglalására használja. Ezért a hét a hónapban és évben, mint önálló időmennyiség előlről kezdve egymásután számítandó. A nap órára, minden óra 60 perczre, s minden percz 60 másodpercze van felosztva. A nap kezdetét éjjeli 12 órakor veszi. A naptári év január 1-én kezdődik és deczember 31-én végződik. A polgári év bárhonnán kezdődő 365 napból áll. Mint alább látni fogjuk, az így számított éveken kívül a számtartás még másféle éveket is különböztet meg. Ilyenek: a katonai, költségvetési, tapasztalati, utalványozási stb. évek. Csillagászatilag véve egy év 365·2422 napot tesz. Ehhez lehető pontossággal alkalmazkodik az úgynevezett római: vagyis a XIII-ik Gergely pápa által használt naptár, mely a polgárisult világban most már általánosan el van fogadva. Ennek ellenében a görög keresztények által használt naptár ma is a Julius Caesar kevésbbé pontos időszámítását alkalmazván: a jelen században már bezárólag 13 nappal marad a római időszámítás mögött. Az idő, a gazdasági számtartásban nagy szerepet játszik. Nem csak azért, mert „az idő pénz“, hanem azért is, mert minden jól vezetett gazdaságban minden eseménynek többé-kevésbbé meg van a maga ideje, a melyben létrejő, a meddig tart és mikor elmulik. Ezeket *határidőknek* mondják, s megismerésük és megtartásuk úgy a gazdaságra mint a számtartásra nézve igen fontos. b) A közönséges mértékek α) szokáson, β) törvényen alapulók. α) A *szokáson* alapuló mértékekkel a tagozott, vagyis azokat a mennyiségeket mérjük, melyeknek minden egyes része, a megméréndő mennyiségnek önálló tagját képezi és így darabszám vagy ezeknek csoportjai szerint, leginkább meghatározhatók. Ilyenek a kalongya, a tuczat, rizsma, matring, kötés stb. Ezek a mértékek a mezőgazdaság, az ipar és kereskedés különféle ágaiban és helyein uralkodó szokásos gyakorlat szerint, nagyon különbözők szoktak lenni. A gazdasági élet, a törvényes mértékek mellett, ezeket is

használja. És pedig részint csak szokásból, de részint, mert nélkülözhetlenek is, s ezért azoknak a gyakorlati szükség által követelt gyakorlati megismerése föltétlenül szükséges. β) A törvényen alapuló mértékek az olyan termennyiségeket szabályozzák, melyeknek részei egymással bensőleg összefüggnek. Ezek meghatározásánál vagy csak a tér önmagában, vagy pedig ennek tartalma is tekintetbe jő. Az elsőnek meghatározására a hossz- és területmértékek alkalmasak. A területmértékhez tartozik a földterület mértéke is. A tartalom megmérésére a köb- és a súlymértékek szolgálnak. A köbmértékhez tartozik az űrmérték is. Valamennyi termennyiségnek: a hossznak, területnek, köbnek és súlynak megmérésére most már legáltalánosabban és törvényesen a métermértéket használják. A méterrendszer alapja a méter, vagyis: a föld délkörének negyven milliomod része. A hosszmérték egysége a méter; a területmérték egysége általában a négyszögméter; a szántóföldek és hasonló vagy helységek határának mértékegysége az ár, vagyis: oly négyzet, melynek minden oldala 10 méter, úgy hogy $1 \text{ ár} = 100 \square \text{ méter}$. A tömörség mértékének egysége a ster, vagyis: a köbméter, azaz oly koczka, melynek éle 1 méter. A folyékony testek és a gabona mértékének egysége a liter. Ez oly üres koczka, melynek éle $\frac{1}{10}$ méter. A súlymérték egysége a gramm, vagyis annak a Celsius szerint számított 4^0 meleg víznek súlya, mely oly koczkába fér, melynek éle $\frac{1}{100}$ méter. Mindezen mértékegységeknek többszörösei és részei a tízes rendszer szerint alkottatnak. Még pedig többszöröseik görög szónak, részeik pedig latin szónak elébe tétele által. Nevezetesen jelenti: deka 10-szeresét, hekto 100-szorosát, kilo 1000-szeresét, miria 10,000-szeresét, deci $\frac{1}{10}$ -ét, centi $\frac{1}{100}$ -át, milli $\frac{1}{1000}$ -ét az illető mértéknek. A gyakorlatban előfordulnak: $dm, cm, mm, km, m^2, dm^2, cm^2, mm^2, \grave{a}, h\grave{a}, m^3, dm^3, cm^3, mm^3, hl, l, dl, cl, g = \text{métermázsa}, kg, dkg, g, dg, cg, mg. 1000 \text{ kg.} = 1 \text{ tonna (t)}$. 1876. január 1-jétől kezdve egyedül törvényes mértékrendszer: a méterrendszer. Azonban a földterület mennyiségének jogügyletek és földadó alapjául szolgáló meghatározására, az előbb említett törvényczikk szerint, az 1200 illetőleg 1600 $\square$ -öles holdak, törvényes mértékül tovább is megmaradtak. Az erőmérték egysége a lóerő, vagyis: azon erő, melylyel 75 kilogrammot egy másodperc alatt egy méternyi magasságra emelhetünk.

Szükségesnek tartjuk itt a régi mértékeket röviden ismertetni.

Hosszmérték 1 láb (') = 12 hüvelyk (''), mely újból 12 vonalra ('') oszlik; 1 öl = 6'; 1 rőf = 2.46'; 1 osztr. vagyis posta mértföld 4000⁰; 1 m = 3.164'. Területmértékek a hosszegységek négyzetei és pedig az osztrák hold 1600 □⁰, a magyar hold 1200 □⁰. 1 m² = 10.009 □'. Köbmértékek a hosszegységek köbei 1 m³ = 31.6670'. Gabonamérték a mérő = 1.9471 köb', mely két vékára és 64 itczére oszlik. A régi pesti mérőben 3 s a némely vidéken honos köbölben 4 véka van. 1 hl. = 1.84 akó. A folyadékok mértéke akó = 40 pint, 1 pint = 2 itcze, 1 itcze = 2 meszely; 1 akó = 1.792 köb'. 1 l. = 1.18 itcze. A kereskedelmi súlyok mértéke a mázsa = 100 font (℥); 1 ℥ 32 lat, 1 lat = nehezék. 1 kg = 1.786 m (℥). A gyógyszerészeti súly: 1 font = 12 unczia, 1 unczia = 8 drachma, 1 drachma = 3 scrupulus, 1 scrupulus = 20 szemer, 1 gyógyszerészi font = 24 lat kereskedelmi súly. c) A pénzt mint értékmérőt is tárgyaltuk a 12. §-ban.

2. A számtartásban hasábok alatt az írásra szánt lapnak azon részeit kell érteni, melyeknek határai két függélyes vagy vízszintes vonal által vannak megjelölve, s a melyek a számtartásnak egynemű és nevű adatait magokban összefoglalják, a különmeműeket pedig egymástól elkülönítik. A hasábok fekvésüknél fogva vagy a) *függélyesek* vagy b) *vízszintesek*. a) A függélyes hasáboknak nevezetes részét képezi a fej, melyben a hasáb tartalmát alkotó adatok neve nyer kifejezést. A függélyes hasábok alakjukra nézve lehetnek *egy* vagy *több* tagúak. Egy tagúak, ha csak egynemű adatokat foglalnak magokban. Több tagúak, ha a felölelt adatok egymás fölé csoportosult nemeit vagy egymás alá rendelt fajait egy, de több részre osztott fej alatt foglalják magokban és különítik el egymástól. A több tagú hasábokat ebből a szempontból még fő- és alhasábokra is szokták felosztani. A függélyes hasábok tartalmukra nézve lehetnek *szöveg-* és *számhasábok*. Az előbbiekre a vagyonnak és változásainak, főleg minőségi, fogalmi leírása jó. Az utóbbiak, az ezen leíráshoz tartozó számokat és pedig úgy foglalják magukban, hogy (a számokat az olvasóval szembe állóknak tekintve) balról jobbra minden három számjegy közé, egy jegynyi üres helyet hagyunk. Csak a tizedeseket választja el az egész számoktól egy pont. A tizedeseket még apróbb számokkal is szokták írni. A szöveghasábok a számtartás *tárgyához* képest többfélék lehetnek. Legnevezetesebbek ezek között, a majd minden számtartási iratban előforduló *tárgy-*

hasáb és jegyzethasáb. A számhasábok között meg lehet különböztetni: sor- vagy folyószám, melléklet, idő, darab, érték, hivatkozási stb. hasábokat. Sor- vagy folyószámnak rendesen minden számtartási iratban kell lenni. A melléklet hasábot gyakran az által mellőzik, hogy a mellékletek számát a sorszám alá törtalakban írják. Az időt pedig sokszor csak a tárgyhasádba jegyzik. A darab- és az értékhasáb azonban sehol sem mellőzhető; mert a vagyont és ennek változatait mennyiségileg ezek szerint lehet és kell meghatározni. Az értékhasábok az érték megmérésére alkalmas pénz különféleiségehez képest arany-, ezüst-, papiros- és váltópénz, sőt (az árfolyamos pénz- és értékpapírokra való tekintettel) kereskedelmi és névértékhasáb is lehet. A hivatkozási hasábok a számtartási iratok és ezek adatai között, bármi okból lévő összefüggést fejezik ki. *b)* A vízszintes hasábok mindenike egy-egy tételt, vagyis a vagyonnak vagy változatainak, egy önálló részét vagy eseményét, a függélyes hasábokon keresztül, egy vagy több sorban foglalja magában. Ugy a függélyes, mint a vízszintes hasábok az alább tárgyalás alá kerülő számtartási műveletek folyamán bőven fordulnak elő, s ezért helykimélés céljából azoknak amúgy is mindenki által ismert egyszerű alakjait itt bemutatni szükségesnek nem tartjuk.

24. §. A számtartás különféleisége.

(Számtartás és gazdaság, személyi és dologi javak a számtartásban, ellentétes vagyonváltozások, csere a dologi javak között, számla, T. és K., kettősrendszer és alapja, termelő gazdasági számtartás, csere a személyi és dologi javak között, jog és teljesítés, állam és polgárok, egyszeres rendszer és alapja, többszörös feljegyzés az egyszeresnél, háztartó gazdasági számtartás, alkalmazásuk, az elv fentartása, nyilvános, többtagú, naturális és hitelgazdaság.)

A 15. §-ban tárgyaltuk a gazdaságok különféleiségét. A 2. §-ban pedig azt tárgyaltuk, hogy a számtartásnak összhangban kell lenni a rendben tartandó gazdaságnak és az ebben lévő vagyonnak, s változatainak egész természetével. Arra is vissza kell mennünk, hogy a 9. §. szerint, csak dologi és nem személyi javak is képezik a gazdálkodás tárgyát. Az olyan jószágnak pedig, mely a *gazdaságban nincs: a számtartásban sem lehet helye.* Ebből az következik, hogy a számtartás *különféleiségére*, első sorban a gazdaságoknak *termelőre és háztartóra* való megkülönböztetése bir döntő befolyással; mert a 19. §. szerint ezeknél lép előtérbe, a csere alá kerülő javaknak személyi és dologi természete.

Már a 11. §. szerint minden csereügyletnek két oldala van: az adás és a vevés, a szolgáltatás és viszontszolgáltatás; mert minden cserélőfél azért a mit kap: egyszersmind viszontszolgáltatásul valamit adni tartozik. És a mit ad: ezért valamit követelni joga van. Ha tehát a dologi jószágokat dologi jószágokkal, a gabonát pénzzel, ezt váltóval, a váltót posztóval stb. cseréljük ki, illetőleg azokat ezekért adjuk oda: ekkor az eladó pl. gabonájáért pénzt követel, illetőleg a káptt pénzüért gabonával tartozik. És megfordítva: a vevő a gabonáért pénzzel tartozik, illetőleg az adott pénzüért gabonát követel. Ezen egyetlenegy csereügylet tehát adás-vevési, bevételi és kiadási kettős oldalával, mindenik cserélőfélnél *két ellentétes irányú* vagyonváltozást okoz. Ez így van a gazdaságban jogilag és így tényleg. Így kell tehát azt a számtartásban is kifejezni, vagyis: minden oly csereügyletet, melyben *dologi* jószágot *dologi* jószággal cserélünk ki, minden cserélőfél kétszer, mint egymáshoz tartozó, de ellentétes irányú mennyiséget kell hogy feljegyezzen. Pl. A. birtokos elad 200 q búzát B. kereskedőnek 16 koronájával 3200 koronáért. Ekkor A.-nak egyszer kiadásba kell tenni a búzát és egyszer (ellenkező irányban) bevételbe a pénzt. Viszont B.-nek is egyszer bevételbe kell tennie a búzát és egyszer (ellenkező irányban) kiadásba a pénzt.

Ezt legczélszerűbben úgy ejtheti meg, ha minden oly jószágnak és személynek (gabonának, folyó pénznek, váltónak, posztónak, marhának, aranynak, értékpapirnak, czukornak, sónak, dohánynak, szesznek, selyemnek, papirosnak stb., a különféle szereknek, eszközöknek, anyagoknak, ezek nemeinek és fajainak, továbbá üzletbarátainknak), a melyekkel és a kikkel szemben a gazdálkodó helyzetét ismerni óhajtja: a nyilvántartó könyvben egy vagy több lapon külön számlát nyit. Például: ha tudni akarjuk, hogy mennyi búzát, rozst stb. vett és adott el, s mindeniken mennyit nyert vagy vesztett, ekkor mindezeket a gabonafajokat egyenként külön-külön számlán tartja nyilván. Így van ez egyéb jószágnál is. A számla tehát a számtartó könyvnek olyan osztálya, melyen a vagyonnak és változásainak, természetüknél fogva összetartozó csoportját tartjuk nyilván. Minden számlán csak az arra a számlára tartozó jószág szaporodása és kevesbedésére, vagyis: bevételére és kiadására vonatkozó adatok jegyezhetők fel. Erre legalkalmasabb a nyitott könyv két szomszéd lapját rendezni úgy be, hogy az első lapra a számla bevételei, a másokra pedig annak kiadásai jöjjenek. Mint-

hogy pedig az előbb elmondottak szerint, a cserénél ki a mit kap, bevesz, ezért viszontszolgáltatással tartozik: a bevételt *tartozásnak*, a számla bevételi oldalát pedig tartozásinak (T) mondjuk. És megfordítva. Minthogy ki a mit szolgáltat, kiad, ezért követel: a kiadást *követelésnek*, a számla kiadási oldalát pedig követelésinek (K) nevezzük. Ezekből kifolyólag minden olyan csereügyletet, melynél dologi jószágot dologival cserélünk ki: minden cserélőfélnek *két ellentétes irányban* és így legalább két számlára kell bejegyeznie. Az egyik irányban mint tartozást, a másik irányban mint követelést. Így előbbi példánkat az üzletfelek lényegileg következőleg fogják feljegyezni:

A) *Birtokos:*

T.	Gabona-számla	K.	T.	Pénztár-számla	K.
		Pénztártól 3200 K		Gabonának 3200 K	

B) *Kereskedő:*

T.	Gabona-számla	K.	T.	Pénztár-számla	K.
Pénztárnak 3200 K					Gabonától 3200 K

Az ilyen rendszerű számtartást *kettősnek* nevezzük, mert a csereügyletnek mind a két oldalát, mint ellentétes irányú de egymáshoz tartozó mennyiségeket jegyzi fel. A dologi javaknak dologiakkal való kicserélése képezi tehát létokát és alapját a kettős rendszerű számtartásnak. Ezért az ilyen rendszerű számtartás azoknál a gazdaságoknál vagy gazdaságoknak azoknál az ágainál otthonos, a melyeknél dologi javakat dologi javakkal cserélnek ki. Bármily hasábokkal láttassék is el tehát valamely rendszer, szerkesztessék annak befogadására egy vagy több könyv, vagy bármely néven nevezhető számtartási irat: tényleg kettős rendszerű leendő az, mielőtt a csereügylet *mindkét oldalát*, rendszeresen mint egymáshoz tartozó, de *ellentétes természetű mennyiségeket* (adás és vétel, szolgáltatás és viszontszolgáltatás, kiadás és bevétel, követelés és tartozás) tárgyalja és jegyezi fel. A számtartás kettős rendszerét *kereskedelminek* is szokták nevezni. Oka ennek az, hogy dologi jószágokat dologi jószágokkal — az árut pénzzel és a pénzt áruval stb. — régen is leginkább az üzleti, kereskedelmi világban cseréltek ki. Szövevényes gazdaságának rendben tartására tehát leginkább az volt utalva. Ez találta ki tehát, művelte, terjesztette és így ez adott nevet is a

kettős rendszerű számtartásnak. Pedig az elmondottak szerint nemcsak a kereskedelmi, hanem egyáltalán minden *termelő* gazdaságnak s így a kereskedelmin kívül a mező- és ipari gazdaságnak is számtartását képezi; mert ezekben mindenütt dologi jószágot dologival cserélnek ki.

Másképp van ez a *háztartó*, a fogyasztó gazdaságokban, hol dologi jószágokat személyi javakért és megfordítva adnak és vesznek. Az bizonyos, hogy a személyi javak erkölcsi természetüknél fogva, számokban nem fejezhetők ki. Kérdés tehát, hogy a kettős számtartás az ily csereügyleteknek nyilvántartására alkalmas-e? Felelet: nem alkalmas. Ennek pedig oka az, hogy a míg *dologi* jószágok kicserélésénél mindenik cserélőfél vagyona legalább alakilag, két ellentétes irányban változik, vagyis: egyik irányban szaporodik, a másik irányban pedig kevesbedik: addig az oly csere, melyben a dologi jószágért személyi javakat és viszont adnak és vesznek (például: a tisztviselő szolgálatát az ezért járó fizetéssel, az orvos tanácsát az ezért adott tiszteletdíjjal, a napszámos munkáját a kiérdemelt bérrel stb. cserélik ki) a vagyont csak egy irányban változtatja meg, azaz: vagy *csak* szaporítja vagy *csak* apasztja. Az ilyen cserék tehát csak egy és nem két irányban való feljegyzésre szolgáltatnak tényezőket. (Például: a tisztviselőnek adott fizetés a kiszolgáltató által *egy irányban*, vagyis: csak kiadásban számolható el. De ennek bevételi egyenértéke: a tisztviselő szolgálata és elszámolásra egyáltalán nem alkalmas, s így: a kiadott fizetés ellentétes bevételül, a kifizetőnek nincs mit elszámolnia. És viszont a tisztviselő egyszer bevételben elszámolhatja az általa felvett fizetést, de ennek kiadási egyenértékéül saját szolgálatát kiadásba nem teheti. Így van a beteg az adott, az orvos a vett tiszteletdíjjal, a munkaadó és napszámos a munkával és ennek bérével stb. Ezek közé tartoznak kiválóan azok a csereügyletek, melyek az állam és a szolgálatában állók között, valamint az állam és a honpolgárok között létrejönnek; mert az állam az adót és más gazdasági szolgáltatásokat beveszi, de ezekért a polgároknak viszontszolgáltatott erkölcsszemélyi természetű javakat, kiadásba nem teheti. Viszont a polgárok adójukat stb. kiadásba tehetik, de az ezekért kapott erkölcsi, személyi javakat, mint bevételt el nem számolhatják. A mi tehát ezeknél az ügyleteknél mindig és minden körülmények között elszámolható: ez a cserének *csak az egyik*, és pedig azon oldala, melyet a kicserélt dologi javak mennyisége képez. Az

ily csereügylet tehát minden cserélőfélnél, ha *többször* is, de mindig csak *egy irányban* jegyezhető be. Még pedig, vagy *csak* mint bevétel, vagy *csak* mint kiadás és így az legvilágosabban mindenik cserélőfél számtartásában mindig csak: vagy *egy* bevételi, vagy *egy* kiadási számlán fejezhető ki. Vegyük pl. az államnál vagy valamely magánvállalatnál alkalmazottak illetményeit. Hogyan jegyezzük fel, ha 200 koronát fizetünk Rendes Gábor számtartónak? a kettős rendszerben úgy, hogy a csere két tényezője közül a fizető állami vagy magánpénztár követel azért a mit adott, de ki fog tartozni? tán Rendes?! hisz ez képtelenség volna, mert ő rászolgált a fizetésére, s így azzal nem tartozhatik. Nem szenved kétséget, s majd látni is fogjuk, hogy a kettős rendszerű számtartás ilyen esetben segít magán. Az azonban kétségtelen, hogy ellentétes második feljegyzésre itt tényező nincs. Ezek szerint utóbbi példánk természetének következő feljegyzések felelnek meg:

Kiadás (az államnál).

Rendes Gábor számtartó		Telj.
Jog (követelés)		
Évi fizetés havi egyforma részletekben 1200	Januárra	100
	Februárra	100
	stb.	

Bevétel (Rendesnél).

Fizetésszámla		Telj.
Jog (tartozás)		
Évi fizetés havi egyforma részletekben 1200	Januárra	100
	Februárra	100
	stb.	

Az ilyen *rendszerű számtartást egyszeresnek* nevezzük; mert a csereügyletnek két oldala közül, csak az egyiket, a feljegyzésre egyedül alkalmas dologit jegyzi fel (gyakran többször is, de) mindig csak *egy irányban* és *egy számlán*. Tehát egyszeres és *nem egyszerű* (simplex) rendszer, a mint ezt a hozzá nem értők irányzatosan mondani szokták. A dologi javaknak személyiekkel való kicserélése képezi tehát létokát és alapját az egyszeres számtartásnak. Ezért az ilyen rendszerű számtartás azoknál a gazdaságoknál, vagy a gazdaságoknak azoknál az ágainál otthonos, melyeknél dologi javakat személyiekkel cserélnek ki. Az egyszeres számtartást *államkincstárinak* (camerálisnak) is szokták mondani. Pedig nemcsak az

állami, hanem minden a háztartó gazdaságban rendszerint dologi jószágoknak személyi javakkal és viszont való kicserélése, vagyis: oly csereügyletek fordulnak elő, melyeknek kifejezésére egyedül az egyszeres rendszer alkalmas. Ezért az egyszeres számtartást kincstári helyett inkább háztartásinak kellene nevezni. A háztartások közül azonban csak az állami (és az ezéhez hasonló törvényhatósági és községi) bir olyan közérdekkel, hogy számtartása szélesebb körben figyelmet kelt. Az egyszeres rendszer tehát csak mint: államkincstári lett élénkebb figyelem és tudományos művelés tárgya, s így nevet is ez adott annak. Különben az államgazdaságban és ennek egyes ágazataiban, mint kiválóan háztartó gazdaságban, túlnyomólag az egyszeres rendszer van alkalmazva. Még pedig nemcsak azoknál az ágaknál, melyekben dologi jószágot személyivel cserélnek ki, hanem még ott is egyszeres formák vannak, hol dologi jószágok dologiak révén kerülnek forgalomba. És megfordítva: Alkalmaz az állam olyan helyen is kettős rendszert, a hová az nem való. Mind ebből nem az következik, hogy egyik rendszert, a másik rovására dicsérni vagy kisebbíteni kellene. Ezt csak azok teszik, kik csak az egyik rendszert ismerik. Mindenik rendszer a maga helyére való. Ott az a legjobb. Így a kettős rendszer a termelő, az egyszeres a háztartó gazdaságokban. Ez aztán megint nem zárja ki, hogy bármely rendszer szerint, bármely gazdaságban *valamelyes* rendet tartani ne lehetne, a mely rend még mindig jobb lesz, mintha semmiféle rend sem volna. De ezért nem lehet elejteni az alapvető elvet, mely szerint a számtartás rendszerének, meg kell hogy úgy feleljen a gazdaság természetének, a mint egyáltalán az alak mindenben és mindenütt megfelel az anyagnak, a külső: a belsőnek. A netán megis mutatkozó kivételekre szabályt alapítani nem lehet!

A gazdaságoknak a 15. §-ban előadott további megkülönböztetése, a számtartásra rendszert alkotó jelentőséggel bir. Nevezetesen a gazdaságoknak *tulajdonosukhoz* képest való megkülönböztetése, csak annyiban van a számtartásra hatással, hogy a nyilvános gazdaságokban kivétel nélkül megbizottak gazdálkodnak, s hogy így azokban, a számtartásnak nemcsak a *számvitelre*, hanem a *számadoltatásra* is megfelelő súlyt kell fektetnie. A *többtagú* gazdaságoknál pedig figyelmet kell arra fordítani, hogy ugyanazon egy tulajdonos gazdaságának egyik ága lehet termelő kettős rendű számtartással, a másik pedig lehet háztartó egyszeres számtartással. Továbbá

hogy a gazdálkodást támogató számvitelnek, minden gazdasági ágban, mindig a gazdálkodás kezeügyében kell lennie. Előtte vagy mögötte, de úgy körülötte, hogy támogatása sohase hiányozzék. Ellenben az ellenőrzést támogató számadoltatást, a gazdálkodástól lehetőleg elkülönítve, ettől függetlenül és egységesen kell berendezni. Végre a gazdaságok számtartásában, azok *csereközegére* annyiban kell súlyt helyezni, hogy az in natura kezelés alá kerülő javak, a pénz kezelésétől és elszámolásától részben különböző, de sok tekintetben hasonló meghatározások alá esnek, s hogy nevezetesen a mindinkább nagyobb mérveket öltő hitelgazdaság sajátosságaira, a számtartásnak kellő figyelmet kell fordítania.

Megjegyezzük még, hogy a kettős számtartás keretében meg lehet különböztetni még „egyszerű” számtartást is. A kettős számtartás és válfajait még itt az alapvető részben fogjuk is tárgyalni, mintegy elismervén ezzel azt, hogy a mint a *termelő* gazdaságok *alapját* képezik a *háztartó gazdaságoknak*: úgy a termelő gazdasági *kettős* számtartás józan ismerete legalább is nagyon *elősegíti* a háztartó gazdasági, s így államnál is elfogadott *egyszeres* számtartás *helyes felfogását*.

25. §. A kettős számtartás bevezető ismertetése.

(Előzmények, leltár, termelő, előre, esélyek, mégis, megbizott, költségvetés, nagyobb, igazgatási, levelezés, kalkuláció, külön, pénztárak, formák, legtagabb, bírálat, könyvkivonatok, adott, általánosság, kettő, időrendi, csoportos, leltár, ellentétes, 1—4, számlák megkülönböztetése, egész, rész, gazda, tételenként, végösszegek, különféle elnevezés, bilanz, különbség, helytelen elnevezés, részleges, *a—b*) mi és hol van az előmérlegen? viszonylagos számlák, első, kérdés, 3—7, személyi és dologi, 9—10, üzlet és költség, 12—15, *a—b*, általános, készlet, eredmény, kétféle, elhelyezkedés, pénztár, anyag nyilvántartása, megbecslése, egy oldalon két egyenleg-magyarázata, holt számla, költség-egyenlegek, köszén és bor 80%, utó- és eredmény-mérlegek, szerkesztésük, oldalaik, egyenlegeik, jelentésük, régi és új előmérleg, új számlák, készletek.)

A gazdaságban levő vagyont itt is, úgy mint ezt a 16—19. §§-ban láttuk, legelőbb *leltárba* kell foglalni, mert csak ennek alapján fogjuk a gazdaság és gazdálkodás természetét és rendszerét megállapítani. A *termelő* gazdaság (15. §.) természete, mely gazdaságba a kettős számtartás való, *nem tűri* meg a gazdálkodás és a számtartás *előre* szabályozható erős kidomborodását; mert az ilyen gazdaságoknak üzleti esélyeit, fordulatait előre megállapítani rend-

szerint éppen nem lehet. De a mennyiben csak lehet, mégis előre kell megállapítani mind azt, a mi így megállapítható. Nevezetesen, ha a termelő gazdaságban nem maga a tulajdonos gazdálkodik: utasítás, szerződés, kinevezés, vagy valamely más alakban kell a megbizottnak, *előre* megállapított átalános szabályzattal birnia. Sőt a mennyiben az üzlet ruganyossága megengedi, lehetőleg a gazdálkodás tervét alkotó *költségvetést* is kell szerkeszteni azokról az összegekről, melyek mint bevételek *legalább* is és mint kiadások *legfeljebb* előfordulni fognak. Nagyobb termelő gazdaságokban, már a munkamegosztás elvénél fogva is, a gazdálkodásnak és a számtartásnak fokozatai *valamely alakban* mégis előre kidomborodnak. Létrejő nevezetesen a vagyonváltozásoknak kiszámítása, számfejtése, árvetése stb. Levelezés alakjában létre jő a jogot megállapító rendelkezés és minden esetre pedig létre jő a pénztári számfejtés, vagyis: a fizikailag teljesítendő bevétel vagy kiadás kalkulációja, kiszámítása. Csakhogy ezek *alakjáról* és egymásutánjáról minden egyes gazdaság, a különféle pénzüintézetek, vállalatok, uradalmak stb. saját különös viszonyaikhoz, sőt gyakran az egyes esetekhez mértén külön intézkednek. De intézkednek, azaz: a gazdaság vitelének és ellenőrzésének *számszerű támogatása* céljából ilyen vagy olyan alakban és módon, de minden esetre kellően gondoskodnak. Ugyancsak így vannak a vagyonváltozások tetteleges foganatosítására szolgáló kezelő hivatalaik (*pénztáraik, raktáraik*) *berendezésével* is. Annál kidolgozottabb formákkal bir a kettős számtartás körében a naplózás és könyvelés, s átalában a gazdálkodás utólagos nyilvántartása. Mint-hogy pedig a kettős rendszernél nincs és nem lehet olyan *adott* gazdaságunk, milyen a háztartó gazdaságok közül az állami gazdaság, a melynek szervezetén végig tagoljuk a számtartás egyszeres rendszerét: ezért kénytelenek vagyunk a kettős számtartás alább következő tárgyalásánál oly *átalánosságokban* mozogni, a melybe minden lehető egyes termelő gazdaság besorozható. Két gazdaságot fogunk ezért feldolgozni. A jelen §-ban levő gazdaság nemcsak hogy kezdetleges lesz, de a feldolgozásában is mellőzünk minden olyan részletet és eljárást, mely a rendszer csontvázának kiélesedését eltakarná, s így felfogását megnehezítené. Az azután következő gazdaság feldolgozásában már több szövevény lesz, de megértése az első alapján nehézségekbe nem fog ütközni. A ki a kettős számtartásban tájékozást óhajt nyerni: annak *mind a két gazdaság tételről tételre való tanulmányozását, átdolgozását ajánljuk.*

Mindenek előtt meg kell különböztetni a kronologiai, az időrendi nyilvántartást, vagyis: a naplózást, a csoport szerinti, vagyis: könyvelési nyilvántartástól. Az első megelőzi az utóbbit. És mindkettőt megelőzi a leltár szerkesztése. A jelen §-ban számontartandó kis gazdaságban, nem fogunk a leltár szerkesztésével törődni. Ilyet csak a következő §§-ban bemutatott gazdaságban fogunk szerkeszteni. Most a 94. lapon májusra szerkesztett napló 1—2 tétele szerint, úgyis egész vagyonunk 20,000 K készpénzből és 4000 K 5%-os adósságból áll, mely utóbbival Csiki Károlynak tartozunk. De ebben a gazdaságban még a naplózással is kevésbé fogunk vesződni. Hisz a naplózás a vagyonváltozásoknak csak előfordulásuk sorrendjében való nyilvántartása, melynek tételei aztán a könyvben *két ellentétes* irányban jegyeztetnek fel. Ebben a naplóban tehát két könyvi tételre történik hivatkozás. Gondot így a napló szerkesztése sem okozhat. Hanem figyelmünket a kettős rendű könyvnek 1. berendezése, 2. vezetése, 3. lezárása és 4. a továbbvitelre való újból megnyitása igényli.

1. A könyv berendezésénél meg kell különböztetni az általános és részleges számlákat. *Általánosak* azok a számlák, melyek valamely szempontból a gazdaság egészét ölelik fel. Ezek az elő-, utó- és eredmény-mérlegszámlák. Minden más számla részleges, vagyis: a gazdaságnak csak egy-egy részét felölelő számla. Az *előmérleg* a gazdát képviselve, ennek a *kezdő* vagyonát mutatja. És pedig részletesen, ha (mint példánkban is) a gazdaság oly kicsiny, hogy külön formás leltárt szerkeszteni fölösleges. Ekkor tehát a kezdő vagyont az előmérlegben tételenként kell felsorolni. Ha azonban leltárt szerkesztünk: ekkor a kezdő vagyon az előmérlegben csak szenvedő és cselekvő végösszegével jelentkezik. Az előmérleget még tőke-, kezdő vagyon-, leltári- stb. számlának is szokták mondani. Az *utómérleg* a gazdasági időszak végén meglevő *végző* vagyont mutatja. Ezt az általános számlát igen sokszor röviden csak mérlegnek, biláncznak is szokták nevezni. Az *eredménymérleg* az elő- és az utómérleg közti *különbséget* ismerteti, vagyis azt, hogy a kezdő vagyon az üzleti időszak folyamán mennyit szaporodott vagy apadt. Más szóval, hogy mennyi a nyereség vagy a veszteség. Ezt a mérleget néha (nyerveszt?!) nyereség- és veszteségszámlának is mondják. Mi azonban ezt az elnevezést, a számláknak már említett *elvi* felosztásán és ebből származó elnevezésén kívül, azért is helytelennek tartjuk, mert nem feltétlenül szükséges, hogy valamely üzleti idő-

szakban nyereség is és veszteség is legyen. De valamelyes eredmény csak lesz és ennek kimutatására szolgál az eredménymérleg. A *részleges* számláknál azután még megkülönböztetünk személyi és dologi, élő és holt, készlet- és költségszámlákat, mely elnevezések értelmé az alább következőkből mind ki fog derülni.

2. A könyvet ily módon számlákkal berendezvén, a könyv vezetésénél meg kell egymástól különböztetnünk: A) a meglevő *kezdő* vagyonnak és B) a vagyon *változásainak* a könyvelését. A) A meglevő kezdő vagyont mint első tételt kell a naplóba vezetni és azután könyvelni. Így látjuk a §. végén levő naplónak 1—4. hasábjában, a két első tétel alatt az előbb említett kezdő vagyont naplózva. Az 5—6. hasábjában bejegyzett könyvelési adatok megértésére tudnunk kell, hogy az előmérleg a gazdát úgy képviseli, hogy az előmérleg név helyett, a gazda nevét lehetne ennek a számlának adni. Így tehát kezdő adóssággal, egészen közönséges észjárás szerint is, az előmérleg, vagyis: a gazda *tartozik*. A gazda adóssága tehát a 95. lapon látható az előmérleg tartozási oldalára jó. A kettős számtartás az ellentétes mennyiségek elvét követvén, az előbbinek ellentétje az, hogy ha az előmérleg a gazda adósságáért tartozik, akkor cselekvő vagyonáért követel, vagyis: a cselekvő vagyon az előmérleg követel oldalára jó. Megállapíthatjuk tehát mint a kettős rendszerű könyvvitel egyik alapelvét, hogy az *előmérleg a kezdő cselekvő vagyonért követel, a szenvedőért tartozik*. De hát kitől követel és kinek tartozik? Felelet: a sajátmaga *ellentétes* számláitól; mert az előmérleg maga a gazda lévén, ez úgy cselekvő mint szenvedő vagyonát a gazdaságba helyezi, s így a gazdaság különféle csoportjait képviselő részleges számláknak mintegy átadja. A *könyvelési elvet* pedig mint *szabályt* ismerjük már az előbbi §-ból, hogy *ki a mit kap: ezért tartozik és a mit ad: ezért követel*. A gazda pedig, vagyis: az előmérleg jelen esetben vagyonát, 20,000 K-nyi készpénzét a gazdaság pénztárának adja át. Az ezt képviselő pénztári számla kapván a pénzt: ezért viszonylagosan tartozik az előmérlegnek, mely azt követeli. Azt a 4000 K-t pedig, a mivel a gazda, illetőleg az előmérleg tartozik, kitől kapta? Csiki Károlytól, illetőleg ez adta. Ennek a számlája fog tehát a 4000 K-ért az előmérlegtől követelni, a minthogy az előmérleg ezért már tartozik is. Így látjuk ezt nemcsak a naplóban, hanem úgy az előmérlegben, mint az ennek ellentétes részleges számlákon: a pénztár és a Csiki Károly számláján, ezeknek első tétele alatt. Mindezek szerint, az előmérlegen rész-

letesen vagy sommásan könyvelt *kezdő* vagyonnak, megfelelő *részleges* számlákat nyitunk és a vagyont ellentétesen és részletesen, vagyis: *tételenként* ezeken könyveljük, úgy hogy ezek az előmérleg követeléseikért tartoznak, illetőleg tartozásáért követelnek. És ez a kettős könyvelés csontvázának egyik alapvető része, vagyis: az, hogy a *kezdő vagyon naplózva és könyvelve* legyen. B) Ha így a kezdő vagyont a napló és a főkönyv révén számtartásunkban elhelyeztük: ekkor foghatunk a gazdaság viteléhez, az adás-vevéshez, mi által vagyonsváltozásokat hozunk létre. Az emlékezetnek ezeket naplóban tartjuk meg az által, hogy ide vezetjük be legelőször. Ha tehát veszünk 1000 m³ tűzifát 6 K-jával, ezt legelőször a naplónak sorban 3. *tétele* alá vezetjük. A mi pedig a könyvelését illeti: mindig azt a kérdést kell felvetnünk, hogy a könyvelendő tétel által *mely számlák és mely irányban* vannak érdekelve. Ennél a tételnél *pénzzel*, és pedig *tűzifát* vásárolván: a pénztár és a tűzifaszámla vannak érdekelve. Még pedig a tűzifaszámla a már felállított elv szerint valamit: a fát kapván, ezért tartozik. Ellenben a pénztárszámla a pénzt adván: ezért követel. Így látjuk ezt a napló 5—6. hivatkozási hasábjában és így a tűzifa-illetőleg a pénztárszámla tartozik illetőleg követel oldalán. Ugyancsak ezt az eljárást látjuk ismételve a 4. *tételnél*, hol egy raktár kösznet, a köszén mennyiségének közelebbi meghatározása nélkül 2000 K átalányösszeggel vettünk meg. Ennél a tételnél, az érdekelt köszén-és pénztárszámlák közül, kap szenet a köszén számla. Ez tehát tartozik. Ellenben ad pénzt a pénztárszámla. Ez tehát itt is követel. Az 5. *tételnél* kösznet adunk el, a miért pénzt kapunk. Az érdekelt pénztár- és köszén számlák közül tehát a pénztár kap: ezért ez tartozik a köszénnek, mely szenet adott, s úgy ezért attól követel. A 6. *tétel* alatt kamatot fizetünk hitelezőnknek. Hitelezőnk számlája tehát kap pénzt, s így tartozik a pénztárunknak, mely pénzéért hitelezőnktől követel. A 7. *tételnél* kösznet adunk el váltóra. Tehát a váltó- és a köszén számla vannak érdekelve; még pedig a váltót kapván: a váltó számla tartozik a köszénnek, mely ellentétesen ezért a váltótól követel. Így látjuk ezeket tételről tételre a naplóban és a számlák megfelelő oldalain. A mi a napló 8. *tétele* alatti tűzbiztosítást illeti, itt egy elvi kérdést kell tisztáznunk. Ez az, hogy midőn a kettős számtartásnál dologi jószág személyi jószággal kerül szembe: ekkor ennél a rendszernél, is a mint jelentkezik, a cserének csak egyik oldala: a dologi rész jegyezhető be a könyvbe. Így tehát, ha fakészletünket elemi csapás ellen biz-

tosítjuk : ekkor csak a kiadott biztosítási összeget lehet könyvelni. Más szóval : a pénztár ezért a kiadásért követel, de kitől? Jelen és hasonló esetekben attól nem követelhet, a kinek az összeget adta ; mert pl. jelen esetben a biztosító intézet tényleg nem a kapott összeggel, hanem a biztosítással tartozik, a melyet fog is nyújtani. Ennek a kérdésnek *elvi* megoldása az, hogy midőn a kettős számtartásban kivételesen dologi jóság személyivel áll szembe : ekkor a dologi rész könyvelése után ki kell keresni, hogy a vele szembe álló személyi jóság, melyik személy, vagyis itt helyesebben : melyik számla javára vagy terhére esik. És ha ilyen számlát találtunk, akkor a cserének személyi részére eső összeget, erre a számlára kell írni. Így van ez jelen esetről, hogy a pénztár a kiadott 16 koronát a tűzifától követeli, melynek javára a biztosítás szolgál és a melyért tehát a tűzifaszámla a pénztárnak tartozik. A 9. tétel az 5-iknek ismétlése ; a 10-ik pedig az, hogy Csikinek adósságunk felét kifizettük, nem igényel további magyarázatot ; mert az ismert szabály szerint, az érdekelt Csiki- és pénztár-számlák közül az előbbi kapott : tehát tartozik, az utóbbi adott : tehát követel. Annál inkább fölvilágosításra szorul a 11. tétel, melynél látszólag ismétlődik a 8. alatti eset. A háztartásra kiadott összegekkel is személyi javak állanak szembe. Azok a személyi javak, melyeket háztartásunkban élvezünk. Az ezekre kiadott pénzért tehát a pénztár követel. De kitől ? a kik azért megszolgáltak vagy nekünk valamit eladtak : ezektől nem követelhet. Keresni kell tehát a 8-ik tételnél elmondottak szerint azt a számlát, melynek terhére vagy javára a szóban forgó összeg esik. Csakhogy ez vagy egyiket sem, avagy valamennyit illeti ; mert a gazda éppen azért gazdálkodik valamennyi számlán, hogy háztartásában jelentkező szükségleteit fedezhesse. Ezt a költséget tehát egyik számla terhére sem írhatjuk, hanem nyitunk *háztartási* számlát, melyet a pénztártól háztartásra kapott 150 koronával megterhelünk, vagyis : a háztartási számla ezért tartozni fog. A 8. és 11. tételhez elmondottakból következik az *elv*, hogy ha a kettős könyvvitelnél személyijóság áll dologival szembe : ekkor a személyi részre eső összeget első sorban arra az *üzlet*-számlára írjuk, melynek terhére vagy javára ez az összeg esik. Ha ilyen üzleti számlánk nincs, vagy nyitni sem lehet : ekkor *költség*-számlát nyitunk és erre írjuk. Ilyen költség-számlák a háztartási, az egész üzletre vetett adó, vagy ott alkalmazott személyzet díjazásáról stb. szóló számlák. Ezek elannyira itt is az *egyszeres* jelleggel bír-

nak, hogy követelési oldalaik az üzlet folyamán, redszerint üresen maradnak. Legfeljebb térítmény fordul azokon elő. Ezek után a hátralevő tételek könyvelése kevés magyarázatot igényel; mert a 12. *tétel* alatt készpénzért eladott tűzifa könyvelése, az érdekelt pénztár- és tűzifaszámlákon, a könyvelési szabály szerint történik. A 13. *tétel*nél új az, hogy nem pénzzel, nem is saját váltóval, hanem a köszéneladásból kapott és most tovább forgatott váltóval fizetünk, melyet tőlünk a bort eladó teljes értékben el is fogadott. Ugy a naplóba jegyzett könyvelési adatok, mint a bor- és a váltószámlára irás, a könyvelési szabálynak megfelel. A 14. *tétel* alatt Medgyestől hitelbe veszünk bort. Az általános könyvelési szabály szerint lévén ez az eset könyvelendő, bővebb magyarázatot nem igényel. Úgy hogy csak még a 15. *tétel*ről említjük meg, mely szerint Medgyes hitelbe adott borának az árát, a kikötötnél hamarabb akarván megkapni, mi neki tartozásunk felét a lejáratú idő előtt csak úgy fizettük ki, ha abból 8%^oot enged. Így 4000 korona tartozásunkat 3680 koronával törlesztettük. Ezért tehát pénztár követelni és Medgyes tartozni fog. A naplónak és a vagyon ebbe foglalt hullámozásának könyvelése, a kettős könyvvitel második főrésze, melyet ha *hibátlanul* végeztük, a könyvet lezárjuk, hogy így gazdaságunk helyzetéről tájékozást nyerjünk.

3. A naplót tehát félretéve, egy hónapra szóló főkönyvünk lezárására térünk át. Ebben is két részt különböztetünk meg: A) a részleges számlák lezárását és B) a még hiányzó általános számlák megszerkesztését és valamennyi általános számla lezárását. A) Az 1. *számla*: az *előmérleg*, általános számla lévén, ennek lezárását B) alatt tárgyaljuk. Különben pedig általános szabály szerint valamely számlát úgy zárunk le, hogy úgy a tartozási, mint a követelési oldalt aláhúzáván, külön papíron mindenik oldalt külön összeadjuk és a két oldal közti különbséget, mint egyenleget, a kisebb oldalra írjuk. Így látjuk, hogy a 2. *pénztári* számlán könyvelt *tételek* összege 25,950 tartozást és 13,946 követelést mutat. A kettő közti különbség tehát 12,004, mely mint egyenleg a két oldalt egyenlővé teszi. Minthogy pedig a 25,950 tartozás a pénztárba betett, ellenben a 13,946 követelés az onnan kivett összeget jelenti: ezért 12,004 különbözet a pénztárban levő pénzösszeget, a *készletet* mutatja. Jegyezzük meg tehát, hogy minden *számla* lezárásánál *legelőbb* a számla cselekvő vagy szenvedő *készvagyont*, *készletét* kell *kikeresni* és a számla lezárását ezzel kísértetni meg. A *készlet* pedig rendesen *abban*

a dologban található: a *miről a számla szól*. Így áll a pénztárnál a készlet pénzből, s állani fog a tűzifaszámlánál tűzifából és így tovább. Csak a *személyszámláknál* szokott a *készlet testetlen javakból*, vagyis: az illető személy tartozásából vagy követeléséből állani. A 3. Csiki Károly személyszámlán az egyenlegek előtt, 2100 tartozás és 4000 követelés áll egymással szemben. Miután a tartozási oldal szerint adósságunknak felét kifizettük: a készlet itt adósságunk másik fele, vagyis 2000 K tartozásunk, mely mint készlet-egyenleg jő a kisebb: jelenleg tartozási oldalra. De ez a két oldalt nem egyenlíti ki, mert még 100 a különbség. Ezt mint eredmény-egyenleget írjuk a kisebb: most már követelési oldalra, mi által a két oldal kiegyenlítve van. És itt azt jegyezzük meg, hogy eddig *kétféle készlet-egyenleget* láttunk. A pénztári számlán követelésit, a Csiki-számlán tartozásit. Ennek értelme az, hogy a követelési készlet-egyenleg a számlának: cselekvő, a tartozási pedig: szenvedő készvagyonát, készletét mutatja. *Ezek az egyenlegek a számlákon az előmérleg szerint helyezkednek el*. Vagyis úgy, a hogy az előmérlegen, a kezdő vagyon elhelyezését értelmeztük. Tehát hogy a tartozási oldalon a szenvedő, a követelési oldalon a cselekvő készlet-egyenleg van. Minthogy pedig szenvedő vagyon csak testetlen javakból, idegen jogigényekből (9. §.) állhat: ezért testes javakból szenvedő készlet sohasem alakulhat. Ebből foly az is, hogy a *pénztárnak* és ehhez hasonlóan: valamely anyagot mutató számlának *készlet-egyenlege, mindig csak követelési lehet*. A Csiki-számlán mutatkozó másik egyenlegnek, az eredmény-egyenlegnek értelmezésére mindjárt rátérünk. A 4. *tűzifaszámlán* a tartozási könyvelt tételek összege 6016, a követelési 5600-at mutat. A készletet keresve azt látjuk, hogy a tartozási oldal szerint a számla kapott 1000 m³-t és a követelési oldal szerint adott 700 m³-t. A készlet tehát 300 m³, melynek értékét az üzleti viszonyok és egyéni felfogásuk szerint mi alacsonyra és magasra is becsülhetjük. De a szoliditás kedvéért 6 K-jával inkább alacsonyra, mint magasra becsüljük, s így a készlet-egyenleg értékét 1800 K-ra tesszük. De ezzel a számlán csak az *anyag nyilvántartása* van kiegyenlítve. Az értékhasáboknál mutatkozó 1384 különbözetet, mint *eredmény-egyenleget* a kisebb oldalra írva: összeadás által a számla le van zárva. Ennél a számlánál is, mint a pénztárnál cselekvő készlet-egyenleg van, a melyet az előbbi tételnél adott értelmezés szerint kell felfogni. És van eredmény-egyenleg is, úgy mint a Csiki-számlán. Csak hogy az utóbbinak eredmény-egyenlege a követelési, az előbbié

pedig a tartozási oldalon van. Ennek az értelmezése az, hogy a Csiki-számla a kölcsönért fizetett kamatokat adta, elvesztette, s ezért a könyvelési szabály szerint követel. Az utóbbi pedig 6018 K-ba került tűzifából, a követelési oldal szerint részint már bevett, részint még bir összesen 7400 érőt, vagyis: (7400—6018) 1384 nyert, kapott, a miért a könyvelési szabály szerint tartozik. E szerint az *eredmény-egyenleg is kétféle: cselekvő és szenvedő*. A *cselekvő, a nyereséget* mutatja, és mert a számla ezt kapta, bevette: ezért azzal *tartozik*. Vagyis: a tartozási oldalon mutatkozó eredmény-egyenleg mindig nyereség. A *szenvedő* eredmény-egyenleg *veszteséget* mutat, s mert a számla ezt adta, elvesztette: ezért azt *követeli*. Vagyis: a követelési oldalon mutatkozó eredmény-egyenleg mindig veszteséget jelent. A *készlet és az eredmény-egyenlegek* tehát a számlán éppen *ellenkező irányban* helyezkednek el. A tartozási oldalon mutatkozó *készlet* szenvedő, az *eredmény* cselekvő, a követelési oldalon mutatkozó *készlet* cselekvő, az *eredmény* szenvedő. Megjegyzendő, hogy a *pénztári számlán* már mint cselekvő készlet-egyenleg nemcsak az előbbi tételhez adott magyarázat szerint, de egyáltalában sem lehet, vagyis: eredmény-egyenleg azon elő nem fordulhat; mert a fizetési eszközül szolgáló pénzt (12. és 23. §.) törvényes értékénél drágábban vagy olcsóbban venni-adni nem lehet, s így ezen a számlán eredmény-egyenleg nem képződhetik. Az 5. *köszén*-számlán a lezárás előtt 2000 K tartozás áll szembe 1550 K követeléssel. Itt is először a készletet keressük. De jól megtekintvén a számlát: ezen a készlet megállapítására tényezőket nem találunk. Másképp volt a tűzifánál. Itt a számla megmutatta, hogy hány m³ fát vettünk és adtunk el. De itt a *köszénnél* nincs megadva a *köszén* anyagának a mértéke. Tehát nem tudjuk, hogy pl. hány q. vagy mm. volt a raktáron, mennyit adtunk el és mennyi van még ott. Mikor ily módon az *anyagról* *nincs nyilvántartás*: akkor a *készletet in natura* kell megbecsülni, vagyis: a *raktárban* fölkeresni és *megmérni*, leltározni, hogy mennyi van ott. Ennek az eljárásnak csekély előnye az, hogy anyagnyilvántartása a könyvvitelnek dolgot nem ad. De nagy hátránya, hogy a jogos eladást, elhasználást nem mutatván ki: az ezen kívül idő, elemi csapás stb. folytán elkallódott, avagy hűtlen kezekre jutott részt nem mutatja, s így a gazdálkodásnak nem hű képét nyújtja. A jelen esetben a raktáron levő készlet értékét, tegyük fel, kellő megtekintés után kerekösszegben 400 K-ra becsüljük és ezt az összeget, mint készlet-egyenleget vezetjük a kisebb, jelenleg követel

oldalra. Csak hogy ezzel a számla kiegyenlítve nem lévén, a különbözetet, mint eredmény-egyenleget a még mindig kisebb, követelési oldalra írjuk, mi által a számla kiegyenlítve lesz. Megtekintve az így lezárt számlát, ezen azt az új körülményt látjuk, hogy míg a tűzifa- és a kőszén-számlákon levő, két-két egyenleg a számláknak ellenkező oldalain helyezkedett el: addig itt az ezen a számlán levő mind a *két egyenleg egy oldalon* van. Ez azt jelenti, hogy a számlán van még cselekvő vágyon, daczára hogy nem csak nem nyertünk, hanem veszítettünk rajta. Ennek a számlának lezárása tehát csak a szabálynak felel meg, midőn úgy a cselekvő készlet, mint a szenvedő eredmény-egyenleg a követelési oldalon jelentkezik. A 6. *váltó-számla*, ú. n. *holt számla*. Azért ilyen, mert a számla két oldala egymást *már* az üzlet folyamán kiegyenlítette. A 7. *háztartás-számla* természetét már a naplózásnál kifejtettük, s így itt csak azt említjük meg, hogy a háztartási és más *költség-számlák* háztartó (15. §.) természetüknél fogva csak fogyasztók lévén, ezeknek rendszerint sem készletük, sem cselekvő eredmény-egyenlegük nincs, hanem egész tartozásuk mint szenvedő eredmény-egyenleg kerül át a követel oldalra, mi által a számla záródik is. A 8. *borszámlának* csak tartozási oldala van, két tétel 9200 K-al, a nélkül, hogy a kőszénhez hasonlóan, a bornak mennyisége nyilván volna tartva. Eljárhattunk volna tehát úgy, hogy eladtuk volna az egész készletet pl. 10,000 K-ért, s akkor *nem* lett volna *készlet*, csak 800 K nyereség, mely eredmény-egyenlegül a tartozási oldalra jött volna. Avagy eladhattuk volna készletünk *felét* 6000 K-ért, s a másik fele még mindig *legalább* 4600 K-at érven, nyereségünk lett volna $(6000 + 4600 = 10,600 - 9200)$ 1400 K. Ekkor a (4600 K-ás) készlet a követelési, és az (1400 K-ás) eredmény a tartozási oldalon lett volna: a tűzifa-számlához hasonlóan. Vagy végül előfordulhatott volna az is, hogy a készletből eladunk valamely mennyiséget pl. 3600 K-ért, s midőn a számla lezárása céljából a 5. számlánál előadott módon a készletek értékét keressük, azt látjuk, hogy ez az érték 5400 K-ra rúg. Ekkor tehát újból a kőszén-számla esete ismétlődik. Vagyis: a követelési oldal 3600 K-ához jönne az 5400 K-ás készlet-egyenleg és még 200 K veszteségi egyenleg. Mindezt csak okulás céljából soroljuk föl és jó lesz, ha az olvasó a számlának ezt a különféle lezárási módját az elmondottak szerint mind megcsinálja; mert mi a borszámlának egy mindezeknél egyszerűbb, de eddig elő nem fordult azt a lezárási alakját adtunk, hogy van cselekvő készletünk minden eredmény nélkül, vagyis:

hogy egész készletünk megvan és pedig abban az értékben, a melyben vettük. A 9. *Medgyes* Hermann hitelezőnkénél, mint a naplózásból tudjuk, az az eset van, hogy a kikötötnél hamarabb óhajtván tőlünk pénzt kapni, mi csak részben és csak 8% engedély mellett voltunk hajlandók fizetni. Így 4000 K helyett 3680 K-át fizettünk. Készlet tehát: a tartozási kisebb oldalra jövő 4000 K adósság. A két oldal közti különbözetet az a 320 K nyereség alkotja, mely az 3680-al kifizetett 4000 K-nak 8%-át teszi, s mely így a készlet-egyenleggel együtt a tartozási oldalon jelentkezik. Ennek a számlának lezárása tehát a köszényszámlának képezi megfordítottját. Ezzel a *részleges számlák mind le vannak zárva*. B) Ha így a számlákat mind *hibátlanul* lezártuk: a még eddig meg nem szerkesztett két *általános számlát szerkesztjük* meg. Ez a két zárószámla: az *utó-* és az *eredmény-mérleg*. Szerkesztjük pedig ezeket a részleges számláknak, a lezáráskor A) alatt már megalakított egyenlegeikből. Még pedig oly módon, hogy a *készlet-egyenlegeket az utómérlegre*, az *eredmény-egyenlegeket az eredmény-mérlegre* visszük át: az *ellentétes oldalra*. Vagyis: a mely egyenleg a részleges számlának tartozási oldalán van, az természetéhez képest vagy az *utó-*, vagy az *eredmény-mérlegnek követel oldalára*, a követel oldalon levők pedig a *záró-számlák tartozási oldalára* jönnek. Így látjuk ezt a 97. lapon 10. és 11. alatt szerkesztett *eredmény- és utó-mérlegen*, hová a részleges számlák egyenlegei *ellentétes irányban* mind áthozva vannak. Ezután a két zárószámla egyenlegét keressük ki. Az *eredmény-számla egyenlege* azt fogja mutatni, hogy mennyi az egész gazdaságnak *tiszta nyeresége vagy vesztesége*. Az *utó-mérlegszámla egyenlege* pedig azt, hogy mennyi a *tiszta érték avagy tehervagyon*. Az *egyenlegek elhelyezésére* nézve, a 3. és 4. számla lezárásánál kifejtett szabály, a zárószámlák egyenlegére is érvényes. Ha mindezek után *próbaképen* az *előmérlegen* mutatkozó kezdő *tiszta vagyonhoz*, az *eredménymérleg tiszta nyereségét* adjuk, vagy ha abból a *tiszta veszteséget* levonjuk: az *utómérlegen* mutatkozó végző *tiszta vagyon-összeget* kell kapnunk. Így látjuk, hogy az *előmérlegből* kivehető 16,000 K *tiszta kezdő vagyonhoz*, az *eredmény-mérleg 1404 K-nyi tiszta nyereségét* adva: egyezik az *utómérleg 17,404 K-t* tevő cselekvő egyenlegével. *Legvégül az előmérleget* zárjuk le és pedig oly módon, hogy a zárószámláknak egyenlegeit, ugyancsak egyenlegekül az *előmérleg ellenkező oldalaira* visszük át. Ha könyvvitelünkben számszerű hiba nincs: a két zárószámlának ily módon átvitt egyen-

Napló.

1	2	3	4	5	6	7
Sorszám	S z ö v e g	K	f	Tartozó	Követelő	Észre- vétel
				számla		
	1-én					
1	Van készpénzem -----	20,000	—	pénztár	előmérleg	
2	Van 50/o adósságom Csiki K.-nál	4,000	—	előmérleg	Csiki	
	4-én					
3	Veszek 1000 m ³ tűzifát 6 K-jával	6,000	—	tűzifa	pénztár	
	7-én					
4	Veszek egy raktár kőszenet átalányban .. ---	2,000	—	kőszén	pénztár	
5	Eladok apránként kőszenet ---	160	—	pénztár	kőszén	
6	Fizetek Csiki K.-nak félévi kamatot ---	100	—	Csiki	pénztár	
	12-én					
7	Eladok váltóra kőszenet ---	1200	—	váltó	kőszén	
	19-én					
8	A fakészlet tűzbiztosításaért fizetek ---	16	—	tűzifa	pénztár	
9	Eladok kőszenet apránként ---	190	—	pénztár	kőszén	
	22-én					
10	Csiki K. követelése feléért ---	2,000	—	Csiki	pénztár	
	23-án					
11	Háztartásra kell ---	150	—	háztartás	pénztár	
12	Eladok 700 m ³ tűzifát 8 K-jával	5,600	—	pénztár	tűzifa	
	25-én					
13	Veszek bort a kőszénért kapott váltóval ---	1,200	—	bor	váltó	
14	Veszek bort hitelbe Medgyestől	8,000	—	bor	Medgyes	
	28-án					
15	Medgyesnek 80/o engedély mellett követelése feléért ---	3,680	—	Medgyes	pénztár	

F ö k ö n y v.

1. T.		Előmérleg.				K.			
1	1	Kölcsönért Csiki K.-nak	4,000	—	1	1	Készpénzért pénztártól	20,000	—
		Utómérlegtől ---	17,404	—			Eredménymérlegtől ---	1404	—
		Összesen ---	21,404	—			Összesen ---	21,404	—

2.		T.		Pénztár.				K.	
		Május				Május			
1	1	Készletért előmérlegnek	20,000 —	3	4	Tűzifától	6,000 —		
5	7	Eladásért köszénnek	160 —	4	7	Köszéntől	2,000 —		
9	19	Eladásért köszénnek	190 —	6	7	Csiki K.-tól kamatért	100 —		
12	23	Eladásért tűzifának	5,600 —	8	19	Biztosításért tűzifától	16 —		
				10	22	Csiki-től követeléséért	2,000 —		
				11	23	Költségekért háztartást.	150 —		
				15	28	Medgyesi-től a félköve- telésért	3,680 —		
		Összesen	25,950 —			Készlet-egyenleg	12,004 —		
		Junius				Összesen		25,950 —	
VI/1		Új előmérlegnek	12,004 —			Junius			

3.		T.		Csiki Károly.				K.	
		Május				Május			
6	7	Félévi 5 ⁰ / ₀ -os kamatért pénztárnak ---	100 —	1	1	Kölcsönért előmérlegtől	4,000 —		
10	22	Adósságom feléért pénz- tárnak - ---	2,000 —			Eredmény-egyenleg ---	100 —		
		Készlet-egyenleg ---	2,000 —			Összesen ---	4,100 —		
		Összesen ---	4,100 —						
		Junius				Junius			
				VI/1		Új előmérlegtől - ---	2,000 —		

4.		T.		Tűzifa.				K.	
		Május				Május			
3	4	1000 m ³ 3 Kjával pénz- tárnak	6,000 —	12	23	700 m ³ -ért 8 Kjával pénztártól	5,600 —		
8	19	Biztosításért pénztárnak	16 —			300 m ³ -ért 6 Kjával készl. egytl.	1,800 —		
		Eredmény-egyenleg	1,384 —			Összesen	7,400 —		
		Összesen	7,400 —						
		Junius				Junius			
	1	300 m ³ -ért 6 Kjával új előmérlegnek	1,800 —						

5. T.		Kőszén.		K.			
		Május					
4	7	A vett raktárért pénzt.	2,000 —	5	7	Eladásért pénztártól ---	160 —
				7	12	Eladásért váltótól ---	1,200 —
				9	19	Eladásért pénztártól ---	190 —
						Készl. egyen. becsl. szer.	400 —
		Összesen ---	2,000 —			Eredmény egyenleg ---	50 —
		Junius .				Összesen ---	2,000 —
1		Uj előmérlegnek ---	400 —			Junius	

6.		T.		Váltó.				K.	
7	12	Május							
		Eladásért köszénnek ---	1,200	—	13	25	Vételért bortól... --- ---	1,200	—
		Összesen ---	1,200	—			Összesen ---	1,200	—

7. T.		Háztartás.				K.		
11	23	Május				Május		
		Költségekért pénztárn.	150	—		Eredmény-egyenleg	150	—
		Összesen ---	150	—		Összesen ---	150	—
		Junius				Junius		

8.		T.		Bor.		K.	
13	25	Május				Május	
14	25	Vételért váltónak ...	1,200 —				
		Vételért Medgyesnek...	8,000 —				
		Összesen ...	9,200 —			Készlet-egyenleg ...	9,200 —
		Junius				Összesen ...	9,200 —
	1	Uj előmérlegnek ...	9,200 —			Junius	

9.		T.		Medgyes Hermán.				K.	
15	28	Május		14	25	Május			
		8% engedély mellett a félkövetelésért ---	3,680 ---			Vételért bortól... ---	8,000 ---		
		Készlet-egyenleg ---	4,000 ---						
		Eredmény-egyenleg ---	320 ---						
		Összesen ---	8,000 ---						
		Junius				Junius			
				1		Uj előmérlegtől ---	4,000 ---		

10. T. Eredmény-mérleg. K.

31	Csiki Károlynak ...	100	—	31	Tűzifától ...	1384	—
"	Köszénnek ...	50	—	"	Medgyes Hermántól ...	320	—
"	Háztartásnak ...	150	—		Összesen ...	1704	—
	Egyenleg ...	1404	—				
	Összesen ...	1704	—				

11. T. Utómérleg. K.

Május				Május			
31	Pénztárnak ...	12,004	—	31	Csiki Károlytól ...	2,000	—
"	300 m ³ -ért 6 Kjával tűzifának ...	1,800	—	"	Medgyes Hermántól ...	4,000	—
"	Köszénnek becslés sze- rint ...	400	—				
"	Bornak vétel szerint ...	9,200	—				
	Összesen ...	23,404	—		Egyenleg ...	17,404	—
					Összesen ...	23,404	—

12. T. Új előmérleg. K.

Junius				Junius			
1	Csiki Károlynak ...	2,000	—	1	Pénztártól ...	12,004	—
"	Medgyes Hermánnak ...	4,000	—	"	300 m ³ -ért 6 Kjával tűzifától ...	1,800	—
				"	Köszéntől becslés sze- rint ...	400	—
				"	Bortól vétel szerint ...	9,200	—

legeivel, az előmérlegnek záródni kell. Így látjuk ezt saját előmérlegünkön is.

4. A kettős rendszerű könyvnek, a tovább vitelre való új megnyitása abból áll, hogy legelőbb is az *utómérlegből*, a jövő gazdasági időszak *új előmérlegét* alkotjuk meg. Ez úgy történik, hogy a le nem zártnak vett utómérleget megfordítjuk, vagyis; a mely tételek az utómérleg követelési oldalán vnnak, azok az új előmérleg tartozási oldalára és a tartozási oldalon levők az új előmérleg követelési oldalára jönnek. Így látjuk ezt a 12. *új előmérleg-számlán*. Ezután a 2. alatt előadottak szerint az előmérlegen levő kezdő vagyont az ellentétes számlákon kell könyvelni. Ezek azok a számlák, melyekről a *készlet-egyenlegek* az utómérlegre származtak, s mely készlet-egyenlegeket az új előmérleg ellenkező oldalára hoztunk át.

Ha tehát ezeken a *készlet*-számlákon levő *készlet*-egyenlegeket, az új gazdasági időszak új számláinak másik oldalára visszük át: a kettős könyv a tovább vitelre meg van nyitva, úgy hogy abba az új időszaki adás-vevési esetek, vagyis: az új napló tételeinek könyvelése következhetik.

26. §. A leltár, a napló és ezek kettős könyvelése.

(Segédkönyv, napló, különbség, legelőször, vagyon, szétszét, 1, nyolcz, összevetés, 2, szenvedő, 3, követel-tartozik, magyarázat, 4, folyószámla, kamatos, 5, készpénz, havi, időközi, 6—7, leltár, 8—9, 10, terhére írás, 11—19, 20, névérték, 21—28, kamatos, 29—32, ingatlanok, 33—37, folyó, 38—40, arany, terhelni-elismerni, birtokos, 41—45, nap, 46—50, képviselő, költségek, különféle segédkönyvek.)

Mind ahhoz, a mit a kettős rendszerű számtartásról az előbbi szakaszban elmondottunk, még a 118. lapon bemutatjuk egy némileg szövevényesebb *leltárnak* az alakját. Nagyobb gazdaságokban a leltár csak sommázata szokott lenni a vagyonról szerkesztett ~~azoknak~~ ~~a~~ segédkönyvek tartalmának, melyekben az részletesen, behatóan le- és körülírva van, s a melyeket törzs-, leltár stb. könyveknek neveznek. A kettős számtartásnál a leltár után egyenesen a *napló* (17., 25. §.) az alakzat, melyre legalább átlagosan szabályt felállítani lehet. Tegyük fel tehát, hogy az előbb említett leltár alapján, az ezt követő 119. lapon kezdődő napló szerkesztetett, illetőleg az ebben foglalt üzleti események jöttek létre és hogy ezek az események, vagyis: naplótételek a 129. lapon kezdődő főkönyvbe könyveltettek. Legelőször is a leltár naplózandó, mert a napló csak akkor felel meg nevének és céljának, ha előfordulásának ideje szerint abban minden üzleti esemény megtalálható. A legelső ily esemény pedig az, hogy a gazda, gazdasági működése kezdetén vagyon fölött és pedig a jelen esetben, az előbbi gazdaságnál elágazóbb cselekvő és szenvedő vagyon fölött rendelkezik. Ezt a vagyont a gazda üzleti céljainak megfelelően elrendezett és vagyona alkatrészeinek megfelelő számlák között osztja szét.

A napló 1-ső tétele tehát a cselekvő vagyonról szól. Ezt a vagyont, leltár szerint való alkatrészeinek megfelelő nyolcz részletszámla, a gazdától illetőleg az ezt képviselő előmérlegszámlától kapja. Ezért ennek tartozik, illetőleg az előmérleg ezért követel a részletszámláktól. Ennek az eljárásnak egyébiránt: hogy- és mibenlétéről az olvasót, egyedül a *napló tételeinek* a hivatkozási hasáb alapján, a *főkönyv*

megfelelő számláival és viszont való figyelmes összevetése világosítja föl. Az ezzel járó fáradság az alapos megértésre elengedhetlenül szükséges annál is inkább, mert az előbbi szakaszban előadottak után, itt már aránylag kevésbé bocsátkozunk magyarázatokba: az olvasót, ez által is, a kettős könyvvitelnek önálló felfogásához akarván juttatni. A napló 2-ik tétele a szenvedő vagyonról szól, a mint ezért a vagyonért a gazdát képviselő előmérleg, azoknak a részletszámláknak tartozik, melyek ezt a vagyont neki adták, s melyért a részletszámlák követelnek az előmérlegtől. A 3-ik tétel alatt gabonát (árút) adván el váltóért: az eladó áruszámla követel a gabonáért, a kapott váltót belevő váltószámlától; ez pedig tartozik azért amannak. S így tovább a következőkben is, miért az alábbiakban újabb magyarázatra nem szoruló részekben, sőt tételeken is minden megjegyzés nélkül siklunk át, kérve az olvasót, hogy ennek daczára azokat teljes figyelmére méltatva, ezek adatait a főkönyvvel és viszont minden esetre összevesse. A 4-ik tétel alatt üzletbarátunk megbízásunk folytán váltótartozásunkat fizeti ki. Ez által az elfogadott váltók számlája megkapja a 2-ik naplótétel szerinti követelését. Ezért tartozni fog üzletbarátunknak, illetőleg barátunk követelni fog az elfogadott váltók számlájától. Üzletbarátaink összességét, a mint ezt a leltár 6-ik tételének berendezése és az első naplótétel idevágó részének könyvelése tanúsítja, a főkönyvben a *folyószámla* képviseli, mely mind azért, mit barátaink adnak: követel és mind azért mit kapnak: tartozik. Minden üzletbarátunknak ezen kívül még személyenként külön *kamatos* folyószámlát nyitunk és velök való viszonyainkat részletesen ezeken tartjuk nyilván. Ilyen a 134-ik lapon Singer & Sohn-nak számlája, mely a cégnek minden tőlünk származó bevételeért tartozik (így a 34,982·96 K-nyi leltári követelésünkért is), s annak minden javunkra tett kiadásért (így a napló 4-ik tétele alatti összegért is) követel. A folyószámla-kamatok számításáról az alább következő 26. és 33. §-ban szólunk. Az 5-ik tétel alatt előforduló készpénz-bevétel nincs a pénztárszámlán könyvelve. Ennek oka az, hogy miután a naplóban a készpénzes tételek külön hasábokba jegyeztetnek: minden egyes tételnek a pénztári számlán való könyvelése idő- és helypazarlás volna. Elég ha naponként, hetenként, vagy a mint mi tesszük, a naplónak csak havi végösszegét könyveljük. Így látjuk ezt a hónap utolsójáról a pénztárszámlán, hol a napló szerint (464,248·06—9,121·96 K), mely utóbbi összeget mint kezdő pénzmaradványt már az előmérlegből könyvel-

tünk 455,126·10 K mint havi bevétel tartozásul és 454,208·94 K mint havi kiadás követelésül van könyvelve. Ugyane tételnél a kamatok megtérítése úgy értelmezendő, hogy az időközi kamat (18. §.) mindig a tőketulajdonost illeti, s ezért az eladott kamat szelvényeknek január 1-től 3-ig lejárt kétnapi értéke a vevő által az eladónak megtérítendő. A 6. és 7. *tétel* alatt említett Erdélyinek is van alább külön folyó számlája, melynek kezdő egyenlege a leltár 6-ik tételéből kerül ki. A főkönyv folyó számláján könyvelt tételek a kamatos folyó számlán is könyvelendők. A 10. *tétel*nél Erdélyivel történt megállapodásunkhoz képest, a helyett hogy — mint az 5-ik tételnél volt — a vevő a lejárt kamatokat az eladónak készpénzben térítené meg: ezek a kamatok Erdélyi számlájának terhére iratnak. Ezért a tőkeösszeggel nem a vásár napjáról, hanem a megfelelő korábbi: vagyis arról a napról terheljük meg Erdélyi számláját, a mely naptól — január 1-je — ő a kamatokat nem térítette meg. Így a lejárt kamatok készpénz helyett a javunkra eső felszámításban térülnek meg. A 17. *tétel*hez: lásd Baranyai kamatos folyószámláját. A 20. *tétel*ben említett magyar vasuti kötvények névértéke 240 K: azaz 600 frank volt. A 28. *tétel*hez: lásd Ivándynak kamatos folyószámláját. A 32-ik *tétel*nél a „közös ingatlanok számlája“ azért tartozik 57480 K és nemcsak a „maradó“ 47,480— K-val, mert ez összegben előbbi veszteségünk megtérítésére a 60,000 K nyereségből levont 10,000 K is benne van. A 37. *tétel*hez lásd: Roth kamatos folyószámláját a 135. lapon. A 39-ik *tétel* 3-ik bekezdése a 10. *tétel* szerint értelmezendő. A 40-ik *tétel* szerint az előbbi *tétel* 2-ik bekezdésében említett aranyok nem az ott remélt, hanem 10·90 K árfolyamon keltek el. Minthogy pedig a folyószámlák az egész összegért az előbbi árfolyammal voltak megterhelve: most e számlákat az árfolyamkülönbségből származó összeggel el kell ismerni. A 41-ik *tétel*nél a kamat, az eladott pénztári jegyekben elhelyezett pénzek gyümölcse, melyet rendszerint a jegy mindenkori birtokosának (előmutatójának) fizetnek ki. Jelen esetben a beváltott 200,000 koronának 21-ikétől járó 5 napi $4\frac{1}{2}\%$ -os kamatja illeti meg. (Lásd: a 34. *tételt*.) A 45. *tétel*nél a pénztári jegyek kamatainak külön fölszámítása helyett az illetőnek folyószámláját a tőkével nem máról, hanem a jegyek kamatozásának napjától terheljük meg, úgy a mint ezt a kötvényekre nézve a 10. és 39. *tétel*nél tettük. Az 50-ik *tétel*nél az előbbi szakaszban tárgyalt az az eset van, midőn azokért az üzleti költségekért, melyeket az üzletnek

csak valamely ágáért adtunk ki: az ezt az ágot képviselő számla tartozik. Az ilyen költségekről saját tetszésünk szerint berendezhető segédkönyveket vezethetünk, melyekben a naponként előforduló fuvar, posta, háztartási és egyéb költségeket az egész üzleti időszakon át külön hasábokban jegyzünk, hogy az időszak végével a főkönyv megfelelő számláira csak a végösszeget vigyük át.

27. §. A franczia kamatos folyószámla.

(Tőke, kamat, berendezés, franczia, három első, 4—5, kamatozás, 30, váltó, kezdet, pénztár jut, követel, 63—2, követelés a tartozásin, vörös, vége, kamatszám, képlet, ellenkező, kamatszám-egyenleg, egyenlő, annyit tesz, kiszámítás, naponkint, kamatszám folyószámlának, után, jutalék, egyenleg, új, üzletbarátaink, meggyőződés, felfogás, főkönyv, leltár, salda conti, kivonat, levél, kiegyenlítés, forgalmi számtartás.)

Kamatos folyószámla alatt olyan *személyszámlát* értünk, melyen üzletbarátunk tartozásának és követelésének nem csak tőkéjét, hanem kamatját is nyilvántartjuk. A napló 51-ik és 52-ik tétele ilyen lezárt folyó számlák kamatait mutatja, s így itt van helyén a 4-ik tételhez elmondottakat kiegészítenünk. Kamatos folyószámla többféle berendezésű van. Legelterjedtebb az úgynevezett franczia rendszerű folyószámla. A 134—5. lapon a mieink is így vannak berendezve. Legelőbb tehát ezekkel kell megismerkednünk. Ebből a célból Singer & Sohnnak számláját tanulmányozva, a három első hasáb önmagát magyarázza. A 4-ik hasábban tételenként a kamatozás kezdetének ideje, az 5-ikben pedig a kamatozás tartama, vagyis: az van jegyezve, hogy üzletbarátunk minden egyes összeg után kamattal hány napra tartozik. Így látjuk, hogy a 34,982.96 K „egyenleg“ üzletbarátunknak múlt évről, vagyis: december 31-ikéről maradt tartozása lévén, a kamatozás is ekkor kezdődik. A kamatozás tartama a számla lezárásának napjáig, vagyis ama napig értendő, a melyen tájékozás vagy kiegyenlítés céljából üzletbarátunknak tartozását és követelését a számla alapján megállapítjuk. Ez — a megállapodáshoz képest — havonként, évnegyedenként, fél- vagy egész évenként szokott történni. A mi üzletünk csak januárra lévén szerkesztve: a folyószámlának is január végével kell záródni. Jelen esetben tehát a kamatozás egész tartama a havonként átlagosan vett 30 nap.

A január 26-án Singer & Sohnnak készpénz helyett küldött 160,000 K-nyi váltóról megjegyzendő, hogy az előbbi tételhez elmondottak szerint ez összeg kamatozásának kezdete arra a napra

esnék, a melyen azt üzletbarátunk rendszeresen kezelhette, azaz: az átvételt követő napra. A kamat-tartozás tartama tehát csak 29-ike és 30-ika volna. Azonban üzletbarátunk pénzhez a kapott váltó révén rendszerint csak a váltó lejáratának napján, azaz: április 1-én fog jutni. Április 2-ig tehát pénzét nem gyümölcsöztethetvén, tőkéjének eddig járó kamatait ő is tőlünk követelheti. E követelés tartama januárban 2, februárban és márcziusban 60, áprilisban 1, összesen 63 nap volna. A helyett tehát, hogy a 2 tartozási és a 63 követelési napot jegyeznők a számlára: a 2 tartozási nap beszámításával csak 61 követelési nap lesz könyvelve. Még pedig — mert a tőke maga a tartozási oldalon van — nagyobb nyilvántartás okáért egyelőre e 61 követelési napot is a tartozási oldalra jegyezzük. Csak hogy az ezen oldalon levő többi adatoktól eltérő módon, pl. vörös tintával (a nyomtatásban: kövér betűkkel), hogy így e követelési napok az ugyanabban a hasábban jegyzett tartozási napoktól feltűnően legyenek megkülönböztetve. Az ily tételeknél tehát, ha tartozási oldalon vannak, a kamatozás-követelést, s ha követelési oldalon vannak, tartozást, azaz: ellenkezőjét jelenti annak, mint a mely oldalon van. Így magyarázandó az is, hogy a 4-ik hasábban nem a kamatozás kezdetének, hanem végének napja van jegyezve.

A számla tartozási oldalán tovább következő 26., 29. és két 30-iki tételnek, valamint a követelési oldalon január 2-től bezárólag 27-ig jegyzett összes tételeknek, a 4. és 5-ik hasábban található adatai az éppen most elmondottak után külön magyarázatot nem igényelnek. Annál inkább ilyenre szorulnak mindkét oldalon a 6-ik hasábba vezetett kamatszámok, melyek mindig a számla lezárásakor számíttatnak ki és jegyeztetnek helyükre. Ezek származását és további célját a kamatszámítás következő képlete magyarázza meg:

$$K(am) = \frac{T(őke) \times I(idő) \times \%}{100}. \quad \text{A kamatszámok tehát a 3-ik}$$

hasábba jegyzett tőkék és az 5-ik hasábba foglalt napok szorzatának 100-al való osztása által jönnek létre és pedig — mint a tartozási oldalon látszik — a vörössel (nyomtatásban: kövéren) írt napok kamatszámai szintén vörössel irvák; mert ezek mint eredetileg az ellenkező oldalra tartozó kamatszámok most már oda viendők át. Így látjuk a Singer & Sohn számlájának tartozási oldalán létrejött vörös kamatszámok összegét, az 107,092-öt a követelési oldal 6-ik hasábján január 31-ről, mint túloldali vörös számokat jegyezve.

Ezután mindenik oldalon külön összeadjuk a kamatszámokat és ezeknek végösszege között mutatkozó különbséget mint a kamatszámok egyenlegét, a kisebb összeget mutató oldalra jegyezzük. Így látjuk Singer & Sohn számlájának tartozási oldalán a két kamatszámhasáb közti különbséget = 148,888 január 31-ről mint kamatszám-egyenleget jegyezve, úgy hogy ez által mindkét hasáb egyenlő 160,622 végösszeget mutat. Az ily egyenleg a tartozási oldalon annyit tesz, hogy több kamattal tartozunk üzletbarátunknak, mint a mennyit követelni jogunk van. A követelési kamatszám-egyenleg pedig az ellenkezőt jelenti. Singer & Sohn tehát 148,888-nak megfelelő kamatot követel. Ennek kiszámítása czéljából a fentebb bemutatott képlet szerint a 148,888-at szorozzuk (üzletbarátunk és köztünk vezetendő folyó számlák részére szerződésileg megállapított kamatlábbal): a $4\frac{1}{2}$ -el, vagyis: inkább ennek a vegyes törtnek $\frac{9}{2}$ áltörtté átalakított számlálójával és osztjuk 2×360 -al. Ez utóbbival azért, mert: az idő naponként, vagyis az év $\frac{1}{360}$ -ad részenként van számítva, s így ez is a 2-hez hasonlóan, mint nevező

szerepel. Ezek szerint a $148,888 \times 9 = \frac{1.339,992}{2 \times 360} = 1861.10 \text{ K-val}$,

mely összeget folyószámla-kamat fejében üzletbarátunk tőlünk joggal követelvén: azzal folyó számláját január 31-ről csakugyan elismerjük. Azaz: ez összeget üzletbarátunknak javára írjuk; formailag is az lévén az elv, hogy az ily kamat a folyószámlának arra az oldalára jő, melyen a kamatszámhasáb nagyobb összeget mutat. Ez azon 1861.10 K kamatösszeg, melyért a napló 51-ik tétele szerint — többekkel együtt — a kamatszámok tartozik a folyószámlának.

A kamatoknak ily módon való kiegyenlítése után még azokat a tételeket szokás a folyószámlába jegyezni, melyek éppen a lezárás alkalmával állapíthatók meg. Ilyenek az üzletbarátunk érdekében kiadott postabér, alkuszdíj, valamint — ha kikötve volt — a jutalék, azaz: bizományi díj is. Ennek kiszámításánál úgy járunk el, hogy a két ellentétes pénzösszeget mutató oldal közül a nagyobbikból levonjuk a nem jutalékos tételek összegét, s a maradvány után kiszámított jutalékkal a számlát megterheljük, vagyis: azt ennek tartozási oldalára írjuk.

Nem akarván gazdaságunkat a megérthetőség rovására szövevényesíteni, folyószámlánkon ily felszámítások nem fordulnak elő. Ezért azt most már egészen lezárjuk úgy, hogy az ellentétes oldalak pénzhasábjainak különbözetét mint egyenleget a kisebb oldalra írjuk.

A tartozási és követelési oldal akkor teljesen egyenlő végösszeget fog mutatni. Így látunk folyószámlánkon 97,722·62 K tartozási végegyenleget, mely mindkét oldal pénzhasábját 368,637·10 K-ra egyenliti ki, s mely egyenleg a tartozási oldalon lévén, szenvedő készletet vagyis: azt jelenti, hogy tőlünk üzletbarátunk ennyivel kapott kevesebbet annál, a mit mi tőle kaptunk. Más szóval: üzletbarátunk tiszta követelése ennyit tesz. Ezért ez a tartozási végegyenleg, a legközelebbi gazdasági időszakban mint követelési kezdő egyenleg fog, az újra megnyitandó kamatos folyószámlán mutatkozni.

A *napló* 51-ik tétele szerint azonban nemcsak Singer & Sohn, hanem még Erdélyi, Baranyai, Ivándy és Róth nevű üzletbarátaink részére is kamatos folyószámlákat vezettünk, a mint hogy ezek számlái a 134—5. lapokon láthatók is. Ezek tanulmányozását kíválóan ajánljuk az olvasó figyelmébe. Egyébiránt ezek mind a Singer & Sohn számlájánál előadott módon és alakban lévén vezetve, részletes tárgyalásukba már csak azért sem bocsátkozunk, hogy az olvasó ezeknek magától való megértése által tételről tételre meggyőződést szerezhessen, ha vajjon helyesen fogta-e fel a kamatos folyószámlát? Elégnek tartjuk tehát, csak arra utalni, hogy kezdő egyenlegeiket a december 31-iki leltár 6-ik tételéből merítik, s hogy ez *egyenlegek netto sommája a főkönyvi folyószámlán* van könyvelve. Az e számlákon mutatkozó passiv kamatokért pedig, a mint ezt Singer & Sohnnak 1,861·10 K kamat követelésénél láttuk, az 50—1. naplótétel szerint, a kamatszámra tartozik a főkönyvi folyószámlának és az activ kamatokért követel attól. Végegyenlegeik pedig a közelebbi gazdasági időszakról folytatólagosan vezetendő kamatos folyószámlák ellenkező oldalain és a 138. lapon látható január 31-iki, vagyis a végző leltárban fognak jelentkezni.

Nagyobb üzletekben a folyószámlákat egy vagy több külön könyvben, az úgynevezett folyószámlák könyvében, vagy egyenleg-könyvben (*salda conti*) szokták berendezni. E könyvből a megbízott üzletbarát a megbízó folyó számlájának kivonatát, másodlatát szokta a megbízónak megküldeni. A megbízó e kivonatot saját könyvei alapján megbírálja, s ha kifogása nincs, saját könyveit megfelelően lezárja, s a küldött kivonat helyességét vagy ennek aláírása által, vagy pedig külön levélben elismeri. Esetleg a lehető követelés tényleges kiegyenlítéséről gondoskodik. Annak ígérete

mellett, hogy a kamatos folyószámlára, s különösen ennek különféle nemeire 33. §-ban még visszatérünk, menjünk át a napló 53-ik tételének tanulmányozására. Csak azt jegyezzük itt még meg, hogy ebből a folyószámlából származott az állam *forgalmi* számtartása, melyre a 86. és későbbi §§-ban még visszatérünk.

28. §. Az anyag nyilvántartása a segédkönyvekben.

(Pénz, segédkönyv, folyószámla, részletes, anyagi, külön, minőség, raktárkönyv, kamatszám, vállalkozói, kamat, kamatszám.)

A főkönyv a nagyobb méretű gazdaság menetének elágazó és elaprósodó részleteit, ezek sokasága miatt, rendszerint még pénzügyekben sem mutatja ki, hanem ebben is csak a sommás eredményekre szorítkozik. Így láttuk már a 126. lapon, a napló 50-ik tételének tárgyalásánál, hogy az elérendő célok által meghatározott némely segédkönyveket vezetnünk kell. Így láttuk továbbá azt, hogy üzletbarátainkkal való pénzügyi viszonyaink részletes nyilvántartására is, külön személy-, vagyis: folyószámlakönyveket kell nyitnunk. Még kevésbé lehet a nagyobb méretű gazdaságban úgy járni el, a hogy mi a 25. §-ban, a 4-ik tüzifaszámlánál eljártunk. Ugy nevezetesen, hogy a főkönyv a gazdaság menetét és eredményét minden előforduló érték és mérték szerint, tehát a pénzen kívül még más anyagi mértékben is kifejezze. Ezért minden csak némileg nagyobb forgalmú gazdaságban, a főkönyv számlái csakis az illető dolog pénzügyi értékének nyilvántartására szorítkoznak. Az előforduló dolgok anyagáról, s az ebben történt változásokról rendszerint külön nyilvántartást vezetnek, mely az anyag minőségéhez képest raktár-, áru-, más- és másféle váltó-, értékpapir- stb. stb. könyv (rovany, rovanacs, rovanyszó!?) néven ismeretes és céljának megfelelő, tetszés szerinti berendezéssel bírhat.

Így szerkesztettünk mi is a 136. lapon raktárkönyvet gabona-árúinkról s az árukészletben előforduló minden változást, melyet a napló könyvelése folyamában a főkönyvi áruzámlára jegyeztünk, egyszersmind e raktárkönyvbe is lehető részletesen bevezettük. Erről az olvasónak az illető tételek fölkeresése alapján meg kell győződnie. Sőt arról is, hogy e könyv kezdő és végző pénzügyi egyenlege az áruzámla egyenlegeivel egyez. Figyelmünket itt még a már ismertetett kamatos folyószámlának a raktárkönyvben való

alkalmazása igényli, melynek alakja és számítás módja a folyószámlánál elmondottak után bővebb magyarázatra alig szorul. Itt is vannak kamatnapok és az ellenkező oldalra átvendő vörös számok. Itt is a kamatszámegyenlegből a tiszta kamat kiszámítandó stb., megjegyezvén, hogy a pénzegyenleg és a nyereség megállapításának módjára később visszatérünk. A dolog alapos megértésére u. i. tudnunk kell, hogy úgy az egész üzletben, mint ennek egyes ágainál az illető számlán mutatkozó nyereség- vagy veszteségben, nemcsak a vállalkozói, hanem az a nyereség vagy veszteség is benfoglaltatik, mely az üzletbe, illetőleg a különféle árúba fektetett pénzek cselekvő vagy szenvedő kamatai között mutatkozik. Hogy e kamatok kiszámíthatók legyenek, kamatos folyószámla módjára, az árúkönyvet a raktárba jött jószág árával, s ennek a fizetés napjától kezdődő kamatozásával megterheljük, ellenben a raktárból kiment árúért elismerjük. E módon a raktárkönyv külön ki fogja mutatni a kamat-, külön a vállalkozói nyereséget vagy veszteséget. A 45. 46. K kamatnyereséget, az üzleti összes aktív és passív kamatokat felölelő kamatszámla kapja, miért ez a napló 53. tétele szerint, az árúszámlának tartozik, az utóbbi pedig a kamatszámlától követel.

29. §. A nyers (próba) mérleg.

(Utolsó tétel, eredmények, lezárás, próba, önmagát kiegyenlítő, végösszegek, tételek, különbözetek, rovarcs, napló-könyvelés.)

Az utolsó csereügylet, mely gazdaságunkban létrejött, már a napló 49. tétele alatt fel volt jegyezve; mert a 27—28. §-ban utóbb tárgyalt 50—53. tétel alatt nem új gazdasági események fordultak elő, hanem már előbb létrejött és a különféle segédkönyvekben följegyzett eseményeknek csak eredményeit foglalják magukban. A naplóban ezután felsorolt többi tétel is mind ilyen eredmény-tétel. Hogy azonban ezeket a tételeket megérthessük: a főkönyv egyes önálló részeinek, a *számláknak lezárásával* kell megismerkednünk.

Mielőtt azonban a számlákat lezárnók: meg kell győződünk, ha vajjon a *naplótételek* kellően mind könyvelve vannak-e? Mert ebben az esetben minden tételnek két ellentétes számlán, az egyiken mint ugyanannyi mennyiségű tartozás és a másikon mint ugyanannyi mennyiségű követelés, s így a főkönyvben önmagát kiegyenlítőleg:

két irányban kell előfordulnia. De viszont a főkönyv számláin a lezárásig, csak a *naplónak* ily módon bejegyzett tételei foglalhatnak helyet. Ugy hogy, az összes számlák *tartozási* oldalán eddig könyvelt tételek *végösszegének*, ugyancsak az összes számlák *követelési* oldalán könyvelt tételek *végösszegével* egyezni kell.

Igy látjuk főkönyvünk üzlettételeinek sommáit a 137. lapon szerkesztett próba- vagyis: „nyers mérleg“ 3—4. hasábjában egymással végül teljesen egyezni. Nemcsak, hanem a kimutatás 5—6-ik hasábjában erősebb bizonyítékaul az üzleti tételek sommáinak számlánként való különbözetei is felsoroltatván: ezek is végösszegükben egymással egyeznek. A kettős könyvvitelben tehát a nyers mérlegnek ugyanaz a célja, a mi a XVI. fejezetben alább tárgyalt rovancsnak az állami könyvvitelnél t. i. a könyvelés mennyiségi helyességének a próbája.

A nyers mérleg azonban mennyiségileg is csak arról győz meg, hogy a tételek két irányban vannak könyvelve. Arról pedig, hogy *minden* tétel könyvelve van, meggyőződünk, ha a naplóbeli hitel és pénztári (bevételi és kiadási) tételek végösszegeit adjuk össze. Így:

$$2.370,392.40 + 464,248.06 + 454,208.94 = 3.288,849.40$$

Az eredménynek a számlák egyik-egyik oldala főösszegével, vagyis: a próbamérleg tartozási vagy követelési főösszegével szükségkép egyezni kell; mert a naplóban is *egyszer* minden tétel előfordul.

30. §. A részleges számlák lezárása.

(Egyenleg, készlet, raktárkönyv, leltár, előmérleg, fekvőségek, érték, különbség, pénztár, készpénz; leltár, váltó, elfogadványok, követel, árú, készlet, emelkedett, rozs, repcze, árpa, tengeri, különbség, megszemlélés, értékpapir, veszteség, folyószámla, ennek könyve, tiszta, kamatszámla, lejárat, három, nagy, holt, függő, fele, elveszett, árfolyam, időközi, közös, letéteményezett, letét, biztosítás, veszteség, elhelyezés, foglaló, kamat, költség, háztartás.)

Meggyőződven valamennyi tétel helyes könyveléséről: hozzáfoghatunk a részleges számlák lezárásához. Ebből a célból ki kell keresnünk minden számlának az egyenlegét, esetleg egyenlegeit. Ha a főkönyvi számlák támogatására kellő segédkönyveket vezetünk: ekkor ezekből minden egyes számlának vagyonkészletét, vagyis: készletegyenlegét alkatrészeivel együtt éppen úgy megtudjuk, a mint ezt a 26. §-ban magáról a számláról megtudtuk. Vagy a mint a 28. §-ban raktárkönyvünk alapján gabonakészletünket, az áruszámla lezárása alkalmával a nélkül tudjuk, hogy

a raktárba menve e készletet tényleg megmérnünk kellene. Kellő segédkönyvek hijában pedig nincs más mód, mint a vagyonszámlát in natura megmérni s így leltárilag felvenni úgy, a mint ezt a 25. §-ban 5. kőszénszámlánál láttuk. A gabonarakción kívül pl. a fekvőségekről, váltókról, értékpapirról stb. nyilván tartásunk nem lévén, kénytelenek vagyunk leltárt csinálni. Ez a leltár a 138. lapon, úgy mutatja az üzleti időszak *végén* mutatkozó vagyont részleteesen, a mint a 118. lapon bemutatott *kezdő* leltár azt az üzlet kezdetén kimutatta. Az üzleti időszak végén szerkesztett leltár lesz, a következő üzleti időszak kezdő leltára és így tovább időszakról időszakra. Mellőzve tehát egyelőre az előmérleg-számlát, melyről a napló két első tételének tárgyalásakor már úgy is szólottunk, s mely úgy is csak legvégül, a zárószámlák eredményével záródik, egyenesen a *fekvőségek* számláját vesszük tárgyalás alá.

Minthogy az üzlet folytán szerzett birtokainkat újból eladtuk, s így most is csak eredetileg birt fekvőségeink vannak birtokunkban: ezért a kezdő leltárból az ezekre vonatkozó adatokat átvezetjük a végző leltárba. Értéküket pedig mint cselekvő készletegyenleget (12,000 K) könyveljük a számla követel oldalán: abból a befogásból indulva ki, hogy a mint az üzlet kezdetén a számla vagyont a kezdeti vagyonszámlától kapta, s azért annak tartozott; úgy most az üzlet végén meglevő vagyont a végvagyon- vagyis utómérleg-számlának adja s azért ettől: követel. Ezután a számla mindkét oldalát külön összegezván, a kettő közti különbséget, a kisebb oldal alá írjuk, mi által a számla lezárva van. A jelen esetben mutatkozó 39,300 K különbség a tartozási oldalra jó és ugyanannyi nyereséget jelent; mert az ez oldalon könyvelt két tartozási tétel 172,700 K-nyi értékének 212,000 K-nyi követelésünk felel meg. Ha tehát az utóbbinak megszerzése nekünk csak az előbbi kisebb összegbe került, akkor a kettő közti különbség szükségkép: nyereség. Ha azonban a készlet könyvelése után is a követelési oldal volna a kisebb, vagyis: a különbségnek ez oldalra kellene jönni, akkor az: veszteséget mutatna.

A *pénztár-számlán* a 26. §-ban 5-ik naplótételnek magyarázatánál mondtak szerint: a naplóban mutatkozó összes készpénz-bevétel és kiadás egy-egy tételben van könyvelve. E számla kész vagyona tehát a pénztárban levő készpénz s ennek a naplopénztári hasábjában mutatkozó maradvánnyal egyenlőnek kell lenni. (A napló

készpénz hasábjai a pénztári külön segédkönyvet pótolják.) Az előbbi számlánál értelmezett célból és felfogás szerint a 10,039.12 korona készpénz tehát előbb a leltárba, s azután cselekvő készlet-egyenlegül a számla követelési oldalára jő, mi által az kiegyenlítve s így lezárva is van.

A *váltótárcza-számla* a tárczáunkban, birtokunkban volt vagy levő helybeli és idegen váltók értékét mutatja ki. A meglevő váltók most is tárczáunkban lévén: az ezeket nyilvántartó segédkönyv (rovany, rovanyzó) hiányában ez mutatja a számla kész vagyonát, vagyis: a Csekő és a Concordia 107,186 K értékű elfogadványait. Ez tehát a leltárba és egyenlegül a főkönyv követel oldalára, mint cselekvő készlet jegyeztetik. Ez utóbbi bejegyzés által a két ellentétes oldal kiegyenlítve s így a számla lezárva is van.

Az *árúszámlánál*, tekintettel az anyag nyilvántartásáról a 28. szakaszban mondottakra, kezünkbe vehetjük a raktárkönyvet, s ebből megállapíthatjuk, hogy a raktárba jött 15,300 mm. búzából 12,800 adatott el, s így a raktárban 2500 métermázsának kell lenni. Fentebb mondottak szerint ezt, mint készvagyont a leltárba, s mint készlet-egyenleget a raktárkönyv erre hivatott hasábjába jegyezzük, az emelkedett árakhoz képest 21 K-ra tévén búzáunk métermázsájának értékét. Átmenve a rozsra: azt látjuk, hogy ez mind eladatott. Így a repcze is. Ellenben az árpából és tengeriből még van készletünk. Ezzel is a búzához hasonló módon járván el, látjuk, hogy árpakészletünk 1200 q 15.80 Kjával és tengerikészletünk 200 q 12.20 Kjával, összesen 73,900 K-át ér, melyet most már az árúszámla követelési oldalára jegyzünk. Ez által a két ellentétes oldal pénzhasábjai, úgy mint a fekvőségeknél, kiegyenlítve nem lévén; záregyenlegül a 18,894.28 K különbséget a kisebb oldal alá írjuk. A számla tehát le van zárva, a nélkül, hogy a raktárban lettünk volna, mert raktárkönyveinkben a gabonakészletünkre vonatkozó adatokat feltaláltuk. (Ezzel ellentétben pl. a váltótárcza-számlának értékét, magából a váltókat fizikailag tartalmazó tárczából kellett megállapítanunk.) A gabonaraktárba tehát most már nem azért megyünk, hogy mennyi a készlet? hanem, hogy ott van-e ez?

Az *értékpapírszámla* készlete is a tárczában lévén, segédkönyv hiányában annak mennyiségét: a 6840 K-át innen vesszük, s ezt úgy a leltárba, mint a főkönyvbe bejegyezzük. Ez által azonban nem csak hogy a két oldal kiegyenlítve nincs, hanem a követel oldal még mindig kisebb a tartozásnál, vagyis: követelésünk értékpapi-

rokban kisebb, mint a tartozásunk. Az egyenleg tehát veszteséget mutat.

A *folyószámlának* úgy nyeresége és vesztesége (mely a 30-ik szakaszban tárgyalt 51. és 52. tételből, illetőleg a folyószámlák 58.90 és 2571.70 K kamatösszegeiből áll, s így a kamatszámmlára vitettek át) mint szenvedő vagyongészlet (mely a leltárba mint tiszta teher jelentkezik) a részletes folyószámlakönyvből merithető. A teher-vagyon a személyszámlák tartozási, az érték-vagyon a követelési záróegyenlegekből, a tiszta érték-vagyon a tartozási és követelési egyenlegek összegeinek különbségéből áll. E különbséget: 117,247 K-át a főkönyv folyószámlájának kisebb oldala alá írjuk, s ez mint tartozási egyenleg zárja a számlát.

A *kamatszámlának* érték- és tehervagyon a kamatköveteléseinkből és tartozásainkból áll. E célból az egész naplón végig menve keresnünk kell azokat a tételeket, melyek kamatozással járnak. Ilyen a napló 20-ik tétele, mely alatt tárgyalt 20,000 K-nyi követelésünknek január 13-ától maig járó kamatja, mely 75.56 K-át tesz. Továbbá a napló 3-ik tétele, mely alatt tárgyalt Csekő-féle 59,186 koronás és márczius 1-én esedékes, valamint 38 tétele, mely alatt tárgyalt váltókból még a tárczáinkban levő 48,000 K csak április 1-én lesz esedékes. Ezek a lejárat napjáig járó kamatokkal névértékük-nél kevesebbet érnek. A megfelelő 638.40 K tehát kamattartozást képez, s ezzel a számlát megterheljük. Ugyanezeket az összegeket egyszersmind a leltárba és a kamatszámmlába is bevezetjük. Míg a két oldal közti 2604.24 K különbség bejegyzésével kiegyenlítjük és bezárjuk a számlát. Ezen a számlán tehát nem kevesebb mint *három egyenleg* van.

A *Nagy János*nál bekebelezett követelések, a Foncière biztosító-társaság, az elfogadott váltók és az utalványok számlája kivétel nélkül a két oldal közti különbségnek egyszerűen a kisebb oldal pénzhasábjába való bejegyzése által egyenlítődnék ki és záródnak le. A *Nagy János birtokeladási* külön számlája úgynevezett holt számla. Mert tartozásai és követelései egymást, s így a számla önmagát kiegyenlítvén, megszűnik a gazdaságban tényező lenni.

A *függő követelések* számláján a napló 26-ik tétele alatt tárgyalt Szomjas-féle 24,000 K tartozásnak csak felét tartjuk behajthatónak. Ez a számla cselekvő vagyonát, s a követelés elveszett másik fele, ennek veszteségét képezi. Ez összegek kiegyenlítik és zárják is a

számlát. Az *árfolyamos pénzek* számláján levő egyenleg csak a nyereség- és veszteség-számlát illetheti; mert tárczáinkban ilyen pénz nincs, s így e számlának kész vagyona nem lehet. Az *időközi* nyereség- és veszteség-számla egyenlege csak az eredmény számlára tartozhatik. A *közös ingatlanok* számlája a gazdaság folyamán — kihalt. A *letéteményezett értékpapírok*, s a *letétek* számlája tárczáinkban lévő vagyonunk értékével, mint egyenleggel záródik.

A *biztosítási* dijszámlának 4621.20 K tartozása van, melyből erre az üzleti időszakra 3741.20 K esik. Ezen kiadásért semmi elszámolható, vagyis: dologi jószág nem vétetvén be: kettős rendszerű könyvvitelben mint tiszta veszteség jelentkezik. A két oldal közti egyenleget képező 880 K már fizetett összeg az üzleti időszakon túl eső időre esvén, mint a számla vagyona jó tekintetbe, vagyis: a követelési oldalra könyveltetik. Az *elhelyezések* számlája ama pénztárjegyeknek tárczáinkban levő készletével záródik, melyekben pénzünk gyümölcsöztetés végett elhelyezve van, s mely készlet mennyiségét a két oldal közti egyensúly adja.

A *foglaló* pénzek számlája is a két ellentétes oldal közti különbözettel záródik. Csakhogy itt e különbözet az egész tartozási összeg; mert e számlának követelési oldalán mi sincs könyvelve. Az *elhelyezések kamatszám lája* mint egyenleggel, az elhelyezések számláján levő kész vagyon kamat összegével záródik. Az egész üzleti tiszta költség a veszteségszámlára megy a tartozási oldalon könyvelt ama 1753.04 K-val együtt, melylyel pl. még adó fejében tartozunk. A *háztartási* számla egész tartozása mint üzleti veszteség, egyenlegül jó a követel oldalra.

31. §. A napló és a főkönyv lezárása.

(Egyenlegek naplózása, eredmény számla, nyereség-veszteség, utómérleg, készletek, előmérleg zárása, új előmérleg, készletek az új számlákon.)

Az eddigiekben, a fekvőségek számlájától a háztartási számláig, a gazdaság egyes önálló részeit felölelő részleges számlákat, úgy a készvagyont mint az eredményt mutató egyenlegekkel lezárván, czélszerű szokás az, hogy végül az egyes számlák *lezárásánál* mutatókozó egyenlegeket is *naplózzák*.

Ebből származik az, hogy a napló 54—55-ik tétele alatt úgy a cselekvő, mint a szenvedő eredményegyenlegek mind felsorolva

vannak. Még pedig a 25. §. 3. B) pontjában elmondottaknak megfelelőleg, vagyis: úgy hogy az eredményszámla minden nyereségért tartozik és minden veszteségért követel. Mind ezek az egyenlegek alapos megismerés czéljából, a főkönyvben az illető számlákon fölkeresendők, s a napló 54-ik és 55-ik tételével összehasonlítandók. Ezeknek a részleges számla-egyenlegek tartozási és követelési összegeinek felel meg, kettős rendszerű főkönyvünkben a 133-ik lapon szerkesztett eredményszámla. Ennek tartozási oldalán az előbb említett nyolcz tartozási tétel végösszege 29,475.34 K és követelési oldalán a másik négy számla végösszege 70,329.76 K van könyvelve. Az eredményszámla egyenlege, úgym int a 25. §. 3. B) pontja alatt tárgyaltuk, az előmérleg-számlára megy át. Példánkban 40,854.42 korona nyereség mutatkozik, melyet a napló 54-ik tételének utolsó bekezdése szerint, az előmérleg (1) számla ellenkező, vagyis: követel oldalára vittünk át.

A napló 56-ik tétele alatt az utómérlegszámla tartozik a tizen-négy részletszámlának: ezek értékvagyonát mutató cselekvő készlet egyenlegeikért (483,152.42 K-ért) és az 57-ik tétel alatt megfordítva az követel: egyelőre csak hét számlától ezek tehervagyonát mutató tartozási egyenlegekért (161,381.64). A 321,770.78 K egyenleg az előmérlegszámlára jó, még pedig ha — mint a jelen esetben is — követelési, vagyis tiszta értékvagyont mutat: ekkor annak tartozási, ellenkező esetben pedig követelési oldalára. Ezt mutatja a napló 57-ik tételének utolsó bekezdése, mely szerint az egyenleg az előmérleg (1) számla ellenkező, vagyis: tartozási oldalára vitetett át. A nyereség- és veszteség-, valamint az utómérleg-számlán mutatkozó egyenlegeknek ily módon való átvitele által az előmérlegnek is ki kell egyenlítődni, föltéve: hogy számláinkat számszerint is helyesen zártuk le. Mindezeket igazolja a 138. lapon január 31-én felvett leltár is, mert az ezen kimutatott cselekvő és szenvedő vagyon, részleteiben és eredményeiben az előadottakkal összevág.

Az üzlet tovább folytatása esetében a le nem zárt és *megfordított* utómérleg (végvagyon) számla fogja a jövő üzleti időszak előmérlegét képezni. Ezt jelzi az utómérlegen I/31-én mutatkozó 483,152.42 K tartozási és 161,381.64 K követelési vagyonnak II/1-én az ellenkező oldalra való átvitelét, hogy így — mint ez a napló 1-ső és 2-ik tételénél előadva lett — a gazdát képviselő előmérleg tartozzék a gazda tartozásaiért megfelelő részletszámlák-

nak és ezektől követeljen a gazda vagyonaért. A részletszámlák pedig egyenként az előmérleg tartozásaiért leltár szerint követelnek és az előmérleg követeléseikért leltár szerint tartoznak. Ennek felelnek meg a részletszámlák II/1-ről keltezett és az ellenkező oldalról áthozott egyenlegtételei, úgy a mint azt a 25. §. 4. pontjában kifejtettük.

32. §. A kettős számtartás különféle rendszerei.

(Elvek, különféleségek, rendszerek, kettő, előfordulás, elnevezés, lényeg, jelleg, egyenként, összesítve, példánk, általános, idő és jelleg, kezdő, sommás folyó számla, két érték, végző, franczia, készpénz és hitel, prima nota, pénztárkönyv, gyűjtőkönyv, sommás, olasz, egy tétel, végösszeg, segédkönyvek, egyszerű, kettős, szimpleksz, ellentétes, egyik, kereskedelmi, személyszámlák, leltározás, hozzáadás.)

A kettős könyvvitelt úgy és abban a rendszerben és alakban adtuk elő, a melyben annak elveit, lehetőleg a gyakorlatnak megfelelőleg is, legvilágosabban ismertetni véltük. Ezt azért hangsúlyozzuk, mert a kettős könyvvitel körében, úgy az irodalomban, mint a gyakorlatban a *legkülönbözőbb eljárásokkal* és alakzatokkal, a naplónak, segédkönyveknek, sőt a számláknak is *más és más berendezésével*, s a tételeknek egymástól teljesen elütő felfogáson alapuló *könyvelésével* találkozunk. Mindennek azonban minket, kik elvek szerint járunk el, megzavarni nem szabad. A kettős könyvvitel lényege, az egésznek és részleteinek célja és összefüggése az előző szakaszokban úgy tárgyalatott, hogy az előadottak és a még következők gondos tanulmányozása és összevetése alapján, a kettős könyvvitelnek, a különféle gazdaságok és ezek vezetőinek egyéniségéből folyó észszerű változásai könnyen megérthetők lesznek. Ezért az egyes részleteknek cél és tetszés szerinti változásait és alakításait mellőzván, a kettős könyvvitelnek csak azzal a két rendszerével foglalkozunk még, melyek leginkább *franczia* és *olasz* rendszer néven lettek ismereteseek és elterjedettek.

E két rendszer között lényeges különbség nincs; mert minden névvel nevezhető könyvviteli rendszerben legelőbb is előfordulásuk sorrendjében kell a gazdasági eseményeket följegyezni. Az, hogy e följegyzés a kettős (kereskedelmi) rendszerben *előjegyzéknek* vagy naplónak neveztetik-e? mellékes dolog. A lényeg: az üzleti eseményeknek kronológiájuk, előfordulásuk rendjében való följegyzése. Ezután minden rendszer szerint az üzleti eseményeknek jellegük

(címük, nevük) szerint való csoportosítása következik. Ha az *első* följegyzésből az egyes üzleti események, az ezek csoportjainak befogadására szánt *főkönyvi számlákra egyenként* vezettetnek át: akkor a kettős könyvvitelt *francziának* nevezzük. Ha pedig az egyes üzleti események először időszakonként, pl. havonként valamely számviteli iratban számlánként összesíttetnek, s csak az így mutatkozó *összegek sommásan vitetnek át a főkönyvbe: akkor olasz* rendszerű a kettős könyvvitel. Eme tisztán alaki eljárásban rejlik a két rendszer közti különbség.

Az előbbi szakaszokban bemutatott kettős könyvelés egészben a *francia rendszer* szerint van szerkesztve. Mert az első följegyzést magában foglaló naplóból, melyben nemcsak az üzleti események, hanem minden egyes tételnek könyvelési tervezete is foglaltatik, a tételek közvetlenül és legtöbb esetben részletesen lettek a főkönyvbe könyvelve. Csak az általános számláknak, vagyis: az elő- és utómérlegnek, s az eredményszámlának tételeit könyveltük rövidség okáért sommásan, még pedig tekintettel a kezdő és végző leltárra, minthogy ezekben a vagyon úgy is részletezve van. A francia rendszer szigorú alkalmazásával az egész kettős könyvvitel csak az idő és jelleg szerinti följegyzésből, vagyis (a segédkönyvek s egyéb följegyzések mellőzésével): a naplóból és főkönyvből állhat, úgy a hogy a 25. §-ban tárgyalt gazdaságé van. Vagyis, hogy a leltárnak cselekvő vagyont mutató tételei a vagyonszámla követelési oldalán, a terhet mutatók pedig ennek tartozási oldalán részletesen felsorolva könyvelhetők. Ez által a *kezdő leltár* tehető fölöslegessé. A *sommás folyószámla* és még inkább a külön folyószámlakönyv is mellőzhető; mert üzletbarátaink kamatos személyszámlái elhelyezhetők magában a főkönyvben, s ezek egyenlegei egyenként vihetők át az utómérlegre. A kettős értéket, anyagot és pénzt képviselő számlák is *mindkét értékről*, sőt még a folyó kamatokról is szerkeszthetők külön segédkönyvben is. De szerkeszthetők magában a főkönyvben is, mi által a különféle anyag, váltó, árú, értékpapír, aranypénz stb. külön nyilvántartása magában a főkönyvben és az illető számlán eszközöltetik, úgy a mint a 25. §-ban a tűzifaszámlánál láttuk. A *végző leltár* pedig a cselekvő és szenvedő végvagyonnak, a végvagyon vagyis: utómérlegszámla tartozási és követelési oldalon való részletes felsorolása által lesz nélkülözhető. Úgy hogy a francia rendszer szigorú követése mellett, az egész üzlet menete úgy írható le a naplóban és főkönyvben, hogy a kettőből bár-

mely üzleti eseményre vonatkozó, bármely felvilágosítást megszerezhetni.

Az olasz rendszernél a hitelügyletek és a készpénzes üzleti események első följegyzése külön-külön szokott történni. Az első előjegyzékbe (*prima nota*) jegyeztetnek úgy, mint ezek francia naplónkban is följegyezve vannak, vagyis: úgy, hogy az előfordult üzleti események az emlékezetnek megtartassanak. A készpénzes üzleti eseményekről *külön pénztárkönyv* lesz vezetve, úgy mint készpénzes tételeink a 119. lapon kezdődő naplónknak bevételi és kiadási hasábjába iktatva vannak. Az így szerkesztett *külön elő- és külön pénztárkönyv* tételei egy *gyűjtőkönyvben* (ez hibásan naplónak, zurnálnak is szokott neveztetni) időközönként, de legtöbbször havonként rendeztetnek, úgy mint most említett naplónk tételeit mi rendeztük a 139—140. lapon. Vagyis: úgy, hogy az elő- és pénztárkönyv szerint cselekvőleg és szenvedőleg abban a hónapban előforduló valamennyi tétel számlánként a gyűjtőkönyvbe összevonatván: innen csak ezek *sommája könyveltetik* számlánként. Ezek szerint az olasz főkönyv számláira minden hónapban legfeljebb csak egy tartozási és egy követelési sommás tétel könyveltetik. Az eredménynek azonban, francia vagy olasz legyen a könyvelés rendszere, különböznem szabad. Így: olasz rendszerű gyűjtőkönyvünk végösszege, minthogy ebben már a hitel- és pénztárügyletek, sőt még a kezdő vagyonszözegek is bennfoglaltak, a francia rendszerű könyvünkből készült próbamérleg végösszegevel egyezik. Lásd: a 29. §-ban nyers, vagyis: próbamérleg értelmezését.

Az olasz rendszer egyik sajátosságának tartják a segédkönyvek nagy számát. Így a már eddig ismert folyószámlák és anyagnyilvántartáson kívül még levél, váltóárú, számla, másolati, lejárat (scadenza), szállítási, bevásárlási, eladási, árverési, bizományi, vásári stb. stb. könyvek fordulnak elő, melyek azonban az üzlet kellő nyilvántartása céljából a francia rendszernél is előfordulhatnak. Egyébiránt a francia rendszert a gyakorlat emberei a nagyobb üzleteknél, melyeknek terjedelménél fogva minden ága-bogára egy külön könyv szükséges, alkalmazhatónak nem tartják. Ritkán is alkalmazzák.

A francia rendszerű könyvvitelnek némely tökéletlen változatait *egyszerű kettős* (?) könyvvitelnek szokták nevezni. Helyes volna az elnevezés akkor, ha ez alatt csak valami *szimplekszet* értenének. De tényleg nem így van; mert ugyanezek az egyszerű alatt *egyszerest*

érteneik és csakis az olasz rendszert tartják kettős könyvvitelnek. Pedig az elmondottak után nem szükséges tovább bizonyítani, hogy észszerűen *minden oly könyvelés*, melyben a csereügylet mindkét oldala mint ellentétes mennyiség könyveltetik: csak *kettős lehet*. Egyszeres ellenben mind az a könyvelés, melyben a csereügyletnek *egyik* oldala által, *egy irányban* előidézett vagyonváltozás, mint önálló mennyiség könyveltetik. Ezt tagadni annyi volna, mint azt állítani, hogy kettő, mennyiségileg nem kettő, hanem egy, s megfordítva: az egy pedig kettő. Kereskedelmi könyvvitel tehát elvileg csak kettős lehet, bármily hiányos, szimpleksz, tökéletlen stb. legyen is egyébiránt a rendszer, melyben e könyvelési mód néhol alkalmaztatik.

Ilyen nevezetesen az, midőn a főkönyvben csak személyszámlák vannak, úgy hogy ezek lezárása után csak üzletbarátaink tartozását vagy követelését ismerjük. Vagyonunk mennyiségét és minőségét, valamint ennek a gazdaság folytán egészben való szaporodását vagy kevesbedését pedig csak leltározás alapján tudjuk meg, úgy mint azt a 25. §-ban, az 5. kőszén-számlánál láttuk. E mellett az eljárás mellett vagyoni állapotunkat, úgy a hogy az által tudjuk meg, hogy üzletbarátainknál levő tiszta tartozásunkhoz vagy követelésünkhöz raktári vagyonunkat adjuk hozzá. Így azután látjuk, hogy mennyi a testetlen és testes vagyonunk összege.

33. §. A helvét és angol folyószámla.

(Ellenkező, kamatozás, nem kamatozás, nemleges, vörös, kisebb, egész, egyenlegek, angol, esetről esetre, kamatszám.)

Singer & Sohnnak számlája a következő 141-ik lapon, a helvétnek nevezett módszer szerint ki is van dolgozva. Alakilag teljesen megegyez ez a francia módszerrel, csak hogy a napok számításában éppen az ellenkező rendet követ.

A francia folyószámla (a 134—135. lapon) abból az időből, melyre a folyószámla szól, a javára vagy terhére irt összegek *kamatozó időszakát* veszi számításai alapjául. Vagyis: azt számítja, hogy üzletbarátunk az összegnek terhére vagy javára írása idejétől a folyószámla lezárásának napjáig: hány napi kamattal tartozik, vagy: hány napi kamatot követel? s e kamatokat azután felszámítja, vagyis: ezt a nagyobb kamatszámot és így nagyobb kamatozási időt mutató oldal tőke összegéhez adja.

A helvét ellenben abból az időből, melyre a folyószámla szól, a javára vagy terhére írt összegek *nem kamatozó időszakát* veszi számítása alapjául. Vagyis azt számítja, hogy az összegeknek üzletbarátunk terhére vagy javára írása idejétől visszafelé a számla megnyitása napjáig: hány nap mult el. És minthogy üzletbarátunk e napokra kamattal sem nem tartozik, sem ilyet nem követel: ezekből oly nemleges értékű kamatszámok jönnek létre, melyek természetükre nézve a francia folyószámlánál ismertetett vörös (kövér) számokkal teljesen megegyeznek, s a melyek épp ellenkezőjét jelentik annak, mint a mely oldalon vannak. Ezért a kamatszámok egyenlegéből folyó kamatok nem mint a francia folyószámlánál: a nagyobb, hanem ellenkezőleg a kisebb kamatszámot mutató oldalra vitetnek át. E rendszernél nincs vörös szám, s ez nagy előny.

Így találjuk helvét folyószámlánkon a 4-ik és 5-ik hasámban kamatozó időszakot deczember 31-ére visszaszámítva. A lezárásnál pedig legelőbb is a nyers tőkeegyenlegnek (95,861.52 K) a — nemleges — kamatozó egész időszaki kamatszáma tétetik ki, minthogy ezután az egész időszakra nem jár kamat. Ezután a kamatszám-egyenleg és ugyanerre az oldalra az ebből (már ismert módon) kiszámított kamategyenleg és végül a folyószámla-egyenleg lesz kiszámítva.

A francia és helvét folyószámlának kamatszám-egyenlege, s ennek folytán a kamat- és folyószám-egyenleg között is egy különbség mutatkozik. És csakugyan a helvét folyószámlát, nem lévén egészen pontos: ritkábban használják.

Legpontosabb és legvilágosabb a folyószámla-módszerek között az angol, mely a 142. oldalon látható. E módszer a tőkét, a kamatozó időszakot, s ebből kifolyólag a kamatszámot is ügyesettől ügyesetig tisztán (netto) számítja. Így látjuk angol folyószámlánkon, hogy Singer & Sohn kezdő 34,982.96 K (T) tartozásáért, csak a legközelebbi ügyesetig terjedő két napi kamatszámot írunk és hogy január 2-ről kelt 132,000.— K (K) követelése előbbi tartozásaiból levonatván: a maradót tiszta (K) követelés után újból csak a legközelebbi esetig terjedő három napi kamat jó számításba. És így tovább, míg végül a kamatszám-, kamat- és számla-egyenleggel ez is záródik.

LELTÁR

1901. december 31-ikén.

Sorsz.	S z ö v e g	Egyenként		Összesen	
		K	f	K	f
	a) Érték.				
1	Fekvőségek:				
	Egy ház Ujfaluban	4,000	—		
	Ugyanott külső birtok	8,000	—	12,000	—
2	Készpénz			9,121	96
3	Váltókövetelés:				
	Ábel M. 1902. I/20-án lejáró elfogadványa	18,271	90		
	Szomjas H. 1902. I/15-én lejáró elfogadványa	24,000	—		
	Csekő Z. 1902. I/15-én lejáró elfogadványa	36,000	—	78,271	90
4	Árúkészlet:				
	1000 métermázsa búza 19.— K-jával	19,000	—		
	800 „ rozs 14.— „	11,200	—		
	700 „ árpa 14.90 „	10,430	—		
	900 „ tengeri 11.— „	9,900	—		
	1000 „ repce 25.40 „	25,400	—	75,930	—
5	Értékpapir-készlet:				
	10000 K névértékű 6 ⁰ / ₀ értékpapiros 118 K-val	11,800	—		
	2000 „ „ 4 ⁰ / ₀ „ 85 „	1,700	—	13,500	—
6	Folyószámla-követeléseim:				
	Erdélyi Károly Pécssett	21,600.	—		
	Róth Miksa Pozsonyban	5,760.	98		
	Singer & Sohn Bécsben	34,982.	96	62,343	94
	Levonva ebből folyószámla-tartozásaimat:				
	Baranyai Károly Vácson	30,688.	56		
	Iványdy M. Pozsonyban	10,644	28	41,332	84
7	Kamathátralékok:				
	10000 K névértékű 6 ⁰ / ₀ értékpapir után 1/2 évre	300	—		
	2000 „ „ 4 ⁰ / ₀ „ „ 1/2 „	40	—		
	Nagy Jánostól 200,000 K után 1901. június 30-tól	6,000	—	6,340	—
8	Betáblázott követelés Nagy Jánostól			200,000	—
	Értékvagyon			416,174	96
	b) Teher.				
9	Fonçière biztosító-társaság			3,120	—
10	Birtokomban lévő váltók előre megkapott kamatja			138	60
11	Váltótartozásom: 1902. I/1-én lejáró 3 darab			132,000	—
	26,400 K-ás elfogadványom fejében				
	Tehervagyon			135,258	60
	Tiszta értékvagyon			280,916	36
	Összesen			416,174	96

N A P L Ó.

Folyó szám	A főkönyv lap, melyen a számla		1902-iki január havi	Hitel- ügyletek		K é s z p é n z					
	tar- tozik	kö- vetel		bevétel		kiadás					
				K	f	K	f	K	f		
			— 1 —								
1	1		Nyolcz számla — Előmérlegnek : 416,174.96								
	2		Fekvőségek számlája	12,000	—						
	3		Pénztár-számla	—	—	9,121	96				
	4		Váltótárcza-számla	78,271	90						
	5		Árúszámla	75,930	—						
	6		Értékpapir-számla	13,500	—						
	7		Folyószámla	21,011	10						
	8		Kamatszámlla	6,340	—						
	9		Nagyl.-nál bekebelezett követeléseim számlája	200,000	—						
2	1		Vagyonszámla—Három számlának: 135,258.60								
	10		Foncière bizt. társaság számlájának	3,120	—						
	8		Kamatszámllának	138	60						
	11		Elfogadott váltók számlájának	132,000	—						
			— 2 —								
3			Csekő Zs.-nek eladok 1901. márczius 1-én lejáráó váltóért								
			800 mm. buzát 20. — K-jával = 16,000.—								
			900 " repczét 26. — " = 23,400.—								
			700 " tengerit 11.90 " = 8,330.—								
			800 " rozst 14.32 " = 11,456.—								
4	4	5	Váltótárcza — Árúszámlának	59,186	—						
			Singer & Sohn értesít, hogy a nála telepí- tett és tegnap esedékes elfogadványomat beváltotta								
	11	7	Elfogadott váltók — Folyószámlának	132,000	—						
			— 3 —								
5			Áron M.-nek eladok 8000 K névértékű 60/o-os értékpapirt 118 K-jával és a le- járt 2 napi kamat megtérítése mellett								
			Pénztár-számla — Két számlának								
		6	Értékpapir-számlának	—	—	9,440	—				
		8	Kamatszámllának	—	—	2	66				
6			Erdélyi Károly készpénz-küldeménye								
		7	Pénztár-számla — Folyószámlának	—	—	36,804	10				
			— 4 —								
7			Erdélyi K. kérésére Kovács K.-nak Székes- fehérvárra készpénz-küldemény								
		7	Folyószámla — Pénztár-számlának	—	—	—	—	9,790	72		
8			Senky Viktor készpénzfizetése, hogy ezért neki Bécsben az ő rendeletére és látra								
			Átvitel	733,497	60	55,368	72	9,790	72		

Folyó szám	A főkönyv lap, melyen a számla		1902-iki január havi	Hitel- ügyletek		K é s z p é n z			
	tar- tozik	kö- vetel		K	f	bevétel		kiadás	
						K	f	K	f
			Áthozat	733,497	60	55,368	72	9,790	72
			Singer & Sohn által fizetendő utalványt adjak						
	12		Pénztárszámla. — Utalványszámlának --- ---	—	—	10,000	—		
			— 5 —						
9			A leltárban előforduló 10,000 K névértékű 6 ⁰ /o-os és 2000 K névértékű 4 ⁰ /o-os aranyértékű papiros 1902. január 1-én esedékessé vált szelvényeit a „Magyar általános hitelbanknál” beváltom. Az arany árfolyama 18.90						
	8		Pénztár-számla — Kamatszámlának... --- ---	—	—	401	62		
10			Erdélyi Károly felhiv, hogy küldjek neki 2000 K névértékű 6 ⁰ /o-os és 2000 K névértékű 4 ⁰ /o-os aranyértékű papirost; kamatkiegyenlítés céljából folyószámláját 31-diki értékkel terhelem meg. Az árfolyam 117 illetőleg 84						
	7	6	Folyó-számla — Értékpapir-számlának... --- ---	4,020	—				
			— 6 —						
11			Nagy Jánosnak az a birtoka, melyre a leltár szerint 200,000 K-ám van első helyen bekebelezve, a 2-dik árverésen 160,700 K az ottani törvényszék 55,632/1882. sz. végzése szerint jogérvényesen rajtam maradt. Addig is míg e vételáríránt a törvényszék intézkednék:						
	2	13	Fekvőségek — Nagy János birtokeladási számlájának... --- ---	160,700	—				
			— 7 —						
12			Singer & Sohn értesít, hogy hozzá intézett utalványomat 5-én magának Senky Viktornak kifizette.						
	12	7	Utalványok számlája — Folyószámlának. ---	10,000	—				
			— 8 —						
13			Veszek 3000 métermázsza buzát 20 K-jával: 2000 mm. árát azonnal készpénzben fizetem ki, 1000 mm. fejében 1 db. 1902. április 7-én lejáró váltót fogadok el:						
	5		Árúszámla — Két számlának 60,000.—						
			Pénztár-számlának --- ---	—	—			40,000	—
	11		Elfogadott váltóknak. --- ---	20,000	—				
			Átvitel	928,217	60	65,770	34	49,790	72

Folyó szám	A főkönyv lap, melyen a számla		1902-iki január havi	Hitel- ügyletek		K é s z p é n z			
	tar- tozik	kö- vetel		K	f	bevétel		kiadás	
						K	f	K	f
			Áthozat	928,217	60	65,770	34	49,790	72
			— 9 —						
14			A kir. törvényszék 65,632/82. végzése sze- rint — lásd a 11-ik tételt — a Nagy-féle birtok 160,700 K vételárából fedezendő 8,842.06 K adóhátralék és az én 200,000 K-nak 6,266.66 K-nyi 1900. június 30-tól máig járó 6%-os kamatja. Ezek leszámí- tása után Nagy János 1899. július 1-én kelt 200,000 K kötelezvényeinek törlesz- tésére 145,591.28 K marad						
	13		Nagy János birtokeladási számlája —						
			Három számlának ----- 160,700					8,842	06
			Pénztár-számlának -----	—	—	—	—		
	8		Kamat-számlának -----	6,266	66				
	9		Nagy Jánosnál bekebelezett követelése- m számlájának -----	145,591	28				
15			Az előbbi tétel szerint a 200,000 K-ás követelésekre Nagy Jánostól 145,591.28 folyt be, s így még 54,408.72 K köve- telésem maradt függőben						
	14		Függő követelések számlája —						
	9		Nagy Jánosnál bekebelezett követelése- m számlájának -----	54,408	72				
			— 10 —						
16			Eladók Müller & C.-nek készpénz-fizetés mellett:						
			700 mm. árpát 15.— K-val = 10,500 K-ért						
			100 „ repczét 26.50 „ = 2,650 „						
			2000 „ búzát 20.30 „ = 40,600 „						
	5		Pénztár-számla — Árú-számlának -----	—	—	53,750	—		
17			Baranyai Károly készpénzküldeménye						
	7		Pénztár-számla — Folyószámlának -----	—	—	25,120	—		
			— 11 —						
18			Szemér J.-től veszek 3000 zsákot 1 K 10 f-jével						
	15		Főlszerelések számlája — Pénztár-számlának	—	—	—	—	3,300	—
19			Leszámítoló banktól veszek 4000 drb. aranyat à 11.20						
	16		Árfolyamos pénzek számlája — Pénztár- számlának -----	—	—	—	—	44,800	—
			— 13 —						
20			Nagy Jánossal függő követelésekre nézve — 15 tétel — következő egyezséget kötöttem: Az 54,408 K 72 f kiegyenlítésére ad:						
			Átvitel	1.134,484	26	144,640	34	106,732	78

Folyó szám	A főkönyv lap, melyen a számla		1902-iki január havi	Hitel-ügyletek		K é s z p é n z			
	tar- tozik	kö- vetel		bevétel		kiadás			
				K	f	K	f	K	f
			Áthozat	1.134,484	26	144,640	34	106,732	78
			1. 8000 K. névértékű magyar vasuti kötvényt 135 K-val a 12 napi kamat megtérítése mellett						
			2. fizet készpénzben 3592 K 72 f-t						
			3. egy 10,000 K-ás 1902. deczember 31-én lejáró váltót, melyen neje mint kibocsátó, Nagy János pedig mint elfogadó fog szerepelni,						
			4. neje Andrassy-úti házára bekebelezve egy 8 ^o /o-os 20,000 K-ról szóló kötelezvényt						
			5. Elengedek 10,000 K-át						
	14		Hat számla — Függő követelések számlájának						
	6		Értékpapir-számla	10,800	—				
	8		Kamat-számla	16	—				
	4		Váltótárcza-számla	10,000	—				
	9		Nagy Jánosnál bekebelezett követelése számlája	20,000	—				
	17		Időközi eredmény-számla	10,000	—				
			Pénztárszámla	—	—	3,592	72		
			— 14 —						
21			Nagy János-féle birtok értékesítése céljából félévi időtartamra egy consortium alakul, melyben : Szabó Gábor 25 ^o /o Gergely István 35 ^o /o Zákó János 15 ^o /o Czégem 25 ^o /o-kal vesz részt, és mely a birtokot 200,000 koronán úgy veszi meg tőlem, hogy az esetleges nyereségből mindenek előtt Nagy Jánosnál elveszett 10,000 koronám térítettik meg.						
	18	2	Közös ingatlanok számlája — Fekvőségek számlájának	200,000	—				
22			A bekövetkezhető veszteségre a consortiális tagok nálam értékpapirokat tesznek le és pedig : Szabó Gábor 6 ^o /o-os aranyjáradékot 12,000 Gergelyi Istv. 4 ^o /o-os " 20,000 Zákó János 50 darab 200 koronás 1864-beli sorsjegyeket 10,000						
	19	20	Letéteményezett értékpapírok — Letéteményeseknek	42,000	—				
			Átvitel	1.427,300	26	148,233	06	106,732	78

Folyó szám	A főkönyv lap, melyen a számla		1902-iki január havi	Hitel- ügyletek		K é s z p é n z			
	tar- tozik	kö- vetel		bevétel		kiadás			
				K	f	K	f	K	f
			Áthozat	1.427,300	26	148,233	06	106,732	78
			— 15 —						
23			Csekő Zs. lejárt váltóját kifizeti (lásd a leltár 3. tételét)						
	4		Pénztár-számla — Váltótárczának	—	—	36,000	—		
			— 16 —						
24			Abel M.-nek I/20-án lejáráó elfogadványát — lásd a leltár 3-ik tételét — bemutatás végett elküldöm Ivándy M.-nek						
	7	4	Folyószámla — Váltótárczának	18,271	90				
25			Veszek 16,000 K névértékű 6 ⁰ / ₀ aranyértékű papirost 118 K-ért kamatmegtérítés nélkül						
	6		Értékpapír — Pénztárnak	—	—	—	—	18,880	—
26			Szomjas H.-féle lejárt váltó — leltár 3-ik tétele — a bemutatás alkalmával nem lett kifizetve, elismervény mellett kiadom ügyvédemnek:						
	14	4	Függő követelések — Váltótárczának	24,000	—				
27			A közös birtok hasznbére fejében bérlő 1/2 évre fizet:						
	18		Pénztár-számla — Közös ingatlanok számlának	—	—	10,000	—		
			— 17 —						
28			Ivándy M. értesít, hogy utasításom szerint a közös birtok adóját 1/2 évre lefizette						
	18	7	Közös ingatlanok számla — Folyószámlának	2,520	—				
			— 18 —						
29			A „Fonciér“-nak fizetek leltáritartozásomért						
	10		A „Fonciér“ — Pénztárszámlának	—	—	—	—	3,120	—
			— 19 —						
30			A „Fonciér“ számlát küld az idei biztosításról, s ezt rendben találtam						
	21	10	Biztosítási díjszámla — a „Fonciér“-nak	4,621	20				
			— 20 —						
31			Mészáros Károly, kinek a közös birtokot 250,000 koronáért eladtuk, a vételárt pénzben nálam befizeti.						
	18		Pénztárszámla — Közös ingatlanok számlájának	—	—	250,000	—		
			Átvitel	1.476,713	36	444,233	06	128,732	78

Folyó szám	A főkönyv lap, melyen a számla		1902-iki január havi	Hitel- ügyletek		K é s z p é n z			
	tar- tozik	kö- vetel		K	f	bevétel		kiadás	
						K	f	K	f
			Áthozat	1.476,713	36	444,233	06	128,732	78
			— 21 —						
32			A közös üzlet legombolyításakor 50,000 nyereség mutatkozik: ehhez jön a 27-ik tétel szerint haszonbér --- 10,000 Összesen 60,000						
			Ebből előbb javamra levo- nandó a 21-ik tétel szerint 10,000 a 28-dik tétel szerint 2,520 = 12,520						
			A maradó 47,480						
			ből: Gergelyi Istvánnak 16,618 K-t és Szabó Gábornak 11,870 K-t arányszámaik szerint készpénzben kifizetek; Zákó János 7122 K részét Ivándy M.-nak utalványozom; a reám eső rész az ered- mény számlát illeti.						
	18		Közös ingatlanok számlája —						
			Háromnak --- 57,480						
		17	Időközi eredmény-számlának 10,000 + 11,870	21,870	—				
		12	Utalványszámlának --- Pénztárszámlának ---	7,122	—			28,488	—
33			A letett értékpap. Zákóét kivéve kiadhatók						
	20	19	Letétemények — Letéteményezett értékpapi- roknak --- 32,000	32,000	—				
34			A pénztár gyümölcsöztetése céljából veszek a magy. általános hitelbanknál 260,000 K-ért 130 drb 201—330. számú 4 ¹ / ₂ 0/0-os pénztári jegyet						
	22		Elhelyezések — Pénztárnak --- 260,000	—	—			260,000	—
			— 22 —						
35			Az 1901. évi termésre foglalóul adok Bog- nár Jánosnak 20,000 K, Lövény József- nek 2000 K-át, az előbbit Bécsben Singer & Sohn 21-én, az utóbbit pedig pénz- táram ma fizette ki:						
	23		Foglaló pénzek — Két számlának 22,000	20,000	—				
		7	Folyó számlának --- Pénztárszámlának ---	—	—			2,000	—
			— 24 —						
36			Veszek 500 mm. búzát 20·20 K-val						
	5		Árúszámla -- Pénztárnak --- 10,100	—	—			10,100	—
			Átvitel	1.557,705	36	444,233	06	429,320	78

Folyó szám	A főkönyv lap, melyen a számla		1902-iki január havi	Hitel- ügyletek		K é s z p é n z			
	tar- tozik	kö- vetel		K	f	bevétel		kiadás	
						K	f	K	f
			Áthozat	1.557,705	36	444,233	06	429,320	78
37			Veszek számlára : Roth Miksától 1200 mm. árpát 14 K-val 1901. ápril 7-én fizetendő 18,800 K-ért ; Ivándy M.-től 1000 mm. repczét 26 K-val 1901. febr. 24-én fizetendő 26.000.— K-ért; Singer & Sohntól 10,800 mm. buzát egészben: 1902. ápril 7-én fizetendő 204,376 K-ért						
	5	7	Árúszámla — Folyószámlának --- --- --- — 25 —	249,176	—				
38			Eladok a Concordia gőzmalom-társaságnak 10,000 mm. buzát 20.80 K-jával, melyért az 10 drb 20,000 K-ás és 1 darab 8000 K-ás 1902. ápril 1-én esedékes általa el fogadott váltót ad.						
	4	5	Váltótárca — Árúszámlának --- --- --- — 26 —	208,000	—				
39			Küldök : 1. Singer & Sohnnak 8 drb egyenként 20,000 K-ás Concordia gőzmalmi el- fogadványt, 2. ugyanannak 4000 drb aranyat, hogy ezt folyó hó 28-án adja el, a mai ár- folyam 11.— 3. Erdélyi Károlynak 8000 K névértékű magyar vasúti kötvényt 135.— K-val a szelvény kiegyenlítése céljából 1899. december 31-iki értékben. 4. Roth Miksának 1000 mm. repczét 26.50 K-jával						
	7		Folyószámla — Négy számlának 241,300						
		4	Váltótárca-számlának --- --- ---	160,000	—				
		16	Árfolyamos pénzek számlájának --- --- ---	44,000	—				
		6	Értékpapír-számlának --- --- ---	10,800	—				
		5	Árúszámlának --- --- ---	26,500	—				
			— 27 —						
40			Singer & Sohn értesít, hogy a felküldött 4000 darab aranyat holnapra 10.90 ár- folyamon adta el.						
	16	7	Árfolyamos pénzek számlája — Folyószámlának	400	—				
41			A magyar általános hitelbanknál a 201—10 számú összesen 10 darab pénztári jegyet beváltom.						
			Pénztár-számlája — Két számlának						
		22	Elhelyezések számlájának --- --- ---	—	—	20,000	—		
		8	Kamat-számlának --- --- ---	—	—	15	—		
			Átvitel	2.256,581	36	464,248	06	429,320	78

Folyó szám	A főkönyv lap, melyen a számla		1902-iki január havi	Hitel- ügyletek		K é s z p é n z			
	tar- tozik	kö- vetel		K	f	bevétel		kiadás	
						K	f	K	f
			Áthozat	2.256,581	36	464,248	06	429,320	78
			— 28 —						
42	4	7	Baranyai M. fizetés gyanánt küld általa saját rendeletére kiállított és Hosszu Alajos által elfogadott 1902. márczius 5-én Bécsben fizetendő váltót						
			Váltótárcza-számla — Folyószámlának	27,121	40				
			— 29 —						
43	7	4	Hosszu Alajos-féle Bécsben fizetendő váltót Singer & Sohn-ra Bécsbe forgatom	27,121	40				
			Folyószámla — Váltótárcza-számlának						
			— 30 —						
44	7		Erdélyi Károly kérésére és számlájára Wiener L.-nek Bécsben készpénz-küldemény	—	—	—	—	10,000	—
45			Folyószámla — Pénztár-számlának						
			Singer & Sohnt a neki küldött magyar általános hitelbank-féle 226/27. sz. 2 drb. pénztári utalványért megállapodásunk szerint ezek kiállításának napjáról megterhelem						
	7	22	Folyószámla — Elhelyezések számlájának	4,000	—				
46			Baranyai Károlynak küldök 211/25. számú 15 drb hitelbank-féle pénztári jegyet és folyó számláját megállapodásunkhoz képest az utalványok eddigi kamataival megterhelem						
	7	22	Folyószámla — Két számlának	30,000	—				
			Elhelyezések számlájának						
		24	Elhelyezések kamatszámájának	33	74				
47	7		Roth Miksa rendeletére és számlájára küldök 120 K-val Singer & Sohnnak 1000 K n. é. 60/o-os aranyértékű papirost						
			Folyószámla — Két számlának						
		6	Értékpapir-számlának	12,000	—				
		8	Kamatszámájának	48	32				
48	7	25	Singer & Sohnt a tőle 24-én vett 10,800 mm. búzáért fizetett fuvar egyezségileg megállapított részével megterhelem	810	12				
49			Folyószámla — Üzleti költség-számlának						
			Iványdy M.-t megterhelem a neki fizetés gyanántelküldött és 1902. december 31-én lejárá Nagy János-féle elfogadványért:						
	7	4	Folyószámla — Váltó-tárczának	10,000	—				
50			Hó végével lezárom az üzleti, valamint háztartási költségről vezetett segéd-könyveket, melyeknek végösszege:						
			Átvitel	2.367,716	34	464,248	06	439,320	78

Folyó szám	A főkönyv lap, melyen a számla		1902-iki január havi	Hitel- ügyletek		K é s z p é n z			
	tar- tozik	kö- vetel				bevétel		kiadás	
				K	f	K	f	K	f
			Áthozat	2.367,716	34	464,248	06	439,320	78
			1. Fuvarra áruk után kiadtam	7281.18					
			2. Üzleti költség	5791.24					
			3. Háztartásra	1815.74					
			Három számla — Pénztárnak						
5			Árúszámla	—	—	—	—	7,281	18
25			Üzleti költség	—	—	—	—	5,791	24
26			Háztartás-számla	—	—	—	—	1,815	74
			— 31 —						
51			Folyószámlák lezárásánál kamatot köve- telnek:						
			1. Singer & Sohn	1861.10					
			2. Baranyai Károly	52.64					
			3. Ivándy M.	395.88					
			4. Roth M.	262.08					
			ellenben tartozik:						
8	7		5. Erdélyi Károly	58.90					
			Kamatszámlla — Folyószámlának	2,571	70				
52	7	8	Folyószámla — Kamatszámllának	58	90				
53			Raktárkönyvünk szerint kamatnyeresé- günk van						
8	5		Kamatszámlla — Árúszámlának	45	46				
			Összesen	2.370,392	40	464,248	06	454,208	94
			A bevételből levonva a kiadást: a pénz- tári maradvány tesz	—	—	—	—	10.039	12
			Együtt	2.370,392	40	464,248	06	464,248	06
54	27		Eredmény-mérlegszámla —						
			Kilencz számlának	70,329	76				
	6		Értékpapír-számlának	80	—				
	8		Kamat-számlának	2,604	24				
	14		Függő követelések számlájának	12,000	—				
	15		Fölszerelések számlájának	1,300	—				
	16		Árfolyamos pénzek számlájának	1,200	—				
	21		Biztosítási díj számlájának	3,741	20				
	25		Üzleti költség számlájának	6,734	16				
	26		Háztartás-számlájának	1,815	74				
	1		Előmérleg-számlának	40,854	42				
55	27		Négy számla — Eredmény-mérlegszámlának						
	2		Fekvőségek számlája	39,300	—				
	5		Árúszámla	18,894	28				
	17		Időközi eredmény-számla	11,870	—				
	24		Elhelyezések kamatszámllája	265	48				
				70,329	76				

Folyó szám	A főkönyv lap, melyen a számla		1902-iki január havi	Hitel- ügyletek		K é s z p é n z			
	tar- tozik	kö- vetel		K	f	bevétel		kiadás	
						K	f	K	f
56	28		Utómérleg-számla — Tizennégy számlának 483,152.42						
		2	Fekvőségek számlájának	12,000	—				
		3	Pénztár-számlának	10,039	12				
		4	Váltótárcza-számlának	107,186	—				
		5	Árúszámlának	73,900	—				
		6	Értékpapir-számlának	6,840	—				
		8	Kamat-számlának	75	56				
		9	Nagy Jánosnál bekeb. követelés számlá- jának	20,000	—				
		14	Függő követelések számlájának	12,000	—				
		15	Fölszerelések számlának	2,000	—				
		19	Letéteményezett értékpapírok számlájá- nak	10,000	—				
		21	Biztosítási díjak számlájának	880	—				
		22	Elhelyezések számlájának	206,000	—				
		23	Foglaló pénzek számlájának	22,000	—				
		24	Elhelyezések kamat számlának	231	74				
57	28		Nyolcz számla — Utómérleg-számlának 483,152.42						
		7	Folyószámla	117,247	—				
		8	Kamat-számla	638	40				
		10	Foncière számlája	4,621	20				
		11	Elfogadott váltók számlája	20,000	—				
		12	Utalványok számlája	7,122	—				
		20	Letétemények számlája	10,000	—				
		25	Üzleti költség-számla	1,753	04				
		1	Vagyon-számla	321,770	78				
				483,152	42				

F ő k ö n y v.

Előmérleg-számla.

1.

Napló-tétel	Hó és nap	1902	K	f	Napló-tétel	Hó és nap	1902	K	f
2	I/1	Három szlnak teherért leltár szerint.	135,258	60	1	I/1	Nyolcz szltól értékért leltár szerint.	416,174	96
57	I/31	Utómérlegszámlának ...	321,770	78	54	I/31	Eredmény számlától ...	40,854	42
			457,029	38				457,029	38
						II/1	Uj előmérlegtől ...	321,770	78

2.

Fekvőségek számlája.

1	I/1	Vagyonnak lelt. szerint	12,000	—	21	I/14	Közös ingatlan szlától	200,000	—
11	I/6	Nagy J. b. elad. k. szlnak	160,700	—	56	I/31	Utómérleg számlától ...	12,000	—
55	I/31	Eredmény számlának ...	39,300	—					
			212,000	—				212,000	—
	II/1	Uj előmérlegnek ...	12,000	—					

3.

Pénztár-számla.

1	I/1	Vagyon szlnak lelt. sz.	9,121	96	—	I/31	Havi kiadásokért ...	454,208	94
	I/31	E havi bevételekért ...	455,126	10	56	I/31	Utómérleg számlától ...	10,039	12
			464,248	06				464,248	06
	II/1	Uj előmérlegnek ...	10,039	12					

4.

Váltótárca-számla.

1	I/1	Vagyonnak leltár sznt	78,271	90	23	I/15	Pénztár számlától ...	36,000	—
3	I/2	Árú számlának ...	59,186	—	24	I/16	Folyó számlától ...	18,271	90
20	I/13	Függő köv. számlának	10,000	—	26	I/16	Függő köv. számlától	24,000	—
38	I/25	Árú számlának ...	208,000	—	39	I/26	Folyó számlától ...	160,000	—
42	I/28	Folyó számlának ...	27,121	40	43	I/29	Folyó számlától ...	27,121	40
			382,579	30	49	I/30	Folyó számlától ...	10,000	—
					56	I/31	Utómérleg számlától ...	107,186	—
	II/1	Uj előmérlegnek ...	107,186	—				382,579	30

5.

Árú-számla.

1	I/1	Vagyonnak lelt. szerint	75,930	—	3	I/2	Váltótárczától ...	59,186	—
13	I/8	Két számlának ...	60,000	—	16	I/10	Pénztár számlától ...	53,750	—
36	I/24	Pénztárnak ...	10,100	—	38	I/25	Váltótárczától ...	208,000	—
37	I/24	Folyó számlának ...	249,176	—	39	I/26	Folyó számlától ...	26,500	—
50	I/30	Pénztár számlának ...	7,281	18	53	I/31	Kamatszám lától ...	45	46
55	I/31	Eredmény számlának ...	18,894	28	56	I/31	Utómérleg számlától ...	73,900	—
			421,381	46				421,381	46
	II/8	Uj előmérlegnek ...	73,900	—					

6.

Értékpapírok számlája.

1	I/1	Vagyonnak lelt. szerint	13,500	—	5	I/3	Pénztárszámlától	9,440	—
20	I/13	Függő köv. számlának	10,800	—	10	I/5	Folyószámlától	4,020	—
25	I/16	Pénztárszámlának	18,880	—	39	I/26	Folyószámlától	10,800	—
					47	I/30	Folyószámlától	12,000	—
					54	I/31	Eredménymérlegtől	80	—
					56	I/31	Utómérlegszámlától	6,840	—
			43,180	—				43,180	—
	II/1	Uj előmérlegnek	6,840	—					

7.

Folyószámla.

1	I/1	Vagyonnak lelt. szerint	21,011	10	4	I/2	Elfogadványok szlától	132,000	—
7	I/4	Pénztárszámlának	9,790	72	6	I/3	Pénztárszámlától	36,804	10
10	I/5	Értékpapírszámlának	4,020	—	12	I/7	Utalványszámlától	10,000	—
24	I/16	Váltótárczának	18,271	90	17	I/10	Pénztárszámlától	25,120	—
39	I/26	Négy számlának	241,300	—	28	I/17	Ingatlan köz. számlától	2,520	—
43	I/29	Váltótárczának	27,121	40	35	I/22	Foglalópénzek szlától	20,000	—
44	I/30	Pénztárnak	10,000	—	37	I/24	Árúszámlától	249,176	—
45	I/30	Elhelyezéseknek	4,000	—	40	I/27	Árfolyamos pénzek számlától	400	—
46	I/30	Kettőnek	30,033	74	42	I/28	Váltótárczától	27,121	40
47	I/30	Kettőnek	12,048	32	51	I/31	Kamatszámától	2,571	70
48	I/30	Üzleti költség	810	12					
49	I/30	Váltótárca	10,000	—					
52	I/31	Kamatszámának	58	90					
57	I/31	Utómérlegszámlának	117,247	—					
			505,713	20				505,713	20
	II/1	Uj előmérlegtől						117,247	—

8.

Kamatszámla.

1	I/1	Vagyonszáml. leltár sz.	6,340	—	2	I/1	Vagyonszlától lelt. sznt	138	60
20	I/13	Függő követel. számlájának	16	—	5	I/3	Pénztárszámlától	2	66
53	I/31	Árúszámlának	45	46	9	I/5	Pénztárszámlától	401	62
51	I/31	Folyószámlának	2,571	70	14	I/9	Nagy J. b. elad. k. szltól	6,266	66
57	I/31	Utómérlegszámlának	638	40	41	I/27	Pénztárszámlától	15	—
					47	I/30	Folyószámlától	48	32
					52	I/31	Folyószámlától	58	90
					54	I/31	Eredmény számlától	2,604	24
					57	I/31	Utómérlegszámlától	75	56
			9,611	56				9,611	56
	II/1	Uj előmérlegnek	75	56		II/1	Uj előmérlegtől	638	40

9.

Nagy János bekebelezett követelések számlája.

1	I/1	Vagyonszlától lelt. sznt	200,000	—	14	I/9	Nagy J. b. elad. k. szlától	145,591	28
20	I/13	Függő köv. számlától	20,000	—	15	I/9	Függő köv. számlától	54,408	72
					56	I/31	Utómérlegszámlától	20,000	—
			220,000	—				220,000	—
	II/1	Uj előmérlegnek	20,000	—					

10. Foneière biztosító-társaság számlája.

29	I/18	Pénztárszámlának	3,120	—	2	I/1	Vagyonszlától lelt. sznt	3,120	—
57	I/18	Utómérlegszámlának	4,621	20	30	I/19	Biztosítási díjszámlától	4,621	20
			7,741	20				7,741	20
						II/1	Uj előmérlegtől	4,621	20

11. Elfogadott váltók számlája.

4	I/2	Folyószámlának	132,000	—	2	I/1	Vagyonszámlától	132,000	—
57	I/31	Utómérlegszámlának	20,000	—	13	I/8	Árúszámlától	20,000	—
			152,000	—				152,000	—
						II/1	Uj előmérlegtől	20,000	—

12. Utalvány-számla.

12	I/7	Folyószámla	10,000	—	8	I/4	Pénztárszámlától	10,000	—
57	I/31	Utómérlegszámla	7,122	—	32	I/21	Közös ingatlan szmltól	7,122	—
			17,122	—				17,122	—
						II/1	Uj előmérlegtől	7,122	—

13. Nagy János birtokeladási külön számlája.

14	I/9	Három számlának	160,700	—	10	I/6	Fekvőségek szlájától	160,700	—
			160,700	—				160,700	—

14. Függő követelések számlája.

15	I/9	Nagy J.-nál bek. köv. számlájának	54,408	72	20	I/13	Hat számlától	54,408	72
26	I/16	Váltótárczának	24,000	—	56	I/31	Utómérlegszámlától	12,000	—
			78,408	72	54	I/31	Eredmény számlától	12,000	—
								78,408	72
	II/1	Uj előmérlegnek	12,000	—					

15. Fölszerelések számlája.

18	I/11	Pénztárszámlának	3,300	—	54	I/31	Eredmény mérlegtől	1,300	—
			3,300	—	56	I/31	Utómérlegtől	2,000	—
								3,300	—
	II/1	Uj előmérlegnek	2,000	—					

16. Árfolyamos pénzek számlája.

19	I/11	Pénztárszámlának ...	44,800	—	39	I/26	Folyószámlától ...	44,000	—
40	I/27	Folyószámlának ...	400	—	54	I/31	Eredmény számlától ...	1,200	—
			45,200	—				45,200	—

17. Időközi eredmény-számla.

20	I/13	Függő követel. szlának	10,000	—	32	I/21	Közös ingatlan szmltól	21,870	—
55	I/31	Eredmény számlának ...	11,870	—				21,870	—
			21,870	—					

18. Közös ingatlanok számlája.

21	I/14	Fekvőségek számlának	200,000	—	27	I/16	Pénztárszámlától ...	10,000	—
28	I/17	Folyószámlának ...	2,520	—	31	I/20	Pénztárszámlától ...	250,000	—
32	I/21	Három számlának ...	57,480	—				260,000	—
			260,000	—					

19. Letéteményezett értékpapír-számla.

22	I/14	Letétemény. szlájának	42,000	—	35	I/21	Letétemények szlájától	32,000	—
			42,000	—	56	I/31	Utómérleg számlától ...	10,000	—
			10,000	—				42,000	—
	II/1	Uj előmérlegnek ...	10,000	—					

20. Letéteményesek számlája.

33	I/21	Letét. értékp. szlának	32,000	—	22	I/14	Letétem. értékp. szlától	42,000	—
57	I/31	Utómérleg számlának ...	10,000	—				42,000	—
			42,000	—				10,000	—
					II/1	Uj előmérlegtől ...			

21. Biztosítási díj-számla.

30	I/19	Foncière számlájának	4,621	20	54	I/31	Eredmény számlától ...	3,741	20
			4,621	20	56	I/31	Utómérleg számlától ...	880	—
			880	—				4,621	20
	II/1	Uj előmérlegnek ...	880	—					

22. Elhelyezések számlája.

34	I/21	Pénztárszámlának ...	260,000	—	41	I/27	Pénztárszámlától ...	20,000	—
					45	I/30	Folyószámlától ...	4,000	—
					46	I/30	Folyószámlától ...	30,000	—
					56	I/31	Utómérleg számlától ...	206,000	—
			260,000	—				260,000	—
		Uj előmérlegnek ...	206,000	—					

23. Foglaló-pénzek számlája.

35	I/22	Két számlának ...	22,000	—	56	I/31	Utómérlegszámlától ...	22,000	—
			22,000	—				22,000	—
	II/1	Uj előmérlegnek ...	22,000	—					

24. Elhelyezések kamatszámhája.

55	I/31	Eredményszámlának ...	265	48	46	I/30	Folyószámlától ...	33	74
			265	48	56	I/31	Utómérlegszámlától ...	231	74
	II/1	Uj előmérlegnek ...	231	74				265	48

25. Üzleti költség-számla.

50	I/30	Pénztárszámlának ...	5,791	24	46	I/30	Folyószámlától ...	810	12
57	I/31	Utómérlegszámlának ...	1,753	04	56	I/31	Eredményszámlától ...	6,734	16
			7,544	28				7,544	28
					II/1	Uj előmérlegtől ...		1,753	04

26. Háztartás-számla.

50	I/30	Pénztárszámlának ...	1,815	74	54	I/31	Eredményszámlának ...	1,815	74
----	------	----------------------	-------	----	----	------	-----------------------	-------	----

27. Eredménymérleg számla.

54	I/31	Nyolcz számlának ...	29,475	34	55	I/31	Négy számlától ...	70,329	76
54	I/31	Előmérlegnek ...	40,854	42					

28. Utómérleg-számla.

56	I/31	Tizennégy számlának	483,152	42	57	I/31	Hét számlától ...	161,381	64
					57	I/31	Előmérlegtől ...	321,770	78

29. Uj előmérleg-számla.

	II/1	Hét számlának teherért	161,381	64		II/1	Tizennégy szltl.értékért	483,152	42
--	------	------------------------	---------	----	--	------	--------------------------	---------	----

1	2	3	4	5	6
Az üzlet kelte	Az üzlet megnevezése	Összeg	A kamato- zási időszak kezdeté	hany nap	Kamat- szám
1902. jan. 1.	Egyenleg	34,982	1901. dec. 31. 1902.	30	10,494
" 26.	Concordia elfogadványa	160,000	ápr. 1.	61	97,600
" 25.	4000 db. arany	44,000	jan. 28.	2	880
" 29.	Hosszú A. elfogadványa	27,121	márc. 5	35	9,492
" 30.	Hitelb. 226/27. sz. pénzt. ut.	4,000	jan. 21.	9	360
" 30.	Számlájára eső fuvarbér	810	jan 30.	—	—
" 31.	Kamatszám-egyenleg	—	—	—	148,888
" 31.	Egyenleg az új számlára	97,722	—	—	—
		368,637	10	—	160,622

1	2	3	4	5	6
Az üzlet kelte	Az üzlet megnevezése	Összeg	A kamato- zási időszak kezdeté	hany nap	Kamat- szám
1902. jan. 2.	Beváltott elfogadvány	132,000	1902. jan. 2.	28	36,960
" 7.	Senkynek kifizetett utalv.	10,000	" 5.	25	2,500
" 22.	Bognárnak kiadott foglaló	20,000	" 21.	9	1,800
" 24.	10,800 mm. búza	204,376	" 24.	6	12,262
" 27.	4000 db. ar. árkülönbözet	400	" 28.	2	8
" 31.	Túlsoldali vörös (kövér) számok				107,092
" 31.	4 1/2% kamat 148,888. sz. után	1,861			—
		368,637	10		160,622
febr. 1.	Egyenleg	97,722	62	1902. jan. 31.	

Er d'è l y i K à r o l y.

1902. jan. 1.	Egyenleg	21,600	—	1901. dec. 31.	30	6,480	1901. jan. 3.	Készpénz-küldeményért	36,804	10	1902. jan. 3.	27	9,938
" 4.	Kovács B.-nek küldött készpénzért	9,790	72	1902. jan. 4.	26	2,516	" 31.	Kamat-szám-egyenleg	—	—	—	—	3,534
" 5.	2000 K n. é. 60/0 m. ar.-jár.	2,340	—	dec. 31.	30	4,446	" 31.	Egyenleg az új számlára	19,465	52	—	—	—
" 5.	2000 " " 40/0 " "	1,680	—	" 31.	30								
" 26.	8000 " " vasúti kölesön	10,800	—	" 31.	30								
" 30.	Wiener L.-nek küldött készpénzért	10,000	—	jan. 30.	—	—							
" 31.	3534. kamat sz. után 60/0	58	90										
1902. febr. 1.	Egyenleg	56,269	62	—	—	13,472			56,269	62	—	—	13,472

Az ügylet kelte	Az ügylet megnevezése	Összeg		A kamato- zási időszak		Kamat- szám	Az ügylet kelte	Az ügylet megnevezése	Összeg		A kamato- zási időszak		Kamat- szám
		K	f	kez- dete	vég- dátum				K	f	kez- dete	vég- dátum	
1902 jan. 16.	Abel M. elfogadványért	18,271	90	1902 jan. 20.	10	1,828	1902 jan. 1.	Egyenleg	10,644	28	1901 dec. 31.	30	3,194
" 30.	Nagy János	10,000	—	dec. 31.	330	33,000	" 16.	Fizetett adó	2,520	—	1902 jan. 15.	15	378
" 31.	Kamatszám-egyenleg	—	—	—	—	28,504	" 24.	1000 mm. repce	26,000	—	febr. 4.	24	6,240
" 31.	Egyenleg az új számlára.	11,288	26	—	—	—	" 31.	Vörös szám egyenleg	—	—	—	—	26,760
		39,560	16	—	—	30,332	" 31.	Kamat 5 ⁰ / ₀	395	88	—	—	—
							febr. 1.	Egyenleg	39,560	16	—	—	30,332
									11,288	26	jan. 31.		

B a r a n y a i K á r o l y.

Az ügylet kelte	Az ügylet megnevezése	Összeg		A kamato- zási időszak		Kamat- szám	Az ügylet kelte	Az ügylet megnevezése	Összeg		A kamato- zási időszak		Kamat- szám
		K	f	kez- dete	vég- dátum				K	f	kez- dete	vég- dátum	
1902 jan. 30.	Hitelb. 211/25 sz. utalvált	30,000	—	1902 jan. 30.	—	—	1902 jan. 1.	Egyenlegért	30,688	56	1901 dec. 31.	30	9,206
" 30.	Fenti utalványok 9 napi kamatja 4 ¹ / ₂ ⁰ / ₀	33	74	" 30.	—	—	" 10.	Készpénzküldeményért	25,120	—	1902 jan. 10.	20	5,024
" 31.	Vörös kamatsz. egyenlege	—	—	—	—	9,492	" 28.	Hosszu A. elfogadványért	27,121	40	1902 márc. 5.	35	9,492
" 31.	Kamatszám-egyenleg	—	—	—	—	4,738	" 31.	4 ⁰ / ₀ kam. 4738 kam. sz. után	52	64	—	—	—
" 31.	Tőke-egy. az új számlára	52,918	86	—	—	—	febr. 1.	Egyenleg	82,982	60	—	—	14,230
		82,982	60	—	—	14,230			52,948	86	jan. 31.		

R ó t h M i k s a.

Az ügylet kelte	Az ügylet megnevezése	Összeg		A kamato- zási időszak		Kamat- szám	Az ügylet kelte	Az ügylet megnevezése	Összeg		A kamato- zási időszak		Kamat- szám
		K	f	kez- dete	vég- dátum				K	f	kez- dete	vég- dátum	
1902 jan. 1.	Egyenleg	5,760	98	1901 dec. 31.	30	1,728	1902 jan. 24.	1200 mm. árpaért	18,800	—	1901 jan. 24.	6	1,128
" 26.	1000 mm. repce	26,500	—	1902 apr. 7.	67	17,754	" 31.	Vörös kamatsz. egyenlege	—	—	—	—	17,754
" 30.	Singernek küld. 10,000 K 6 ⁰ / ₀ ar. járad.	12,000	—	jan. 30.	—	—	" 31.	5 ¹ / ₂ ⁰ / ₀ kam. 17154 kamat- szám után	262	08	—	—	—
" 30.	Fenti küld. után járó kamat	48	32	" 30.	—	—	" 31.	Tőke-egyenleg az új szám- lára	25,247	22	—	—	—
" 31.	Kamatszámok egyenlege	—	—	—	—	17,154			44,309	30	—	—	18,882
febr. 1.	Egyenleg	25,247	22	jan. 31.		18,882							

JÖTT.

R A K T Á R - K Ö N Y V.

MENT.

Kelet	m é t e r m á z s a					Á r a k		É r t é k		Kama- tozás kez- dete	napja	Kamatszám
	Buza	Rozs	Árpa	Tengeri	Repcze	K	f	K	f			
1901 Dec.31	1,000	800	700	900	1000	—	—	75,930	—	1901 Dec.31	30	22,780
1902 Jan. 8	2,000	—	—	—	—	20	—	40,000	—	1902 Jan. 7	23	9,200
" 8	1,000	—	—	—	—	20	—	20,000	—	Ápr. 7	67	13,400
" 24	10,800	—	—	—	—	—	—	204,376	—	"	67	136,932
" 24	500	—	—	—	—	20	20	10,100	—	Jan. 24	6	606
" 24	—	—	1200	—	—	14	—	18,800	—	Ápr. 7	67	12,596
" 24	—	—	—	—	1000	26	—	26,000	—	Feb. 24	24	6,240
" 30	—	—	—	—	—	—	—	7,281	18	Jan. 24	7	436
" 30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Vör. ka.	—	145,228
" 30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Egyenl.	—	2,728
" 30	—	—	—	—	—	—	—	18,894	28	Nyeres.	—	—
—	15,300	800	1900	900	2000	—	—	421,381	46	—	—	180,978
1901 Febr. 1	2,500	—	1200	200	—	—	—	73,900	—	1902 Jan. 31	—	—

Kelet	m é t e r m á z s a					Á r p a		É r t é k		Kama- tozás kez- dete	napja	Kamatszám
	Buza	Rozs	Árpa	Tengeri	Repcze	K	f	K	f			
1902 Jan. 2	800	—	—	—	—	20	—	—	—	1902	—	—
" 2	—	800	—	—	—	14	32	59,186	—	Márc. 1	31	18,348
" 2	—	—	—	700	—	11	90	}				
" 2	—	—	—	—	900	26	—					
" 10	2,000	—	—	—	—	20	30	}				
" 10	—	—	700	—	—	15	—					
" 10	—	—	—	—	100	26	50	53,750	—	Jan. 10	20	10,750
" 25	10,000	—	—	—	—	20	80	208,000	—	Ápr. 1	61	126,880
" 26	—	—	—	—	1000	26	50	26,500	—	Jan. 26	4	1,060
" 30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Vör. ka	—	169,168
" 30	—	—	—	—	—	—	—	45	46	Kamat	—	6%
" 30	2,500	—	—	—	—	21	—	52,500	—	Egyenl.	—	—
" 30	—	—	1200	—	—	15	80	18,960	—	"	—	—
" 30	—	—	—	200	—	12	20	2,440	—	"	—	—
—	15,300	800	1900	900	2000	—	—	421,381	46	—	—	180,978

Próba (nyers) mérleg 1902. január 31-én.

Folyó szám	S z á m l a	Tartozik		Követel		Tartozik		Követel	
		K	f	K	f	K	f	K	f
1	Vagyonszámla	135,258	60	416,174	96	—	—	280,916	36
2	Fekvőségek számlája	172,700	—	200,000	—	—	—	27,300	—
3	Pénztár-számla	464,248	06	454,208	94	10,039	12	—	—
4	Váltótárcza-számla	382,579	30	275,393	30	107,186	—	—	—
5	Árúszámla	402,487	18	347,481	46	55,005	72	—	—
6	Értékpapir-számla	43,180	—	36,260	—	6,920	—	—	—
7	Folyószámla	388,466	20	505,713	20	—	—	117,247	—
8	Kamatszámla	8,973	16	6,931	76	2,041	40	—	—
9	Nagy Jánosnál bekeb. köv. számlája	220,000	—	200,000	—	20,000	—	—	—
10	Foncière bizt. társaság számlája	3,120	—	7,741	20	—	—	4,621	20
11	Elfogadványok számlja	132,000	—	152,000	—	—	—	20,000	—
12	Utalványok számlája	10,000	—	17,122	—	—	—	7,122	—
13	Nagy Jánosbirtok elad. k. számlája	160,700	—	160,700	—	—	—	—	—
14	Függő követel szám- lája	78,408	72	54,408	72	24,000	—	—	—
15	Fölszerelések számlája	3,300	—	—	—	3,300	—	—	—
16	Vert pénzek számlája	45,200	—	44,000	—	1,200	—	—	—
17	Időközi eredmény- számla	10,000	—	21,870	—	—	—	11,870	—
18	Közös ingatlan számla	260,000	—	260,000	—	—	—	—	—
19	Letéteményezettérték- papir-számla	42,000	—	32,000	—	10,000	—	—	—
20	Letétemények számlja	32,000	—	42,000	—	—	—	10,000	—
21	Biztosítási díj-számla	4,621	20	—	—	4,621	20	—	—
22	Elhelyezések számlája	260,000	—	54,000	—	206,000	—	—	—
23	Foglaló pénzek számlja	22,000	—	—	—	22,000	—	—	—
24	Elhelyezések kamat- számlája	—	—	33	74	—	—	33	74
25	Üzleti költség-számla	5,791	24	810	12	4,981	12	—	—
26	Háztartás-számla	1,815	74	—	—	1,815	74	—	—
Összesen		3.288,849	40	3.288,849	40	479,110	30	479,110	30

TELTÁR
1902. évi január 31-ikén.

Sor- szám	É r t é k	Egyenként		Összesen		Sor- szám	T e h e r	Egyenként		Összesen	
		K	f	K	f			K	f	K	f
1	Fekvőségek:					1	Folyószámla:				
	Egy ház Ufaluban	4,000	--	12,000	--		Tartozásaim:				
	Ugyanott külső birtok	8,000	--				Ivándy M.			11,288.26	
2	Készpénz			10,039	12		Singer & Sohn			97,722.62	
3	Váltókövetelések:						Baranyai Károly			52,948.86	
	Csekő Zs. I/3-án lejáró elfogadványa	59,186	--				Követeléseim:				
	Concordia I/4-én	20,000	--				Roth Miksa			25,247.22	
	"	20,000	--				Erdélyi Károly			19,465.52	
	"	8,000	--	107,186	--		Kamat számla:				
4	Árúkérszlet:					2	Csekő III/1. lejáratú 59,186 K váltója			44,712	74
	2500 mm. búza	52,500	--				után 29 napra 50/o (kamat szám 17164)			117,247	--
	1200 " árpa	18,960	--				Concordia gőzmalom IV/1. lejáratú				
	200 " tengeri	2,440	--	73,900	--		48,000 K váltója után 60 napra 50/o				
5	Értékpapírok:						(kamat szám 28,800)			638	40
	6000 K névértékű 60/o aranyj. 114 K-val			6,840	--		Fonciére biztosító-társaság számláján			4,621	20
6	Kamatáttralék:					3	Elfogadványok:				
	Nagy Jánostól 20,000 K után I/13			20,000	--		1000 mm. búzáért adott VII/4. lejáratú			20,000	--
7	Bekebelezett követelés Nagy Jánosnál					4	Utalványok:				
8	Függő követelés:						Zsákó János rendeletére				
9	Szomjas H. 2400 K elfogadv. 50/o ért.-ben			12,000	--		Ivándy M.-re utalvány			7,122	--
	Fölszerelések:					5	Letétemények:				
	2500 drb zsák à 80 f.			2,000	--		Zsákó János 50 drb 200 K 1864. m.			10,000	--
10	Letéteményezett értékpapírok:					6	k. államsorsjegy				
	Zsákó J. 50 drb 200 K 1864. államsorsj.			10,000	--		Üzleti költség:				
11	Biztosítási díj:					7	Braun János zsákhordó vállalkozónak			1,753	04
12	Előre fizetett biztosítási díj			880	--		fizetendő számla				
	Elhelyezések:			206,000	--		Tiszta értékvagyon			161,381	64
13	Magy. ált. hitelb. 4 1/2/o pénzt. jegyeinek						Összesen			483,152	42
	Foglaló-pénzek:										
	Bognár Józsefnek 1896.	20,000	--	22,000	--						
	Sövény Józsefnek 1896.	2,000	--								
14	Elhelyezések kamata:										
	Magy. ált. hitelb. pénzt. j.-nek 4 1/2/o kam.			231	74						
	Érték-vagyon			483,152	42						

Gyűjtőkönyv az olasz rendszerben.

Napló folyó szám	Fő- könyvi lapja		Egyenként		Összesen	
			K	f	K	f
1	1	8 számla — Vagyonszámlának				
	2	Fekvőségek számlája	12,000	—		
	3	Pénztárszámla	9,121	96		
	4	Váltótárca-számla	78,271	90		
	5	Árúszámla	75,930	—		
	6	Értékpapir-számla	13,500	—		
	7	Folyószámla	21,011	10		
	8	Kamatszámlla	6,340	—		
	9	Nagy Jánosnál bekebelezett kö- veteléseim számlája	200,000	—	416,174	96
2	1	Vagyonszámla — 3 számlának				
	10	Foncière bizt. társ. számlájának	3,120	—		
	8	Kamatszámllának	138	60		
	11	Elfogadott váltók számlájának	132,000	—	135,258	60
	3	Pénztárszámla — 10 számlának				
5	6	Értékpapir-számlának	9,440	—		
5 9	8	Kamatszámllának	404	28		
6 17	7	Folyószámllának	61,924	10		
8	12	Utalványszámllának	10,000	—		
16	5	Árúszámllának	53,750	—		
20	14	Függő követelések számlájának	3,592	72		
23	4	Váltótárca számlának	36,000	—		
27 31	18	Ingatlan közös számlának	260,000	—		
41	22	Elhelyezések számlájának	20,000	—		
41	8	Kamatszámllának	15	—	455,126	10
	3	12 számla — Pénztárszámlának				
7 44	7	Folyószámla	19,790	72		
13 36 50	5	Árúszámla	57,381	18		
14	13	Nagy János birtokeladási szlája	8,842	06		
18	15	Felszerelések számlája	3,300	—		
19	16	Árfolyamos pénzek számlája	44,800	—		
25	6	Értékpapir	18,880	—		
29	10	Foncière pesti bizt. int. szlája	3,120	—		
32	18	Közös ingatlanok számlája	28,488	—		
34	22	Elhelyezések számlája	260,000	—		
35	23	Foglaló-pénzek számlája	2,000	—		
50	25	Üzleti költség	5,791	24		
50	26	Háztartás számlája	1,815	74	454,208	94
3 38	45	Váltótárca-számla — Árúszámllá- nak	267,186	—	267,186	—
	7	8 számla — Folyószámllának				
4	11	Elfogadványok számlája	132,000	—		
12	12	Utalványok számlája	10,000	—		
28	18	Közös ingatlan számlája	2,520	—		
35	23	Foglaló-pénzek számlája	20,000	—		
37	5	Árúszámla	249,176	—		
39	16	Árfolyamos pénzek számlája	400	—		
42	4	Váltótárca-számla	27,121	40		
51	8	Kamatszámlla	2,571	70	443,789	10
		Átvitel	—	—	2.171,743	70

Napló folyó szám	Fő- könyvi lapja		Egyenként		Összesen	
			K	f	K	f
		Áthozat ---	—	—	2.171,743	70
	7	Folyószámla — 8 számlának				
10 39 47	6	Értékpapir-számlának ---	26,820	—		
24 39 43 49	4	Váltótárcza-számlának ---	215,393	30		
39	16	Árfolyamos pénzek-számlának	44,000	—		
39	5	Árúszámlának ---	26,500	—		
45 46	22	Elhelyezések számlának ---	34,000	—		
46	24	Elhelyezések kamatszámának	33	74		
47 52	8	Kamatszámának ---	107	22		
48	25	Üzleti költség-számlának ---	810	12	347,664	38
11	2 13	Fekvőségek számla — Nagy János birtokeladási számlának ---	160.700	—	160,700	—
13	5 11	Árúszámla — Elfogadvány-szám- lának ---	20,000	—	20,000	—
		Nagy János birtokeladási szám- lája 2 számlának				
14	8	Kamatszámának ---	6,266	66		
14	9	Nagy Jánosnál bekebelezett kö- veteléseim számlának ---	145,591	28	151,857	94
	14	Függő követelések számlája 2 számlának				
15	9	Nagy Jánosnál bekebelezett kö- veteléseim számlának ---	54,408	72		
26	4	Váltótárcza-számlának ---	24,000	—	78,408	72
	14	5 számla — Függő követelések számlának				
20	6	Értékpapir-számla ---	10,800	—		
20	8	Kamatszám ---	16	—		
20	4	Váltótárcza-számla ---	10,000	—		
20	9	Nagy Jánosnál bekebelezett kö- veteléseim számlája ---	20,000	—		
20	17	Időközi nyereség- és veszteség- számlája ---	10,000	—	50,816	—
	18	Közös ingatlan számla — 3 szám- lának				
21	2	Fekvőségek számlának ---	200,000	—		
32	17	Időközi nyereség- és veszteség- számlának ---	21,870	—		
32	12	Utalvány-számlának ---	7,122	—	228,992	—
22	19 20	Letéteményezett értékpap. száml. Letétemények számlának ---	42,000	—	42,000	—
30	21 10	Biztosítási díjszáml. — Foncière p. b. intézet számlának ---	4,621	20	4,621	20
33	20 19	Letétemények számlája — Letéte- ményezett értékpapírok száml.	32,000	—	32,000	—
53	8 5	Kamatszám — Árúszámlának ---	45	46	45	46
		Összesen ---	—	—	3.288,849	40

SINGER & SOHN.

Az ügylet kelte	Az ügylet meg- nevezése	Összeg		A nem kama- tozási időszak		Kamat szám	Az ügylet kelte	Az ügylet meg- nevezése	Összeg		A nem kama- tozási időszak		Kamat szám
		K	f	vége	hány nap				K	f	vége	hány nap	
1902. jan. 1	Egyenleg --- --- ---	34,982	96	1901. decz. 31	—	—	1902. jan. 2	Beváltott elfogadvány	132,000	—	1902. jan. 2	2	2,640
" 26	Concordia elfogadv.---	160,000	—	1902. ápril. 1	91	145,600	" 7	Senkynék kifizetett					
" 26	4000 darab arany ---	44,000	—	jan. 28	28	12,320	"	utalvány --- --- ---	10,000	—	jan. 5	5	500
" 29	Hosszú A. elfogadv.	2,712	40	márcz. 5	65	17,630	" 22	Bognárnak kiadott					
" 30	Hitelbank ²²⁶ / ₂₂₇ számú						"	foglaló --- --- ---	20,000	—	jan. 21	21	4,200
	pénztári utalványa---	4,000	—	jan. 21	21	840	" 24	10,800 mm. búza ---	204,376	—	jan. 24	24	49,050
" 30	Számlájára eső fuvarbér	810	12	jan. 30	30	244	" 27	4000 darab arany ár-					
" 31	95,861 K 52 f után 30	270,914	48				"	különbözete --- --- ---	400	—	jan. 28	28	112
	napi kamatkiegyen-						" 31	Kamatszám-egyenleg--	366,776	—	—	—	148,890
	lítés --- --- ---	—	—	—	—	28,758	" 31	4 ¹ / ₂ % kamat 148,890					
" 31	Egyenleg új számlára	97,722	62	jan. 31	—	—	"	kamat szám után. ---	1,861	10	—	—	—
		368,637	10	—	—	205,392			368,637	10	—	—	205,392
							1902. febr. 1	Egyenleg --- --- ---	97,722	64	1902. jan. 31		

SINGER & SOHN.

Tartozik vagy Követel	K	f	K a m a t o z á s a	Nap	K a m a t s z á m	
					Tartozik	Követel
T	34,982	96	1901. XII/31-től 1902. I/2-ig	2	700	—
K —	132,000	—				
K	97,017	04	1902. I/2-től 1902. I/5-ig	3	—	2,910
K +	10,000	—				
K	107,017	04	1902. I/5-től 1902. I/21-ig	16	—	17,122
K +	20,000	—				
K	127,017	04	1902. I/21-től 1902. I/21-ig	—	—	—
T —	4,000	—				
K	123,017	04	1902. I/21-től 1902. I/24-ig	3	—	3,690
K +	204,376	—				
K	327,393	04	1902. I/24-től 1902. I/28-ig	4	—	13,096
T —	44,000	—				
K	283,393	04	1902. I/28-tól 1902. I/28-ig	—	—	—
K +	400	—				
K	283,793	04	1902. I/28-tól 1902. I/30-ig	2	—	5,676
T —	810	12				
K	282,982	92	1902. I/30-tól 1902. III/5-ig	35	—	99,044
T —	27,121	40				
K	255,861	52	1902. III/5-től 1902. IV/1-ig	26	—	66,524
T —	160,000	—				
K	95,861	52	1902. IV/1-től 1902. I/30-ig	61	58,474	—
			Kamatszám-egyenleg :		148,888	—
K +	1,861	10	4 1/2%-os kamat 148,888 kamat-			
K	97,722	62	szám után. --- --- ---	—	208,062	208,062

Tessék az olvasónak még a következő könnyű példákat számlákra vezetve feldolgozni: I. 1. Gyógyszertár-üzletemet 60,000 K készpénzzel, 100,000 K értékű áruval és Hangos Jenő 10,000 K váltókövetelésével kezdem meg. 2. Veszek árut 20,000 K-ért készpénzzel. 3. Hangos Jenőnek tartozásom részben való törlesztésére küldök 6000 K értékű árut. 4. Az eddig csak bérletben birt felszerelést 30,000 K készpénzzel megveszem. 5. Hangos Jenő lemond 4000 K követeléséről. 6. Eladok árut 60,000 K készpénzért. 7. Üzleti költségem 1200 K volt. 8. Az üzlet végén leltár szerint árum értéke 70,000 K és 9. A felszerelés értéke 36,000 K. (Az eredmény-számla 24,800 K tartozási és az utómérleg 174,800 K követelési egyenleggel fog záródni.) II. Üzletemet megnyitom: 1. 50,000 K készpénzzel. 2. 100 hklt. borral, 100 K-jával, 10,000 K. 3. 200

hklt. sörrel, 60 K-jával, 12,000 K. 4 Eladok 50 hklt. bort 120 K-jával készpénzen. 5. Veszek hklt. sört hitelbe Kupa Pétertől 50 K-jával. 6. Kupa kölcsönöz még nekem 2000 K készpénzt. 7. Házat veszek 30,000 K készpénzzel. 8. Eladom mind a sörömet 70 K-jával. 9. Kupának tartozásom felét megfizetem készpénzzel. 10. Üzleti költségem 800 K-át tesz. (Az eredmény-számla 4200 K tartozási és az utómérleg 76,200 K követelési egyenleggel fog záródni.) III. Valamely deczember 31-én van 1. készpénzem: 6215 K 38 f. Van értékpapírom és pedig 20 drb. takarékpénztári részvény 400 K-jával. 2. Elfogadtam 20,000 K értékű váltót, mely 1902. január hó 15-én 7% kamattal jár le. 3. Van fekvőségem értéke 40,000 K. 4. Van árúm 500 q buza 17, 500 q rozs 10, 500 q árpa 13 K-jával. 5. Tartozom Bihari Gyulának 12,000 K-val. 6. Van kétes követelésem 1200 K, miből 7. 50%-ot leirok. 8. Szelvényeim lejáró értéke 200 K. 9. Van váltókövetelésem, mely 1901. szeptember 3-án kelt, lejár 1902. márczius 15.) 10,000 K 8% utólagos kamatozással. 10. Bihari Gyulának tartozom 105 K 10 f. kamattal is 1901. decz. 31-iki értékkel. 11. Jan. 2-án kifizetek tisztviselőimnek 500 K. 12. Adok háztartásra 500 K. 13. Január 3-án eladok 200 q buzát 20 K-jával és 500 q rozsát 12 K-jával Fehér Jenőnek, felét készpénzért, a másik felét 5000 K értékű váltóért, a mely 1902. márcz. 3-án jár le 8% előleges kamattal. 14. Január 3-án küldök az Országos Korona-Takarékpénztárba (Andrássy-út 32) 5% mellett 4000 K. 15. Január 8-án befoly kétes követelésemre 900 K és 16. Fizetek ügyvédemnek 200 K. 17. Január 15-én beváltom az elfogadványomat olyképpen, hogy 4000 K fizetek készpénzben és 18. A fenmaradó 16,000 K-ról adok három hóra újabb elfogadványt. 19. Január 18-án eladok 500 q árpát à 10 K és 20. Fizetek ügynöki díjat 100 K-át. 21. Január 25-én veszek 200 q buzát à 15 K és 22. Kapok 1% pénztári engedményt. 23. Január 28-án kétes követelésemre kapok még 68 K, a mely összeget a perköltségeimre fordítom. 24. Január 31-én eladok értékpapírjaimból 10 darabot 448 K-jával. 25. Január 31-én fekvőségemből befoly 310 K készpénz. 26. Szelvényeimből 200 K foly be. 27. Bihari Gyulának kifizetem kamattartozásomat. Január 31-én zárlatot készítek, a buza árfolyama 18 K. Értékpapírjaim árfolyama 448 K. (Az eredmény-számla 1750.77 tartozási és az utómérleg 54,867 K 25 f követelési egyenleggel záródik.)

ÁTALÁNOS RÉSZ.

III. FEJEZET. AZ ÁLLAMRÓL.¹⁾

34. §. Az állam és szervezete.

(Életcél, működés, társadalom, hatáskör, külső feltételek, jog alanyilag és tárgyilag, társulatok, állam, eszközei, a hatalom és gyakorlói, szervezet, alkotmány, fejedelmi, törvényhozói és végrehajtó hatalom, az állam személyisége.)

Az embernek életcélja, hogy az erkölcsi és anyagi jólét és fejlődés lehető magas fokára emelkedjék. Ezért az embernek úgy az erkölcsi, mint az anyagi világra ható működést kell kifejtenie. Ez a működés azonban csak rendezett társadalomban, vagyis csak ott lehetséges, a hol mindenkinek hatáskörét minden irányban pontosan megállapították; a hol e hatáskörön belül és mások hatáskörének tiszteletben tartása mellett, mindenki szabadon működhetik; a hol az egyes ember életcéljára mulhatlanul szükséges és saját erejét fölülmuló külső föltételek előállításánál, embertársai segélyére is számíthat. Az ember ezen szabad működési körének határait kijelölő *szabályok* foglalatát tárgyi értelemben, az ezen szabályoknak megfelelő *cselekvési* szabadságot pedig alanyi értelemben: *jognak* nevezzük. Maga a működési kör: az ember jogköre.

A rendezett társadalom azonban csak úgy jó létre, ha ennek megalapítására az emberek egymás között társaságba lépnek s jogköreiket így közerővel összeférhetőkké teszik. Ilyen társaságok a család, nemzetség, törzs, nemzet, az egyházi és világi, a tudományos, művészi, gazdasági, ipar és kereskedelmi stb. társaságok. Mindezek

---

¹⁾ *Jegyzet.* A bevezetés 5. §-ában megállapított rendszer szerint az első részben a gazdasággal és ebben a számtartással, alapvető módon foglalkoztunk. Csak most térünk tüzetesen át az államra, hogy azután ennek gazdasága keretében az „állami” számtartását keressük föl.

azonban korlátolt eszközeik- és körüknél fogva rendezett társadalom létesítésére még nem elégségesek. A jog létesítésére és fentartására, az erkölcsi és anyagi jóllét és fejlődés előmozdítására, valamely meghatározott területen lakó embereknek egységes főhatalom alatt mint *állam* kellett szervezkedniök. Így alakult a magyar állam is ezelőtt ezer évvel s így áll fönn ma is módosulva, fejlődve, erőben és függetlenül.

Az állam, mely létének szükségéből meríti eszközeinek jogsultságát: a közös célok és az egyesek magatartása között a szükséges összhangot, még az utóbbiak akaratával szemben is fenn kell tartania. Az állam léte tehát az egyesekkel szemben olyan ellenállhatlan kényszererőt tételez fel, mely a közös célokat meghatározza, s azokat létesíti. Ez a kényszererő: az állami *hatalom*, mely három részre, ú. m. a *fő-, törvényhozó és végrehajtó* hatalomra oszlik. Mind ez azonban önmagában csak puszta eszme, mely az által nyer életet, hogy egyesek, vagy többek képviselik. Ezek az általuk képviselt hatalom jogkörét, vagy ennek egyes részeit, részint maguk személyesen gyakorolják, részint megbízottjaik által gyakoroltatják. Az állam saját hatalmának ily képviseletére és gyakorlatára megfelelő *szervezettel* bir, melyet általában: *alkotmánynak* mondunk. Különösen és szűkebb értelemben pedig alkotmányosnak, azaz: *constitutionálisnak* mondjuk az oly államszervezetet, hol az államhatalom gyakorlatában, megbízott képviselői által a nép is részt vesz. Ilyen a magyar alkotmány is, melynek alapját a hazát kereső és szerző ősök vérszerződése képezte és a melynek egyik pontja a nemzetnek a közügyekre való befolyását határozottan kikötötte.

Minden alkotmányban a legkiválóbb helyet az állameszméjének, hatalma egységének *physikai* személyesítője: az állam feje — nálunk az apostoli király — foglalja el, ki az államélet követelményeit, az államnak általa gyakorolt főhatalmával, vagyis: a *királyi* hatalommal minden irányban érvényre emelni első sorban van hivatva. Másodsorban ez a *törvényhozó* hatalomnak feladata. Az állam akarátát ugyan is törvényekben fejezi ki, s az államnak a törvények alkotása, módosítása, megszüntetése és hiteles magyarázatában nyilvánuló hatalmát: *törvényhozó hatalomnak* nevezzük. Nálunk e hatalom gyakorlata törvényeink (az 1798: XII. t.-cz.) értelmében, a törvényesen koronázott királyt és az országgyűlést együttesen illeti meg. Az államnak a hozott törvények végrehajtásában nyilvánuló hatalmát: *végrehajtó hatalomnak* nevezzük. E hatalom nálunk

kizárólagosan a királyt illeti meg, a ki ezt azonban (az 1848-iki III. t.-cz.) független felelős magyar miniszteriuma, mint: kormánya által gyakorolja. Bárminő rendelete és határozata, tehát a királynak csak úgy érvényes, ha azt, az abban foglaltakért az országgyűlésnek felelős miniszterek egyike aláírta s ez által azt magáénak vallja. Az állami hatalom ezt a részét a gyakorlatára hivatott kormányról: *kormányhatalomnak* is mondják. Az állam ilykép az állam fejében személyi képviselőt, az országgyűlésben gondolkodó és akarat kifejező, a kormányban cselekvő, végrehajtó szervet, a haza földje és polgárai összeségében pedig mintegy testet és lelket bir. Az állam tehát mint egy nagy tehetségek felett rendelkező erkölcsi, jogi személy iparkodik tagjainak, a polgároknak összes életcéljai megvalósítására.

35. §. A királyi hatalom.

(Király, helye az államéletben, viszonya a törvényhozó és végrehajtó hatalomhoz, czime, hatalmának szervezete és hatásköre, korona, koronázás, udvartartás, udvari méltóságok, idegen államok, országgyűlés, törvényszentelés, a végrehajtók megbízatása, adományozás, hadúr, pénzverés, birói hatalom, kegyelmezés, kiváltságok, Horvát-szlavon-dalmátország, Ausztria.)

Magyarországon az állami hatalom a királyban, mint az állam egységének személyi képviselőjében van kifejezve. Ezért a király hatalma az államban, mindenek fölött áll. Ő kútfeje minden méltóságnak és hatalomnak. Csak az ő személyes akarata által válik a törvényhozó hatalom akarata: törvényté és ezeket a kormány az ő nevében hajtja végre. A király személyében nyilvánul az állam hatalma teljes felségében, souverain módon, vagyis minden emberi hatalomtól függetlenül. Azért személye szent és sérthetetlen, s királyi felség — majestas — cím illeti meg. Ezen kívül az első magyar királynak a kereszténység terjesztése körül, kifejtett apostoli működésének emlékéül „apostoli“ címet is visel. Azonban Ő apostoli királyi Felsége egyszersmind Ausztria császára is. Ezért czime: „Ausztriai császár, Csehország királya stb. és Magyarország apostoli királya“ vagy rövidebben: „Ausztriai császár és Magyarország apostoli királya“; „Ő Felsége a császár és király“ vagy végül: „Ő császári és apostoli királyi Felsége“. A megszólításnál: „Császári és apostoli királyi Felség! Legkegyelmesebb Úr!“

A királyi hatalom az állam alkotmányában önálló helyet foglal el, s feladatainak megfelelő szervezettel és hatáskörrel bir. Első sorban, a királyi hatalom teljének jelvénye: Magyarország

szent koronája (Sacra corona Regni). Törvényeink (az 1791-iki III. t.-cz.) világosan kimondják, hogy ősi szokás szerint csak az ország szent koronájával való koronázás adja meg a királyi hatalom teljes és tökéletes birtokát. A király magas méltóságának megfelelő fényes udvartartással bir, s személyi működésének támogatására a kabinet-iroda szolgál. A különleges részben erről bővebben lesz szó. Hatáskörét illetőleg a király kifejezője az államhatalomnak, más államokkal szemben. Mint ilyen az állam külügyeinek intézője és legfőbb hadúr. Ezért az állam fegyveres erejével rendelkezik, s hadüzenési és békekötési joggal bir. Alatta állanak a törvényhozó és végrehajtó kormányhatalom közegei. Az országgyűlés összehívása, ülésének megnyitása, elnapolása, feloszlatása, berekesztése, mind királyi jogok. Az országgyűlésen nem csak kezdeményezési joggal bir, hanem az országgyűlési határozatok csak az ő szentesítése által emelkednek törvényerőre. Ezért a király a törvényhozásban döntő befolyást gyakorol. A végrehajtó hatalom pedig éppen őt illeti meg, úgy a kül-, mint a belügyekre nézve. A kormányzat összes intézői és közegei közvetlen vagy közvetve csak a tőle nyert megbízatás folytán járnak el, minthogy minden hivatal és tisztség adományozása a királyt illeti meg. Mindezek szerint a magyar király, a magyar állam törvényhozó és végrehajtó hatalmának valóságos és állandó feje, s mint ilyen fölötté áll minden társadalmi és állami torzsalkodáson. Ezért nem választás, hanem törvényes öröklés útján jut az uralkodáshoz és személyes akaratából sem törvényt nem alkothat, sem végre nem hajthat, hogy ezekért, mint szent és sérthetlen lénynek felelnie ne kelljen, hanem államhatalmi cselekvényeiért miniszterei felelősek.

Megjegyzendő még, hogy Horvát-szlavon-dalmátország részint a honalapítás, részint szent László királyunk óta, a magyar királyság elválaszthatlan részét, „Társország“-át képezi. Ezért a magyar király ezen minőségénél fogva, egyszersmind az említett országnak is királya. Tudnunk kell továbbá azt is, hogy a királyválasztás jogával is birt magyar országgyűlés 1687-ben kimondotta, hogy jövőre nézve Magyarország, a Habsburg-családból származó főörökösök közül, az első szülöttet választás nélkül törvényes királynak ismeri el. Ezt az örökösödést 1723-ban, az úgynevezett *pragmatica sanctio*, a nőágra is úgy terjesztette ki, a mint az a Magyarországgal és hozzátartozó részekkel, feloszthatlanul és elválaszthatlanul birandó osztrák örökös tartományokban, már előbb

megállapítva volt. Mindezeknél fogva a magyar király egyszersmind osztrák császár is. Végül a magyar király nemzetközi egyezmény alapján, gyakorolja Bosznia és Hercegovina felett is a főhatalmat.

36. §. A törvényhozó hatalom.

(Gyakorlóí, a törvény, ennek életbe lépése, törvénytár, országgyűlés, részei, főrendek, képviselők, elnökök, tanácskozás és nyelve, bizottságok, delegáció, közös ügyek, összeférhetlenség, törvény szentesítés, tanácskozás tárgyai, [Horvát-szlavon-dalmátország, önkormányzata.)

A törvényhozó hatalom gyakorlata Magyarországon a királyt és az országgyűlést együttesen illetik meg. A törvényhozás e két tényezőjének összhangzatos működése által lesz alkotva: a törvény. Ez alatt az állam akaratának hiteles kifejezését kell érteni. A mennyiben valamely törvény hatályának kezdete, magában a törvényben megállapítva nincs, vagy ennek meghatározását nem a miniszteriumra bízták: minden törvény az országos „Törvény-Tár“-ban való megjelenését követő két hét múlva lép életbe. Minden naptári évről külön törvénytár jelen meg, melyben a törvények római egyessel kezdődő sorszámmal láttatnak el, úgy hogy a törvényekre való hivatkozás: az év és sorszám megnevezése által történik.

A magyar országgyűlés az 1848-iki IV-ik és V-ik t.-cz. értelmében két részből áll. A főrendi és a képviselőházból. Az országgyűlésnek mindkét háza saját tanácskozási teremmel bir. Tanácskozási nyelv a magyar. A tanácskozás előkészítése a főrendiházban szakbizottságban történik. Ilyenek pl. az igazolási, a függő államadósságot ellenőrző, mentelmi, pénzügyi, közjogi és törvénykezési, közgazdasági és közlekedési, s végül naplőhitelesítő szakbizottságok. A képviselőház pedig kilencz osztályra és több, részint állandó, részint esetről esetre kiküldött szakbizottságra oszlik. Ezek közül a gazdasági bizottság a képviselőház költségvetését készíti. A számvizsgáló bizottság pedig a ház kiadásait ellenőrzi. A törvényhozás mentelmi jogánál fogva, az országgyűlés tagjai az országgyűlésen tett nyilatkozataikért nem felelősek. E felett örökös a mentelmi bizottság. A korona kijelölésétől, vagy a korona, kormány és közegeinek kinevezésétől, befolyásától függő, fizetéssel vagy díjjal járó állásnak vagy hivatalnak, — kevés kivétellel — a képviselőséggel való egyidejű viselése tiltva van. Ennek megtartására ügyel az összeférhetlenségi bizottság. A pénzügyi bizottság egyéb pénzügyi

dolgokon kívül, a költségvetést és a *zárószámadási* bizottság, az államzáró számadását tárgyalja. Van még egy nevezetes bizottsága az országgyűlésnek. Ez a *delegáció*, vagyis: az osztrák és a magyar közös ügyek tárgyalására hivatott bizottság. Ez az előbbi §-ban említett abból a körülményből származik, hogy Ausztriával közös uralkodónk és így közös ügyeink is vannak. Ezek századokon át sok és keserves félreértésekre adtak alkalmat, míg végre az 1867-iki kiegyezésben szabályozást nyertek. E szerint Ausztriával csak két közös ügyünk van. A kül- és hadügy. Ezek is csak annyiban, hogy ebben a két ágazatban, a végrehajtó hatalomnak gyakorlása és gyakorlói, továbbá ezeknek az ügyeknek háztartása és az utóbbinak megállapítása, Ausztriával közös szervezetet, intézményt képez. Maga a törvényhozás tehát, még erre a két ügyre vonatkozólag sem közös, a mint hogy közös törvényeink sincsenek; mert még a kül- és hadügy is, úgy a magyar országgyűlésen, mint az osztrák törvényhozásban egymástól függetlenül (ugyan, de a dolog természete szerint egyértelműleg) hozott törvények szerint gyakorlandó. Az előbb említett s évenként újra választandó delegációba a főrendiház húsz, a képviselőház negyven tagot küld. Az előbbieket közül egyet, az utóbbiak közül négyet, az alább tárgyalandó horvát-szlavon küldöttek közül kell választani. Ennek a bizottságnak az képezi feladatát, hogy a közös kül- és hadügy háztartását tárgyalja és megállapítsa. Ebből a célból Ausztria is hasonló bizottságot küld ki. Ő Felsége mind a kettőt évenként: Budapestre és Bécsbe felváltva hívja össze. Mindenik bizottság előbb albizottságokban tanácskozik és tárgyal, s külön tart teljes üléseket, melyekből egymással írott üzenetekben érintkeznek. Csak ha így meg nem tudnának egyezni: ekkor tartanak közös ülést. De ekkor is, tisztán csak szavazás céljából, a mely alkalomra a bizottságok teljesen egyenlő számú tagokkal jelennek meg. A mind két delegáció által egyértelműleg elfogadott határozatok törvényerővel bírnak, mely célból azokat a magyar törvényhozás, a maga módja szerint törvénybe is iktatja. Az országgyűlés tárgyalása, melyet vitának neveznek, minden tárgyra nézve kettős: általános és részletes. Ennek befejeztével történik a szavazás. Minden törvényjavaslatot előbb a kezdeményezési joggal bíró képviselőházban, aztán a főrendiházban tárgyalnak, hol a javaslatot újból megvitatják. Ha a főrendiház megállapodásai a képviselőháztól eltérnek, a két ház írásbeli üzeneteket vált mindaddig, míg az egyetértés létre jön. A törvényjavaslatnak ilykép közös akarattal

megállapított szövege, mindkét ház elnökének és egy-egy jegyzőjének aláírásával, a miniszterium útján szentesítés végett Ő Felségéhez lesz fölterjesztve. A tanácskozás tárgyát illetőleg, a törvényhozásnak már fönebb adott fogalmából következik, hogy az az államélet összes tevékenységére kiterjed. Így: az állam szervezetének, alkotmányának megállapítására, fejlesztésére, módosítására, megváltoztatására, a kormányzat, közigazgatás, igazságszolgáltatás minden ágában előforduló szerves intézkedésekre, az államgazdaság rendszerének és a költségvetésnek meghatározására, valamint a hozott törvények végrehajtásának *ellenőrzésére*.

A (horvát-szlavon-dalmát) társországból ezidő szerint Dalmácia ugyan tényleg Ausztriához van kapcsolva, de különben úgy ez, mint Horvát-szlavonország többi része, éppen oly elidegeníthetlen és elválaszthatlan módon tartozik a magyar állam területéhez, mint bármely három-négy vármegyéből álló más része a hazának. A különbség csak az, hogy földrajzi fekvésüknél fogva azokban a részekben, az önkormányzat a történeti idők folyamán jobban kifejlődött, mint az állam más részeiben. Ennek az önkormányzatnak mértékét előbb 1868-ban, aztán 1873-ban úgy szabályozták, hogy a szoros értelemben vett belügyet, továbbá a vallás-közügyet és az igazságügyet, ezeknek az országoknak önkormányzata körébe tartozónak mondták ki. Ezekre az ágakra Zágrábban egy külön tartományi törvényhozó testület van szervezve. Az állami élet más ágaira, a törvényhozó hatalmat a magyar állam országgyűlése Budapesten gyakorolja, hová a tartományi gyűlés és pedig a képviselőházba negyven, a főrendiházba két tagot küld, saját tagjai közül. Ezek a tartományi önkormányzatnak fentartott három ágat kivéve, minden egyéb ügyben a magyar képviselőkkel azonos jogokat birnak, sőt a tanácskozásokban horvátul is szólhatnak.

Boszníára és Hercegovinára is a törvényhozási jogokat Magyarország és Ausztria külön-külön, de összhangzóan hozott törvényekkel gyakorolja.

Források: 1868: XXX. és 1873: XXXIV. t.-cz.

37. §. A végrehajtó kormányhatalom birtokosa.

(Kormány és hatalma, ennek négyféle értelmezése, kinevezés, bizalom, felelősség, a végrehajtás ruganyossága, rendeletek különfélesége, egyes miniszterek, minisztertanács, felség jóváhagyása, elnökség. A végrehajtó hatalom tulajdonosa, megbizottak, visszaélések, a király személye, a felelősség terhe, visszalépés, ellenjegyzés, rendelkezés, vádalahelyezés, kormány-rendszer.)

Mint a 34. §-ból tudjuk, a végrehajtó hatalom birtokosa a *kormány*. Ez alatt első sorban azokat az államférfiakat kell érteni, kik bizalmát bírják, úgy a királynak, mint az országgyűlésnek, s kiket a király koronájának tényleges tanácsosaivá, a koronatanács tagjaivá, *minisztereivé* nevez ki és a kik aztán nemcsak a királynak, hanem országgyűlésnek is működésükért felelősséggel tartoznak. A kormányhatalomnak különféle értelmezésével találkozunk. Sokszor az alatt az államnak egész osztatlan és egységes hatalmi működését értik. Máskor csak a törvények végrehajtásában nyilvánuló hatalmát, a 41. §-ban tárgyalandó önkormányzat kizárásával. Sőt gyakran csak magoknak a kormányférfiaknak működési körét értik alatta. Mi a végrehajtó kormányhatalom alatt államnak és az ebbe foglalt önkormányzatnak, a törvények végrehajtásában nyilvánuló hatalmát értjük. Ennek a hatalomnak gyakorlása pedig teljességgel nem valamely gépies végrehajtása, „kezelése“ a törvényeknek; mert ezek legtöbbször csak az önmagukban egyszerű elveket, a követendő irányt, gyakran csak a vezéreszmét jelölik ki. A személyek, tárgyak és viszonyok pedig, melyekre az általánosságban mozgó törvényeket esetről esetre alkalmazni kell, oly különféleképen változók, s más és más alakúak, hogy a végrehajtásnak, öntudatosan intézkedő, a törvényektől tetteinek csak lényében függő, különben egészen önálló hatalomnak kell lennie. A törvény gyakran nem sokkal több a holt betűnél, melybe csak a végrehajtás lehel életet. Ettől a végrehajtástól függ tehát sokszor, még a törvényhozás működésének is a sikere. Ezért a kormány nemcsak egyszerű *végrehajtási* rendeleteket ad ki, melyek a valamely törvény életbeléptetésére szükséges teendőket határozzák meg, hanem ad ki törvényt *pótló*, vagyis oly rendeleteket is, melyek törvény által nem rendezett ügyeket, az alkotmány és törvényhozás szellemében szabályoznak. Sőt a törvényhozás utólagos beleegyezésének reményében, fenyegető sürgős veszély esetén, még a *törvényt módosító* vagy *felfüggesztő* rendeletet is bocsáthat ki.

Minden miniszterre a végrehajtó hatalomnak rendesen egy

ága van bizva, melyben az minden irányban, gazdaságilag és számtartás tekintetében is önállóan jár el. Vegyes természetű ügyekben pedig az érdekelt miniszterekkel egyetértőleg. Az egész végrehajtó hatalmat illető ügyekben az egész kormány, azaz: a minisztertanács határoz. Minthogy pedig a végrehajtó hatalom a királyt illeti meg, s a miniszterium csak ennek közege: azért minden fontosabb megállapodást, kinevezést, törvényjavaslatot stb. Ő Felsége elébe kell jóváhagyás, illetőleg hozzájárulás céljából terjeszteni. A minisztertanácsban az elnökség Ő Felségét illeti meg. Rendesen azonban a miniszterelnök vezeti azt. A miniszterelnököt valamint az elnök előterjesztésére a többi minisztert Ő Felsége nevezi ki. Címök: Nagyméltóságú miniszter! Kegyelmes úr!

A 34. §-nak azt a kifejezését, hogy a királyt megillető végrehajtó hatalmat a kormány gyakorolja, úgy kell értelmezni, hogy a király az állam egész végrehajtó hatalmát, személyesen gyakorolni physikailag képtelen lévén, annak nagy részét rég idők óta megbizottjai által gyakoroltatta. Ezek azonban eljárásaikért akkor csak a királynak voltak felelősek. A királyt pedig személyének sérthetetlenségénél fogva megbizottjainak, a ténylegesen kormányzóknak, visszaéléseiért felelősségre vonni nem lehetett. Hogy tehát a királyi méltóság megcsorbitása nélkül, a hatalommal való visszaélésnek elejét lehessen venni, vagy ha ilyet elkövetnek, ezt megtorolni lehessen: a királyt mint szent és sérthetlen lényt, a hibázhatás emberi tulajdonságától meg kellett menteni. Ezért róla csak az állam üdvére törekvő működést feltételezve: a „végrehajtó hatalomból“ neki „a hatalmat“, a ténylegesen kormányzó minisztereknek pedig a „végrehajtást“ s az ezzel járó felelősséget kellett tulajdonítani. Az utóbbiaknak azonban joguk van, megbizásukat a király kezébe bármikor letenni, ha a felelősséget akár a végrehajtandó törvényekért, akár a végrehajtó hatalomnak tulajdonosa: a király rendelkezéseiért elvállalhatni nem vélik. A miniszterek felelőssége alakilag úgy nyer kifejezést, hogy a királynak bármely alakú rendelkezését, az ezért felelős miniszter aláírja vagyis ellenjegyzi. Minisztert ebben csak miniszter helyettesíthet. A végrehajtó hatalomnak a kormány által való gyakorlása pedig abban nyilvánul, hogy a miniszterek és ezek megbizottjai: az államtitkárok, tanácsosok, parancsnokok, igazgatók, felügyelők stb. a törvények keretén belől, saját nevük alatt, saját egyéni akaratak szerint, de saját egyéni felelősségükre is: rendeleteket, utasításokat, parancsokat,

felhívásokat, figyelmeztetéseket stb. adnak ki. A miniszterek nálunk felelősségre vonhatók: *a)* minden oly tettért vagy rendeletért, mely az ország függetlenségét, az alkotmány biztosítékait, a fennálló törvényeket, az egyéni szabadságot, vagy a tulajdon szentségét sérti, s általuk hivatalos minőségükben követtetett el, vagy adatott ki; *b)* a kezeikre bízott pénz és egyéb értékek *elsikkasztásáért*, s végül *c)* a törvények végrehajtásában, vagy a közcsend és bátorság fenntartásában elkövetett *mulasztásokért*, a mennyiben ezek a törvény által rendelkezésekre bízott végrehajtási eszközökkel elháríthatók lettek volna. A miniszterek vád alá helyezését a képviselőház rendeli el, s fölöttük a főrendiház által saját kebeléből alakított tizenkéttagú bíróság ítél. A végrehajtó hatalomnak a jelzett felelősség mellett való gyakorlását: *felelős kormány-rendszernek* mondjuk.

38. §. A kormányhatalom felosztása.

(Ágak, igazságügyi közigazgatás és bíraskodás, külügy, diplomácia és konzulátus, belügy és annak ágazatai, véderő, pénzügy, tárcza nélkül, magyar miniszterek, bán, közösök, vezénylet, igazgatás, foganatosítás, intézetek, fokozatok.)

Az előbbi szakaszban már említettük, hogy a miniszterek mindenikére a végrehajtó kormányhatalom egy-egy ága van bízva. A kormányhatalom tehát első sorban ágakra oszlik és pedig annyi ágra, a hányféle úton és módon az állam céljára jutni iparkodik. 1. Az *igazságügy* alatt a jogrend létesítésére, megóvására és tökélyesítésére szolgáló intézményeknek előállítása, s ezen intézmények működése, valamint vezetésük és felügyeletük értendő. Az igazságügy keretén belől szorosan meg kell egymástól különböztetni a közigazgatást és bíraskodást. Az előbbi alatt az igazságügyi intézmények előállítását és működésük felügyeletét, az utóbbi alatt pedig a jognak önmagáért való érvényre emelését értjük. A bíraskodás a kormánytól független működés. 2. *Külügy* alatt az állam és polgárai érdekeinek idegen államokkal és polgárokkal szemben való képviselését és békés megvédését kell érteni. Itt egymástól diplomáciai és konzuli teendőket kell megkülönböztetni. Az első főleg az állam politikai céljainak, az utóbbi pedig legtöbbször a kereskedelmi érdekeknek érvényesítésére irányul. 3. A *belügy* az állam földrajzi határain belől a polgárok személy- és vagyonbiztonságának, testi és lelki, művelődési és közgazdasági érdekeinek fejlesztésére szolgáló intézmények létesítése. A belügyek keretén belül a szoros értelem-

ben vett belügyön (vagyis: a belső rend és csend biztosítása, s a politikai közigazgatás vezetésén) kívül megkülönböztetjük még: a földművelésnek, az iparnak, a kereskedelemnek, a közlekedésnek stb. mint a nemzet gazdasági érdekeinek az államhatalom részéről való előmozdítását és a vallás-közüoktatásügyet, mint a nemzet szellem-erkölcsi fejlődésének támogatását. 4. A hadügy alatt az állam fegyveres erejének kiállítására, ellátására, begyakorlására, vezetésére, s így az államnak és polgárainak jogtalan erőszak ellen, erővel való megvédésére szükséges intézkedések foglalatját értjük. Ennek keretében a hadsereget és a honvédséget, a népfelkeléssel együtt különböztetjük meg. Az államnak külellenségektől való megvédése és a belső rend fentartása első sorban rendszerint a hadsereg feladata. A honvédség háború idején a hadsereg támogatására és a belső rend fentartására van hivatva. 5. A pénzügy az államnak saját szükségei fedezésére szolgáló pénzösszegek megszerzésében, és kezelésében nyilvánuló gazdasági működése. Hazánkban nemcsak a végrehajtó hatalom ennek az öt ágazatának élén áll egy-egy miniszter, hanem még a földművelés, az ipar- és kereskedelmi, valamint vallás- és közoktatási ügyek kormányzata is, egy-egy külön miniszterre bízvák. Sőt ezeken kívül még, úgy hazánk alkotmányában és kormány-szervezetében, mint máshol is vannak működési körök, melyek bár nem képezik az államélet önálló ágait, mégis sajátságuk miatt egy-egy ú. n. tárcza nélküli miniszterre vannak bízva. Mindezek tekintetbe vételével a magyar állam végrehajtó hatalmát, összesen tizenhárom miniszter gyakorolja, helyesebben kormányozza. Ezek közül tíz magyar királyi és három császári és királyi közös miniszter. A tíz magyar királyi miniszter közül nyolcz, a végrehajtó hatalomnak előbb említett nyolcz ágát kormányozza. Van még három tárcza nélküli miniszter. Az egyik a miniszterelnök; a másik a Felség személye körüli, Bécsben székelő miniszter, azzal a hivatással, hogy ott a magyar állam érdekeket képviselje és érvényre juttassa; a harmadik a horvát-szlavon-dalmát miniszter, összekötő kapcsolatot képez az államnak kormánya és az említett országok önkormányzata között. Az utóbbi élén egy magyar zászlós úr: a horvát bán áll, ki a horvát tartományi gyűlésnek felelős, s a kinek a Felség elé kerülő minden intézkedését, a magyar királyi horvát-szlavon-dalmát miniszter is ellenjegyzí, s így ezért a magyar állam országgyűlésének felelős. A közös miniszterek közül kettőnek van tárczája. A kül- és a hadügyminiszternek. A harmadik: a közös pénzügyminiszter, a két közös

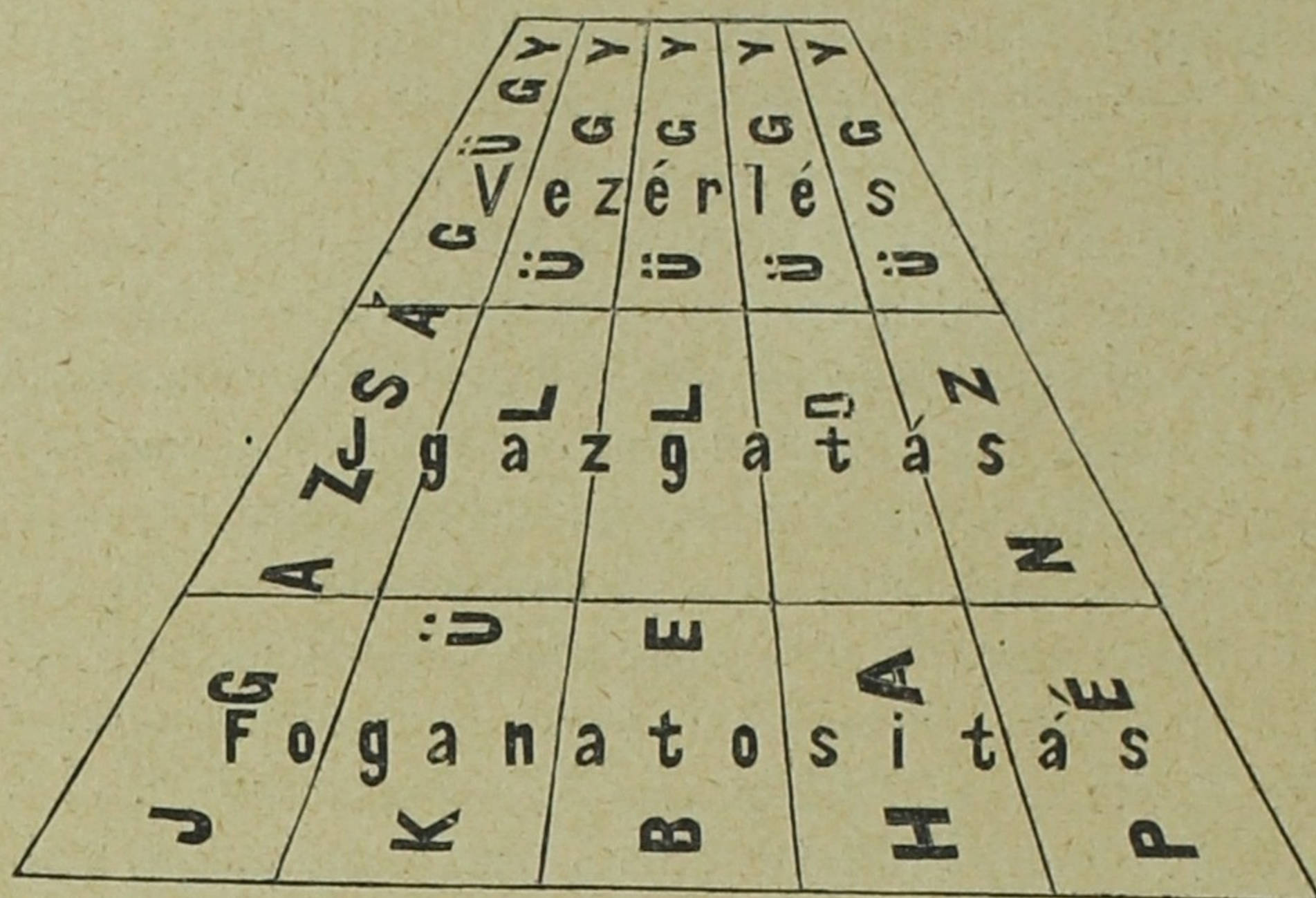

ügynek háztartására szükséges pénzeket gondozza, s inkább a közös miniszterek parlamentarizmusáért, mint a neki adott végrehajtó hatalom gyakorlásáért van. Most azonban Bosznia és Hercegovina összes ügyeinek kormányzatával van megbízva, ezeknek az országoknak kül- és hadügyét kivéve.

A kormány tagjai a reájuk bízott végrehajtó hatalmi ágazatot, egymagok személyesen már physikailag sem gyakorolhatják. Hanem kénytelenek annak tartalmát, részint az ezt alkotó ügyek természetéhez, részint pedig az államterület nagyságához képest, többek között megosztva, ezek által saját kormányzatuk szerint gyakoroltatni. Így jönnek létre minden ágazatban fokozatonként a különféle hatáskörök, melyek leginkább három csoportba foglalhatók, illetőleg oszthatók. Ezek: a vezérlés, igazgatás és foganatosítás. a) *Vezérlés* alatt az *egész állam területére* kiható azt a működést kell érteni, mely a végrehajtó hatalomnak kezdeményező, összefoglaló intézésében, a követendő elvek meghatározásában és a szükséges egyöntetű rendszabályok létesítésében áll. A kormányhatalom ennek a részének gyakorlója, a kormányzó miniszterek közvetlen támogatására hivatott különféle ügy- vagy szakminiszteriumok és más *központi* hatóságok. b) *Igazgatás* alatt, a törvényeknek és kormányrendeleteknek, az állam területének egyes vidékein, a *helyi viszonyokhoz* és az adott körülményekhez mért, lehető célirányos végrehajtása értendő. A kormányhatalom ezt a részét a különféle *helyhatóságok* gyakorolják. c) *Foganatosítás* alatt a törvényeknek, rendeleteknek megtestesítése, kézzelfogható *physikai végrehajtása* értendő. Ennek gyakorlására, az illető ágazat természetének megfelelő más és más kezelő közegek hivatnak. Minket a számtartás szempontjából csak a vagyont kezelők, tehát a pénz- és raktárak érdekelnek. Ez az elvi felosztás nem zárja ki azt, hogy egyik-másik végrehajtó hatalmi ágazatnál, a vezényletre hivatott hatóság tényleg igazgatási dolgokat, és némely igazgató hatóság vagyonkezeléseket ne végezessen. Nevezetesen az utóbbiak között figyelemre méltók az *intézetek*. Ezek alatt azokat a szervezeteket értjük, melyeknek feladata nem annyira hatalom gyakorlásában, mint inkább bizonyos szakszerű tevékenységnek kifejtésében áll. Ennek körében aztán, az ott szükséges kisebb méretű igazgató és foganatosító hatáskört együttesen töltik be. Ilyenek a különféle egészségi, közoktatási, igazságügyi, gazdasági stb. intézetek, melyekről alább bővebben fogunk szólni. A végrehajtó hatalom felosztását, szemléleti módon a következő ábrázolásban mutatjuk be.

Kormány.

A végrehajtó hatalom tehát felülről lefelé egymás mellett haladó ágazatokra oszlik, melyeknek gyakorlása folyamán a kormány kormányozza: a vezénylést, az igazgatást és a foganatosítást. Más szóval: a végrehajtó hatalom *ágai* egymás mellé, a végrehajtás *fokozatai* egymás alá sorakoznak.

39. §. A vezérlő központi hatóságok.

(Ügyminiszteriumok, értelmezésük, a tárczanélküliek, feladatuk, számuk, báni kormány, szervezetük, minősítések, ügymenet, segédhivatalok, ezek feladata, központi igazgatóságok, szervezetük, eljárásuk, egyéniek és testületiek.)

Ezek alatt első sorban az ügyminiszteriumokat kell érteni; mert minden tárczaminiszternek van egy olyan hivatala, az ő szakminiszteriuma, mely közvetlenül személye körül és alatt vezérletet gyakorol az által, hogy a minisztert a végrehajtó kormányhatalom reá bizott ágazatának, rendszerint összes ügyeiben támogatja. Helyette az ő megbízásából és utasítása szerint rendeleteket, utalványokat, határozatokat stb. ad ki. A tárczanélküli minisztereknél ilyen ügyminiszteriumokról szólni nem igen lehet; mert ezeknek a minisztereknek feladatuk, nem annyira a csak mások segítségével végezhető sok, hanem inkább az általuk személyesen teljesítendő kényes ügyek elvégzésében áll. Ha azonban a tárczanélkülieknek is miniszteriumot tulajdonítunk: akkor van annyi ügyminiszteriumunk a hány magyar és közös miniszter van, azaz tizenhárom.

1. A miniszterelnökség hat osztályában igen sok udvari (zászlós

urak, testőrség stb.), törvényhozási (főrendiházi elnök és tagok ki-nevezése, országgyűlés egybehívása, elnapolása stb., törvények szen-tesítése stb.), politikai (közös ügyek, Horvátország, Bosznia, hono-sítás, az állami czimer használatának engedélyezése stb.) és diplo-m: cziái (nemzetközi szocialista-, anarchistamozgalom) ügyön, vala-mint a közigazgatási bíróság és a fumei kormányzóság személyes ügyein kívül, végzik azoknak az okmányoknak különféle nyelvekre való fordítását is, melyek a miniszteriumoktól és hatóságoktól ebből a célból oda érkeznek. Figyelemmel kísérik a bel- és külföldi sajtót. 2. A Felség személye körüli miniszterium Bécsben van és két osztályból áll. A magyar állam és kormány ügyeinek az udvari, a közös és az osztrák hatóságoknál állandó közvetítője és kép-viselője. Ebben a tekintetben nevezetes az a működése, melyet a magyar hivatalos fizetségek közvetítése körül, a bécsi pénzpiaczon kifejt. Közreműködik az egyházi és világi kitüntetések adományo-zásánál. Külföldi útleveleket is állít ki stb. 3. A horvát miniszterium segédkezik abban a kevés ügyforgalomban, mely az előbbi §-ban említett feladatából foly. Ennek a miniszteriumnak osztályai nin-csenek. 4. A belügyminiszteriumnak az elnökin kívül nyolcz fő- és több ügyosztálya van, melyekben a törvény- és rendeletek tárának, az országgyűlés hivatalos személyzetének, a színházaknak, megyék-nek, városoknak, községeknek, az anyakönyveknek, s általában a politikai közigazgatásnak, továbbá csend- és rendőrségnek, a köz-egészségügynek és gyámoltaknak stb. stb. ügyeit intézik. 5. A pénz-ügyminiszteriumról IV. fejezetben szólunk. 6. A kereskedelmi minisz-terium hat szakosztályra oszlik, s a vas- és kőúti, posta, táviró, távbeszélő, belvízi és tengerhajózási, ipar, tűzsdei, vásári, mérték stb. ügyekkel foglalkozik. 7. A földművelési miniszteriumnak elnöki és még nyolcz főosztálya van, melyekben a mezőgazdasági, erdészeti, szőlőszeti, borászati, állattenyésztési és egészségügyi, telepítési, vízjogi, talajjavítási, ármentesítési, folyamszabályozási ügyeket vezetik. 8. A vallás- és közoktatásügyi miniszteriumban az elnökin kívül tizenkét ügyosztály van, melyekben némi kivétellel: az összes vallásfelekezeteknek és alapítványaiknak (s némely szakoktatás kivételével) az egész felső-, közép- és népiskolai oktatásnak, a művészetnek stb. ügyeit vezetik. 9. Az igazságügyminiszteriumban az elnökin kívül hét ügyosztály van. A bíróságok, ügyészségek és igazságügyi intézetek összes személyes és dologi ügyeinek vezetésén kívül, azok adnak más minisztereknek a nemzetközi, közjogi, köz-

igazgatási, magán- és büntetőjogi ügyekben jogi véleményeket, hazai törvényekről külföldre és viszont bizonyítványokat és felvilágosításokat, vezetik a hitbizományi, törvényesítési, örökbefogadási, birtokrendezési, büntettek kiadása iránti, rögtönbirósági, kegyelmezési, ügyvédségi, közjegyzőségi stb. stb. ügyeket. 10. A honvédelmi miniszterium elnöki osztályból és huszonegy ügyosztályra szakadó hat ügycsoportból áll, melyekben a honvédség, a népfölkelés és a koronaőrség összes *gazdasági* és úgy ezeknek, mint a csendőrségnek még összes személyi és fegyelmi ügyeit vezetik. Ide tartoznak még a közös hadseregnek is a közös hadügyminiszteriumhoz nem tartozó ügyei. 11. A közös külügyminiszteriumban, mely egyúttal az uralkodó családnak is miniszteriuma, tizenegy ügyosztályt lehet megkülönböztetni. Ezekben az uralkodó család ügyein kívül a külügyeket érintő katonai, irodalmi, egyházjogi, igazságügyi, kereskedelmi, közlekedési, egészségügyi stb. ügyeket vezetik. Külön önálló előadója van a keleti, a tengerentúli és nyugateurópai ügyeknek, van tájékozó, fordító stb. irodája. 12. A közös hadügyminiszteriumnak két főosztálya van. Egy a szárazföldi hadsereg és egy a hadi tengerészet számára. Az első elnöki osztályra és tizenöt ügyosztályra szakad. Ezekben tárgyalják a hadsereg összes személyes és szervezési, lelkeszi, igazság- és egészségügyi, gazdasági, elhelyezési, oktatási stb. ügyeit. A tengerészeti főosztályban külön elnöki osztályon kívül két ügycsoport és nyolcz ügyosztály van, melyekben a hadi tengerészet ügyeit úgy tárgyalják, mint a hadseregét az első főosztályban. 13. A közös pénzügyminiszterium két főosztályában csekély pénzügyi közös dolgán kívül, inkább a boszniai és hercegovinai ügyeket vezényli.

Mint vezérlő központi hatóságot kell tekintenünk, a horvát báni kormányt is, mely a horvát-szlavon önkormányzat három autonóm ágához képest belügyi, igazságügyi és vallás-közüktatásügyi osztályokra szakad, s a mely osztályok élén a horvát tartománygyűlésnek felelős osztályfőnökök állnak. Minden miniszterium személyzete egy-két államtitkárból, a közösöknél ezek helyett osztályfőnökökből, továbbá miniszteri tanácsosokból, a közösöknél néha udvari tanácsosokból, továbbá osztálytanácsosokból, titkárokból, segédtitkárokból, fogalmazókból, segédfogalmazókból, gyakornokokból, esetleg más szaktisztviselőkből áll. Az alkalmazott tisztviselők alsó-, közép- és főiskolai tanulmányaik szerint, három minősítési csoportra oszlnak. *Irodát* kezelnek, a kik csak négy középosztályt

végeztek. *Gazdaságot* kezelnek és *tartanak számban* azok, kik az egész középiskolát elvégezték. A végrehajtó *hatalmat* a főiskolákat végzettek gyakorolnak. Minden miniszter maga határozza meg miniszteriumának beosztását és ügymenetét. E szerint a miniszteriumok egymás alá és fölé rendelt osztályainak élén mint osztályfőnökök, csoportfőnökök rendszeren miniszteri tanácsosok állnak. Ezek osztályuk személyzetének segítségével, a beérkező ügyek elintézéséről gondoskodnak. A kiadandó rendeleteket, végzéseket, utasításokat, körözhvényeket, utalványokat, átiratokat, szóval: a végrehajtó kormányhatalom minden írásbeli nyilatkozatát, részben helybenhagyják és kiadják, részint pedig ugyanezen czélból az államtitkár, vagy a fontosabbakat, kényes, bizalmas természetűeket, és az általa sajátmagának fentartottakat, a miniszter elébe terjesztik. A miniszterium irodai teendőit a kezelő segédhivatalok végzik, melyek iktató-, kiadó-, irattárba oszlanak, s melyeknek élén igazgatók állnak. Alárendeltjeik az irodát kezelő különféle elnevezésű tisztek. A miniszteriumhoz érkező minden irat, levél legelőbb az *iktatóba* jő, hol a beadványokat a tárgyalásukra illetékes osztály nevére, iktatókönyvi sorszám szerint bejegyzik, vagyis: iktatják. A beadvány idézése mindig e sorszám szerint történik. Az iktatóban külön betűrendes jegyzékeket vezetnek, a beadványokban előforduló tárgyakról és személyekről. A szükséghez képest pedig egy külön jegyzéket, azokról a számokról, melyek alatt a beadványok más hatóságtól érkeztek. Az iktatott ügydarabokat, az ezekben idézett és elintézésükhöz szükséges más előiratok (anteakták) csatolása, vagyis: fölszerelésük czéljából az *irattárba* kerülnek. Ez a beérkezett ügydarabokat fölszerelve, a kijelölt osztálynak, vagy: tisztviselőnek adja át. Feldolgozás és helybenhagyás után minden írásbeli rendelkezés tiszta, hű, s a gyakorlat által megállapított alakban leendő lemásolása és a tisztázatnak aláíratása, esetleg mellékletekkel való ellátása, becsomagolása és elküldése végett a *kiadó* hivatalba visszajő. Ez az ügyiratok kezelésének, mind e felsorolt mozzanatairól, sorszám és esetleg osztályok szerint nyilvántartást vezet. Végül az elintézett ügydarab megőrzés és nyilvántartás czéljából az *irattárba* kerül.

A miniszter kormányzására bizott hatalomnak vezérletét, nem minden ágában gyakorolja némelykor az ügyminiszterium, hanem törvény vagy rendelet alapján azt, kisebb-nagyobb hatáskörrel valamely más központi hatóság cselekszi. Ilyenek mindenekelőtt az

igazságügyi és a közigazgatási legfelsőbb bíróságok, továbbá az állami üzletek és más szakok élén álló különféle vezérlő igazgatóságok. Nevezetesen: a belügy körében a földtehermentesítési igazgatóság; a kereskedelminél az államvasutak, országos statisztika, a posta-távíró, a postatakarékpénztár stb. központi igazgatósága; a honvédelminél: a honvéd-főparancsnokság, a hadügynél a törzskar és a hadsereg főfelügyelősége, valamint a fegyvernemek szerint ez alatt álló felügyelőségek, parancsnokságok, főnökségek stb. igazgatósága. A legfelsőbb *bíróságokat* a szakminiszterekkel egyenlő rangú elnökök és alelnökök vezetik. Magok a bíróságok rendesen tanácsokra oszlanak, s ezeknek tanácselnökeik vannak. A *vezérlő igazgatóságok* élén rendesen egy-egy miniszteri tanácsos mint főigazgató, elnök stb. áll, a ki mellé helyettesek vannak adva. Maga az igazgatóság a miniszteriumokhoz hasonlóan osztályokra szakad. Ezeket a különféle szakhoz tartozó főtanácsosok, tanácsosok stb. vezetik. Az osztályok személyzete azután szakférfiak közül alkalmazott különféle elnevezésű és állású tisztviselőkből áll. Az *elnökök* alkalmazása rendszerint azt jelenti, hogy ott a tagok együtt testületileg tanácskoznak és határoznak. Az *igazgatók* alatt működő hatóságoknál ellenben az igazgató vagy helyettese (mint a miniszteriumban, a miniszter vagy helyettese) egymaga határoz. A többi tisztviselő az igazgatónak csak tanácsot ad, véleményt mond a feldolgozásukra bízott ügyekben. Az elnökök alatt állókat testületi, az igazgatók alatt állókat egyéni hatóságoknak mondják. Az irodai segédhivatalok, csak kisebb méretekben, de a miniszteriumokéhoz hasonlóan vannak ezeknél is szervezve. Az egyes miniszteriumokat és más vezérlő központi hatóságokat illetőleg, továbbiak tekintetében a különleges részre utalunk.

40. §. A helyhatóságok, nevezetesen a királyiak.

(Értelmezésük, felosztásuk, királyiak, önkormányzatiak, különbség köztük további felosztásuk, a magyar királyi és a császári és királyi közös miniszteriumok és más központi vezérlő hatóságok alatt működő állami helyhatóságok valamint az ezeknek alárendelt intézetek felsorolása, szervezetük.)

Minden miniszter a helyhatóságoknak a reábizott hatalom elágazásainak különféle sorozataival bir. Ezeknek mindenike a miniszterek kormányzata és a központi hatóságok vezérlése alatt, a végrehajtó hatalom földrajzi területének különféle vidékein, a törvényeknek és a kormány rendeleteinek, a helyi viszonyokhoz és adott körülmé-

nyekhez mért végrehajtásáról gondoskodik. Más szóval: a végrehajtást igazgatja. Ezért igazgató hatóságoknak is szokták mondani. A helyi hatóságoknak két osztályát különböztetjük meg. Ugymint: *királyiakat és az önkormányzatiakat*. Ha a törvényhozás a végrehajtó hatalom minden ágában és részletében vagy maga intézkedik, vagy az intézkedés jogát és foganatosítását a kormányra, illetőleg ennek közegeire bizza: ekkor az egész végrehajtó hatalmat, s így a helyi viszonyokhoz és körülményekhez mértet is, a királyi megbizottak gyakorolják. Ebben az esetben a helyhatóságok *királyiak*, (*államiak*). Ezek egyenesen és kizárólag csak a központi vezérlő hatóságoknak vannak alárendelve és működésük *csak* a törvények és kormányrendeletek foganatosításának előbb említett igazgatására szorítkozik. Ilyen igazgató hatóságok a különféle királyi igazgatóságok, vezetéségek, főtisztiszegek, követségek, konzulátusok stb. Ezeket felosztjuk *magyar és közös* hatóságokra. Ha azonban a törvényhozás a végrehajtó hatalom gyakorlásánál, a *helyi* viszonyok és körülmények által igényelt intézkedésnek vagy *jogát* vagy *ennek foganatosítását*, avagy mind a kettőt, az állampolgároknak, *helyilyeg* avagy más módon *meghatározott* bizonyos *érdekköreire* bizza: ekkor a végrehajtó hatalomnak helyi gyakorlása autonomikus, *önkormányzati*. Az ilyen hatóságok aztán *nemcsak* a végrehajtó kormányhatalomnak közegei gyanánt jelentkeznek, hanem a törvény által meghatározott ügyekben és mértékben, még önmagoknak szabályokat, statutumokat is alkotnak. Tehát önállóan járnak el. Sőt mi több: országos ügyekkel is foglalkozhatnak. Ebből a célból a foganatosító hivatalokhoz rendeleteket intéznek, esetleg saját gazdasággal bírnak. Ilyen *önkormányzati* hatóságok nálunk a különféle törvényhatóságok és a különféle községek.

Lássuk itt most előbb a királyi helyhatóságokat. 1. A *miniszterelnökség* alatt áll a fiamei kormányzóság. Ez mint közigazgatási hatóság a belügyminiszteriumtól és mint tengerészeti hatóság a kereskedelmi miniszteriumtól függ. 2. A Felség *személye körüli* miniszternek közvetlenül semmiféle alárendelt hatósága nincs. 3. Így van vele a *horvát-szlavon-dalmát* miniszter is; mert Horvátországban az állami ügyek igazgatására hivatott állami helyhatóságok, közvetlenül a magyar állami szakminiszteriumoknak, az országos önkormányzat körébe tartozók pedig a horvát báni kormánynak vannak alárendelve. Ez utóbbiról az előbbi §-ban szóltunk. Az önkormányzati helyhatóságokról pedig a következő §-ban lesz szó. 4. A *belügy-*

miniszterium alatt állnak: *a)* a főispánok titkáraikkal és a budapesti főpolgármester; *b)* a csendőrség rendőri, és gazdasági tekintetben; mert az alkalmazottak katonák lévén: személyileg a honvédelmi miniszteriumnak vannak alárendelve; *c)* a székesfővárosi rendőrség; *d)* különféle intézetek, mint az országos levéltár, a budapesti és kolozsvári nemzeti színházak és a budapesti m. kir. opera, a kórházak, elmegyógyintézetek, a községi közigazgatási tanfolyamok stb.

5. A pénzügyminiszterium alatt lévő állami helyhatóságokról az államnak gazdaságát tárgyaló IV. fejezetben.

6. A *kereskedelemügyi* miniszterium alatt állnak: *a)* államépítészeti hivatalok; *b)* ipari felügyelőségek; *c)* posta, táviró és távbeszélő igazgatóságok; *d)* flumei tengerészeti hatóság; *e)* az államvasutak üzletvezetőségei; *f)* szabaddalmi hivatal és tanács; *g)* az aldunai hajózási hatóság; *h)* az intézetek, mint az ipari és kereskedelmi szakoktatás iskolái, a közlekedési tanfolyamok, zálogházak, mértékHITELESÍTŐ és fegyvervizsgáló bizottság stb.

7. A *földművelésügy* körében: *a)* erdőigazgatóságok és *b)* felügyelőségek; *c)* gödöllői koronauradalom igazgatósága és az állami lótenyészintézetek felügyelősége; *d)* állategészségügyi és *e)* állattenyésztési, havasi és tejgazdasági felügyelőségek; *f)* országos vízépítészeti és talajjavítási hivatal; *g)* folyammérnöki hivatalok; *h)* a vízi munkálatoknál működő és *i)* a kulturmérnöki hivatalok; *j)* halászati és *k)* szőlőszeti, borászati felügyelőségek és az utóbbiakkal kapcsolatos vinczellér-iskolák; *l)* különféle kincstári birtokok, ezek között fürdők felügyelőségeik, tisztségeik; *m)* gazdasági és telepítési műszaki hivatal; *n)* a mező- és egyéb közgazdasági ágakat: méhészetet, kertészetet, gyümölcsészetet, vegyakisérleteket, mezőgazdasági muzeumot stb. gondozó különféle hatóságok; *o)* mezőgazdasági statisztika, munkás és cselédügyek felügyelősége; *p)* selyemtenyésztési felügyelőség; *q)* intézetek és pedig: selmeczi erdőszakadémia, gazdasági tanintézetek, s általában mezőgazdasági ismeretek terjesztésére szolgáló intézetek, erdőőri szakiskolák, országos meteorológiai és földmágnességi központi intézet, földtani intézet stb.

8. A *vallás- és közoktatásügyi* miniszterium alatt kiválóan intézetek állnak és pedig: *a)* a felsőbb tanintézetek, ú. m. egyetemek, műegyetem, jogakadémiák és minden a mi ezekkel kapcsolatos; *b)* középiskolák, tehát gymnasiumok, reáliskolák, felsőbb leányiskolák és ezek tartozékai; *c)* népnevelési intézetek és pedig mindenféle nép- és polgári iskola és ezek tanítói és tanítónői képző-intézeteik, kisdédóvók, ismétlő iskolák, szeretetház; *d)* szakiskolák, tehát az

üvegtechnikai intézet, iparos tanulók iskolái, felső kereskedelmi iskolák és keleti kereskedelmi tanfolyam, bábaképzők; e) gyógy-paedagógiai tanintézetek, mint a siketnémák, vakok, hülyék, gyenge elméjűek nevelő intézeteik, valamint tanítóképzőjük; f) művészeti intézetek, vagyis: festészeti és szobrászati mesteriskolák, mintarajziskola és rajztanárképző, női festőiskola, iparművészeti iskola, zene-akadémia, színművészeti akadémia; g) muzeumok, képtárak és végül h) az ezen miniszterium alá tartozó állami hatóságok: a középiskolák fölött álló főigazgatóságok és a népnevelési tanfelügyelőségek. 9. Az *igazságügyi* miniszterium alatt: a) a királyi táblák; b) királyi főügyészségek; c) törvényszékek és járásbiróságok; d) királyi ügyészségek; végül e) az intézetek, mint az orsz. fegyrintézetek, kerületi börtönök, állami- és gyűjtő fogházak, közvetítő- és javító intézetek. 10. A *honvédelmi* miniszterium alatt: a) honvédségi intézetek mint a központi ruharaktár, központi fegyvertár és lőszer bizottság, Ludovika-akadémia, honvéd-főreáliskola és két hadapródiskola, menház; továbbá a hatóságok mint b) főparancsnokság; c) kerületi parancsnokságok; d) csapatparancsnokságok. 11. A *külügyminiszterium* alatt álló helyhatóságok, azok a követségek és konzulatusok, melyek a monarchia mind a két (az osztrák és a magyar) államával, a nemzetközi jog szabályai szerint érintkező államoknak, helyileg meghatározott egész területén, vagy ennek csak egyes részein, az illető államok engedelmével működnek. Ilyenek (az ú. n. vadak kivételével) az ismert világrészek minden államában vannak. A diplomáciai testületbe tartoznak, a nagyobb-kisebb államok uralkodóinak székhelyén lakó nagykövetek, kik az uralkodó személyét is képviselik, továbbá a követek, meghatalmazott miniszterek és diplomáciai ügyvivők. Mindezek mellett és alatt működnek a különféle osztályú követségi tanácsosok, titkárok, attachék. A konzuli testület tagjai: a különféle osztályú főkonzulok, konzulok és alkonzulok. Mind a kettőhöz még tolmácsok és iroda személyzet járul. 12. A *hadügyminiszterium* alatt vannak: a) A szárazföldi hadseregnél 15 hadtestparancsnokság; ezek alatt áll 32 hadosztály és minden hadosztályban két dandár. Ezek alatt a mindenféle ezred stb., valamint a vár- és térparancsnokságok. b) A hadi tengerészetnél a flottának parancsnoksága, mely alá a hajóosztályok, s ezek alá az egyes hajók parancsnokai sorakoznak. c) Ugy a szárazföldi mint a tengerészeti haderőhöz tartozó mindenféle katonai nevelő-, képző-, tudományos, műszaki, gazdasági és

egészségügyi intézet. 13. A közös pénzügyminiszterium alatt áll a szarajevói országos kormányshé. Ez alá sorakoznak aztán a különféle fokozatú törvénytshékek, kerületi hatóságok, pénzügyi felügyelősegek, járási hatóságok és kirendeltségek. Mindezek az állami helyhatóságok is, a rájuk bizott ügyek természetéhez képest osztályokra lehetnek és vannak is berendezve. Azonkívül irodát kezelő segédhivatalokkal is bírnak.

41. §. A törvényhatóságok.

(Meghatározás, számuk, jogkörük, alárendeltségük, önkormányzatuk tartalma, belügyeik, szabályrendeleteik, végrehajtásuk, az állami közigazgatás közvetítése, a felirási jog, kivételek, politizálás, szervezet, közgyűlés, virilisek, kétszeres számítás, választók, tavaszi, őszi és más közgyűlések, ezek elnöke, helyettesek, állandó választmány, a közgyűlés tárgyalása, közigazgatási bizottság, hatásköre, tagjai, szervezetei, tárgyalásai, főispán, hatásköre, személyi ügyekben, főpolgármester, kormányzó, a törvényhatóság első tisztviselője, hatásköre, főjegyző, központi tisztviselők és járásiak, törvényhatóságú városok polgármesterei és hatáskörük, a tanács tagjai, tárgyalásaik, a székes főváros polgármestere és tanácsa, fiume, horvát-szlavon törvényhatóságok, kisebb területű és jogú önkormányzó helyhatóságok, a székes főváros kerületei.)

A történelmileg fejlődött helyi önkormányzatnak teljességével a *törvényhatóságok* bírnak. Ezek alatt az állam meghatározott területén lakó népességének oly testületét *kell érteni*, melyek 1. közvetlenül a kormány alatt állnak; 2. a törvény korlátai között gyakorolják az önkormányzatot és 3. a közigazgatást, sőt 4. egyéb közérdekű és országos ügyekkel is foglalkozhatnak. Törvényhatóság: a hatvanhárom magyarországi és a nyolcz horvát-szlavonországi megye, valamint huszonhat magyar és két horvát-szlavon törvényhatóságú város. A nem ilyen hatóságú városok kivétel nélkül a községek közé (42. §.) tartoznak. Lássuk a törvényhatóságok említett tulajdonságait egyenként. 1. A minisztereken (a társországiak még a bánon) kívül, semmi más központi hatóság a törvényhatóságokhoz *rendeletet* nem intézhet. 2. *Önkormányzati* joguknál fogva a törvényhatóságok saját belügyeikben önállólag intézkednek, határoznak, szabályrendeleteket, statutumokat alkotnak, ezeket részint saját választott, részint az állam által kinevezett tisztviselőkkel végrehajtják. Saját belügyek alatt a törvényhatóság népességét érdeklő minden olyan közügyet kell érteni, melyeket törvény-, kormányrendelet vagy jogszokás nem a kormány hatáskörébe utalt. A kormány a törvényhatóságoknak hatáskörükben tett önálló intézkedéseiket és hozott határozataikat

feloldhatja és újak hozatalát rendelheti el, de maga új érdemleges intézkedést nem tehet. A törvényhatósági szabályrendeleteknek, statutumoknak pedig érvényességéhez tartozik, hogy azokat a kormány jóváhagyta legyen és hogy kellően kihirdetessenek. 3. A *közigazgatás* gyakorlásánál úgy járnak el, mint bármely királyi helyhatóság, csak hogy őket ebben a működésükben mellőzni nem lehet. És ezenkívül birnak felirási, peticzionális joggal, mely abban áll, hogy ha a kormány valamely rendeletét törvénybe ütközőnek vagy célszerűtlennek tartják, végrehajtása előtt az ellen a kibocsátó hatósághoz felirhatnak. De ha a miniszter rendeletét ismétli, vagy ha az már eredetileg a katonák halaszthatlan behívásáról szólt: akkor az azonnal és feltétlenül végre kell hajtaniok. Kivétel: a törvényhozás által költségvetésileg nem engedélyezett adó behajtására és törvénytelenül meg nem ajánlott ujonczozásra vonatkozó minden rendelet, melyeknek végrehajtása egyenesen tilos. 4. *Közérdekű* és országos ügyek alatt úgy nemzetközi, mint hazai érdekű, akár törvényhozás, akár kormány körébe tartozó ügyeket kell érteni. Ezeket a törvényhatóságok vita tárgyává tehetik, azokra megállapodásaikat kifejezhetik, egymással, kormányval közölhetik, sőt kérvény alakjában az országgyűlés bármely házához felterjeszthetik. A három elsőben a törvényhatóságoknak *közigazgatási*, a negyedikben *politikai* hatáskörük van összefoglalva.

A törvényhatóságok mint az állam hatalma és alkotmánya egy részének, az állam képeire és hasonlatosságára alkotott letéteményesei, maguk is feladatuknak megfelelő alkotmányval, szervezettel birnak. Ebben első helyet a törvényhatósági közgyűlés (bizottság) foglal, mely a törvényhatóság jogait gyakorolja. Tagjai: a törvényhatósági képviselők és a törvény által erre jogosított tisztviselők. A képviselőknek felerésze virilisekből, vagyis: a törvényhatóság legtöbb adót fizető polgáraiból, s felerészben a lakosság által választott tagokból áll. A virilisek névsorát az adóhivatalok kimutatásai alapján szerkesztik, mert csak a törvényhatóság területén fizetett és szoros értelemben vett egyenes adót számítják. És ennek kiszámításánál a főiskolai tanulmányokból vizsgázott, vagy különben magasabb műveltséget igénylő foglalkozású adófizetők adóját kétszeresen számítják. A törvényhatósági képviselők választásában a lakosok közül, csak az országgyűlési képviselők választására jogosítottak vehetnek részt. Minden törvényhatóság évenként legalább két rendes közgyűlést tart. Egyet tavasszal, a törvényhatóság múlt évi gazdál-

kodásáról szerkesztett *zárószámadás* megvizsgálására és egyet minden október végén, a törvényhatóság jövő évi *költségvetésének* megállapítására. Úgy a rendes mint a rendkívüli közgyűlések elnöke: a *főispán*. Ezt helyettesíthetik megyéken az *alispán* vagy a *főjegyző*, törvényhatóságú városokon a polgármester vagy ennek rendes hivatali helyetteséül kijelölt tagja a városi tanácsnak. Az ezeket is helyettesítő megyei vagy városi tisztviselőket, a törvényhatóságok szabályrendeletben állapítják meg. A közgyűlés tanácskozásának tárgyait megyéken az *állandó választmány* készíti elő. Ennek elnöke azonos a közgyűlésével. Tagjainak számát a törvényhatóság határozza meg, s a közgyűlés három évente saját kebeléből választja. Alelnökeit, szakosztályait, ügyrendjét maga állapítja meg. Előadók: megyei és állami tisztviselők. A megyei állandó választmány hatáskörét, a törvényhatóságú városokon a tanács tölti be, melyben ennél a működésnél a főispán, különben állandóan a polgármester elnököl. Az előkészített ügyeket a közgyűlés nyilvánosan szóbeli tárgyalás alá veszi, s azok felett rendszerint a jelenlevőknek egyszerű szótöbbségével határoz. Universalis testületi végrehajtója a törvényhatóság területén, az állami törvényeknek, kormányrendeleteknek és a törvényhatósági statutumoknak: a *közigazgatási bizottság*. Ez hármas hatáskörében egyáltalában hivatva van: 1. *felügyelni*, ellenőrizni, esetleg intézkedni, hogy a törvényhatóság területén működő ügy királyi, mint önkormányzati helyhatóságok, tényezők vállvetve dolgozzanak a közigazgatás céljaira. Ezért határozatainak minden közigazgatási alkalmazott engedelmeskedni, azok végrehajtásánál közreműködni tartozik; 2. közigazgatási peres esetekben első-, másod- és harmadfokúlag *biráskodik*, határoz, mely határozatok ellen, ha nem végérvényesek, felebbezni lehet; 3. *tanácscsal*, véleménynyel, javaslatokkal támogatja időnként, a kormányt és a törvényhatóság közgyűlését. Tagjai a bizottságnak a törvényhatóság élén álló főispán (Budapesten főpolgármester) elnöklete alatt, állami és a törvényhatósági tisztviselők és választottak. Az elsőkhöz tartoznak: 1. a kir. pénzügyigazgató; 2. a kir. ügyész; 3. a kir. tanfelügyelő; 4. a kir. építészeti hivatal feje; 5. a közgazdasági előadó. Ezekhez járulnak a következő törvényhatósági tisztviselők: 6. a törvényhatóság első tisztviselője (alispán, polgármester); 7. a főjegyző (Budapesten e helyett az alpolgármesterek); 8. a tiszti ügyész; 9. az árvaszéki elnök; 10. a főorvos. Végül tíz tagja a törvényhatósági közgyűlés-

nek, kiket ez saját kebeléből két évre titkos szavazással választ. Az elnökségben a főispánt, a törvényhatóság első tisztviselője helyettesíti. A többi tisztviselőnek is van helyettese. A bizottság, melynek tisztviselő tagjai egyszersmind előadók is, havonként ülést tart, s rendszerint mint testület szótöbbséggel határoz. Sok oldalú teendőinek szakszerűbb ellátására különféle albizottságokra, küldöttségekre, választmányra stb. oszlik. Ügyrendjét ő maga állapítja meg.

Minden *főispán* egy vagy több törvényhatóság élén áll, s ott a törvénykezést kivéve, úgy az állami mint a törvényhatósági végrehajtó hatalomnak képviselője. A tisztviselők személyi ügyeiben: az állami állások betöltésénél, a központi hatóságoknak javaslatokat tesz; a törvényhatósági állásoknál pedig, a választás alá kerülőket kijelölő bizottságban elnököl. A többieket, nevezetesen: az orvosokat, rendőri tisztviselőket, levéltárost, irodahivatalnokokat, az összes gyakor-nokokat és valamennyi tiszteletbelit kinevezi, valamint a számtartás államosítása előtt (1902. t.-cz.) kinevezte a mindenféle számtartókat, könyvvivőket, nyilvántartókat stb. Ezeket és a szolgabírókat állomásukra beosztja, áthelyezi, s ha kell helyettesítetteti. A törvénykezést kivéve, ellenőrzi, megvizsgálja az összes állami, törvényhatósági és községi hivatalokat, s azokhoz kivételesen rendeleteket intéz, sőt adott esetekben a nemengedelmeskedőket állásuktól el is mozdíthatja. Némely főispán mellett a belügyminiszter által kinevezett titkár is működik. A székes főváros élén bár némileg szűkebb körű, de nagyjában a főispánokéhoz hasonló állása van a főpolgármesternek. Kinevezési joga azonban egyáltalán nincs. Fiumében ugyan a kormányzónak lényegesen különböző állása van a főispánokétól, mégis ott a végrehajtó hatalom élén állónak őt kell tekinteni. A megye törvényhatóságának első tisztviselője, végrehajtó hatalmának gyakorlója és tisztikarának közvetlen feje az *alispán*. Mint ilyen személyes képviselője a megye politikai és gazdálkodó személyiségének, Vezeti a közigazgatást, fegyelmi és felelősségi hatóságot gyakorol a központi, járási és községi hatóságokkal szemben. Az alispánnak rendszerint való helyettese és első munkatársa a főjegyző (horvát-szlavóniában: titkár), kinek az aljegyzők segédkeznek. A tiszti főügyész, főorvos, esetleg főmérnök stb. mint szakelőadók működnek a megye központi tisztikarában. Minden megye *szolgabírói* járásokra oszlik. Ezeknek élén főszolgabírák állnak, kik a hozzájuk beosztott szolgabírákkal, számtartókkal, orvosokkal, közigazgatási

gyakornokokkal, irnokokkal stb. a végrehajtó hatalmat legalsó fokban gyakorolják. A főispáni kinevezés alá eső, előbb említett állások kivételével, minden tisztviselői állást a közgyűlés választás által tölt be.

Mint a megyében az alispán, úgy a törvényhatóságú városokon a *polgármester* a törvényhatóság első tisztviselője. Csakhogy itt a törvényhatóság végrehajtó hatalmának gyakorlója nem egyedül a polgármester, hanem a tanács. Átalában a polgármester személyi működésének köre, főleg gazdálkodási tekintetben, a tanács előnyére szűkebb az alispánénál; mert az alispán személyes hatáskörét, városon a tanács mint testület tölti be. Ennek pedig a polgármester is csak egy tagja, ha mindjárt „első” is az egyenlők között. A tanácsban rendszeren a polgármester vagy szabályrendeletileg kijelölt helyettese elnököl. A tanács további tagjai: a főjegyző, főügyész, tanácsnokok és korlátolt szavazati joggal a rendőrfő. A tanács határozatképességéhez tartozik, hogy az elnökön kívül legalább két tag együtt legyen, s így hárman szótöbbséggel határozzanak. Nem érdemleges intézkedéseket azonban, a tanács nevében az elnök és a szakelőadó tanácsos, együttes felelősség mellett hozhatnak. A *székes főváros* polgármesterének állása, nagyjában azonos a többi törvényhatóságú város polgármesterével, ámár különösen gazdasági ügyekben azokénál önállóbb hatáskörrel bír. Így viszonylik a tanács hatásköre is a többi városokéhoz. Csakhogy azokat az állásokat, melyekre megyéken és városokon a főispán kinevez, sok más egyéb fontos állással (tanárok, tanítók, különféle intézetek személyzete stb.) együtt a tanács választással, élethossziglan tölti be. Viszont közmunkák, építésrendőri kérdések tekintetében hatásköre, a miniszterelnök alatt önállóan szervezett, fővárosi közmunka-tanács által van megnyírbálva. *Fiumében* a tanács a polgármester (*podesta*) alatt áll ugyan, de külön elnökkel (*dirigente*) bír. Fontos testület itt az „állandó bizottmány”, melynek előkészítő, határozó és a közgyűlést helyettesítő hatásköre van. A *horvát-szlavon törvényhatóságok* szervezetében, van némi eltérés a magyar törvényhatóságokétól, de az itt elmondott vázlatos ismertetés azokra is ráillik.

A mint az állam területén vannak önkormányzó helyhatóságok, úgy ezek területén is alakultak, földrajzilag és jogilag kisebb, de azért önkormányzattal és helyhatósággal bíró további szervezetek. Ezek megyéken a *községek* és a *székes főváros kerületei*. A megyéken lévő járásoknak még nincs önkormányzatuk. A községekről pedig

a következő §-ban szólunk. A főváros minden kerületének élén kerületi előljáró áll, ki mellé választás útján 24 tagból álló *kerületi választmány* van adva. Ennek hatásköre a kerület gazdasági és közmunkái dolgában: felügyelői ellenörködés. Különben pedig az előljáró mellé városi jegyzők, orvosok, mérnökök stb. vannak beosztva, kiknek segélyével az előljáró személyes felelősség mellett intézi az ügyeket. Végrehajtja a közgyűlés, a közigazgatási bizottság, tanács, az árvaszék (erről alább) és a polgármester rendeleteit. Előterjesztéseket és javaslatokat tehet a hatásköréhez tartozó ügyekben a közgyűléshez stb.

42. §. A községek.

(Értelmezésük, felosztásuk, hatáskörük, alkotmányok, a végrehajtó hatalom gyakorlói: rendezett tanácsú, nagy és kis községekben.)

Ezek alatt azokat a legalsó szervezetű önkormányzó hatóságokat értjük, melyek között kivétel nélkül minden vármegye területe és kevés kivétellel népessége is feloszlik, s a melyek ezekre nemcsak 1. saját *önkormányzatukat*, hanem 2. az állami *törvények* és kormány, valamint 3. a törvényhatóság *rendeleteinek végrehajtását* is gyakorolják. A községek három csoportra oszthatók: a) rendezett tanácsú, vagyis olyan községekre (városokra), melyek egy testületi hatóságnak (tanácsnak) költségeit viselik; b) nagy, vagyis: olyan községekre, melyek saját jegyzővel bírnak és c) kis községekre, melyek többen együtt tartanak (kör) jegyzőt. A községi hatóság kiterjed kevés kivétellel a község határain belől levő minden személyre és dologra. Saját *belügyében* határoz és szabályrendeleteket alkot, s mindezeket rendszerint a törvényhatóság helybenhagyása után saját közegei által végrehajtja. Saját gazdasági, gyámhatósági (erről alább) és az államnak rábizott pénzügyein kívül, gondoskodik a községi utakról és közlekedési eszközökről, iskolákról és egyéb rokon intézetekről, a köz-, mezei tűzrendőrségről és a szegényügyről. Közreműködik még erdő-, katonai, népfelkelési, kisajátítási, állategészségügyi, kisdédóvási, betegápolási, mértékellenőrzési stb. stb. ügyekben. A rendezett tanácsú községek (városok) még a helyi igényeknek megfelelőleg gondoskodnak a piaczi, vásári, hegyi, középítési és egészségügyi *rendőrségről* is, melyet kis- és nagyközségekben a szolgabíróság intéz. A községeknek is meg van feladatukhoz való szervezetük, *alkotmányuk*. Az önkormányzat jogát minden

község: *képviselőtestülete* által gyakorolja. Áll ez a törvényhatósági bizottsághoz hasonlóan: legtöbb adót fizetőkől (virilisek), valamint a többi lakosok közül választott képviselőkől és községi tisztviselőkől. A képviselők száma rendszerint a népesség számához igazodik. A képviselőtestület jogait közgyűlésein gyakorolja, melyek rendesek és rendkívüliek. De tavasszal a múlt évi *zárószámadás* és ősszel a jövő évi *költségvetés* megvizsgálására egyet-egyet, az illető törvényhatóság tavaszi és őszi közgyűlés *előtt* legalább egy hónappal tartani köteleles.

Úgy a községi önkormányzatot gyakorló képviselőtestületnek, mint a törvényhatóság és a törvény rendeleteinek végrehajtása, rendszerint a községi előljáróság feladata, mely a községek mind három osztályában másképp van szervezve. *a)* A rendezett tanácsú *városokban* előljáróság: első sorban maga a *tanács*, melynek tagjai a polgármester, rendőrfő, tanácsnokok, főjegyző, főügyész és orvos. Az előljárósághoz tartoznak továbbá a netán még rendszeresített jegyzők, ügyészek, orvosok, pénztáros, számtartó, ellenőr, közgyám, levéltáros, mérnök, erdész, állatorvos és a helyi igényeknek megfelelően alkalmazott más tisztviselők. Így az árvaszékiek is, kikről később egészen külön szólunk. A polgármester a város első tisztviselője, s mint ilyen elnöke úgy a képviselőtestületnek, mint a tanácsnak. Egyénileg felelős a végrehajtó hatalom gyakorlásáért a közgyűlésnek és az alispánnak, mely utóbbival szemben egy járási főszolgabírónak megfelelő helyet foglal el. *b)* Nagyközségekben a képviselőtestület és az előljáróság feje a főbíró, ki mellett egy albíró mint helyettes s egy vagy több jegyző van. Négy esküdt (hites, tanácsbeli), közgyám, orvos, esetleg állatorvos tagja még az előljáróságnak. *c)* Kisközségekben a bíró mellett, a körjegyzőn kívül legalább egy esküdt, körorvos és közgyám együtt képeznek előljáróságot. Ennek értelmi vezetője a körjegyző, kinek a főszolgabíró rendeleteit küldi s ki azokat az előljáróság tagjaival végrehajtja, s ezért a nagyközségben is a bíróval együtt, a szolgabírói hivatalnak első sorban felelős.

Források: 1874. XVIII., 1886. XXVI., 1879. XXXI., 1877. XX., 1868. XXXVIII. t.-cz.

43. §. A gazdasági foganatosító hivatalok és szervezetük.

(Hivatalok szűkebb, tágabb értelemben, vagyonkezelő hivatalok, táarak, felosztásuk: tárgyak, területük szerint, vegyes kezelés, felosztásuk működésük szerint, egységesek, a háziak felosztása, rendszere, kézi pénztárak, a vagyonkezelő hivatal meghatározása, célja, ennek biztosítása, két működési kör, két főtiszt, a számtartó, felelősség, felelős számadók, az első főtiszt működés köre, a másodiké, nézet eltérés, segédszemélyzet, bárca, kézi pénztár kezelője.)

Tágabb értelemben a vezérő és igazgató hatóságok sem egyebek hivataloknál, azaz: törvények végrehajtására *hivatott* szervezeteknél. Azonban a törvényeket végelemzésben nem a hatóságok hajtják végre. Azok ez iránt csak intézkednek és intézkedéseiket alárendeltjeik által foganatosíttatják. Ezeket az alárendelt szervezeteket, melyek rendelkezési joggal nem bírnak, s melyeknek tiszte a törvényeknek és rendeleteknek (szabályoknak, utasításoknak, parancsoknak s általában a bármilyen néven nevezendő fensőbb intézkedéseknek), valóságos és tényleges, *kézzelfogható* személyes végrehajtásában, foganatosításában, *kezelésében* áll: ezeket nevezik egyszerűen *hivataloknak*. A mint az ország egész területe a különböző minisztériumoknak alárendelt igazgató hatóságok között oszlik fel: úgy minden igazgató hatóság területén újból egy vagy több alárendelt állomás, körjárás stb. van, melyeknek élén egy-egy foganatosító hivatal áll. A mennyiben ezek a hivatalok vagyont is kezelnek, annyiban tágabb értelemben ezek is tárgyalásaink körébe tartoznak. Csakhogy a vagyonkezelés nálunk rendszerint mellékes; mert foganatosító eljárásuk, a végrehajtó hatalomnak nem annyira gazdálkodása, mint inkább más ágazatai (38. §.) körébe szokott tartozni. Minket pedig első sorban a gazdálkodók, vagyis: azok a hivatalok érdekelnek, melyek a kormányzó, vezérő és igazgató hatóságok rendelkezései szerint a gazdaságot *kezelik*. Ezek pedig a *táarak*. És pedig pénztárhivatalok, ha első sorban pénz- és értékpapírok kezelésére vannak hivatva, vagy pedig raktárhivatalok, ha a kezelésükre bizott vagyon egyéb készletekből, anyagokból stb. áll.

Rendszerint minden gazdálkodó hatóságnak vannak, gazdálkodása természetének megfelelő vagyonkezelő hivatalai. Sőt lehet különböztetni központi és helyhatósági kezelő hivatalokat. Így áll rendelkezésükre csak a minisztériumoknak: a központi állampénztári hivatal. És így némely (hivatalos ruha, fegyver, nyomtatvány stb.)

központi raktár az egyes szakminiszteriumoknak és vezérlő igazgatóságoknak. Sőt az utóbbiak közül némelyiknek (pl. államvasútnak, posta-távírónak, postatakaréknak stb.) még külön központi pénztári hivatala is van. A királyi helyhatóságok kerülete rendszerint több alárendelt pénztári hivatal között fel van osztva. Sokszor van kerületi raktári hivatal is. Az önkormányzó hatóságoknak helyesen és rendesen pénztári hivataluk csak egy van, a melynek keretében aztán több pénztárt különböztetnek meg. A törvényhatóságú nagyobb városok s első sorban a székes főváros egész rendszerével bír az önálló pénztári és raktári hivataloknak. Némely hivatalnál pedig a pénz- és raktári kezelés egyesítve van. Így jönnek létre a faraktári, sóhivatali stb. pénztárak. Minket első sorban a tisztán pénztári hivatalok érdekelnek; mert a magyar államgazdaság túlnyomólag pénzgazdaság lévén: szükségleteit és az ezek fedezésére szolgáló javakat kivétel nélkül pénzben fejezi ki. Nem mellőzhetjük azonban az anyagkezelés tanulmányozását sem, minthogy ez a pénztári kezeléssel tényleg összefügg és ahhoz hasonló is. A XIII. fejezetben vissza is térünk rá.

Most a pénztári hivatalokat *egységesekre* és *háziakra* osztjuk. Az egységesek között aztán *a) általánosok*, *b) különlegesek* és a háziak között *c) királyiak* és *d) önkormányzatiak* vannak. *a) Átalánosok* azok a pénztári hivatalok, melyek úgy vannak szervezve, hogy *általában* bármely gazdasági ágból származó vagyonváltozás foganatosítására képesek. Ilyenek: a magyar királyi központi, a budapesti és a zágrábi állampénztár valamint a királyi adóhivatalok. *b) Különlegesek* azok a pénztárak, melyek *külön, csak* egy meghatározott gazdasági ágra vannak szervezve. De aztán erre az ágra, az állam területén előforduló bármely vagyonváltozást foganatosítanak. Más gazdasági ágra: csak kivételesen és csak külön illetékes utasítás folytán. És akkor is csak mint *bizományosok* járnak el. Ilyenek a só-, lottó-, vám-, posta-, távíró-jövedéki, a bányászati és erdészeti stb., valamint a közösügyi pénztárak. Az általános és különleges pénztárak mind olyan egyforma szervezettel bírnak, hogy (valamennyi ugyanazon gazdaság: a magyar államgazdaság vagyonát kezelvén) mint egymásnak kiegészítő részei, egymásért fizetéseket teljesítenek és így valamennyi, az állami pénzvagyon *egységes forgalmának* részesévé válik. Ezért mondják ezeket a pénztári hivatalokat együtt *egységeseknek*.

Ezekkel ellenkező szervezetűek a *házi* pénztári hivatalok, melyek

bizonyos intézmény, intézet, hogy ne mondjuk: ház bevételeinek és kiadásának *helyi* foganatosítására vannak szervezve. Jellemvonásuk, hogy egymásért vagy az egységes rendszerbe tartozókért nem fizetnek, s hogy a vagyonkezelés általános szabályain belül „a valahány ház: annyi szokás” elvét követik. Vagyis hogy mindenik más és más szervezettel bír. A királyi házi pénztárhivatalokhoz tartoznak a különféle állami intézetek (egyetemek, kór- és tébolyházak, fegy-intézetek, stb.) pénztárai. Az önkormányzati csoportba a különféle törvényhatóságok és községek pénztárhivatalai tartoznak. Bármely nagy legyen is tehát valamely törvényhatóság pénztára, ez az állami pénztárak rendszerében csak mint házi pénztár szerepelhet. Ez azonban nem zárja, hogy az önkormányzat keretén belül, az állami pénztárak egységes módjára, a törvényhatósági pénztárak is általánosokra, különlegesekre és háziakra ne szakadjanak. Sőt illet pl. pl. a székes fővárosnál tisztán meg is lehet különböztetni. Ezeken a pénztári *hivatalokon* kívül, a szójárás még kézi pénztárakat is ismer. Ezek azonban nem vagyonkezelésre külön szervezett hivatalok, hanem csak részei más kezelő hivataloknak. És pedig vagy napi forgalmát felölelő része (kézi szekrény) egy vagyontkezelő hivatalnak, vagy valamely más foganatosító (irodát kezelő stb.) hivatalnak az a része, mely ezen hivatal apró kiadásának (posta, irodai kisebb költségek stb.) fedezésére, számadás mellett kisebb összegeket forgat.

A gazdasági foganatosításra szervezett hivataloknak célja a vagyonkezelés, vagyis: a vagyonnak beszedése, készentartása és kiszolgáltatása. Az erre hivatott szervezet akkor lesz megfelelő, ha ez a célba vett kezelés létrejövetelét biztosítja. Ez pedig csak a hivatal (kezelő) gazdaságának megfelelő számtartás (vagyis a hivatalnak alárendeltje nem lévén: számvétele nincs, hanem itt számvitel és számadás) által érhető el. Mint a gazdasági életben egyáltalán, úgy a vagyont kezelő hivataloknál is tehát két működési kört kell megkülönböztetni. A kezelő gazdálkodóét és az ennek dolgát támogató számtartóét. Ennek a két működési körnek betöltésére két személy szükséges és tényleg minden vagyonkezelő hivatal rendszerint legalább is két személyből, két *főtisztból* áll. Az *első főtiszt* (azaz: adó-, vám- stb. pénztárnok, só-, dohány-, fa-, ruha-, fegyver- stb. raktárnok, gondnok, főnök, osztályvezető, fizetómester stb.) a hivatal fegyelmi vezetése mellett különösen a vagyon személyes kezelésére, vagyis: a rendeletek foganatosítására van

hivatva. A *második* főtisztnek, vagyis: az ellenőrnek pedig az a feladata, hogy az első főtiszt működésének támogatása céljából, a hivatal számtartását végezze. El annyira, hogy az kevésbé ellenőr, mint inkább hivatali számtartó, s csak azért nevezték el ellenőrnek, mert hajdan a számtartás és ellenőrzés fogalmát teljesen azonosították. A főtisztnek egymás működéseért *egyetemlegesen* vagyis: egyik a másikért és mindegyik az egészért felelős, úgy hogy a hivatalt, úgy személyileg, mint írásban ők, az *előljáró* főtisztnek, együtt képviselik. A hivatalra bizott vagyonról is ők együtt: *felelős számadók*. Az első főtisztnek (vagy helyettesének): hivatalvezetői állásánál fogva az egész hivatali személyzet alá van rendelve. Ő bontja fel a hivatalos pecsét alatt vagy e nélkül érkezett beadványokat. Ha t. i. ezekben értékes tárgyak nem foglaltatnak; ellenkezőleg a felbontásnál az ellenőr jelenléte is szükséges. Az első főtiszt osztja szét továbbá a munkát; intézkedik az ügydarabok elintézése iránt, s helybenhagyja és kiadja azokat. Az ellenőr azonban az *ellenörködés* tekintetében *független*. Azért lehetőleg a két főtiszt, mindenben együtt jár el, s a munkát maguk között megosztják. A beadványok érdemleges elintézésének és a vagyonkészlet kezelésének egyetértőleg kell történni. Az ellenőrnek különben joga van, ha a vezérlő főtiszt a fegyelem reábizott gyakorlatát a szolgálat hátrányára elhanyagolja, vagy nem helyesen alkalmazza: ez iránt az első főtisztnek előterjesztést tenni, esetleg követelni, hogy az előljáró hatóság határozata kikéressék. Ha pedig köztük ki nem egyenlíthető véleménykülönbség támad: az ellenőrnek kötelessége követelni, hogy az előljáró hatóság utasítása előzetesen kikéressék. Ha azonban a halasztás kárral járna, az első főtiszt nézete dönt, de a végrehajtás után azonnal jelentést kell tenni. Némely nagyobb hivatalnál több ellenőr van és a főtisztéken kívül részint ezeknek helyettesíthetősére, részint pedig segédszemélyzet gyanánt: még kezelők, hivatali segéd- és más különféle nevű tisztviselők, gyakornokok vannak alkalmazva. Van azonban arra is eset, hogy egészen kis és egyszerű forgalmú pénztári hivatalnál csak egy személy van alkalmazva. Ekkor személyi ellenörködés nem lévén: valamely tárgyi ellenörködésről, pl. ú. n. bárczákról kell gondoskodni. A kézi pénztárakat pedig mindig csak egy személy kezeli, mert ezeket vagy naponként zárják és megvizsgálják, vagy pedig készletükről mint elszámolandó előlegről (erről később tárgyalunk) adnak számot.

IV. FEJEZET. AZ ÁLLAM GAZDASÁGÁRÓL.

44. §. Az állami kiadásoknak és bevételeknek forrásai.

(A személyi szükségek kidomborodása, ezek fedezése, erre dologi javak szerzése, közvetetlen szükséglet ezekre, állami gazdálkodás, ennek szervezete, pénzügy, önkormányzó hatóságok, természet, magánbirtokos, tőke, vállalatok, munka, ennek célja, adó, hitel.)

Az állam gazdasága is bele illik abba a keretbe, melyet általában a gazdaságokról az I. fejezetben kifejtettünk. Csakhogy a szükségeknek és javaknak a 9. §-ban kifejtett *személyi* és *dologi* mivolta, s ezeknek egymáshoz való viszonya, az ú. n. eszményi, jogi személyeknél és ezek között főleg az államnál domborodik ki; mert ennek a térben és időben való közrehatásra, természetes személyi szervezete nincs, s így összes személyi javakat, az erőket, ismereteket természetes személyektől (18. §.), első sorban polgáraitól kell megszereznie. Ezt teszi az állam a 34—43. §-okban vázolt szervezetével. Azonban a kiknek személyi *javait*, alkalmas szolgálatok alakjában az állam saját személyi *szükségeinek* fedezésére igénybe veszi: ezeknek *munkájuk*, mint a termelésnek tényezője, gazdaságilag meddő nem maradhat. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha az állam nekik az igénybe vett személyi javakért cserébe dologi javakat ad. Az államnak tehát: már személyi javainak megszerzése céljából, *dologi* javakra van szüksége. Az így megszerzett személyi javak azonban számos esetben, dologi javakkal való támogatás nélkül haszonvehetlenek volnának. Például: a katonának puszta kézzel való fegyvertelen hadakozása, a mostani háborúskodásban csakugyan mit sem érne. A tanításhoz iskola is kell. A tisztviselőknek is megfelelő helyiségre stb. van szükségük. Mindez a megszerzett személyi szolgálatoknak dologi javakkal való támogatása. Sőt az államnak polgárai jóllétét, alkalom adtán közvetetlenül dologi javakkal, anyagi eszközökkel is kell támogatnia. Gondoljunk csak a munkaképtelen szegényekre, az elemi csapások által inségre jutott polgárookra stb. Az állam tehát kénytelen dologi, vagyis: anyagi, gazdasági javakat szerezni, ezeket készen tartani és alkalmazni. Más szóval: az *államnak* sok tekintetben az egyeshez hasonlóan *gazdálkodnia* kell. Csak hogy egyéniségéhez mértén, vagyis: hatalmát gyakorló organumai által és tisztán *erkölcsi* célokból kell és szabad gazdálkodnia. Az

állami gazdálkodás körében is a király, az országgyűlés és a kormány a már ismert módon gyakorolják az állam hatalmát. Vagyis: az első fő-, a második törvényhozó hatalmával működik közre. A *kormány* pedig az állami és ezek között az államgazdasági törvényeknek végrehajtására, s így az államgazdaságnak közvetlen *vitelére* van hivatva. Ezek szerint egészben *ugyanazzal a szervezettel*, melylyel az állam céljára törekszik, s melyből *szükségei, kiadásai származnak*: előállítja a bevételeket is, melyekkel azokat *fedezi*. A javak előállításában azonban a végrehajtó hatalom pénzügyi ágának van kiváló szerepe. Azért jelen fejezetben a pénzügy szervezetére kell külön tekintettel lennünk. Továbbá itt is külön megfigyelést igényel, az önkormányzó hatóságok gazdálkodása.

Legrégibb bevételi forrása az államnak is: *a természet*. Az állam nagy kiterjedésű telkeket magánjogilag bir, s azokon mint bármely *magánbirtokos* jövedelemszerzés céljából, a mezőgazdaság különféle ágait űzi. Az állam gazdaságában, történelmi sorrend szerint is második termelési tényező a *tőke*; mert az állam részint a polgárok, részint pedig az állam bevételeinek előmozdítása céljából, különféle *vállalatokba* bocsátkozik, s ezekbe tőkéket fektet. Az állam erkölcsi természetének azonban mint vagyonforrás leginkább *a munka* felel meg, melyet az állam, illetőleg helyette: az ő hatalmának gyakorlói végeznek. És pedig az által, hogy úgy a joguralmat általánosan az egész polgárszatra nézve megállapítják és biztosítják, mint a polgárok erkölcsi és anyagi jóllétének és fejlődésének más külső föltételeit létesítik. Az állam ezen működése által polgárai részére egész sorát termeli az erkölcsszellemi és személyi javaknak, melyeknek előállítási költségeit a polgároktól *adó* czímen szedi be. Végül mindezen bevételi források elégedetlensége esetében az állam is, más gazdálkodóhoz hasonlóan, *hitelét* veszi igénybe és a hiányzó összegeket ennek alapján szerzi be. Lássuk ezeket a bevételi forrásokat egyenként.

45. §. Az állami birtokok.

(Származásuk, királyi hatalom, udvartartás, legnagyobb birtokos, eladás okai, el nem adandók, felosztásuk, okok, házi kezelés, bérletrendszer, az utóbbi felosztása, erdők.)

A történeti idők folyamán a magyar állam úgy alakult meg és szervezkedett, hogy az állam hatalmát meghatározott tagozatban, a honalapító ősök utódai: a nemesség gyakorolta. Minden nemes

aztán viselte az ezen jogokkal járó költségeket is, úgy hogy eredetileg a most állami költségeket a nemesség viselte, melynek egyúttal a haza földje, magánjogilag is tulajdon birtokában volt. Az így jogokat és terheket viselő nemesség legelsője maga a fejedelem, a király, kit úgy a jogokból, mint a terhekből és ezért a haza földjéből s így a *természet* adományaiból is a legnagyobb rész illette meg. Az állami élet átalakulása és nevezetesen a királyi hatalom emelkedése folytán, a főhatalmat gyakorló királyt, hogy fenséges hivatását megfelelően gyakorolhassa, gazdaságilag teljesen függetlenné kellett tenni. Hogy ez a függetlenség a mezőgazdaság esélyeitől ment legyen: a király háztartásának szükségei fedezésére, *udvartartás* czímen megfelelő nagy összeg készpénzt bocsátottak rendelkezésére, s birtokait állami vagyonnak jelentették ki. Ezen a réven a magyar állam saját területén, magánjogilag is a legnagyobb birtokos lett. Az idők folyamán azonban kiderült, hogy állami szervezet mezőgazdaságok vitelére egyáltalán nem alkalmas és hogy műveltebb, s így munkásabb polgárzat körében, ha az állami birtokok magánkezekbe jutnak: az eladási áron kívül, már adó czímen hoznak annyit az államnak, a mennyit eddig jövedelem czímen hoztak. Ezért az állam birtokait eladóvá tette és a körülmények tekintetbe vételével lassanként el is adja. Csak az olyanokat tartja meg, melyeknek állami kézben maradása valamely szempontból mégis kívánatos.

Az eladásra szánt birtokok a *pénzügyminiszter* alatt állnak. A *többiek* pedig két csoportra oszthatók. Az egyikbe azok tartoznak, a melyeket a végrehajtó hatalom különféle ágaiban használnak. Ezek az illető miniszterekre vannak bízva. Ilyenek a hivatali czélokra használt épületekhez csatolt udvarok, kertek, földek, az állami vasutak, gyárak, ménesgazdaságok stb. birtokai. A mely birtokok ezekhez sem tartoznak, azok képezik a másik csoportot. Ezeket az állam valamely közgazdasági okból nem adja el és a *földművelési* miniszter alá rendelték. Tartozzanak azonban bárhová, a mennyiben termelésre szánvák: az állam azokon (a sóbányák kivételével) mindenütt olyan magánjellegű gazdaságot visz, mint bármely magánbirtokos. De csak kis részében (a ménesbirtokokon és a gödöllői uradalomban) gazdálkodik maga; mert a mezőgazdasági birtokokat rendszerint 200—1000 holdas nagy-, 5—60 holdas kis-, és népes városok közelében 0.5—5 holdas kerti bérletek útján szokták hasznosítani. Az erdőgazdasági uradalmakon ellenben a műszaki erdészet

legjobb vívmányai alapján, nagy tőkeberuházással maga gazdálkodik. A különleges részben még lesz szó ezekről a kincstári birtokokról.

46. §. Az állami vállalatok.

(Magán- és vegyes jellegűek, ezek értelmezése, az utóbbiak felosztása, iparvállalatok, árúüzletek, illetékek, értelmezésük, személyi javak, felosztásuk, díjak, illeték-egyenérték.)

Az állam *magán-* és *vegyes* jellegű vállalataiban helyezte el *tőkéit*.

1. *Magán-jellegűek* azok a vállalatok, melyeknél az állam teljesen valamely magánvállalkozó módjára dolgozik, vagyis: úgy hogy gazdálkodása az ezek által támasztott szabad verseny hatásainak ki van téve. Ilyenek nálunk az állami tulajdonban lévő vasutak, (sóbányák kivételével) az összes állami bányák, továbbá a kohók, vasművek, államnyomda, a budapesti zálogház stb.

2. *Vegyes* jellegűeknek azokat az állami vállalatokat mondjuk, melyeknek vitelénél az állam csak *részben* jár el a magángazdaság elvei szerint. Ez úgy történik, hogy a polgároknak szükséges javak előállítására vállalkozik. De hatalmára támaszkodva, hasonló javak előállítását másoknak eltiltja. Ez által a polgárokat az ő vállalkozása eredményének igénybevételére nemcsak kényszeríti, hanem azt tetszés szerint való árban adja is el. Így tehát az ebből származó jövedelme nemcsak befektetett tőkéjének (a magángazdálkodás elvei szerint is) megengedett haszna, hanem hatalmának is az eredménye. A magán és a közhatalmi elemeknek ebből a vegyülékéből származó és ezért vegyes jellegűeknek nevezett állami vállalatok három csoportra oszthatók. *a) A fenségi haszonvételek*, regálék alatt az államnak fenségjogán alapuló oly *iparvállalatait* értjük, melyek a szabad verseny kizárásával az államnak jövedelmeket is hozhatnak, de a melyeket az állam inkább a hozzájuk kötött közérdekért, mint jövedelmezőségükre való tekintetből visz. Ilyenek a posta és táviró, a pénzverési és Budapest székes főváros között a Duna forgalmi regálé. *b) Egyedárúságok* vagyis monopoliumok alatt, az államnak a szabad verseny kizárásával vitt *árúüzleteit* értjük. Ezeket az állam csak jövedelmezőségükért tartja. Ide tartoznak: a só, dohány, lottó, lőpor és az italmérés. *c) Illetékek* és díjak alatt a polgároknak azokat a pénzbeli szolgáltatásait értjük, melyekkel az állam az egyeseknek magánérdekeikben, cselekvőleg vagy szen-

vedőleg külön szolgáltatott személyi javait, szolgálatait esetről esetre megfizetteti. Így: minden jogügylet alkalmával, mely a polgári törvények szerint jogokat alapít, átruház, erősbit, megváltoztat vagy megszüntet; továbbá a halálozások folytán bekövetkező vagyonátruházások, hivatali állások, szabadalmak, engedélyek, fejedelmi kegyadományozások, s a nemes fémekből készített művek és áruk hivatalos megjegyzése stb. esetében. Az illetékek *lerovási* módjuk tekintetében két csoportra oszlanak, ú. m.: a) *bélyegilletékekre* és b) *jogilletékekre*. a) Az elsőkhöz azokat értjük, melyek meghatározott bélyegjegyek vagy bélyegzett lapok használata által rovatnak le, oly módon, hogy az állam ezeket pénzért elárúsítván, az illetékköteles ügyesetről szóló okmány kellő bélyeggel ellátott papirosra, illetőleg lapokra írják. Ezeket közvetett illetékeknek is nevezzük. b) A jogilletékek ellenben azok, melyeket a hatóságok rendelete alapján a pénztárnál közvetlenül készpénzben (tehát nem bélyegek közvetítésével) kell leróni. *Díjaknak* nevezik azokat az illetékeket, melyek királyi kitüntetések, hitbizományok alapítása, államszolgálati kinevezések, szabadalmak adományozása, letétek megőrzése, arany-ezüstárúk hitelesítése (fémjelzés) stb. után járnak. *Illetékegyenértéknek* pedig azt az illetéket nevezik, melyet jogi személyek olyan lekötött: hitbizományi, alapítványi stb. vagyonuk után fizetnek, mely rendszerint a forgalomnak, s ennek folytán jogügyleteknek, s így illetékkiszabásnak tárgyát nem képezik. Mindezeket megállapított rendszerünk szerint a különleges részben egyenként fogjuk tárgyalni.

47. §. Az állami adók.

(Együttes szükséglet és fedezet, tetszés és kényszer, ár és költség, adózási kötelezettség, adó és fogalma, felosztása, egyenes adók fogalma és felsorolása, adózási fogalmak, görbe adók fogalma és felsorolása.)

Az állami élet fejlődésével a polgárok összeségének olyan személyi szükségletei fejlődtek ki, melyeket az állami hatalom csak *munka* útján együttesen és általánosan elégíthet ki. Ezért együttesen és általánosan kell igénybe vennie a polgároknak *dologi* vizontszolgáltatásait, pénzbeli fizetéseit is. Azonban az állam által termelt személyi *javaknak* használata vagy nem használata, és így az ezekért való fizetség sem függhet az egyesek *tetszésétől*; mert azokra a javakra egy vagy más módon mindenkinek *szüksége* van. Az egyeseknek e tekintetben netán eltérő felfogását, mint ezt a 34. §-ban

láttuk, az állam jogositva van a közérdekkel összhangzásba hozni. Ily módon az állam, az általa termelt személyi javaknak, a polgárok között, ha kell, kényszer útján is keletet szerez, s ezek árát tőlük ily úton is beszedi. Az állam által termelt javaknak, e forgalomba hozásából azonban, az egyes polgárokra nézve a javak árát illetőleg az következik, hogy (míg a magángazdaságok között az eladó árúját bárkinek tetszése szerint való árban adja, vagy nem adja: addig) az állam, az általa termelt javakat, minden polgárnak egyenként *oly árban kell* adnia és adja is, melyet ez megfizethet. De a mely fizetésekből összesen az állam által a polgárságnak nyújtott javak előállítás költsége, mely szükségével azonos, mégis kikerül. Így aztán különböző vagyoni szolgáltatások czímén mindenki gazdasági viszonyaihoz mérten, de megfizeti az államnak az ettől nyert erkölcs-szellemi, vagyis: személyi, belső javakat. Ez az államnak legbővebb, legtermészetesebb és legáltalánosabb bevételi forrása: az *adó*. Ez alatt tehát az együttesen élvezett állami jótétemények viszonzása fejében, a közszükségletek fedezésére, mindenkinek vagyoni tehetségéhez képest, törvényesen megállapított fizetségeit értjük.

Az adóknak a tudomány szempontjából való különböző osztályozása közül a magyar törvényhozás azt fogadta el, mely azokat beszédésük módja szerint *egyenes vagyis közvetlen és görbe vagyis közvetett adókra osztja*. a) *Egyenes* adók alatt azokat az adókat értjük, melyeket az állam egyenesen és közvetetlen azokra vet ki és azoktól szed be, a kiket megadóztatni kíván. Törvényeink szerint ide tartoznak a föld-, a ház- és a keresetadó, a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok és egyletek adója, a bánya-, a tőkekamat- és járadékadó, a vasúti és gőzhajózási szállítás használata utáni, a nyeremény-, a fegyver- és vadászati adó, a hadmentességi díj, és végül az általános jövedelmi pótagó. Jegyezzük még a következő adózási fogalmakat: *adóalany* az a természeti vagy jogi személy, ki adózni tartozik; *adótárgy* az a jószág, jövedelem, bevételi forrás vagy cselekvény, mely után *adózni kell*; *adóegység* az adótárgynak az a minőségi és mennyiségi része, melylyel az adót mérik, és végül *adótétel* az az adóösszeg, mely az adótárgynak valamely egysége után jár. b) *Közvetettek* az olyan adók, melyeknek terhét nem azok viselik, kik azokat fizetik, hanem azok, kik az adó tárgyát fogyasztják, illetőleg veszik; mert az eladó az általa fizetett adót, az árban betudja, vagyis ezt annyival magasabbra szabja, hogy így ebben az általa fizetett adó neki megtérüljön. Így az adóteher a vásárló

fogyasztókra háramlík át, s ekkép ezeket terheli. Törvényhozásunk szerint ide tartoznak a szesz-, a sör-, a czukor-, az ásványolaj- és a húsfogyasztási adók, továbbá a határvámok. A különleges részben mindezekkel egyenként foglalkozunk.

48. §. Az állam hitele és adósságai.

(A bevételi források elégtelensége, egyensúly, hiány fedezése, hitel felhasználása, állami és magánhitel hasonlatossága és különbözösége, örök adósság, felvételük szerint, kényszerkölcsönök, felsorolásuk, úrbérek, önkéntesek, ajánlatiak, aláírásiak, konzorcium, származásuk szerint, függők, pénztári hiány, kezelés, állandók, járadék és törlesztendő, kötvény és sorsjegy, elvállalt és magyar, általános, vasúti és tárcza adósságok.)

A 13. §-ban szoltunk a hitelről. Az eddig ismertetett jövedelmi forrásoknak beruházások, vagy rendkívüli költségek miatt támadt elégtelensége esetében, az állam: hitelét veszi igénybe. A hiányzó javakat tehát hitel útján szerzi be, vagyis: adósságot csinál. A jól rendezett állami gazdaságban, a bizonyos idő alatt előforduló szükségeket, az ugyanazon idő alatt befolyó jövedelmek fedezni szokták. Ezért a szükségek fedezésében mutatkozó *deficitet vagyis: hiányt* első sorban vagy a szükségek korlátozása, vagy pedig az államvagyon értékesítése és a jövedelmi források szaporítása által kell megszüntetni. Csak ha az egyensúly így helyre nem állítható, von az állam, az egyeshez hasonlóan, *idegen tőkét* rendelkezése alá. Az állam- és a magánhitel között van is *hasonlatosság*. Mindenütt az adós fizetési képessége és akarata, s általában azok a körülmények irányadók, melyek a hitelezőnek biztosítékul szolgálnak. De *különb-ség* is van a két hitel között. Az állam hitele inkább személyi viszonyain, vagyis: politikai helyzetén, fejlődő képességén, alkotmányának rendszerén, a nemzet jellemén stb. alapszik. Ezzel ellentétben a magánhitel, inkább reális, tárgyilagos. Az állam hatalmára támaszkodva, adósságleveleit kiváltságokkal, pl. adómentességgel ruházhatja fel. A magán adóslevél tehát az államival nem versenyezhet. Ennek folytán az állami adóslevelek rendszerint nagyobb forgalmi képességgel is bírnak, mint a magánosok hitelpapirjai, úgy hogy a hitelező azoknak a pénzpiaczon, a tőzsdén való eladása által könnyebben juthat pénzéhez. Ezért az állam újabb időben sokszor már nem a felvett tőkének visszafizetésére, hanem csakis a tőke kamatainak örökös fizetésére, azaz járadéokra kötelezi magát.

1. Az államadósságokat a *különös részben* behatóan tárgyaljuk.

Itt általában *felvételük* módja szerint fölosztjuk: *a)* A *kényszerkölcsonökre*, melyek létrejövetele céljából az államhatalom a hitelezőkre valamely nyomást gyakorol. Ilyenek a törvény- vagy rendeletből származó letétek, biztosítékok, lejárt de még nem utalványozott tartozásai az államnak, a kényszerforgalommal bíró papírpénz, az úrbéri kölcsönök, vagyis: a földtehermentesítési, a szőlődézsma, a maradvány- az irtvány- és a majorsági földek, valamint az italmérési jogok megváltásából származó állami adósságok. Az úrbéri kölcsönöknél a volt földesurak a törvényhozásilag tőlük elvett földesúri jogok kárpótlásául, pénz helyett államadóssági kötvényeket kaptak és így akarva, nem akarva, az állam hitelezőivé lettek. *b)* *Önkéntes* az a kölcsön, melyet a hitelezők szabad akaratból bocsátanak a kincstár rendelkezésére. Ez ismét *kétféle*: *ajánlati* és *aláírási*, a szerint, a mint a kölcsönt meghatározott tőkepénzesek (bankárcsoport, konzorcium) adják, vagy pedig az állam felhívása folytán a közönség írja alá. Újabb időben ezt a két felvételi módot úgy szokták egyesíteni, hogy a konzorcium a felveendő adósság egész összegének megszerzését biztosítja az államnak. De az összegnek csak egy meghatározott részére köti ki, hogy a magából kölcsönözhesse. A másik részt köteles a közönségnek aláírásra bocsátani és csak a mennyiben a közönség ezt alá nem írná: annyiban van joga és kötelessége az alá nem írt részt is a magából adni kölcsön az államnak. 2. Az államadósságok származásukra nézve: *a)* *függő* adósságok, melyek alatt vagy (a bevételi jogoknak nem teljesítése, azaz az állami jövedelmek be nem fizetése folytán mutatkozó) *pénztári hiány* fedezése céljából kötött, vagy pedig a kezelés sajátos körülményei által előidézett adósságokat kell érteni. Az ilyen adósságok, a mint inkább csak alkalmilag, sem mint meghatározott terv szerint jönnek létre: éppen olyan módon, rövid idő alatt törlesztik is. Pénztári hiány fedezésére kötött adósságok: a papírpénz, a kincstári utalványok, vagyis pénztári jegyek. Kezelési körülmények hozzák létre az államnak a készpénzbiztosítékokból, a sokféle letétekből, az államnak adófizetés és más czimen nyújtott előlegekből, esetleges váltó- és mindenféle számlatartozásokból származó függő adósságát. *b)* *Állósított* adósságok ellenben rendszerint a költségvetési *hiány* fedezésére szolgálnak. Az ilyen adósságokat az állam tervszerűleg, hosszú avagy éppen örök időre köti. A magyar államnak adóssága túlnyomólag állósított adósságokból áll. 3. Az állósított adósságok a hitelezőkkel való viszony szempontjából: *a)* *járadék*-adósságok, melyeket az állam csak

törleszthet, de erre, mint előbb említők, kötelezve nincs. Ilyen örök adósságai a magyar államnak : a 4⁰/₀-os arany- és a 4⁰/₀-os koronajáradék és az osztrák államadósság kamatainak a magyar törvényhozás által elvállalt része. *b)* A *törlesztendő* adósságok azok, melyeket az állam előre kikötött módon a hitelezőknek visszafizet. Addig pedig, míg ez bekövetkezik, a hitelezőknek a megállapított kamatot vagy ennek egyenértékét szolgáltatja. A magyar államnak a legtöbb állandó adóssága ilyen törlesztendő adósság. 4. Törlesztés szempontjából az adósságok ismét: *a)* *kötvényadósságok*, melyeknél az egész kölcsöntőkéről több kisebb-nagyobb névértékkel bíró (részlet)kötvény, *czímlet*, van kiállítva, melyek mindenike sorszámmal bír. Ezek a sorsszámok megállapított tervszerű sorsolás útján lassanként kijátszatván: a kihúzott sorsszámoknak megfelelő kötvények névértékét a kötvénytulajdonosoknak kifizetik, s így idővel az egész kölcsöntőkét törlesztik. Addig pedig minden kötvénytulajdonos, kötvénye névértékének kamatait élvezi. Ilyen adósságai a magyar államnak, az előbb említett úrbéri adósságok, az államvasúti arany és ezüst 4¹/₂⁰/₀-os kölcsönök, valamint a magántulajdonosoktól megvásárolt hét különféle vasútnak; a magyar államra átszállott adósságai. *b)* A *sorsjegyadósságoknál*, a folyó kamatlábnál valamivel kisebb avagy éppen semmi kamatot nem adnak, hanem a megtakarított kamatokból nyereményeket alkotnak, s ezért *nyereménykölcsönöknek* is szokták mondani. Azután midőn a meghatározott névértékű sorsjegyek, melyekre az egész kölcsöntőke felosztva van, előre közhírré tett terv szerint kisorsoltatnak: a kamatokból s esetleg más jövedelmekből alkotott nyereményeket, az elsőnek, másodiknak stb. kihúzott sorsjegyek tulajdonosainak, az említett terv szerint kifizetik. Legalább is névértékét azonban a sorsolás folyamán, minden sorsjegynek kifizetik. Sorsjegyadósságok nálunk az 1870-iki sorsolási és a tiszaszegedi nyereménykölcsönök. 5. Ausztriával való közjogi viszonyunk szempontjából az államadósságok ismét kétfélék: *a)* az Ausztriától az 1867-iki kiegyezésben elvállalt és *b)* magyar adósságok. Az elsőkhöz tartozik: *a)* az a járulék, melylyel a magyar kincstár a kiegyezés előtti időből származott, osztrák állandósított adósság kamataihoz állandóan járul; *β)* a közös függő adósság. 6. A magyar adósságokat az állami költségvetés még *a)* általános állami, *b)* külön vasúti és *c)* az egyes tárczák által egyéb beruházási czélokra felvett adósságokra osztja. A különleges részt magában foglaló harmadik könyvben ezekre még visszatérünk, s az olvasót oda utaljuk is.

49. §. Az államgazdaság szervezete, sajátosságai és vagyonváltozásai.

(Államszervezet és a szükségletek rendszere, kormányzat és gazdálkodás, passiv ágazatok, gazdaságosság, közgazdaság, pénzügy, ennek kormányzója, feladata, szervezete, helyhatóságai és vagyontkezelő hivatalai, viszonya az államgazdasághoz, felsorolásuk, értelmezésük, különbsége más társaság és a társadalmi gazdaságtól, háztartó, kivételes ágazatok, javak kicserélése, tagozás, pénz, in natura szolgáltatás, hitel, megbízás, pénzvagyron, szerzés, fogyasztás, forgalom, átfutók szűkebb értelme, oka, források, Ausztria, közös ügyek, ágazatok, alapok, ágazatok egymásközt és alapok, vagyonkezelő hivatalok.)

Az előbbi fejezetből az állam szervezetét ismertük meg. Ennek a szervezetnek rendszere: *rendszere egyszersmind az állami szükségleteknek is*; mert az állami szervezetben helyet foglaló minden intézmény, személy és dolog költséget is jelent. A jelen fejezetből aztán azt tudtuk meg, hogy ezeknek a költségeknek fedezésére az állam jövedelmeit minő forrásokból meríti. Összevetve már most az állami szükségek és az ezeket fedező javak forrásainak természetét, azt tapasztaljuk, hogy az államkormányzat és az államgazdaság kölcsönhatásaikban, mint egymásnak termelői és fogyasztói, fogyasztói és termelői, tehát mint egymásnak létföltételei, okai és okozatai jelentkeznek. Ezért úgy kell *kormányozni*, hogy egyes és állam *gazdálkodhassék*. Egyesnek és államnak pedig úgy kell *gazdálkodni*, hogy a *kormányzat* fennakadást ne szenvedjen. Az államkormány működésének tehát, gazdasági működésnek is kell lenni, vagyis: kell hogy a *kormányzat* egészben véve *gazdaság is* legyen. A gazdasági és kormányzati *elem* azonban az egyes ágazatokban különböző mértékben nyer kifejezést. Nevezetesen az igazság-, a bel-, továbbá a kül-, vallás-közüktatás- és hadügynél, a gazdasági kérdésnek csak másodsorban szabad tekintetbe jönni. Ezeknél az igazság-, a bel-, a kül- stb. ügyek a kormányzat céljai. Ezért az államgazdaság követelményeinek, nem is külső javak közvetlen szerzése, hanem csak ezek *gazdaságos* alkalmazása által tesznek eleget. Gazdálkodásuk tehát teljesen passzív. A földművelési és a kereskedelmi minisztereknél, mint a közgazdaságnak, s ebben az államgazdaság fejlődésének is támogatására hivatott ágazatok kormányzóinál: az államnak gazdasági céljai már több közvetlenséggel jelentkeznek. Az államnak gazdasági működése határozott aktív kifejezésre csak a *pénzügyben* jut, mely alatt az állami szükségek fedezésére szolgáló pénzüsszegek megszerzésére, kezelésére irányuló

tevékenységet kell érteni, s a mely tevékenység: államgazdasági, államkincstári, fiscalis működés. Kormányzati csak annyiban, hogy az erkölccsel, a joggal és a nemzet közgazdasági érdekeivel ellentétbe jönnie nem szabad. Az állami szükségek *fedezésére* szolgáló bevételeket tehát, *első sorban* a pénzügyminiszter szerzi be és bocsátja más minisztereknek rendelkezésére. Ennek a nagy feladatnak teljesítésére, a pénzügyminiszter is a többi miniszterekéhez hasonló szervezetek fölött rendelkezik. Addig is, míg a különleges részben ezt behatóan tárgyalnók, itt tudnunk kell, hogy 1. *Központi hatóság* a pénzügyminiszterium, melynek hatásköre (a kereskedelmihez tartozó: vasút, posta-távíró, s a földműveléshez tartozó: erdő, ménes és eladásra nem szánt más birtokok, s egyéb jelentéktelenségek kivételével) az államgazdaságnak a jelen fejezetben tárgyalt összes ágaira kiterjed, s az elnökin kívül 11 fő- és 27 ügyosztálya van. Van két központi igazgatósága: a dohányjövedékre és a vasművekre. 2. *Helyhatóságai*: a) a pénzügyigazgatóságok, a székesfővárosi adófelügyelő és a központi díj- és illetékkiszabó hivatal; b) a földadónyilvántartás, kataszteri helyszinelési felügyelőségek és egy kataszteri igazgatóság; c) jogügyi igazgatóságok és kincstári ügyészségek; d) pénzügyi törvényszékek a horvát-szlavon területen; e) az országos kataszteri felmérés háromszögelő hivatala és felmérési felügyelőségei; f) dohánybeváltó és g) só felügyelőségek; h) lottó és i) bányaigazgatóságok; j) főbányahivatalok; k) bányakapitányságok; végül l) az intézetek; ilyenek a selmeczi bányászakadémia, az államvasutak gépgyára, a diósgyőri vas- és aczélgyár, az állami vasművek, a dohánygyárak, állami nyomda, állami hidak stb. 3. *Foganatosító* hivatalai (a pénzügyőrségen és az adóvégrehajtókon kívül) és pedig vagyont kezelő hivatalai: a legtöbb *egységes* pénztári hivatal. Nevezetesen a következő *átalános* pénztári hivatalok, ú. m. a központi, budapesti, zágrábi állampénztárak és az adóhivatalok, valamint a különlegesek közül: a fogyasztási adó-, vám-, só-, bánya-, fémbeváltó hivatali, a dohány- és bélyegraktári, s az előbb említett intézetek pénztári hivatalai. (A selmeczi akadémiának nincs külön pénztári hivatala.) Az *egységes* pénztári hivatalok közül tehát ide csak a ménes, az erdő, a posta-távíró és a vasúti pénztárhivatalok *nem* tartoznak. És pedig azért, mert minden *különleges* vagyonkezelő hivatalnak, üzletileg ahhoz az ághoz kell tartoznia, melynek vagyonát kezeli. De tartalmilag végelemzésben ezek is pénzügyi hatáskörbe tartoznak; mert készletük fölöslegét a központi állam-

pénztárba szállítják és szükség esetén ez látja el őket kellő összegekkel. *Házi* pénztári hivatala a pénzügynek csak egy van. Az úgynevezett államépületi felügyelőségnek a pénztára. De bármely ágazatban legyenek a házi pénztárhivatalok is, ezek is vagy egészen vagy részben, bevételeiket a pénzügyi pénztárakból merítik. Mindezek szerint pénztárhivatalai révén, csakugyan a pénzügyminiszter szedeti be és szolgáltatja ki minisztertársainak rendelkezésére azokat a pénzösszegeket, a melyeket ezek kormányzatuk által, a nemzet gazdaságába beruháznak, s ez által az állam jövedelmi forrásait is ápolják. Az államgazdaság tehát nem azonos a pénzügygyel, s ezért nem is csak ennek, hanem az állam egész szervezetének képezi gondoskodása tárgyát.

Az államgazdaság *sajátságai* szerint tekintettel a 15. §-ban elmondottakra: 1. nyilvános, 2. háztartó, 3. összetett és 4. pénzgazdaság, sőt tekintettel a 18. §-ra még 5. megbizásból vitt gazdaság is. 1. *Nyilvános*, mert nem csak egyeseknek vagy csak többeknek, hanem mindenkinek, mindenkivel közös célját mozdítja elő. Ennek elérésére nem az egyéni gazdaság adza, s nesze elvei szerint jár el, hanem a közös célok érdekében sokszor ad (pl. személy és vagyonbiztonságot), a mikor mit sem látszik követelni és sokszor követel (pl. adót), a mikor mit sem látszik adni. 2. Az állam gazdálkodása és pénzügyei mellett, néha az államháztartást, mint ezekkel azonos fogalmat említik. Ez a kifejezés annyiban bir jogosultsággal, hogy az államgazdaság: *háztartó* gazdaság; mert az államnak a gazdálkodás nem célja, hanem polgárainak nyújtandó személyi javak előállítására szolgáló eszköze. Az olyan gazdasági ágazatok pedig, melyekben az állam jövedelem szerzés céljából termelő, kereső gazdaságot űz, vagyis: dologi javakat termel: azok a kivételekhez tartoznak. És származásuk rendesen a nemzet állami és gazdasági életének előzményeiben és gyakran fejlettlenségében keresendők. Ide tartoznak nálunk: az állami birtokok és némely állami vállalat. Teljesen termelő gazdaságot az állam csak birtokain és csak azokban a vállalataiban űz, melyekben *dologi* javakat *dologi* javakkal (sót, dohányt, fát, bányatermékeket stb. pénzért) cserél ki; mert a dologi javakat *személyi* javakkal kicserélő vállalataiban (posta-távíró, vasút, illeték stb.), valamint az összes adóknál és hitelműveleteknél már csak személyi javakat *termel*, a polgárok használatára. És ezért csakis ezek az utóbbiak felelnek meg az államélet természetének. Úgy hogy, ha valaha az állam ezekből

szükségeit fedezhetni fogja, gazdaságának termelő ágazatait minden jövedelem nélkül fogja ápolhatni. Az állami gazdaság tehát, az ebben *tényleg* előforduló termelési ágazatok daczára, természeténél fogva és *elvileg háztartó* gazdaság. 3. *Összetett* vagyis *több tagú* az állami gazdaság; mert annyi önálló gazdaságra osztható, a hány önálló hatáskör abban megállapítva van. Ilyen hatáskör minden esetre a fő és a törvényhozó hatalomnak, valamint a minisztereknek és az állami számvevőszéknek köre. Továbbá az államnak saját-szerű intézményeiből folyó más gazdaságok, mint nálunk a közös-ügyi, a horvát-szlavon és különféle adóssági költségek stb. Az állami gazdaságnak ezek az önálló tagjai aztán fokozatosan újból több és több ágra oszthatók, úgy hogy az állami gazdaság több-kevesebb önállósággal bíró, nagy számú gazdaságoknak, szerves összeolvadásából származó gazdaság. 4. *Pénzgazdaság* a magyar állam gazdasága; mert (a polgárok által, a katonaság elszállásolásánál és a közmunkáknál, az állam javára természetben szolgálendő csekély értékű javak, továbbá az állam által némely alkalmazottjának természetben adott lakás, fa, só, földhasználat stb. kivételével) az állam összes bevételét és kiadását pénzben állapítja meg és így is teljesíti. Sőt (az előbb említett) kivételes esetekben is, a természetben való szolgáltatás pénzbeli egyenértékét a legtöbbször megszokta állapítani. Nem tagadhatni azonban, hogy a hitelügy fejlődésével úgy általában a hitelpapír mint különösen a papirospénz, ha nem is mint értékmérő, de mint fizető szerszám, hovatovább nagyobb tért hódít. 5. Végül nevezetes, hogy az államgazdaság egészben és részleteiben *megbízásból* vitt gazdaság, vagyis olyan, melynek vitele minden ízében *ellenőrködésre* szorul.

Mindaz, mit a 15. §-ban a *vagyonváltozásokról* elmondtunk, csekély módosítással az állami vagyonban létrejövő vagyonváltozásokra is alkalmazandó. Csakhogy az állami gazdaság pénzgazdaság lévén, itt a vagyonváltozások alatt első sorban a *pénzvagyon* változásait kell érteni. Az állam is *termel*, helyesebben: *szerez*, ez által létrejönnek *valódi* bevételei. El is *fogyasztja* azokat, s ez által létrejönnek a *valódi* kiadásai. *Ezek között* a valódi vagyonváltozások között aztán, abból az eljárásból, melyet a különböző vagyonforrásokból származó javak, a különféle kiadási célokig megtesznek: *jő létre a forgalom*. Ezt a forgalmat alkotja az *átfutó* változások olyan tömege, hogy nyilvántartásuk, a mint a későbbiekből kiderül, az államgazdasági számtartásnak egészen sajátos részét:

a *forgalmi* számtartást képezi. De ha ezeket az átfutó változásokat vizsgálat alá vesszük, úgy találjuk, hogy ezek és az átfutó változásoknak, a 15. §-ban tárgyalt általános fogalma között, *alakilag* mégis különbség van; mert az állami gazdaságban valamely vagyonsvltózt csak akkor tekintenek átfutónak, ha ez viszonylagosan, nemcsak mennyiségileg, hanem minőségileg is, abba a jószágba térül meg, a melyből feltétlenül kiindult. Így pl. ha az állam birtokot ad el, bármilyen áron történjék az, a létrejött vagyonsvltózt nem tekintik átfutónak; mert a viszonylagos bevétel nem ugyanabban a jószágban, hanem pénzben történik. Így van ez, ha sót, dohányt stb. ad is el. Az állam ezek szerint az átfutó vagyonsvltózt, saját gazdaságában, a közönséges felfogásnál *szűkebben* magyarázza. Oka ennek az, hogy az állam a vagyonsvltóztoknak alapul vagy következésül, nem a viszonylagos vagyonsvltózt, hanem a megállapított *jogot* tekinti. Ez csak a pénzvagyonnak olyan változásait ismeri el átfutóknak, melyek pénzben térülnek meg. Ezek az átfutó vagyonsvltóztok, a magyar állami gazdaságnak előbb tárgyalt tagozottságánál fogva, származhatnak abból a viszonyból, a melyben áll: 1. az állami gazdaság egésze a) *Ausztriához* (35. §.), b) a közös ügyekhez (36. és 38. §.), c) saját önálló gazdasági tagjaihoz és d) *idegen* (15. §.) vagyonsvltóztokhoz; 2. az állami gazdaság önálló tagjai, e) *egymás közt* és f) *idegen* vagyonsvltóztokhoz; 3. végül g) az állami pénzvagyonnak *kezelésére* hivatottak *egymás közt*. Lássuk ezeket egyenként. 1. a) A III. fejezetben tárgyalt közjogi viszonymál fogva, a magyar és az osztrák állami gazdaságok egymásnak legalább is jó üzletbarátai iparkodván lenni: egymásért saját területükön fizetségeket teljesítenek. Ezeket aztán egymásnak megtérítik és így mindenik a saját gazdaságában átfutó kezelést hoz létre. b) A közös ügyek szükségleteit legnagyobb részben a szövetséges két állam jövedelmeiből, ezek területén és közegei útján fedezik. Nehogy tehát ezekben zavar támadjon, végleges legombolyításukat a pénzügyminiszterek magoknak fentartották. Ezért a nálunk teljesített közösügyi fizetségeket létrejövetelük alkalomával, a közös ügyekre ugyan, de csak ideiglenesen, mint átfutókat írják. Ezek végleges legombolyítása tehát nagyszámú ilyen vagyonsvltózt idéz elő. c) Az állami gazdaság minden egyes önálló tagjának csak bizonyos állami bevételekre és kiadásokra, de ezekre aztán kizárólagos joggal kell birnia, minthogy felelősséget értők csak így vállalhat. Ha mégis valami máskép történik: ezt viszonylagosan

kell elrendezni, tehát átfutó kezelés jő létre. *d)* Ide tartoznak azok a bevételek, melyeket a magyar államgazdaság a kezelése alatt álló alapok javára, ezen alapoknak ki- és visszaszolgáltatás mellett elfogad. És megfordítva: ide tartoznak azok a kiadások, melyeket az említett alapok terhére, ezek helyett bizományképen, mint pl. általuk megtérítendő előleget fizet. 2. *e)* Az állami gazdaság önálló tagjai nemcsak a gazdaság egészével, hanem egymással szemben is érvényesítik *c)* alatt említett jogaikat. Ha tehát valamely vagyonváltozás nem jogosított gazdasági ágba kerül, azt innen ki és oda terelik, a hová az jogilag tartozik. *f)* Az állami gazdaság önálló tagjai gazdaságának elkülönítettsége, természetesen még szigorubban érvényesül a *d)* alatt említett alapokkal szemben. 3. *g)* Átfutók, továbbá azok a bevételek és kiadások, melyeket a vagyonkezelő hivatalok (43. §.) egymásnak és egymás helyett teljesítenek. A mit egyik hivatal a másiknak közvetve vagy közvetlen ad, ez annál a hivatalnál mint kiadás, ennél mint bevétel szerepel. És megfordítva, úgy hogy egymást viszonylagosan kell egyenlíteniök, s így átfutók lesznek. Mindezekben az átfutó vagyonváltozásoknak csak gyakoribb forrásai vannak megjelölve; mert azok néha még más forrásokból is létrejönnek, a mikre később vissza is térünk.

50. §. A törvényhatóságok és községek gazdasága.

(Szervezet és gazdálkodás, vármegyék és törvényhatósági városok, különbség, okok; a megye vagyona, ellenőrzés, állami javadalmazás, pótdók, százalék, közgyűlés, lajstromok, törvényhatósági városok, vagyonuk, leltár, könyvek, szabályrendelet, közgyűlés, bérbeadás, kölcsön, vállalatok, pótdók, közvetettek is, egyebek, főváros, munka, rendezett tanácsú városok, járások, szabad kir. és ehhez hasonló városok, kis- és nagyközségek, csak egyenes adók, egyebek, napszámosadó, oka, mérve.)

A III. fejezetben vázoltuk az önkormányzó helyhatóságok szervezetét. Ennek a szervezetnek is az államéhoz hasonlóra kisebb méreteken, megvannak a maga személyi és dologi szükségai. És ezeknek a *szükségeknak is a rendszere*, úgy mint az államnál, megfelel a *szervezet rendszerének*. Ezért az önkormányzó helyhatóságok is gazdálkodnak és pedig a vármegyék gazdálkodását nemcsak a községekétől, de még a törvényhatósági városokétól is meg kell különböztetni; mert a vármegyék területén levő községek mint alsóbbrendű, de maguk is önkormányzattal bíró szervezetek, saját

külön gazdasággal bírnak. Ellenben a törvényhatóságú városok területén alsóbb rendű önkormányzás (a székesfővárosi kerületek jelentéktelen kivételével) nem fejlődött ki, hanem abban a törvényhatóság és a községi hatóság egyesül és a vármegyeinél fejlődöttebb önkormányzatot hoz létre. Ez a fejlődöttség főleg gazdasági tekintetben domborodik ki; mert míg a *vármegyék gazdaságát az állam* jelentékeny összegekkel kénytelen támogatni, addig a törvényhatóságú városok gazdaságilag teljesen saját erejükre vannak utalva. Szólunk tehát külön előbb 1. a vármegyék gazdaságáról; 2. a törvényhatóságú és 3. a rendezett tanácsú városokról; végül 4. a nagy- és kisközségekről. (1870: XLII., 1872: XXXV., 1876: VI., 1883: XV., 1886: XXI—II., 1891: XXXIII., 1893: IV. és XXXIII. t.-cz.)

1. A vármegyék gazdaságának következő bevételi forrásai vannak. *a)* Vagyonuk, melynek legalább törzse csonkítatlanul fenntartandó, s melylyel a gazdálkodást megyei szabályrendelet határozza meg. Ingatlan adásáról, vevéséről, a költségvetésben elő nem forduló terhes szerződésekről és a közművek emeléséről szóló megyei határozat belügyi helybenhagyást igényel. De ha a miniszter negyven nap alatt nem válaszol, a határozat elfogadottnak tekinthető. *b)* Állami javadalmazás, melyet közigazgatási (árva- és gyámhatósági) költségeikre évenként az állami költségvetésből kapnak, s mely minden megye részére az illető megyében fizetett egyenes adóhoz képest állapított meg. Ezt a megye székhelyén lévő adóhivatal havi részletekben előre szolgáltatja ki. *c)* Közigazgatási, közgazdasági, közművelődési és közjótékonyági célokra, a föld-, ház-, kereset-, bánya-, tőkekamat- és járadékadó, valamint a nyilvánosan számadó egyletek és vállalatok adója után kivethető, legfeljebb 3%-os megyei *pótadó*, mely 5%-ra a bel- és pénzügyminiszterek, magasabbra csak a törvényhatóság engedélyével emelhető. A pótadót tárgyaló a közgyűlésre minden tagot két héttel előre, a pótadó kivetéséről, emeléséről és céljáról szóló értesítéssel kell meghívni. A kivetési lajstromokat községenként előre kihirdetett, egy hétig közszemlére kell kitenni, hogy a netán túlterheltek a közigazgatási bizottsághoz folyamodhassanak. Különben az adózás módozatait minden megye szabályrendeletben állapítja meg.

2. A törvényhatóságú városok gazdaságának következő bevételi forrásai vannak. *a)* Vagyonuk, melyet évenként leltározni és arról leltárkönyvet, a községi utakról törzskönyvet, vízi építményei-

ról és szolgálmairól vízikönyvet kell vezetni. A törzs (tőke) vagyon itt is megőrzendő, s külön szabályrendelet határozza meg, hogy milyen közgyűlés jogosított abban, belügyi helybenhagyás mellett, lényeges változásokra vonatkozó határozathozatalára. De az ilyen közgyűlés összehívása és megtartása között legalább egy hétnek kell lenni, s a határozat ellen minden városi polgár felelbezzhet, melynek elintézése előtt a határozat végre nem hajtható. Ha a hasznosítás bérbeadásból áll, akkor ennek nyilvános árverésen s csak kivételesen történhetik szabad kézből való kiadás által. Pénztőkéket csak biztosíték mellett lehet kölcsön adni. *b)* A mennyiben törvények ki nem zárják, ipari és kereskedelmi vállalataik is lehetnek és vannak is (takarékmagtárak, fogyasztási adók kezelése, közvágóhid, vízvezeték, vásárcsarnok stb.). Ezeket a beljök fektetett tőkék folytán, mint a városi vagyon alkatrészeit kell tekinteni, s a gazdálkodás és a kormány ellenőrzése tekintetében annak szabályai alá esnek. *c)* Azok a pótagók, melyeket a törvényhatóságú városok nemcsak a megyéknél említett egyenes, hanem a kormány engedelmével még a közvetett adók után is vethetnek ki. Így szedhetnek városi illetéket, vásári helypénzeket különféle vámokat, járulékokat, sőt az állam által igénybe nem vett egészen új adókat is hozhatnak be. A földbirtokra tett közköltségek, csak az érdekeltek földadója után vetendő ki. Ellenben a belterület rendőri és közbiztonsági kiadásaiival, nem szabad a föld- és bányatulajdonosokat, s a pusztai haszonbérleket terhelni. A csatolt puszták, havasok és külön kezelt erdők adójának pedig csak fele vehető az általános községi adó alapjául. A *székes fővárosban* új adók behozatalát, a meglevők változtatását, 50 ezer korona értéket meghaladó (ezen alól a tanács) vagyon elidegenítését, vagy kölcsön felvételét csak olyan közgyűlés határozhatja el, melyben törvényhatósági bizottság összes tagjainak egy negyede jelen volt, s a jelenvoltak kétharmada hozzájárult. *d)* Végül a th. városok gazdasága, a városi polgárok kézi és szekeres (igás) munkáját is igénybe veszi a községi szomszédos (vicinális) és dülő utak, továbbá gátak létesítésére és fenntartására, valamint a hófúvás, árvíz, tűzvész, hegyomlás, sáskajárás stb. esetén mutatkozó közveszély elhárítására. (1890:I., 1885:XXIII., 1894:XII., 1879:XXXI. t.-cz.)

3. A rendezett tanácsú városok (községek) gazdaságának bevételi forrásai nem oly gazdagok, de különben azonosak a törvényhatóságú városokéval. Ahhoz a pótagóhoz azonban, mely kizárólag

a megye járása közigazgatására szolgál, a rt. városok hozzájárulni nem tartoznak. Azok a rt. városok pedig, melyek szabad királyi város czímmel élnek, s mint ilyenek (1876:XX. t.-cz) előbb törvényhatóságú joguknál fogva, közvetlen a kormány alatt álltak, továbbá a királyföldi 7 (ú. n. szász) és a volt 16 szepesi város: gazdasági ügyeikben most sem a vármegye, hanem a belügyminiszter alatt állnak.

4. A kis- és nagyközségek jövedelmi forrásai azonosok a városokéval. Adópótlékokat is csak azok után az egyes adók után és úgy vethetnek ki, mint a városok. Más adóval, tehát illetékkel stb. polgáraikat nem terhelhetik, csak út- és hídvámokat (1890:I. t.-cz.), valamint községileg fentartott közintézeteknek, vállalatoknak használatáért szedhetnek díjakat. Megemlítjük itt a községi napszámosok adóját, melyet az állami adótól szegénységük miatt felmentettek fizetnek. De csak azokban a községekben, hol a napszámosok adómentessége miatt különben a községi, megyei és iskolai pótdó nem volna elégséges összegben kivethető. Ezt az adót a község szabályrendeletben állapítja meg, de fejenként egy napszámnál vagy a községben mások által fizetett, legkisebb mérvű községi adó felénél nagyobb nem lehet.

Mindezeknek az önkormányzó helyhatóságoknak további gazdálkodásáról, következő tárgyalásainkban, az állam gazdálkodásával párhuzamosan lesz szó.

51. §. Az árva- és gyámhatóságok, s az alapítványok gazdasága.

(Idegen vagyon, személyi képességek, gyámgondnoki hatóság, gyakorlói kivétel, árvaatya, községi jegyző, árvaszék szervezete, foganatosító hivatalok, gyámpénztári hivatal, gyámgondnok tiszte, gyámgondnokság, felelősség, leltár, biztosítás, eladás, értékek, pénz, számtartás, eltartás, szóbeli számadás, pénzkezelés, kivétel, összesített, kölcsönök, tartama, jelzálog, becsérték leszámítás, pénzintézetek, tartalékalap, egyénenként, elhelyezésük, letét, felelősség első, másod, harmad sorban, alapok, felosztásuk, gazdaságuk, államiak, segélyezettek, törvényhatóságiak, községiek.)

Az állam eddig tárgyalt saját gazdaságán kívül, idegenek vagyonában is kénytelen gazdálkodni. Nevezetesen feladatai közé tartozik az is, hogy egyeseknél a gazdálkodásra szükséges személyi képességeknek már (18. §.) említett hiányát, saját tevékenységével

pótolja (1877:XX. t.-cz.), pótolta. Erre való az államnak gyám-gondnoki hatósága. Ezt alsó fokban az önkormányzó hatóságokra ruházta, melyek azt árvaszékeik által gyakorolják. Felső fokban a belügyminiszteriumot illeti meg. Árvaszéke van minden törvényhatóságnak és rendezett tanácsú városnak. Az arra elég erkölcsi, értelmi és gazdasági képességgel bíró nagyközségeket is, árvaszék tartására a belügyminiszter kivételesen feljogosíthatja. Ezen kívül minden községben van árvaatya (hivatalosan: közgyám), kire ott a gyámsági és gondnoksági ügyeket bizzák. Sőt a haláleset és leltár felvételére, valamint a gyám vagy a gondnok hiányában, ilyennek javaslatba hozatalára a községi jegyzők kötelesek. Minden árvaszék elnökből, s legalább két szavazó tagból áll és feladata az, hogy mint testületi hatóság, a gyámoltak és gondnokoltak személyi és gazdasági ügyeit igazgassa. Minket főleg az utóbbi ügyek érdekelnek. Ezekben az ügyekben mint foganatosító hivatalok szerepelnek 1. a szükséges képesség hiányában szenvedő minden egyes személy számára kinevezett *gyám-gondnok*, és 2. az illető törvényhatóság vagy község *pénztári* hivatala. Külön gyámpénztári hivatal tartása egyáltalán fölösleges. 1. Úgy a gyám, mint a gondnok lehet törvényes vagy hatóság által kinevezett. Mindkettő tisztéből folyó teendőiben, a szorgalmas családapá gondosságával jár el, s felelős mindazon kárért, melyet szándékosan vagy gondatlanságból maga, avagy az általa alkalmazott személyek kellő óvatosság hiányában okoznak. A reájuk bizottaknak vagyonát leltár mellett átveszik, azt minden irányban biztosítják, az ingatlan törzsvagyon értékének s állandó jövedelmezőségének csorbitatlan fentartására ügyelnek, a nélkülözhető ingókat, esetleg ingatlanokat is értékesítik. Az ékszereket, drágaságokat, értékpapírokat, adósleveleket és más fontos okiratokat, továbbá a nevelési és gazdálkodási folyó szükségletek fedezésére szolgáló összegeken felül lévő pénzt, a gyámhatóságnak szolgáltatják be. A gazdálkodás folyamán számot visznek oly módon, hogy ennek alapján a vagyon állapota bármikor megvizsgálható legyen. A számadási év leteltével, egy-két hónap alatt számot adnak, ha csak a vagyon nem oly kevés, hogy annak jövedelme fejében éppen a tulajdonos eltartását és gondozását vállalták el. A számadás szerkesztésében járatlan gyám-gondnok gazdálkodási okmányai alapján, vagy a községi árvaatya, vagy pedig a jegyző előtt, szóbelileg számolhat, ki ezt jegyzőkönyvbe foglalva, az okmányokkal együtt az árvaszékhez terjeszti fel. 2. A gyám-gondnokoltak pénzét és egyéb

értékeit rendszerint a gyámhatóság pénztárában kezelik. A közigazgatási bizottság felterjesztésére a belügyminiszter megengedheti, hogy elég erkölcsi és vagyoni biztosítékot nyújtó, de gyámhatósággal fel nem ruházott községek is, kivételesen saját árváik pénzét kezelhessék. Ennek a kezelésnek szabályait úgy a megyék, mint a községek statutumban állapítják meg. Minden esetre pedig határozni kell a felett, hogy a pénzt *a)* összesítve vagy *b)* egyénként kezeljék.

a) Ha valamennyi gyámgondnokoltnak pénze, a pénztárban mint egy összeget képező készlet egységesen kezeltetik: akkor abból legfeljebb 32 éves törlesztésre, olyan jelzálogi biztosíték becsértékének, egy harmad erejéig adható kölcsön, melyből a netán létező terhek, már háromszoros összeggel leszámíttattak. A pénztári készlet különben pénzügyintézeteknél is elhelyezhető. A befolyt kamat 10%-ából, valamint a kezelésért való mérsékelt díjból tartalékalapot kell képezni.

b) Ha minden egyes gyámgondnokoltnak pénzét külön kezelik, akkor a kezelésben az a különbség, hogy az előbbi módokon kívül, óvadékképes értékpapirokba is elhelyezhetik a pénzt, s hogy ingatlanra csak első helyre kölcsönözhetnek. Különben pedig az állami adóhivataloknál kell kamatozó letétül azt elhelyezni. Úgy az *a)* mint a *b)* kezelésnél a kölcsön adott pénzért felelősök: első sorban az árvaszék tagjai szavazatuk szerint, másod sorban a tartalékalap és végül a törvényhatósági esetleg községi képviselőtestületnek azok a tagjai, kik a károsnak bizonyult elhelyezésre szavaztak. Gyámhatósággal nem bíró községeknél pedig sorban, a közgyám, előljárók, illetőleg községi képviselő és végül a község felelős.

Azok közé az idegen vagyonösszegek közé, melyekkel az állam gazdálkodik, tartoznak még a 15. §-ban említett *közalapok*. Ezek közül az egyházi és a horvát-szlavon autonomiákhoz tartozókat tárgyalásaink körén kívül állóknak tekintjük. Ellenben 1. az állam, 2. a törvényhatóságok és 3. a községek gondjaira bizott alapokról röviden a következőkben emlékezünk meg.

1. Az állam gondjaira bizott, nagyszámú és gyakran roppant vagyonnal bíró közalapok fölött, a rendelkezés rendszerint Ő Felségét és a végrehajtó kormányt illeti meg. Ezek az alapok különben két csoportra oszthatók. Olyanokra, melyek állami segélyben részesülnek és a melyek nem részesülnek. Az első az állami számtartásban, ott a hol segélyezésükről van szó, megfelelő kifejezést is szoktak nyerni. Különben az alapok a kormány egyes ágazatai között természetüknek meg-

felelőleg el vannak osztva és minden miniszter, a tárczájára bízott alap fölött, vagy az alapítólevélben vagy a máskép kifejezett cél-
nak megfelelő gazdaságot visz. És ebben mint különleges állami
hatóság, az egész kormánynak támogatására a közalapítványi kir.
ügyigazgatóság (1898: XX. t.-cz. 40. §.) szolgál, mely alá a vidéken
elhelyezett alapítványi ügyészségek is tartoznak. 2. A törvényható-
ságok gondjaira is vannak alapok bízva. Ezek származásukra nézve
háromfélék: *a)* a melyek megalkotására a törvényhatóságokat vala-
mely törvény kötelezi; ezek a katona beszállásolási, a szegény-,
valamint a közúti alap; *b)* a melyeket a törvényhatóságok önként
magok alkottak, pl. különféle nyugdíj, kultur- stb. alapok, a melye-
nek minden vármegyében mások és mások vannak; *c)* a melyeket magán-
személyek bízta a törvényhatóságok kezére, s melyek fölött a rendel-
kezési jogot gyakran magoknak és jogutódaiknak tartották fenn.
Mind a három csoportba foglalt alapok, illetőleg ezek gazdasága
vagy az illető állami törvényben, vagy az alapító törvényhatósági
statutumban, vagy végre az alapítólevélben tüzetesen körül vannak
írva. Sőt némelynél, mint pl. a közúti alapnál, még a szerkesztendő
költségvetés módozatai is meg vannak állapítva. 3. A községeknél
lévő alapok kevesebben vannak és rendszerint kisebb vagyonúak a
törvényhatóságokéinál. De különben az utóbbiakról elmondottak ezekre
is érvényesek.

V. FEJEZET. SZÁMTARTÁS AZ ÁLLAM GAZDASÁGÁBAN.

52. §. Államgazdaság és számvitel.

(Elvek érvényesülése, jogi törvények, kiadásiak és bevételiek, ezek rendszere,
az államgazdaság rendszere, meghatározás, alanyi biztosítékok, tárgyiak, költ-
ségvetés és meghatározása, legfeljebb, legalább, adott esetek, rendelet és meg-
határozása, foganatosítás, a gazdálkodás fokozatai, a számvitel átalában és
különösen, öntudat, támogatás.)

Miután a III. és IV. fejezetben az állammal és ennek gazda-
ságával megismerkedtünk, tegyük most már vizsgálódásunk tárgyává
ennek a gazdaságnak a *vitelét*, vagyis: magát az állami *gazdálkodást*.
A gazdaság viteléről *átalában* már a 16. §-ban szóltunk és az ott
elmondottakat itt is ajánljuk az olvasó figyelmébe. Annál is inkább,

mert azok érvényesek az *állami* gazdaság vitelénél is, s mert itt is czélszerűen gazdálkodva kell a szükségeket kielégíteni. Erre pedig az állami gazdaságban is legtöbbször azokat a *tényezőket, forrásokat* kell megismerni, melyeknek rendszere magának az állami gazdaság *rendszerét* alkotja és melyekből úgy a *szükségek*, mint a kielégítésökre alkalmas *javak* származnak. A 49. §-ban pedig arról is volt szó, hogy a *kormányzat*, mint a szükségeknek és a gazdaság, mint a fedezetet nyújtó javaknak forrásai, tényezői, egymással benső, szerves összefüggésben vannak. Már most tekintetbe kell vennünk azt, hogy *úgy* (a miből az állami szükségek származnak) az állami szervezet és ennek működése, *mint* (a miből javak származnak) a bevételi források, jogi törvények által vannak szabályozva. És pedig a szükségek az ezeket elrendelő (5. §-ban érintett) *közjogi, közigazgatási* törvényekben, a javak pedig (ugyancsak az idézett §-ban érintett) *pénzügyi* törvényekben. A kormánynak tehát, midőn a gazdaság tényezőit és rendszerét megismerni akarja: akkor tulajdonkép az ezeket meghatározó jogi törvényeket, ezeknek (mint egymás okainak és okozatainak egymással való benső) szerves összefüggését, más szóval: *ezek rendszerét* kell megismernie. Az *államgazdaság rendszere* alatt tehát értjük, azoknak az *egyfelől* közjogi, közigazgatási: vagyis kiadási, *másfelől* pénzügyi, jövedéki, vagyis: általában bevételi törvényeknek, szabályoknak szerves összeségét, melyek *egyfelől* az állami szükségeket okozó állam szervezetet és ennek működését, *másfelől* az ezen szükségek fedezésére netán már meglevő javakat és az ilyenek szolgáltatására alkalmas bevételi forrásokat meghatározzák.

Mint a 16. §-ból tudjuk, valamely gazdaság rendszerének, ilyen felismerése és megállapítása, a gazdaság vitelére még nem elég. Az államgazdaság természetében lévő rendszer felismerésével, az állami gazdaság vitelének éppen csak partjai vannak megjelölve. De ezeken a partokon belől, a gazdálkodó kormányt saját belátásán és lelkiismeretén kívül egyéb mi sem támogatja. Hogy a kormány ezen a tisztán alanyi biztosítékok mellett, az államgazdaság vitelénél minél több tárgyilagos segélylyel birjon: szükséges, hogy annyi, a mennyi (a gazdaság viteléből, a gazdaság rendszere által kijelölt határok között) előre, emberileg megállapítható, fixírozható: törvényesen meg is állapíttassék. Ezért kell *időnként* az államgazdaságban is tervet vagyis *költségvetést* szerkeszteni. Ez alatt azt a *műveletet* kell érteni, mely a multakból vett tapasztalatok alapján, a valószínű jövő tekin-

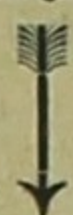
tetbe vételével, minőségileg és mennyiségileg, részletesen és sommá-
san, rendszeresen tagolva magában foglalja és megállapítja, úgy a
valamely bekövetkező gazdasági időszakban előforduló gazdasági
szükségletet és fedezetet, kiadást és bevételt, mint a kettőnek
sommás összehasonlítását és ebből netán származó különbözetet. Még
pedig oly módon, hogy a *legfeljebb* így megállapított kiadások csakis
az ezen tervben felsorolt célokra fordíthatók. A bevételek pedig
csak az itt felsorolt forrásokból meritendők, még pedig *legalább* is
a megállapított összegek erejéig. Más szóval: oly módon, hogy az
államgazdaságot a kormánynak a rendszer keretében e szerint a
megállapított terv szerint kell vinni. Éppen ezért költségvetését az
állam törvényes erővel is felruházza, abból törvényt csinál.

A költségvetés azonban az állam bevételeinek és kiadásainak
valószínű eredményeit a bevételi források és kiadási célok szerint
csak általában határozza meg. Hogy (tárgyra, személyre, időre, helyre,
mértékre és más egyéb körülményekre és föltételekre való tekin-
tetten) *esetről esetre* minő és mennyi legyen a bevétel és kiadás? ez
nem lehet és nincs is a költségvetésben. Erre a *mértéket, az állam-
gazdaság rendszerét alkotó törvények és szabályok határozzák meg*. Az
így általánosan rendelkező törvényeknek, az előforduló *adott* esetekre
(ezeknek sajátos körülményei szerint) való alkalmazása: ez a költség-
vetési törvény végrehajtására hivatott, gazdálkodó kormánynak a
feladata. Ennek a feladatának a kormány *rendeletekben* tesz eleget.
Ezekben minden egyes bevételt és kiadást (ennek alanya, tárgya,
ideje, mennyisége, helye, föltételei stb. szerint az ide vágó törvé-
nyek, szabályok, szerződések és fennálló gyakorlat alapján) részint
maga, részint meghatározott hatáskörben, az igazgató hatóságok
külön és részletesen meghatároznak. Ezért *rendelet* alatt legtágabb
értelemben a törvények *végrehajtására* irányuló kormányakaratnak
hiteles kifejezését értjük.

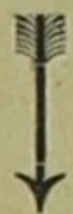
Csak ez után nyulhat a gazdálkodó kormány a vagyonválto-
zások, physikai létesítéséhez, vagyis a törvényeknek és rendeletek-
nek *foganatosításához*, mely alatt ezeknek, a vagyont kezelő hiva-
talok által térben és időben tényleges, kézzel fogható végrehajtását
kell érteni. A végrehajtó kormányhatalomnak ezt a *gazdálkodó* tevé-
kenységet: az *államgazdaság vitelét*, fokról fokra szemléletileg az
alább következő alakba lehet összefoglalni.

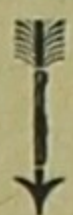
Államgazdaság rendszere.

Költségvetési törvény.

Rendelet.

Foganatosítás.

Mindaz, a mit a 17. és 23. §-ban *általában*, a számtartás számviteli részének, a gazdaságban való szerepéről és eszközeiről elmondtunk: az állami gazdaságban is teljesen érvényes. Midőn tehát az olvasót arra utaljuk, egyúttal hangsúlyozzuk, hogy az állami gazdaságban is a gazdálkodó, tehát a kormány: *öntudatosan* csak úgy gazdálkodhatik, a gazdaságot jól csak úgy viheti, ha erre irányult törekvését a gazdaságnak a *számtartásból*, illetőleg ennek számviteli részéből (19. §.) merített *ismerete* támogatja. Az állami gazdaságnak, a számtartás által nyújtott támogatása oly nagyméretű, formáiban kevés kivétellel oly kidomborodott és minden mozzanatában oly fontos, hogy külön szakaszban fogjuk tehát tárgyalni az előzetes és külön a folyó jelen, valamint utólagos fokozatokat.

53. §. Az állami számvitel előzetes fokozatai.

(Számszerű megismerés, természet és tőke, leltár, munka, további számszeres műveletek, ezek különféle alakzata, meg nem határozhatóságuk, számviteli fokozatok, előirányzat, mult, jövő, benső természet, az előirányzat első sorban számtartási művelet, a támogatás ismétlése, számszerű kimérés, események összefüggése, kalkuláció, nyilvántartás, adatok, ezek helyessége, közigazgatási számfejtés, bejegyzés, értelmezése, pénztári számfejtés, értelmezése, előzetes fokozatok, alakzat.)

Mint az előbbi szakaszból tudjuk, a gazdaság vitele céljából, első sorban az állam gazdaságának *rendszerét* kell megismerni. Csakhogy ennek a rendszernek szerves részeit az állami törvények alkotván, a *számszerű* megismerés nem ezekre a törvényekre, hanem azokra a termelési és fogyasztási *tényezőkre* irányulhat, melyekből és a melyek számára azon törvények szerint gazdálkodni kell. Ezek a *természet* és a *tőke*, illetőleg az ezekből képződő cselekvő és szen-

vedő vagyon. A 17. §. szerint ennek elismert számtartási alakja a *leltár*, melyet tehát az állam *saját* vagyonáról szerkeszt is. A harmadik termelési tényező: a két előbbibe életet öntő *munka*, személyi jószág lévén, ennek kifejezésére külön számviteli alakzat nincs, hanem a megmunkált természetben és tőkében, ezekkel együtt nyer kifejezést. Az állam azonban tudvalevőleg jövedelmeinek fő részét nem saját, hanem a *polgárok vagyonából* meríti és oda is juttatja vissza. Mindezekre nézve is, megvan az államnak a maga útja és módja, a célhoz képest, melyre azoknak vezetni kell. Ilyenek a különféle összeállítások, összeírások, kimutatások, bevallások, telekkönyvek stb. Neveztesse azután ezek statisztikának, ekspozénak, pénzügyi programmnak, indokolásnak stb. és legyenek egy rendszeres egészsze összefoglalva vagy csak álljanak, a gazdaság rendszerében egymást hallgatólag kiegészítő részletekből: mindezek a leltárhoz hasonlóan, többé-kevésbbé számszerű műveletek. És arra szolgálnak, hogy a gazdaság természetében rejlő rendet, úgy a (törvényhozása útján gazdaságát megállapító) nemzettel, mint a (ennek vitelére hivatott) kormány nyal megismertessék. A számtartás tehát, illetőleg ennek számviteli része, az állam gazdálkodásában mindjárt ennek kezdeténél, a gazdaság rendszerének felismerésénél előkelő szerepet játszik, a nélkül, hogy — a leltáron kívül — azt itt, mint határozott számtartási alakzattal bíró működést, közelebbről meghatározni lehetne.

Annál inkább meg lehet különböztetni fokról fokra, a gazdaság vitelének (az előbbi szakaszban tárgyalt) fokozatainál, a számvitel fokozatait. Mert a költségvetési törvény anyagának, az úgynevezett költségvetési *előirányzatnak*, praeliminárénak elkészítése nem más, mint egy rendkívüli nagy fontosságú, az egész állami gazdaság multjának és jövőjének lehető ismeretét föltételező, ágazatos eljárás, melynél, nagy számtömegek jönnek létre. Ezeket alakileg úgy kell rendezni, hogy ne számhalmazokat képezzenek. Hanem hogy egymással való összefüggésükben, a tervezett bevételeket és kiadásokat a valósághoz híven és a gazdaság benső természetét szemlélhető világos alakban tüntessék fel. Ezért az államköltségvetési előirányzat elkészítése első sorban és túlnyomólag számtartási működés elannyira, hogy azt magától a gazdálkodástól alakilag elválasztott számtartási mozzanatnak tekinthetni. Ilyképen csak a számtartás segélyével szerkesztett költségvetési előirányzatból jó létre, az előbbi szakaszban említett költségvetési törvény, melyet aztán a meg-

előző szakaszban érintett rendeletekkel a kormány csakugyan végrehajt.

Azonban valamikép a gazdálkodó kormányhatalom, az államgazdaság rendszerét alkotó bevételi és kiadási törvényekből, szabályokból, (daczára hogy ezek előtte ismereteseek) a költségvetési törvényt a *számtartás* közreműködése nélkül elkészíteni nem képes, hanem az előirányzat megszerkesztésénél ennek támogatására van utalva: úgy most a költségvetési törvény végrehajtása céljából teendő *rendelkezéseknél* sem nélkülözheti annak támogatását; mert az előbbi szakasz szerint is, a költségvetési törvény az államgazdaság rendszerét meghatározó törvényeknek és szabályoknak csak időszakonként bekövetkező *eredményét* foglalja magában. Ezeket apránként kell kimérni, vagyis: a bevételeket és kiadásokat ama törvények és szabályok által meghatározott mértékkel, esetről esetre *számszerint* kell mennyiségileg és minőségileg létesíteni. De különben is a gazdálkodásnak, mint a joggal és jogintézményekkel szorosan összefüggő működésnek természetében rejlik, hogy a vagyonváltozások (mint bevételek és kiadások, tartozások és követelések, jog és teljesítés, cselekvők és szenvedők stb.) egymásból úgy folynak és egymásnak annyira föltételét képezik, hogy azok iránt egymástól függetlenül intézkedni nem lehet, vagy legalább is nem czélszerű. Minden egyes vagyonváltozásnál tehát úgy az előfordult, mint az előreláthatólag előfordulandó gazdasági eseményeket nemcsak minőségileg és mennyiségileg, hanem személyre, tárgyra, helyre, időre való tekintettel is megfontolás, kalkuláció alá kell venni. Mindezeknek (nagy számuk és különféleségük miatt) nyilvántartása, csakis jellemző tulajdonságaik szerint való be-, fel-, szét- vagy elosztása, rendezése, csoportosítása és különválasztása által eszközölhető. Ez pedig a minőségeknek megfelelő *címszeres számtartást* tételez fel. Ebben az együvé tartozók együtt, a különbözők külön lévén elhelyezve: a kutató, a berendezés természetében fekvő áttekintés alapján, a maga helyén minden adatot megtalál. Sőt a rendszer ezeknek az adatoknak helyességét még biztosítja is. Azok a körülmények és viszonyok tehát, melyek között valamely bevétel vagy kiadás *elrendelhető*, rendszerint csakis ilyen: *könyvbe gyűjtött* adatok alapján határozhatók meg és a vagyonváltozásra irányuló *rendeletek* csak ilyen előkészítés után adhatók ki foganatosítás céljából a vagyont kezelő hivataloknak. Ezért, ha nem is mindig szükséges, de rendszerint czélszerű, hogy a hatóságok mielőtt rendel-

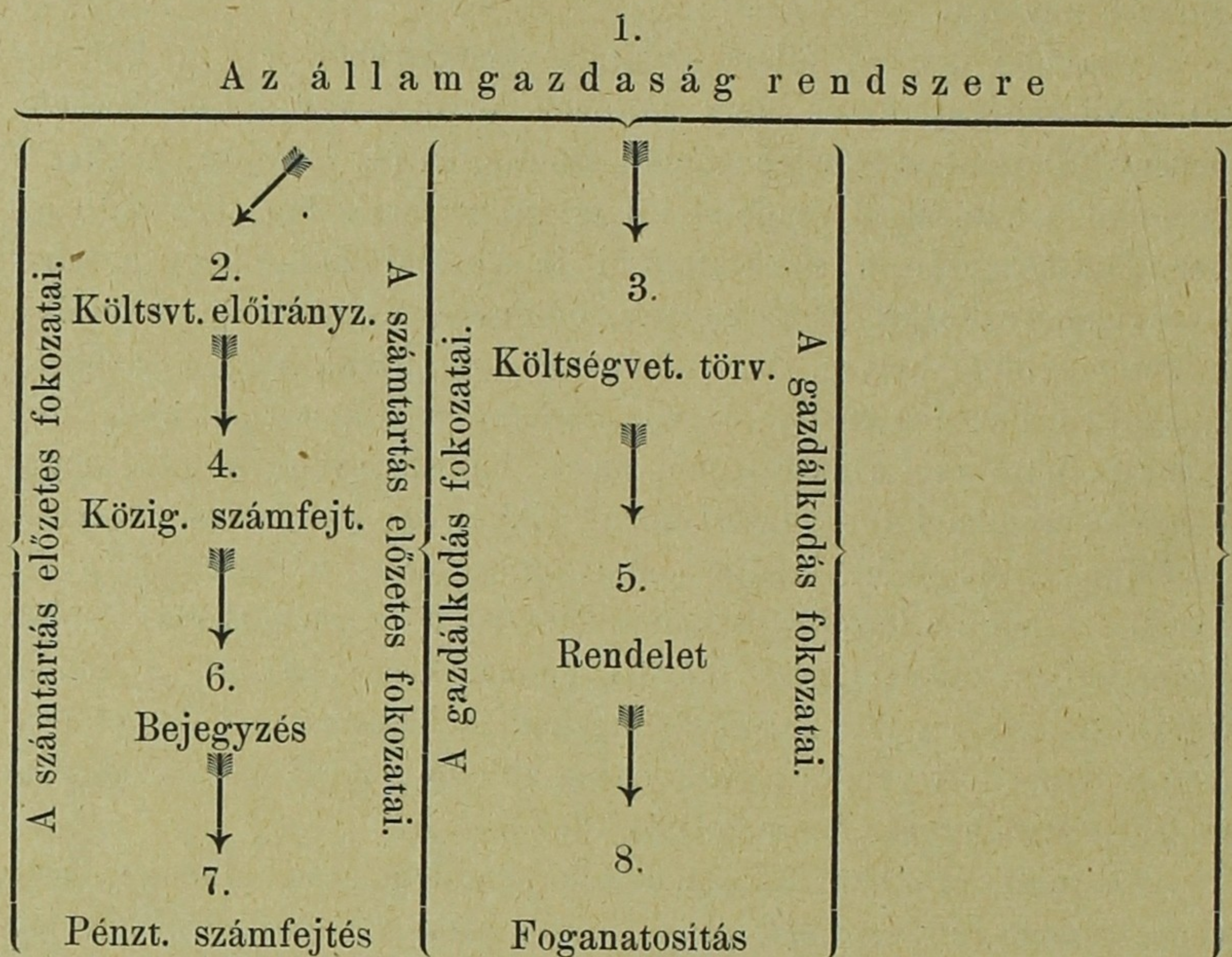
keznének, a számtartás közreműködését igénybe vegyék. A mint hogy veszik is. A számtartás ezen működését azért, hogy a teendő közigazgatási intézkedés körülményeit fejtegeti, *közigazgatási számfejtésnek* nevezik.

Csak ha így az államgazdaság rendszeréből, (1) a költségvetési előirányzat (2) és mind kettőnek alapján úgy a költségvetési törvény (3) mint a közigazgatási számfejtés (4) létrejött, foghat a gazdálkodó hatóság a rendelet (5) megszerkesztéséhez. Ezt végleges megállapítása után a számtartással is közölni kell, hogy a létrejövő vagyonváltozást (6) *bejegyezze*, beillessze a gazdaság rendjébe, az azt megillető helyre. Az utóbbit úgy kell érteni, hogy a gazdaság viteléhez szükséges rendet és világosságot, a számtartás csak úgy hozhatja létre és tarthatja fenn, ha a hatóság vele a gazdaságra irányuló minden intézkedését közli. Ekkor a számtartás ezeket, a gazdálkodásról imént említett nyilvántartásába, *könyvbe* úgy írja, jegyzi be, hogy a létrejövő számművelet magát a gazdálkodás rendjét szemléletileg mutatja, ezt tükrözi vissza. Csak ha így a rendet tartó számvitel, a tett hatósági intézkedést befoglalta az általa létesített és fentartott rendbe: csak ekkor adható ki a rendelet, a vagyont kezelő hivataloknak foganatosítás céljából.

A mint azonban a gazdálkodó hatalom, (az államgazdaság előtte ismert rendszeréből) csak a számtartás *támogatásával* létrejött előirányzat alapján készíti elő a költségvetési törvényt, s a mint továbbá a gazdálkodó hatalom a (költségvetési törvény végrehajtására irányuló) rendeletet, újból egy számtartási mozzanat (a közigazgatási számfejtés) *segélyével* szerkeszti meg, sőt még a megszerkesztett rendeletet is közli a számtartással: úgy midőn a gazdálkodó hatalomnak foganatosításra hivatott közege, a rendeletet foganatosítani akarja: ezt újból csak a számtartás *közreműködésével* teheti, melyet ez (7) *pénztári számfejtés* czimen nyújt. Ezt úgy kell érteni, hogy közvetetlen a foganatosítás előtt a számtartás meggyőződést szerez az iránt: vajjon a mi a (8) foganatosításban történik: megfelel-e annak, a minek az ő bejegyzése szerint történni kell. Igenlő esetben, mint előbb a közigazgatási rendelkezés támogatása céljából tette, úgy most pénztári foganatosítás támogatása céljából, a foganatosító *pénztárnak fejt ki* betűkben és számokban a vagyonváltozást. Ha a számvitelnek ezeket az előadott fokozatait közelebbről megfigyeljük, úgy találjuk, hogy ezek fokról fokra megelőzik, a gazdaság vitelének az előbbi szakaszban tárgyalt és

alakzatosan is bemutatott fokozatait. Ezek tehát az állami számtartásnak *előzetes fokozatai*, melyekkel, ha az említett alakzatot kiegészítjük, a következő képet nyerjük.

54. §. Az állami számvitel folyó, jelen és utólagos fokozatai.

(A foganatosítás előkészítése, kezelés, hibás használat, számtartás és kezelés, naplózás, meghatározás, följegyzés a foganatosítás előtt és után, pénztári számfejtés és naplózás, folyó jelen, támogatás, befolyás, utólagosan, jövő előirányzat, termelő, üzlet.)

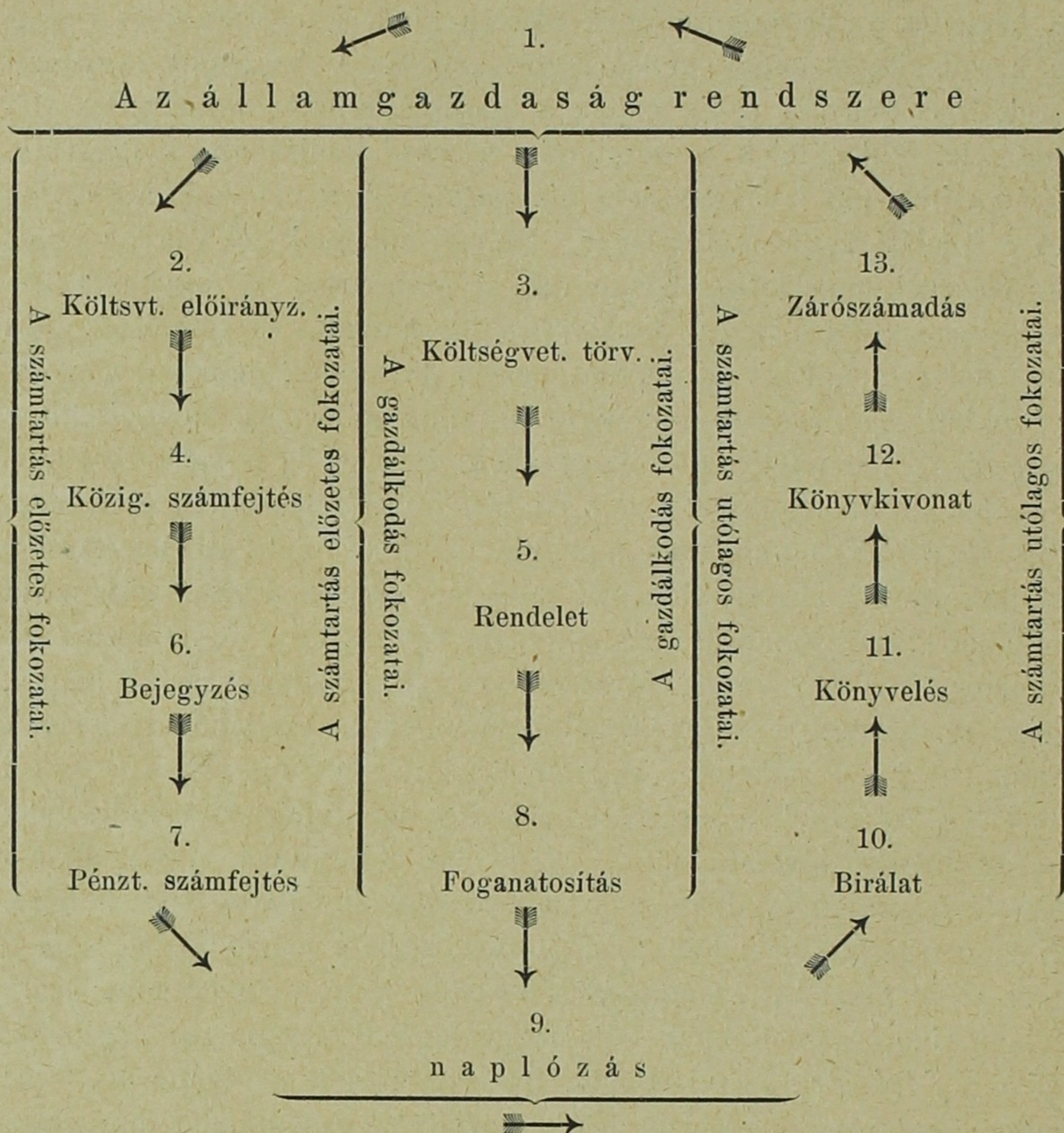
A számvitel eddigi fokozatai a vagyonváltozás létrejövetelét megelőzve, ennek tulajdonképp csak előkészületeit képezték. A vagyonváltozás tényleg, térben és időben, valóságosan csak a foganatosítás által jő létre. Nagyon természetes ezért, hogy, ha a számtartás, már a vagyonváltozás előkészítésére, az előzetes számviteli fokozatokban rejlő nagy erővel dolgozik: akkor lehetőleg még nagyobb fokú gondosságot fejt ki, magánál a vagyonnak *kezelésénél*. Ez alatt a vagyonnak, illetőleg a vagyonrészeknek *beszedését, készentartását és kiszolgáltatását* kell érteni. Ezek szerint a bevételi foganatosítás, vagyis

a beszédés a vagyonkezelésnek első, a kiadási foganatosítás, vagyis a kiszolgáltatás annak utolsó részét képezi. A beszédett vagyonrészek készentartása pedig éppen a kiszolgáltatathatás természetes előfeltétele. Midőn tehát a számtartás a gazdálkodásnak, a foganatosításra irányuló tevékenységét *támogatja*, ebben nemcsak a bevételi és a kiadási vagyonváltozásnak, hanem magának a vagyon egész kezelésének támogatása benne van. A számtartás a vagyonkezelésnek támogatására, a (9) *naplózásban* bir hathatós eszközzel. Ez alatt azt kell érteni, hogy a vagyont kezelő hivatalok, minden vagyonváltozást *előfordulásuk sorrendjében*, minőségileg és mennyiségileg egy-egy külön tétel alatt följegyeznek. Még pedig a *bevételeket* közvetlen ezek megtörténte *után*, a *kiadásokat* közvetlen ezek megtörténte *előtt*. Tehát nemcsak naponkint, a mire a naplózás elnevezésből következtetni lehetne, hanem szorosan esetről esetre, pillanatról pillanatra, a foganatosítással majdnem egyidejűleg. A naplózást ily módon a vagyont kezelő hivatalok végzik, mintegy jeléül annak, hogy erre nekik a vagyonkezelés támogatása céljából szükségük van. De hogy miképen, hogyan történjék a naplózás, ezt esetről esetre a számvitel, a megelőző pénztári számfejtésben mondja meg a foganatosító hivatalnoknak. Ily módon a naplózás a gazdálkodó kezelő hivatalok által, de a számtartóságok befolyása alatt jő létre. Nem oszthatjuk be tehát a naplózást sem a gazdálkodás, sem a már előre bocsátott számtartási fokozatok közé, hanem mint ezek-től alakilag egészen külön álló fokozatot kell felfognunk. Még pedig mint a *folyó jelen* számvitelének fokozatát; mert a számtartás többi mozzanatai vagy megelőzik, vagy követik a gazdálkodás fokozatait. A naplózás az, mely térben és időben lehető szorosan tart a gazdálkodás testéhez.

Ha a számtartás így előzetesen és a folyó jelenben is nyújtott támogatásával, a vagyonváltozások létrejöttek, ez által a számtartás: gazdálkodást támogató feladata főrészenek eleget tett. Az *utólagos* fokozatoknak tehát, a gazdaság vitelére, vagyis: magára a gazdálkodásra *kevesebb* befolyás marad, mint a mennyi az előzeteseknek volt. Nem szabad azonban a gazdasági élet szerves természetét szem elől téveszteni. Nevezetesen azt, hogy a mi elmúlt, létrejött, ez a jelennek s a jelen a jövőnek szolgál alapul. Ezért valamely vagyonváltozás létrejövetelének gazdasági hatását nemcsak a multa, hanem (a gazdaság helyes tovább vihetése céljából) jövőre is ismerni kell. A mint tehát ezt a 17. szakaszban már érintettük, a számvitel nagy

szolgálatot tesz a gazdaság vitelének *utólagosan* is. És pedig az által, hogy a gazdaságban történekből tanuságot szolgáltat a közel jövőre, az államgazdaság tovább vitelére és főleg az előirányzat szerkesztésére nézve. De még ennél is többet tesz azokban az ágazatokban, melyekben az állam többé-kevésbbé termelő gazdaságot, főleg pedig üzleti jellegű termelő gazdaságot űz. Tudvalevőleg az előbbiekhöz az állami birtokokon folytatott gazdálkodás, az utóbbiakhoz pedig az állami vállalatok tartoznak. Úgy ezeknél, mint a vámoknál is, a gazdálkodás fordulatai, conjuncturái, *előre* a legkedvezőbb esetben is csak átalában és legfeljebb annyira állapíthatók meg, hogy a költségvetést a multak tapasztalatai alapján, éppen még meg lehet szerkeszteni. De már az egyes események *előre jogilag* teljességgel ki nem számíthatók. Ezekben az ágazatokban tehát, a számtartás

előzetes fokozatai, a gazdálkodásnak (az előirányzat megszerkesztése után) vajmi csekély szolgálatot tehetnek. Sőt a 4. és 6. fokozat egyáltalán létre se jő. Annál nagyobb szükség van tehát az említett ágazatoknál az utólagos számtartásra, melynek négy fokozatát különböztetjük meg. Ezek a birálat (szigorlat) (10), a könyvelés (11), a könyvkivonatolás (12) és a zárószámadás (13). Fentartván, hogy ezeket alább az állami ellenőrködésnél bővebben tárgyaljuk, itt csak azt jegyezzük meg, hogy a birálat a gazdaság vitelének szempontjából, megállapítja a történt gazdasági eseményeket. A más három fokozat pedig a megállapított adatok gyűjtésével és rendezésével foglalkozik, s az így kidolgozott zárószámadási adatok nyújtásával, főleg a költségvetési előirányzat megszerkesztését mozditja elő. A gazdaság vitelének és az ezzel párhuzamosan haladó számtartásnak egymáshoz való viszonya, most már teljesen kiegészítve a következő szemléleti összeállításban van feltüntetve.

55. §. Az államgazdaság ellenőrzése és a számadoltatás.

(Fokozatok, ellenőrködés, felosztása, ezek meghatározása és értelmezése, előzetes ellenőrködés és fokozatai, ezeket támogató számadoltatás fokenként, folyó jelen ellenőrzése, utólagos ellenőrködés és fokozatai, ezeket támogató számtartás fokenként, *kj*, *ki*, *kz*, számvitel, számadoltatás.)

Minthogy a végrehajtó kormányhatalom és ennek 38. §-ában bemutatott fokozatai, az államnak gazdasági működésében is teljesen érvényesülnek, azért az ellenőrködésről, a 18. §-ban egyáltalán elmondottak kapcsán, az államgazdaságban is megkülönböztetünk *előzetes* és *utólagos* ellenőrzést. Ezekben újból *minősített* és *kezelési* ellenőrzést. A minősített ellenőrzés az *államban*: *közjogira* és *közigazgatásira* oszlik. Az állami előzetes és utólagos ellenőrködés fogalma teljesen összevág a 18-ik §-ban előadott értelmezéssel; mert itt is azokat az intézkedéseket, melyek óvnak és védnek a visszaéléstől: előzeteseknek, azokat pedig, melyek azt fölfedezik: utólagosaknak mondjuk. *a)* A *közjogi* ellenőrködés tárgya az államgazdaság *egésze*. Vagyis: hogy a kormány államgazdasági működése megfeleljen az államélet jogi és erkölcsi természetének; hogy ne jöjjön ellenkezésbe az alkotmánynyal, a közgazdaság érdekével, az államgazdaság rendszerével, s hogy az egész államháztartást a gazdaságosságra való törekvés lengje át. Az ellenőrködés ezen legmagasabb fokozatának úgy előzetes, mint utólagos gyakorlatára közvetlenül csak a törvényhozás lehet hivatva és egyenesen a *felelős*

miniszter működésére irányul. b) A *közigazgatási* ellenőrködés részletesebben azt vizsgálja, hogy a miniszternek, vagy az annak nevében gazdálkodó hatóságoknak, a vagyonváltozásokra vonatkozó részletes intézkedései, *rendeletei* megfelelnek-e az érvényben álló költségvetési, pénzügyi, jövedéki, közigazgatási törvényeknek és szabályoknak, s hogy a kiadások valóban a megengedett célokra lettek-e fordítva? Ezen ellenőrködés a *vezénylő és az igazgató* hatóságok működésére irányul. Ennek *előzetes* gyakorlatára, vagyis: mintegy önellenőrzésre magok a végrehajtó hatóságok, *utólagos* gyakorlatára pedig: a felelős kormánytól független állami számvévőszék, illetőleg: maga a törvényhozás van hivatva. c) A *kezelési* ellenőrködés azt célozza, hogy a gazdálkodó hatóságoknak az államvagyon kezelésére és változására vonatkozó rendeletei a kezelő hivatalok által hiven és célszerűen legyenek *foganatosítva*. Az ellenőrködés ezen legalsó foka az államvagyon *kezelő hivatalok* működésére irányul, s úgy előzetes, mint utólagos gyakorlatára a *vezénylő és igazgató* hatóságok vannak hivatva.

A mit a 27. szakaszban a *számvitelről* és *számadoltatásról* alapvetőleg elmondottunk, az államgazdaságban is teljesen érvényes. Sőt ebben a számtartásnak, mint az ellenőrködés támogatójának szerepe, még jobban kidomborodik; mert *előzetesen*, az állami *költségvetésnek*, a számvitel segélyével történő megállapítása, az államgazdaságnak nemcsak *biztosabb* vezetésére céloz, hanem annak a határnak, medernek szám és mérték szerint való kijelölése által, melyben az államgazdaságnak mozogni kell: egyszersmind erkölcsi *nyomást* gyakorol az intézők eljárására. Ez által már előzetesen is *ellenőrködőleg* hat, s ezért a költségvetési előirányzat, a *közjogi* ellenőrzésnek képezi előzetes fokozatát. Ugyancsak előzetesen hat a *közigazgatási számfejtés* is; mert ebben a helyes gazdálkodás, (vagyis: a helytelenségek kikerülése) céljából, minden egyes bevételt és kiadást az odavágó törvények, szabályok stb. szerint már előre részletesen és pontosan terveznek. A *bejegyzésnek* is van előzetesen ellenőrködő hatálya; mert a gazdaság továbbvitele céljából, ez által tarthatók nyilván a tett intézkedések és mutatható ki, hogy az alárendeltek esetleg szám és mérték szerint: miben tértek el a hozott törvényektől és a kiadott rendeletektől. Úgy a közigazgatási számfejtés, mint a bejegyzés, a *közigazgatási* ellenőrködésnek képezi előzetes fokozatát. A foganatosítás előtt való pillanatban a vagyonváltozást, a *pénztári számfejtés* újból vizsgálat alá vévén: ez

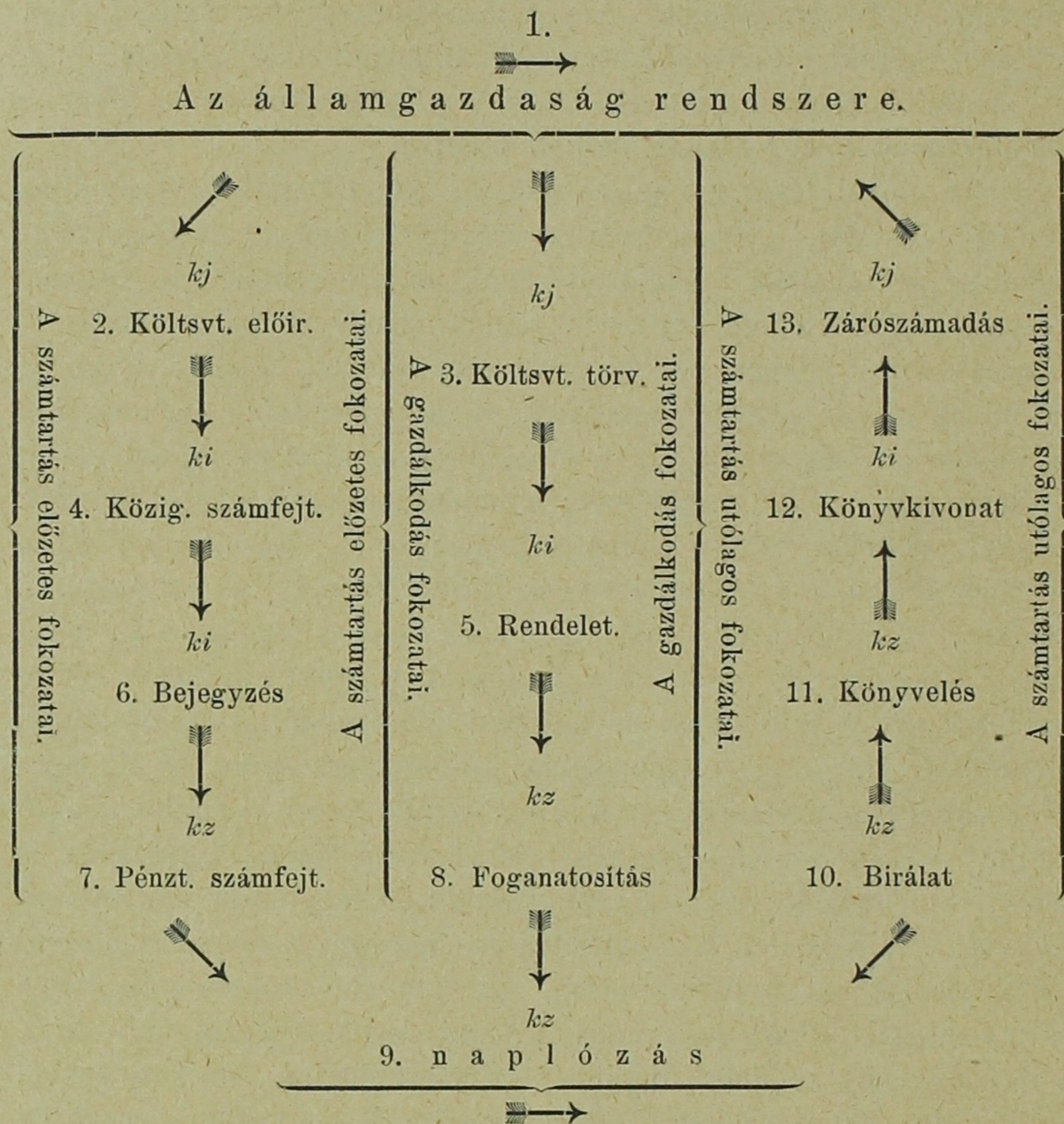

által a számvitel ismét előzetesen ellenőrködik; mert a vagyont kezelő hivatalnoknak, a nyert utasítástól eltérő káros cselekedeteit lehetőleg előre meggátolja. A pénztári számfejtés a *kezelési* ellenőrzésnek képezi előzetes fokozatát. Nem tagadhatni azonban, hogy a számtartás előzetes fokozatai *inkább* a gazdálkodásnak, mint az ellenőrzésnek támogatására vannak hivatva.

Az utóbbi főleg a naplózásnak és az utólagos fokozatoknak képezi feladatát. Nevezetesen a rendeleteknek valamely folyó jelenben végrehajtott foganatosításánál, az ellenőrködést a vagyont kezelő hivatal ellenőre képviseli. Ennek személyes ellenőrködése a vagyonkezelés ellenőrzésének csak egy részét képezi; mert ez utóbbihoz még a pénztárvizsgálatok is számítandók. Azonban úgy az ellenőr személyes közreműködése, mint a pénztárvizsgálat csakis a számtartás egyik fokozatának: a naplózásnak segélyével történik. A naplózás tehát *kezelési* ellenőrzéshez tartozik. Az *utólagos* ellenőrködés a *birálattal* (szigorlat) veszi kezdetét, mely a vagyonváltásokat foganatosításuk után, egyenként veszi vizsgálat alá: meggyőződést szerzendő arról, ha vajjon azok a nyert utasítások szerint történtek-e? A mire tehát az előzetes ellenőrködés a számfejtésnél törekedett: t. i. a foganatosítás szabályszerűségére, az utólagos ellenőrködés a birálatnál ennek megtörténtét veszi vizsgálat alá. A birálat a *kezelési* ellenőrzésnek utólagos fokozata. Ugyancsak a *kezelési* ellenőrködés befejezésére szolgál: a megbírált számadások *könyvelése*. Ez által a foganatosítás eredménye, a jognak előzetes bejegyzésével egy nyilvántartásba, egy könyvbe kapcsolódik össze és így megállapítható lesz, hogy a foganatosítás egyezik vagy eltér, a törvény vagy rendelet alapján bejegyzett jogtól. A könyvekből szerkesztik azután azokat a *könyvkivonatokat*, melyeket a gazdaság helyes továbbvitelének támogatása céljából, esetleg a gazdálkodó hatóságoknak is, de a *közigazgatási* ellenőrködés céljából, az erre hivatott számtartóságoknak minden esetre meg kell küldeni. Végül, a mint az államköltségvetési előirányzat a közjogi előzetes ellenőrködésre szolgál: éppen úgy szolgál a *közjogi* utólagos ellenőrzésre az *állami zárószámadás*. Ezt úgy a könyvkivonatok, mint más adatok alapján szerkesztik, és főleg a költségvetési törvény végrehajtásának megítélésére szolgál. Az utólagos számtartás tehát fokról fokra, működésben, célban, időben és helyben: alapját képezi az utólagos ellenőrködésnek. Ha már most a közjogi ellenőrködés *kj*-vel, a közigazgatásit *ki*-vel és a kezelést *kz*-vel jelöljük, akkor a gazdál-

ködésnek és a számtartásnak az előbbi szakaszokban tárgyalt alak-
zatán, az ellenörködés szemléletileg következőleg jelentkezik.

Minthogy az államgazdaság minden fokon megbizásból (18—9. és 49. §.) vitt gazdaság, ezért az állami gazdálkodás úgy van be-
rendezve, hogy ennek minden fokozatában nemcsak a gazdálkodásra,
hanem az ellenörzésre irányuló tevékenység is benne van. Neveze-
tesen a költségvetési törvényt, a törvényhozás a kormánynak úgy
adja, hogy annak végrehajtását tőle számon fogja kérni. Ennek meg-
felelőleg a *kormány* gazdálkodása folyamán számot *visz* és *ad*, a
törvényhozás pedig számot *vesz*. Azoktól a *hatóságoktól* pedig, a
melyeket a kormány a gazdálkodásban vezérlő vagy igazgató
hatáskörben rendelkezéssel bizott meg, a kormány, illetőleg az elől-
járó hatóság *kér* és *vesz* számot, minek megfelelőleg azok számot

visznek és adnak. Végül a foganatosításra hivatott vagyont *kezelő* hivataloktól, az előjáró hatóságok kérnek és vesznek számot, mire ezek a naplókban csakugyan számot visznek és adnak. Látható ezekből, hogy a gazdálkodás fokozatai felfoghatók nemcsak mint ilyenek, hanem úgy is, mint az ellenőrködés fokozatai; hogy továbbá a számtartásra reá lehet mutatni, a mint reá is mutattunk, úgy is mint *számvitelre*, vagyis mint a gazdálkodásnak és úgy is mint *számadoltatásra*, vagyis mint az ellenőrködésnek támogatójára. Leghelyesebb azonban úgy fogni azt fel, a mint az tényleg, gyakorlatilag van. Vagyis úgy, hogy az államnak ellenőrzés mellett vitt *gazdaságát*, az államgazdasági számtartás ugyanazon *egy eljárás által*, egyszerre támogatja *úgy vitelében, mint ellenőrzésében.*

56. §. A számtartóságok.

(Számvevőségek, mindenütt, céljuk, szervezetük, alá- és mellérendeltség, okok, ellenőr, az állami helyhatóságok számtartóságaik, miniszteri számtartóságok, hibás elnevezés; lefelé, otthon, fölfelé, helyes elnevezés, állásuk, előjáróik, igazgató, beosztásuk, személyi és dologi ügyeik, megvizsgálásuk, fegyelmi eljárás és ítélkezés, egymásközt levelezés, ellenőrzésben, iroda, megyéken, városokon, községekben, árvaszéken.)

Az eddigiekben szoltunk a gazdaságról és ebben a számtartásról úgy alapvetőleg, mint átalánosan az állami életre való tekintettel. De még nem foglalkoztunk az állam életében és gazdaságában, a számtartás gyakorlására hivatott *számtartókkal* és az ezekből alakult *számtartóságokkal* vagy a mint hivatalosan nevezik számvevőségekkel. Pedig az elmondottakból következik, hogy a számtartást, s így a számtartókat gazdaságában, az állam sem nélkülözheti. Ezért elkezdve a törvényhozástól, a minisztériumokon keresztül le a vagyont kezelő hivatalokig is vissza, találunk is ilyeneket mindenütt. Szervezetüket céljuk határozza meg. Az, hogy az állami gazdaságnak úgy vitelét, mint ellenőrzését támogassák. Minthogy pedig a számtartásnak legközvetlenebb és első célja a gazdaság *vitelének* támogatása, ezért a számtartóságoknak úgy kell berendezve lenniök, hogy első sorban a gazdaság vitelét támogató *számvitelt* gyakorolhassák. Ez pedig csak úgy lehetséges, ha a számtartóságok a gazdálkodó állami hatalom szervezetéhez simulva, ezzel fokról fokra egy szerves egészet képeznek és egészben a gazdálkodó szervezetnek *alárendelve* vannak. A számtartásnak teljesen a gazdálkodásnak csak *mellé- és nem alá is* rendeltségi viszonya (mint ezt

a számtartás története tanítja) néha kétesse teszi annak, a gazdálkodás támogatására szükséges teljes odaadását. Ezért kell és vannak számtartóságok, a végrehajtó kormányhatalom minden fokán, a gazdálkodásnak alá- és mellé rendelve. Így látjuk, nevezetesen, a vagyont kezelő hivataloknál az *ellenőrt*, mint hivatali számtartót; mert ez ott első sorban, a vagyont kezelő tisztviselőt, gazdálkodásában, a (naplózásban nyilvánuló) *számvitel* által, támogatni van hivatva. Így vannak az állami és önkormányzati helyhatóságok mellett számvevőségek, melyek hatóságaiknak alárendelve, ezeket előzetesen és utólagosan gazdálkodásukban *számvitelük* által támogatják. Nemkülönbén vannak a vezérlő hatóságok is, melyek a Felség személye körüli és a horvát-szlavon minisztert kivéve, valamennyien számtartósággal rendelkeznek. (Az említett két miniszternek számtartását és a közigazgatási bíróságnak gazdaságát és tehát számtartását is a pénzügyminiszteriumban vezetik.) Feltűnő, hogy az ily módon első sorban *számvitelre* hivatott szervezeteknek hivatalos nevük, nem *számvivő* mivoltukra, hanem inkább a gazdaság *ellenőrzését* támogató *számvevő* feladatra vall. Ennek oka az, hogy a hivatalos számtartás eredete történelmileg az ellenőrködésre vihető vissza és hogy a számtartóságok az abból az időből származó nevüket, a számtartásnak időközi továbbfejlődése daczára megtartották.

De különben ez idő szerint is, a számtartás fokozatai, ha magok is nem ellenőrködnek, (mint ezt a régiek hitték) de mint láttuk, ellenőrködni segítenek; mert támogatják az ellenőrködést. Ezért van az, hogy a vagyon kezelésénél az ellenőr a *naplókban* nemcsak számot *visz*, hanem ezekben a vagyonkezelővel együtt, az előljáró hatóságoknak ellenőrzés céljából *számot is ad*. Az előljáró helyhatósági számtartóságok pedig, a számtartás előzetes és utólagos fokozataiban, nemcsak a saját hatóságaik számára *számot visznek*, hanem egyúttal az alárendelt kezelő hivataloktól, hatóságaik nevében, ellenőrzés céljából számot is *kérnek* és *vesznek*, s hatóságaikkal együtt a vezérlő hatóságoknak számot is *adnak*. Így van ez a vezérlő hatóságoknál is, hol a számtartóságok hatóságaik számára, szintén nemcsak számot *visznek*, hanem ezek most már úgy a kezelésről, mint az igazgatásról ellenőrzés céljából számot is *kérnek* és *vesznek*, s az állami gazdaság rájuk bízott egész ágazatáról, élükön a felelős kormányzó miniszterrel, a törvényhozásnak számot is *adnak*. Más szóval: a számtartóságok saját hatóságaik nevében, lefelé számot *kérnek* és *vesznek*, saját hatóságaik számára,

otthon számot *visznek* és saját hatóságaikkal együtt fölfelé számot *adnak*.

Mintegy öntudatlan elismeréséül annak, hogy az államgazdasági számtartás feladata első sorba nem az ellenőrködésnek, hanem a gazdálkodó közigazgatásnak, adminisztrációnak támogatásában áll, a gyakorlat újabb időben a hatósági számtartóságokat, közigazgatási számvevőségeknek szokta nevezni. Mi azt hisszük, hogy valamiképen ezek nemcsak *számvevőségek*, hanem *számvivőségek* és *számadóságok* is, vagyis: igazi *számtartóságok* és valamiképen azokat régebben helytelenül tartották, csakis ellenőrzésre szolgáló szerveknek: azonképen most (az ellenkező szélsőségbe esve) helytelenül illetik azokat csak a gazdálkodás támogatását jelző „közigazgatási” névvel. Helyesen csakis *hatósági számtartóságok*-nak lehet azokat elnevezni. Ez alatt úgy a vezető, mint az igazgató hatóságok számvevőségeit lehet érteni, s magában foglalja a számszerű működés egész tartalmát alkotó: számvitelt, számonkérést, számadást és számvételt. Ha alakilag nem is, de lényegben és hivatásban mindezek fölött a kezelő (ellenőrök) és hatósági számtartók és számtartóságok fölött áll a törvényhozás számtartósága: az *állami számvévőszék*. Erről a következő szakaszban szólunk.

A hatósági számtartóságokról azonban még meg kell jegyeznünk, hogy miután azok a gazdálkodás támogatására a hatóságoknak nemcsak *alárendelve*, hanem a függetlenséget igénylő ellenőrzésnek támogatására a hatóságnak *mellé* is vannak rendelve: ezért a hatóságok szervezetének keretében kettős céljuknak megfelelő *külön* állást foglalnak el. Nevezetesen a vezénylő hatósági számtartóságok élén mint igazgatók egy-egy magasabb rendű tisztviselő, királyi tanácsos, miniszteri osztálytanácsos, miniszteri tanácsos stb. címmel szokott állani. A helyhatósági számtartóságok élén egy-egy számtanácsos, főszámvevő, számvizsgáló stb. van. A nagyobb számtartóságok csoportokra s ezek osztályokra szakadnak. Alárendelt tisztviselők a számvizsgálók, számvevők, alszámvevők, számellenőrök, számtisztek, járulnokok, gyakornokok stb. Személyes ügyeikre nézve megjegyzendő, hogy az állami gazdálkodás kormányzására, vezénylésére, igazgatására és kezelésére, valamint annak *számtartására* hivatott tisztviselők nem vehetnek részt sem közvetve, sem közvetlenül oly mesterség, kereskedés, vagy ipar üzésében, sem oly árveréseken, vállalatokban, adás-vevésekben és bérletekben, melyek hivatalos működésükkel összefüggésben vannak. Személyükre nézve az osztályvezetők, a

csoportfőnököknek, ezek az állami helyhatósági számtartóságok fejeivel együtt az igazgatónak, s ez végül magának a miniszternek van alárendelve. Az igazgató működésében állandó helyettes támogatja, esetleg helyettesíti. Az állami helyhatóságok számtartóságainak személyes ügyeiben, a főnök javaslatát a hatósághoz terjeszti be, mely ezt véleményével a miniszteri számtartóság igazgatójához küldi. A tisztviselők működését egyénenként megítélő ú. n. minősítési jog, első sorban mindig a közvetlen előjárót, s ezután fokanként a főnököket, s végül a számtartóság igazgatóját illeti meg, ki a miniszternek minden személyes ügyben önállóan tesz előterjesztést.

A számtartóságok a *gazdálkodást* támogató működésökben (melynek *egy részét* közigazgatási segédszolgálatnak nevezik) saját gazdálkodó hatóságuknak alárendelve vannak. Ellenben az *ellenőrzést* támogató működésükben, ezektől *függetlenül* személyes előjáróik útján, csak a miniszternek felelősek. Működésüket igazgatójuk, a hányszor szükségesnek látja, de legalább minden három évben egyszer megvizsgálja. Fegyelmi vétség esetében a fegyelmi vizsgálatot az igazgató ellen a miniszter, a számtartóságok többi tisztviselői ellen az igazgató vagy a miniszter rendeli el. Ezeknél kérhetik azt, az állami helyhatóságok számtartósági tisztviselői ellen, a helyhatóságok is. Az igazgató ellen, a vizsgálatot a miniszter kiküldöttje, más ellen vagy ez, vagy az igazgató megbízottja ejtik meg. Itélkezik pedig: az igazgató és a miniszteri számtartóság tisztviselői felett a miniszteriumi fegyelmi bizottság. A helyhatósági számtartóságok vezetői felett, annak törvényhatóság közigazgatási bizottságának fegyelmi választmánya, a melynek területén a számtartóság székhelye van. Végül a számtartóság többi tagjai felett az állami helyhatóság fegyelmi bizottsága. Felebbezni a miniszterhez lehet, ki a miniszteriumi fegyelmi bizottság meghallgatása után dönt.

A mi magoknak a számtartóságoknak egymás között való viszonyát illeti, hatóságaik állására való tekintet nélkül azok, egymással *alakilag* teljesen *egyenlők*, koordináltak. Más szóval: a *vezénylő* hatóság számtartósága maga nem rendelkezik az igazgató hatóság számtartóságával és egyik sem rendelkezik pl. a vagyont kezelő hivatalokkal; mert a végrehajtó kormányhatalom gyakorlatának, a jurisdikciónak egyik sem részese, hanem csak az ebben részes hatóságnak szakszerű támogatója. A számtartóságoknak ez az egyenlősége azonban csak tisztán *alaki*; mert a dolgok *lényegét* tekintve, nincs és nem is lehet az másképp, minthogy az alárendelt hatóság

számtartósága, az előljáró hatóság számtartóságától függ. A számtartóságok tehát egymással, valamint a hatóságaiknak alárendelt hatóságokkal és hivatalokkal *átiratokban* leveleznek. Csak ha akaratuknak ebben az alakban történt kifejezését, a *megkeresett* hatóság vagy hivatal kellő figyelemre nem méltatná: fordulnak *előterjesztéssel*, *felterjesztéssel* saját hatóságukhoz, a melylyel különben is esetről esetre, ebben az alakban leveleznek. Saját hatóságaikkal egyenlő vagy magasabb hatóságokkal, a maguk nevében csak az ellenőrzés dolgában levelezhetnek. Különben a kívánt intézkedés tartalmát hatóságukhoz felterjesztik, a mely azután belátása szerint jár el. *Irodát* kezelő külön *segédhivatalaik* a számtartóságoknak is vannak.

Az önkormányzatú hatóságok közül eddig a *megyéknek* is voltak külön számtartóságaik. Ezeket azonban az 1902:III. t.-cz. megszünteti, s a vármegyék gazdaságának számtartását a megyék székhelyein levő pénzügyi számvevőségekre bizza. Erről bővebben szólunk a különleges részben, a belügyi tárczánál. A *törvényhatóságú* és a szab. kir. városoknak ellenben kivétel nélkül, a rendezett tanácsú városok közül pedig a legtöbbnek van külön számtartó hivatala. Ilyen van még némely nagyközségnek is. Rendszerint azonban ezeknél és a kisközségeknél a számtartó hatáskört a községi (kör) jegyző tölti be. Az árvaszéki számtartásra is a megyéknél eddig rendszerint külön számtartó volt. Feladata most már ennek is a pénzügyikre száll. Városokban az árvaügyi számtartást a most említett számtartó hivatalok végzik.

57. §. Az állami számvevőszék.

(Ellenőrködés előzetesen, ennek hatástalansága, oka, utólagos, törvényhozás, szervezet, kezelés ellenőrzése, az utalványozásé, függetlenség, számvevőszék hivatása törvény szerint, ténylegesen, berendezése, elnök, alelnök, a többi, összeférhetetlenség, ügyvitel, felelősség, vád, kegyelem, helyettesítés, közös, főváros, törvényhatóság, rt.-város, községek.)

Az elmondottak után és különösen a gazdálkodás és a számtartás menetéről, a jelen fejezetben (53—55. §§.) szemléletileg bemutatott alakzatok segítségével, most már megállapíthatjuk, hogy a végrehajtó kormányhatalom, úgy gazdasága vitelének, mint *ellenőrzésének* támogatására minő szervezettel bir. Azonban az *ellenőrzést*, a számtartás *előzetes* fokozatain, csak maga a gazdálkodó miniszter gyakorolhatja és gyakorolja is. De ez is csak saját gazdálkodó munkatársaival: a kezelő, igazgató és vezető közegekkel szemben;

mert a miniszteri felelősség elve kizárja azt, hogy *előzetesen*, vagyis: a gazdaság vitelében, az ezért felelős kormányén kívül, más akarat érvényesülhessen. Annál inkább előtérbe lép tehát az *utólagos* ellenőrzésnek, s ebben a gazdaság tulajdonosát képviselő a *törvényhozásnak* az a *joga és kötelessége*, hogy a kormány gazdálkodását ellenőrizze. Azaz, hogy szervezetről gondoskodják, mely az ellenőrzésnek azt a részét, melynek gyakorlására a törvényhozó testület maga, alkotásánál fogva nem alkalmas, helyette a célnak megfelelően, fokról fokra gyakorolja.

Az ellenőrködésnek fokozatai tudvalevőleg a kezelési, közigazgatási és közjogi fokozatok, mely két utóbbi a minősített ellenőrzésnek képezi tartalmát. A *kezelés* ellenőrzésének alapvető tényezője az az eljárás, hogy a vagyonkezelés, vagyis a *foganatosítás*, a rendelkezéstől, vagyis az utalványozástól, rendszerint úgy helyileg, mint személyileg *szigorúan el van különítve*, s hogy úgy a rendelkező, mint a foganatosító hatóságok, illetőleg hivatalok, mindenik a maga feladatát, saját felelősségére végzi. A rendelkező hatóság tehát a *kezelést*, számtartósága segítségével már saját felelősségénél fogva, hatásos ellenőrzésben részesíti. Úgy hogy az utólagos ellenőrzés a kezelésnél, csak éppen a hatósági ellenőrzés helyes gyakorlásáról győződik meg. De már a hatóságok, s nevezetesen a miniszterek rendelkezéseinek hatásos ellenőrzését, semmiféle alárendelt szervezettől, s így a hatósági számtartóságoktól sem lehet várni. Olyan szervezetről kellett tehát gondoskodni, mely a végrehajtó *kormányhatalommal függetlenül*, egyedül a törvényhozó hatalomnak alárendelve, mint ennek számtartósága *vegyen* a kormánytól számot és *vigyen* illet a törvényhozás számára. Erre van hivatva nálunk az *állami számvevőszék*, mely a (1870: XVIII. t.-cz.) törvény szerint az állam bevételeinek és kiadásainak, az államvagyonnak, az államadósság kezelésének, s általában: az állam számvitelének ellenőrzésére és az állami zárószámadás szerkesztésére hivatott hatóság. Ez a meghatározás azonban nem felel meg a tényleges viszonyoknak. Mert a számvevőszék számtartása nem az egész állam, hanem csak a kormány gazdálkodására terjed. Az államvagyonnak és adósságnak pedig nemcsak (mint a törvény mondja) a kezelésére, (vagyis: az ezzel való fizikai elbánásra), hanem ezenkívül a kormánynak azok fölött való rendelkezésére is terjed. Az állami számtartásból pedig újból csak a kormány (és nem pl. az országgyűlés) számtartásának ellenőrzésére van hivatva. Mindezeknél fogva helyesebben a magyar

állami számvevőszék, a *kormány* gazdálkodásának *ellenőrzését* támogató független *számtartásra* és az állami *zárószámadás szerkesztésére* hivatott hatóság. Ez a számtartás főleg és közvetlenül ugyan *utólagos*, de nem tagadhatni, hogy az előzetes számtartási fokozatok helyes gyakorlása, az utólagos fokozatok hatályosságának előfeltétele. Úgy hogy a számvevőszék működésének hatását, az ellenőrzés egész rendszerére és minden fokozatára kiterjedőnek tekintetni.

Az állami számvevőszék tehát az országgyűlés számtartósága, s mint ilyen a minisztériumtól független. Áll elnökből, alelnökből, három számvevőszéki tanácsosból, ugyanannyi osztálytanácsosból és négy titkárból. Az elnök a miniszterekkel egy rangban van. Az alelnök államtitkári, a tanácsosok, osztálytanácsosok és titkárok a minisztériumok hasonnevű tagjaival egyenlő állással bírnak. Vannak még számvizsgálók, számellenőrök és számtisztek is, kiknek állása a minisztériumi számtanácsos, illetőleg számvizsgáló és számellenőr állásának felel meg. Az elnököt a képviselőház kezdeményezése folytán, az országgyűlés által kijelölt három egyén közül, a miniszterelnök ellenjegyzése mellett, Ő Felsége egész életére nevezi ki. Az alelnököt, tanácsosokat és titkárokat az állami számvevőszék elnökének javaslatára, s a miniszterelnök fölterjesztésére és ennek ellenjegyzése mellett, szintén Ő Felsége, a többi alkalmazottakat pedig a számvevőszék elnöke nevezi ki. Az állami számvevőszék elnökévé vagy tagjaivá nem szabad olyanokat kinevezni, kik egymás között vagy a miniszterekkel: fel- vagy lefelé, egyenes vagy oldalágon első- és másodfokú rokonságban állanak. Ugyanezek semmiféle más állami vagy magánhivatal, oly állást és tisztséget, mely számadási vagy vagyoni felelősséggel jár, a természeti és törvényes gyámság egyedüli kivételével nem viselhetnek. Sem közvetlenül, sem hozzátartozóik vagy más közvetítők által nem vehetnek részt oly vállalatok igazgatásában vagy ügyvitelében, a melyek az államnak számolni kötelesek, vagy az állammal bármiféle segélyezési vagy szerződési viszonyban vannak. Egyébiránt a számvevőszéki tisztviselők és szolgák ugyanazzal a fizetéssel és egyéb járandósággal bírnak, mint a hasonló miniszteri tisztviselők, s ezekkel úgy a szolgálat, mint nyugalmaztatás, továbbá özvegyeik és árvaik ellátása tekintetében egyenlő szabályok alá esnek.

Az állami számvevőszék ügyeit személyes felelősség terhe alatt az elnök vezeti. Ő felelős minden mulasztásért vagy törvényellenes

eljárásért, melyet vagy maga követ el, vagy a melyről tudomása lévén, jelentésében a magyar országgyűlés elé terjeszteni elmulasztott. Vád alá helyezését a képviselőház általános szavazattöbbséggel rendeli el. A biráskodást, úgy mint hason esetben a miniszterek fölött, a főrendiház 12 tagjából alakított bíróság gyakorolja s hivatalvesztést vagy más büntetést csak ez mondhat ki. Ha elmarasztaltatnék, a királyi kegyelmezési jog reá nézve csak közbocsánat esetében gyakorolható. Az elnököt akadályoztatása esetében az *alelnök* s ezt egyik tanácsos helyettesíti. A *közös ügyek* gazdaságának külön számvevőszéke van Bécsben. Ez nem az országgyűlésnek, hanem osztrák módra Ő Felségének van alárendelve.

Az *önkormányzó* hatóságok körében a számtartás függetlenségéről csak a székes fővárosban gondoskodtak, hol a *választott* főszámvevő nem a gazdálkodó tanácsnak, hanem közvetlenül a közgyűlésnek van alárendelve. A megyékben 1903. januártól kezdve a megyétől független királyi pénzügyi tisztviselők fogják a számtartást végezni. A városi törvényhatóságokban a számtartás csak annyiban független a gazdálkodástól, hogy a számtartókat nem választják, hanem a főispán kinevezi, s hogy vagyonkezelői és számtartói állásokra egyenes fel- és lemenő harmadizú oldalrokonságban, vagy másodizú sógorságban és gyermeki viszonyban állók nem alkalmazhatók. Különben a gazdálkodó tanácsnak vannak alá rendelve. A *rendezett* tanácsú városban a hat évre választott számvevő a polgármesterrel, főjegyzővel és pénztárossal, nagy- és kisközségben a jegyző, bíró és pénztáros elsőizú rokonságban vagy sógorságban egymással nem lehetnek.

VI. FEJEZET. AZ ÁLLAMGAZDASÁG RENDSZERE.

58. §. Az állami leltár és berendezése.

(Ide tartozik, indokok, a létezők megismerése, a hiányzók megszavazása, eddigiek a leltárról, ennek felosztása, a magyar állami leltár, első leltára, ingatlanok becslése, mező, erdő, fém-, kőszén-, sóbányák, új és régi épületek, a becslés nehézségei, ingók becslése, készpénz, értékpapírok, állami követelések és adósságok, értékpapírtartozások, a leltár folytatólagos vitele, szakleltárak tárgya, kivételek, leltár a zárószámadásban.)

Miután az V. fejezetben (53—4. §.) a számtartásnak az államgazdaságban elfoglalt helyét szemléletileg bemutattuk: foglalkoz-

zunk most már az ott látott 1—13. fokozatnak egyenként való taglalásával. Az első fokozat az államgazdaság rendszere. Errő alapvetőleg a 16—7. §-ban és átalában az 52—3. §-ban már szölkünk is. Az ott elmondottakból következik, hogy az államgazdaság rendszerének tartalmát alkotó törvényeknek tárgyalása, nem (az államgazdaságnak alaki rendjével foglalkozó) számtartástanba, hanem a politikai és jogi tudományoknak azokba a más ágaiba tartozik, melyek az 5. §. szerint, az állami életnek és gazdálkodásnak vitélét tárgyazzák. A jelen fejezetnek tárgyaúl tehát csak az állam vagyona, vagy helyesebben az erről felveendő leltár marad; mert a cselekvő és szenvedő vagyon az állam gazdálkodásának is termelő és fogyasztó tényezőjét képezi és mert gazdálkodásának megkezdése előtt vagyónáról, az állam is felveszi a 17. és 53. §-ban említett leltárt. Ezt tehát mint formás, alaki eljárást, a gazdasági számtartásban és pedig az államgazdaság rendszeréről szölkő fejezetben kell tárgyalni.

Mint az utóbb említett §§-ból is következik, minden gazdaságban a gazdálkodást a leltár felvételével kell kezdeni. Így van ez főleg az állami gazdaságban; melynek tudvalevőleg célja nem vagyongyűjtés, hanem csakis a szükségek fedezése. Ar erre szolgáló összegek pedig legnagyobb részben a polgárok vagyonából kerülnek ki. Hogy tehát ezeknek mennyiségét lelkiismeretesen meghatározni lehessen, legelőbb leltározás által a már meglevő vagyont és ennek jövedelmét kell megismerni. Azokhoz, a mit eddig a leltárról elmondottunk, még azt tesszük hozzá, hogy a magyar állami élet újraébredésével 1868-ban felvett magyar állami leltár átalában nem különbözik más leltáraktól; mert a vagyont ez is két főcsoportban tartja nyilván: cselekvő és szenvedő főcsoportban. 1. A cselekvő vagyon: a) ingatlanokra; b) ingókra; c) készpénzre; d) értékpapírokra; e) állami követelésekre oszlik. 2. A szenvedő vagyon pedig: a) állami adósságok; b) állami tartozások értékpapírokban vannak.

1. A cselekvő vagyonban levő a) ingatlanoknál a leltár felvételét (1868) követő tíz év tapasztalata azt mutatta, hogy a megállapított értékek a valóságnak nem felelnek meg. Ezért az 1879-iki zárszámadásban, az állam ingatlan vagyonát újra megbecsülték. Nevezetesen: a mezőgazdasági művelés alatt álló jószágok értékének meghatározásánál, az évi adó százszorosát vették alapul. Az állami erdők értékét pedig, ezek jövedelmének 20%-os tőkéjében állapították meg.

A *fém- és kőszénbányák*, valamint a vasművek értékéül a tiszta jövedelem 30%-os tőkéjét, az időközi beruházás folytán mutatkozó értékszaporodással vették fel. A *sóbányákat*, tekintettel az egyedárságra, a jövedelem 6%-os tőkéjére becsülték. Az új állami *épületeket* az építési költséggel, a régieket pedig a körülményekhez mért becslés alapján vették fel. Az *államvasutak* értékét, a megszerzési árral egyenlőnek mondták ki. Egyébiránt az állami ingatlan vagyon valódi becsértékének megállapítására vonatkozó törekvések állandóknak mondhatók. Tény az, hogy roppant mennyiségénél és ruganyos értékénél fogva, az állam ingatlan vagyonának leltározása és megbecslése, minden nagyobb államban, majdnem legyőzhetlen akadályokkal jár, s hogy különösen a becsérték megállapítása kisebb-nagyobb mértékben mindig *bizonytalan* fog maradni. *b)* Az *ingókat*, melyeket természetményekre (gyártmányokra), szerekre és eszközökre osztottak, a helyi viszonyoknak megfelelő azon a mérsékelt piaczi áron vették fel, melyen azok a leltár felvételekor, megszerezhetők lettek volna. *c)* A *készpénzt*, vagyis: az összes pénztári készletet mint minden leltárban, úgy itt is törvényes teljes értékkel vették fel. *d)* Az állami leltárban az *értékpapirokat* (nem a magángazda módjára: tőzsdei, hanem) névértékkel számítják; mert az állam ezeket egyes vállalatoktól nem üzleti, hanem közgazdasági célból szerzi, s az illető vállalatokra kellő felügyeletet gyakorolván, ezek értékpapirjait biztosan kamatozóknak, s így idővel névértékük szerint beválthatóknak tekinti. *e)* Az állami *követeléseket* is teljes névértékkel vették fel az állami leltárba; mert mindaddig, míg ennek ellenkezője, egyik vagy másik követelésre kimondva nincs: addig azt másnak mint teljes értékűnek tekinteni nem szabad. Ezek leltározásánál a már lejárt késedelmi és egyéb kamatokat is figyelembe vették.

2. Az állam *szenvedő* vagyonából *a)* az állami adósságok kezdetben szintén névértékükkel voltak fölvéve. Később más nézet érvényesült; mert azokat az 1883-iki zárszámadásban az ezen év utolsó napján jegyzett tőzsdei értékkel mutatták ki. *b)* Az értékpapirtartozásokat névértékben leltározták.

Az államnak *ingatlan* vagyona kivétel nélkül, az *ingó* pedig: az eladásra, fogyasztásra, gyártásra rendelt, vagy erre eszközül szolgáló, továbbá a gyors felhasználásnak kitett, avagy egy forintot sem érő tárgyak *kivételével*, *folytatólagos* leltári elszámolás tárgyát képezi. Úgy hogy számadási ágankint, továbbá hatóságankint, hivatalonkint, intézetenkint stb., az ingatlan és ingó állami vagyonra

külön *szakleltárak* vannak. Ezekben a leltári tárgyakat, természetüknek megfelelő csoportokban és hasábokban, darabszám és érték szerint úgy tartják nyilván, hogy a szakleltár tartalmát képező vagyonálladék, azokból minőségileg és mennyiségileg, részletesen és sommásan bármikor megismerhető legyen. Egyébiránt a leltári számtartásra alább a maga helyén ismételve visszatérünk. De itt még tudnunk kell, hogy miután a magyar állam gazdasága többé *nem új gazdaság* és minthogy valamely gazdasági időszak végén és a reá következőnek elején (tehát december 31-én és a következő január 1-én) felvett leltár rendszerint egy és ugyanazon tartalommal bír: ezért a magyar állami leltárt évről évre, többé nem az év elején, hanem a gazdasági év végén készítik el és mint az állami zárszámadás részét teszik közzé. Különben is a gazdálkodási és számtartási *alakzaton* (53—4. §.), az államgazdaság rendszerét mi is úgy mutattuk be, mint a melyből úgy a gazdálkodás, mint a számtartás kiindul és a melybe újból visszatér. A leltárt tehát következetesen úgy is foghatjuk fel mint kezdő, úgy is mint végső mozzanatát az állam gazdasági életének.

VII. FEJEZET. KÖLTSÉGVETÉSI ELŐIRÁNYZAT.

59. §. A költségvetés tartama és alapja.

(Előző tárgyalások, előirányzat és költségvetés, fogalma, 57. §., ennek tartama, kezdete és vége, hosszabb, rövidebb, okok, több éves, nálunk, magyar gyakorlat, a változtatás, nehézségei, katona-év, múlt és jövő, lejárat, állandó és változó, normal budget, nálunk, tapasztalati évek, átlag, 0/0, folyó év, újak, szakszerűség, fejlődés, minimális és maximális, jog és teljesítés, okok, bevételeknél és kiadásoknál.)

A 16—7. és 52—3. §-ban a gazdasági tervvel, vagyis a költségvetéssel annyira már foglalkoztunk, hogy annak úgy czélját, mint fogalmát az ott elmondottakból ismerjük. Itt tehát minden további bevezetést mellőzve, elfogadott ténynek tekintjük, hogy az állami gazdaságot vivő kormány, a kielégítésre váró szükségsegekről és az ezek fedezésére szolgáló javakról *költségvetést* szerkeszt. Ez alatt a kifejezés alatt azonban úgy a költségvetési előirányzatot, mint magát a költségvetési törvényt is szokták érteni. Félreértés kikerülése czéljából tehát megjegyezzük, hogy mi csak költségvetés alatt

már az 53. §-ban előirányzatot értettük és fogunk tovább is érteni. A költségvetési törvényt különben a következő fejezetben határozzuk meg és tárgyalásainkban megkülönböztetésül az előirányzattól, azt mindig költségvetési törvénynek fogjuk nevezni.

A költségvetés szerkesztésénél legelőbb azt kell eldönteni, hogy mekkora időszakra szóljon a költségvetés és hogy ennek a pénzügyi időszaknak mikor legyen kezdete és vége? Nagyságát illetőleg egyfelől óhajtandó, hogy minél hosszabb legyen; mert az államgazdaság vitelének sűrű kérdéssé tétele, úgy a társadalmi gazdaságra, mint magára az államéletre gyengítőleg hat. Másfelől az is igaz, hogy fejlődő államok költségvetéseinek folyton emelkedőleg változni kell, s hogy a képviseleti alkotmányokkal bíró országokban, a költségvetés tárgyalása szolgáltat legjobbat alkalmat a törvényhozó testületnek, az államélet és a gazdaság vezetésének megbírálására. Ezért fölöttebb hosszúra nyújtani sem lehet a költségvetési időszakot. Minden egyes állam tehát saját viszonyainak tekintetbe vételével intézkedett. Van is a kisebb államokban 2–3 éves költségvetés. Azonban a nagyobb államokban rendszerint egy év a költségvetési időszak. Így van ez nálunk is, kivéve az utadó költségvetését, mely mindig két évre szól.

A költségvetési időszak kezdetét és végét illetőleg pedig, a változatosság államok szerint oly nagy, hogy erre még a költségvetési időszak tartamánál is kevésbé lehet szabályt felállítani. Nálunk is, mint sok más államban, az a naptári évvel vág ugyan össze, de abból a magyar gyakorlatból, hogy költségvetésünk az év elejére ritkán válik törvénynyé, arra lehet következtetni, hogy a mi költségvetési időszakunknak, a naptári évvel való egyezése viszonyainknak nem felel meg. Illetékes helyen többször megfontolás tárgya is volt ez, de minden idevágó körülmény (a közös ügyekkel és Horvát-Szlavonországgal való elszámolás, a különféle adóknak éppen naptári évre való kivetése stb.) számbavétele alapján kénytelenek vagyunk az eddigi gyakorlat mellett maradni. Érdekesnek tartjuk itt még megemlíteni, 1864-ig Ausztriában (és így az akkor abba beleértett magyar államban is) a költségvetési év novemberrel kezdődött és a következő októberrel végződött. Összevágott tehát az ú. n. katonaévvel, a melyből valószínűleg származott is volt. A költségvetésnek egy éves természetét azonban úgy kell magyarázni, hogy a míg abba a korábbi években, vagy éppen a jövő évekre előre megállapított, de a költségvetési évben *lejáró* fizetségek is

felveendők: addig az állami pénztárakban levő *készpénz* és a megelőző évekből származó (úgy cselekvő mint szenvedő) *hátrálékok*, abban csak akkor foglalhatnak helyet, ha ezt külön törvény így megrendeli.

Ha így a költségvetési évvel tisztában vagyunk, az a kérdés merül fel, hogy honnan vegyük ennek a jövő évnek, gazdasági valószínű eredményeit előre mutató adatokat? Itt meg kell egymástól különböztetnünk 1. az *állandó*, és 2. a *változó* összegeket.

1. Minden állandó összeg törvényben, szerződésben vagy szabályban számszerűleg meg van állapítva, s így kell azt évről évre előirányozni. Különböztetjük az *állandók* együtt vevé nemely államháztartásában az ú. n. *normál* budgetet képezik és alatta az állandó tételeknek, egy külön költségvetésben oly célból való összefoglalását értik, hogy ezeket idő- és erőkimélésből, évről évre a törvényhozás ne tárgyalja. Ilyen normál budget van Angliában. Nálunk még nincs; mert állami szervezetünk, a századokon keresztül tartott zavarok miatt a teljes kiforrástól, s ezzel háztartásának állandó összegekben való nyilvánulásától még messze van. A magyar állam költségvetésének szerkesztésénél tehát az állandó tételek csak annyiban képezik külön elbárást tárgyát, hogy (mint pl. az udvartartás költségei) vagy külön törvényben előre meg vannak állapítva, vagy pedig (pl. államadósságoknál, építkezéseknél stb.) magánjogilag előre megállapított kamatok, törlesztési részletek (annuitások) egyik költségvetésből a másikba változatlanul kerülnek át. Így kell felfogni a nem általányban, hanem a rendszeresített létszám alapján kiszámítható, valamint a nyugellátásból származó *személyes állandó* illetményeket is. Csakhogy az előbbiekből, az időközi üresedések címén létrejövő megtakarításokra (intercalare), valamely %-ot le kell vonni. Az utóbbiaknál pedig az előre látható változásokra kell tekintettel lenni.

2. A *változó* tételek megállapításánál első sorban az úgynevezett *a) tapasztalati* évek eredménye szolgál alapul. Értvén ez alatt, a költségvetési évet megelőző másodiktól visszafelé menő éveket. Így 1902-nek tapasztalati éve 1900 és nem 1901; mert ennek folyamában szerkesztvén az 1902-iki költségvetést, a szerkesztés idejében zárószámadásilag, csak az 1900 és még korábbi évek gazdasági eredménye ismeretes és lehet irányadó, a következő év költségvetésére nézve. Ha a közelebbről lefolyt három év gazdasági eredménye egymástól feltűnően nem különbözik, akkor ezek *átlagos* eredménye veendő tekintetbe az összeg előirány-

zásánál. Ha azonban ez a három év aránytalanul eltérő összegeket mutat, akkor öt, hét, sőt több év gazdasági eredményéből kiszámított *átlag* szolgálhat zsinórmértékül. Ekkor azonban a legnagyobb és a legkisebb eredményt mutató éveket, a csoportból egyenlő számmal ki kell hagyni, s csak az így maradó eredmények átlaga jó tekintetbe. *b)* A tapasztalati évek tanúságához tartozik továbbá az, ha vajjon az illető összeg évről évre állandó gyarapodást avagy csökkenést mutat-e? s ekkor elég, ha a szabályosnak mutatkozó *emelkedési vagy csökkenési* $\%$ -ot adjuk az utolsó év eredményéhez. *c)* Ha a multat így tanulmányoztuk, figyelmünket a folyó jelenre, a folyó évi költségvetési *törvényre* kell irányoznunk, mely a jövő kiszámításánál másodszorban jó tekintetbe, feltéve, hogy *d)* *időközben* olyan *új* törvények vagy szabályok, intézmények nem jöttek létre, melyek úgy az elmúlt tapasztalati idő, mint a folyó költségvetési törvény adatait, a jövő eredményeinek megállapításánál, értéktelenekké nem tették. Ebben az utóbbi esetben az új bevételi források és kiadási célok eredményét, (ha másképp nem lehet, a hasonló természetű ágazatoknál szerzett tapasztalatok alapján) kell előirányozni. *e)* Oly gazdasági ágaknál, építkezéseknél, felszereléseknél stb., melyek költségeinek meghatározására műszaki, művészi vagy más *szakismeretek* szükségesek, részletesen kidolgozott tervek és költségszámítások alapján szabad az előirányzatot megszerkeszteni. *f)* És ha az így tervezett kiadások vagy bevételek végrehajtása *több évre terjed*, az előirányzat tárgyhasábjában évenként az egész összeget, az értékhasábjában pedig csak az illető évre eső részt kell felvenni. *g)* Különben a számok gépies eredményét, föltétlenül elfogadni nem is mindig szabad, hanem tekintettel kell lenni az államélet és gazdaság időközi fejlődésére, s ezzel együtt az egész költségvetés állandó *emelkedésére*. *h)* Vannak azonban körülmények, melyeknek gazdasági horderejét előre meghatározni nem lehet. Ily esetekben bevételeknél ezek legkevesebbje, a kiadásoknál pedig ezek legnagyobb valószínű összege veendő számításba. Ez az úgynevezett *minimál és maximál* tételek rendszere.

Itt döntendő el az a kérdés is, hogy a tapasztalati évek adataiból a *jogot* jelentő ú. n. előirási vagy pedig a pénztárakba tényleg *lerótt* összegek vétessenek-e irányadókul? Elv az, hogy a szükségek jogossága, a teljesítéstől függő nem lehet; mert ez utóbbi főleg a bevételeknél, nemcsak a fizetési képességtől, hanem a fizetési akarrattól is függ és mert a leróttakban, előző évek hátrálékára történt

fizetségek is vannak. Már pedig ezek a költségvetésben helyet nem foglalhatnak. Ezért a költségvetés megállapításánál nem a tényleg fizetett összegek szolgálnak a kiszámítás alapjául, hanem jogilag előirtak; mert ha ezeket a fennálló törvények helyesen felfogott értelmében, lelkiismeretesen állapították meg: akkor azokat előbb-utóbb le is fogják róni. Meg kell vallani azonban, hogy ennek az elvnek gyakorlati keresztülvitele, a bevételek kifogástalan kivetését és behajtását tételezi fel, s így igen sok kivételnek enged helyet. Ezért csak a kiadások azok, melyeknél föltétlenül a jogilag kiszabott összegek szolgálnak az előirányzás alapjául. A bevételeknél pedig a szerint, a mint az illető gazdasági ág természeténél fogva megbízhatóbb alapot nyújt: vagy a jog, vagy a teljesítés.

60. §. A költségvetés tartalma.

(Teljesség, ehhez tartozók, kölcsönök, üzemek, kivételes törvények, községek és alapok, brutto-netto, eredetileg, okok, nálunk előbb és most, brutto előnye, szempontok, hátrány, kivételek, visszafizetés, munkálatok, vármegyék, közös.)

A költségvetés tartalmának *teljesnek* kell lenni, vagyis: magában kell foglalnia a költségvetési évben valószínűleg előforduló összes vagyonváltozásokat. Ehhez a teljességhez tartozik, hogy 1. minden bevételt és kiadást és pedig 2. nyersen foglaljon magában.

1. A költségvetésbe felveendők úgy az azon évben adott kölcsönök (előlegek, per-, előállítási stb. költségek) és ezeknek megtérítése, mint az önálló üzemmel bíró gazdasági ágazatoknak egymásközti forgalmából, (mindenféle eladásokból, pénzbírságokból stb.) származó vagyonváltozások. A magyar állami költségvetésnek így gondozott teljességét azonban megrongálják a következő kivételek: a) Törvényhozásunk sűrűn alkot olyan törvényeket, melyekben a költségvetésen kívül rendelkezik nagyobb összegek felett. b) Költségvetésünkben teljesen hiányzik összes (törvényhatóságú és rendezett tanácsú városaink, nagy- és kis-) községeknek gazdálkodásának (50. §.) előirányzata. c) Ugyanígy hiányzanak az államilag nem segélyezett közalapok is. (51. §.) Pedig a két utóbbi, teljesen az állami gazdálkodás egy-egy szerves részének hatásával bír.

2. A vagyonváltozásoknak nyers és tiszta (brutto-netto) természetével és a beszámítással (compensatio) már a 15. §-ban foglalkoztunk. Ha minden kiadást és bevételt számszerinti teljes nagyságban, beszámítás nélkül vesznek fel a költségvetésbe, akkor

ennek belalkata, számainak tartalma bruttó, nyers. Ellentéte ennek a nettó, vagyis: a tiszta költségvetés, melyben a jövedelmekkel járó minden költség előre le van számítva. Eredetileg minden költségvetés netto volt. Mielőtt ugyanis az államgazdaság és ebben a költségvetés egységének elve érvényre jutott volna, az az állam bevételi forrásait, mint annyi önálló üzletet, a helyi hatóságok gondozták, kik a maguk és alárendeltjeik költségeit levonták és csak a tiszta jövedelmet küldötték be a vezénylő hatóságoknak. Ezek tehát csak ezt a jövedelmet tekintették a költségvetés tárgyának. Némely közép- és kisebb államban, hol a fejedelmi és állami jövedelmek patriarkális módon most is összefolynak, a költségvetéseket most is netto módon szerkesztik, s a kezelési költségekről csak kimutatásokat mellékelnek a költségvetéshez. Így volt ez még a jelen század elején Franciaországban is, sőt Angliában igazi brutto költségvetés ma sincs. Ausztriában a költségvetés 1848-ig valóságos államtitok, 1864-ig pedig netto volt. A magyar alkotmánynak visszaállítása után szerkesztett első, vagyis 1868-iki költségvetésben is még nettók voltak az összegek. Ma már azonban legtöbb államban, s így nálunk is brutto költségvetést szerkesztenek, sőt a rendezett gazdaságról történelmileg híres Poroszországban, maga az alkotmányt megállapító törvény szabja meg azt. *Jobb is a netto költségvetésnél a brutto, úgy gazdálkodás, mint számtartás szempontjából.*

Gazdálkodás szempontjából azért jobb, mert semmit sem hallgat el, hanem mindent nyilvánosságra hoz, s így megmutatja azt az egész terhet, melylyel az állam gazdasága, a társadalmi gazdaságra nehezedik. A nemzetet és törvényhozó testületét tehát őszintén csak ez tájékoztatja. *Számtartás* szempontjából pedig azért jobb a brutto költségvetés, mert a netto költségvetés a kiadások egy részét elvonja a nyilvántartás elől. A brutto költségvetés pedig ellenkezőleg jár el, s ezért a rendre és világosságra törekvő számtartás feladatának jobban megfelel. Nem lehet azonban tagadni, hogy a brutto költségvetésnek is vannak *hátrányai*. Ez főleg a számok nagy tömegében nyilvánul, mely az áttekintést nemszakértők részére, csakugyan megnehezíti. Ezért célszerűnek látszik a költségvetést bruttón szerkeszteni ugyan, de úgy, hogy legalább a költségvetés sommázata netto módon is kidolgozva, nyilvánosságra jusson. Nálunk is a brutto költségvetéshez a *netto sommázat*, egész a legújabb időig csatolva volt. Előirányzatunk brutto jellegét azonban zavarják a következő kivételek. a) Az állami bevételek előirányzásánál meg is

kompenzálnak (nem *előállítási költségeket* ugyan, hanem) jogtalan beszerzés czímen visszafizetésre kerülő összegeket. *b)* Némely munkálatnak a költségei, az idegen érdekeltek hozzájárulásának kompenzációjával vétetnek fel. *c)* A vármegyei költségvetéseknek csak netto végsommája, egy összegben és az államilag segélyezett alapok költségvetéseinek ugyancsak netto végsommái vétetnek, az állami előirányzatba. *d)* Magyarországnak és Ausztriának, mint *szövetséges államoknak* közös költségvetéséből, a magyar kincstárra eső rész a magyar költségvetésben *nettón* van felvéve. Megjegyezzük azonban, hogy maga a közös költségvetés brutto módon van szerkesztve, s így a közös kiadásokból, a közös bevételek leszámítása után maradót *tiszta* különbség az, mely a magyar korona birodalma és Ausztria között felosztásra kerül.

61. §. A költségvetés szerkesztője és szerkesztése.

(Pénzügyminiszter, gazdálkodó tervez, foganatosítás, elemi, részleges, tárcza, budget, állami, főkönyvvivő, összeegyeztetés, különbözeti kimutatás, tárgyalások, tanácskozások, Felség, exposé, három határidő.)

Az állami költségvetés *egészének* szerkesztője ugyan a *pénzügyminiszter*. De ezt úgy kell érteni, hogy költségvetést legjobban maga a gazdálkodó szerkeszthetvén és a magyar állami gazdaság önálló ágaiban, az ezekért felelős miniszterek gazdálkodván: nem lehet és nincs is másképp, minthogy minden miniszter az állami gazdaság reá bízott *ágáról* költségvetést szerkeszt. A miniszter azonban tudvalevőleg hatalma, s így gazdasága egy részének gyakorlására meghatározott szervezettel rendelkezik. A miniszter ezért költségvetésének nagyobb részét, a közvetlenül mögötte álló vezénylő hatóságok gazdaságainak költségvetéseiből meríti. És így tovább lefelé: a vezénylő hatóságok költségvetése jó részben, az ezek alatt álló az igazgató hatóságok költségvetéseiből kerül ki. A végrehajtó hatalom gyakorlásának és így a gazdaság intézésének is részesei azonban csak hatóságok lévén: a költségvetés szerkesztésének fokozatossága tovább lefelé nem terjed. Ezért a *foganatosító* hivatalok *nem szerkesztenek költségvetést*, hanem róluk illet, az előljáró igazgató hatóságok készítnek.

1. Az állami költségvetésnek tehát azokat a legalsóbb részeit, melyek a különféle gazdasági ágak legkezdetlegesebb *elemeit* foglalják magukban: az *igazgató* hatóságok szerkesztik. Ezekben van-

nak részletesen és sommásan, egyfelől, az igazgató hatóságoknak alárendelt bevételi forrásokból és területén várható jövedelmek, s az ezekkel járó költségek, másfelől az ugyancsak nekik alárendelt személyekre és dolgokra szükséges költségek és az ezekkel járó jövedelmek. Mindezekhez járulnak még az igazgatóság saját személyi és dologi kiadásai, esetleg bevételei. Valamely *igazgató* hatóságnak a saját gazdaságáról, vagy ennek csak egy ágáról szerkesztett költségvetését, *elemi* költségvetésnek mondják. Egy ilyen elemi részletes és sommás előirányzat látható a 228—9—30. lapon, s ajánlatos, hogy olvasó felkutassa; hogyan függ össze tételenként és végül egészben az elemi részletes előirányzat a sommással. 2. Az igazgató hatóságok elemi költségvetéseiket évenként az ügyminiszteriumokhoz vagy a ritkán előforduló más (vezér-, központi, fő- stb. igazgatóságához, parancsnoksághoz) *vezérlő* hatósághoz évenként május 15-ig terjesztik fel, mely ezekből és saját személyi és dologi kiadásaiból szerkeszti a *részleges* költségvetéseket. Ezek a költségvetések tehát a gazdaságnak csak egy-egy nagyobb vagy kisebb ágát, de ezt az *egész* államra nézve felölelik. Ilyen részleges előirányzatnak egyik részletezését és a sommázatát mutatjuk be a 231—2. lapon, megjegyezvén, hogy a személyi járandóságok, még az állások mennyisége és minősége szerint is, külön részletesen kimutattatik. Ajánljuk, hogy az olvasó a részleges előirányzatot és ennek részletezését összevesse. 3. A vezérlő hatóságok saját költségvetéseiket a kormányzó *miniszter*hez terjesztik fel, ki aztán az egész *tárcza* költségvetésének szerkesztéséről gondoskodik. A *tárcza* kifejezés a budgetből származik, mely némelyek szerint eredetileg ó-francia, az általánosabb felfogás szerint pedig angol szó. Kimondják hol francziásan büdzsének, helyesebben pedig angolosan bödzsetnek és annyit tesz, hogy zacskó, táská. Mostani jelentése abból a régi angol parlamenti eljárásból eredt, hogy a valamely közczélra megszavazott összeget, egy börzacskóban a törvényhozás nyílt ülésében adták át az illető kormányférfinak. Ennek a zacskónak felel meg tehát a mai értelmű *tárcza*, mely alatt a *költségvetésnek* azt a *részt* értik, mely egy miniszter feladatainak elérésére szánt *gazdasági eszközöket* foglalja magában. Maga a budget kifejezés azonban átment az egész költségvetésre, úgy hogy közkeletűleg budget praeliminare alatt a költségvetési előirányzatot, budget-törvény alatt a költségvetési törvényt és budget alatt általában a költségvetést értik. A *tárcza* költségvetésre helykimélésből nem mutatunk be példát, annál is inkább,

mert annak alakja teljesen azonos a részleges költségvetés sommázatával, (257. lap) csak hogy az alrovatok és rovatok helyett abban (később tárgyalás alá kerülő) címek és fejezetek vannak, vagyis: a tárcza előirányzat ezek szerint sorolja fel az összegeket.

Mindezeket a munkálatokat tényleg nem magok a hatóságok, hanem *számtartóságaik* végzik. Ezek állítják össze fokról fokra az elemi, a részleges és a tárcza előirányzatok részletezéseinek és sommázatainak *tervezeteit* és *indokolásait*, s terjesztik elő hatóságaiknak. Ezek aztán a netán szükségesnek mutatkozó változtatásokat megtéve vagy tétetve rajtok, csekély vagy éppen minden változtatás nélkül szokták tovább fölterjeszteni. Az előljáró hatóságok első sorban, ugyancsak számtartóságaik által vizsgáltatják meg a fölterjesztett előirányzatokat és ezek által szerkesztetik meg a tovább fölterjesztendőket. A számtartóság tagjai közül pedig azok vannak hivatva a költségvetés szerkesztésére, kik az egyes gazdasági ágakról a XI. fejezetben tárgyalandó ú. n. *főkönyveket* vezetik; mert a gazdasági ág multját, s így ebből származó jövőjét is ezek alapján leginkább ők ismerik.

Az összes *tárcza* előirányzatoknak, a költségvetési évet megelőző *julius 1-ig*, az *állami költségvetés* elkészítése céljából, a pénzügyminiszterhez kell jutniok; mert a 49. §-ban kifejtettek szerint, ha van is a más tárczáknak bevételük, az állami szükségek fedezéséről, s így az állami gazdaság vitelének egészéről, első sorban mégis a pénzügyminiszter van hivatva gondoskodni. Neki kell tehát a kiadásokat és a bevételeket összeegyeztetni. Erre a célra szolgál az ú. n. különbözeti kimutatás is, melyet a pénzügyminiszter arról szerkesztett, hogy a tárcza előirányzatok a *folyó* évi költségvetési törvényben megállapított összegektől, hol és mennyiben térnek el? s ennek alapján minden oly összeg iránt, melynél nagyobb eltérés mutatkozik: az illető miniszterrel levelezés útján előleges tárgyalásokat indít meg, avagy a tárcza előirányzatot, a szükségleteknek bizonyos összeggel való korlátozása céljából, vissza is küldi. Egyéb iránt az államgazdasági egyensúly fölött, első sorban a pénzügyminiszter ugyan, de az egész minisztertanács is hivatva van örködni. Ezért az állami költségvetést ebben újból beható tárgyalás alá veszik. Ha ennek folyamán, a miniszterek között ki-egyenlíthetlen elvi ellentétek mutatkoznak: a minisztertanács többsége, esetleg (mint a végrehajtó hatalom feje) Ő Felsége határoz. Ha e határozatért egy, vagy több miniszter, vagy éppen a miniszter-

Melléklet az elemi előirányzathoz. (Lásd a 61. §-t a 226. lapon.)

1902. évi (elemi) részletes előirányzat

a pénzügyi tárcza dohányjövedéki czímének dohányeladási rovataira, az x-i dohányraktárnál.

Tétel	R é s z l e t e z é s	Tényleges eredmény 1900. évben	Helyben- hagyott elő- írá yzat 1901. évre	Javaslat az 1902. évre	Észrevétel
		Korona értékben			
1.	1. <i>alrovat: Személyi járandóságok.</i> Fizetések és lakpénzek: a) <i>Egy dohányárúraktári kezelő:</i> 2600 K fizetés- sel, 480 K lakáspénzzel 3,080 K b) <i>Egy ellenőr:</i> 1800 K fizetéssel, 420 K lakás- pénzzel ..... 2,220 K c) <i>Egy segédírszt:</i> 1000 K. fizetéssel, 400 K sze- mélyi pótlékkal, 390 K lakáspénzzel ..... 1,790 K összesen ..... 7,090 K 20/o időközi megtakarí- tást leütve ..... 141 K marad 6,949 7,826 7,826				Rendszeresi- tett létszám szerint
2.	Napidíjak: egy napidíjasnak 2 K napidíjjal egész évre ...	368	730	730	1897-iki 58,422. pümsz. engedély
3.	B é r e k : a) <i>két éjjeli őrne</i> k napi 1—1 K., együtt egész évre ..... 730 K b) <i>egy napszamosnak</i> napi 1 K 80 f, egész évre... 657 K	1,387	1,588	1,588	
4.	Ruhailletmények ...	—	—	—	A hivatalsszolgai teendőket nap- szamos végzi. Il- letménye a „bé- rek”-ben van.
5.	Jutalmak és segélyek ...	250	—	—	Tavaly óta a köz- pont rendelkezik felettök.
1.	A személyi járandóságok összesen 2. <i>alrovat: Dologi kiadások.</i> Hasonbér: hivatali és raktári helyiségekért évi házbér ...	8,954 1,500	10,144 1,500	10,144 1,500	1896. évi 99,763. pümsz. a. 3 évre jóváh. szerz. alapj.
2.	Irodai költségek: a) irodai átalány ..... 37 K b) világítási átalány ..... 57 K c) a hivatal főátlánya ..... 90 K d) fűtési átalány ..... 180 K	364	370	370	Az a) és b) alat- tiak a rendszere- sített létszám, a c) és d) alattiak pedig 1882. évi 36,444. pümsz. a. megállapított átalány szerint.
	Dologi kiadások átvitel	1,864	1870	1870	

Tétel	R é s z l e t e z é s	Tényleges eredmény 1900 évben	Helyben- hagyott elő- irányzat 1901. évre	Javaslat az 1902. évre	Észrevétel
		Korona értékben			
3.	Dologi kiadások áthozat Utazási költségek: előfor- dulható helyettesítésekre	1,864 200	1870 210	1870 220	Az előre lát- ható szükséglet szerint.
4.	Épületek fentartása	—	—	—	A dologi kiadá- sok 1. tétele foly- tán ilyen nem fordul elő.
5.	Büntárgyalási költségek: a kerületben előfordulható doh. jöv. kihágásokra	70	80	80	Az előrelátható szükséglet sze- rint.
6.	Kármentesítések	—	—	—	Nem fordulnak elő.
7.	Fuvarozási költségek: dohánygyártmányok szállítására kerekszámban	1,642	1,730	1,800	Az évről évre emelkedő eladás- nak megfelelően.
8.	Eladási járandóságok: nagyárúszok tőzsdija	20,653	24,000	22,853	A tapasztalati 3 év. átlagos ered- ménye alapján.
9.	Különféle kiadások, a melyek az eddigiekbe nem illeszthetők	28	50	50	A folyó költség- vetési törvény szerint.
	A dologi kiadások összesen	24,457	27,940	26,873	
	Rendes kiadások együtt	33,411	38,084	37,017	

Rendkívüli kiadások és beruházások nem fordulnak elő.

Al- rovat	Rendes bevételek:				A fokozódó nagyobb eladásnak megfelelően.
1.	Eladás belföldön	1.559,170	1 560,000	1.570,000	
2.	Beviteli és termelési engedély-illetékek	639	535	576	Tekintettel a dohánytermelésnek a kistermelőknél való megszorítására.
3.	Kivitelre eladott nyersdohány- és gyártmányokért	—	—	—	Nem fordulnak elő.
4.	Dohánygyártmányok eladása Bosznia és Hercegovina részére	—	—	—	Ilyen a kerületben nincs.
5.	Haszonbérek a dohánykisárúszoktól	20,758	21,580	20,800	A tapasztalati 3 év átlagos eredménye.
	Összes bevétel	1.580,567	1.582,115	1 591,370	

A m. kir. pénzügyigazgatósági számvevőség.

P . . . . -ben, 1901. évi május hó 10-én.

Hozzájárulok:

N. N., p. ü. igazgató.

N. N., számtanácsos.

Melléklet: 1 drb. részletes előirányzat. (Lásd a 61. §-t a 226. lapon.)

1902. évi elemi (sommás) előirányzat

a pénzügyi tárca dohányjövedék címének dohányeladási rovataira az x-i dohányárú-raktárnál.

Alrovat	Tétel	M e g n e v e z é s e k	Tényleges eredmény az 1900. év- ben	Helyben- hagyott elő- irányzat az 1901. évre	Ajánlata a számvevő- ségnek az 1902. évre	Ajánlata az igazgató- ságnak
			koronaértékben			
1.		<i>Személyi járandóságok.</i>				
	1.	Fizetések és lakáspénzek	6,949	7,826	7,826	—
	2.	Napi díjak	368	730	730	—
	3.	Bérek	1,387	1,588	1,588	—
	4.	Ruhailletmények	—	—	—	—
	5.	Jutalmak és segélyek	250	—	—	—
		Összesen	8,954	10,144	10,144	—
2.		<i>Dologi kiadások.</i>				
	1.	Haszonbérek	1,500	1,500	1,500	—
	2.	Irodai költségek	364	370	370	—
	3.	Utazási költségek	200	210	220	—
	4.	Épületek fentartása	—	—	—	—
	5.	Búntárgyalási költségek	70	80	80	—
	6.	Kármentesítések	—	—	—	—
	7.	Fuvarozási költségek	1,642	1,730	1,800	—
	8.	Eladási járandóságok	20,653	24,000	22,853	—
	9.	Különféle kiadások	28	50	50	—
		Összesen	24,457	27,940	26,873	—
		Rendes kiadások összege	33,411	38,084	37,017	—
		Rendkívüli kiadások és be- ruházások: nem fordulnak elő.				
		Rendes bevételek. IV. fejezet, 14. cím 3. rovat.				
1.		Eladás belföldön	1,559,170	1,560,000	1,570,000	—
2.		Beviteli és termelési engedély- illetékek	639	535	570	—
3.		Kivitelre eladott nyersdohány- és gyártmányokért	—	—	—	—
4.		Dohánygyártmányok eladása Bosz- nia és Hercegovina részére	—	—	—	—
5.		Haszonbérek a dohánykisárusoktól	20,758	21,580	20,800	—
		Összes bevétel	1,580,567	1,582,115	1,591,370	—

A m. kir. pénzügyigazgatósági számtartóság.

P. . . . . -ben, 1898. május 10-én.

Hozzájárulok:

N. N., kir. tan., pénzügyigazgató.

N. N., számtanácsos.

1902. évi részletes előirányzat

a pénzügyi tárcza dohányjövedék czimének *dohányeladási rovatára.*

Alrovat	Tétel	1902. évi előirányzat			1901. évre megállapított költségvetés
		Magyarország	Horvát-Szlavonország	Összesen	
		korona			
Kiadás.					
Rendes kiadások.					
1	Személyi járandóságok :				
1	Fizetések, lakpénzek és személyi pótlékok ---	102,511	8,212	110,723	125,152
2	Napidíjak ---	1,400	—	1,400	1,400
3	Bérek ---	31,037	1,200	32,237	32,237
4	Ruhailletmények ---	1,220	60	1,280	1,280
5	Jutalmak és segélyek..	2,200	400	2,600	2,600
	Összesen ---	138,368	9,872	148,240	162,669
2	Dologi kiadások :				
1	Házbérek ---	11,270	640	11,910	18,620
2	Irodai költségek ---	18,000	1,600	19,600	19,600
3	Utazási költségek ---	2,000	200	2,200	2,200
4	Épületek fenntartása ---	6,700	1,300	8,000	8,000
5	Búntárgyalási költségek ---	1,400	100	1,500	600
6	Kármentesítések ---	18,240	500	18,740	16,500
7	Fuvarozási költségek ---	480,000	6,000	486,000	492,000
8	Eladási járandóságok ---	1.410,000	140,000	1.550,000	1.500,000
9	Különféle kiadások ---	8,800	—	8,800	300
	Összesen ---	1.956,410	150,340	2.106,750	2.057,820
	Rendes kiadások összege	2.094,778	160,212	2.254,990	2.220,489
Bevétel.					
Rendes bevételek.					
1	Eladás belföldön ---	93.660,000	7.940,000	101.600,000	100.600,000
2	Beviteli és termelési engedélyilleték ---	580,000	15,000	595,000	592,000
3	Kivitelre eladott nyers dohány- és gyártmányokért ---	2.100,000	—	2.100,000	2.100,000
4	Dohánygyártmányok eladása Bosznia és Herzegovina részére ---	49,500	12,000	61,500	74,000
5	Haszonbérek a dohánykísárúsoktól ---	2.000,000	190,000	2.190,000	2.150,000
	Rendes bevételek összege	98.389,500	8.157,000	106.546,500	105.516,000

1902. évi részleges előirányzata
a pénzügyi tárca dohányjövedék *egész* czimének.

Rovat	M e g n e v e z é s e k	1902. évi előirányzat			1901. évre megállapított költségvetés
		Magyar- ország	Horvát- Szlavon- ország	Összesen	
		korona			
	Kiadás.				
	Rendes kiadások.				
1	Dohányjövedéki központi igazgatóság --- --- ---	340,638	—	340,638	284,437
2	Dohányvétel --- --- ---	36.413,653	—	36.413,653	36.913,800
3	Dohánygyártás --- --- ---	12.897,674	—	12.897,674	12.871,028
4	D o h á n y e l a d á s --- ---	2.094,778	160,212	2.254,990	2.220,489
	Rendes kiadások összege	51.746,743	160,212	51.906,955	52.289,754
	Rendkívüli kiadások.				
	Beruházások.				
1	Dohányvétel --- --- ---	300,000	—	300,000	141,000
2	Dohánygyártás --- --- ---	271,000	—	271,000	424,000
	Beruházások összege---	571,000	—	571,000	565,000
	Kiadások főösszege---	52.317,743	160,212	52.477,955	52.854,754
	Bevétel.				
	Rendes bevételek.				
1	Dohányvétel --- --- ---	9.306,000	—	9.306,000	9.306,000
2	Dohánygyártás --- --- ---	1,000	—	1,000	140,000
3	D o h á n y e l a d á s --- ---	98.389,500	8.157,000	106.546,500	105.516,000
	Rendes bevételek összege	107.696,500	8.157,000	115.853,500	114.962,000

tanács sem hajlandó a felelősséget elvállalni: akkor azok egyenként vagy összesen megbízatásukat, tárcájukat a Felség kezébe leteszik. E tárcákat azután a Felség oly államférfiakra bizza, kik a törvényhozás bizalma mellett, az államélet és az államgazdaság vezetésére, az adott körülmények között képeseknek és hajlandóknak mutatkoznak. Végül az így megszerkesztett költségvetési előirányzatot, előleges „hozzájárulás“ czéljából a kormány Ő Felsége elé terjeszti,

s így az, mint az összes végrehajtó hatalmi tényezők gazdasági felfogásának kifejezője kerül, a pénzügyminiszter kimerítő szóbeli jelentése (exposé) kíséretében, a törvényhozás elé. A beterjesztés rendszerint a költségvetési évet megelőző (szeptemberben) oly időben történik, hogy az még abban az évben, törvényhozásilag tárgyalható és törvényerőre emelhető legyen.

62. §. A költségvetés belső berendezése.

(Áttekintés, 2. §., ezelőtt, főosztályok, osztályok, adósságok, átmeneti, be-
ruházás, 23. fejezet, tárcza, czim, kivételek, rovatok, csoportok, alrovatok,
tételek, személyi, dologi, hivatalos épületek, leltári ingóságok, objektumok,
üzem, beosztás, napdíjasok, nyugdíjtárcza, különféle adósságok, vegyesek,
tagozat, horvát-szlavonia.)

A költségvetés berendezését az a cél határozza meg, hogy *áttekintést* kell nyújtania az állam gazdálkodása felett. Ez pedig csak úgy érhető el, ha az állami gazdaságot, mint szerves *egészet*, *egységesen* fogjuk fel, s azt (szigorúan megtartván a 2. §-ban fel-
állított alapelvet, hogy a számtartásnak összhangban kell lenni a gazdaság természetével) számtartásilag is, egyöntetű szemléleti módon juttatjuk kifejezésre. Volt ez másképp is. Eredetileg minden kiadási célra kerestek egy bevételi forrást, s meghatározták és ellenőrizték, hogy ezeket a bevételeket csak arra a kiadási célra fordítsák. Ez pedig sok hátránnyal járt; mert gyakran *már* jelen volt a szükség és *még* nem volt pénz; vagy pedig már használatlanul heverték az *egyik* célra szánt összegek, míg valamely *más*, de éppen oly fontos célnál égető volt a fedezetlen szükség. A heverő pénzt aztán a megengedett célra annál könnyebben adták ki. Pedig az állami gazdaság minden bevétele a társadalom gazdaságából lévén elvonva, azokat sem hevertetni, sem könnyelműen kiadni nem szabad. Aztán a pénznek nem is anyaga, hanem értéke szolgál valamely célra, s így nincs értelme azt erre anyagában kötni le. Az angol költségvetésben látszik legjobban az egységes rendszerre való törekvés. Eredetileg minden bevételi forrásból külön alapot képeztek. Csak az államadósságok terhe alatt kezdték valamennyi alapot igénybe venni, míg a XVII-ik század végén és a következő elején hat alapból csináltak egyet. Később új alapok keletkeztek. Végül a múlt század közepén valamennyi alapból lett az ú. n. consolidált, állandó alap, vagyis: normalis budget. Így

alakult az angol költségvetés, az angol állami és gazdasági élet természetének megfelelőleg.

A magyar állami költségvetést is, saját állami gazdaságunk természetének megfelelően kell berendezni. Már pedig a IV. és V. fejezetben elmondottak szerint, az államnak is úgy szükségei vannak, mint más gazdálkodónak. Az államgazdaság természetéből kifolyólag tehát a költségvetés szerkesztésénél első sorban a *szükségek* mennyiségét kell meghatározni, hogy aztán a *fedezet* nagysága ehhez alkalmazkodjék. Minthogy pedig ez a két fogalom: *szükséglet* és *fedezet*, a költségvetés egész tartalmát magában foglalja, ezért egyszersmind a költségvetés 1. két főosztályát is alkotja, vagyis ennek megfelelőleg a költségvetés első sorban *kiadásra* és *bevételekre* oszlik. Ha a gazdaságot az I. fejezetben elmondottak szerint vesszük tovább vizsgálat alá, úgy tapasztaljuk, hogy a költségvetésnek úgy szükségleti mint fedezeti főosztályát; 2. *rendes* és *rendkívüli osztályokra* kell szétválasztani. Mert az államgazdaságban fordulnak elő olyan vagyonváltozások, melyek az államélet és gazdaság természete vagy a tételes törvények szerint, az állam tervszerű gazdálkodásának *közönséges* kifolyásaként, ha változó összegben is, de évről évre (a törvény szerint: állandóan) jelentkeznek. De fordulnak elő olyan vagyonváltozások is, melyek az államélet és gazdaság természetéből kivételesen csak egyszer mindenkorra, vagy ha többször is, de nem tartósan folynak. Kiemeljük, hogy a költségvetésben így előforduló *rendes* és *rendkívüli* vagyonváltozások fogalma, nem azonos az állandók és változók fogalmával; mert a rendesek és rendkívülieknél a vagyonváltozások származására, az állandók és változóknál pedig azok mennyiségének hullámozására van a súly fektetve. Ugy hogy nemcsak a *rendes*, hanem a *rendkívüli* is lehet állandó (pl. *egy évi* fizetés, lakpénz stb.) és változó (útiköltség, jutalom stb.). Megjegyezzük még, hogy annál a gondosságnál fogva, melyben az állam hitelét részesíti, szabályul szolgál, hogy az államadósságok kamatait, törlesztési részleteit, kezelési és érczpénz beszerzésére fordított költségeit *rendes* kiadásai közé veszi fel. A magyar állami költségvetésben a *rendkívüli kiadásoknak* ismét két alosztályát kell megkülönböztetni; 3. átmenetieket és beruházásiakat. Az utóbbiak alatt (szerzés, fel- és újraépítés, átalakítás mindenféle értékfokozás, első berendezkedés és felszerelés stb. útján) az ingatlan állami vagyonba *leltárilag* fektetett vagy a vízi és szárazföldi közlekedés előmozdítására fordított más kiadásokat értik. Minden egyéb *rendkívüli*

kiadás az átmenetiekhez tartozik. Ilyenek: *a)* a rendkívüli közös ügyeik; *b)* az inségi kölcsönök és más hasonló természetű, valamint *c)* az értékpapírok vásárlására fordított és *d)* az államadósságok kibocsátásával és konverziójával járó kiadások; *e)* a tisztviselők drágasági és más kivételes pótlékai; *f)* a rendelkezési állapotba helyezett tisztviselők illetményei; *g)* kegyúri új építkezések költségei stb. stb. A *rendkívüli* bevételek csak egy osztályban vannak és legtöbbször kölcsönök felvételéből, némely átmeneti kiadás megterüléséből, értékpapírok és államjóságok eladásából stb. származnak. A költségvetés tovább is a gazdaság berendezésének felel meg; mert szorosan az alkotmány és a kormányzás (végrehajtás) testéhez simul. Ennek az ú. n. tárgyilagos, realis rendszernek az az előnye van, hogy a költségvetés végrehajtásával megbizottak felelőssége, több biztossággal és pontossággal érvényesíthető. Ezért osztályai és alosztályai *ágakra* oszlnak és pedig *főágakra*, melyeket fejezeteknek neveznek. A következő 23 fejezetet, vagyis: *tárczát* különböztetünk meg: kir. udvartartás költségei, Ő Felsége kabinet-irodája és ennek az irodának nyugdíjai, országgyűlés, közösügyi kiadások, az 1849—67-ig fennállott kormány közégeinek nyugdíjai, (magyar) nyugdíjak, állami (átalános) adósságok, vasúti adósságok, egyes tárczákat terhelő kölcsönök, előlegezések a vasúti kamatbiztosítás alapján, Horvát-Szlavonország beligazgatási szükséglete, állami számvevőszék, közigazgatási bíróság, miniszterelnökség, Ő Felsége személye körüli miniszter, Horvát-szlavon miniszter, s végül a bel-, pénz-, kereskedelem-, földművelés-, vallás- és közoktatás-, igazság-, honvédelmi magyar királyi miniszterium. Csak a rendes kiadások osztályában fordul elő minden fejezet; mert a többi osztályban nem minden tárczának van gazdálkodása. A *fejezeteket* önmagukban is, tekintet nélkül arra, hogy bevételre vagy kiadásra, miniszteri hatáskörre vagy pedig az állami életnek valamely más (pl. udvartartás, államadósság stb.) ágazatára vonatkoznak: közkeletűleg szintén *tárczáknak* szokás mondani. Az állami gazdálkodás különböző irányú további elágazásai szerint, a fejezetek 5. *címekre*, alárendelt ágakra oszlanak, kivéve a kir. udvartartás, kabinetiroda, közös ügyek, 49—67-iki nyugdíjak, Horvátország, esetleg számvevőszék, közigazgatási bíróság és a Felség személye körüli, valamint a Horvát-Szlavon miniszter szükségletét, melyek egy-egy összegben vannak előirányozva. A többiek közül utasításszerűleg állandóan meg van állapítva, hogy az országgyűlés szükséglete (főrendiház,

képviselőház, delegáció és közös függő adósságot ellenőrző bizottság kiadásai szerint) négy, a magyar nyugdíjak és a tárcza adósságok az országgyűlés, számvevőszék és a tíz magyar miniszteri tárczának megfelelőleg tizenkét, az állami és a vasúti adósságok pedig olyan és annyi címre oszlanak, a milyen és hány odatartozó adósság van. A nem említett többi tárcza szükségleti és fedezeti czimeit a költségvetés szerkesztésekor évről-évre állapítják meg. A címek azután rendszerint 6. *rovatokra* oszlanak. Ezek (már nem az állami gazdálkodás egy egy még további elágazását, hanem) a czimszerű ágazatok gazdálkodásában előforduló vagyonváltozásoknak (természetüknél fogva összetartozó) *csoportját* jelentik és újból további alcsoportoknak megfelelő *alrovatokra*, s ezek esetleg (még alsóbbrendű csoportosításban, pl. az irodai szükségletnél: fűtés, világítás stb. szerint, tehát) a bevételi forrást vagy a kiadási czélt, közvetlenül megnevező *tételekre* oszlanak. Így pl. az olyan elemi költségvetés, mely csak egy gazdasági ágat felölelő kerület, intézet stb.-ről szól: az állami költségvetésnek egy tételét képezi. A szükségleti főosztályban a csoportokat (rovattól-tételig) két főcsoportra: *személyekre* és *dologiakra* is elkülönítik.

Jegyezzük meg még a következőket: 1. A hivatalos használatra szánt *ingatlanoknak*, fentartási és a leltári értéket nem emelő *átalakítási költségeit*, s *kö zadóját*, annak az ágnak terhére kell rendes kiadásul előirányozni, a mely az ingatlant használja. Ha *több tárcza* használja az ingatlant, akkor költségeiben és *kö zadójában* azok aránylag osztoznak. Ha azonban *egy* tárczába tartozó több cím használja, akkor lehet az egészet csak az egyik terhére előirányozni. 2. A leltári *ingóságoknak* úgy rendes, mint rendkívüli kezeléséből folyó kiadásait és bevételeit külön tételekben (alrovatokban) kell felvenni. 3. A *beruházandó* összegeket objektumonként kell előirányozni. De az egy címnél azonos czélokra szánt, vagy 5000 frtot meg nem haladó avagy objektumonként előre meg nem határozható összegek, egy tételbe is összefoglalhatók. 4. A gazdasági *üzemmel* bíró címeknek üzleti költségei és közterhei külön rovatot képeznek. 5. Az *alkalmazottak* rendes és rendkívüli *illetményei*, a jutalmak, segélyek, napidíjak és útiköltségek stb. azt a címet terhelik, a melynek létszámába az illetők tartoznak, kivéve az egy évre vagy ennél hosszasabban máshová beosztottakét, melyek a beosztott ágazatot terhelik. 6. A *napidíjasok* költségei annak a hivatalnak a költségvetését terhelik a melynél a díjazottak dolgoznak,

kivéve, ha munkájuk valamely meghatározható ágra szorítkozik. 7. A *nyugdíjtárcza* czimeiben az állandó és változó illetményeket külön rovatok alatt kell felvenni. 8. Az állami átalános és a vasúti *adósságok* tárczájának, minden cziménél a törlesztési részletek (kárpótlások), a kamatok (járadékok) és mindenféle költségek rovatonként is, de czimszerinti summákban is felveendő. 9. A tárcza adósságok fejezetében minden czím egy-egy tárczájának felel meg, s minden egyes adósság a rovatok és alrovatokba úgy veendő fel, hogy abból minden egyes adósság származása és mibenléte, részletes és summás adataival kitűnjék. 10. A természetüknél fogva sehova be nem sorozható kisebb összegek különfélék (vegyesek, de nem: előre nem láthatók) néven foglalhatók egybe. 11. A *fedezeti* vagyis: bevételi főosztály tagozata lehetőleg a szükségleti főosztály tagozatának s a rendkívüli a rendesének feleljen meg. 12. Az egész magyar államra kiterjedő gazdasági ágaknál külön kell előirányozni a magyar-, és külön a horvát-szlavonországi összegeket.

63. §. A költségvetés külső elrendezése.

(Alulról felfelé, felülről lefelé, felosztás, költségvetési füzet és tartalma, sommázat, mérleg, összehasonlítás, fölösleg és hiány, ferde helyzet, okok, állandó, időleges, fedezés, pénztári hiány, származása, fedezése, kisebb tárczák, tárcza-füzetek, tartalmuk, indokolás, különleges törvények, több év, nyugdíjak, adósságok.)

Az 59—61. §§. szerint az állami költségvetést alulról építik fel. A 62. §. szerint pedig annak tartalma, az osztályokon, fejezeteken, czimeken és csoportokon keresztül, felülről lefelé tagozódik elemeire. Az utóbbi módon felülről lefelé van ennek külső berendezése is, a mely szerint az egész költségvetési előirányzat (mintegy 250 íves nagy negyedréti 19—20 füzetes nyomtatvány) magán a szoros értelemben vett 1. költségvetési előirányzaton kívül még 2. részletezésekre és 3. indokolásokra oszlik.

1. Maga a szoros értelemben vett költségvetés (nem az első, hanem) egy önálló füzetben jelenik meg, s magában foglalja: *a*) a költségvetési előirányzatnak osztályait, fejezeteit és czimeit (a rovatokat tehát nem) úgy a mint annak a 238. lapon bemutatott kezdetéből látható; *b*) a sommázatot, vagyis: az előbbieket hasonló alakban, de czímek nélkül; *c*) végül a mérleget, (fogalmát lásd a 15. §-ban) vagyis: az előbbieket fejezetek nélkül. A mérleg tehát a költségvetési osztályokat és pedig előbb maguknak a főosztályok-

Fejezet	Czím		1902. évi előirányzat	1901. évre megállapított költségvetés
		A) Rendes kiadások.	k o r o n a	
I.		<i>A királyi udvartartás költségei</i>	9.300,000	9.300,000
II.		<i>Ő császári és apostoli királyi Felsége kabineti irodája és e kabineti iroda nyugdíjai</i>	179,338	182,144
III.		<i>Országgyűlés :</i>		
	1	<i>A főrendiház kiadásai</i>	143,300	143,000
	2	<i>A képviselőház kiadásai</i>	3.363,718	3.361,432
	3	<i>A magyar delegáció dologi kiadásai</i>	12,000	52,000
	4	<i>Az állami közös függő adósságot ellenőrző bizottság kiadásai</i>	14,000	14,000
		Együtt (III.) fejezet, 1 – 4. cím	3.533,018	3.570,432
IV.		<i>Az 1902. évi közösügyi kiadásokból a magyar korona országait illető összeg</i>	72.640,295	65.923,497
V.		<i>Az 1849. évtől az 1867. évig tényleg fennállott központi kormány közegei- nek nyugdíjai</i>	41,325	42,951
VI.		<i>Nyugdíjak :</i>		
	1	<i>O r s z á g g y ű l é s :</i>		
		1. főrendiház	5,228	5,588
		2. képviselőház	41,318	36,030
	2	<i>Állami számvevőszék</i>	105,217	104,037
	3	<i>Közigazgatási bíróság</i>	54,500	46,000
	4	<i>Miniszterelnökség</i>	77,530	77,192
	5	<i>Ő cs. és apost. kir. Felsége személye körüli miniszterium</i>	70,149	70,149
	6	<i>Horvát-szlavon-dalmát miniszterium</i> ...	14,598	14,598
	7	<i>Belügyminiszterium</i>	1.810,000	1.730,000
	8	<i>Pénzügyminiszterium</i>	6.513,000	6.380,000
	9	<i>Kereskedelemügyi miniszterium</i>	2.492,000	2.400,000
	10	<i>Földművelésügyi miniszterium</i>	1.474,057	1.430,311
	11	<i>Vallás-és közoktatásügyi miniszterium</i>	1.052,000	1.000,000
	12	<i>Igazságügyi miniszterium</i>	4.696,000	4.336,100
	13	<i>Honvédelmi miniszterium</i>	2.188,000	2.038,000
		Együtt (VI. fejezet, 1—13. cím)	20.593,597	19.668,005
		<i>Állami adósságok :</i>		
VII.	1	<i>Az 1867. évi XV. t.-cikkben el- vállalt államadóssági járulék</i>	60.621,061	60.621,197
	2	<i>Az Osztrák-magy. bankot cselekvőleg illető, eredetileg 80 millió forintot tevő államadósságra a cs. kir. kor- mány által lefizetett részösszegeből az 1899. évi XXXVIII. t.-cz. 1. §-ának II. cikke alapján Magyarországra eső 9 millió forint törlesztése</i> ... stb.	360,000 stb.	360,000 stb.

Mérleg.	Előirányzat		1902. évre	
	1902.	1901.	több	kevesebb
	k o r o n a			
Rendes kiadások --- --- ---	992.204,074	970.496,503	21.707,571	—
Rendkívüli kiadások :				
Átmeneti kiadások --- ---	34.360,047	30.781,834	3.578,213	—
Beruházások --- --- ---	60.184,962	55.768,080	4.416,882	—
Összesen ---	1,086.749,083	1,057.046,417	29.702,666	—
Rendes bevételek --- --- ---	1,035.800,608	1,012.770,396	23.030,212	—
Rendkívüli bevételek --- ---	51.069,410	44.311,901	6.757,509	—
Összesen ---	1,086.870,018	1,057.082,297	29.787,721	—
Összes kiadás ---	1,086.749,083	1,057.046,417	29.702,666	—
Összes bevétel ---	1,086.870,018	1,057.082,297	29.787,721	—
Fölösleg ---	120,935	35,880	85,055	—
A rendes kezelés mérlege a következő :				
Rendes kiadás --- --- ---	992.204,074	970.496,503	21.707,571	—
Rendes bevétel --- --- ---	1,035.800,608	1,012.770,396	23.030,212	—
Fölösleg ---	43.596,534	42.273,893	1.322,641	—

Budapesten, 1901. évi november havában.

Lukács László s. k.,
magyar királyi pénzügyminiszter.

nak és azután a főosztályok *rendes* osztályainak egymással való összehasonlítását foglalja magában, úgy mint ez itt a 239. lapon látható. Ezek szerint a költségvetési mérleg a bevételek és kiadások között levő viszonyt juttatja kifejezésre. E viszony eredményeül vagy költségvetési *fölösleg*, vagy költségvetési *hiány*, deficit mutatkozik. Az előbbi a szükségleteknél nagyobb fedezetből, az utóbbi a fedezetnél nagyobb szükségletből származik, s mindkettő, ha nagyobb összegben jelentkezik: az állami háztartás ferde helyzetére mutat. A fölösleg azért, mert oly összegeket von el a polgárok gazdálkodásából, melyeket felhasználni nem tud. A hiány pedig azért, mert az oly magán vagy nyilvános gazdaság, mely saját terheit viselni képtelen: nem életképes. Ezért úgy a fölöslegnek, mint még inkább a hiánynak megszüntetése, az államhatalmi összes tényezők kiváló gondoskodásának tárgyát képezi. A számtartásnak

pedig feladata, a helyzet igazi világosságban való bemutatása által, ama tényezőket ily gondoskodásra készíteni. A költségvetési hiányt *állandónak*, krónikusnak mondják, ha több költségvetési évenként ismétlődik. *Időleges*, ~~akut~~ akkor, ha csak egy-két évre terjed. Fedezéséről mindkét esetben rendesen a kiadások leszállítása, a bevételek emelése, vagy pedig az állam hitelének *állósított adósság* alakjában való igénybe vétele által lehet gondoskodni. A költségvetési fölöslegnek és hiánynak felel meg a zárószámadási különféle fölösleg és hiány, miről a zárószámadásnál lesz szó. Ebből az alkalmából megemlékezünk még arról, hogy a költségvetési hiánytól meg kell különböztetni a *pénztári* hiányt. Ez a bevételi törvények alapján utalványozott s így *jogilag* meglevő bevételek tényleges, vagyis pénztári fogatosításának, a *lerovásnak* a gazdasági év folyamában való szünetelése vagy legalább is elégtelen lerovása következtében áll elő. Ezt a hiányt függő adósság által szokás fedezni.

2. A költségvetési előirányzatnak *részletezéseit* római számok alatt egymásután sorakozó füzetek foglalják magokban. Az első füzet az ú. n. *kisebb tárczákról* szól. Ezt a kisebb tárcza kifejezést a parlamenti gyakorlat szülte és értik alatta, a költségvetésnek az előbbi §-ban a kir. udvartartástól belügyi tárczáig felsorolt, azt az első 16 fejezetét, melyek a többi füzetekben lévő tárczákhöz képest csakugyan kis terjedelműek. Minden további vagyis valóban miniszteri tárczának aztán külön önálló fürete van. Ezekben a részletező füzetekben vannak tulajdonképp a tárczaköltségvetések. És pedig előbb minden tárczának a sommázata, a kiadási, aztán a bevételi osztályok, fejezetek és címek szerint. Aztán következnek a kiadások és a bevételek rovataikkal, alrovataikkal és tételeikkel, valamint a személyi járandóságoknak létszám szerint való részletezését.

3. A kis tárczáknak *indokolása* is a részletező első füzetben van. Minden további tárczának azonban külön indokoló fürete van. Ez felvilágosítást nyújt mindazon körülményekről, melyek a minisztert az előző költségvetési törvénytől, ha csak minőségileg is eltérő előirányzására birták. Ilyenek: az alapul szolgáló átlagos számítások, a folytonos emelkedést vagy csökkenést mutató statisztikai adatok stb., úgy hogy ez indokolások idővel, az állami háztartás történetének legközvetlenebb kútforrásai lesznek.

Megjegyezzük még a következőket: a) az előirányzat indoko-

lásához tartozik az is, hogy az előirányzott összegeknél, az egész költségvetésen keresztül, a *folyó évi költségvetési törvény* megfelelő összegei összehasonlithatás czéljából végesvégig felsoroltatnak, nem véve ki azokat sem, melyek a jövőben már elő nem fordulnak, s a melyeket utolsókul zárjelben szintén felemlítenek; b) a részletes előirányzatoknak olyan tételeinél, melyek külön törvényen alapulnak, ezekre hivatkozni kell; c) minden tárczaköltségvetés részletező füzetében, a tárcza előirányzatán kívül, még a tárcza *nyugdíjai és adósságai* is fel vannak véve. d) A költségvetés külső és belső el- és berendezését, a kormány és a számvevőszék elnöke egyetértőleg állapítják és változtatják meg, s nevezetesen az elemi és részleges előirányzatok szerkesztésénél azon különleges szabályok szerint kell eljárni, melyek az illető gazdasági ág részletes utasításaiban foglaltak. e) A szoros értelemben vett részletezéseken és indokolásokon kívül, még időnként egyik vagy másik miniszter, az államgazdaság valamely ágának (pl. az állami jószágok, az állami iskolák, a posta- és táviró-hálózat, az aldunai Vaskapu munkálatai stb.) gazdálkodását önálló füzetben is bemutatja.

64. §. A költségvetés országgyűlési tárgyalása.

(Képviselőház, bizottság, különféle előadók, általános és részletes tárgyalás, jelentés, változtatás, megtagadás, rendes, rendkívüli, törvénytervezet, appropriáció, tárgya, főrendiház, jogai, nézeteltérés, kiegyenlítés, szentesítés.)

A költségvetési előirányzatot a törvényhozás két háza közül, első sorban a képviselőház és pedig ennek pénzügyi szakbizottsága tárgyalja. Ebben a bizottságban minden tárczának külön-külön van szakelőadója és aztán az egész előirányzatnak központi előadója. Ezeknek meghallgatása mellett a bizottság előbb az egész előirányzatot *átalában*, aztán az egyes tárczákat részletesen tárgyalás alá véve: saját véleményét tárczánként is külön szerkesztett és a költségvetésre átalában is kiterjedő jelentésben terjeszti a képviselőház elé. Erre aztán a képviselőház az előadók meghallgatása mellett ugyan csak előbb átalánosságban és ezután részleteiben a legbelsőbb vita tárgyává teszi a költségvetést. Ezen tárgyalás folyamán a költségvetésben felvett összegeket megváltoztathatják, nagyobbra vagy kisebbre tehetik, sőt egyes összegeket egészen törölhetnek is. De a költségvetést — mint ezt sokan vélik — az államélet kockáztatása nélkül: egészben nem tagadhatják meg. Legalább is a rendes be-

vételek és kiadások, mint az állami élet fentartására szükséges gazdasági javak legkevesebbje: minden körülmények között megszavazandó. Ellenben a rendkívüli kiadások és bevételek, egészben megtagadhatók, a nélkül, hogy ezáltal az államélet kockáztatnék. Így fogják ezt fel Angliában is, honnan a költségvetés intézménye származik.

Ha a költségvetési előirányzat fölött a képviselőház nyilatkozott: annak elfogadott adataiból a pénzügyminiszter *költségvetési törvénytervezetet* szerkeszt s azt *appropriációra* a képviselőház elé terjeszti. Ekkor a vita többé nem a költségvetésben foglalt adatok minősége vagy mennyisége, hanem a felett foly, hogy a már letárgyalt költségvetés végrehajtása, a kormány iránt táplált bizalom vagy bizalmatlanság szerint, a hatalom birtokában levő avagy valamely újra alakítandó más kormányra bízassék. Ezután további tárgyalás céljából a költségvetést a főrendiházhoz teszik át. Ennek a költségvetésre nézve nálunk éppen annyi és olyan jogai vannak, mint a képviselőháznak. Ha az országgyűlés két háza a költségvetésre nézve egymástól eltérő véleménynek adna kifejezést, ekkor az erre okot szolgáltatott költségvetési részleteket úgy a képviselő-, mint a főrendiházban ismételve addig veszik tárgyalás alá, míg az eltéréseket kiegyenlítik. Ha azonban a két ház valamely tétel fölött meg nem egyezne: ekkor az ugyanazon célból mult évben fölvetett összeg marad érvényben. Ha pedig ilyen abban elő nem fordul, akkor a két ajánlatba hozott összeg közül a kisebb elfogadása látszik okszerűnek. Így terjesztik végül a költségvetést az egész országgyűlés által lett elfogadás után, szentesítés céljából a Felség elé.

VIII. FEJEZET. KÖLTSÉGVETÉSI TÖRVÉNY.

65. §. A költségvetési törvény és hitel.

(Előirányzat felosztása, budget-törvény fogalma, a különbség az előirányzat és a törvény között, §-ok egyenként, az utolsó §., értelmezése, költségvetési hitel, saját és más tárczák, a költségvetési hitel terjedelme tartalomban és időben, korlátozás, támogatás, megnyújtás.)

A 62. §-ban láttuk, hogy az előirányzat kiadási és bevételi *főosztályokra*, ezek ismét rendes és rendkívüli *osztályokra*, s a rendkívüli kiadási osztály átmeneti, beruházási *alosztályokra*, s mind ezek tovább fő és alárendelt ágakra, azaz fejezetekre, címekre és

végül az ágak csoportokra oszolnak, melyek ismét tovább rovatokat, alrovatokat és tételeket foglalnak magokban. Már most a *költségvetési törvény* alatt, valamely évi költségvetési előirányzatnak, a törvényhozás által változtatott vagy változatlanul törvényerőre emelt főosztályait, osztályait, alosztályait, fejezeteit, címeit és rovatait kell érteni. Tehát az alrovatok, és a tételek, valamint a további részletezés és indokolás vagy múlt és folyóra vonatkozó egyéb adat, nincs a költségvetési törvényben.

Különben az egész törvényt a különleges részben fejezetek, címek és rovatok szerint tárgyaljuk. Úgy hogy az 1902-iki költségvetési törvény onnan akár össze is állítható. Itt csak azt jegyezzük meg, hogy maga a törvény 7—8. §-ból szokott állni. Az *első* a magyar korona országainak kiadásait: rendes, átmeneti és beruházási, tehát háromösszegre osztva határozza meg. A *második* §-ban az van, hogy az előbbi szakaszban meghatározott összegek, fejezetek, címek és rovatok szerint hogyan oszlanak meg. Más szóval: a második §. előbb a rendes, azután az átmeneti, s végül a beruházási kiadásokat fejezetekre, címekre és rovatokra osztva sorolja fel. A *harmadik* szakasz elmondja, hogy a második szakaszban megajánlott kiadások fedezésére: Magyarország jövedelmei a magyar *állami* költségekre, s Horvát-Szlavonországok beligazgatási szükségletére nézve egyszersmind, Horvát-Szlavonországok bevételei is jelöltetnek ki. Aztán felsorolja előbb a rendes, azután az átmeneti bevételeket fejezetenként, címenként és rovatonként. Tovább a *negyedik* szakasz a második és harmadik szakasz közti különbség, vagyis a költségvetési fölösleg hova fordítása, vagy hiány fedezéséről intézkedik. Az *ötödik* azokra a törvényekre hivatkozik, melyek szerint a harmadik szakaszban felsorolt jövedelmek beszerzendők. A *hatodik* szakaszban az alább tárgyalandó *átruházás* tilalma és az ez alól való kivételek vannak elmondva. Van még néha a budget-törvényben egy-egy szakasz, mely éppen arra az évre, valami más egyébről is intézkedik. De az utolsó szakasz minden esetre azt az intézkedést tartalmazza, hogy a költségvetési törvény *végrehajtása a pénzügyminiszterre* bízatik. Ezt úgy kell érteni, hogy a szükséges pénzüsszegek előállítása végelemzésben a pénzügyminiszter feladata; mert a többi miniszter csak költségvetési hitelt kap.

A 16. §-ból ismerjük általában a hitel fogalmát. Ezzel kapcsolatban *költségvetési* hitel alatt a minisztereknek és az állami számvevőszék elnökének, a költségvetési törvényben adott azt a

felhatalmazást értjük, mely szerint a saját tárcájukat illető állami *bevételek* és *kiadások* fölött a törvények és szabályok értelmében intézkedjenek. A *nem* miniszteri tárczák költségvetési hitele fölött, részint a pénzügy-, részint a belügyminiszter intézkedik. Csak a nyugdíj és a tárcza kölcsönök fölött rendelkezik minden egyes miniszter a reá eső cím erejéig. A költségvetési hitel igénybevételenek az a legfőbb elve, hogy az csak az ott megállapított célokra, a megállapított összegekben és idő alatt használtassék fel. És mégis *tartalom* tekintetében a költségvetési hitel *tágítható*, *de korlátozásoknak* is van alávetve. *Idő* tekintetében pedig néha *megnyújtást* szenved.

66. §. A költségvetési hitel tágítása.

(Valószínűség, valóság, időközi pót- és rendkívüli hitel, származásuk, szándék, számszerű, fedezet, beillesztés, összegek növekedése, előföltételek, ezek hiányában, szak- és pénzügyminiszter, minisztertanács, számvevőszék, sürgősség, túlkiadás, túlbevétel, elő nem irányzottak, hiteltúllépés.)

A költségvetési törvény tudvalevőleg csak valószínűségi számítás. Bármennyire iparkodják a jövő eseményeket meghatározni, a végrehajtás folyamán, tehát *időközben* a gyakorlati élet annak sokszor ellent mond. És pedig úgy a kiadásoknál, mint a bevételeknél. A kiadásoknál ez két alakban történhetik. Vagy nem elég bizonyos célra a budget-törvényben engedélyezett rendes és rendkívüli hitel, vagy pedig hogy valamely célról a budgetben egyáltalán nem gondoskodtak. Mindkét esetén *időközi* hitelekkel lehet segíteni és pedig az elsőt *póthittel*, az utóbbit *rendkívüli hittel*. Az első pótolja a meglevő, de nem elégséges hitelt. Az utóbbit pedig valamely nem várt esemény folytán engedélyezik. Azonban a kormány által kifejezett és a törvényhozás által netán tudomásul vett szándék, még nem engedélyezése az időközi hitelnek, hanem ezt lehetőleg számszerűen megállapítva, külön törvényjavaslatban kell kérni. És rá kell mutatni a megfelelő fedezetre s arra, hogy az ilyen külön *törvényes felhatalmazás alapján* álló időközi hitel-engedélyezés, a budget-törvény keretébe hogyan fog beilleszkedni. Ennek a beilleszkedésnek pedig módja az, hogy az időközi hitel-összegek, a budget-törvény hasonló természetű összegei között, olyan külön új tételeknek tekintetnek, melyekkel a megfelelő budget-osztályok, fejezetek stb. végösszegei növekednek.

Minden időközi hitel engedélyezésének két előfeltétele van.

Az egyik, hogy a törvényhozó testület együtt, vagyis: működésben legyen. A másik, hogy a fedezendő szükség gyakran sürgős természetű, időt engedjen a hitel törvényhozási tárgyalására. Ha ennek a két előfeltételnek akár csak az egyike is hiányzik, avagy a szükséglet jelentéktelenül csekély volta miatt a törvényhozást igénybe venni fölöslegesnek látszik: a szakminiszter *túllépi* a hitelt, vagyis: a pénzügyminiszter előzetes hozzájárulása mellett, a szóban forgó bevételről vagy kiadásról a *minisztertanácsnak*, az állami számvevőszékek hivatalból közölt beleegyezése alapján, sőt halasztást nem tűrő esetekben a nélkül is, rendeletileg *intézkedik*. Az utóbbi esetben erről egyidejűleg úgy az állami számvevőszéket, mint a minisztertanácsot és pénzügyminisztert értesíti. A pénzügyminiszter tudomása azért szükséges, mert ő különben csakis a budget-törvény és nem a törvényhozási vagy rendeleti úton nyitott időközi hitelek végrehajtására is, szükséges pénzt szerzi be. Ha a miniszter intézkedése valamely *elégtelen* költségvetési hitel pótlására irányul: akkor ez *túlkidát* hoz létre. *Túlbevétel* azonban költségvetésileg nincs. Ilyen csak az egyes adó-, illeték- stb. kötelezettekkel szemben esetenként fordulhat elő, s akkor az az adó, illeték stb. törvények és nem a költségvetési hitel szempontja alá esik. A hitel *hiányában* tett miniszteri intézkedés hozhat létre továbbá *elő nem irányzott* kiadásokat és bevételeket. A miniszteri intézkedésből származó mindezek a hiteltúllépések úgy beilleszterdők a budget-törvény keretébe, mintha azok törvényes felhatalmazások volnának, mert azokra nézve a törvényhozás nyilatkozni, illetőleg felmentvényt adhatni a zárószámadások alkalmával fog.

67. §. A költségvetési hitel korlátozása.

(Három, elemi és részleges felosztás, törvény, rendelet, az utóbbi kétféle, részletezés, indokolás, budget-törvény, kötelező volta, személyi járandóságok, revirement, tilos, kivétel, egyes összeg, részletezés, rovat, föltételes, indokolás, hitelkimerülés.)

A költségvetési hitel korlátozása alatt értjük: 1. a hitel-felosztást, 2. részletezéseket és indokolásokat, 3. az átruházás tilalmát.

1. A költségvetési hitel felosztása alatt azt kell érteni, hogy valamint az igazgató és vezérlő hatóságok, az ~~ők~~ elemi és részleges költségvetéseikben, a kormányzó minisztereknek, az állami gazdaság rájuk bízott részének tervezetét mutatták be és ezekből

épült fel a tárczaköltségvetés: úgy midőn a kormányzó miniszterek, a törvényhozástól megkapják a tárczáikra szükséges hitelt, ezt a bemutatott elemi és részleges költségvetéseknek megfelelőleg, az alárendelt hatóságok között fölosztják. És pedig vagy valamely *törvény* által, vagy pedig saját *belátásuk* szerint, meghatározott összegek fölött adnak az illető hatóságoknak, illetőleg a hatóságok mindenkori vezetőinek rendelkezési jogot. Törvény által meghatározott összegek rendszerint csak a megyéket illetik meg. Az állami hatóságok hitelét az előljáró miniszterek, rendeletileg a *hitelfelosztásban* szabják ki. Az utóbbi kétféle módon történik. a) Úgy az igazgató, valamint az olyan központi hatóságoknak, melyek nem miniszteriumok, úgy bevételi, mint kiadási hitelöket *egész évre*, költségvetési rovatonként szabják ki. És ha időközben a kiszabottnál több vagy más (időközi pót- vagy rendkívüli) hitelre van szükségök: ezt az előljáró miniszterektől kérik, kik azt vagy a költségvetési hitelnek a magok számára fentartott részéből, vagy pedig törvényhozási vagy rendeleti úton (65. §.) nyitott új hitelből fogják engedélyezhetni. b) A miniszteriumoknak, illetőleg az ebben rendelkezési joggal személyileg megbízott *főtisztviselőknek*, időnként szokták minisztereik rendeletileg megállapítani, hogy *milyen esetekben* és esetről esetre *mily összeg* erejéig vehetik igénybe a költségvetési hitelt. Ez az összeg az illető főtisztviselő állásához és a miniszternek benne helyezett bizalmához képest, kisebb-nagyobb szokott lenni, a nélkül, hogy ezeknek évi végösszege megállapítva volna.

2. A mint tudjuk, az előirányzatnak alrovatai, tételei, s további személyi és dologi részletezései, valamint az indokolások nincsenek a költségvetési törvénybe foglalva. De ennek mégis oly kiegészítő részét képezik, hogy lényegükben kötelezők; mert a költségvetési hitel csak az ezekben foglaltak tekintetbe vételével használható fel. Ezért más forrásból, más célra vagy más módon (pl. vas- helyett fahidat, utat az előirányzottnál keskenyebbre stb. csináltatni) gazdálkodni, mint a hogy a részletezésekben és indokolásokban tárgyalva van, rendszerint sem bevételeknél, sem kiadásoknál nem szabad. Nevezetesen: nem szabad az előirányzat részletezéseiben felsorolt fizetések és állások rendszerétől eltérni vagy oly kiadásokat tenni, melyek sem a részletezésekben, sem az indokolásokban elő nem fordulnak, még akkor sem, ha azok, a természetüknek megfelelő rovatokon elszámolva; túlkiadást nem is idéznének elő.

3. Míg az országgyűlés a költségvetésnek teljesen az ő akaratától, beleegyezésétől való függés által minél nagyobb befolyást iparkodik gyakorolni az államgazdaságra: addig másfelől épúgy iparkodik a végrehajtó kormányhatalom, legalább a költségvetés határain belül lehető szabad kezet nyerni. Még pedig az által, hogy a költségvetési törvény végrehajtása folyamában, a költségvetés egyik vagy másik osztályánál megtakarított összegeket, a budget-törvény keretében máshol mutatkozó hiány fedezésére fordíthassa, *átruházhassa*. Ez képezi a *revirement* (olv. *rövmah*), vagyis átruházási jogot, melyet nálunk minden évben maga a költségvetési törvény *tilt* meg. Vagyis: annak egyik §-a kimondja, hogy átruházás a kiadásoknak sem fejezet, sem czímei, sem rovatai között nem engedtetik meg. De ugyancsak ennek a szakasznak folytatásakép vannak azután felsorolva, fejezet, cím és rovat szerint az azon évre netán mégis megengedett *kivételek*. Az átruházási tilalom azonban nem terjed ki a budget-törvénynek a részletezésekben foglalt tagozására; mert ezek között lehet átruházni, ha a hitelt maga a budget-törvény, felosztás nélkül egyösszegben állapította meg. Ilyen: egyösszegben való megállapítás minden esetben a budget-törvény minden rovata, a melynek ezért alrovatai és tételei között az *átruházás* közönségesen *elő is fordul*. Csakhogy sem a budgettörvény engedélyén, sem a részletezésen alapuló átruházás nem feltétlen, hanem mindig az előirányzat indokolásában felsorolt körülmények bekövetkezésétől és a hitel különben való kimerülésétől függ. Néha az átruházást a költségvetési évekre is értik. Ilyen azonban nálunk nincs, s a hitelmaradványoknak letéteményes kezelését vagy a költségvetési időszak egy évességét kijátszó más eljárást, a törvény megtiltja.

68. §. A költségvetési hitel megnyujtása.

(Mult és jövő, a megnyujtás okai, jogczím, építkezés, három hónap, hitel fenntartás, utalványozás, új budget, külön felhatalmazás, beszámítás, igazgató hatóságok.)

Megtörténik az is, hogy a költségvetési *évet* kell valamely módon *megnyujtani*; mert 1. vagy a *mulóban levő* költségvetési év alatt, nem lehetett minden abban előfordult gazdasági esetet legombolyítani, vagy pedig 2. a *küszöbön álló* új év költségvetése még törvényerőre nem emelkedett.

1. Az első esetben, a mulóban lévő költségvetési évet kell az új esztendőbe úgy benyújtani, hogy ebben a tavalyról legombolyítatlan maradt ügyeket bevégezni lehessen. Az ilyen ügyek kétfélék. *a)* Vagy olyanok, melyek a költségvetési év 12 hónapja alatt már létrejött munkáról, szállításról, tehát már akkor érvényesen megalkotott *jogról, jogcímről* szólnak, vagy pedig *b)* olyan építkezések, építkezési jelleggel bíró átalakítások és felszerelések, melyek a költségvetési évre voltak szánva, és a melyeket akkor be nem fejezhettek ugyan, de azokat legalább is megrendelték. Az első esetben a költségvetési hitelt még, a költségvetési évet követő három első hónapban, tehát márczius végéig lehet igénybe venni. Az utóbbi esetben pedig a költségvetési hitel még egy, esetleg két évre *köthető le*, helyesebben: igénybe vehetésének joga még addig *tartható fenn*. A költségvetési évnek és hitelnek ily módon való megnyújtása az utalványozásban történik, miért is ennek módozatairól a X. fejezetben szólunk.

2. A küszöbön álló költségvetési év készületlenségét úgy kell érteni, mely szerint máshol is, de főleg nálunk igen sokszor megtörténik, hogy valamely körülmény folytán a budgettörvény, a költségvetési év első napjára még nincsen készen. Ily esetben, hogy egyfelől az államélet követelményének eleget lehessen tenni, másfelől pedig nehogy költségvetés nélkül való kormányzás által törvénysértés követtessék el: a kormány egy külön törvényjavaslatban, a törvényhozástól *külön felhatalmazást* (mert általános felhatalmazás: a költségvetési hitel!) szóról szóra: büntetlenséget (indemnity) kér ahhoz az eljáráshoz, hogy az új budgettörvény életbelépéséig, a mult évi budget keretében, az állami jövedelmeket beszédhesse és a szükségeket fedezhesse. Ez a felhatalmazás azonban még nem terjed ki, a megnyújtandó budgettel megszűnő összegekre. Ha azután az új budgettörvény kihirdettetett: ez azonnal életbe lép, s akkor a mult évi törvény alapján, a folyó évre vitt gazdálkodás eredményeit, az új törvény javára és terhére beszámítják. Ekkor tehát a tavalyi költségvetési törvényt nyújtották bele az új esztendőbe. Ez a külön felhatalmazás rendszerint az igazgató hatóságokra is kiterjed úgy, hogy ezek is valamely költségvetéssel nem bíró új évben, az indemnity alapján, előző évi hitelük keretén belől, külön miniszteri engedély nélkül intézkednek.

69. §. Állami érdekű egyéb költségvetések.

(Közös, szerkesztője, felosztása, bevételei, hiány, quota, kiszámítása, 0/0, Bosznia-Hercegovina, Horvát-Szlavonia, felosztása, fedezet, 0/0, törvényhatósági, ideje, közzététele, felszólalások, visszautasítás, th. városi, különbség, főváros, községi, szerkesztői, helybenhagyó, kivétel, bukás, gyám gondnoki, statutum, alapok, különféleségük.)

Ilyen költségvetések 1. a közös, 2. a Horvát-szlavon, 3. a törvényhatóságok, 4. a községek, 5. a gyám gondnoki és 6. az alapok költségvetése.

1. A 36. §-ban tárgyalt közös ügyeknek költségvetését a közös pénzügyminiszter szerkeszti, s a közös háztartásban az éppen oly helyet foglal, mint a minőt a magyar állam költségvetése ennek gazdaságában elfoglal. Az is a szükségleti és fedezeti, rendes és rendkívüli (s egyéb jelentéktelen) felosztáson kívül, a közös ügyek tartalmát képező négy önálló hatáskörhöz képest, négy fejezetre oszlik, ú. m. 1. kül-, 2. had- és 3. közös pénzügyminiszterium, valamint 4. közös számvevőszék. A fejezetek ismét címekre, ezek kivételesen néha alcímekre és tételekre oszlanak, melyek között átruházás nincs. A közös költségvetés brutto módon van összeállítva; mert a közös háztartásnak nemcsak szükségleti, hanem fedezeti részét is felöleli. Ez utóbbiakhoz tartoznak: a közösügyi alkalmazottak egy részének állásuk után járó adója, valamint a szolgálati díjak, a külügy körében a consulsági jövedelmek, a hadügy körében a lőpor és salétrom egyedárúságból, eladott lovak, fegyverek stb. árából, haszonbérek, intézetekből és alapokból stb. befolyó összegek. Ezeknél a (mintegy 6—7 milliót tevő) bevételeknél sokkal jelentékenyebb a *határvámból* befolyó (mintegy 125 millió) jövedelem, mely ez idő szerint az állami közös háztartásra van szánva. Ezt a két bevételt a közösügyi (mostanság mintegy 321—2 millió) rendes szükségletből levonva: a mutatkozó közös költségvetési hiányt (deficitet) kell Magyarországnak és Ausztriának fedezni. Az ehhez való járulási arány (quota) úgy van megállapítva, hogy a volt határörvidéknek Magyarországhoz lett csatolása fejében, a közös háztartás deficitjéből, egyszer s mindenkorra megállapítottan, először is 2% a magyar kincstárt terheli. Az ennek levonása után fenmaradó összegből azután Magyarország annyit fedez, a mennyit a közte és Ausztria között tíz évről tíz évre újra kötendő szerződés vagy ha ilyen létre nem jönne: a mennyit Ő Felsége megállapít. Ez idő szerint Magyarország a közös szükségletből összesen 34.6% visel.

Ezt az összeget Magyarország saját költségvetésébe felveszi és a befolyó államjövedelmekből közös háztartásnak, havonként a megfelelő összeget rendelkezésre bocsátja. *Bosznia és Hercegovina* fegyveres megszállásának költségei természetesen a közös hadügyminisztérium, a kormányzás költségei pedig, a kormányzással megbízott közös pénzügyminiszter budgetjében nyernek kifejezést. Ezeken kívül vannak vezényleti, igazgatási és foganatosítási költségek, melyeket magoknak a megszállott tartományoknak jövedelmeiből fedeznek és a melyekről szerkesztenek ugyan költségvetést, de ez parlamenti tárgyalás alá és így nyilvánosság elé nem kerül. (Források: 1867:XXII. és XIV., 1872:IV., 1878:XIX., 1887:XXII. t.-cz.)

2. A horvát-szlavon önkormányzatnak (36. §.) meg van a maga megfelelő költségvetése is. Ez azonban a szóban forgó tartományoknak annyira saját belügyök, hogy még zárószámadásukat sem ellenőrzés, hanem csak a magyar állam háztartási statisztikájának kiegészítése céljából terjesztik be a magyar állam számvevőszékéhez. Budgetjéről tehát csak annyit jegyzünk meg, hogy azt a bán kormány a magyar állami költségvetéshez hasonló módon szerkeszti, a zágrábi tartománygyűlés tárgyalja és a Felségnek szentesítése után: a bán és a három önkormányzati ág élén álló felelős osztályfőnök végrehajtja. Szükségleti része a tartománygyűlés, a bán és három önkormányzati ág fejezeteiből áll. Fedezeti részét pedig főleg a magyar állami költségvetésből nyeri; mert a Horvát-Szlavonországban befolyt állami bevételek 44%-a, a magyar állami budget 11. fejezete alatt az említett tartományok önkormányzata költségeinek javára kiadásba van téve. Ezenkívül az önkormányzat egyéb bevételei csak jelentéktelen összeggel járulnak a szükségek fedezéséhez. (Források: 1868:XXX. és 1873:XXXIV. t.-cz.)

3. A 41. §-ban ismertetett törvényhatóságoknak és az 50. §-ban tárgyalt gazdaságaiknak költségvetéseit az alispán, illetőleg a tanács befolyásával, a törvényhatósági számtartóságok szerkesztik, s két héttel az őszi rendes közgyűlés előtt, mely azt tárgyalni fogja, a megyéken közszemlére teszik. A városokon ezenkívül a közgyűlés tagjai között nyomtatásban szét is osztják, hogy így arra az egyes adózók észrevételeiket megtehessék. Ha ilyenek a közgyűlés előtt 5 nappal érkeznek: ezeket megyéken az állandó választmány, törvényhatóságon, városokon a tanács tárgyalja és véleményes jelentés kíséretében a közgyűlés elé terjeszti. Ennek határozata után azok a költségvetéssel együtt a belügyminiszter elé jutnak, ki a költségvetést vagy egy-

szerűen tudomásul veszi, vagy részletesen felülvizsgálja és észrevételeit a megyével közli. Esetleg új költségvetés készítésére utasíthatja. Az utóbbi eset főleg akkor következik be, ha a kapott állami segélyt a megye, nem közigazgatási célokra akarná fordítani; ha továbbá a költségvetés vagy az ezzel kapcsolatos pótdó ellen felszólalásokat adtak be, avagy végül, ha a megye törzsvagyona csunkulna. A *törvényhatóságú városok* tudvalevőleg gazdasági tekintetben a megyéknél belterjesebb önkormányzattal bírnak; mert az állam a községeket általában és így a törvényhatóságú városokat sem segélyezi, hanem ezek összes háztartási költségeiket saját erejükből fedezik. Ezért a törvény (miből jövedelmeiket első sorban merítik) vagyonukról, s az ezzel való gazdálkodásról nemcsak tüzetesen intézkedik, hanem a th. városokat a megyéknél nagyobb önmegadóztatási joggal ruházza fel; mert míg az előbbiek csak némely egyes adók után vethetnek ki bizonyos %-nyi pótdót: addig a városok nemcsak ezek, hanem a közvetett államadók után is, a törvény által nem korlátolt %-okban szabhatnak ki házi adót. A *székes főváros költségvetését* november végéig tartozik a belügyminiszterhez felterjeszteni.

4. A *községek* úgy szerkesztenek költségvetést, mint a városi törvényhatóságok; csak hogy míg a rendezett tanácsú városoknál legtöbbször rendezett számtartóságok vannak és itt ezek szerkesztik a költségvetést: addig az a feladat a nagy- és kisközségeknél a községi jegyzők dolga. Aztán mind e három fajta községnek költségvetését a törvényhatóság közgyűlése hagyja helyben (vagy utasítja vissza), kivéve a szabad királyi, a szepesi és szász városokét (50. §. 3.), melyek gazdasági tekintetben most is a belügyminiszter alatt állnak. Ha a község helytelen gazdálkodás vagy más balsors folytán a vagyonbukás szélére került, saját kérelmére vagy hivatalból is, meghatározott időtartamra gondnokság alá helyezhető. (Források: 1870:XLII., 1872:XXXVI., 1875:III., 1879:XXXVII., 1883:XV., 1886:XXI. és XXII., 1893:IV. és XXXIII. t.-cz.)

5. Az 56. §-ban tárgyalt gyám gondnoki hatóság alatt álló pénzek és egyéb hasonló értékekkel való gazdálkodásról s így az esetleg azokról szerkesztendő költségvetésről, minden hatóság a saját viszonyaihoz képest szabályrendeletben intézkedik. A hatósági számtartóság a gyám gondnoki ügyekben is eljár.

6. Végül költségvetést az alapokról is szerkesztenek az ezekkel gazdálkodók és helybenhagyás céljából minden költségvetést, ahhoz

a más és más hatósághoz kell beterjeszteni, mely annak gazdálkodása felett felügyelni, ellenőrködni hivatva van. És ámbár az alapok költségvetésének szerkesztésénél is az általános elvek nagyjában érvényesülnek, mégis a sokféle alap különböző természetéhez képest, a legváltozatosabb alakzatokkal itt találkozunk. Így, hogy csak egyet említsünk: az útdóalap költségvetését mindig két-két évre kell szerkeszteni.

IX. FEJEZET. KÖZIGAZGATÁSI SZÁMFEJTÉS.

70. §. A közigazgatási segédszolgálat és számfejtés fogalma és alkalmazása.

(Igazságügy, közigazgatás, igazgatás, fokozatok, számtartás szempontja, támogatás, közigazgatási segédszolgálat fogalma, osztályozás, nyilvántartások, kimutatások, kivonatok, közigazgatási számfejtés, kezdeményezés.)

Ezt a kifejezést: *közigazgatás* eddig a 38. §-ban említettük, s annak igazságügyi szempontból ott adott értelmezésén nem is változtatunk. De az igazságügyi közigazgatás, a végrehajtó hatalom által gyakorolt közigazgatásának, csak egy része; mert *közigazgatás* alatt az *egész* végrehajtó hatalom által gyakorolt azt a tevékenységet értjük, melyet az, az *egyéni* fejlődés előremozdítására és akadályainak elhárítására *általában* kifejt. Ezt nem kell összetéveszteni ugyancsak a 38. §-ban *b)* alatt említett *igazgatással* sem; mert míg ez, a végrehajtó hatalomnak csak egy fokozaton való működését jelenti, addig a *közigazgatás* (a bíróságokat és műszakiakat kivéve) úgy az igazgató, mint a vezérlő hatóságok és néha maga a kormányzó miniszter működését is jelenti. Sőt legtágabb értelemben ide számítják a kezelő hivatalok tevékenységét is. A közigazgatásnak ennél a fogalmánál szűkebb annak, a *számtartás* szempontjából való fogalma; mert ebből a szempontból a közigazgatás alatt a *végrehajtó hatalom gyakorlásának azt a részét* értjük, mely (az egyéni fejlődés előmozdításában és akadályai elhárításában) a *költségvetési törvény végrehajtásában* nyilvánul.

Mint a 17., 19., 20. §-ban és az V. fejezetben kifejtettük, a gazdálkodásnál, s így a budget végrehajtásánál, a gazdálkodó kormány és alárendeltjei, a számtartás támogatására vannak utalva. Ezt a támogatást a gazdálkodó (közigazgató) kormány számtartás összes fokozatai és munkálatai által szerzi meg. Mégis ezen munkálatok

közül némely olyan részeket, melyekből rendszerint sem közvetve, sem közvetetlen számadás és számvétel nem lesz, hanem hivatásosan a közigazgatás támogatására szolgálnak, a gyakorlat egy fogalomba: a *közigazgatási segédszolgálatba* foglal össze. Ezek a munkálatok négy csoportba oszthatók: 1. közigazgatási számfejtés; 2. kimutatások szerkesztése; 3. közreműködés a vagyontkezelő hivatalok vizsgálatánál; 4. egyéb munkálatok. Az utóbbiakhoz tartoznak nevezetesen a különféle *nyilvántartások*, és pedig: a költségvetési *hitelről*, a rendszeresített létszámba tartozó nyugdíjképes valamint szervezés, ítélet vagy ideiglenes nyugdíjazás folytán rendelkezés alatt álló *alkalmazottakról*, a vagyontkezelő hivatalok megvizsgálásáról és naplózáratainak *eredményéről*, a havi *pénzmaradványokról*, különféle biztosítékokról, az elszámolandó előlegekről, szerződésekről, különféle adókról, statisztikai adatokról, szabályrendeletekről stb. stb., a mint ezt az egyes gazdasági ágakról szóló részletes utasítások rendelik, s ezekről alább a saját helyeiken, a 3. alattiakról pedig a XIV. fejezetben lesz szó. A két elsőről azonban már most megjegyezzük, hogy azok tulajdonkép csak *módozatai* annak a *támogatásnak*, a melyet a számtartás a gazdálkodásnak nyújt, s melyre az adatokat az összes számtartási munkálatok (s így a 3—4. alattiak is) szolgáltatják. A mi nevezetesen a 2. alattiakat illeti, azok igen sokszor magának a közigazgatási számfejtésnek képezik alkatrészét. Legtöbbször pedig kivonatok a XI. és XVI. fejezetben tárgyalás alá kerülő különféle könyvekből. Tehát *könyvkivonatok*, mely gyűjtő néven a számtartásnak önálló fokozata van, a melyben (XVII. fejezet) a kimutatások is rendszeresen szóba fognak jönni. Úgy hogy most itt, a közigazgatási segédszolgálatból ennek csak legfontosabb része: (a számtartásnak is önálló fokát képező) *közigazgatási számfejtés* kerül tárgyalás alá. Ez alatt pedig értjük a gazdálkodás céljából kibocsátandó közigazgatási rendeletnek, alapul szolgáló *számművelet megvizsgálását* esetleg *megszerkesztését*.

Mely esetekben kell ezt a számtartásnak saját kezdeményezéséből tenni? és melyben az előjáró hatóság felhívása folytán? erre szabályt felállítani nem lehet. Nem követ el hibát a számtartóság, ha legjobb belátása szerint mindazon esetben, midőn a hozzá tartozó gazdasági ágakra nézve mulasztást vagy szabályellenességet vél fölfedezni: ezt saját előjáró hatóságához intézett jelentésben *számszerűleg* kifejti, s a szükségesnek mutakozó intézkedéseket indítványozza. A hatóság feladata aztán a kifejtett alapon intézkedni,

vagy az egészet abbanhagyni. Minden esetre azonban, ha a számtartóságot előljáró hatósága, közigazgatási számfejtés megejtésére felhívja: helyzetéhez és ismeretéhez képest ennek megfelelni tartozik.

71. §. A közigazgatási számfejtés tartalma.

(Felvilágosítás, jogalap, hitel, több, kevesebb, más, mennyiség, mérték, gazdaságosság, beillesztés, hitel, hiánya, más mérték, alá- és mellékrendeltség, torzsalkodás, felelősség, erő és kötelesség.)

A közigazgatási számfejtésnek felvilágosítást kell nyújtania legalább is az iránt, hogy a kérdéses vagyonváltozás 1. a gazdaság *rendszerét* alkotó törvényekben, rendeletekben, szerződésekben stb. bir-e jogalappal? 2. és ha igen: létrejövetelét a *költségvetési* hitel is megengedi-e? mert lehet bevenni *többet* és kiadni kevesebbet, de egyiknél sem *mást*, mint a mi a törvény vagy rendelet által engedélyezett hitelben benne van. 3. Az engedélyezett *hitel* a kiadásoknál nem merült-e ki? elég lesz-e a kívánt célra? nem történt már intézkedés? 4. A vagyonváltozás kimérésére minő *mértéket* kell alkalmazni és ezzel mérve, részletesen és sommásan *mennyit* tesz a tervezett vagyonváltozás? 5. A *gazdaságosság* kérdésére is ki kell terjedni és számszerűleg megállapítani azt a legcsekélyebb kiadást, melylyel a cél elérhető, s azt a minél nagyobb bevételt, a mely egyáltalán joggal remélhető. 6. Végül, hogy a vagyonváltozást a számtartás rendszerébe hogyan kell beilleszteni, hogyan kell elszámolni?

A közigazgatási számfejtés néha nehéz helyzetbe sodorja a számtartóságokat. Nevezetesen akkor, midőn a hatóság által tervezett valamely kiadáshoz *nincs*, vagy *nem* elég a rendelkezésre álló hitel. A számtartóság *ezt* kifejteni kénytelen lévén, és a hatóság úgy fogja fel, hogy a számtartóság a gazdálkodást nem támogatja kellő odaadással. Hasonló a helyzet akkor is, midőn a hatóság a vagyonváltozást más mértékkel kívánja mérni, mint a melyet a számtartóság érvényesen alkalmazhatónak tart.

A számtartóságok első sorban a gazdálkodás és csak másod-sorban lévén az ellenőrködés támogatására hivatva, hatóságaiknak is első sorban *alá-* és csak másodszorban vannak *mellérendelve*. Feltétlenül szükséges tehát, hogy a számtartóság a hatósággal való torzsalkodást őszintén kerüljék. Az ellenkezőt nehéz is a számtartóságokról feltételezni. De minthogy minden helytelenségért, melynél

számtartóság *is közreműködött*, a felelősséget rendszerint egészen a számtartóságokra iparkodnak áthárítani: nem hallgathatjuk el annak kifejezését, hogy a hatóságok szándékainak lehető tiszteletben tartása mellett ugyan, de teljesen tárgyilagos felfogásának kifejtésére, minden számtartóságnak kellő erkölcsi és értelmi erővel birni. Ez a számtartóságoknak úgy a hatóságok mint önmagok iránt való kötelessége.

72. §. Eljárás a közigazgatási számfejtésnél.

(Szabályozatlan, gyakorlat, ügydarabok, vagyonváltozás, példák r. u., felhívás, közvetetlen, kész számművelet, bevételeknél, kiadásoknál, megvizsgálás, megállapítás, záradék, ennek fogalma, előfordulása, megállapítási példa, aláírás, észrevétel, számművelet elkészítése, különféleségek, ehhez kellékek, czélszerű eljárás, nézeteltérés, kifejezése, tervezetek, jogosultságuk.)

Ez az eljárás még most sincs elvi alapokon szabályozva és úgy van, a hogy a gyakorlat azt azóta fejlesztette ki, a mióta belátták, hogy a számtartásnak nemcsak a gazdaság ellenőrzésénél, hanem a gazdaság vitelénél is jó hasznát lehet venni. Éppen ezért ma már minden hatóság köteles azokat az ügydarabokat, melyek (pl. valamely építkezési, felszerelési és egyéb előirányzatokra és számlákra, bérjegyzékekre, adó- és egyéb kivetésekre stb. stb.) általában számműveletekkel egybekötött vagyonváltozás előidézésére vonatkoznak (néha csak látszanak vonatkozni) „véleményadás végett” számtartósághoz küldeni. És pedig *rövid úton* (r. ú.). Ez alatt azt kell érteni, hogy az átküldés nem egy külön írt rendelettel, hanem magára az ügyíratra vezetett felhívással történik. Ebben a felhívásban néha a számtartóság teendőjét tüzetesen megnevezik. Pl., hogy az ügydarabot megvizsgálás, megállapítás, nyilatkozat, jelentés, felvilágosítás, véleményezés, nézeteinek közlése stb. vagy az ügy természetének megfelelő más eljárás céljából küldik oda. A számtartóság teendőjének ez a kijelölése azonban nem szószerinti követést, hanem csak azt igényli, hogy a közvetlen forgó ügyet természetének megfelelő közigazgatási számfejtés alá vegye. Ezért helyesebb is volna a felhívásban mint czélt, általában a közigazgatási számfejtést jelölni meg. Némely hatóságnál olyan gyakorlat is fejlődött ki, hogy a vagyonkezelő hivataloktól, egyes tisztviselőktől, sőt magánfelektől is, a hatóság kikerülésével *közvetetlen* érkeznek ügydarabok a számtartóságokhoz, melyek azokat a közigazgatási számfejtés megejtése után terjesztik fel az illetékes hatóságokhoz.

A számtartóságokhoz érkezett ügyiratban, a kibocsátandó rendeletnek alapul szolgáló számművelet vagy 1. már benne van és csak megvizsgálni kell, vagy pedig 2. el kell készíteni magát a számműveletet. 1. Az, hogy a kérdéses számművelet, vagy ennek legalább egy része magában az ügyiratban készen van: sokszor fordul elő úgy a bevételeknél, mint a kiadásoknál. A *bevételeknél* azért, mert létrejövetelüknek tervezetét, milyenek a különféle kirovások, kiszabások, kivetések stb. az erre illetékes közegek többnyire számszeresen elkészítik. A *kiadásoknál* pedig, mert a kiknek az állami kincstárral szemben követeléseik vannak: azok ezekről *számlát* szoktak bemutatni. Mindkét esetben tehát a készen levő számműveleteket az odavágó törvények, szabályok avagy szerződések alapján meg kell α) vizsgálni és így azt egészben és részleteiben β) megállapítva: *záradékkal* kell ellátni. α) *Megvizsgálás* alatt a számművelet adatainak helyességéről való meggyőződést értjük. a) Ebből a célból a számláknál arra kell ügyelni, hogy szükséges-e, jogos-e a kiadás felszámítása, s hogy nincs-e a felszámítónak arra átalánya, vagy beszámítandó előlege? esetleg a beszerzett tárgyaknak leltárba vétele a számlán igazolva van-e? b) A szerződéses építkezési és felszerelési költségelőirányzatokról, valamint a házilag végzett hasonló munkálatokról és beszerzésekről szóló számlák szerződésekkel, illetőleg hatósági bér- és árjegyzékekkel igazolandók. c) Kereseti kimutatások alapján igényelt részletfizetéseknél a szerződéses kikötéseket, a visszatartandó felülvizsgálati részleteket, s csak a megrendelt és teljesített munkálatokat kell figyelembe venni. Munka- és szállítmánytöbbletek engedélyezésig törlendők. d) A biztosítékos teljesítéseknél arra kell ügyelni, hogy tekintettel az építkezések felülvizsgálatáról és a szállítmányok átvételéről szóló jegyzőkönyvekre, a biztosíték részben vagy egészben mikor adható vissza stb. Más szóval: a számművelet adatait tételről tételre összehasonlítjuk, összemérjük, az azoknak alapul szolgáló törvényben, szabályban, szerződésben stb. foglalt mértékekkel. β) A *megállapítás* pedig abból áll, hogy a helyesnek talált adatokat, feltűnő módon aláhúzzuk, vagy pedig az eredeti számok kétségtelen olvashatóságának fentartása mellett, azokat helyesre kijavítjuk. A mi végül a *záradékot* illeti: ez általában valamely elvégzett számtartósági tárgyalásnak és tárgyalás eredményének, magán a tárgyalt iraton való rövid, hiteles számtartósági kijelentése. Mint azt a számtartás illető fokozatainál látni fogjuk, záradék a közigazgatási számfejtéstől kezdve

bezárólag a könyvelésig mindenütt előfordul s általában mindenütt ugyanez az értelme. Csak a szövege, a számtartási fokozathoz képest más és más. A közigazgatási számfejtésnél alkalmazott záradékot: *megállapításnak* nevezik, s pl. így hangozhatik: ezt a számlát a székes főváros számtartósága megvizsgálta, s a kiérdemelt összeget a felszámított 428 K 93 f helyett háromszázhatvanhét (367) K 52 f-ben állapítja meg. Budapest, 1902. márczius 15. Ezt végül aláírják a számtartóságnak a tárgyalást végzett tagja és ennek szolgálati előljárója, ki a tárgyaló tisztviselő által módosított tételek helyességét kivétel nélkül egyenként, a többieket kémpróbák útján vizsgálja és állapítja meg, s a ki az általa megvizsgált tételek helyességét aláírásával igazolja. A hitelességhez tartozik, hogy az aláírásoknál még a számtartóság pecsétjét is odanyomják. Ha a számtartóságnak a záradékon kívül álló észrevételei vannak: ezeket a számműveletet felterjesztő jelentésében mondja el. 2. Igen sok esetben azonban a tervezett rendelet számművelete nincs kidolgozva, hanem ezt alapjától kezdve a számtartóságnak kell *elkészíteni*. Az ilyen esetek oly különfélék, hogy ezekre szabályt felállítani nem lehet. A bevételeknél állhatnak: a különféle adók kivetésének, az illetékek kiszabásának, a kiadásoknál: a kölcsönöknek törlesztési tervezeteinek, mindenféle kiszámításoknak, kimutatásoknak stb. elkészítéséből. Mindezeknél az illető bevételi és kiadási törvényeknek, szabályoknak, és ezek számtartásának ismeretére, a gyakorlati számtan (3. és 8. §.) ügyes alkalmazására, s végül ezekből kifolyólag, a tervezett közigazgatási intézkedés számszeres tartalmának világos előadására, megfogalmazására van szükség. Legcélszerűbb, ha az ügydarab tárgyalásával megbízott tisztviselő, mindenekelőtt magát az ügydarab iktatmányát, s ennek elő- és kapcsolt iratait, mellékleteit tanulmányozza. Ezután a számtartóság birtokában lévő idevágó feljegyzéseket teszi tanulmánya tárgyává, s összehasonlítja az iratok tartalmával. Ekkép a szóban forgó ügy mibenlétéről, céljáról, a körülmények és viszonyok alapos és beható tanulmányozása által, saját értelmi világában képet alkot, véleményt, meggyőződést szerez, s erről a fennálló törvényekre, rendeletekre, szabályokra, utasításokra, szerződésekre, határozatokra, tarifákra vagy hasonló korábbi esetekre való hivatkozással, mindenkor tárgyilagosan szerkesztett jelentést tesz.

Ha az alárendelt tisztviselőben az ügy tárgyalása folytán olyan vélemény érlelődik meg, melynek előljárói részéről való

elfogadása iránt előre nem bizonyos, közli azt ezekkel, s utasításukat kéri ki. Ha a nyert utasítást a maga részéről is helyesnek tartja, s így magáévá teszi: az ügydarabot ennek értelmében intézi el. Ellenkező esetben, tartozik ugyan az ügydarabot a nyert utasítás értelmében dolgozni ki, de ebben nem saját véleménye nyervén kifejezést, csak a kidolgozásért, s nem az elintézés lényegéért is felelős. Ezt magán a fogalmazványon is kifejezheti, ha megjegyzi, hogy kinek utasítása szerint járt el. Ha az indokolásnál nagyobb mérvű számadatok csoportosítására volna szükség, ezek a jelentéshez mint külön kimutatások (70. §.) csatolandók. A számtartóságoktól gyakran nemcsak közigazgatási számfejtést, hanem ez ebből folyó rendeleteknek, utalványoknak, átiratoknak stb. elkészítését is kívánják. Ez csak azon esetekben jogos, midőn a szóban forgó vagyonszállítás minden kétséget kizárólag tiszta és világos (liquid). Ily esetben, munkakímélés céljából, a számtartóságok mintegy a közigazgatási számfejtés helyett készítik el magát az intézkedés tervezetét. Ha azonban a számtartóságnak aggályai vannak: ekkor jelentését úgy iparkodik szerkeszteni, hogy ennek ne csak tartalma, hanem szövege is a kiadandó rendeletbe átvehető legyen.

73. §. A közigazgatási számfejtés tárgyai és osztályozásuk.

(Általában, bevételek, különleges rész, előkészítés, kiadások, szolgálatiak, személyiek, dologiak, szolgálatba lépéskor és alatt, bevégezése után, változó, állandó.)

A közigazgatási számfejtésnek általában minden bevétel és kiadás tárgyát képezi. Csakhogy a *bevételeknek* rendszerint ágazatokként, megvannak a magok *különleges* törvényeik és szabályaik. Ezekben az ágazatokban tehát a közigazgatási számfejtést is, ezen különleges törvények és szabályok szerint kell megejteni. Azért ezeket, a mennyiben a számtartás igényli és terünk megengedi, a különleges részben fogjuk tárgyalni. Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy ezeknél is a kibocsátandó (X. fejezet) rendeletek minden számszeres előkészítése, a közigazgatási számfejtés fogalma alá tartozik.

A *kiadások* számfejtésére vonatkozó törvényeket, szabályokat sem lehet mind általánosítani. De lehet a kiadásoknak mégis egy olyan nagy csoportját megkülönböztetni, melyben bizonyos fokig *általános szabályok uralkodnak*. Ez a *közszolgálattal* járó kiadások

csoportja; mert az állam alkalmazottjait nemcsak, *midőn szolgálatába fölveszi* és ebben nekik az előhaladásra tért, nyit hanem később is, *a szolgálatuk alatt*, sőt ennek befejezése *után* is bizonyos körülmények között különféle *illetményekben* részesíti. Mindezeknek az illetményeknek körében meg lehet és meg kell különböztetni: 1. közszolgálatba lépésnek és abban az előhaladásnak közigazgatási számfejtési munkálatait; 2. továbbá a szolgálat tartama alatt és 3. a szolgálat után való illetményeket. A 2. alatti illetmények aztán újból lehetnek *a)* személyiek és *b)* dologiak. A *személyi* illetmények személyes szolgálatok fejében és pedig *α)* vagy állandó szolgálatokért mint *állandó* illetmények, vagy pedig *β)* kivételes szolgálatokért, mint *változó* illetmények járnak. A közszolgálattal járó *dologi* illetményeket az állami alkalmazottak olyan költségek fejében kapják, a melyeket azok az állam helyett a sajátjukból fedeznek. Mindezeknek az illetményeknek a kiméréséhez szükséges adatoknak, meghatározott módozatok szerint összeállítása, megvizsgálása, rendezése és helyesbitése: mind a számtartóságok által történik. S mindezek a munkálatok tehát a közigazgatási számfejtésnek képezik egy-egy változatát. Foglalkozzunk velök egyenként.

74. §. Közszolgálatba lépés és előhaladás abban.

(Kinevezés, választás, hatóság, feltételek, honpolgárság, erkölcs, jog, életkor, minimum, maximum, kivételek, közigazgatási képzettség, általában, jegyzők, polgármester, számtartóságok, iroda, kegyelem, nők, szolgák, altisztek jogai, rangsorozatok, szolgálatban állók és nem állók, fizetési osztályok, 1—11, véglegesek, ideiglenesek, osztályzás, létszám, rang, ebben sorrend, cím, jelleg, önkormányzatnál levők, ezek sorrendje, alkalmasok, nem alkalmasok. Módjai, egyik osztályból másikba, fokozatból fokozatba, rangsor, érdemesség, fokozat, fegyelmi, ennek hatása, rangsorozat, állománykönyv, tartalma.)

Közszolgálatba kinevezés és választás útján lehet jutni. Mielőtt az illetékes hatóság, a hozzá ebből a célból beérkezett folyamodványok fölött határozná, azokat a betöltendő állásra vonatkozó adatok megvizsgálása és a *rangsorozatnak* nevezett *kimutatás* összeállítása, esetleg észrevételeinek megtétele és az egészről való jelentés, más szóval: közigazgatási számfejtés céljából a számtartóságoknak adja ki. Hogy ebben a számtartóságok helyesen járassanak el, ismerniök kell mindazokat az általános feltételeket és körülményeket, melyektől a kinevezés és választás függ, vagy a melyek ezeket előnyösen vagy hátrányosan befolyásolhatják. Az önmagától

értetődő magyar *honpolgárságon*, *erkölcsi* és *jogi* kifogástalanságon kívül, azok főleg három csoportra oszthatók: 1. a közszolgálatba való lépésre alkalmas életkor és 2. képzettség, valamint 3. az illetőnek eddigi közszolgálatai.

1. Az életkor minimuma, melylyel közszolgálatba lépni lehet, a 18. életévben van meghatározva. A maximum 40 év. Kivételt csak a nyugdíjazott állapotból kinevezettek, valamint azok képeznek, kik korengedélyben részesülnek. Az alább tárgyalandó katonaltisztek azonban 45 éves korukig léphetnek közszolgálatba.

2. A vezérlő és igazgató hatóságoknál, a *közigazgatási* tisztviselőnek képzettségükről legalább is azt kell igazolniok, hogy az *állami*, néhol e helyett: a *jogi* tudományokból az állami vizsgálatot kiállották. A *községi hatóságoknál* csak a rendezett tanácsú városok polgármesterei vunnak magasabb képzettségre: az államtudományi államvizsgára kötelezve. A *községi jegyzőséghez* közép- vagy ennek megfelelő más iskolai nyolcz osztály után, egy évi jegyzői vagy más közigazgatási gyakorlat és jegyzői vizsga kell. Igazságügyi hatóságoknál rendszerint ügyvédi vagy bírói, ügyészségeknél ügyvédi vizsgát kívánnak. Tankerületi, orvosi, műszaki, bányászati, erdészeti, posta-, táviró, levéltári és tengerészeti *hatóságoknál* rendszeren főiskolai *szakképzettséget*, néhol ezek helyett államtudományi képzettséget fogadnak el. Tanfelügyelőknél és tollnokoknál a néptanítói, a levéltárt és a különféle *vagyont kezelő*, valamint *számtartó* tisztviselőknél legalább is egész középiskolai képzettséget kívánnak. Az *irodát* kezelőknél csak közép- vagy ennek megfelelő szakiskolai négy osztály is elég. Valamennyinél még az egyes szakoknak megfelelő elméleti és gyakorlati vizsgák vannak. Így nevezetesen a mindenféle számtartóságoknál: a már előbb is tárgyalt *számtartási államvizsga*. Vannak azután olyan esetek is, midőn valamely vizsga bizonyos hivatali állásnak nem képezi előfeltételét, hanem csak a különben egyenlők között előnyt biztosít arra. Ilyen az orvostudor-ság a csak sebészeklevéllel szemben, vagy a *számtartási államvizsga minden vagyonkezelői* állásnál. Az egyes miniszterek fel vannak hatalmazva, hogy a szolgálat érdekében a szakirodalom vagy a gyakorlat terén kitűnő egyénekre nézve, a képzettség alaki hiányától: a vizsgáktól való felmentést Ő Felségénél kieszközölhessék. Mind ez a qualificatio a férfi tisztviselőkre vonatkozik. A közszolgálatba lépő nőszemélyektől, altisztektől és szolgáktól megkívánt képzettség csak egyes ágazatokban van meghatározva. Egyedül a

12 évig s e közben legalább 8-ig altiszti minőségben szolgált, avagy a szolgálati idő tartamára való tekintet nélkül, ellenség előtt vagy közbiztonsági szolgálatban további fegyveres szolgálatra alkalmatlanná vált, de különben egészséges egyénekre van kimondva, hogy hivatalsszolgai és altiszti állásokra nemcsak képzettek, hanem mások felett azokra előnnyel bírnak. Sőt még az alsóbb rendű tisztviselői állások betöltésénél is, ha *már* alkalmazásban lévő vagy nyugdíjazott alkalmas egyén nem találkozónék: az említett altiszteknek más pályázók felett előnyt kell adni.

3. A közszolgálati érdemek az u. n. *rangsorozatban* nyernek kifejezést és ennek készítésénél a jelentkezőket legelőbb is két csoportra kell osztani. Olyanokra, a kik a bemutatott okmányok szerint az állásra alkalmas életkorral és képzettséggel bírnak és olyanokra, a kik nem bírnak. Az utóbbiakra alább visszatérünk. A törvényes képzettségűeket azután *az államnál* újból két csoportra osztják, a szerint, a mint *állami szolgálatban* a) *állanak* vagy b) *nem állanak*. a) Az állami szolgálatban állók a gyakornokok kivételével, egymás között *fizetési osztályok* és ezeken belül végleges vagy ideiglenes minőségük és ismét ezeken belül rangjuk szerint sorakoznak. Az állami tisztviselők *fizetési osztályának* száma tizenegy. Az *elsőben* a miniszterelnök van. A *másodikban* vannak a miniszterek, az állami számvevőszék, a közigazgatási bíróság elnöke és a Curia elnöke. A *harmadikba* az államtitkárok, az állami számvevőszék alelnöke, a Curia másodelnöke, a fumei kormányzó, a közigazgatási bíróság másodelnöke és a táborszernagyok (lovassági tábornokok) tartoznak. A *negyedikben* vannak a közigazgatási bíróság tanácselnökei, a Curia tanácselnökei, a királyi ítélő táblák elnökei, a koronaügyész és az altábornagyok. Az *ötödikbe* tartoznak az udvari, a miniszteri és állami számvevőszéki tanácsosok, curiai és közigazgatási bírák, kincstári jogügyi igazgató, főügyészek, s a honvédelmi számtartóság igazgatója és a vezérőrnagyok, királyi táblai tanácselnökök, budapesti rendőrfőkapitány. *Hatodikban* vannak: a miniszteri és számvevőszéki osztálytanácsosok, egyetemi és műegyetemi rendes tanárok, a kir. tanácsosok, fővárosi adófelügyelő, az állami vasgyárak központi igazgatója, a bányakapitányok egy része, országos állattenyésztési főfelügyelő, országos meteorologiai és földmágnességi központi intézet igazgatója, a földtani intézeti az államnyomdai igazgató, a jog-, bánya-, erdő- és pénzügyi főtanácsosok, a központi állampénztári, fővám-, posta-, erdő-, jószágigazgató; a miniszteri számtartóság igazgatója és

némely főnöke, az ezredesek stb. A *hetedikbe* tartoznak a miniszteri és számvevőszéki titkárok, az egyetemi és műegyetemi rendkívüli tanárok, a miniszteri számtartóságok némely főnöke, a jog-, bánya-, erdő-, posta-, műszaki és pénzügyi tanácsosok, pénzügyőri főfelügyelő, dohánygyári igazgató, dohánybeváltó felügyelő, a bányakapitányok egy része, a budapesti államhidak felügyelője, tengerhajózási főfelügyelő, vasuti és folyamhajózási főfelügyelő, zálogházi igazgató, országos tejgazdasági felügyelő, jószágfelügyelő, erdőfelügyelő, központi szőlészeti és borászati főfelügyelő, a földtani intézet főgeológusai a fővegyészeti, némely régibb törvényszéki és járásbíró, királyi ügyész, tanfelügyelő, gimnáziumi, reáliskolai, felsőbb leányiskolai, tanító- és tanítóképző-intézeti igazgató; az alezredesek stb. A *nyolczadikba* tartoznak: miniszteri segédtitkár; számtanácsos és számvevőszéki számvizsgáló; bányafőbiztos, bányafőmérnök, államépítészeti főmérnök, kulturmérnöki főmérnök, iroda főigazgatók, különféle igazgatósági titkárok, legtöbb törvényszéki és járásbíró, ügyészek, állampénztári pénztáros és ellenőr, pénzügyőri felügyelő, vadászfelügyelő, erdő-alfelügyelő, erdőmester, hajózási felügyelő, kereskedelmi muzeumi iparfelügyelő és főfelügyelő, vasuti és folyamhajózási biztos, kincstár ügyész, fővámszedő és vámfőellenőr, központi dohányárúraktári gondnok, középiskolai igazgatók és régibb tanárok, őrnagyok stb. A *kilenczedikbe* jönnek: miniszteri, királyi táblai, főügyészségi, jogügyi és orsz. levéltári fogalmazó; aljárásbíró, királyi és kincstári alügyész; különféle igazgatósági segédtitkárok, számvizsgáló, számvevőszéki számellenőr, legtöbb adóhivatali pénztáros, sótárnok, dohányárúraktári kezelő, központi bélyegraktári gondnok és ellenőr, bányamérnök, bányafőorvos, államépítészeti mérnök, főerdész, ispán, méhészeti felügyelő, a századosok, pénzügyőri főbiztosok, bányabiztosok stb. A *tizedikben vannak*: miniszteri, jogügyi, postatakarékpénztári, királyi táblai, rendőrségi segédfogalmazó; pénzügyi, dohányjövedéki és postatáviró fogalmazó; bírósági jegyző; számellenőr; gazdasági ellenőr; államszámvevőszéki számtiszt; legtöbb adóhivatali ellenőr, dohányárúraktári ellenőr, sójövedéki ellenőr, kereskedelmi muzeumi felügyelő, pénzügyőri biztos, bányaesküdt, bányorvos, útmester, erdész, méhészmester, fatenyésztési felügyelő, főhadnagy stb. Végül az *utolsó*, vagyis *tizenegyedik* fizetési osztályban állnak: számtiszt; pénztári segédtsiszt; adótiszt; mindenféle hivaltiszt, iroda- és segédtsiszt, kezelő, sójövedéki mázsatiszt, irnok, tollnok, hadnagy stb. Az *ugyanazon* fizetési osztályba tartozók aztán,

újból két csoportra oszlanak a szerint, a mint *véglegesen* vagy *ideiglenesen* vannak kinevezve. Az *ideiglenes* tisztviselők kétfélék lehetnek. Vagy bizonyos fizetési osztályokban, bizonyos számú állás ideiglenesen van rendszeresítve, a melyből a végleges állásokba csak akkor juthatni, ha ilyenek megüresednek; vagy pedig véglegesen rendszeresített állásra egyeseket próbaszolgálatra vagy valamely pótolható hiány (vizsga stb.) miatt ideiglenesen neveznek ki. Ezek létszáma, a végleges minőségben kinevezetteké után következik. A véglegesek és ideiglenesek egymás közt személyes rangjuk szerint sorakoznak. A *rang* a tisztviselőnek hasonló minőségű tisztársai *létszámában* elfoglalt helyét jelenti. Létszám alatt pedig a hasonló minőségű tisztviselők összességét kell érteni. A rangsort az Ő Felsége által kinevezettekénél a legfelső elhatározásnak, más kinevezéseknél a kinevezési okirat keltének napja határozza meg. Az *elsőséget* azok között, kik ugyanegy napon neveztettek ki, ha már előbb is államszolgálatban és egy létszámban voltak, a kinevezés előtt közvetlenül elfoglalt rangsor adja meg. Ha pedig különböző létszámban voltak, első sorban a kinevezés előtt közvetlenül elfoglalt fizetési osztály; ennek egyenlősége esetében, az ugyanebben eltöltött hosszabb szolgálati idő, és ha az is egyenlő volna, a nyugdíjba beszámítható hosszabb szolgálati idő, vagy végül, ha ez is egyenlő találna lenni: akkor a kinevezés sorrendje dönt. Akkor is, ha mind olyanok neveztetnek ki, a kik a kinevezést közvetlenül megelőzőleg, államszolgálatban nem voltak: a kinevezés sorrendje állapítja meg a rangsort. Ha már előbb is államszolgálatban állók és nem állók együtt neveztetnek ki, az előbbieket rangban megelőzik az utóbbiakat. A valóságos állásúak fizetési osztályainál, magasabb állás *címével* és *jellegével* bírók, vagy a tisztán csak *tiszteletbeli* állások, az ezen állással járó illetményeket kivéve, a különben megillető minden előnyben részesülnek. A *cím* önmagában semmi előnnyel sem jár.

b) A nem állami szolgálatban állókat ismét fel kell osztani a törvényhatósági és a községi önkormányzat szolgálatában állókra és *nem* állókra. Ha az *önkormányzat* szolgálatában állók életkora és képzettsége különben a követelményeknek megfelel: akkor az állami szolgálatban állók után ezek is felsorolandók. És pedig, mert ezek között fizetési osztályok nincsenek, az ugyanazon *hatáskörrel* bírók idősbbségük sorrendje szerint egymásután. Ezek után betűrendben fel kell sorolni, a közszolgalatban ugyan sehol nem álló, de koruk és képzettségükönél *alkalmas* egyéneket. Végül pedig a két utóbbi

körülmény egyike vagy másika, avagy mindketteje miatt tekintetbe nem jövőket kell felemlíteni.

Az állami és más közszolgálatban *előhaladni* vagy *kinevezés* és *választás* vagy pedig *előléptetés* útján lehet. Az alsóbb fizetési osztályból a magasabba, rendszerint kinevezés vagy választás útján, ugyanazon fizetési osztálynak (a 84. §-ban tárgyalandó) különböző fizetési fokozatai között pedig, a magasabba fokozatos előléptetés útján jut a tisztviselő. A fokozatos előléptetés azon rangsor szerint történik, a melyet a tisztviselő a vele egy létszámba tartozók között elfoglalt. A kinevezésnél a rangsor mellett a szakképzettség, érdemesség és alkalmazhatóság a döntő. A kinevezés rendszerint az illető fizetési osztály legalsó fizetési fokozatába való sorozással történik. Különös szolgálati érdekből kivételesen, a minisztertanács hozzájárulásával magasabb fizetési fokozatba is történhetik kinevezés. Ha az előléptetésre sorszerint jogosult ellen fegyelmi eljárás van folyamatban: előléptetését az eljárás jogerős befejezéséig függőben kell tartani. Ha pedig időközben a magasabb fizetési fokozatban több állás üresedik meg: ezekre a fegyelmi eljárás alatt levő után következők lépnek elő. De ezzel az előbbi meg nem előzik; mert ha ez a fegyelmi eljárás végén büntetés alá nem, vagy csak olyan alá esik, a mely a fokozatos előléptetés megvonásánál enyhébb: részére a magasabb fizetést attól a naptól kell utalványozni, a melytől kezdve az öt rangsor szerint, fegyelmi vizsgálat nélkül eredetileg megillette volna. Mindezekből az látszik, hogy ha a megüresedett állásokat nem pályázat útján töltik be (a mely esetben az előbbi §-ban előadottak szerint kell a rangsorozatot elkészíteni), hanem azokat a hatóság kebelében már alkalmazottak közül, előléptetés, kinevezés vagy választás útján akarják betölteni: ebben az esetben a számtartóság vagy meghatározott időközökben, vagy a hatóság felhívására esetről esetre, *rangsorozatot* szerkeszt és terjeszt be a hatósághoz. Ezt pedig a számtartóság csak úgy teheti, ha az állami alkalmazottaknak tanulmányaikról, fizetési osztályaikról végleges vagy ideiglenes minőségükről, különféle kinevezésükről, előléptetésükről valamelyes *nyilvántartást* vezet. Ez történik az ú. n. *állománykönyvekben* (a közig. segédszolgálat egy része). Ezekben az alkalmazottaknak még minden olyan személyi és családi viszonyait nyilvántartják, melyek számukra jogokat és kötelességeket állapítanak meg, előnyt biztosítanak vagy hátrányt okoznak. Például az életkor, nyelvismeret, szolgálati kitüntetések esetleg büntetések, a család tagjainak száma stb. Ebből

a czélból az ilyen adatokat vagy saját érdekükben az alkalmazottak maguk, vagy pedig a szolgálat érdekében hatóságok közlik a szám-tartóságokkal.

Források: Szolgálati szabályzat. Kiadja a m. k. p. ü. miniszterium 1896. és 1883. I., 1893, IV., 1897: XX. t.-cz.

75. §. Illetmények a közszolgálat tartama alatt.

(Állandók, segélydíj, osztályozásuk, fizetés, osztályok és fokozatok szerint, létszám, lejárát, altisztek, szolgák, büntetés, lakáspénz, osztályozás, főváros és külföld, pótlékok, osztályozás, anyagjárandóság, válság, napidíjasok, gondozók, önkormányzat, változók, utazás, gazdaságos, gőzhajó, vasút, málha, bérkocsi, fuvarpénz, emelt, mérsékelt, egyéb felszámítások, helyben, előleg, számla, két hét, $\frac{1}{4}$ év, napló, költözködés, család, eseléd, málha, kocsin, butor, rendelkezés alattiak, napidíj, fokozataik, gyakornokok, díjnokok, szolgák, félnap, mérsékelt, díjak, átalány, felosztása, önkormányzat, dologiak, jutalék, fiz. előleg esete, segély oka, helyettesítés, rendelkezés alatt, kedvezményes év, felfüggesztés, önkormányzat.)

A 73. §-ban foglalt felosztás után tudnunk kell még, hogy a személyes *állandó* illetmények 1. a segélydíjakra, 2. a fizetésekre, 3. a lakpénzekre, 4. a személyes pótlékokra, 5. az anyag járandóságokra és 6. a napidíjasok illetményeire oszlnak. 1. A gyakornokok állami tisztviselők ugyan, de fizetési osztályba nem tartoznak, s ezért rendszerint fizetésük nincs, hanem vagy csak *segélydíjuk* van, vagy éppen semmi *állandó* illetményben nem részesülnek. A segélydíj a megkivánt fő-, közép- vagy ennél kevesebb iskolai tanulmányokhoz mérten évi öt, négy és háromszáz forint. 2. Minden tisztviselőt *fizetési* osztályának megfelelő fizetés és lakpénz illeti meg. Az 5—11. fizetési osztályba sorozottak fizetéséről és lakpénzéről alább közlünk egy kimutatást, megjegyezvén, hogy a magasabb díjosztályban lévők fizetése tizenkét, a Curia és közigazgatási bíróság elnökeié tizenhat és a minisztereké huszonnégyezer korona. Az egy létszámba tartozó állások fizetési osztályok különböző fokozatai, egymás között egyenlően oszlnak meg. Ha azonban az állások összes száma egyenlően fel nem osztható, a fölös számú állásokat arányosan a magasabb fizetési fokozatokba kell sorozni. Kivételek nevezetesen az igazság- és közoktatásügy körében fordulnak elő. Minden tisztviselőt a fizetési osztályában rendszeresített, különböző fizetések közül az illeti meg, mely a vele egy létszámba tartozó tisztviselők között elfoglalt rangsorának megfelel. Ha a kinevezés és az állás elfoglalás, a hónap első felében történik, akkor a fizetés a hónap közepétől, különben

pedig a következő hónap elsejétől jár; előléptetés esetén pedig, a betöltött állás megüresedését követő, naptári negyedév első napjától kezdve: mindig előleges havi részletekben. Ha azonban valaki állását magánügyei miatt a fizetés lejártának napjáig nem foglalja el: a kinevezés idejéül az állás tényleges elfoglalását kell tekinteni. A bíróságokra nézve kivételek vannak. Az altisztek évi fizetése egyezer, kilencszáz és nyolczszáz korona. A hivatalszolgáké nyolczszáz, hétszáz, hatszáz és ötszáz. Az altisztek és szolgák létszámában is van fokozatos előléptetés, de ezeknél nemcsak a kinevezés idősbbsége, hanem az érdemesség és alkalmazhatóság is irányadó. Valakinek tiszti fizetése csak fegyelmi büntetés esetében szállítható le.

Fizetési osztály	Fizetési fokozat	Fizetés koronákban	L a k p é n z k o r o n á k b a n			
			Budapest, Fiumében és magyar korona országain kívül fekvő állomáshelyen	Az I—III. katonai lakbér-osztályzatokba sorozott állomás-helyeken	A IV—VI. katonai lakbér-osztályzatokba sorozott állomás-helyeken	A VII—X. katonai lakbér-osztályzatokba sorozott állomás-helyeken
V.	1.	10000				
	2.	8000	2000	1400	1200	1000
VI.	1.	6000				
	2.	5000	1600	1120	960	800
VII.	1.	4800				
	2.	4400				
	3.	4000	1200	840	720	600
VIII.	1.	3600				
	2.	3200				
	3.	2800	1000	700	600	500
IX.	1.	2600				
	2.	2400				
	3.	2200	800	560	480	400
X.	1.	2000				
	2.	1800				
	3.	1600	700	490	420	350
XI.	1.	1400				
	2.	1200				
	3.	1000	600	420	360	300

3. A lakáspénzről megjegyezzük, hogy a katonai lakbérosztályokba be nem osztott helységeket is, az előbb idézett kimutatás

2—4-ik osztályába, a házbérvallomások alapján beosztják és azokat az egyik osztályból a másikba csak a költségvetésben lehet át-helyezni. A természetben adott lakást élvezők lakáspénzt nem kapnak. Ha a kinevezett vagy áthelyezettnek bármely okból lakáspénze nem volt, ez neki a következő hónap elsejétől, különben az utolsó lakbérnegyedre következő hó első napjától évnegyedes előleges részletekben jár. A bíróságokra itt is kivételek vannak. A Budapestén és a magyar állam határain kívül állomásozó tisztviselőknek, ha nőtlenek legalább egyezerkétszáz, ha nők egyezernégyszáz korona fizetéssel kell birniok. Ellenkező esetben a hiányzó összeg erejéig több lakáspénzt kapnak. Az altisztek és szolgák lakáspénze évi kétszáznegyven, kétszáz, egyszáznegyven, egyszázhusz és egyszáz koronát tesz. 4. A *pótlékok* nagyon különböző természetűek. a) Vannak olyanok, melyek fizetés jellegével birnak és az alapfizetés emelésével sem szűnnek meg. Ezeket *korpótlékoknak* is mondják. b) Ellenben a fizetés jellegével bíró némely személyes pótlék csak addig jár, míg az illető azt fizetésül megkapja. c) Más pótlékok pedig fizetés jellegével nem birnak, de addig járnak, míg az illető azt fizetésül megkapja. d) Némely pótlékok fizetés jellegével sem birnak, csak bizonyos működési körhöz vagy helyhez vannak kötve. 5. Némely gazdasági ágazatban állandó illetményekhez tartoznak még bizonyos *anyagjárándóságok*. Ilyenek: bizonyos mennyiségű fa, só, gabona, bor, sör, világítás; földek használata, eladási és jövedelmi százalék, a szolgák bérruhája stb. Mindezek a jogosított-nak attól a naptól kezdve járnak, a melytől a fizetés jár és pedig havi, évnegyedi vagy évi összegekben, a gazdasági viszonyok természetéhez képest. Ezeket a járandóságokat a jogosított-nak lakására is kell szállítani, ha csak értök nem inkább készpénz váltság-összeget vesz igénybe, melyet az azon vidéki piaczi árak szerint kell számítani. 6. *Napidíjasoknak* az olyan alkalmazottakat nevezzük, kik rendszerint valamely kisebb tisztviselői munkakört nem kinevezés, hanem csak felvétel útján felmondhatás mellett töltenek be; kiknek illetményeik kiszabásánál az időt nem az évvel, hanem csak napról napra mérik, s kikből idővel azután rendszerint tisztviselők is lesznek. A napidíj vidéken egy korona 60 fillértől, a fővárosban két koronától elkezdve, hat-nyolcz koronára is felrúg. Ügyeiket minden hatóságnál és nagyobb hivatalnál külön három tagú bizottság gondozza. Minden önkormányzó hatóság alkalmazottjainak állandó személyes illetményét, szabályrendeletileg saját viszonyaihoz és

körülményeihez képest állapítja meg. Ezek tárgyalásába tehát itt nem bocsátkozhatunk, hanem csak annyit jegyzünk meg, hogy rendszerint azok is az államiakhoz hasonló illetményekkel szoktak birni.

Szolgálati *változó* illetmények 1. jutalom, 2. fizetési előleg, 3. pénzsegély, 4. helyettesítési díj, 5. a kedvezményi év és 6. az élelmezési illetmény: 1. A ki hivatása körén túl valamely rendkívüli szolgálatot tesz: *jutalomban* részesül. Ez kétféle: *a)* rendkívüli, midőn egyeseknek azt a hatóság belátása szerint adja és *b)* rendes vagyis helyesebben: *jutalék*, midőn az előre meghatározott esetekben és mértékben osztalékul kijár. 2. A ki szolgálatát kifogástalanul végzi és hitelesen igazolja, hogy önhibáján kívül háztartásával szorult helyzetbe jutott: *fizetési előleget* kaphat. Ezalatt a fizetésnek legfeljebb három havi összegéig terjedő, kamat nélkül adott olyan kölcsönt kell érteni, melyet a felvevőnek fizetéséből azután legtovább három év alatt havi részletekben levonnak. 3. A kinek szorult helyzetén a fizetési előleg sem segít, az (többnyire kisebb állású egyén) *segélyben* részesülhet, mely alatt az államtól ajándékba kapott valamely pénzösszeget kell érteni. 4. Ha valamely megüresedett állásnak munkakörét a saját magáé mellett a betöltésig is valaki ellátja: akkor ennek *helyettesítési díjat* szoktak engedélyezni. 5. A szervezeti változtatások alkalmával, néha nem minden tisztviselő nyer a törvényes létszámban azonnal elhelyezést. Az el nem helyezettteket *rendelkezés alá* kerülteknek mondják, s ha a költségvetési hitel megengedi, rendszerint a létszámon felül, valamely hivatalhoz szolgálattételre beosztják. Ebben az állapotban egy évig, legalább is fizetésüket és lakáspénzüket megtartják. Ha azonban ennek a *kedvezményes évnek* lejártáig valamely rendszeresített állásra szert nem tesznek; a 87. §-ban tárgyalandó szabályszerű elbánás alá esnek. 6. Az állásától felfüggesztett tisztviselőnek, ha önmagát és családját nem képes másképp fentartani, *élelmezési* illetmény czímen fizetésének legalább is $\frac{1}{3}$ -da jár. Ez az összeg azonban az illetőnek nyugdíj igényeihez mérten ennek $\frac{2}{3}$ -dára emelhető. Az altiszteknek és szolgálóknak, ha az említett módon számított illetményeikből kitelik, legfeljebb napi 42 fillér, ellenkező esetben a kitelt kevesebb engedélyezendő.

A változó illetmények közül, az önkormányzatoknál szabályrendeletileg, habár egymástól rendkívül különböző összegekben, de leginkább a napidíjak vannak megállapítva.

Dologi illetmények 1. az úti és 2. költözködési költségek, 3. a butorkárpótlás, 4. a napidíjak és 5. az átalányok. 1. Hivatalos kiküldetések esetében az alkalmazottakat első sorban *úti költségek* illetik meg. Még pedig, ha az utazást egészben vagy részben vasúton vagy gőzhajón lehetett megtenni, akkor ezek közül csak annak a költségét igényelhetik, mely tekintettel az időtartamra, kevesebbe kerül. Az 1—7. fizetési osztályba tartozó tisztviselők a vasutaknak első, a többiek második osztályát, az altisztek és szolgák a harmadikat számíthatják fel. Az 1—3. osztályúak kíséretében utazó tisztviselőknek az első osztály jár. Hajón a tisztviselőt az első, a másokat másodosztályú és esetleg valamennyit 50 kg. málha-túlsúlyért járó szállítási díj illeti meg. Ezenkívül a vasúti vagy hajóállomáshoz és vissza, az árszabály szerint a szokásos árban kétfogatú bérkocsit és ezzel járó podgyászvitelbért is számíthat fel. Ha az utazásnak kocsin kell történnie, ekkor a tisztviselőt fuvarpénz illeti meg. Ez 1—3. fizetési osztályban *miriaméterenként* 10 K, a 4—7. osztályban 7 K és a 8—11. osztályban pedig 5 K. A tengerparton 12, 9 és 6 K. Azoknak, kiknek működése egy kerületre van szorítva, ha hivatalos társ nélkül utaznak, mérsékelt, vagyis: az 5—7. osztályban 5 K, a 8—11. osztályban 4 K, illetőleg a tengerparton 6 és 5 K jár. Az oly rendkívüli igazolt kiadásokat, melyek az utazás folytatására föltétlenül szükségesek voltak, vagy éppen idő- és költségmegtakarítást eredményeznek, továbbá útvámokat, hídpenzeket stb. szintén fel lehet számítani. A hivatali állomás székhelyén belül, két kilométeren túl terjedő kiküldetteknek is szabályszerű bérkocsidíj jár. A kiküldött tisztviselő valószínű úti költségének $\frac{2}{3}$ -da, neki úti *előlegül* adható. Az utazás befejezésének napjától számított két hét alatt útiszámlát tartozik bemutatni. Ellenkező esetben nemcsak úti költségeinek megtérítését nem követelheti, hanem még a felvett előleget is visszafizetni tartozik. A külön kiküldetés nélkül, sűrűn utazók évnegyedenként számolhatnak. Az elvégzett szolgálati cselekményeket vagy az úti számlában, vagy ennek mellékletében időrendi sorban tüzetesen és határozottan körül kell írnia, valamint azt is, hogy vett-e fel és mely pénztárnál, mely naplócikk alatt úti előleget? Továbbá a számla szerint netán visszafizetendő előlegmaradvány a számla érvényesítése után azonnal visszafizetendő. Egyébiránt az úti költségekre nézve az *egyes gazdasági ágak* körében, a legrészletesebb meghatározások vannak érvényben.

2. A kiket nem saját kérésükre, vagy maguk okozta körülmény

folytán, hanem tisztán csak a szolgálat érdekében *hivatalból* helyeznek át más állomásra, az ilyeneket *költözési* költség illeti meg. Ez áll, az áthelyezett fizetési osztályát megillető helyen: vasút vagy gőzhajó használatából úgy maga, mint felesége és vele átköltöző azon gyermekei részére, kiket ő élelmez. Továbbá a fizetési osztály és a költözködők számához képest meghatározott számú cselédség részére: az utolsó helyen és a málha-túlsúlyért fizetett összegekből: a nőtlen, nős és több mint két gyermekes állapothoz képest 50, 100 és 200 kg. után. Ha kocsin történik az utazás, az 1—2 családtaggal utazót fizetési osztályát megillető fuvarpénz másfélszerese, ha pedig még többbedmagával van: akkor kétszerese illeti meg. 3. A 2. szerint áthelyezett *butorkárpótlás* czímen, ha nőtlen vagy gyermektelen özvegy: egy, 1—2 családtaggal: két, s ennél többbedmagával három havi fizetés is megilleti. A rendelkezés alattinak, ha a kedvezményi éven belül helyezik át, fél kárpótlás, ezen túl pedig semmi kárpótlás nem jár. 4. Az 1. és 2. alattiaknak kiküldetésük és utazásuk egész idejére, fizetési osztályuknak megfelelő *napidíjakra* van igényük. Ez az 1—11. fizetési osztályban következő: 40, 35, 30, 25, 21, 16, 13, 10, 8, 7 és 6 K. A gyakornokoknak is 6 K, díjnokoknak napidíjukon felül 4 K jár. Az altisztek 4 K-t, a szolgák 3 K díjat kapnak. Ha a kiküldetés az állomás helyen kívülre, s nem egész napra terjed is: egész napidíj jár. De ha a kiküldetés a szolgálati állomás helynek belterületén van, s a szolgálat érdekében csak délre és nem éjre is kell a színhelyen maradni: ekkor fél napidíj jár. A kerületre szorítkozók, a 10—11. fizetési osztályt kivéve, csak a közvetlen alsóbb osztály díjait számíthatják fel. 5. *Átalány* alatt olyan összeget értünk, melyet számadás terhe alatt vagy a nélkül valamely célra tetszés szerint használnak fel. Ilyen átalány a különféle célokhoz képest, különféle lehet. Legnevezetesebbek ezek között: a) az *utazási* átalány, melyet olyan tisztviselőknek szoktak adni, kik gyakran ellenőrizhetlen utazásra kénytelenek menni, a kiknek tehát ha átalányuk van, bizonyos területen belül sem napidíjakat, sem úti költséget fel nem számíthatnak; b) a *lótartási* átalánynyal bírók, bizonyos területen belül csak napidíjakat számíthatnak fel; c) az *irodai* átalányok, melyet *hivatali* és *egyéni*re kell felosztani a szerint, a mint az a hivatal együttesen fedezendő szükségletére szolgál, vagy pedig a mint azt kiadják az egyeseknek, hogy szükségleteiket maguk fedezzék. Az előbbihez mindenféle papiros, fűtés, házvilágítás beszerzése, a butorok és más felszerelési

tárgyak jókarban és tisztán tartása, tatarozása stb. tartozik. A személyi átalányból pedig, melyet *irodaira* és *világításira* szoktak megkülönböztetni, mindenki íróasztalát tartozik a neki szükséges író és világító szerekkel ellátni. Az önkormányzatoknál szabályrendeletileg főleg úti költségek és különféle átalányok vannak rendszerezve.

Források: az előbbi §-nál említett püm. szabályzat; 1883: XV., 1893: IV., 1897: XX. és XXIV. t.-cz., P. K. 1896. évi 10. sz. minisztertanácsi szabályzat.

76. §. Nyugalmi illetmények.

(Igény, állandók, egyszersmindenkoriak, alap, beszámíthatás, legalább, özvegy, árva, kivételek, korengedély, nyugdíjazás felosztása, feltételei, idő és nyugdíj mennyisége, végkielégítés, kedvezményes, özvegy és árvák ellátásának feltételei, szülőtlen, özvegyi nyugdíj, nevelési járulék, szabályos kor, hat gyermek, altisztek, nyugdíjas elhalálozása, végkielégítés, eljárás, szünetelés, megszűnés, temetési járulék, nők, követelések, kegyelem, díjnokok, önkormányzat.)

A kit az állam tisztviselő (díjnokokról alább külön szólunk), altiszt vagy szolga minőségben fizetéssel alkalmaz, annak ha a szolgálat kötelékéből saját hibáján kívül megválnak, önmaga és családja részére, az alább következő feltételek mellett vagy állandó, vagy egyszersmindenkorra való ellátásra van igénye. Az előbbi alatt ő és özvegye nyug-, esetleg kegydíját és a gyermekek nevelési járulékát, az utóbbi alatt a nyugdíj megváltást, a végkielégítést és a temetkezési járulékot kell érteni. Mind ennek alapjául az illető alkalmazottnak beszámítható *szolgálati ideje és javadalmazása* szolgál. Beszámítható pedig az az időtartam, melyet az alkalmazott az első hivatalos eskü letétele vagy ennek hiában, a szolgálatba lépés napjától, szakadatlanul állami vagy ezzel egyenlőnek elfogadott szolgálatban töltött. Továbbá az a fizetés, zsold, bér, s ezeknek részegyanánt kiszolgáltatott anyagjárandóságnak értéke, valamint személyi és korpótlék, melyet a tényleges szolgálatban legutoljára élvezett.

Általános szabályul szolgál az, hogy a kinek tegalább is *tíz év* beszámítható szolgálata van: annak nyugdíj, a tíz éven alul végkielégítés jár. Az özvegyet és árvákat pedig a férj, illetőleg apa beszámítható *öt évi* szolgálata után nyugdíj, illetőleg nevelési járulék, öt éven alul végkielégítés illeti meg. Kivételt képeznek a *miniszterek*, az *állami számvevőszék elnöke*, az *államtitkárok* és a *főispánok*. A két előbbieket, ha mint ilyenek, vagy ezt megelőzőleg állam-

titkár minőségben, egyhuzamban legalább három évig szolgáltak s állásuktól felmentetnek: 8000 korona nyugdíjat kapnak. Az államtitkárok nyugdíja, a miniszterekre nézve meghatározott feltételek mellett évi 4000 korona. Ugyanezen előfeltételek mellett a miniszter és az állami számvevőszék elnökének özvegye részére évi 4000 korona, az államtitkár özvegye részére évi 2000 korona nyugdíj jár. Mindezek az összegek azonban az illetőknek abban, vagy más minőségben töltött hosszabb állami szolgálatuk alapján magasabbra is mehetnek. A főispánokról a különleges részben, a belügyi nyugdíjtárczánál fogunk szólni. *Kivételt* képeznek továbbá az ideiglenesen alkalmazottak, valamint a kik az államszolgálatba 40-ik életévük betöltése után, vagyis: korengedélylyel léptek; mert ezek sem maguk, sem családjuk tagjai részére végkielégítést nem igényelhetnek. Nyugdíjra azonban, illetőleg nevelési járulékra jogosultak, ha az alkalmazott beszámítható tíz évig szolgált, illetőleg öt évi szolgálat után halt el.

A nyugdíjazás vagy ideiglenesen vagy véglegesen történik. *Ideiglenesen*, ha az illető: a) hosszasan, de gyógyíthatólag beteg; b) ha szervezkedés, vagy c) ellene hozott fegyelmi ítélet folytán akkor, megfelelő állásra el nem helyezhető. *Véglegesen* a) ha kötelességének teljesítésére végleg képtelen; b) ha a köteles szolgálati időt vagy végül, c) ha 65-ik életévét betöltötte. A 70-ik életévük betöltéséig szolgálható igazságügyi tisztviselőkről, a különleges részben az igazságügyi nyugdíjtárczánál szólunk. Az ideiglenesen nyugdíjazottak, a nyugdíjazás okának megszűntével újból alkalmazhatók, kivéve, ha időközben a végleges nyugdíjazás előfeltételei bekövetkeztek, a mire azután állandó nyugalomba helyezendők. A köteles szolgálati idő: általában a szolgálatban megszakítás nélkül töltött 40 év; tanítókra, tanárookra rendszerint 30 év. A tanítói (tanári) és más tiszti szolgálat egymásba arányosan számít. Az alkalmazott nyugdíjának minimuma, az első tíz év után a beszámítható javadalom 40%-a; minden további év után 2—2%-kal, a tanárok (tanítók) 3—3%-kal kapnak nagyobb összeget. A beszámítható javadalomnak teljes összegénél nagyobb nyugdíjban senki sem részesíthető, még ha 40 évnél tovább szolgál is. Sőt a nyugdíj 16,000 koronát egyáltalán meg sem haladhat, még az ennél nagyobb javadalommal bíróknál sem. Az alkalmazott végkielégítése, ha szolgálati ideje 5 évet meg nem halad, javadalmának egy évi összege, öt éven túl egész tíz évig, két évi összeg.

Átalában tehát a nyugdíjban való részesítésnek az az első feltétele, hogy az alkalmazott legalább tíz, illetőleg öt évig szolgált legyen. Ha azonban az alkalmazott a szolgálat teljesítése közben vagy annak következtében vált szolgálatképtelenné, nyugdíjra akkor is igényt tarthat, ha tíz évet még nem is szolgált volna. A nyugdíj ilyenkor a legutoljára élvezett beszámítható javadalomnak 50%-áig terjedhet. Ha pedig szolgálatideje a tíz évet már meghaladta, nagyobb nyugdíj is engedélyezhető, mint a mennyi neki különben jár. Ha pedig az alkalmazott életét szolgálat közben vagy bebizonyíthatólag ennek következtében veszté el, az özvegyek és árvák nyugdíjra, illetőleg nevelési járulékra akkor is igényt tarthatnak, ha az alkalmazott öt évi szolgálattal nem birt is, de egyéb törvényes feltételeknek különben megfelelt. Kiterjed ez a kedvezmény az ideiglenesen, vagy korengedély mellett alkalmazottak hátrahagyott családjára is.

Az özvegynek és az igényjogosult apától származó árváknak ellátásban való részesítése, még a következő kellékek igazolásához van kötve: *a)* hogy a férj illetőleg apa, a tényleges szolgálat ideje alatt vagy előtt lépett házasságra; *b)* hogy a nő az igényjogosultság beálltakor férjével együtt élt; *c)* hogy a nő erkölcsös életet folytasson; *d)* hogy a nőnek férje halálakor, vagy ettől, vagy szintén igényjogosult korábbi férjétől származott legalább három, még anyai ellátásban álló gyermeke legyen, esetleg teherben legyen; vagy *d)* hogy a férjnek korábbi házasságából származott gyermekeivel együtt legalább három gyermek anyai ellátásban részesüljön. A szülőtlen árvák, valamint az oly atyátlan árvák, a kiknek atyja öt évig szolgált ugyan, de anyjuk nyugdíjban még nem részesülhet (pl. mert férjével nem élt együtt, attól törvényesen elvált, erköcs-telen életet folytat stb.) vagy özvegyi nyugdíjának élvezete megszűnt (pl. mert újból férjhez ment): számukra való tekintet nélkül részesednek nevelési járuléokban. A gyermekek közül csak azok kapnak nevelési járulékot, a kik a szabályos kort még el nem érték. Az állami tisztviselők, továbbá a tanárok (tanítók) özvegyei, férjök legutoljára élvezett beszámítható javadalmának 1200 koronáig, ennek 5%-át, az 1200 koronát meghaladó rész után, ennek 20%-át kapják *özvegyi nyugdíj* fejében. A többi alkalmazottak özvegyeinek nyugdíja, az említett javadalomnak $\frac{1}{3}$ részéből áll. Özvegyi nyugdíj czimén 5000 koronánál többet senki sem kaphat.

Az állami tisztviselők és a tanárok (tanítók) árvái, *nevelési járulék* fejében a szabályos kor eléréseig, az anyjokat megillető

özvegyi nyugdíjnak fejenként és külön $\frac{1}{6}$ -át kapják. Szabályos kor alatt a tisztviselők, továbbá a tanárok (tanítók) gyermekeinél a betöltött 20-ik, leánygyermekéinél a 18-ik, altisztek és szolgák gyermekeinél a betöltött 16-ik, leánygyermekéinél a 14-ik életév értendő. A nevelési járulékok együttes összege, az özvegy nyugdíjának összegét meg nem haladhatja. Ezért, midőn hat gyermeknél több látandó el, minden egyes gyermek csak annyi nevelési járulékot kaphat, a mennyi az özvegyi nyugdíj összegét elosztva a gyermekek számával, egy gyermekre esik. De ha később elhalálozás vagy a szabályos kor elérése folytán, egy vagy több gyermek nevelési járuléka megszűnik, ezek megszűnt járuléka a többinek javára osztandó szét. Az altisztek után maradt gyermekek fejenként évi 36 koronát, a szolgák után maradt gyermekek pedig fejenként 24 koronát kapnak nevelési járulék czímén. A napszámosok hátrahagyottjai azonban semminemű ellátásban nem részesülnek. A szülőtlen, valamint a szülőtleneknek tekintendő árvák, az atyátlan árvák számára kijáró nevelési járuléknak, másfélszeres összegét vagyis az anyát megillető nyugdíjnak $\frac{1}{4}$ -ét kapják. Hogy a férj, illetőleg atya a tényleges szolgálat tartama alatt vagy már nyugdíjazott állapotban halt meg: ez az özvegy és gyermekek ellátásának jogosultságára nincsen befolyással. De ha nyugdíjazott állapotban halt el: az özvegy és gyermekek járandósága sem egyenként, sem pedig együttvéve nem lehet nagyobb, mint az a nyugdíj, melyet a férj, illetőleg atya élvezett. Az özvegynek és árváknak *végkielégítés* fejében férjök, illetőleg atyjok utoljára élvezett beszámítható javadalmának $\frac{1}{4}$ része jár. Úgy az állandó ellátás, mint a végkielégítés az anya járulékát képezi, s azzal nem a gyermek, hanem az anya, esetleg gondnok vagy gyám rendelkezik.

Az ellátás mindig páros koronákra szóljon, s ezért a megállapításnál a páratlan koronás és filléres összeget páros koronákra kell kiegészíteni. Egyéb fillért vagy csak páratlan koronát el kell ejteni. Ellátási igényeiket az érdekelteknek egy év alatt kell érvényesíteniök, különben joguk a végkielégítésre elévül. Az állandó ellátás pedig csak a kérelem beadását követő hónaptól jár. A végkielégítés: az igény megállapítása után azonnal, az állandó ellátás pedig a következő hó elsőjétől, előleges havi részletekben fizetendő. Ez azonban a jogczímnek és feltételeknek változatlan fennállását igazoló bizonyítékokhoz van rendeletileg kötve. Az állandó ellátás élvezete Magyarország és Ausztria határain belül

helyhez kötve nincs. Ezeken kívül csak a miniszter engedélyével szabad.

Szünetel az ellátás: *a)* ha a nyugdíjas állami vagy megyei szolgálatba lép. De csak az újra alkalmazás tartamára és csak azon összeg erejéig, a mennyivel új javadalmazása a nyugdíjjal együtt nagyobb, mint az a javadalmazás, melynek alapján nyugdíjazása történt; *b)* ha az özvegy nyugdíj-igényeinek újabb özvegysege eseteére való fentartása mellett férjhez megy; *c)* az árváknál szabályos koruk betöltéséig, ha előbb férjhez mennek vagy olyan ingyenes közellátásban részesülnek, mely a nevelési járuléknál többet ér. *Megszűnik* az állandó ellátás, ha az ellátott: *a)* meghal; *b)* olyasmit követ el, a miért a tényleges szolgálatból is elbocsátának; *c)* az ideiglenes nyugdíjazás okának megszűntével tényleges szolgálatba lépni vonakodik. *d)* Megszűnik különösen az árva ellátása, ha azt hivatalvesztésre ítélik, valamint elvonhatja a miniszter, ha az árva hat hónapnál hosszabb szabadságvesztéssel van büntetve; megszűnik a szabályos kor elérésével is. *f)* Megszűnik végül, ha a nyugdíj-igényt az állam egyszersmindenkorra egy összeggel megváltja. Ezt a nyugdíjasnak, ha nős: hitestársa beleegyezésével minden további igényről való lemondás mellett kell kérnie; az özvegy pedig, ha ellátatlan gyermekei vannak, a gyámhatóság beleegyezését tartozik kimutatni. A megváltási összeg a nyugdíjasnál a nyugdíjazás alapjául vett javadalmazásnak, az özvegynél pedig az évi nyugdíjnak legfeljebb kétszerese, de csak úgy, ha közhatósági orvos igazolja, hogy a nyugdíjas egészségi állapotához képest, legalább még annyi évig élhet, a hány évre eső nyugdíjösszege a megváltásképen adandó összeggel felér, az özvegynél pedig, hogy egészségi állapota neki még két évi életet megenged. A gyermekek nevelési járuléka megváltás tárgyát nem képezheti.

Az özveget és a szabályos kort el nem ért árvákat *temetési járulék* is megilleti. Ez a tényleges szolgálatban elhaltnak beszámítható javadalmazása, a nyugdíjazottnak nyugdíja után lesz kiszabva. És pedig, ha ez a 2000 koronát meg nem haladja: három havi, ha a 6000 koronát meg nem haladja: két havi, ha ennél is nagyobb, akkor egy havi járandóságból áll. A temetési járulék azonban a második esetben 500 koronánál kevesebb, a harmadik esetben pedig 1000 koronánál kevesebb és 1200 koronánál több nem lehet.

Az *alkalmazott* nők nyugalmi ellátása a férfiakéval egyenlő. De a férjet feleséget után csak temetési járulék, gyermekeit pedig

nevelési járulék csak akkor illeti meg, ha ezek szülőtlen árváknak tekinthetők vagy az atya vagyontalan és keresetképtelen. Különben a nő igényei elbírálásánál az alkalmazott férfiakra, a férjre és gyermekekre pedig az özvegyre és árvákra érvényes szabályok alkalmazandók. A nőnek saját szolgálata után járó ellátása összefér úgy a férj létével, mint az ennek szolgálata után járó külön ellátással. De már a szülőtlen árvák nevelési járulékbán csak az egyik szülő után, hanem ekkor választásuk szerint részesíthetők. Temetkezési járulékot és esetleg végkielégítést azonban mindkettő után igényelhetnek.

A szolgálati viszonyból eredő állami *követelések* csak a nyugdíjazott ellen érvényesíthetők. Az özvegy és árvák ellen csak akkor, ha azok kiegyenlítését az özvegy önként felajánlja. A nyugdíjazásnál előforduló minden vitás kérdés eldöntése egyedül a nyugdíjazó hatóságot illeti meg. A törvénytől eltérő ú. n. *kegyelmi tények* az illető miniszter felelőssége mellett csak a minisztertanács határozata alapján gyakorolhatók.

A *díjnokok* szolgálatképtelenség esetében tíz évi szolgálat után 200, húsz év után 400, harmincz év után 500 és negyven év után 600 korona állandó *nyugdíj-ellátásban* részesülnek. Fizetési tisztségviselői állásra való kineveztetés esetében, a kinevezést közvetlenül megelőző díjnoki évekből a nyugdíjazásnál minden kettő egynek számít. A díjnoki törvény (1897:XXIV.) életbelépte előtt megszakítás és kifogás nélkül eltöltött díjnoki idő egyharmada, legfeljebb öt évbe beszámíttatik. A díjnoknak alkalmazott nyugdíjas nyugellátásra igényt nem tarthat.

Az egyes tárczák különleges nyugdíj-szabályait a különös részben tárgyaljuk. Rendszerint az önkormányzó hatóságok is gondoskodnak alkalmazottjaik nyugalmi ellátásáról. Még pedig erre irányuló statútumaikban irányadóul, az állam által elfogadott elveket tették némi változtatással magukévá. Sőt rendszerint még külön *nyugdíj-alapot* is alkottak, a mint erről a különleges részben is meg fogunk emlékezni.

Források: 1869: IV. t.-cz. 17. §-a, 1871: IX. t.-cz. 6. §-a, 1871: XXXIII. t.-cz. 6. §-a, 1885: XI. t.-cz., 1886: XXI. t.-cz. 59. és 63. §-a, 1890: XXV. t.-cz. 19. és 20. §-a, 1892: XXX. t.-cz., 1897: XXIV. t.-cz. és Sólyom Jenő pénzügyi tanácsosnak: „A nyugdíj-törvény magyarázata“ című, Budapesten, 1892-ben megjelent, és úgy a hatóságok, mint a közönség megérdemelt elismerésében részesülő alapos és szép munkája.

X. FEJEZET. RENDELET.

77. §. A rendelet meghatározása.

(Jogi, műszaki, akarat, kifejezés különféleségei, határvonal, rendelet és utalvány, díjszabályzat, értelmezése, előfordulása, 17. és 54. §., kivetés, kiszabás, adósságok, hatósági engedély, 13., 57. és 11. §., eljárás itt.)

A gazdálkodó hatóság, mielőtt valamely irányban intézkednék, nem csak a számtartóságokat szokta igénybe venni, hogy ezek a IX. alatt előadott módon, saját tudásukkal és álláspontjukból működésében támogassák, hanem igen gyakran jogi vagy műszaki szempontból még más szakértő hivatalok és hatóságok véleményét is kikéri. Csak ha a szóban forgó ügy minden oldalról így kellően megvilágítva van: fejezi ki a közigazgatási hatóság az iránt akaratát, hogy valamely vagyonváltozás létrejöjjön vagy ne jöjjön. A hatóság akaratának ezt a kifejezéseit különféleképp szokták nevezni. Ismerünk kibocsátványokat, leiratokat, elhatározásokat, utasításokat, szabály- és körrendeleteket, végzéseket, meghagyásokat, intézkedéseket, utalványokat stb. Ezek kivétel nélkül a végrehajtó kormányhatalom, illetőleg a hatóságok akaratának hiteles kifejezései, a nélkül, hogy köztük a határvonal biztosan meghúzható és így értelmük szigorúan meghatározható volna. A mint azonban az 52. §-ban is láttuk, a *kormány, illetőleg a közigazgatási hatóság akaratának* egyes adott *esetekre* vonatkozó *hiteles kifejezéseit*, legáltalánosabban *rendeleteknek* szoktuk nevezni. Azokat a *rendeleteket*, melyek az állami gazdálkodásban bármely *vagyonváltozás iránt intézkednek*: tágabb értelemben *utalványnak* mondjuk. Szoros értelemben pedig utalvány alatt a *kiadási* rendeleteket szoktuk érteni.

Az utalványozás fogalmának ezen legszélsőbb határai közé befoglalhatók, a hatóságok következő intézkedései: 1. Midőn valamely általános utasításban a vagyont kezelő hivatalok felhatalmazást nyernek, hogy meghatározott gazdasági ágban és *díjszabályzatok* (tarifa, skála) szerint, egyes esetekre vonatkozó minden további rendelet nélkül bevételi vagy kiadási fizetségeket teljesítsenek. Főleg ilyenek a 17. és 54. §-ban érintett spekulatív, üzletes gazdasági ágaknak sűrűn és egyforma összegekben előforduló fizetségei. Ezeknél az esetről esetre való, külön közigazgatási számfejtés és rendelkező utalványozás helyett, az egyáltalában előfordulható esetek

tipusait és ezek egyenként való értékét, mint *mértéket* előre megállapítják és osztályozzák. Így jönnek létre a díjszabályzatok. A vagyont kezelő hivatalnak aztán nincs más feladata, mint az előforduló gazdasági eseményekre a megfelelő tarifa, skála mértékét alkalmazva, ennek eredményéhez képest azt foganatosítani. A díjszabályzat kibocsátása tehát nem egyéb, mint egy általános érvényű utalványozás. Ilyének vannak a sónál, dohánynál, postánál, távirónál, vámnál, vasútnál stb. 2. A mindenféle adóknak *kivetésében*, illetékeknek *kiszabásában* is, a jogosított hatóságoknak akarata nyilvánul oly irányban, hogy a kirovott összegek beszedése által az állami gazdaságban vagyonváltozás jöjjön létre. 3. Az államadóssági czimletek *kibocsátása*, az állami értékpapírok megsemmisítése és elévülése, új szelvények kiszolgáltatása, mind vagyonváltozást s így utalványozást foglal magában. 4. Valamely állami követelés *elengedése*, új fizetési határidő *kitűzése*, *adóhitelezés* stb. szintén mind a gazdálkodó hatalomnak vagyonváltozásra irányuló működése, vagyis: utalványozás.

Az utalványról különben a 13. §-ban már volt szó és az ott adott fogalom lényegében itt sem változott; mert az 57. §-ban elmondottak szerint, az államgazdaságban a jog a teljesítésétől (11. §.), az utalványozás a kezeléstől szigorúan el van különítve. Az utalványrendeletekkel pedig a rendelkező hatóság, az eljárásnak másik két tényezőjét: a vagyonkezelő hivatalt és a cselekvőleg vagy szenvedőleg érdekelt személyt utasítja, hogy valamely tartozást vagy követelést egymás között egyenlítsenek ki.

78. §. Az utalványozás joga.

(Hitel, tárczabirtokosok, kivételek, átruházott hatáskör, számvevőszéki alelnök, önkormányzat, véglegesen, számadásra, megszüntetésig, szerződés, verseny, törvényhozás, minisztertanács, kivételek *a—h*) mellőzés, megújítás, jogügyigazgatóság, jog tartama, magyarázás, közvetetlen, előre, hitelátruházás, létszám, fizetés, eltérés, legombolyítás, jogcím, pótualványozás, ideje, utalványozási év, póthitel, döntő, tavalyi az idénre, elévülés, külföldi, egyenes adók.)

Az utalványozás joga a költségvetési hitelből foly. Annak van joga *utalványozni*, a kinek költségvetési *hitele* van. Ilyenek az államköltségvetési törvény alapján, a miniszterek és az állami számvevőszék elnöke a tárczájukhoz tartozó nyugdíjakkal és kölcsönökkel együtt. Mindenik miniszternek a saját tárczájára, nem

miniszteri tárczákra pedig a pénzügyminiszternek van költségvetési hitele. Kivétel az országgyűlés, melyre a belügyminiszter, továbbá az országház építése és a közigazgatási bíróság, melyekre a miniszterelnök utalványoz. Azonban a tárczabirtokosok költségvetési hiteléből, a 67. §-ban tárgyalt hitelfelosztás alapján, átruházott hatáskörrel (ez nem „hitel“, hanem „hatásköri“ átruházás!) az alárendelt központi és helyhatóságok is részesülnek. Az állami számvevőszék alelnöke pedig, elnökének akadályoztatása esetében, ennek éppen törvényszerű helyettese. Ugyancsak költségvetési hitellel bírnak az önkormányzati költségvetések alapján, az önkormányzati gazdaságokat vezető tisztviselők is. A költségvetési hitel keretén belől a kiadások utalványozhatók: 1. *véglegesen* törvény, szerzett jog, beigazoltan végzett munka vagy megrendelt szállítás teljesítése alapján; 2. részletesen meghatározott *számadási kötelezettséggel*, előleg vagy hitelnyitás alakjában; 3. a *megszüntetésig* folytonosan járó *állandó* illetményül, a személyzetnek és fizetésének a költségvetés részletezéseiben megállapított berendezése (állománya) alapján. A mi nevezetesen a szerződéseket illeti, ilyeneket csak nyilvános szabad verseny útján lehet kötni. Még pedig: kölcsönökre, hitelműveletekre, ingatlanok eladására (kivéve a kisajátítás avagy adó, illeték stb. hátralék révén szerzetteket) nagyobb és hosszabb kötelezettséggel járó építkezésekre, csak a törvényhozás előzetes felhatalmazása alapján és a pénzügyminiszter útján, vagy ennek hozzájárulásával. A rendes adminisztráció keretén túlmenő és több évre szóló más terhes szerződéseket pedig, a pénzügyminiszterrel egyetértőleg a minisztertanács hozzájárulása alapján. Kivételek az olyan ügyekre vonatkozó szerződések, melyek: *a)* titoktartást igényelnek; *b)* verseny útján nem biztosíthatók; *c)* kíséreltül szolgálnak; *d)* késedelmet nem tűrnek; *e)* verseny útján kétszer nem sikerültek; *f)* az utasításszerű apróbb hivatali, és 600 koronánál többbe nem kerülő beszerzések; *g)* magasabb művészi avagy szakismeretet igényelnek, s így csak korlátolt verseny útján biztosíthatók; *h)* dohányvásárlásra és dohányjövedéki tárgyaknak hasznosítását célozzák. A nyilvános verseny mellőzéséhez az illetékes miniszter engedélye szükséges. A nyilvános verseny útján kötött szerződéseket megújítani és megnyújtani is rendszerint csak így szabad. Ez alól csak a minisztertanács engedélyével és csak sürgős esetekben lehet kivételt tenni. A legalább is tízezer korona értéket képviselő szerződések megkötésénél, ezek felbontásánál (az igazságügyi tárczába és az alapít-

ványok körébe tartozókat kivéve) a kincstári jogügyigazgatóságot is meg kell hallgatni.

Az utalványozási jog *elvileg* valamely év január 1-től a következő deczember 1-ig terjed, s a *legszigorúbban* magyarázandó. Ebből foly, hogy *a) közvetlen* csak azon czélokra és összegekre terjed, melyek a budget-törvényben, illetőleg az előirányzat részletezéseiben és indokolásaiban felsorolva vannak; *b)* hogy valamely pót- vagy rendkívüli hitel fejében előre utalványozni nem szabad; *c)* hogy hitelátruházás a költségvetési évek között nincs, s így a mult évi hitelmaradvány, sem kellő időben megejtett utalványozás alapján való letéteményezés, sem pedig utólagos utalványozás által igénybe nem vehető; *d)* hogy a személyi járandóságok, az alkalmazottaknak a költségvetési törvényben megállapított létszámát, még hitelátruházás esetében sem mulhatják fölül és *e)* hogy ezek a járandóságok fejenként, csak a költségvetés részletezésében felsorolt, esetleg még alacsonyabb fizetési osztály szerint utalványozhatók; *f)* hogy a költségvetési hiteltől való minden minőségi vagy mennyiségi eltérést indokolni, s az eltérés okainak nyilvántartásáról, már az utalványozásnál gondoskodni kell. Azonban a 68. §-ban elmondottak szerint, valamely mulóban levő költségvetési év alatt, nem lehet az abban az esztendőben előfordult minden gazdasági eseményt legombolyítani. Így nevezetesen az államkincstárral szemben követeléseket támasztó számlákat, a követelők gyakran csak a költségvetési év lejártá után mutatják be, s így ezek valamely elmúlt évre, csak a folyó évben tehetők közigazgatási számfejtés és utalványozás tárgyává. Ehhez hasonlóak a tavaly kiérdemelt jutalmak, segélyek s általában mindazok az összegek, melyeknek a *jogczímüket* megállapító cselekmény, az *elmúlt* közigazgatási évben ugyan létrejött, de a melyekről ez a körülmény, vagyis: a *jognak* létezése, csak az idén volt megállapítható. Az ilyen összegek tehát *jogilag* az elmúlt évet illetik, s így módot kellett keresni arra, hogy az egy éves költségvetési hitel idejének lejártá után, vagyis: valamely folyó jelen évben *tavalyra* legyenek utalványozhatók. Ezt a módot abban találták meg, hogy valamely elmúlt költségvetési év 12 hónapjának keretében, *jogilag* létrejött eseményekből folyó *kiadásokat*, a következő év három első hónapjában, még az elmúlt év költségvetési hitelének terhére utalványozzák. Ez a három hónap, a tavalyi gazdálkodás *pótutalványozási* (és nem „pótkezelési“; mert éppen a jogszolgáltatás pótlására

vonatkozó) időszakát képezi. Úgy hogy a januártól kezdve 12 hónapra terjedő *költségvetési évnék*, ugyancsak januártól kezdve 15 hónapra, vagyis: következő év márczius 31-ig terjedő *utalványozási év* felel meg. Ezért az év három első hónapjában egyszerre két költségvetési időszak gazdasága foly egymás mellett: a tavalyi és az idei. Ezek azonban, mint a XI. alatt látni fogjuk, egymástól szigorúan elvannak választva.

Alig szükséges még külön felemlítnünk, hogy a *pótutalványozásnak* a költségvetési *pót-* avagy egyéb hitellel, csak olyan összefüggése van, mint bármely más utalványozásnak; mert különbség csak az időben van, vagyis: hogy a pótutalványozás a budget-hitelre nem a budgetév 12 hónapjában, hanem a következő év három első hónapjában történik. Nem helyes tehát az a felfogás, mintha mindent avagy csak akkor lehetne pótutalványozni, ha van hitel; mert nem ez, hanem a *jogczím léte* és a *jogczím keletkezésének ideje* a döntő. E szerint csak azt lehet utalványozni, a minek *jogcíme* a 12 hónapra visszavehető. De az ilyenre azután *kell* is hitelt keríteni. A 15 hónap lejártával jelentkező tavalyi követeléseket, jogosságuk esetében a folyó évi hitel terhére kell utalványozni. Azok a hitelösszegek, melyeket az előadott módon az utalványozási év végéig igénybe nem vettek: évről évre *elévülteknek*, vagyis: fel nem használásuk folytán elenyészetteknek kell tekinteni. Az elévülés alól kivételt szenvednek *a) külföldi* leszámolások, mert ezek a számadási év után, gyakran hosszabb idő múlva ejthetők meg; *b) az egyenes adók* bevételei, melyekre az utalványozás csak a naptári év végéig gyakorolható és a következő §-ban tárgyalandók a lekötött hitelek. A fel nem használt hiteleknek megfelelő pénzösszegek pedig, ha éppen a pénztárakban csakugyan megvoltak, mint pénztári készletek az államnak törvényesen megengedett más céljaira fordíthatók.

79. §. Az utalványozás jogának fentartása.

(Megnyujtás, okai, tárgyai, hitellekötés, helyesebben, előbbi szabály, elrendelés, értelmezése, utalványozás a budgettörvényből, tényleges fizetés, 1—9. bejelentés, nyilvántartás, épület fentartás, objektum, átruházás, tervezett, terjed, hozzájárulás, igénybevétel, előlegek, első év, második, indokolás, harmadik, elévülés, helyhatóságok.)

A költségvetési évnék az előbbi §-ban tárgyalt megnyujtása elégtelennek bizonyult; mert az utalványozási évnék 15 hónapja alatt mind

azt fizikailag nem lehetett végrehajtani, a mire a 12 hónapos költségvetés a kormánynak hitelt nyitott. Nevezetesen a költségvetési törvényben engedélyezett valamely *építkezés* iránt, a költségvetési évben ugyan már intézkedtek, vagy talán az építkezést meg is kezdték, de bevégezni, s így az arra engedélyezett hitelt a cél-
nak megfelelően igénybe venni nem bírták. Ehhez hasonló az építkezési jelleggel bíró olyan *átalakítások, felszerelések*, melyeknél a végrehajtás részei egymásutánjának természete miatt, a költségvetés által kitűzött cél a költségvetési évben csak megközelíteni, de elérni nem lehetett. Az így kikezdett, de természetes okokból ki nem merített hitelt, csupán a költségvetési év lejárata miatt, a céltól elvonni, vagy egy új költségvetésben azt kérdésessé tenni: a cél-
nak és az erre addig tett költségnek veszélyeztetésével járna. Módot kellett tehát találni, hogy az ilyen összegek, a törvényben már egyszer megállapított céljukra, az egy éves költségvetés fen-
tartása mellett, a költségvetési éven túl is felhasználhatók legyenek. Ez a mód a hitellekötés (jogról lévén szó, tán helyesebb volna: hitelfenntartás), mely úgy értendő, hogy az említett építkezési, át-
alakítási és felszerelési hitelek alapján, nemcsak, mint az előbbi §-ban láttuk, abban az esetben lehet kiadásokat utalványozni, ha a munka bevégeztetett, vagy a szállítás teljesített, hanem akkor is, *ha a munkát*, a melyre vonatkoznak, csak elrendelték, de még be-
nem fejezték. Azaz: midőn a házilag foganatosítandó munkála-
tok költségvetését, más munkálatoknál pedig a munkaprogrammot az illetékes hatóság jóváhagyta. Ilyenkor a rendelkezésre álló hitel-
ből, az elrendelt munkálatokra szükséges összeget, a pótutalványo-
zási időszak lejárta előtt *kiutalványozzák* ugyan, de nem a pénz-
táraknál és nem ezekből, hanem csak a *számtartóságoknál a budget-
törvényből*; mert az így kiutalványozott, helyesebben: az elévülés
alól kivont, fentartott hitelösszegekre a pénztárak, csak a munkálatok
vagy szállítások megtörténtének igazolása után fognak fizetésre szóló
utalványokat kapni. Az ilyen hitellekötés: 1. az állami számvevő-
széknek (XVII. alatt tárgyalandó módon) esetről esetre bejelentendő
és 2. külön (XI. alatt tárgyalandó módon) nyilvántartandó; 3. épület
fentartására nem alkalmazható; 4. elannyira csak valamely meg-
határozott objektumra és az erre szükséges összegre történhetik,
hogy az még 5. átruházás esetében sem használható fel másképp,
mint a hogy lekötött; 6. tilos csak tervezett vagy csak elvben
elfogadott munkálatokra; 7. szorosan csak az illető munkálatokra

szánt és nem máshol megtakarított hitelekre terjed; 8. elő nem fordulhat olyan munkálatok költségeire, melyekhez az állam valamely meghatározott és egyszerre előzetesen fizetendő összeggel csak hozzájárul; 9. igénybe veendő, ha feltételei megvannak, de más módon a hitelt megnyújtani tilos; 10. előlegeiből csak az tekinthető felhasználtnak, mely az azokról szóló és letárgyalt számadás szerint teljesített munkálatokra tényleg kiadatott.

A lekötött hitelt rendesen a költségvetési évet követő utalványozási (számadási) évben kell felhasználni. De ha a munkálatokat a hitel használatának második évében sem fejezhették be és még van erre a célra igénybe vehető költségvetési hitel: akkor a tárcza-miniszter, a munka be nem fejezését, a hitel használatának második évéről szóló zárószámadásban indokolni tartozik. De az addig igénybe nem vett hitelt még a harmadik évre is fentarthatja, vagyis: arra tovább utalványozhat. Ha az engedélyezett hitelt a használat harmadik évében sem merítené ki azért, mert a munkában levő építkezést, felszerelést, berendezést elvégeznie nem sikerült: ekkor ez a hitel is elévültnek tekintetik, s a munkálatok bevégzésére netán szükséges további összegeket a törvényhozástól vagy a legközelebbi költségvetésben vagy külön hitel alakjában kell kérnie. A fentartott hitel használatának úgy második, mint harmadik éve: 15 hónapos utalványozási év. Hiteleket csak a miniszteriumok köthetnek le. Az utalványozó királyi helyhatóságoknak tehát ilyenekért évenként kellő időben és jól indokolva kell folyamodniok.

80. §. Az utalvány tartalma és alakja.

(a—n), hatóság, ügyszám, hivatal, költségvetés, alap, napló, összeg, valuta, személy, jogcím, különleges, okmányok, rendelet száma, keltezés, aláírások, kivétel, visszaküldés, elévülés, törlés, új utalvány, hitelcímletek, számozás, címer, szöveg, pecsétnyomat, aláírások, szelvényív és utalvány, három év, hasonlóság, különbség, r. u., nyugtán, távirat, összeolvasás, egyúttal, közlekedés, gyanú, szóbeli, megszokás, üzelmek.)

Az utalványozási jog gyakorlatának eszköze és formája az utalványrendelet. Ennek a következőket kell tartalmaznia: a) az utalványozó hatóság címét; b) az ügyszámot; c) annak a vagyont kezelő hivatalnak, pénztárnak nevét, melyhez az utalvány intézve van; d) a költségvetési évet és törvényt, valamint az utóbbinak részletesen azt az osztályát, fejezetét, címét, csoportját, avagy a költségvetésen kívül álló azt az alapot stb., melyre az utalványozás

szól; *e*) a foganatosító hivatal naplójának nevét, melyben az elszámolásnak történnie kell; *f*) a kezelendő összeget, betűkkel és számokkal kifejezve; *g*) az összeg valutáját közelebb meghatározva, hogy az pénz, vagy egyéb érték-e? s ha pénz: bankértékben, vagy aranyban számítandó-e? bankóban, ezüstben vagy aranyban fizetendő-e? *h*) a fizetésre-jogosított vagy kötelezett személy, esetleg helyettesének nevét, czímét, lakhelyét; *i*) a jogczímet, melynélfogva, esetleg a föltételt, mely alatt és az időszakot, melyre előzetesen vagy utólagosan a fizetés történik; *j*) hogy állandó-e, vagy változó az illetmény? valamint azon különös körülményeket és esetleg elővigyázati rendszabályokat, melyekre a fizetésnél figyelemmel kell lenni; *k*) az okmányok megnevezését, mely a fizetésnél előmutatandó, illetőleg ki- vagy beszolgáltatandó; *l*) ha az utalványt valamely magasabb hatóság rendelete (pl. hitellekötés) alapján bocsátják ki: akkor ennek a rendeletnek ügyszámát és keltét; *m*) az utalvány keltének helyét, idejét és az utalványozó hatóság főnökének vagy helyettesének aláírását s a hivatalos pecsétet; *n*) végül (a bejegyzési záradékkal vagy e nélkül) az illetékes számtartóság főnökének vagy helyettesének ellenjegyző aláírását. Az utóbbi alól kivételnek az olyan utalványok, melyeket a hatóság, valamely más hatóság megkeresése folytán (a XIV. és a következő fejezetekben tárgyalandó) *bizományos* fizetésekre ad ki. Ilyen esetekben az átiratot kell a megkereső hatósági számtartóság ellenjegyzésével ellátni. Az utalványozó hatóság pedig a foganatosító hivattal ezt az átiratot közli, vagy legalább is erre (az esetleges záradék adataival) hivatkozik. Minden más esetben, a számtartósági aláírás nélkül szükölködő utalványt, a foganatosító hivatal teljesítés nélkül küldi vissza az utalványozó hatósághoz.

Szabály az, hogy minden kiadási utalvány saját keltétől számított *egy évig érvényes*. Állandó illetményeknél az elévülési idő, az utoljára felvett részlet után következő, első lejáratától számítandó. Az év letelte után az utalványozott kezelő hivatal, az utalványt a kibocsátó hatósághoz küldi, melynek rendeletére a kiutalt összeg, az állami tartozások nyilvántartásából töröltetik. Ezzel azonban nem a kiadási kötelezettség, hanem ennek csak teljesíthetősége, vagyis: az illetmény *lejárása* évül el. Ha a jogosult fél a magánjogi elévülési idő (32 év) alatt új utalványozásért folyamodik: póttartalványozás idejében a multa, különben a folyó költségvetési hitel terhére új utalvány állítható ki.

Mint a 77. §-ban láttuk, minden államadóssági czimlet is, egy-egy utalványt képez és a következő adatokat kell tartalmaznia: 1. a megkülönböztetéshez szükséges számozást, mely az adósság minőségéhez képest, betűjeggyel vagy e nélkül, folyó számból és a sorsjegykölcsönöknél sorozati és nyerőszámból áll; 2. a magyar állam vagy csak Magyarország czímerét, a szerint a mint a kölcsön az egész államot, vagy csak az anyaországot terheli; 3. a szövegben a kibocsátást elrendelő törvenyczikkelyt, az adósság minőségét és főösszegét, a valutát, a névértékét, a kamatszázalékot és fizetési módját, a tőke törlesztési tervét, esetleg a visszafizetés más módját, a fizetőhelyeket, esetleg jelzálogát, adómentességét vagy a hitelezőknek nyújtott egyéb kedvezményeket; 4. keltezést és a magyar állam, esetleg csak az anyaország pecsétnyomatát; 5. pénzügyminiszter, a központi állampénztár igazgatója és a pénzügyi hitel-számtartóság főnöke aláírásának kézmását és egy eredeti ellenőrző aláírását. Az utóbbiak a központi állampénztár hivatalában, két ottani főtisztviselő előtt ejtendő meg, s azokról rendszeres jegyzékek szerkesztendőek. Ha a czimlet szövege több nyelvű, hiteles a magyar. Az előmutatóra szóló kamatos értékpapírok lényeges kiegészítő részét teszik, a velők hasonszármazású szelvényívek és esetleg szelvényutalványok. Az előbbieket legfeljebb 20 félévre utólagosan lejáráó szelvénynyel vannak ellátva, melyek fogytán három éven belől a szelvényutalványra, azután ez és a hitelpapír bemutatása mellett új szelvényív adatik.

Az utalványrendeletek külső alakja vagy hasonló a többi rendeletekével, vagy pedig az egyes tárczáknál és számadási ágaknál külön meg van határozva. A közönséges rendeleti alaktól néha abban szoktak eltérni, hogy a hivatal megszólítása helyett „utalvány” czímet irnak. Ezután külön bekezdésben azokat a költségvetési adatokat sorolják fel, melyeken az utalvány alapul, s melyek az utalványozott összeg elszámolásánál is irányadók. Csak ezután jó külön kikezdésben az utalvány szövege. Rövidítés okáért, az üzletes gazdasági ágazatok vagyonváltozásait, továbbá az úti számlákon, kereskedelmi könyvkivonatokon alapuló követeléseket rövid úton (r. ú.), azaz úgy is utalványozzák, hogy a hatóság külön utalvány helyett, az azokat *megállapító* közigazgatási számfejtő *záradék* után irt „kiszolgáltatandó, kifizetendő, beveendő, átveendő” stb. kifejezéssel és az elszámolási adatok idézésével rendelkezik. Ezt a rendelkezést az utalványozó hatóság nevében az előbbi §-ban említettek írják alá.

A helyben levő vagyonkezelő hivatalnál némely rendkívül sürgős esetben még ennél is *rövidebb úton*, vagyis: magán az ügyíraton történik, a vagyonváltozásra vonatkozó meghagyás. Ilyen esetben a nyugtának, az utalványozó hatóság által való láttamozása is, egyelőre elégséges a vagyonváltozás foganatosítására. Az első esetben a *foganatosítás* megtörténte, magán a rendelkező ügyíraton, az utóbbi esetben pedig külön felterjesztésben, az utalványozó hatóságnak bejelentendő. Mindkét esetben a hatóságtól, kellő alakban kiállított utalvány megküldését kell kérni.

Nem a hatóság székhelyén levő vagyonkezelő hivataloknál ugyancsak rendkívül sürgős esetekben, a távirati úton való utalványozás sem kerülhető ki. Ilyenkor azonban azzal az elővigyázattal kell élni, a mit *összeolvasásnak* neveznek. Ez alatt azt értjük, hogy a táviratilag utalt hivatal, a táviratot visszatávirja az utalványozó hatóságnak, hogy ez meggyőződhessek, vajjon távirata helyesen érkezett meg a kérdéses hivatalhoz. Egyúttal az utalványt a vagyonkezelő hivatalnak eredeti aláírásokkal, írásban külön is meg kell küldeni és ugyancsak egyúttal a vagyonkezelő hivatal is, az érkezett táviratról és ennek foganatosításáról a táviratozó hatósághoz jelentést tesz. Sőt ha a hatóságtól írásban elküldött utalvány, a közlekedéshez mért legrövidebb idő alatt meg nem érkezik: a vagyonkezelő hivatal, a távirattal való visszaélés gyanújából származó további intézkedések megtételére köteles. Minden körülmények között pedig föltétlenül szem előtt tartandó az, hogy *szóbelileg* utalványozni nem lehet, és hogy egyes gazdasági ágazatok gyakorlatában kifejlődött, s ezek hatóságainál és hivatalainál *megszokott* utalványozási formákat, ha különben még oly kicsinyesek is azok: „kicsinyelni” nem szabad. Főleg ezek szoros megtartásának tulajdoníthatni, hogy utalványok meghamisítása, más hasonló üzelmek sűrűségéhez képest, egyáltalán nem fordul elő!

XI. FEJEZET. BEJEGYZÉS.

81. §. A bejegyzés értelmezése és felosztása.

(Értesülés, módja, oka, ügyirat, titok, adatok, nyilvántartás, bejegyzés fogalma, előtt, után, könyvviteli, egyszerű, szabályrendelet, láttamozás, értelmezés, más könyvek.)

Mint a 17. és az 53. §ból tudjuk, a számtartás csak úgy tarthat rendet a gazdálkodásban, s feladatának csak úgy felelhet meg, ha a gazdaságot érdeklő minden körülményről, főleg pedig minden vagyonváltozásról értesül. Ez legczélszerűbben úgy történik, hogy a hatóságok ügyirataikat, az ezekben folyó tárgyalásnak valamely megfelelő időpontjában, saját számtartóságaikkal rövid úton (r. ú.) közlik. Ez által a számtartóságok nemcsak az egyes intézkedésekről, hanem azokról a viszonyokról, körülményekről és indokokról is tudomást vehetnek, melyek között és folytán az intézkedés létrejött. Így ezt minden részletében felfoghatják és ehhez képest járhatnak el. Legczélszerűbb, ha a hatóság, számtartóságával minden oly ügyiratot közöl, a melyről csak némileg gyanítható, hogy a számtartóság által bármely szempontból használható adatokat tartalmaz. A számtartóság pedig ne szünjön meg, kellő módon előjáró hatóságát arra bírni, hogy ez vele inkább többet, mint kevesebbet közöljön, s főleg pedig, hogy titka előtte ne legyen. A számtartóság a vele így közölt ügyiratokból, kikeresi a gazdaság rendbentartására neki szükséges adatokat, s azokat valamely nyilvántartásba való *bejegyzés* által, az emlékezetnek megtartani és az értelemnek könnyen felfoghatóvá tenni iparkodik. *Bejegyzés* alatt ezért a gazdaság rendtartására szükséges adatoknak, az erre a célra berendezett *könyvekbe* való rendszeres bevezetését és nyilvántartását kell érteni.

A szóban forgó ügyiratokban vagy *van* vagy *nincs utalvány*. Előbbi esetben a bejegyzés *könyvviteli*, s ekkor az ügyiratot az utalvány elküldése *előtt* kell a számtartósággal közölni. Midőn azokban nem utalvány, hanem csak valamely más rendelet avagy a számtartás által használható egyéb tudni való van: elég ha azokat a számtartóságokkal csak *végül*, azaz akkor közlik, midőn az azokban folyó tárgyalások befejeztettek, s az ügydarab már csak irattárba lesz teendő. Az ilyen rendeletek bejegyzése *egyszerű*; mert

bejegyzésük semmi számtartási szakismeretet nem igényel és vagy a *szabályrendeletek* vagy a *láttamozási könyvbe* történik. Az előbbi könyvbe a bárhonnán és bármely alakban érkező *fontosabb* rendeleteket és más közleményeket írják be. Még pedig érkezésük sorrendjében szóról szóra. A könyvben foglaltakról, a tárgyakat jelző vezérszavak szerint szerkesztett betűsoros mutató szolgál felvilágosítással. A *láttamozási* könyvbe, a kevésbbé nevezetes rendeleteket *kivonatilag* és *betűrendben* jegyzik fel. Mindezek a könyvek azért hasznosak, sőt szükségesek, mert minden gazdasági ágban és hatóságnál, az általános érvényű rendeleteken kívül, vannak oly *különleges* rendeletek, melyek csak abban az ágban és csak valamely hatóságnál, ennek helyi viszonyaira való tekintettel érvényesek. Ezeket a rendeleteket akár az emlékezetnek, akár az áthelyezett avagy most szolgálatba lépő tisztviselőnek, legczélszerűbben csak a tárgyaló könyvekben lehet megtartani. Ezeken a könyveken kívül: még egyik vagy másik számviteli ágban különféle statisztikai adatok felölelésére szolgáló könyvek, előjegyzések, nyilvántartások, ki-mutatások (70. §.) stb. fordulhatnak elő. Mindezeknek berendezését és az ezekbe bevezetendő adatokat az a cél határozza meg, melynek elérésére vitetnek, és azok a külön rendeletek, melyek az illető számviteli ágban érvényesek. Mindezek a könyvek az alább tárgyalandó főkönyvek mellett *segédkönyvek* jellegével bírnak.

82. §. Könyvviteli bejegyzés.

(Után, előtt, megvizsgálás, alkalom, közig. számfejtés, számszerű, kényes helyzet, akadékoskodás, kifogások esetei, gazdaság rendszere, hitel, kellékek, be-jelentés, rendeletre, 22., 29. és 31. §., könyv fogalma, felosztás.)

Az előbbi §-ban említett ügydarabokat azért elég csak végül, a rendeleteknek kibocsátása *után* közölni a számtartóságokkal, mert csak az utalványok azok, melyek újabb számtartási tárgyalás nélkül esetleg, helyrehozhatlan hibák forrásai lehetnek. Ezeket a számtartóságokkal helybenhagyásuk után ugyan, de a kezelő hivatalokhoz való kibocsátás *előtt* azért közlik, hogy az utalványokat saját szempontjukból *vizsgálat* alá vegyék. Mert vagy volt alkalom valamely szóban forgó vagyonváltozást közigazgatásilag számfejteni vagy nem. Az utóbbi esetben, a mostani vizsgálat a közigazgatási számfejtésnek csak utólagos megejtése. Ha azonban erre a számtartóságnak már előbb volt alkalma, akkor vagy *hozzájárult* az utalványozó

hatóság a számtartóság fejtegetéséhez, *vagy nem*. Ha hozzájárult: ekkor a mostani vizsgálata csak *számszerű*, vagyis: arra terjed ki, hogy a közigazgatási számfejtésben felsorolt adatok, helyesen lettek-e tartalmilag a kiadandó rendelet fogalmazványába, s alakilag ennek tisztázatába átvéve? *Kényes* a helyzet akkor, ha a számtartóságnak a közigazgatási számfejtésre alkalma volt, de a hatóság *nem* járult a közigazgatási számfejtésben elmondottakhoz, hanem ezek mellőzésével, intézkedik és pedig esetleg a számtartóság nézete szerint: nem kifogástalanul.

Míg az előzetes ellenörködés tapintatos érvényesítése minden esetben jó szolgálatot tehet az államgazdaságnak: addig az indokolatlan akadékoskodás az ügynek is, az akadékoskodónak is ártalmára van. Ezért mi sem természetesebb, mint hogy az esetről esetre fenforgó *személyi* és *tárgyi* viszonyokhoz képest, a számtartás gyakorlásának érdességtől menten: szigorúan tárgyilagossnak kell lenni. Ha tehát a számtartóság a vele közölt rendeletet valamely szempontból kifogásolandónak tartja, (pl. ha a tervezett utalvány a gazdaság rendszerét alkotó törvényekbe, szabályokba ütköznék, ha a költségvetési hitellel szemben túl-, esetleg előirányzat nélküli kiadást, nem engedélyezett hitelátruházást, a hatóság hatáskörét túlhaladó utalványozást stb. foglalna magában, továbbá, ha a 80. §-ban felsorolt kellékekkel nem birna vagy a rendelet kiadása ellen akármilyen más tárgyilagoss észrevétele van) felfogását az ügydarab előadóívén, az utalványozó hatóság főnökének bejelenti. Ha erre a hatóság a rendeletet megfelelően változtatja, avagy éppen visszavonja: a további eljárás szüksége önként megszűnik. Ha azonban a hatóság és a számtartóság álláspontja össze nem egyeztethető: a számtartóság az utalványt könyveibe *mindaddig be nem jegyezheti*, a míg a hatóság ezt írásban *külön* el nem rendeli és az által az utalványból folyó következmények terhét egymagára nem vállalja. Ezek szerint a számtartóság az utalványt, az erre a célra berendezett könyvekbe, vagy saját jószántából vagy pedig „rendeletre“ *jegyzi be*. De vagy így, vagy úgy bejegyzi, s ezzel megkezdí a *könyvvitelt*.

Tárgyalásainkban tehát mi is rátérünk a számtartásnak arra a részére, mely könyvvezetés, könyvvitel néven ismeretes. Ebből a célból legelőbb azt kell tisztáznunk, hogy *könyv* alatt számtartási szorosabb értelemben mit kell értenünk? Ismételten említettük eddig, mely szerint a számtartás rendszerének meg kell felelnie a gazdaság és gazdálkodás rendszerének. Ezt az elvet tartja szem előtt az

eddigiekben, a leltár és a költségvetés. Így tehát a számtartósággal közölt vagyonváltozásokat is olyan *nyilvántartásba* kell bejegyezni (53. §.), mely a vagyonban és változásaiban természetüknél fogva összetartozókat együtt, a külön állókat külön egymás fölé, mellé és alá osztályozva öleli fel. Ez a nyilvántartás pedig maga a *könyv*, mely alatt tehát számtartó értelemben: a vagyonnak és változásainak, a gazdaság természetének megfelelő szerves csoportokban való nyilvántartását értjük. Az így szerkesztett könyvek, a tárgyukat képező gazdaságnak és vagyonváltozásoknak természetéhez képest, a mint ezt a 24. §-ban láttuk, ismét kétfélék: *egyszeresek* és *kettősek* lehetnek. Az utóbbit a 24—33. §-okban már tárgyaltuk.

83. §. Kincstári könyvvitel és tárczafőkönyvek.

(Felosztás, alapja, tartalma, főkönyv, segédkönyv, megfelel, brutto, tartalmilag, fejezet, cím, rovat, tétel, alosztályok, kötet, egy személy, hitelesség, belterjes decentralizáció, legkisebb csoport, további felosztás, évköz, lekötés, átfutók, név, lapok, tükör.)

Az egyszeres, vagyis: kincstári könyvvitel keretében *kétféle* könyvvitelt különböztethetünk meg: a *tárcza* és a *forgalmi* könyvvitelt. Az első magában foglalja az államnak *valódi*, vagyis: az államgazdaság rendszeréből folyó *bü^{ke}dgetszerű* gazdálkodását. Az utóbbi pedig a budgetszerű gazdálkodásnak termelési és fogyasztási, bevételi és kiadási forrásai között létrejövő *forgalom* felölelésére van hivatva. Az elsőt a miniszteri felelősségnél fogva, mint neve is mutatja, *tárczák szerint* elkülönítve kell vinni. Az utóbbi az egész államgazdaságra nézve egy összefolyó *egységes egész*et képez. Mindkét rendszerben megkülönböztetünk *fő- és segédkönyveket*. *Főkönyvek* alatt azokat a könyveket értjük, melyek valamely szempontból, egy *egész* gazdaságnak, *egész* vitelét felölelik. Ellentétben a segédkönyvekkel, melyek egy gazdaság vitelét csak valamely szempontból vagy annak csak egy részét ölelik fel. Az eddigi tárgyalásainkban előfordult állomány, statisztikai, szabályrendeleti, láttamozási stb. könyvek mind csak segédkönyvek jellegével bírnak. (Ilyenek lesznek az alább tárgyalandó számfejtő, előleg-, törzs- stb. könyvek is.) Ellenben külön főkönyv van az állami számtartásban legalább is minden *tárczá*nak, *alap*nak, *önkormányzó* helyhatóságnak, valamint elvileg az egész állami gazdaság *egész forgalma* is, *egy főkönyvbe* van összefoglalva.

Minden *tárczafőkönyv* berendezése először is *megfelel* a budget-

törvény berendezésének ; mert az egyszeres rendszernek és a brutto-budgetnek megfelelően : úgy a bevételekre mint a kiadásokra, ha nem is éppen külön kötve, de tartalmilag külön-külön könyvek vannak berendezve. (És nem „felfektetve !“) Aztán minden ilyen bevételi vagy kiadási tárczakönyv berendezése újból megfelel a budgettörvény azon fejezete berendezésének, melyről a tárczakönyvet vezetik ; mert az *állami* gazdaság természetéből származó tagozása a vagyonnak és változásainak, ott már előre kötelezőleg meg van állapítva. Ezért 1. minden költségvetési *fejezet* gazdaságáról egy *tárczafőkönyvet*, 2. a fejezet minden *címéről* a főkönyv egy-egy, sőt gyakran 3. a cím gazdaságának földrajzi *tagozása* folytán, több *kötetét* kell vezetni. Továbbá minden a tárczafőkönyv vagy ennek kötete, 4. legalább is annyi és olyan *számlára* oszlik, a hány és a minő *rovat*, esetleg alrovat sőt tétel a költségvetési fejezetben vagy a megfelelő címben van. 1. Tudvalevőleg az állami gazdaság több tagú gazdaság és ez a tagoltság a budgettörvényben nyer határozott kifejezést oly módon, hogy a miniszterek és az állami számvevőszék elnöke, a költségvetés megfelelő *fejezetei* fölött rendelkezési joggal, költségvetési hitellel bírnak. Az ebből folyó önállóság és felelősség tehát oly szempont, mely megköveteli, hogy tartalmilag legalább is annyi és olyan tárczakönyvet vezessenek, a hány és a minő fejezete van az illető tárczának a budgettörvény öt (három kiadási, két bevételi) alosztályában. 2. A költségvetési törvénynek azonban kevés olyan bevételi vagy kiadási rendes fejezete van, melyeknek gazdaságát egy könyvbe összefoglalni lehetne. És pedig első sorban azért, mert egy könyvben egyszerre csak egy személy *dolgozhat*. A gazdaság pedig sokkal nagyobb, sem hogy annak könyvvitelével járó munkálatokat egy ember elvégezhesse. De meg a könyv *hitelessége* is kizárja, hogy abban bár különböző időkben, különböző személyek vegyesen dolgozhassanak. Az ilyen tárczafőkönyveket tehát annyi és olyan *kötetre* osztva kell vezetni, a hány és a minő *címre* az illető költségvetési fejezet oszlik. Ez a felosztás azonban nem zárja ki azt, hogy a fejezetnek csak némely nagyobb czimeiről vezessünk egy-egy külön kötetet és hogy a többi *kisebb* címet foglaljuk *egy* kötetbe össze. 3. A költségvetési törvénynek azonban nemcsak némely fejezete, hanem némely címe sem alkalmas arra, hogy gazdaságáról egyetlen kötetet vigyenek. Különösen nem azok a címek, melyek külsőleg és belsőleg olyan terjedelmes gazdasági ágat foglalnak magukban, melyeket csak úgy

lehet jól igazgatni, ha ez a hatáskör, az állam egész területére kiterjedő helyhatóságok között felosztva, decentralizálva van. Az ilyen *helyhatóságok* rendesen a költségvetési hitel felosztás alapján utalványozási joggal is fel vannak ruházva. Ezek tehát saját ágazatukban és területükön saját gazdasággal és számtartással, s ebből folyó főkönyvvvel is birnak. Ezek a könyvek is mindannyi *kötetei* az illető költségvetési cím, illetőleg fejezet tárczafőkönyvének. 4. A tárczafőkönyv, illetőleg kötet azután legalább is annyi és olyan *számlára* oszlik, a hány és a minő *legkisebb csoportra* az illető költségvetési cím vagy fejezet felosztva van. Ezt úgy kell érteni, hogy ha olyan fejezetről vezetünk főkönyvet, melynek csak címei és nem rovatai is vannak: akkor legalább is annyi és olyan számlát kell berendezni, a hány és a minő címek a fejezetben vannak. De ha a címek rovatokra, sőt ha ezek csak az előirányzatban is, esetleg alrovatokra vagy még éppen tételekre vannak felosztva: ekkor a számlák ezeknek felelnek meg. 5. A kiadási számlákat költségvetési törvény személyi és dologi rovataihoz képest: *személyi* és *dologi* számlákra osztjuk fel. 6. Azután lehet még *részletes* és *sommás* számlát is megkülönböztetni, a szerint a mint azok vagy csak saját tételeiket vagy pedig több más számlának végsommáit ölelik fel; mert néha a gazdálkodó hatóság, a költségvetési törvény és előirányzat legalsóbb csoportjában nyilvánuló részletezésnél is részletesebb nyilvántartást, könyvvitelt óhajt. Ekkor az előirányzat legalsóbb csoportját, könyvvitelileg még több *alsóbb* rendű *csoportra* osztjuk, s ezeknek megfelelőleg nyitunk részletes számlákat. Ezeknek eredményét azután egy sommás számlába foglaljuk. Mindezek az évi *költségvetésen* alapuló számlákon kívül, a gazdaság vitele néha még más számlákat is igényel. 7. Ilyenek a költségvetés kere-tén *kivül*, évközben vagy a törvényhozás, vagy pedig a miniszter-tanács engedélye alapján igénybe vett, valamint a *fentartott* (le-kötött) hitelek nyilvántartására szolgáló számlák. 8. De a valódi vagyonváltozásokat felölelő mindezek mellett, nyitni kell a tárcza-könyvben néha u. n. *átfutó* számlákat is, mert a tárczagazdagságban kivételesen átfutó vagyonváltozások is fordulnak elő. Ilyenek főleg a különféle megtérítendő előlegek, az illetéktelen vagy fölös be- és kifizetések vagy magánfelek terhére tett szolgálatok költségeinek megtérítése, a számadási perből (XV. fejezet) azon évben származott térítmények stb. 9. Sőt az állandó (úgy valódi mint átfutó) vagyon-változásokra is, külön számlákat kell nyitni.

Minden számlának azonos a *neve*, annak a költségvetési csoportnak, vagy a vagyonváltozások annak a csoportjának nevével, a mire a számlát berendezzük. Minden számlára a könyvnek megfelelő mennyiségű *lapját* kell szánni. De ennek a mennyiségnek meghatározására nem szükséges a kellőnél nagyobb súlyt fektetni; mert ha valamely számlának lapjai beteltek, a számlát ismételten a könyvnek valamely más és más számlának szánt, de üresen álló lapjaira lehet átvinni és ott folytatni. Ily módon néha egy számlát elé- és visszaugrásokkal a könyvnek más és más helyein viszünk. A könyvben levő számláknak minősége, mennyisége és elhelyezése fölött a könyv *tükre*, vagyis: tartalomjegyzéke (rovatmutató) nyújt olyan tájékozást, hogy ebből a számlák folytatásának ide-oda ugrását is lapszám szerint látni lehet.

84. §. A tárczafőkönyv számláinak berendezése.

(Megjelölés, főhasábok, ikerlap, baloldal, jog, utalványozás, fizikum, hitel, tárczabejegyzés, Vorschreibung, tartozás, követelés, alhasábok, tartalmuk, *a—g*, jobboldal.)

Mint a 294—5. lapon bemutatott számlán látható, először is meg kell a gazdaságnak azt a részét és a költségvetési hitelnek azt az összegét jelölni, a melyről a számla szólni fog. Aztán minden számla két (esetleg három) főhasábra szakad. Két főhasáb: az utalványozott (tartozási és követelési) jog, s a teljesítés (előírás és lerovás) felölelésére szolgál. (A harmadik: a pénztári számfejtés hasábjáról a következő fejezetben lesz szó.) Minden számla a nyitott könyv egy ikerlapját foglalja el. Ennek egész baloldalát egy főhasáb veszi igénybe. Ebbe jegyezzük fel a vagyonváltozásoknak alapul szolgáló azt a *jogot*, melyről a 11. §-ban szoltunk és a mely az államgazdaságban esetről esetre, abban a *bejegyzendő* utalványban nyert kifejezést, melyet a költségvetési hitellel bíró hatóságok kibocsátnak.

E szerint a tárczakönyv első sorban nem a vagyonnak anyagát, hanem a költségvetési *hitelt* tartja nyilván. A *tárczakönyvi bejegyzés* alatt tehát az utalványozás nyilvántartásba vételét értjük. Ennek a számlára való irását hivatalosan *előírásnak* nevezik. (Ez azonban olyan magyar kifejezés, melyet itt csak németül lehet megérteni; mert a *vorschreibung*-nak szolgál fordításából származik. A magyar rendelkezik, parancsol, utasít, megmond, megír valamit;

Az 1902-ik évi költségvetési törvény, rendes kiadások, XVIII. fejezete,														
K ö v e t e l é s														
Folyó tételszám	Mely pénztár- nál	T á r g y	Egyenként				Teljesítési cikk	Törlés		Összesen 1901 január 1-től				
			mult évekre		folyó évre					mult évekre		folyó évre		
			K	f	K	f		K	f	K	f	K	f	
1901.														
Mult évi hátralék.														
1/7	az X—i adó- hivatal	Bakter János a beteg éjjeli őr helyet- tesítéséért az 1900-iki november 25-én 35208. számú igazgató hatósági ren- delet szerint	20	—	—	—	15	—	—	—	—	—	—	
2/14	"	Maltér Pál köműves egy ajtó befala- zásáért az 1900-iki december 9-én 37612. számú igazgató hatósági ren- delet szerint	44	—	—	—	19	—	—	—	—	—	—	
										64	—	—	—	
Folyó utalványozás.														
3	az Y—i adó- hivatal	Térdes Ferencz kövező a hivatalos he- lyiség előtt levő járda helyreállítá- sáért 1901-iki jan 28-án 2567. sz. a. igazgató hatósági rendelet folytán	—	—	36	74	13	—	—	—	—	36	74	
4	"	Tüzes Gábor kovács az ablak vas- rácsainak kijavításáért az 1901-iki márczius 25-én 8675. sz. igazgató hatósági rendelet szerint	80	—	—	—	—	—	—	80	—	—	—	
Lásd még alább a 7-ik tételt.										144	—	36	74	
5	"	Pala Péter cserepező a fedélzet tata- rozásáért 1901-iki ápril 10-én kelt 12563. számú igazgató hatósági ren- delet szerint	—	—	63	44	31	—	—	—	—	—	—	
6	a Z—i adó- hivatal	Deszkás Imre asztalos az éjjeli őr fa- köpenyének kiigazításáért 1901-iki május 17-éről 13468. számú igazgató- hatósági rendelet szerint	—	—	16	—	34	—	—	—	—	79	44	
7	az Y—i adó- hivatal	A 4-ik tétel alatti 80 K-ból 1901-iki augusztus 25-iki 16763. számú igaz- gatósági rendelet folytán	—	—	—	—	—	20	—	20	—	116	18	
8	"	A tüzoltó szerek kiigazításáért Szá- moló József kereskedő 1901-iki szept- ember 27-én 18007. számú igazgató- sági rendelettel	—	—	63	06	38	—	—	164	—	116	18	
9	"	Apró házi kiadásokért Rendes Kele- men kebelbeli iroda vezető az első félévre 1901-iki augusztus hó 30-án 18673. számú igazgatósági rendelettel	—	—	12	54	41	—	—	—	—	75	60	
1901. december végeig összesen										—	—	164	—	191 78
Pótutalványozás										—	—	—	—	23
Összes utalványozás										—	—	20	—	214 78
1902.														
Mult évi hátralék.														
1/4	az X—i adó- hivatal	Tüzes Gábor kovács az 1901-iki már- czius 25-én 8675. és augusztus 25-én 16763. számú igazgatósági rendelet folytán ablakrácsokért	60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
										60	—	—	—	
Folyó előírás.														
2	"	Mély Tamás kútmester a vízvezeték megigazításáért 1902-iki január 17-ről 2563. számú igazgatósági rendelettel	—	—	26	84	—	—	—	—	—	—	—	
3	"	Tiszta Gergely a szemétködör kihor- dásáért 1902. január 21-én 3617. számú igazgatósági rendelettel	23	—	—	—	—	—	—	60	—	26	84	
										—	—	—	—	
										378 K 78 f				

18. czime, dohányeladás rovatának épületfentartási számlája : 300 K.

Számfejtetett				T e l j e s í t é s									
Mikor ?	Ki által ?	Összeg		Mely pénztár által ?	A tételre	Kelt	Czikk	T á r g y	Egyen-ként		Össze-sen 1901. január 1-től		Észrevétel
		K	f						K	f	K	f	
1901 1/29	N.	36	74	X—i adó- hiva- tal	3	1/29	13	Térdes Ferencznek	36	74	—	—	
1/20	"	20	—	"	1	1/20	15	Bakter Jánosnak	20	—	—	—	
2/3	"	44	—	"	2	2/3	19	Maltér Pálnak	44	—	—	—	
3/15	"	63	44	"	5	3/15	31	Pala Péternek	63	44	—	—	
5/20	"	16	—	"	6	5/20	34	Deszkás Imrének	16	—	—	—	
								Első félévben	—	—	180	18	
9/30	"	63	06	"	8	9/30	38	Számoló Józsefnek	63	06	—	—	
9/30	"	12	54	"	9	9/30	41	Rendes irodavezetőnek	12	54	—	—	
								Második félévben	—	—	75	60	
								Egész évben	—	—	255	78	
								Hátralék	—	—	83	—	
								Összesen	—	—	338	78	

de nem „előír“.) Helyesebben pedig bejegyzése az *utalványban* nyilvánuló jognak és pedig világosan meg lehet, s ezért meg is kell különböztetnünk egymástól a bevételnek és a kiadásnak bejegyzését. Ha az állam bevételi utalványt bocsát ki, hogy pl. Szetye János 100 forint adót fizessen: ebből Szetyének tartozása származik. Ez a bejegyzés tehát Szetyének, az állam által vezetett számláján: *tartozás* lesz. Ha pedig az állam kiadási utalványt bocsát ki: hogy pl. Ramocsa Gábor számtartónak a pénztár 100 forint jutalmat fizessen ki, ebből Ramocsának a pénztárral szemben követelése származik. Ennek, az állam által vezetett Ramocsa számlára való bejegyzése: *követelés* lesz. Mellőzve tehát a helytelen előírás kifejezést: a bevételi jogot megállapító utalvány bejegyzését tartozásnak, a kiadásiét követelésnek nevezzük. E szerint a *nyitott kiadási tárcza*-könyv jobboldali lapja *követelés*, a *bevételi tárcza*-könyvé pedig *tartozás*.

A baloldali, vagyis: az utalványozást nyilvántartó főhasábnak alhasábokban ki kell mutatni: *a)* a tételek folyó száma és *b)* az utasított vagyonkezelő hivatal megnevezése után, *c)* a cselekvő vagy szenvedő kezdő *hátralékot* tételenként; a bemutatott számla 1—2-dik tétele alatt a mult évről áthozott szenvedő hátralékok vannak felsorolva; *d)* a folyó évi tartozásokat és követeléseket, a főkönyvi példa a 3—9. tétele szerint; *e)* hogy a folyó utalványozásokból mennyi esik póttartalványozásul a *mult*, és mennyi a *folyó* évre? az előbbire példa a 4., az utóbbira a többi tétel; *f)* az esetleges törléseket; mert a kibocsátott utalvány visszavonható, megváltoztatható s így az utalványozott összeg kifizetése részben vagy egészben megszüntethető. Ennek megfelelőleg a bejegyzés is módosulás alá esik. Erre a célra szolgál a például szerkesztett számlán a *törlési* hasáb és a 7. tétel; *g)* végül a törlés után maradó netto utalványozást a mult és folyó évre.

A számla jobboldalán az utalvány számfejtését (érvényesítését) és teljesítését (lerovását) mutató főhasábok foglalnak helyet. Mindezekről tárgyalásaink rendjén később szólunk. Itt világosabb áttekintés céljából csak annyit jegyzünk meg meg, hogy minden számlának ki kell mutatni a (multból és a jelenből származó netto) utalványozást, lerovást és végső hátralékot. Egyébiránt a bemutatott számla magyarázatára az előbb idézett fejezetekben még visszatérünk, de annak tanulmányozását addig is melegen ajánljuk, megjegyezvén, hogy a pénztári számfejtés megjelölésére szánt hasábok, mint ez alább kiderülni fog, a főkönyvnek nem képezik elengedhetlen alkat-

részeit és hogy az 1902-diki új számlát a mult évi (60 K) hátralék átvitelével, csak helykimélés czéljából nem nyitottuk (a mint ez a gyakorlatban van) külön lapon.

85. A tárczafőkönyvek vezetése.

(Adatok, kivételek, hátralékok, áthozás, változtatás, külön utalványozás nélkül, követelés, tartozás, valódiság, kétely, függő, akarat, bejegyzés, *a—f*, sorszám, esetek, előjegyzés, felfüggesztés idei, úti előleg, segédkönyv, lekötött hitelek, utalvány megváltoztatás, törlés, storno, viszonylagos számla, visszafizetett úti előleg, bizonytalan rész, helytelenség, egy utalvány több bejegyzés, átutalás, változtatás, sommás számlák.)

A tárczafőkönyvek *adataikat* rendszerint az utalványozó hatóságok rendeleteiből merítik. Kivételt képeznek a *hátralékok* és a már többször említett azok az összegek, melyeket a vagyont kezelő hivatalok *árjegyzékek*, tarifák alapján teljesítenek. Az előbbieket a mult évi előírásból *tételenként*, szóról szóra kell áthozni a folyó évi számlára és sem a multban törült, s esetleg újból utalványozott, sem pedig számadási megtérítésekből származó tételekkel nem lehet azokat *szaporítani*, hanem az ilyeneket mint folyó utalványozást kell bejegyezni. Az utóbbiakat pedig, mint a kezelő hivatalok által külön utalványozás nélkül, saját hatáskörükben teljesített összegeket és mint a melyekről a számtartóság csak a naplókából értesül: ugyancsak ezekből lehet a teljesítés könyvelésekor *utólagosan* az utalványozásba bejegyezni. Mielőtt valamely *követelést* a számla *terhére*, vagy *tartozást* számla *javára* íránk, a könyvvezetőnek szigorú kötelessége az utalvány *valódiságáról* meggyőződni. Ha a számtartóságnak bármely tekintetben csak a legkisebb kételye is van, vagy az utalvány szövege különféle magyarázatot enged meg: tartozik erről az utalványozó hatóságot értesíteni, s további utasításig a bejegyzést függőben tartani. Ha kétely nincs, vagy el van oszlatva: a vagyonváltozást úgy kell bejegyezni, hogy ebből az utalványozó hatóság akaratát határozottan megismerhető legyen. Ezért a főkönyvbe az utalvány tartalmának nem csak lényege, hanem esetleg az utalvány szövege is szóról szóra bevezetendő. De legalább is be kell jegyezni: *a)* az utalványozó hatóságot, az utalványozás számát és idejét; *b)* a fizetésre jogosultnak vagy kötelezettnek nevét, lakását, lakóhelyét; *c)* a fizetésnek jogczímét és *d)* valutáját, esetleg *e)* részleteit, vagy ha vannak *f)* feltételeit.

Minden számlában a sorszám évenként 1-gyel kezdődik, s

egész éven keresztül minden bejegyzés a következő sorszámot kapja. A múlt évi hátralék áthozatalánál a folyó évi sorszám a számlálót, a múlt évi a nevezőt képezi. Az utalványozás bejegyzésénél előforduló esetek igen változatosak. A nélkül, hogy minden lehető esetet felsorolni szándékuk lehetne: megemlítjük a következő nevezetesebbeket. 1. Az *előjegyzés* akkor fordul elő, midőn a jog létrejövetelének valamennyi előfeltétele még nem következett be. De annyi mégis történt, hogy ennek az emlékezet számára való megtartása szükséges. Ekkor az egész esetet, az összegekkel együtt csak a szöveghasádba (intra marginem) írjuk. Az érték- és pénzhasábokba csak akkor tesszük ki az összegeket, midőn a jog létrejövetelének minden előfeltétele bekövetkezett. Ilyen előjegyzési eset az, *a)* midőn a fizetség teljesítése valamely felfüggesztő feltételhez, vagy jövő időhöz van kötve. Ez leginkább akkor fordul elő, midőn valamely számlának javára vagy terhére *állandó* illetményeket kell írunk. Ilyenkor meg kell különböztetnünk, hogy az utalványozott összegből mennyi esik a folyó költségvetési hitelre? mert ezt nem az egész összeg terhelvén, az egész esetet az összegekkel *együtt* csak a szöveghasádba *előjegyezzük*, az értékhasádba pedig csak azt az összeget tesszük ki, mely az ideai hitelt terheli. A jövő évi számlán azután az egész utalványozott összeget kitesszük a pénzhasádba, mert az egész évre egész összeg esik. *b)* Az *úti előlegeknél* az utalványozott összeg, még a kifizetés után is csak előjegyezve marad, mind addig, míg az útra küldöttel úti számlája alapján a végleszámolást meg nem ejtették és így a kiérdemelt úti költséget végleg meg nem határozták. A hol sok úti előleg fordul elő, ott a különböző úti előlegszámlákon kívül, még azok külön nyilvántartására és leszámolásuk ellenőrzésére úti előlegkönyvet külön szoktak vezetni. *c)* A *lekötött* hitelek mint követelési (terhelő) hátralékokat kell az illető tárczafőkönyvekben nyilvántartani és ha nem szánunk azoknak *külön* számlákat, akkor az ilyen hitelre érkező utalványokat, a régi számlákon csak a *főösszeghasádba* írjuk, azaz csak előjegyezzük, de úgy, hogy azok különben a követelés bejegyzésének minden kellékével birjanak. 2. A könyvvezetés érdekes esetei közé tartoznak az átvezetett (storno) tételek. *a)* Ha valamely bejegyzett, de még *nem teljesített* utalványt utólagosan megváltoztatnak: ekkor a kisebbedést mint *törlést* a *törlési* hasádba, a nagyobbodást mint *új követelést* vagy *tartozást* új tétel alatt kell bejegyezni. Ez is egy fajtája az átvezetésnek. *b)* Ha azonban az összeget már teljesítették, *kifizették*, akkor

ezt csak a törlési hasábbal rendezni már nem lehet. Ezt egy költött hasonértékű, de *ellenkező irányú* (storno) tétel bejegyzésével kell hatástalanná tenni. Erre a célra szolgálnak a *viszonylagos számlák* (15. §.). Ezek alatt a kiadási tárczakönyvekben (a budgetszerű valódi számlákkal hasonnevű, de ellentétes irányú) bevételi számlákat és a bevételi könyvekben (hasonnevű ellentétes) kiadási *számlákat* kell érteni. Ha már most a fizetett összeg kiadás volt, ezt a viszonylagos bevételi számlára, ha pedig bevétel volt, a viszonylagos kiadási számlára kell bejegyezni. Ez által a visszavont utalvány jogilag, s majd a teljesítés által pénztárilag is ki lesz egyenlítve. c) Így kell eljárni nevezetesen az előbb tárgyalt úti előlegek rendezésénél, ha a kifizetett úti előleg részben vagy egészben visszafizetés alá kerül. Úgy tehát, hogy a visszafizetendő összeget az úti költség bevételi számlán tartozásul jegyezzük be. d) Ugyancsak *stornoval* kell kiegyenlíteni az olyan esetet is, midőn valamely összeg (pl. épületfentartási költség) előreláthatólag ugyanazon egy tárczának több számláját fogja illetni, de hogy minden egyes számlát milyen részben? az a bejegyzés alkalmával még nem bizonyos. Ilyenkor egyelőre az egész összeget az érdekelt számlák egyikére írjuk. Ha azután a részesedés megállapítható: akkor az egész összeget mutató számláról, az arra már nem tartozó részt storno segítségével elvezetjük, vagyis: ezt a részt a viszonylagos (ellentétes) számlára jegyezzük. Ezzel az eredeti bejegyzést rendezvén, a stornált részösszeget azokra a számlákra írjuk, a melyekre (ha céljukat ismerjük) eredetileg is tartoztak volna. e) Egyáltalában mindazokat a helytelenségeket, melyek a gazdálkodásban akár az utalványozásból, akár a kezelésből származnak, a könyvvezetés storno segítségével fejezi ki és rendezi. Jegyezzük meg azonban, hogy a viszonylagosan átfutó számláknak a tárczakönyvekben való létezése, ezeknek a könyveknek budgetszerű, tehát valódi kezelésű tartalmát és egyszeres rendszerű (vagyis: csakis bevételi avagy csakis kiadási) jellegét nem zavarja; mert a tárcza gazdaságára *mennyiségi* befolyással nincsenek. 3. Van olyan eset is, hogy *egy* utalvány alapján ugyanazon összeget *több* számlán és pedig úgy követelésül, mint tartozásul kell bejegyezni. Ilyen pl. a fizetési előleg és ehhez hasonló más kölcsönök esete. Ezeket a főkönyvekben nemcsak az átfutó kiadásoknak sommás és az illetőnek egyéni számláján *követelésül*, hanem még az átfutó bevételeknél és az egyéni számlán *tartozásul* is be kell jegyezni. Ha az ilyeneket évközben ugyanazon tárczának valamely más czimére utal-

ják át, az előbbi czimen mint a kezdő hátralék apadását és az utóbbin pedig mint szaporodását kell bejegyezni. És egyáltalán a tárczának átfutó hátralékai, csak téves feljegyzések helyesbítése vagy átutalás folytán változtathatók. Minden más (például behajthatlanság stb.) esetben az illető követelés vagy tartozás, esetleg évközi új hitel igénybe vételével is, csak valódi számlákon egyenlíthető ki. 4. A sommás számláknál arra kell ügyelni, hogy az utalványok alapján vezetett részletes számlák összesítéséből vagy pedig a budgetösszegeket közvetlenül a törvény vagy a hitelfelosztás alapján jegyezzük be? Az első negyed- vagy félévenként szokott történni. Az utóbbiban pedig új bejegyzés csak időközi új (pót-, rendkívüli, elő nem irányzott, túllépő) hitel alapján jöhet létre.

86. §. A forgalmi főkönyv.

(Értelmezése, számvevőszék, vezető, jog, pénzkészlet, lerovás sommásan, részletesen, egészben, egyesek, esetek, berendezés, egész gazdaság, összes, tételként, viszonylagos, meghatározás, számlák, *a—e*, valódiak, oldalak, alap, kezelés, utólagos, 1—2., jelleg, kettős, conto corrente, előjegyzés, számít, pénztárak, kötet, különleges.)

Mint az eddigiekből tudjuk, a tárcza-főkönyvekben minden tárcza a maga gazdaságának úgy *jogi*, mint kezelési egész vitelet nyilvántartja. De a tárcza-főkönyvek *csak a maguk* bevételi forrásaival és kiadási céljaival foglalkoznak, holott az egész állami gazdaság *egy szerves egészet* képez. Szükséges tehát egy oly könyvnek a berendezése és vezetése, melyben az *egész* állami gazdaság mint szerves egység legyen nyilvántartva. Az állami számvevőszék, a mint ezt a maga helyén látni fogjuk, vezet is több ilyen könyvet. De a számvevőszék csak az utólagos ellenőrködés független támogatására van hivatva, s mint ilyen, a kormányon kívül álló hatóság. Ennek könyvei tehát a végrehajtó hatalom gyakorlóitól által igénybe nem vehetők. Az egész állami gazdaságot egységesen felölelő könyvről tehát magának a gazdálkodó kormánynak kell gondoskodni. Ilyen a pénzügyminiszterium számtartósága által vezetett *forgalmi főkönyv*. Csak hogy az államgazdaságnak a törvények szerint való *jogi* vitele, a miniszteri felelősségből kifolyólag, a tárcza-miniszterek hatáskörébe tartozik. Ezért a tartozási és követelési jogoknak minden egyes tárczafőkönyvben már meglevő bejegyzése, az egész államgazdaságról vezetendő forgalmi könyvben, a *jognak* nyilvántartását fölöslegessé teszi. De nem teszik azzá a teljesítések,

a lerovások kezelésének feljegyzését, melyekről a pénzügyminiszternek a legmegbízhatóbb adatokkal kell birnia; mert csak ekkor fog oly pénztári készletről gondoskodhatni, mely az egész államgazdaságban mutatkozó tényleges szükségletnek megfelel. De minthogy a tárczagazdaság céljainál fogva, a tárczakönyvben minden egyes gazdaság kezelési vitele is (a teljesítés, lerovás) részletesen be van jegyezve, elég ha a forgalmi főkönyvben az egyes tárczák teljesítései, csak sommásan nyernek kifejezést. Más szóval az államnak budgetszerű vagyis: *valódi* gazdaságból a forgalmi könyvben csak a *lerovást* és ezt is csak *sommásan* kell nyilvántartani. Annál részletesebben, sőt éppen tételenként kell nyilvántartani, a 49. és 83. §-ban érintett azt a *forgalmat*, melyet a lerovott bevételek időben és térben megtesznek azért, hogy akkor és oda jussanak, a mikorra és a hova szánva vannak: a kiadások fedezéséhez. Ez a hullámozása a vagyonnak, a mennyiséget *egészben* ugyan meg nem változtatja, de az *egyes* kezelő hivataloknál mégis más és más állapotot idéz elő, mint a minő a tárczák alapján mutatkoznék. Gondoljunk csak az egyik időszakról a másikra átmenő pénztári *maradványokra*, az adott és kapott *pénzküldeményekre*, a 49. §. szerint a pénztárak által egymásért teljesített fizetésekre, stb. Mindezek, a tárczák bevételeinek és kiadásainak a kezelésével együtt alkotják azt a *forgalmat*, melyet mint egységes egészet egy főkönyvnek felölelni kell.

Az erre szánt forgalmi főkönyvnek is a *berendezése* hódol annak az elvnek, hogy a számtartás rendszerének összhangban kell lenni a gazdaság természetével. Ez a forgalmi főkönyvnél első sorban abban nyilvánul, hogy nemcsak úgy mint a tárczakönyvek: egy valamely tagjáról szól az állami gazdaságnak, hanem ezt az egész gazdaságot a forgalom szempontjából mint egységes *egészet*, egy főkönyvbe öleli fel. Továbbá hogy a forgalom éppen a bevételek és a kiadások viszonylagosan ide-oda hullámozásából származván, a *forgalmi főkönyv* nem (mint a tárczafőkönyvek): vagy csak a bevételt, vagy csak a kiadást, hanem az *összes bevételt és az összes kiadást* magában foglalja. Még pedig az *átfutó* kezelést *tételenként* oly módon, hogy a forgalmi főkönyvben minden átfutó bevételnek viszonylagosan kiadásban és minden átfutó kiadásnak viszonylagosan bevételben elő *kell* fordulnia. A *valódi* kezelés is ilyen átfutólag, de *sommásan* fordul elő; mert a mennyire függetlenek valamely tárczának bevételei ugyanazon tárcza kiadásaitól *tételenként*: annyira összefüggnek az állami összes bevételek az összes kiadásokkal. Ezek

2-ik lap. Bizományos fizetések *naplószerű* elszámolása

Tétel	Bevételben előfordul			A forg. napló		Ko-rona érték-ben		Tudósítás sze-rint kölcsönö-sen elszám.				
	a pénztárnál	a pénztár rovására	T á r g y	kelte	tétele	K	f	jegyzék száma	ellenszá-mol. adatok			
				szerint	könyv							
					szerint				szerint	szerint	szerint	szerint
			Október.									
11	Buda	Arad	Térey Jenőnek 619/1901 A) lajstrom számhoz előírt illeték tartozása és pedig töke 712 K kamat 24 K 84 f fizetett	1	227	736	84	52	IV.	12	9	
12	Buda	Eger	A birságalap 1901-iki juliusi pénztárhiányá- nak fedezetére vett ősz- szeg 1901. október 1-én 49,339. sz. rendelet foly- tán a C) birságnapló 43. tétel alatti kiadás- sal viszonylagosan ---	1	228	300	85	—	—	—	—	
13	Czeg- léd	Eger	Karikás Pálnak fizetett	29	36	600	—	—	saját	2	16	

2-ik lap. Bizományos fizetések naplószerű elszámolása												
Tétel	Kiadásban előfordul			A forg. napló		Ko-rona értékben		Tudósítás szerint kölcsönösen elszám.				
	a pénztárnál	a pénztár rovására	T á r g y	kelte	tétele			jegyzék száma	ellenszámol. adatok			
				szerint	K	f	könyv					
							sám		lap	tétel		
			Október.									
14	Ko-lozsvár	Buda	A 220/895. A) lajstrom tételhez beszédett illeték a központi számtartóságnak 1901 szept. 16-án 726. számú jegyzéke folytán--- ---	1	179	86	52	—	IV.	11	8	
15	Buda	Butyin	Nagy Jenőnek illeték 1901 július 20-ról 42,792. sz. rendelet folytán---	2	181	104	76	—	II.	6	7	
16	Eger	Czeg-léd	Karikás Pál helybeli lakosnak és műlakatosnak a czeplédi adóhivatal részére szállított vasszekrényért p. ü. miniszteri II/28. 6756. sz. rendelet folytán 600 Korona---	9	79	600	—	—	saját	12	13	
17	Eger	Kápol-na	A kápolnai dohánybeváltó hivatalnál befolyt egyenes adó és illeték, mint annak adott ellátmány --- ---	16	82	1340	—	—	III.	7	4	
18	Buda	Közp. áll. pénztár	A velszi cs. k. adóhivatalnál Gelber Alfréd részéről befizetett illeték.	17	3	356	48	—	II.	6	8	
			Havi összeg ---	—	—	2487	76	—	—	—	—	

egymásnak okai és okozatai, s így a valódi kezelés is a forgalomban sommásan *átfutóvá válik*. Tehát méltán foglal helyet a forgalmi könyvben. Ezeknél fogva a forgalmi főkönyv az a *pénzfőkönyv*, mely az egész állami gazdaság *pénzkezelését*, természetének megfelelő csoportokban, az átfutókat tételenként, a valódiakat sommásan *felöleli*. Addig is, míg az egész forgalmi számtartást (XIV—VI. fejezetben) megfelelően tárgyalhatnók, megemlítjük, hogy az átfutó csoportok *a)* a kezdő és végző pénzmaradványokból, *b)* a pénzváltásból, *c)* a pénzszállítmányokból és ellátmányokból, *d)* előlegekből és idegen pénzekből, *e)* a különféle bizományos be- és kifizetésekből erednek és hogy a számlák is ennek megfelelőleg neveztetnek. Ezen *átfutó* számlák után következnek, a valódi kezelést a budget-törvény rendjében felölelő, *valódi* sommás számlák. Mint a 302—3. lapon látható, minden számlája a nyitott forgalmi könyv ikerlapjának, egyik oldalán a bevételeket, a másikon a kiadásokat foglalja magában. A forgalmi számlákon tehát, a tárczakönyvektől elütőleg, nincs hely szánva a jog bejegyzésének; mert a forgalomban a vagyonváltozásoknak alapul s elvileg, rendszerint nem valamely megállapított jogeset, hanem az a kezelési tény szolgál, hogy a bevételnek egy viszonylagos kiadás és a kiadásnak egy viszonylagos bevétel felel meg. Más szóval: a forgalom, mint átfutó gazdálkodás az állami gazdaságnak nem (a hatóságok által gyakorlandó) *jogi*, hanem (a foganatosító hivatalok által *teljesítendő*) *kezelési* részéhez tartozik. Ebből az következik, hogy a forgalmi könyvvitelt a vagyon kezelő hivatalok működése után, az utólagos számtartás fokozatai között kell tárgyalni. És kellő tüzetességgel csakugyan ott is fogjuk tárgyalhatni.

A jelen fejezetben, hol éppen a *jogot* esetről esetre megállapított utalványoknak bejegyzését tárgyaljuk, csak azért kellett a forgalmi könyvvitelt is szóba hoznunk, mert 1. a kincstári könyvvitelnek nevezetes és sajátos alkatrészét képezi, s mert 2. tényleg a forgalmi könyvvitelnél is kivételkép fordul elő valamelyes *előzetes* bejegyzés. 1. A kincstári könyvvitel tudvalevőleg egyszeres rendszerű könyvvitel. Még pedig azért, mert minden vagyonváltozást, ha többször is, de mindig csak egy irányban tart nyilván. Ezzel ellentétben van a forgalmi könyvvitel. Ez az átfutó vagyonváltozásokat két irányban: úgy bevételben, mint a kiadásban nyilván tartja. A forgalmi könyvvitel tehát nem az egyszeres, hanem a *kettős könyvvitel* jellegével bír. És csakugyan: a forgalmi könyv-

vitel, a maga helyén (II. fejezetben) tárgyalt kettős könyvvitelnek *folyó számlájából* származik. Elannyira, hogy mind a kettőnek nemzetközi neve most is *conto corrente*. Az állam forgalmi könyvvitele tehát eredete és lényege szerint kettős rendszerű, csak hogy az állami számtartás körében, az állami céloknak megfelelő államosításon ment keresztül. 2. Ennek az átformáló államosításnak egyik eredménye az, hogy noha a forgalom nem megállapított jogeseteken, hanem csak viszonylagos kezelési eseteken alapul, mégis fordulnak néha olyan körülmények elő, melyek előzetes bejegyzés tárgyát képezik. Csakhogy ekkor ez a bejegyzés nem mint a tárczánál: tartozási vagy követelési jogot állapít meg, hanem a számtartósággal csak olyan *valamit* közöl, a miből idővel lehet *minden* és *semmi*. Az *előjegyzés* alakja itt is az, a mi tárczánál: az hogy a bejegyzést az értékösszegekkel együtt csak a szöveg hasábjába írjuk, s így az eset meg van tartva az emlékezetnek a nélkül, hogy egyáltalában *számítna* mindaddig, míg valamely újabb körülmény folytán, az értéket az összeg hasábjába is ki nem tesszük. A forgalmi főkönyv *külső* elrendezéséről megjegyezzük, hogy valamint a 43. §. szerint, az általános és különleges pénztárak, vagy hivatásosan vagy megbizásból, de az állam egész gazdaságára egységesen fizetnek: úgy az ezen pénztárak között létrejött forgalom is egy *egységes* egészet képez. Az erről vezetett könyv pedig eszményileg éppen egy, ha az külsőleg vagy harmincz legnagyobb méretű kötetre oszlik is. Ezek közé tartoznak a forgalmi könyvnek azok a kötetei is, melyeket a nem pénzügyi (vasút, ménes, posta-távíró) különleges pénztárakról, az ezeknél utalványozó központi hatóságok számtartóságai vezetnek.

87. §. Egyéb könyvek és bejegyzési záradék.

(1—5. alapoké, berendezésük, letéteké, *a—b*, berendezés oka, pénz- és anyag-főkönyv, csere, kettős, *a—d*, zárószámadás, viszonylagos, formák, lényeg, *a—c*, sommás főkönyv, három számla, tárcza főkönyvek, *conto corrente*, több kötet, kibocsátási, tőkeálladék, hitel- és üreslapok könyve, törzskönyv, három rész, *a—e*, kezelés, külön utasítás, bejegyzési záradék, 72. §., egyszerű, könyvviteli, tartalma, példa, fogalmazvány, tisztázat, bejegyeztetett, visszaküldés, vétség, felelősség, sérelem, védelem, számvevőszék.)

Főkönyveket kell még vezetni 1. az alapokról, 2. a letétekről, 3. az anyagokról és 4. törzskönyveket az ingatlanokról.

1. A 15., 49. és 69. §§-ban tárgyalt minden alap gazdaságáról, az ezek vitélével megbizott hatóságok számtartóságai, a tárczák

főkönyveihez hasonló berendezésű *alapfőkönyveket* vezetnek, melyek az illető alapok költségvetéseinek avagy, a gazdaság más természetű csoportosításának megfelelő számlákra rendeznek be. Ezek a számlák azután itt is a bevételi vagyis: tartozási és a kiadási vagyis: követelési jog, valamint a teljesítés vagyis: lerovás felölelésére szánt két oldalra oszlnak. A számlák terhére vagy javára való bejegyzés és általán az alapfőkönyvek vezetése egyebekben is megfelel a tárczakönyveknek.

2. Az állam néha idegen, sőt saját értékes dolgait is átfutólag külön kezelteti azért, hogy ez által valamely jog vagy közérdek biztosítást leljen. Az állam gondjai alatt így álló dolgot *letétnek*, (13. §.) *depositumnak* mondjuk és *két féle* szokott lenni: *a)* általános vagyis: tárczaszerű és *b)* különleges, vagyis: alapszerű. *a)* Az elsőnek tárgya vagy már is az államé és csak azért kezelik külön, mert minden arra vonatkozó adatot még nem ismernek, s így nem tudják, hogy a gazdaság rendjébe hova, melyik tárczába stb. illeszszék be? vagy pedig tárgya nem az államé ugyan, de mégis valamelyik tárcza révén került állami kezelésbe s így ehhez számítják. Mindezekre a letétekre *tárczánként főkönyveket* kell vezetni. Még pedig olyanokat, melyeknek számlái *nem* a jog és teljesítés, hanem a bevétel és kiadás felölelésére van berendezve; mert a letét *átfutó* vagyonváltozásokat idéz elő. A mely letétnek tárczája meg nem határozható: az a pénzügyi tárczába jő. *b)* Az *alapszerű letétekkel* az állam, mint idegen alapokkal bánik. Ha ezeknek a letéteknek elhasználható és helyettesíthető javait igénybe veszi: akkor az függő adósságot képez és nem csak *tárczaszerű*, de egyenesen *tárcza*-kezelésbe megy át; mert a budgetben az államadósságok fejezetében foglal helyet.

3. Azokban az ágazatokban, melyeknél a gazdaságot nemcsak pénzben, hanem anyagban is, pl. fában, sóban, bélyegben, dohányban, ércben, értékpapírokban stb. vinni kell: az itt *pénzfőkönyvnek* nevezett tárcza esetleg alapfőkönyvön kívül, még *anyagfőkönyvet* is vezetnek; mert ezekben az ágazatokban az állam is, dologi jószágot dologi jószággal, az anyagot pénzzel és viszont cseréli ki. A kettős könyvvitelnek tehát minden tényezője meg van ezekben az ágazatokban, s ezért a kettős rendszerű könyvvitel életbe léptetése ott nemcsak lehetséges, de szükséges is volna; mert addig az ezen ágazatok zárószámadásában kimutatott eredmények, teljes meggyőző erővel birni nem fognak. Az anyagfőkönyvek berendezése iránt

különben az illető gazdasági ágazatokban érvényes utasítások intézkednek. Mégis azokban általában négy bevételi és kiadási viszonylagos számlát állapíthatunk meg: *a)* a saját termelésből és gyártásból, *b)* készpénzen való szerzésből és eladásból, *c)* más gazdasági ágakkal való szállítmányokból és ellátmányokból, s végül *d)* az anyagok természetéből (apadás, párolgás, véletlen többlet stb.) származó változások számláját. Nevezetes itt továbbá az, hogy a pénz és az anyagfőkönyvek egymásnak *viszonylagos* főkönyvei, vagyis: hogy ezekben a főkönyvekben rendszeren minden pénzbevétel mint anyagkiadás és minden anyagbevétel mint pénzkiadás jelentkezik. Úgy hogy az egyszeres rendszerű könyvvitel formáinak alkalmazása mellett, lényegben mégis kettős a könyvvitel: a kettős rendszer előnyei nélkül! A pénz és anyag viszonylagos nyilvántartásának kifejlődött rendszerént találjuk az *államadósságoknál*, melyekről: *a)* a hitelügyi számtartóság fejének közvetlen gondozása mellett egy olyan *sommás* főkönyvet vezetnek, melyben minden adósságnak tőkeálladékát, ennek (a törlesztési terv vagy más visszafizetési módzat szerint való) változásait, s végül a fizetett kamatokat egy-egy külön számlán nyilvántartják; *b)* a költségvetésnek megfelelő számlákkal adósságonként *tárcza* főkönyveket, továbbá a tárczában átfutó kezelés (az értékek beváltásával megbízott pénzüintézeteknek elszámolásra adott előlegek) nyilvántartására még kettős rendszerű folyó számlákat (*conto corrente*) is vezetnek (II. fejezet); *c)* az *anyagfőkönyv* éppen több kötetre oszlik: *α)* a *kibocsátási* főkönyv, melyben a kibocsátásra teljesen kész címletek bevételben és a tényleg kibocsátottak kiadásban vannak; *β)* a *tőkeálladék* könyve, mely az adósság tőkéjének a címletek kibocsátása folytán való szaporodásáról és a visszafizetés által való csökkenéséről szól; *γ)* az önmagában pár száz kötetre menő *hitelkönyvek*, melyek az államadósság minden egyes címletének egész élettörténetét, a kibocsátás keltétől a beváltásig külön számlán tartják nyilván; *δ)* az *üreslapok* könyve, mely azoknak a félig-meddig elkészített értékpapiroknak nyilvántartása, melyekből valamely címletet időközben bármely okból megújítanak.

4. Végül, bár nem tartoznak a főkönyvekhez, mégis berendezésükhöz és vezetésükhöz szükséges szakismeretek fontosságáért itt említjük meg a törzskönyveket is. Ezek az állam ingatlan vagyonának lényeges ismertető jeleit, mindenkori álladékát és értékét részletesen és hiven kimutatják, s a melyekben ezért minden vál-

tozást azonnal nyilvántartásba kell venni. Három részből szoktak állni. α) A tulajdonképeni törzskönyvből, melyben következő fejezeteket (számlákat) különböztetünk meg: a) földbirtok, b) építmények, c) az ingatlanokhoz tartozó jogok, d) az ingatlanokat terhelő szolgáltatások és egyéb terhek, e) épületek felszerelése. β) A részletes leírásokból, melyek újból a törzskönyv beosztását követik, s végül γ) a térkép- és okmánytárból, melyet az ehhez tartozó rajzokkal, jegyzőkönyvekkel stb., a törzskönyv beosztásának megfelelő csoportokban kell kezelni. Egyébiránt a törzskönyvek berendezésének és vezetésének részletes szabályait, az illető ingatlanok neméhez és rendeltetéséhez képest, külön utasítások szokták megállapítani.

Bármikor és bármely könyvbe jegyez be a számtartóság valamely rendeletet, utalványt, annak a hogyan és miképen való megtörténtéről: *záradékban* (72. §.) tesz bizonytságot. Az *egyszerű* bejegyzésnél a könyv lapjára, esetleg tételszámára való hivatkozással, magára az ügyíratra kell vezetni a záradékot. A *könyvviteli* bejegyzésnél azonban, a záradéknak magában kell foglalni a könyv lapszámán kívül, a számlának (kötségvetési vagy más teljes) nevét és tételszámát. Például így: bejegyezte a pénzügyminiszteri számtartóság a saját tárczakönyvének 72-ik lapján, az 1902. költségvetési törvény, rendes kiadások, X. fejezet, 7. címének 3. rovatára: az iroda költség számla 18-ik tétele alá. Ezt a záradékot reá kell vezetni úgy az irattárba maradó fogalmazványára az utalványnak, mint magára az elküldendő tisztázatra. Ennek a tisztázatnak tehát, a záradék és az aláírások híjával, teljesen elkészítve kell a számtartósághoz érkezni, hogy így a számtartóság az utalványnak nemcsak fogalmazványát, hanem tisztázatát is vizsgálat alá vehesse.

A bejegyzési záradékot legalább is czélszerű az utalvány tisztázatába mindig bevezetni; mert ez úgy a pénztár, mint számtartóság további tárgyalásainak irányadóul szolgál. Ha azonban a záradék szövege az utalványból ki is marad: a szabályszerű bejegyzés megtörténtét a számtartóság főnöke magán az elküldendő utalványon „bejegyeztetett” szóval és aláírásával mindig tartozik bizonyítani. A gazdasági rend és pontosság fentartása czéljából a pénztárak utasítva vannak, hogy a számtartósági aláírás nélkül érkező utalványokat az utalványozó hatósághoz teljesítetlenül visszaküldjék. Ha ezt nem teszik és egy ilyen nem ellenjegyzett utalványt teljesítenek: a fegyelmi vétségen kívül az államkincstárra vagy magánosokra hárítható károkért vagyoniilag felelősek.

A bejegyzési záradék azonban *nem csak* azt jelenti, hogy az utalványt az államgazdasági számtartás alaki rendjébe besorozták, hanem a 82. §-ban tárgyalt *rendeletre* szóló bejegyzés esetében, a záradék a mellett tanuskodik, hogy a számtartóság nézete szerint, az utalvány kibocsátása által, ha különben tán a külső rend megtartásával is, de valamely törvényt vagy szabályt megsértettek, s így a gazdaság belső rendjén sérelem történt. Az ilyen utalványozás esetében a bejegyzést megparancsoló rendeletet, a számtartóság saját védelmére gondosan megőrzi, s hogy a bejegyzés a *rendeletre* történt: ezt utalvány fogalmazványába vezetett záradék legelső szava gyanánt említi. Az utalvány tisztázatan pedig a számtartóság főnöke, midőn az utalványt ellenjegyzí, egyszersmind a „rendeletre“ szót neve fölé írja. Hogy az ilyen utalványokról ellenőrzés céljából az állami számvevőszék hogyan értesül: erről a XVII. fejezetben lesz szó.

XII. FEJEZET: PÉNZTÁRI SZÁMFEJTÉS.

88. §. A pénztári számfejtés értelmezése és gyakorlóí.

(Felosztás, különbség, hasonlatosság, új vizsgálat, okai, idő, ellenőrzés, utalvány és nyugta, jogosság, valóigazság, fogalma, hivatott, tárgyilag, személyileg, bejegyzés, ügydarab, külön, függetlenség, helyben, összevágás, számtartóság, ellenőr.)

Kétféle számfejtést ismerünk. Közigazgatásit és pénztárit. Az előbbit már a IX. fejezetben tárgyaltuk, s mint nevök is mutatja, mindketten megegyeznek abban, hogy tevékenységük valamely gazdálkodási eljárásnak, alapul szolgáló *számműveletre* irányul. De különböznek egymástól abban, hogy az első az *utalványozó* hatóság, az utóbbi a *kezelő* hivatal gazdálkodási eljárására, vagyis: az első a *rendeletre*, az utóbbi a rendeletnek *foganatosítására* irányul. Az első tehát a gazdálkodásnak jogi, az utóbbi fizikai vitelét támogatja. Ennek helyes felfogására, azonkívül a mit az 53. szakaszban elmondottunk, megjegyezzük még, hogy ha a hatóságilag kellően kiállított és a számtartóság által kellően bejegyzett utalvány a vagyont kezelő hivatalhoz érkezik: akkor ez annak teljesítéséhez foghat. Mielőtt azonban a teljesítés megtörténnék: ennek a teljesítésnek módozatait még egyszer vizsgálat alá kell venni. Ennek

kettős oka van. Az *egyik* az, hogy bármennyire jól szerkesztették meg az utalványt: abban még sem lehetett mindent elmondani, a mit a vagyont kezelő hivatalnak, a foganatosításnál szem előtt kell tartani. Nem különösen azt, mely esetleg az utalvány kibocsátása és foganatosítása közti időben jó létre. Így nevezetesen a mindenféle czímű levonásokra, időközi kamatok mennyiségére stb. az utalvány tekintettel nem lehetett. A *másik* meg az, hogy a legjobb ellenőrzés (ha sikerül) az előzetes. Ezért lehetőleg előzetesen kell biztosítani, hogy a minek az utalvány szerint *történni* kell: a bemutatott nyugta szerint csakugyan *az történjék* és viszont, hogy a bemutatott nyugta (ellennyugta) hibátlanul igazolja, a vagyonváltozásnak *valóigaz* megtörténtét. Ebből a célból vizsgálat alá venni és összehasonlítani kell: a könyvi bejegyzésben számtartásilag kifejezésre jutott jogot és az ennek teljesítésére irányuló nyugtát (ellennyugtát), s csak ez után lehet a foganatosítást tényleg megejteni. A *penztári számfejtés* alatt tehát oly számtartási eljárást *értünk*, mely a vagyonváltozásra irányuló jog *bejegyzésének* és a teljesítésére irányuló *tevékenységnek* megvizsgálásából és összehasonlításából áll.

Ki az erre hivatott? *tárgyilag* az, ki erre az eljárásra a szükséges adatok birtokában van. És ha többen volnának ilyenek: ezek közül a ki legalább is egyenlő eredmény felmutatása mellett, azt kevesebb fáradsággal csinálhatja. *Személyileg* pedig az a pénztári számfejtésre jogosított, ki az ellenőrzendő kezeléssel szemben, több függetlenséggel bír. A számtartóságnak a már megejtett könyvi *bejegyzései* alapján, föltétlenül birnia kell a szükséges adatokkal. Az igaz, hogy időközben a pénztárhoz is meg kellett érkezni a vagyonváltozást elrendelő utalványnak. De tekintettel arra, hogy a számtartóság nemcsak az utalványozási rendeletet, hanem a vele eredetben közlött ügydarabból, az egész ügyesetet ismeri és hogy a számtartóságnál az adatok már forma szerint jegyezve vannak, (míg a pénztárnak ebből a célból, még külön kellene azokat feljegyezni) de különösen tekintettel a számtartóságoknak a kezeléssel szemben való teljes *függetlenségére*: a pénztári számfejtést, a hol csak lehet, a számtartóságokra bizzák. De hol nem lehet ez? elvileg mindenütt lehet, de tényleg nem ott, hol a számtartóság *nem* a kezelés székhelyén van. A számfejtésnek éppen abban rejlik egyik bece, hogy a foganatosítást megelőző, mintegy utolsó órában veszi az ügyesetet vizsgálat alá. Ezért a foganatosításnak időben is annyira össze kell vágni a számfejtéssel, hogy e két tény között,

a foganatosítást *módosítható* valamely időmennyiségnek eltelni rendszerint nem szabad. Ez pedig bajosan volna kikerülhető, ha számvevőség és pénztár egymástól távol fekszenek. Tisztán csak a számfejtés céljából a pénztár székhelyén külön számtartókat tartani költséges volna akkor, a midőn úgyis minden *kezelő hivatalban* a hivatal számtartásának vezetésére *számtartónak* lenni kell. Vegyük tehát már itt tudomásul, hogy minden *számvevőség*, az általa könyvileg bejegyzett vagyonsváltozásokat, rendszerint számfejti is, ha az ezeket teljesítő *pénztár helyben* van. Ellenkező esetben a pénztári számfejtés megejtése, a kezelő hivatal *ellenőrének*, számtartójának teendői közé tartozik, s erről a XIII. fejezetben fogunk szólni.

89. §. A számfejtő könyvek és ezek vezetése.

(Közvetetlen, elvileg, tényleg, számfejtőkönyv, fő- és számfejtőkönyv, táblázat, csoport, egyén, berendezés, bejegyzés, forgalmi, előjegyzés, pénzhasáb, értesítés, következő hónap, levonások, szolgálati díj, részletek, adómentesség, visszatérés, bíróság, érintetlen, esetek, végzések, nyugta, elszámolás, iratok, kamat, költség, közigazgatási lefoglalás, adók, tisztbi biztosíték, térítvények.)

Az előbbi §. szerint az utalványozott jog könyvi bejegyzésének, közvetlen célja a pénztári számfejtés. Ebből következik, hogy a számtartóságoknál vezetett minden *főkönyv*, a helybeli pénztár minden fizettségére *elvileg* számfejtő könyv is. *Tényleg* azonban csak a *változó* illetményekre nézve; mert a főkönyvekben az állandó illetményekre nézve rendszerint csak sommás számlák vannak. Az állandó illetményekre az *egyénenkénti* részletes számlák, külön segédkönyvben vannak és a pénztári számfejtés is ebből történik. Az ilyen segédkönyvek rendszerint négy évre rendeztetnek be és csak *számfejtő* könyveknek mondjuk, megkülönböztetésül az előbbi a *fő- és számfejtő* főkönyvektől. Ezek szerint a *változó* illetményeket a számtartóságnál *főkönyvben* számfejtik. Tekintettel a 258—9-ik lapon szerkesztett fő- (és számfejtő-) könyvre: nem látszik szükségesnek a változó illetmények számfejtő könyvét külön táblázatos példával megvilágítani. Annál inkább kell ezt tennünk a *csak* számfejtőkönyvvel; mert tudvalevőleg a tárczafőkönyv egy számlája rendszerint, a költségvetési törvény egy legalsó csoportjának felel meg, s mert egy ilyen csoportban rendszerint különféle állású egyének illetménye van összefoglalva. Már most mindezeknek különböző viszonyaikhoz mért különféle illetményeit egy számlán nem lehet nyil-

vántartani. Tehát minden egyesnek *külön* számlát kell nyitni és ezek eredményét időnként sommásan lehet a főkönyv megfelelő számlájára írni. De ezek az *állandó* illetményi *személyszámlák* igen elütők a főkönyv *dologi* számláitól; mert az állandó illetményi követelés bejegyzése, rendszerint kevesebb tételben történik, mint számfejtésük és teljesítésük. Ezért az állandó illetményi számfejtőkönyvek számláin, a bejegyzésre jelentékenyen kevesebb tért hagynak, mint a teljesítésre. Egy ilyen számla van a 278-ik lapon, melynek hasábrendszerre az államgazdaság különböző ágának természetéhez képest változik ugyan, de magát az állandó illetményi számfejtőkönyv számlájának alapul szolgáló gondolatot, kellően megvilágítja. Meg azt is, hogy az állandó illetményekre vonatkozó rendelkezések, nem mindig valamely bevétel vagy kiadás közvetlen foganatosítása iránt intézkednek, hanem gyakran azoknak megszüntetését, fölemelését, letiltását, leszállítását és különféle fizetési módzatait állapítják meg. Mind e körülményeket az egyéni számlákra részletesen be kell jegyezni.

A forgalmi főkönyvbe jegyzett vagyonváltozásoknál is meg kell különböztetni, hogy ezek *állandók-e* vagy *változók*? Az előbbiek számfejtése a forgalmi főkönyvnek segédkönyvéül vezetendő külön számfejtőkönyvben történik. Az utóbbiak magában a forgalmi főkönyvben számfejtendők. Minthogy pedig itt számfejtési hasábok nincsenek: a számfejtés megtörténtét az által kell jelezni, hogy az addig csak *előjegyzett* összeget most a *pénzhasábra* kiírjuk. Különböben a forgalmi tételekre vonatkozólag a hatóságoktól, vagy pénztáraktól a számtartóságokhoz érkezett minden néven nevezhető *értesítés* a forgalmi főkönyv megfelelő számláján *előjegyzendő*. És ha valamely előjegyzett forgalmi tétel, az előjegyzési hónapban nem kerül számfejtés alá: az eredeti bejegyzésre való hivatkozással az, hónapról hónapra röviden újból előjegyzendő.

A számfejtésnél nagy figyelemmel kell lenni a következő levonásokra. 1. *Szolgálati díj* alá esik *egyszer* minden 600 K-t meghaladó állandó illetmény, melyet végleges kinevezés vagy előléptetés alapján utalványoznak. Kivétel csak némely tanítói, közalapítványi és erdészeti kinevezés. A szolgálati díj összege, az ezzel terhelt illetménynek $\frac{1}{3}$ -da, melyet rendszeren 12 havi egyenlő részletben vonnak le, mely idő alatt a szolgálati díjjal terhelt része a fizetésnek adómentes. Ha valaki az államszolgálatból kiválik és ismét visszatér: a szolgálati díjat csak a réginél magasabb illetmények

után fizet. 2. A köztisztviselők fizetésének *birói lefoglalhatása* iránt az 1881:IX. törvenyczikk, s nevezetesen ennek 54—64. szakaszai intézkednek, mely szerint annak legfelebb csak egyharmada vehető végrehajtás alá, de ez is úgy, hogy 1600 K érintetlenül marad. A nyug- és kegyélvezményekből, s a katona-házassági biztosítékokból legalább 1000 K-nak kell épen maradni. A lakpénz csak lakbér fejében foglalható le. Ha a követelés feleség, szülők, gyermekek tartására irányul: ekkor a nyugdíj egészen, a szolgálati járandóság pedig 600 K-ig foglalható le. A napi díjakból csak a napontai 3 K-t meghaladó rész foglalható le stb. A bíróságnak foglaló végzései, az utalványozó hatóság útján jutnak a számfejtőhöz. A közvetlenül hozzáérkezett ilyen végzéseket, az utalványozó hatósághoz terjeszti. A foglalást szenvedő tisztviselő egész havi illetményét nyugtatja ugyan, de a végrehajtatónak a birói végzés értelmében járó összeg levonandó és hallgatólag visszatartandó. A kijáró rész, a kincstári térítmények és adók már ekkor véglegesen elszámolandók. A visszatartott összeg pedig a végrehajtatónak szabályszerűen bélyegzett nyugtáján számfejtendő, s erre kifizettétvén: ugyanazon czímen számolandó el, a melyen le lett foglalva, pl. mint fizetés, nyugdíj, lakpénz stb. Az egész tartozás törlesztése alkalmával a végrehajtó kezében lévő birói végzés és kötelezvény, vagy váltó bekövetelendő. Az előbbit a nyugtához kell csatolni, az utóbbiak pedig a végrehajtottnak kézbesítendőek. Ha a tőke mellett kamatok és költségek is lettek megítélve és az ítélet másképp vagy sehogy sem intézkedik: legelőbb a költségeket, ezután a kamatot s csak végül lehet a tőkét kiegyenlíteni. Arra az időre, melyen át valamely részlet a pénztárnál levonva, a végrehajtó által felvehető volna: kamat nem jár. A közigazgatási lefoglalás iránt az 1883:XLIV. t.-cz. intézkedik. 3. *Levonandók* továbbá a IV. osztályú kereseti adó, esetleg az általános jövedelmi pót-, út- és községi adó, lehető tiszti biztosíték (XIV. fejezet), fizetési és úti előleg, s szolgálati egyéb térítmények.

90. §. A fizetési okmányokról.

(Jogosság, valóság, rendeletek, nyugta, kivétel, összehasonlítás, okmányok kellékei, nyugta tartalma, kézjegy, rongálás, javítás, eredeti, bizonyító aláírás, nyugellátás, özvegy, beteg, iskolás, kor, fizetési könyv, céljuk, berendezésük, másodlat, átutalás, kivonat, bizonylat.)

Fizetési okmányoknak azokat nevezzük, melyek a fizetés *jogosságát* és *valódiságát* igazolják. Az elsőt az utalványozó hatóságtól

érkező *rendeletek* utalványok, az utóbbit a fizetést fölvevő vagy teljesítő által adott *nyugta* (ellennyugta), esetleg az ezekkel összefüggő egyéb okmányok képezik. Az előbbiekről már a X. alatt értekezünk. Az utóbbiakat pedig csak a számfejtés alkalmával mutatják be a számfejtőnek. Így tehát most van helyén ezeket behatóbban megfigyelnünk. Minden vagyonváltozásról a fél nyugtát, illetőleg ellennyugtát tartozik adni. Az utóbbi csak a lajstromokban (sor-könyvekben) elszámolt, valamint a jelen §. végén tárgyalt fizetési könyvecskékben nyugtázott összegeknél mellőzhető. A bemutatott okmányokat a számfejtő az utalványozás bejegyzésével összehasonlítva: meggyőződést iparkodik szerezni, hogy csakugyan kell-e fizetésnek létrejönni? a bemutatott okmányok tartalma a bejegyzéssel egyez-e? különösen a bemutatott okmányok *valódiak, szabályosak*, s így *jogérvényesek-e*? A bemutatott nyugtának a nyugtatott összegről számokkal és betűkkel, a fizetség valutájáról és jogczíméről, helyéről és idejéről, a fizető vagy felvevő nevére kell nyilatkozni és az erre törvényesen hivatottak által kell kiállítva lenni. Ha az okmány kiállítója írni nem tud: ennek neve, helyette a szokásos kézjegyeknek odatétele mellett aláírandó, s két tanú vagy közjegyző által hitelesítendő. Lényeges részeiben vakart, rongált vagy az eredeti szöveget olvashatlanul kijavított okmányok: nem fogadhatók el. Az olvashatólag kijavítottak is csak akkor, ha a kiállító a kijavítást külön aláírásával elismeri. Hiteles másolatok és másodlatok eredeti helyett csak az utalványozó hatóság engedélyével fogadhatók el. Különös figyelmet igényelnek azok az okmányok, melyek a kiállítón kívül még valamely szempontból bizonyító aláírást igényelnek. Ilyenek különösen a végleges vagy ideiglenes nyugdíjat, kegy- és ellátási díjat, nevelési pótlékot élvezők nyugtái. Ezek a kiállító életbenlétének igazolásául a háztulajdonos és a községi előljáró által láttamozandók. Özvegyeknél megjegyzendő, hogy azok nem mentek férjhez? s az árvák nem részesülnek-e valamely más ellátásban? Az iskolába járó árváknál iskolai, betegség tartamára engedélyezett összegek kifizetésénél: hivatalos orvosi bizonyítvány szükséges. Meg kell figyelni továbbá, hogy a csak bizonyos életkorig élvezhető összegek annak a kornak elérésével meg legyenek szüntetve, stb. stb.

Az állandó illetmények számfejtése mindig a *fizetési*, az *adó*-stb. *könyvek*, *ívek* mellett történik. Ezek a könyvecskék is külön mutatják ki a jogot és a teljesítést. Céljuk, hogy a megtörtént

fizetést a vagyont kezelő hivatal *nyugtázza*, illetőleg *ellennyugtázza*. Ezeknek a táblázatos könyvecskének kiszolgáltatása mindig a számfejtőség (számtartóság vagy pénztár) dolga és rendszerint úgy elő vannak készítve, hogy csak ki kell tölteni, vagyis: a teljesítésre vonatkozó adatok, a fizetési részletek, ezek lejárási ideje, a föltételek, levonások, letiltások, ezek megszüntetése stb. esetről esetre azokba csak bevezetendők. Másodlat az egyszer kiállított könyvecskéről csak az utalványozó hatóság engedélyével állítható ki. Ha valamely befizetési könyv már megtelt vagy az utolsó részletet is lerovták: a fizetési könyv átveendő, s az előbbi esetben a folytatásra új könyvet, az utóbbiban pedig az egész befizetett összegről nyugtát kell kiszolgáltatni. A *kifizetési* könyvet azonban a kifizetést megszüntető hatóság nevének és a rendeletnek, szám és keltezéssel való bejegyzése után vissza kell adni a félnek. Ha valamely állandó illetményt áthelyezés, előléptetés stb. folytán, egy másik pénztárhoz utalnak át: az átutalás önmagában a fizetésre még nem elég. Hanem a számfejtő-hivatal (tartozási?) *kivonatot* szerkeszt a *számfejtőkönyv* arról a *lapjáról*, melyen eddig a szóban forgó illetmény számfejtetett, s az esetleg erre vonatkozólag, birtokában lévő egyéb okmányokkal együtt azt, bejegyzés czéljából annak a számfejtőségnek küldi, hol az illetmény jövőben számfejtetni fog. Az eljárást illetőleg utalunk a 317-ik lapon bemutatott példára, megjegyezvén, hogy a számfejtőhivatal a számlakivonatot, az átutalt illetmény első részletének fölvételéről szóló nyugtához csatolja. Az üresen érkezett *bejegyzési* (előírási?) *bizonylatot* pedig levágva és kitöltve az átutaló számfejtő hivatalhoz kell visszaküldeni.

91. §. Be- és kifizetések számfejtése.

(Minden számfejtendő, kivétel, pénz, átvétel, feltétel, letét, kés, kamat, lejárati, határidő-naptár, részletek, azonosság, letétjegyek, értesítés, gyám gondnokoltak, jogi, elhaltak, bélyeg, lelet.)

Számfejtés nélkül még *befizetést* sem szabad elfogadni. Kivétel a hatósági letét és a postán jött érték. Az előbbinél a hatóság kísérel *jegyzéke* az irányadó. A befizetésekre nézve különben elv, hogy ilyet mindenki önmagáért és másért teljesíthet. Tehát *pénzt visszautasítani nem szabad*. Ezért az utalványozás nélkül érkező pénzek is mint *letétek* mindig számfejtendők. A befizetések számfejtésénél különös figyelmet kell arra fordítani, hogy azok kellő időben történjenek.

1566.
1901. szám.

1901. évi költségvetési törvény XVI. fejezet.
22. czim, fizetés rovat.

Számfejtőkönyvi (tartozási) kivonat.

Székely Balázs számellenőr tartozik az állandó illetmények számfejtőkönyvének 16-ik lapja szerint:

A tartozás neme	Összege	
	K	f
Tiszti díjak ..... részlet ..... K ..... f-jével 19.....-tól kezdve	—	—
Túlélvezett..... 19.....-ra évi ..... Korona után	—	—
Fizetési előleg húsz részletben 22 Korona 30 f-jével	90	—
Birói tilalmak a mellékelt .....darab végzés (kimutatás) szerint	—	—
Úti költségtérítmény 5 K 46 f-es részletekben	32	76
Összesen	122	76

Szóval: százhuszonkettő Korona 76 fillér.

Az állami (és községi) adó $1800 + 400 = 2200$ K illetmény után 1901. évi június hó végéig meg van fizetve.

A m. kir. x-i pénzügyigazgatóság 1899. évi 26953. szám alatt kelt rendeletével utalványozott 1800 K-nyi évi fizetést ^{esetleg} $\left(\frac{\text{nyugdíj- vagy kegydíj}}{\text{nevelési pótlék stb.}} \right)$ 1901. évi június hó végével, a 700 K-nyi évi lakpénzt 1901. évi május hó végével, a 400 K-nyi fizetési pótlékot 1901. évi június hó végével: 1901. évi 16455. sz. alatt kelt rendeletével **megszüntette**.

A magyar kir. pénzügyigazgatóság számtartósága.

Budapest (Pest), 1901. július hó 2-án.

N. N.
számtanácsos.

(P. h.)

N. N.
számtiszt.

1463.
1901. szám.

Bejegyzési (előírási) bizonylat.

Az ottani állandó illetmények számfejtőkönyvének 16-ik lapja szerint, az 1901-iki költségvetési törvény XVI. fejezete 22. czimének fizetés rovatán Székely Balázs számellenőr terhére előjegyzett térítmények, összesen 155 K 26 f az 1901. évi július hó 2-án 1566. szám alatt kelt számfejtőkönyvi kivonat alapján, az itteni állandó illetményi számfejtőkönyv 49-ik lapján, a XVI. fejezet 22. czimének fizetés rovatán **be van jegyezve**.

A magyar királyi bányagazgatóság számtartósága.

Selmeczbánya, 1901. július hó 13-án.

N. N.
számvizsgáló.

(P. h.)

N. N.
számellenőr.

Ezért a számfejtés alkalmával esetleg a késedelmi kamatokra tekintettel kell lenni. Egyébiránt oly gazdasági ágaknál, melyeknél a befizetések határideje, ezek sokasága és különfélesége miatt, a fő-, illetőleg számfejtő-könyvekben kellően nyilvántartható nem volna: a számfejtő kötelessége azokról külön nyilvántartást, vagyis: határidő-naptárt (skadencz) úgy szerkeszteni, hogy az év minden napjára eső fizetések, a naptár aznapi hasábjában vagy lapján följegyezve legyenek. Az állandó befizetéseknel a későbbi részletnek hátralék előtt való törlesztéséhez, hatósági engedély kell; ezért minden fizetés alkalmával előbb a régi és folyó részletek törlesztendő, s csak a maradó összeg számfejtendő, mint előzetes fizetés. Ha kamatozó követelést törlesztenek: előbb a kamatokat s csak ezután lehet a tőkét törleszteni.

A *kifizetések* számfejtésénél legelső kérdés, hogy a fizetési okmány bemutatója a pénz felvételére jogosítva van-e? Ha ismeretlen egyén jelentkezik, személyének a felvételre jogosított személylyel való azonosságát, ismert tanuk által vagy más módon, esetleg magán a fizetési okmányon igazolni tartozik. A *letétjegyeket* vagy az állam által netán kiszolgáltatott más elismerő leveleket az illető értékek kiszolgáltatásával vissza kell venni. Olyan kifizetésnél, mely egyszer mindenkorra történik, köteles a fél az erre vonatkozó *értesítést* is bemutatni, melyen a megtörtént számfejtés szintén feljegyzendő. Kik vagyonuk fölött nem rendelkezhetnek: magok részére fizetéseket nem vehetnek fel. Erre úgy mint a jogi személyek részére, törvényes *képviselőjük* van hivatva. Az *elhaltak* hátralékos illetményeit a hagyatéki tárgyalás befejezése előtt, csak a hagyatéki bíróság által erre felhatalmazottnak, a tárgyalás befejezése után, pedig az igazolt örökösnek szolgáltatják ki. Különös figyelem fordítandó a nyugtának *bélyegköteles* voltára, s hogy a bélyeg kellően átírva legyen. *Szabálytalanság* esetében a bemutatót erre figyelmeztetni kell, s vonakodás esetében a számfejtés ugyan megejtendő, de bélyegjövedéki kihágásról azonnal (lelet) jelentés teendő. A nyugtának a bejegyzéssel való összehasonlításánál különösen megfigyelendő, hogy csakugyan lejárt a kérdéses összeg? s nem évült már el? nincs már számfejtve? mely részlet következik? s vannak-e és milyen levonások? A hivatalból származó levonások, megelőzik a magánköveteléseket, s a fizetés lefoglalható részének, csak az előbbieket után fenmaradó része fordítható az utóbbiak kielégítésére.

92. §. Eljárás a számfejtésnél.

(Korlát, darabka, bejegyzés, összehasonlítás, bal és jobb szeglet, vidimálás, záradék, tartalma, külön, kalitka, aláírás, bélyeg, fizetési jegyzék, jegy, 200 K, nemegyezés, kijavítás, megtagadás, hibás, felvilágosítás, kiadási hasábok, teljesítési czikkely, bevételek, pecsét alatt, pénztáros, felelősség, nagyzolás.)

A számfejtőt a közönségtől korlát választja el. Az ezen át számfejtésre adott nyugta sarkáról, az átvevő egy darabkát léhasít, s ezt a félnek visszaadja, hogy a számfejtés megejtése után, annak bemutatása és a nyugtához való illesztése által igazolhassa magát. A számfejtő a nyugta megtekintése után felkeresi a fő- és esetleg számfejtőkönyvet, s ennek azt a lapját, hol a számfejtendő vagyonsváltozásnak rendszeresen bejegyezve lenni kell. Az így talált bejegyzéssel összehasonlítja a nyugtát, s annak eredményét legelőbb is magán a nyugtán fejezi ki. Ez úgy történik, hogy legelől a nyugta felső bal szegletére, a fő- vagy számfejtőkönyvnek azt a lapját és tételét jegyzi fel, hol a szóban forgó összeget bejegyezve találta. Jobb szegletre pedig a számadási évet és annak a naplónak nevét jegyzi, melyben az esetet a pénztár elszámolni fogja. Azután a nyugtának azokat a kifejezéseit, melyek a be- vagy kifizetés kellékeit foglalják magukban, valamint az összegeket is, a vizsgálat jeléül (a „vidit“-ből származó v. betűnek elpipásított alakjában) aláhúzza. Végül az okmány szövegén alól, vagy ha itt hely nem volna, annak tiszta hátlapján, de minden esetre közvetlen a szöveg után a *számfejtési záradéknak* kell következni. Ebben a nyugtázott és ebből levonandó, valamint a kifizetés alá kerülő maradék összeget megfelelő számtani rendben felsoroljuk és pedig külön a véglegesen most már elszámolandó és külön a letiltás folytán visszatartandókat. Végül a maradékot kifejező összeget vastag tollvonásokkal úgy bekalitkázzuk, hogy a zárt térben más jegynek helye teljességgel ne legyen. Így: „kifizetendő **200** azaz: kétszáz K.“ Erre a (nem törtszámalakban irt) kelet, olvasható aláírás, és a hivatalos pecsét következik. Megjelölendők a számfejtett nyugtán, az esetleg ehhez csatolt okmányok is. Visszaélések megelőzése céljából néhol a számfejtő és pénztáros időnként valamely titkos jelben is megegyeznek, melyet az előbbi a számfejtéskor tesz a nyugtára. A 200 K-t meghaladó változó illetménynek és a lefoglalt összegnek a lefoglaló részére való számfejtését, a számfejtő közvetlen elől-

járója is aláírja. Mihelyt valamely okmányon számfejtési záradék van: az azon lévő bélyegek oly keresztvonással látandók el, melyek egymást a bélyeg közepén metszik. Ha jegyzék mellett mutatnak be számfejtés céljából egyszerre több nyugtát: ezek mindenikén a záradéki számítások megteendők ugyan, de az egészlől aláírással és pecséttel ellátot záradékot kell a jegyzékre vezetni. Ha a nyugtának a bejegyzéssel való összehasonlításakor, a nyugta adatai a bejegyzés adataival nem egyeznek, vagy ha a nyugtában az összeg, az időszak vagy az aláírás kijavíttatik, akkor a számfejtést nem csak meg kell tagadni, hanem a bemutatott okmány szövegén keresztül ráírandó, hogy „hibás”. Felvilágosítást a bemutatónak csak abban az esetben lehet adni, ha az igény és a felvételre jogosultság kétségtelen. Javítani pedig a számfejtőnek a nyugtában (az időszakot és a filléreket kivéve) nem szabad.

Ezután következik a fő- vagy a számfejtőkönyv számfejtési hasábjainak hivatásuk szerint való kitöltése, még pedig úgy, hogy a kiadási tárcza- és számfejtőkönyvnek a számfejtés alkalmával még a teljesítési hasábjait is kitöltetik. Kivéve a teljesítési cikkelyre vonatkozó hasábokat, melyeket a naplózás után és ennek alapján, az illető naplócikkek számjegyeivel kell kitölteni. A bevételek teljesítési hasábjait azonban csak a teljesítés után szabad kitölteni. Az egyszer mindenkorra történő fizetéseknél, a fél kezében levő hatósági értesítést, tőle be kell kérni és esetleg ugyanezen fizetésre vonatkozó többi okmánynyal, a számfejtés hivatalos pecsétje alatt összevarrandó vagy ragasztandó, s a félnek a pénztárosnál leendő bemutatás céljából így kell kézbesíteni. Ha így a számfejtés úgy a fizetési okmányokon, mint a számfejtőkönyvben, s esetleg ha ilyen van, a fizetési ívben is kifejezést nyert: a fél a fizetés megajtése és így a tulajdonképen való foganatosítás céljából a pénztárhoz utasítandó, mely azt rendszerint a számfejtési záradék szerint teljesíti is. De nem köteles teljesíteni, mert a számfejtés a pénztári foganatosításra hivatott tisztviselőt, nem fosztja meg azon jog és kötelezettségtől, hogy a fizetésnél a bemutatott okmányokat *lehetőleg* szemügyre is vegye. Szabálytalanság esetében tehát a kifizetést megtagadhatja. Éppen ezért fölösleges nagyizolás a pénztári számfejtést *érvényesítésnek* nevezni; mert a számfejtés önmagában mit sem tesz érvényessé.

93. §. Értékpapírok számfejtése.

(1—6, össze-, szét- és átirás, lekötés, alapja, kivonás, jegyzék, tartalma, elismervény, előzetes, átlyuggatás; tényleges számfejtő, okmány, tartalma, megsemmisítés, oka, kérvény, törvényszék, hatóság, számfejtés, hirdetmény, határidő, új számfejtés, végzés, ennek hatása, szelvények, elévülés, szelvény-utalvány, nem semmisíthetők meg, új szelvényívek, 10 év, záradék, beváltás, közvetítés, kifizetés, visszautasítás, elévülési idő, járadékoknál, szelvények számfejtése, kivétel, névre szóló, lekötött, kamatfizetési ív, átutalás, nyugta kellékei.)

Értékpapírok következő esetekben és módon kerülnek pénztári számfejtés alá:

1. Nehány fillér kezelési költség fejében, az államadóssági czimletek, melyek *a)* kisebb névértékűek, nagyobb névértékűre összeirathatók és a nagyobb névértékűek, több kisebb czímletre szétirhatók; *b)* bemutatóra szólók névre szólókra és ezek más névre átirathatók; *c)* a birtokosra, vagy névre szólnak: *lekötethetők* és a lekötés alól *feloldhatók*. A névre szólnak: bemutatóra vagy más névre átirása, vagy bírósági végzés vagy a szabadon rendelkező tulajdonos kérésére, vagy pedig felügyelő hatóság létében, ennek beleegyezése alapján történik. A lekötést pedig úgy kell érteni, hogy az értékpapírt a tulajdonos kezében való meghagyás mellett, a forgalomból kivonják az által, hogy *záradékot* vezetnek rá, mely szerint az értékpapír és illetőleg ennek jövedelme valamely személy vagy czél javára le van kötve, le van foglalva. Az *a)*, *b)*, *c)* alatt említett mindhárom esetben, az átváltoztatandó értékpapírokat a pénztárhoz minden adósságnemre külön szerkesztett olyan jegyzékkel (felajánló okmánynyal, írásbeli nyilatkozattal) kell beterjeszteni, melyből nemcsak azok ismertető jele (az értékpapír neve, sorozata, száma, névértéke, a szelvények darabszáma vagy a kamatozás kezdete), hanem a művelethez képest az is kivehető legyen, hogy az átváltoztatás milyen névértékűre, milyen névre, avagy milyen szövegű lekötési záradékkal történjék, s a kamatokat melyik pénztárnál kívánják felvenni. A pénztár az átváltoztatás céljából bemutatott papirokról formás elismervényt ad, s a bemutató írásbeli nyilatkozatát a *papírok nélkül*, a hitelszámtartósághoz *előzetes számfejtés*, vagyis annak megállapítása céljából küldi, hogy a hitelkönyvek szerint tervezett műveletnek nem áll-e valami útjába? Ha ilyen nincs, a papírokon az erre a célra szolgáló eszközzel borsónagyságú lyukakat üt, s miután azokat így a forgalomra képtelenné tette,

a számfejtés tényleges megejtése céljából a hitelszámtartóságnak megküldi. Ekkor az utóbbi ú. n. *számfejtő okmányt* szerkeszt, melyben hitelkönyvei alapján a pénztárnak számszerűen apróra kifejti, megírja a foganasítandó átváltoztatási művelet kezelési módozatait. (Forrás: 1878. 43, 1883. 19, 1889. 38, 1890. 23, 1891. 10, 1893. 16. P. K.)

2. Az értékpapirnak jogi *megsemmisítésére* van szükség, ha az a tulajdonos birtokából véletlen vagy még nem engedett módon kikerül és a tulajdonos a papír birtokával járó jogait, mégis fenntartani óhajtja. Az eljárás megindítása iránti kérvényben (a budapesti m. kir. kereskedelmi és váltótörvényszéknél, kivéve a horvát-szlavon földtehermentesítést, mely a zágrábi kir. törvényszékhez tartozik) a megsemmisíttetni kért *értékpapir* ismertető jeleit az 1. alatt említett jegyzékhez hasonlóan kell felsorolni. Ez a kérvény a gazdálkodó hatóság (pénzügyminiszterium, törvényhatóság stb.) útján *előzetes számfejtés* céljából a számtartósághoz jut. Ha annak megejtésekor az derül ki, hogy az előadott ismertető jelek nem helyesek, vagy hogy az értékpapirban kifejezett követelés fenn nem áll: a kérvényt a törvényszék elutasítja. Ellenkező esetben a bíróság hirdetményt bocsát ki, melyben az értékpapir ismeretlen birtokosát felhívja, hogy birtoklását a lekötött és a névre szóló értékpapiroknál egy, különben három év alatt a bíróságnál bejelentse. Az így megindított eljárásról a törvényszék úgy a folyamodót, mint a megkérdezett hatóságot, s ez a számtartóságot értesíti. Ha a hirdetett határidő alatt senki sem jelentkezik és ha a folyamodó az értékpapir birói megsemmisítését *újból kéri*: a bíróság a kérvényt a gazdálkodó hatósággal közli, hogy vajjon az értékpapirban kifejezett követelés a hirdetett határidő alatt nem változott-e meg? s hogy nemleges esetben, további birói rendeletig az illető értékpapírt meg ne változtassák, ahhoz új szelvényt ki ne adjanak, s arra fizetést ne teljesítsenek. Egyúttal értesíti erről a pénztárt is. A hatóság akkor *újból számfejtést* kíván a számtartóságtól, s ha annak eredménye az, hogy az értékpapir időközben valamely irányú változást szenvedett, a törvényszék a kérvényt elutasítja és erről a pénztárt is értesíti. Ellenkező esetben és ha a bíróságnál a hirdetésben felhívott ismeretlen birtokos nem jelentkezett: a törvényszék az értékpapir megsemmisítését kimondja és erről úgy a gazdálkodó hatóságot (ez pedig *bejegyzés* céljából saját számtartóságát) mint az adósság pénztárát értesíti. A jogerőre emelkedett megsemmisítési

végzés folytán, a megsemmisítettöt új értékpapir, illetőleg a lejárt követelés kifizetése illeti meg. De a jogilag megsemmisültnek kimondott értékpapir még le nem járt szelvényeit vissza kell adnia vagy a hiányzó szelvények értékét készpénzben lefizetnie; mert a szelvények csak elévülhetnek, de jogilag megsemmisítettetteknek ki nem mondhatók. Ezért ha az ilyeneknek nyilvánított értékpapírral, az ahhoz kiadott *szelvények* is, biróilag elpusztultaknak kimondatnak: a megsemmisítettőnek még akkor is csak az *el nem évült* és be sem váltott ilyen szelvények értéke fizethető ki. Csak ilyen értelemben vehető eljárás alá a szelvény akkor is, ha nem a tőkét képviselő értékpapir, hanem ennek *csak szelvényei vesztek el*. Ekkor a bírósághoz benyújtandó folyamodványhoz maga az értékpapir, vagy legalább ennek tulajdon birtokát igazoló okmány csatolandó. A mely szelvénynek értéke az elévülés befejeztétől számítandó három hó alatt nem követeltetik, annak értékéhez sem folyamodó, sem az értékpapir bemutatója igényt nem tarthat. Ha pedig az értékpapírral a *szelvény-utalvány* is elpusztult: az eljárás folyamata alatt az új szelvényív csak azt illeti meg, a ki a szelvény-utalvány mellett az értékpapirt is bemutatja. A megsemmisítés kimondása után, a megsemmisítettőnek az új értékpapírral együtt új szelvény-utalvány is jár. Ha *csak* a szelvény-utalvány veszett el, a bíróság elrendeli és úgy magára az értékpapírra, mint a hitelkönyvekbe rájegyeztetik, hogy az új szelvényív csak az értékpapir bemutatójának fog kiadni. Birói megsemmisítés tárgyai nem lehetnek: 1. az állami pénztárjegyek; 2. a kir. zálogház által kiadott zálogjegyek; 3. az állami sorsjegyek; 4. az értékpapírok szelvényei és szelvény-utalványai; 5. a jótékony és közhasznú célokra rendezett állam- vagy magán-sorsjátékok jegyei; 6. az oly értékpapírok, melyekre nézve a megsemmisítés magában az értékpapir szövegében határozottan kizáratott; 7. az osztrák-magyar bank jegyei; 8. az üres hátirattal *el nem látott*, de névre szóló avagy lekötött értékpapírok. Forrás: 1878: XXV. és 1881. XXXIII. t.-cz.

3. Új szelvényeket tehát csak egy esetben: akkor lehet kiadni, ha azok beváltás folytán elhagytak. Ekkor (rendszerint 10 évenként) a szelvény-utalvány bemutatása és a tulajdonos által aláírt nyugtával (vétbizonyítvány) a hitelszámtartósághoz kell fordulni, melynek *számfejtésére* új szelvényívet adnak ki. Szelvény-utalvány hiányában az új szelvényív kiadását, magával a hitelpapírral kell kérni s kiszolgáltatását záradékkal ezen igazolják. Ugyancsak magát az érték-

papirost kell bemutatni, ha az utolsó szelvény lejáratát után három évig a szelvény-utalványt be nem mutatták.

4. Az államadósságnak kisorsolt és (2--6 hónap alatt) lejárt címleteit beváltás céljából, a bemutató aláírásával és lakásának megjelölésével ellátva kell a pénztárnak bemutatni, mely azok átvételéről pontos elismervényt szolgáltat ki. Az adóhivatalok hitelügyekben csak közvetítők, s ezért a központi állampénztárhoz mint adóssági pénztárhoz, úgy az adóhivataloktól mint közvetlenül a közönségtől érkehetnek beváltandó címletek, melyeket az *számfejtés* céljából a hitelügyi számtartósághoz juttat. Az utóbbi azokat hitelkönyvei (115. §.) alapján vagy számfejti vagy visszautasítja. Első esetben a pénztár a címlet értékét egy hét múlva, a visszavett elismervényen való nyugtázás mellett készpénzben kifizeti. Az utóbbi eset akkor következik be, ha a bemutatott címletek hamisítottak, csonkák, biróilag semmisek, elévültek, vagy ismertető jeleik rongáltak. Az elévülési idő rendszerint húsz év, mely a járadékoknál is számít attól a naptól kezdve, melyen az első fel nem vett kamat lejárt. A visszautasításnál az elévült címletnek első lapjára, az elévülést feltűnően kell ráírni, s úgy azt a bemutatónak visszaadni.

5. A szelvények mindig a hónap 1-én járnak le, s ha a rendszerinti 6 (némely adósságnál 5, sőt 4) éves elévülésök még be nem következett, értéküket némely megszorításokkal az általános *pénztárak számfejtik* és fizetik. Erről a számfejtésről tehát a pénztáraknál (XIII. fej.) lesz szó. Kivételt képeznek a biróilag elpusztultaknak kimondott szelvények. Ezeknek értékét elévülés után, a jogosított nyugtával veszi fel. Ezt a fizettséget hitelkönyvei alapján a hitel-számtartóság *számfejti*. Még pedig úgy, hogy a fél vagy az elveszett szelvények címletét vagy pedig ennek birói végzést tartozik bemutatni.

6. Ugyancsak hitelszámtartóság *számfejti* a névre szóló vagy a valamely célra lekötött (nem szelvényes) címletek kamatjairól kiállított nyugtákat is. Az ilyen fizettségek állandók, s a hitelszámtartóság ezért a jogosítottnak *kamatfizetési* könyvecskét is ad, mely nélkül az nem számfejt, s tehát a pénztár nem fizet. Az ilyen kamatok fizetését a hitelszámtartóság, a fél kérésére az államadóssági pénztárból, kamatot megszüntető és átutaló kimutatással, bármely adóhivatalhoz is átutalhatja, sőt az adóhivatalok ezt az átutalást egymásközt is folytathatják. A kamatátutalásban egyéb rendes adatok mellett (a lekötés esetleges céljain kívül), a külön netán kikötött feltételek és kellékekről is meg kell emlékezni.

XIII. FEJEZET: FOGANATOSÍTÁS.

94. §. Számfejtés a pénztárnál és a foganatosítás részei.

(§§., közkelet, szerintünk, számtartás, *a—d*, számfejtés, közigazgatási, pénztári, időköz, egyetértés, kívánatos, független, hasonlatosság a hasábszatban, külsőleg, különbség, XI—XII, a szelvények számfejtése, *a—d*, záradék.)

Annak folytatásául, a mit a 16., 38., 43., 54., 58. és 88. §-ban idevágólag elmondottunk, még jegyezzük meg, hogy közkeletű felfogás szerint vagyonkezelő hivataloknak a számfejtés is feladatuk. Ennek a felfogásnak helytelenségét azonban a 88. §-ból már ismerjük. Szerintünk a pénztári hivataloknak hivatásszerű feladatuk, csak a vagyonnak kezelése (a foganatosítás). Ebből és hogy megbízásból gazdálkodnak, következik, hogy számadásra is vannak kötelezve, s hogy így számot is kell vinniök. A kezelő hivataloknak tehát 1. számvitelből és 2. -adásból álló számtartásuk, már csak következménye a kezelésnek, s arról a XIV. alatt külön fogunk szólni. A pénztári számtartástól tehát egészen külön álló dolog, a pénztári hivatalok által, a 88. §. értelmében sűrűn végzett számfejtéstől. A mint a közigazgatási számfejtés nem azért közigazgatási, mintha azt a közigazgatási hivatalok végeznék, hanem azért, mert a közigazgatást támogatja: úgy a pénztári számfejtés is nem azért pénztári, mintha azt a pénztáraknak kellene végezni, hanem azért, mert (legtöbbször) a pénz- (és gyérekben a rak-) táruk által gyakorolt foganatosítást támogatja. Csakhogy ha a számfejtés és teljesítés közt olyan időköz mulik el, mely alatt a teljesítendő fizettség nézve változás állhat be: akkor a számfejtésnek támogató és ellenőrködő hatása könnyen elveszhet. Ezért kellett a számfejtést magára a pénztári hivatalra ruházni, minden oly esetben, (egyedüli kivétel a *budapesti* állampénztár) midőn ez nem számtartóság székhelyén van. Pedig ekkor a számfejtés ellenőrködő hatása, a pénztári hivatal tagjainak bűnös egyetértésével könnyen elveszhet. Ezért állandó az a törekvés, hogy a pénztári számfejtés gyakorlásának, a számtartóságról a pénztári hivatalokra való átruházása, hova-tovább gyérüljön és hogy az ne a hivatalt, hanem az ellenőrt, mint hivatali számtartót illesse meg, ki ezt a jogát s kötelességét vagy önmaga, vagy a neki ebből a célból alárendelt személyzet által, teljesen a saját felelősségére függetlenül gyakorolja, gyakoroltassa.

Az ellenőr, a valamely pénztári hivatalnál számfejtendő illetményekre nézve éppen olyan hasábokkal bíró könyveket vezet, mint a milyenekbe a számtartóságok a 89. §. szerint számfejtenek. És pedig a pénztári hivataloknál, a *változó* illetményeknek számfejtésére használt könyvek hasábzata, a tárcza főkönyvvel (84. §.) *azonos*; mert a mint tudjuk, a számtartóságok is a változó illetményeket a fő- és számfejtőkönyvből számfejtik. A pénztári hivatalok által vezetett *állandó* illetményi számfejtő könyveknek hasábzata pedig, azzal a könyvvel *azonos*, melyet a náluk számfejtendő állandó illetményekről, a számtartóságok is (minta a 113. lapon) vezetnek. Külsőleg is *hasonlítanak*, a pénztári hivatalok számfejtő könyvei a számtartóságok könyveihez abban, hogy azokat is a nagyobb gazdasági ágakra, külön-külön szokták berendezni. De *lényegesen* különböznek egymástól a pénztári és számtartósági számfejtő könyvek abban, hogy a míg az előbbieket a pénztárak csak a náluk számfejtésre kerülő *egyes* esetekről, *csak* számfejtés szempontjából mint segédkönyveket vezetik: addig a számtartóság fő- és számfejtőkönyveiben nem *csak* számfejtenek, hanem ezek az *egész* gazdaság *egész* vitelét szervesen, részletesen és sommásan *felölelik*. A számfejtőkönyvekbe való bejegyzés és abból való számfejtés tekintetében utalunk a XI—XII. alatt elmondottakra, megemlítvén még, hogy a pénztárhoz érkezett utalványok megőrzése és az elévült utalványoknak visszaterjesztése is az ellenőr feladata. A mi pedig nevezetesen a szelvényeknek a 93. §-ban említett számfejtését illeti, ha tiznél több szelvényt mutatnak be, azokról a bemutató jegyzéket tartozik szerkeszteni, mely azoknak számozását és nyers összegét tőke szerint, valamint a bemutató aláírását és lakhelyét tartalmazza. Csak *a)* kétségtelenül valódi, *b)* lényegükben (számozás, érték, idő és pecsét) ép, *c)* lejárt és *d)* el nem évült szelvényeket szabad számfejteni, azokat egyenként kelettel és kézjegyből álló záradékkal látván el. Így és még számfejtési pecséttel kell a szelvény-jegyzéket is számfejteni.

A vagyonkezelésnek már ismert három részét: a beszédést, készentartást és kiszolgáltatást egyenként fogjuk tárgyalni.

95. §. Az értékek beszedése.

(Érkezés, közvetítő, posta, kulcsok, zárolás, ki előtt? hamis és sértett, értékes levelek, felbontatlan, pecsétek, forgalomképes pénzek, papirospénz, *a—d*, bankjegyek, megcsonkitott, hálózat, pénztárak, rongált, beváltásuk, letétemény, kezelésük, kihallgatás, bíróságok, kétes, érczpénz, arany, súly, csonka, korona-pénzek, pénzverő, kopás, okmányok, szállitmányi jegyzék, kitöltése, rovatlap, összehasonlítás, aznap, felbontás, pénzjegyzék, átvétel, bizottság, vezető, szoba, megolvasás, elkülönítés, kapcsok, felelősség, megszámlálás, lehetetlenség, asztal, kéz, szabálytalanság, térítményjegyzék, nikkel és bronz, arany, zacskók, jelzés, olvasás nélkül, megmérés, különbözet, elszámolás, közönség, pénztáros, utolsó részlet, hivatalos letét, jegyzék magánletét, fizetési könyv, bárca, nyugta kellékei, másodlat, ellennyugta.)

Az értékek vagy 1. *közvetve* lezártan érkeznek a pénztárhoz, vagy pedig azokat a pénztárnak 2. *közvetetlenül* leolvassák. A megérkezett értékeket aztán előbb meg kell *vizsgálni*, s csak azután lehet *átvenni*.

1. Közvetve vagy a posta vagy más (pl. a küldő hivatalnak, intézetnek stb. tisztviselője) a megbizott. A posta a kisebb értékű küldeményeket beszolgáltatja a pénztárba. A nagyobbakat szolgák segélyével rendszerint tisztviselőknek kell arról elhozni. Ha erre a célra zárható szerszámot használnak, ennek kulcsai az elhozás alatt a tisztviselőknél *megosztva* állnak. A közvetítő előtt meg kell vizsgálni, hogy a pecsétek nem hamisítottak-e, a levél vagy csomag zárolása nincs-e oly módon megsérülve, hogy tartalma részben vagy egészben elveszhetett. A hamis pecsétellátott vagy sérült levél vagy csomag, hamis és sértett részeinek érintése nélkül, a főtisztek által azonnal felbontandó, s ha abból valami hiányzik: az egész esetről haladéktalanul jegyzőkönyvet kell felvenni. Ezt a jegyzőkönyvet a közvetítő személyek is aláírják és a pénztári hivatal azt kimerítő jelentés kíséretében az előljáró hatósághoz terjeszti fel. A nagyobb küldeményeknek súlyát is meg kell állapítani. A postán jött *értékes levelekről* külön jegyzék vezetendő, melybe a vevények posta-számai, a feladási helyek és az összegek beiktatandók. A pénzes leveleket egy napról a másikra a postán vagy a hivatalban felbontatlanul hevertetni nem szabad; azok a felbontásig a pénztári főszekevénybe helyezendők el. A felbontás az ellenőr jelenlétében úgy történjék, hogy a pecsétek épen maradjanak, s a csomag burkolatát, a küldemény tartalma átvételének bevégzéséig meg kell

örzeni. Előbb a csomagokat magokat, s ezután tartalmukat kell megolvasni.

2. Akár zár alatt érkeztek, akár nyíltan leolvassák az átveendő értékeket, mindig *csak* a 330. lapon látható kimutatásban felsorolt jó állapotban levő pénzek, és pedig: koronára vagy forintra szóló pénzeink *rendszerint*, az idegenek pedig csak *külön rendelkezés* alapján fogadhatók el. Ezért *a)* a sérült, *b)* használatlan, *c)* hamis és *d)* kétes *papírospénzzel* a következőleg kell eljárni: *a)* A sérült bankjegyek értékét, az ép jegyek nagyságának megfelelő koczkás hálózat szerint magok a pénztárak számítják ki oly módon, hogy a száz egyenlő nagyságú, részben vagy egészben hiányzó minden koczkáért a névértéknek bizonyos részét levonják. Az így beváltott *jegyeken* két helyt is rostalyukat ütnek, s a kifizetett összegről szóló nyugtákkal együtt (külön-külön borítékokban, melyekre az illető jegy folyó számát, a bemutató nevét, a darabszámot, az összes névértéket, s a beváltási összeget jegyzik fel) a központi állampénztárba, ez pedig az azokat kibocsátott osztrák magyar bankba küldi. *b)* A zsír-, olaj- vagy savakba mártott, vagy égett, bármiként részecskékre szakadt, a fel nem ismerésig kopott jegyekkel, mint letéteményekkel kell elbánni, s egyenként külön borítékba helyezve, egy közös csomagban szakértői megvizsgálás, illetőleg az azokért járó összeg megállapítása végett, minden hó végével az osztrák-magyar bankhoz kell küldeni. Az értök ettől érkezett összegek fölvételökig letétben kezelendők és a felvevőknek bélyegmentes nyugtára kell kifizetni. *c)* A *hamisítványokat* is letéteményül kezelik. De ha közvetlen érkeznek a pénztárhoz, származásukról a bemutatóval jegyzőkönyv veendő fel, s ha rögtön további nyomozás czélszerűnek vagy szükségesnek látszanék: akkor a jegyzőkönyv és hamisítvány a budapesti kir. büntető törvényszéknek küldendő, jelentést tevén az egész esetről az előljáró hatóságnak is. *d)* Oly bankjegyeket, melyeket a felek már *átlyukasztott* állapotban adnak át, vagy a melyekre nézve *kétely* merül fel, vajjon nem hamisítványok-e: letétbe kell venni és az illető fél az átlyukasztás iránt jegyzőkönyvileg kihallgatandó. A fölvett és kellően aláírt jegyzőkönyv, az átlyukasztott vagy kétes államjeggyel együtt a magyar királyi pénzügyminisztériumhoz terjesztendő fel. Megjegyzendő, hogy a felülbélyegzés, befestés vagy külalakjuknak megváltoztatása által *szándékosan* megrongált államjegyeket az állami pénztárak nem fogadják el. A kibocsátó bank azonban tiz fillér költség fejében ezeket is beváltja.

Az *érczpenz* megvizsgálásánál ügyelni kell, hogy fizetségül csak a kellő súlylyal bírók avagy csak olyanok fogadhatók el, a melyeknek alakjából kétségtelenül megállapítható, hogy súlyveszteségük a hosszas forgalom és kopás folytán következett be. Ezért a lyukasztás, reszelés, vagy másképp megcsonkított ezüst, nikkel és bronzpenz kalapács vagy olló segélyével úgy eltorzítandó, hogy eredeti alakjából kivetkőzve, forgalomképtelenné váljon és oly megjegyzéssel adandó vissza a félnek, hogy az a legközelebbi fémbeváltó hivatalnál fémértékéhez képest forgalomképes pénzzel beválthatja. A megcsonkított aranyakat azonban nem szabad visszaadni, hanem azokat elismervény mellett nem elfogadni, hanem elvenni a kell bemutatótól és a körmöczbányai pénzverőhivatalnak kell megküldeni. Ez azoknak belső értékét a nyerssúly alapján végérvényesen megállapítja és a pénztári hivatal kifizeti. Ha valaki koronaváltópénzről azt állítja, hogy annak sérülése véletlen balesetből (tűz stb.) származott: akkor az nem torzítandó el, hanem azzal a megjegyzéssel kell visszaadni, hogy a baleset igazolása mellett az érték kifizetéseért a pénzügyminiszteriumhoz folyamodhatik. A hamisítottság gyanújában álló váltópénzek elismervény mellett lefoglalandók, s miután a bemutatót jegyzőkönyvileg kihallgattuk, a lefoglalt pénzeket Körmöczre küldjük, hol azok mivolta megállapíttatván, ehhez képest azt vagy elfogadjuk vagy pedig (az előjáró hatóságnak is bejelentve) az egészet az előbb említett bíróságnak küldjük meg. *Okmányok, értékpapírok és tárgyak* pénztári elhelyezés végett csak az illető hatóságok külön utalványai folytán vehetők át. Ilyenkor az okmány megvizsgálendő, hogy ez az utalványban leírt állapotban adassék át és hogy mellékletei (esetleg a szelvények) meglegyenek. Magánokmányoknál ennek valódiságára külön figyelmet kell fordítani. Ez okmányok külön borítékban helyezendők el, s erre az elszámolási naplócziikk, a letevő fél neve, az összeg, melyet az okmány képvisel és a bevételi rendelet kelte és száma jegyzendő fel.

A postán érkezett küldeményekről a pénztári hivatal az előbb is említett *szállítmányi jegyzéket* vezeti. Ebbe úgy a levélhordó által kézbesített értékes leveleknek, mint a postától érkezett és a főtisztek által aláírt értesítő (rovatlap) alapján, a csomagoknak ismertető jeleit bejegyzik. Az értesítő alapján aztán, az elhozott csomagokat a kifogástalan megérkezés ellenőrzése czéljából a főtisztek megvizsgálván és a jegyzékkel összehasonlítván: ha az *átvétel* aznap befejezhető, a pecsétek épentartása mellett azokat felbontják. Ellenkező

Kimutatás

a forgalomban lévő és az állampénztárak által elfogadható ércz- és papírpénz-
nemekről.

Folyó szám	A pénznemek megnevezése	Pénztári értéke		Egy csomagban vagy zacskóban foglalandó darabok száma	Minimális forgalmi súly			Észrevétel
		K	f		egy drbnál	egész tételnél		
					gramm	darab	gramm	
I. Papiros.								
1	1000 frtos bankjegy	2000	—	100	—	—	—	} Tíz csomag egy köteget képez
2	100 " "	200	—	100	—	—	—	
3	20 koronás "	20	—	100	—	—	—	
4	10 " "	10	—	100	—	—	—	
II. Arany.								
1	A 8 frtos arany ---	19	04	500	6.440	500	3220	} Francia, belga, olasz, svájci és román.
2	A 4 " " ---	9	52	1000	3.220	1000	3220	
3	20 frankos " ---	19	04	500	6.440	500	3220	
4	10 " " ---	9	52	1000	3.220	1000	3220	
5	5 " " ---	4	76	—	1.600	—	—	} Monacoi csak 20 frkos van.
6	# arany ---	11	29	1000	3.487	1000	3487	
7	20 márkás arany --	23	52	500	7.950	500	3975	
8	10 " " --	11	76	1000	3.975	1000	3975	
9	5 márkás arany --	5	88	2000	1.987	2000	3975	} 3370
10	20 koronás arany -	20	—	500	6.74	500		
11	10 " " -	10	—	1000	3.37	1000		
12	1 £ (sterling) ---	24	02	—	—	—	—	
13	10 aranyrubel ---	25	39	—	—	—	—	
14	10 hollandi forint --	19	84	—	—	—	—	
15	10 skandinaviai korona ---	13	23	—	—	—	—	
III. Ezüst.								
1	Öt koronás - ---	5	—	200	—	—	—	
2	Egy forintos ---	2	—	500	—	—	—	
3	Egy koronás ---	1	—	1000	—	—	—	
4	Öt frankos -- ---	4	76	200	—	—	—	
IV. Nikkel.								
1	20 filléres ---	—	20	1000	—	—	—	
2	10 " ---	—	10	2000	—	—	—	
V. Bronz.								
1	2 filléres ---	—	2	1000	—	—	—	
2	1 " ---	—	1	1000	—	—	—	

esetben más napig a főszekrényben hármaz zár alatt tartják. A felbontás és a burkolatból való kivétel (a burkolat az átvétel bevégezéséig megőrzendő) a főtiszték, a postáról elhozó tisztviselő és esetleg a bevételi pénztáros előtt történik. Ekkor a főtiszték a szállítmányok jegyzékét összehasonlítják a küldőtől érkezett ellennyugtával (pénzjegyzék), s megállapítják a küldemény összegét, a pénzt és értékeket nemeik szerint. Ugyanekkor az 1000 és 100 frtos, valamint a 330. lapon látott kimutatás szerint nem egész tételt képező *papiros* és érczpenzcsomagok tartalmát darabszám szerint megolvasva veszik át. A nagyobb pénztáraknál az értékek megolvasását, egy főtiszt vezetése alatt a hivatal személyzetéből külön alakult *pénzolvasó bizottság*, máshol vagy csak az első főtiszték vagy ezeknek vezetése alatt a többi személyzet végzi. Az átvételnél működőknek, az átvétel bevégezéséig a szobát elhagyni nem szabad. A pénzt előbb darabonként *megolvassák*, s a forgalomra képeseket az erre nem képesektől elkülönítve (szortálva), a papirospénzt 100 drbként a pénztári hivatal kapcsai (széles papírszalagból keresztkötés) alá teszik. A kapocs jobb oldalára a megszámláló kézjegyét és kelteztést ír, mi által az abban netán előfordulók *minőségeért* felelősséget vállal. Az így készült csomagokat egy másik tiszt *megszámlálja* (revidiálja), mert a főpénztárba csak revidiált csomagokat szabad betenni. A revisor is kézjegyét írja a csomóra, mi által annak *mennyiségi* helyességeért vállal felelősséget. Az egész átvételnek úgy kell történni, hogy a tévedés vagy visszaélés emberileg lehetetlen legyen. Ezért az átvételt vezető tisztviselőnek, a számláló asztalt egy pillanatra sem szabad elhagyni vagy csak a főtiszték engedelmével és helyettesítéssel. Egész figyelemével tartozik tehát a számlálókat, ezek kezezését kísérni; mert ezeknek az asztaltól távozni vagy kezüket arról levenni nem szabad, a míg a nekik kiosztott pénztételeket meg nem számlálják. A pénzolvasó által a küldeményben netán felfedezett szabálytalanságot, még egy tiszt és a vezető, az illető csomag keresztkötésén együttes aláírással állapítják meg, úgy hogy a szabálytalanság föltétlenül a küldőt fogja illetni. Ezekről a szabálytalanságokról is külön (térítmény) jegyzéket vezetnek.

Az érczpenzküldeményeket is hasonló módon veszik át, csak hogy nikel- és bronzpenzből az állampénztárak 10 koronánál többet nem kötelesek elfogadni. Az aranypenzek vagy darabonként mérve veendők át vagy pedig a 330. lapon közöltek szerint lehet az érczpenzt varrás nélkül szőtt zacskókban, a tartalmat hitelesen

jelző feliratokkal és lepecsételve tételenként megmérni és átvenni. A közpénztáráktól vagy különben is megbízható más intézetektől és hasonló magánszemélyektől megolvasás nélkül is át lehet venni. Ha a tétel súlya nem helyes és a fél azonnal pótolni képtelen: a csomag visszaadandó. Ha később a megolvasásnál hiány vagy fölösleg fedeztetik fel: a felet ennek pótlására kell felszólítani, illetőleg a fölösleget, ha 20 Koronát meg nem halad, a félnek nyugtára kiszolgáltatni. Ha a különbözet 20 Koronát meghalad: az előjáró hatóságnak az egészről jelentés teendő. Az így tapasztalt hiányt és fölösleget az alább (XIV. alatt) tárgyalandó forgalmi naplóban (mint adott előleget illetőleg mint idegen pénzt) kell átfutó kiadásul és bevételül elszámolni.

A fizetséget *közvetlenül leolvasó* nagyközönség tájékozása céljából a pénztári helyiségben szembeötlő helyre és módon, nyilvánosan közzéteendő, hogy minő befizetések átvételére: melyik tisztviselő, mikor és hol van kijelölve. Ha a fél ellennyugtája már számfejtve van: a befizetendő összeg ettől átveendő, s előtte megolvasandó. Ha az összeg rendben van, az átvételt a pénztáros az ellennyugtára jegyzi, s az elszámolás megejtése és a nyugta kiállítása céljából a naplózó tisztviselőnek adja azt át. Állandó befizetéseknél az utolsó részlettel a fizetési ív visszatartandó, s azzal az észrevétellel adandó nyugta az utolsó részletről, hogy már a többi is be van fizetve.

A *hivatalos letétek* a hatóságoktól egy tisztviselő és letétjegyzék kíséretében rövid úton jutnak a pénztárhoz. Az előbbi magával hozza a letevést elrendelő ügyiratot is. A jegyzékben pedig a küldő hatóság iktató száma, a letevő fél neve, lakhelye, a letéteményezés oka, ideje, tárgyának megnevezése és jellemző leírása van. Ha *magánfél* hoz *letétet*: a pénztár tartozik erről annak a hatóságnak tenni jelentést, melynek javára a letét szolgál. Ha más vagyont kezelő hivatal számára szól a letét: csak ideiglenes nyugta adandó, addig, míg az illető hivataltól a szabályszerű pénztári nyugta megérkezik.

A pénztár minden egyes átvett értéket *nyugtázn*i tartozik. Az állandó befizetések, s különösen az adók legnagyobb része a fél kezénél levő *fizetési íven*, könyvecskében nyugtázandók. A hivatalos letétek a letétjegyzéken. A *sorkönyvek* (lajstromok) mellett fizetett összegeket kitöltött bárczával, az egyéb fizetéseket pedig: vagy a félnek szóló fizetési *meghagyáson*, vagy a minden pénztárnál

található *nyugta-nyomtatványon* kell nyugtázni. A nyugtának a naplóban foglalt adatokat, vagyis: a fizetett összeget betűvel és számmal, a fizető fél nevét, lakhelyét, a *fizetés jogcímét*, idejét és a mely alatt elszámoltatott: a *napló cikkét* kell magában foglalnia. Nem szabad arról a nyugtázó hivatal pecsétjének sem hiányozni. A főtiszték minden nyugtát aláírnak. Rajtok kívül nagyobb hivataloknál az illető naplózó és pénzkezelő is. Ha a vagyonkezelő hivatal által kiállított nyugta (elismervény) elveszett: a fél szabályszerű folyamodványára a hivatal másodlatot adhat ki. Ellennyugtát a befizetőtől kivételkép csak akkor kell követelni, ha a fizetések nem ismétlődnek, vagy ha ezek összege az utalványozási rendeletben és a félnél levő fizetési ívben nincs világosan kifejezve.

Források: 1899: XXXVI. t.-cz. és az ennek végrehajtásáról szóló 1899-iki 89,434. számú pénzügyminiszteri általános utasítás. (1899-iki 31. P. K.) 1900-iki 52,400. számú szabályzat a koronaérték aranyérméi törvényes és forgalmi súlyának ellenőrzésére szolgáló mérlegekről. (1900-iki 19. P. K.) 1900-iki 2461. P. M. számú rendelet a pénzhamisítási esetekről. (1900-iki 25. P. K.) 1900-iki 2772. és 1901-iki 2499. P. M. számú rendelet a bankjegyek kicserélése és részleges megtérítése tárgyában. (1900-iki 26-iki és 1901-iki 21. P. K.)

96. §. Az értékek készentartása.

(Elkülönítés, együtt, számtartás, letétek, ércz, papiros, érték, függvények, kapcsok, lyukasztás, zsinag, szekrények, a fő- és a kézi pénztár, forgalom, kulcsok, megváltoztatás, készlet, felelősség, pénzjegyzék, váltópénz, időnként, szükséglet és készlet, ellátmány és szállítmány.)

Mint az eddigiekből tudjuk, a pénztári hivatalok, úgy különféle állami, mint idegen vagyönösszegeket kezelnek. Ebből sokan azt következtetik, hogy ezeket az értékeket egymástól *tényleg* is elkülönítve kell tartani. Ez a felfogás azonban téves, mert hogy a készletből: kire, mire mennyi esik? ez nem a pénztartó szekrények, hanem a számtartás dolga, a mint hogy ezt alább látni is fogjuk. Ezért a vagyont kezelő hivatalokra bizott egész készlet együtt is tartható. Csak az oly *letéteket* kell föltétlenül külön tartani, melyek valamely okból, a beszolgáltatott állapotban vissza is adandók. Különben a forgalomképes pénzkészletet ércze és papirosa, valamint értékosztályzata szerint rendezve kell tartani úgy, a mint az a 330. lapon levő kimutatásban felsorolva van. Az érczpénz a már említett varratlan zacskókban tartandó. A jó papirospénzeket pedig a forgalomra képesek és nem képesekre osztva kell kötegekbe foglalni. Ugyancsak egymástól elkülönítve kell tartani a forgalomra *még* alkalmas

ércpénzt a nem alkalmastól. Az utóbbiak közzé tartozik nemcsak az olyan érme, melynek súlya erőszak folytán, hanem az is, a mely a forgalom által a forgalmi súlyon alól csökkent. A zacskókon, és pedig az aranyén sárga, az ezüstén fehér, a nikkelén kék, a bronzén piros papirlemezekből készült, azok ú. n. függvények, a kötegeken azok a keresztkapcsok legyenek, melyeket azokra az átvevők illesztettek.

Úgy a fő- mint a kézi pénztár elhelyezésére külön pénzszekrények szolgálnak. Az utóbbi a napi apró forgalmat, az előbbi az utóbbinak szükségletéből és feleslegéből, idegen pénztárak szállítmányából és ellátásából, a pénzváltásokból, valamint a nagyobb összegű bevételekből és kiadásokból származó forgalmat végzi. A pénzszekrényekbe idegen dolgokat tartani nem szabad. A mi illet ott találnak, az ellenkező bebizonyításáig, az állam mint a magáét veszi igénybe. Idegen pénzszekrények is csak az előljáró hatóság engedélyével tarthatók a pénztári hivatalban. A használatban levő pénzszekrények három különböző zárral birnak. A főpénztár kulcsai a főtiszteknél, a kézi pénztaré a pénzkezelőnél vannak, de úgy, hogy valamely szekrény valamennyi kulcsa még különböző időben sem kerülhet egy kézbe. A kulcsok ilyen kezelésének ellenőrizhetése céljából minden szekrény minden kulcsáról nyilvántartást kell vezetni, hogy kiknek mikor volt a kezén. (1899-iki 12,177. és 1900-iki 38,475. sz. r. 1899-iki 10. és 1900-iki 20. P. K.) Minden kulcs másod- vagy harmad példánya, ha nincs helyben előljáró hatóság, annál áll, ki az elsőt birja. Ha egy kulcs elvesz: a zár megváltoztatása céljából az előljáró hatóságnak azonnal jelentés teendő. A kézi pénztárt a szükségletnek megfelelő összeggel napról napra a főpénztárból kell ellátni. A kézi pénztár készletet a pénzkezelő tartozik úgy rendezni, mint az átvételnél láttuk, s ha nagyobb összeg gyűl, nemcsak naponként, hanem időközben is az a főpénztárba helyezendő el. Legfeljebb a jövő napi kiadások fedezésére szükséges összeget lehet a kézi pénztárban hagyni, melynek tartalmáért a fizetési idő alatt egyedül a kezelő felelős. A főpénztár mindig a főtiszték egyetemleges kezelése alatt áll és valahányszor abba valamit betesznek, vagy abból kivesznek: mindkét főtisztnek jelen kell lenni. Egyébiránt úgy a fő- mint a kézi pénztárban, s általában minden pénzszekrényben, ennek tartalmáról a felelős tiszték által aláírt jegyzék van elhelyezve. Ennek példája a 336. lapon látható. Ha szükségesnek látszik, a kezelés alá kerülő minden értékre abban hasábot nyitunk, úgy hogy a kimutatás az értékekben történt

minden szaporodást vagy apadást feltüntet. A kézi és főpénztár forgalmát a főtiszték és pénzkezelő kölcsönösen ezekben a jegyzékekben ismerik el.

Ha oly nagy mennyiségű váltópénz folyna be, hogy a pénzszekrényekbe elhelyezni nem lehet, akkor ez külön helyiségben is, de a szekrényekhez hasonlóan: kettős ellenzár alatt tartandó. Az értékek gondozásához tartozik még időnként meggyőződni, hogy mindaz megvan-e a pénztárban, a mi befolyt és a minek meg lenni kell? s mindez elég-e a kiadási utalványok fedezésére? avagy éppen fölösleg mutatkozik? Mindennek ellenőrzésére rövid időközben, rendszerint hetenként ú. n. *szükségleti és készlet* kimutatásokat szokott a pénztári hivatal az előljáró hatósághoz beterjeszteni. Ebből származik a hiány fedezésére: ellátmánykérés az előljáró hatóságtól, vagy a fölösleg elszállítása az erre kijelölt pénztárhoz.

97. §. Az értékek kiszolgáltatása.

(Készlet célja, kifizetés, számfejtő, naplózó, fizetési ív, pénzkezelő, kézi jegyzék, kézjegy, lyuk, új ellátás, letétek, r. ú. mult; ellenjegyzés, jegyzék, nyugta, hatóság, fölösleg, maximum, birság, kártérítés, koronaaranyak, veretük, értesítés, szállító levél, külön csomagolás, küldemény, jelvényei, felügyelet, ellen-nyugta, egyenlő szállítmányok, elküldés előtt, postautalványok, postahivatal, vevény, ennek megőrzése, nyugta, sürgetés, jelentés.)

A pénztári készletet rendszerint a rendeletek, utalványok stb. teljesítésére, vagy pedig mint ezek után megmaradt fölösleget, valamely más pénztár javadalmazására fordítják. A kisebb összegekről szóló, s így a legtöbb utalványt a kézi pénztáros fizeti ki. Ha tehát a fél értesítvényével, illetőleg állandó fizetéseknél: fizetési ívvel és nyugtával, pénznek vagy egyéb értéknek fölvétele céljából a hivatalnál megjelen: a számfejtő, esetleg a naplózó mindenekelőtt a bemutatott okmányokat vizsgálja meg, hogy kifogástalanok-e? Különösen a *számfejtésre* és a *naplózásra* kell súlyt fektetni. Az állandó fizetések megszüntetése esetében a megszüntetési rendelet keltét, számát, a rendelkező hatóság nevét és a megszüntetési határidőt: a fizetési ívbe bevezetni, s így azt az abban nyugtázott levonások igazolhatása céljából a tulajdonosnak vissza kell adni. Esetleg a számfejtésnek is, de minden esetre a naplózásnak megejtése után, a fizetésre jogosultnak a nyugtája azzal a szóbeli utasítással adandó vissza, hogy az érték fölvétele céljából a kifizető kézi pénztárosnál jelentkezzen.

Jegyzék

a pénztárban elhelyezett pénzekről.

Év, hó és nap	Tárgy	P a p i r p é n z										V á l t ó p é n z														Arany érték- pénz			Össze- sen		Kézi pénz- tár		Fő- összeg	
								ezüst				nikkel				bronz		Össze- sen	20 K		10 K		össz.	K		f		K		f				
								1		1 K		össz.		20 kr.		10 kr.																1 kr.		1/2 kr.
		2000	200	100	20	10	2	össz.	K	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f					
1901. szept. 30-án. . .	Marad- vány . .	2000	400	400	200	200	300	3500	240	1801	—	2041	—	200	40	121	20	41	—	2	364	60	21	—	300	6205	60	1758	32	7963	92			
1901. okt. 1.	Napiszük- ségletre kivettünk	—	200	—	—	—	200	400	—	—	—	—	—	8	—	—	20	—	—	28	—	—	—	—	—	428	—	1758	32	2186	32			
"	Marad. . .	2000	200	400	200	200	100	3100	240	1801	—	2041	—	192	40	121	20	21	—	2	336	60	21	—	300	5777	60	—	—	5777	60			
"	A nap vé- gével be- tettünk .	6000	—	800	—	1420	2	8222	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8222	—	376	32	8598	32				
"	Összesen	8000	200	1200	200	1620	102	11322	240	1801	—	2041	—	192	40	121	20	21	—	2	336	60	21	—	300	13999	60	376	32	14375	92			
1901. " 2.	Napiszük- ségletre kivettünk stb.																																	

így tovább napról napra a felelős tiszték aláírásával.

Előzetesen bármennyire ellenőrzünk valamely kifizetést: a pénzkezelő még sincs fölmentve azon kötelezettség alól, hogy a fizetési okmányokat a kifizetés előtt ő is szemügyre vegye; mert ha alapos aggályai vannak, a kifizetést esetleg meg is tagadhatja. Ha nincs akadály: a kifizetendő összeget előbb, az általa teljesített mindennemű fizetésről vezetett *kézi jegyzékbe* vezeti, s a bemutatott értesítvényt, fizetési ívet, nyugtát stb. kézzel látja el, sőt az utóbbin rostalyukat is üt. A két előbbit a félnek visszaadja, s a nyugtatott összeget csak ekkor fizeti ki. Az ötkoronásokból 250-nél, egykoronásokból 50-nél, nikkelpénzből 10-nél és bronzból egy koronánál nagyobb összeget a fél elfogadni nem köteles. Ha a kézi pénztár készlete fogytán van és a főtiszték a pénzkezelő kézi jegyzékéből az összegek helyes elhasználásáról meggyőződtek: a főpénztárból a kézi pénztárt új összegekkel kell ellátni, s ez a főpénztári kimutatásban feltüntetendő. Az így nyert összeg átvételét a kézi pénztárnok az ellenőr kiadási főjegyzékében elismeri, s egyszerűsmind saját kézi jegyzékébe írja.

A *letétek* kiadásáról szóló engedély: vagy rendes utalvány alakban, vagy pedig rövid úton, az illető ügyiratban adatik ki az illetékes hatóságtól. Ha a letét a múlt hónapból származik: a kiadást elrendelő ügyiratnak, mint bármely utalványnak számvevőségileg ellenjegyezve kell lenni. A mint van bevételi letétjegyzék (ellen-nyugta): úgy kell, vagy az ügyirattal most hasonló tartalmú kiadási (nyugta) jegyzék is mutattassék be. Ha a letétről nyugta adatott ki: ez a féltől visszakövetelendő, s általa a letét fölvétele ezen ismerendő el. Ha a nyugtát elvesztette: a letét csak az azt megsemmisítő birói végzés alapján adható ki. Ha a letét az utalványozó hatóság nevében adatik ki: a kiadási rendelet, vagy átirat fogalmazványa és tisztázata, a kiadási jegyzékkel együtt küldendő a pénztárhoz, mely a letétet a rendelethez csatolja és az így csinált csomagot saját neve, s pecsétje alatt küldi el.

A központi állampénztárt kivéve, minden pénztár részére meg van határozva, hogy legfeljebb mekkora készlettel (pénztári maximum) szabad birnia és hogy fölöslegeit: hová szállítsa. Ujabb időben úgy az állami, mint más közpénztárak, az Osztrák-magyar banknak székhelyükön levő intézeteivel lépnek ú. n. giróforgalomba (folyószámlai — 27. és 33. §. — viszonyba) vagyis: ehhez szállítják feleslegeiket és csekkek (13. §. 7.) kibocsátása révén ettől veszik ellátmányaikat. Sőt feleiket is fizettségeikkel gyakran ehhez utalják.

(1901. 17. P. K.) Az elszállítandó összeg hetenként és a hónap utolsóján mindig a főpénztárból, s az ebben őrzött pénztári kimutatás alapján a főtiszték által állapítandó meg és küldendő el. Elmulasztása pénzbírságot, sőt a visszatartott fölöslegnek elpusztulása esetében kártérítési kötelezettséget von maga után. Ugyancsak elszállítandók azok a koronaaranyak is, melyek kopás folytán törvényes forgalmi súlyukat elvesztették, s a melyeket legalább évnegyedenként a többi pénztárak a központnak kicserélésre beküldenek. Az utóbbi azokat magyar és osztrák veretük szerint kölcsönös elszámolás és kiegyenlítés mellett a körmőczi pénzverő hivatalnak, illetőleg az osztrák központi pénztárnak küldi. Minden esetben azt a pénztárt, vagy esetleg személyt is, hová vagy kinek a szállítmány küldve lesz, valamint úgy az előljáró hatóság számtartóságát, mint a *forgalmi számtartóságot*, a megelőző postával a (csomagok számáról és neméről, az ezekben elhelyezett pénzekről és értékekről, darabszámáról, az összegről, s a küldemény más jelvényeiről), külön levélben kell értesíteni. Ugyanezek az adatok sorolandók fel a szállító-levélen is. Érc- és papírpénzt egy csomagban küldeni rendszerint nem lehet. Az ércpénz elküldésére megfelelő nagyságú jól abrancsolt és csomótlan zsineggel megkötözött, s a zsineg végén lepecsételt hordók használandók. A papírpénz, valamint egyéb értékek rendesen vászonban és zsineggel átkötve, pecsét alatt szállítandók. A küldeményekre is felírjuk az elküldő pénztárt, valamint annak nevét és lakását, hová a csomagot küldjük; továbbá a tartalmat, az értéket, súlyt, darabszámot s más jelvényeit a küldeménynek. A csomagolás a főtiszték, a postára szállítás pénztári tiszték felügyelete alatt történik. Az ellennyugta a csomagok egyikébe zárandó. Két egyenlő összegű szállítmányt egymásután elküldeni nem szabad. Közvetlen az elküldés előtt a pénztárban visszamaradó készlet helyességét megállapítani, s a szállítmány kiadását naplózni kell. A postautalványok pénzküldeményekre 1000 K-ig használhatók és 100 K-t meg nem haladó bélyegmentes fizettségekre kizárólag használandók. A postahivatal az átvett értékekről vevényt ad, s azt a szállítmányt feladott tiszt a főtisztéknek haladéktalanul kézbesíteni tartozik. Míg a szállítmány megérkezéséről a nyugta meg nem jó: e vevény képviseli azt, s ezért ezt a pénzszerényben ellenzár alatt tartjuk. Ha a nyugta megérkezhetett volna, de nem érkezett meg: megsürgetendő s ha ezt két hét alatt kétszer eredménytelenül ismételjük: az előljáró hatósághoz kell jelentést tenni.

XIV. FEJEZET: NAPLÓZÁS.

98. §. A naplók.

(59. §., napló, 1—12, legelő, nap, maradvány, tételszám, szöveg, idézés, okmány, különféle, összegezés, érték, arany, értékpapir, szelvények, számvitel és számadás, első és másodfeljegyzés, czél, lehető és lehetetlen vezetőjük.)

Ahhoz a mit az 53. §-ban elmondottunk, hozzátesszük még, hogy a mint a könyvekben bejegyzés a jogot, s a pénztári számfejtés, a jog gyakorlásának előkészítését tartja nyilván: úgy a naplózás a bejegyzett jog gyakorlását, fogatosítását, más szóval: a gazdaság *fizikai* vitelét tartja meg az emlékezetnek. A napló tehát a teljesített, lerótt vagyonváltozásoknak kronologikus, időrendi kimutatása.

1. Minden naplón legelő a számtartás tárgyát képező gazdasági ágnak, a kezelő pénztári hivatalnak, a felelős számadóknak, a számadási évnek és hónapnak kell állni. 2. A vagyonváltozások napját rendszerint a szöveghasáb közepébe írjuk és pedig naponként csak egyszer. Ha erre külön hasáb van: akkor a nap följegyzése minden tételnél ismétlődik. 3. Az oly naplóban, melyek nem költségvetési hitelről, hanem kész anyag- vagy pénzvagyonról számolnak: a havi első és utolsó tételt mindig a kezdő és végző maradvány képezi. 4. Rendszerint minden vagyonváltozás egy naplótételt képez, s a folyó szám 1-től kezdve, hónapokra való tekintet nélkül, az egész éven át szakadatlanul folyik. Ha a mellékletekre külön hasáb nincs: azok a folyó tételszámok alatt nevezőül jelentkeznek. 5. A tétel röviden és világosan legyen szövegezve. Különösen kiemelendő az utalványozó rendelet száma és kelte, a név és a jogcím, melyre és az összeg, melyben a fizetés történt. Ha a tételek viszonylagos összeköttetésben állanak: a szöveghasábban ezeket is kölcsönösen idézni kell. Így: az előlegek elszámolásánál, letétek, idegen pénzek és más átfutó tételeknél, valamint anyag- és pénzvagyon kicserélésénél. 6. Minden fizetési okmányt azzal a tételszámmal kell megjelölni, mely alatt az okmány szerint létrejött vagyonváltozás följegyezve van és a melynek a mellékletét képezi. Az okmányon a tétel száma alá nevező alakban írjuk, hogy hányadik melléklete az illető tételnek. 7. Ha egy fizetési okmány alapján különféle jogcímű fizetések történnek, pl. iroda, úti költség, épület-tatarozás stb., akkor mindezek külön tétel alatt naplózandók. A fizetési okmányt mindig a legnagyobb összegű ki-

adási tételhez csatoljuk és a többinél arra hivatkozunk. 8. A naplónak minden oldalát össze kell adni és az így mutatkozó összeg az összeadott oldalon mint átvitel, a következőn mint áthozatal jelentkezik. 9. A pénz, melyben rendszerint a fizetés történik, korona érték. Ezért az elszámolásnak is ebben az értékben kell történni. Csak a fél filléren alul levő összegek nem számítanak. A fél és ezen fölüliek egésznek számítanak. 10. Ha a kezelésben aranypénzek fordulnak elő, ezeknek neme és darabszáma a szöveghasámban irandó le, értékük pedig a pénzhasámban törvényes érték szerint számítandó. 11. Az értékpapírokat a szöveghasámban írjuk körül. A pénzhasámba tőzsdei értékük jegyzendő, kivéve a váltókat és pénztári jegyeket (13., 48. §.), melyeket névértékükben kell elszámolni. 12. A beváltott szelvényeket csak minőségük darabszáma és nem szelvény-számuk szerint kell naplózni.

A vagyont kezelő hivatalok nincsenek *egymásnak alárendelve*. Számtartásukban tehát *számvétel* nincs, hanem csak *számvitel* és *számadás*, s mindkettőnek *túlnyomólag* a naplókban tesznek eleget. Ezekhez képest megkülönböztetünk a kezelő gazdaság *vitelének* támogatására szolgáló *számviteli* és a kezelő gazdaság *ellenőrzésének* támogatására szolgáló *számadási* naplókat. Az elsőbe a gazdasági események közvetlen szemlélete folytán nyert benyomást írjuk be. Az utóbbiakat rendszerint az elsőkből szerkesztjük. Azért a számviteli naplókat elsőfeljegyzésű (*prima nota*) naplóknak, a számadásiakat másodfeljegyzésűeknek (*secunda nota*) is mondják. Az *elsőfeljegyzésű* naplókban minden vagyonváltozásnak, a közvetlen szemlélet szerint való, igaz módon kell előfordulni. A gazdálkodás kezelésének tehát számtartási *támogatására* első sorban ezek a naplók szolgálnak, vagyis: ezekből lehet megtudni, hogy mi történt bevételre és kiadásra, s így minek kell lenni a pénztárban. Az *elsőfeljegyzésű* naplókat ezért a vagyont kezelő hivatal minden tagja *vezetheti*, csak éppen azok *nem*, a kiknek ellenőrzésére szolgálnak. Ezek a vagyont, a pénzt kezelők, s tehát rendszerint az első főtitzt. Ellenben a másodfeljegyzésű naplók szerkesztésében a kezelők is *részt vehetnek*; mert ezek már csak az elsőfeljegyzésűek adatait foglalhatják magokban. Minthogy pedig a vagyont kezelő hivatalok főtitstjei közül, hivatásánál fogva az *ellenőr a hivatali számtartó*, ezért a naplózás első sorban az ő feladata. Ez nem zárja ki azt, hogy neki ebben a feladatában, az ő felelőssége mellett, a hozzá beosztott más tisztviselők, sőt kellő módon maga az első főtitzt is ne segédkezzék.

99. §. A számviteli naplók és ezek lezárása.

(Főnapló vezetője, állampénztárak, célja, neve, első és utolsó, sorrend, kivételek, helyviszonyok, előfordulás, kezelés, kis, segéd, jegyzék, lajstrom, közös, egyenként, napi somma, készlet, lezárás, összevetés.)

Azt az elsőfeljegyzésű naplót, melyben a valamely pénztári hivatalnál előforduló összes (úgy állami mint *idegen*) vagyonsváltozásokat, előfordulásuk sorrendjében feljegyzik (vagy legalább is, így feljegyezni kellene!): *főnaplónak* nevezzük. Ilyen főnaplót (kivéve a központi, a budapesti és a zágrábi állampénztárakat, melyekről alább [104. §. b)] lesz szó) minden általános és különleges állami pénztárnál vezetnek, s célja az állami vagyonsváltozásoknak: maga a kezelő pénztári hivatal számára való nyilvántartása. Ezért *házi főnaplónak* is mondják. A 343—6-ik lapon ilyen bevételi és kiadási főnapló van bemutatva. A bevételek első tételét mindig a múlt havi végző, azaz folyó havi kezdő és a kiadások utolsó tételét, a folyó havi végző pénzmaradvány képezi. Ezután jönnek a bevételek és kiadások, előfordulások sorrendjében és idejében egyenként, tételenként.

Vannak azonban néha a pénztárnak olyan fizetségei, melyeket akár helyviszonyok (pl. a munkásoknak a munka helyén való kifizetése stb.), akár sűrű és apró összegekben (legtöbbször erre a célra szolgáló kézi pénztáraknál), való előfordulásuk vagy valamely egyéb külső kezelési körülmény miatt a főnaplóba egyenként, vagyis: tételenként bevezetni nem célszerű. Ezek felölelésére szolgálnak a *kis naplók*. Ilyenek a segédnaplók, jegyzékek és lajstromok. A *segédnapló* sűrűn, de *nem* egyforma összegekben előforduló összegeket foglal magában. A *jegyzék* rendszeren az egy hivatalban lévők állandó illetményeiről szól. A *lajstrom* pedig a sűrűn és egyforma összegekben mutatkozó vagyonsváltozások elszámolása. A kis naplóknak közös tulajdonságuk, hogy akárhol és akárki vezeti: a pénztári hivatal házi főnaplójának rendszerint csak napi végösszegeiket, napi sommákat adják át. A 347—8. lapon segédnapló és jegyzék van bemutatva. Ezeket szemügyre véve, látjuk, hogy pl. a segédnaplónak első napi három tétele egy sommában, a bevételi főnaplónak 756. tétele alatt van naplózva stb. A jegyzék fizetési hasábjának sommája pedig a kiadási főnapló 833. tétele alatt van és így tovább napról napra. Ily módon a házi főnaplóba minden vagyonsváltozás belejő. Még pedig vagy előfordulásának sorrendjében egyenként,

vagy pedig (a kis naplók szerinti) napi summákban. Ezért, ha a bevételi főnapló valamely *napi végösszegéből*, a kiadási főnapló aznapi summáját levonjuk: a kettő közti különbség a pénztárban, raktárban levő *összes készletet* (a totálét) *fogja* mutatni.

Így *kellene* vezetni tételről tételre, az egész hónapon keresztül, úgy az elsőfeljegyzésű házi *főnaplót*, mint a *kis* vagyis: az összes *számviteli* naplókat és *kellene* ezeket napról-napra, még pedig előbb a *kis*, aztán a főnaplót lezárni, hogy minden nap ezek alapján lehessen meggyőződést szerezni a pénztári értékek készletének, a számvitellel való megegyezéséről. De pénztáraink az *idegen* naplókat *tényleg* nem úgy vezetik, a hogy törvény szerint vezetniök *kellene* és a hogy itt előadtuk, hanem úgy, hogy az idegen vagyon első feljegyzéséül nem a főnaplót, hanem magát a mindjárt tárgyalandó idegen naplót használják. Vagyis: hogy a hónap folyamán az idegen tételeket nem a főnaplóba, hanem az illető idegen (alap, letét stb.) naplóba vezetik be, és hogy így a napi zárlat és pénztárkészletek megállapíthatása céljából a 349. lapon látható számműveletet kénytelenek napról napra szerkeszteni. Alapos megértésükre a bemutatott példáknak végig, *tételről tételre* egymással való *összevetése* ajánlatos, megjegyezvén, hogy a hivatkozási hasábot és a havi lezárást a következő §-ban magyarázzuk meg.

100. §. A számadási naplók és ezek lezárása.

(Háromfélék, szerkesztés, hiteles, átvezetés, napi summák, 1—3 tárczanaplók és alnaplók, milyen és mennyi, minta, idegének, alap- és kis naplók, megtekinthetés, alapalnaplók értelmezése, alappénztár, bizományos fizetések, forgalmi napló, §§, α — d , egységes maradvány, forgalom, α — δ , forgalmi alnaplók, minták, lezárás, pénzügy, állami és idegen, összes maradvány.)

A számadási, vagyis másodfeljegyzésű szaknaplók háromfélék: 1. a *tárcza*-, 2. az *idegen*- és 3. a *forgalmi* napló és mind ezeknek vannak vagy legalább is lehetnek *alnaplói*, illetőleg *kis* naplói. A számadási szaknaplókat úgy szerkesztjük, hogy a főnaplóból a tételeket egyenként kiválogatjuk és átnaplózzuk, átvezetjük a megfelelő számadó szaknaplóba. És pedig *szóról szóra*; mert az első feljegyzésű tétel, mely a vagyonváltozás közvetlen szemlélése alapján jött létre: az a hiteles. Minthogy pedig a házi főnaplóban a kis naplók tételei csak summásan vannak felsorolva: csak az egyes (állami és idegen) tételeket kell onnan átvezetni. A napsommákból álló tételek tehát (mindjárt meglátjuk az okát) érintetlenül maradnak.

Bevétel.

Tételszám, mellékletek száma	Számveteli ág	A tárgy és a tárgyalás napja	Összeg korona-értékben		Hivatkozás a tárcza, esetleg a forgalmi naplóra	
			K	J	lap	tétel
		1902. január.				
748	Forgalmi	Mult havi pénzmaradvány	3295	04	356	226
		Január 1-én.				
749	Igazság-ügyi*	Utiköltség-térítmény Vasadi Lajostól 1901. december 1-én 35,827. sz. igazs. min. rendelet folytán	40	96	000	000
750	Közlekedés*	A dömsöd-dunapataji védgáttársulat által 1901. december 10-én 42,515. számú rendelettel nyert kölcsönölőlegre teljesített részletfizetés	5638	52	000	000
751	Forgalmi	Az aradi m. kir. adóhivataltól: Térey Jenőnek a nevezett hivatalnál 619/1901. Q lajstromszámhoz előirt illeték tartozása és pedig tőkében 712 K és kamatban 24 K 84 fillér	736	84	356	227
752	Adóhivatal	Selejtezett papirokért Polgár Benő által befizetett vételár	57	87	354	46
753	Forgalmi	Az egri m. kir. adóhivatal által 1901. július havi birságalap pénztári hiányának fedezésére vett összeg, az 1902. január 1-én 49,339. sz. pénzügyigazgatósági rendelet folytán és a birságnapló 43. tétele alatti kiadással viszonylagosan megtérül	300	85	356	228
754	Honvédelem*	Pálmay Keresztély Ludovica-akadémiai tanuló ellátási díja az 1901/1902. tanév első felére	300	—	000	000
755	Illeték*	X lajstrom** és Y alnapló 540—555. tétel eredménye	404	70	—	—
756	Dohányeladás	Segédnapló 239—241. tétel eredménye	45	44	—	—
757	Egyenes adó*	Az adó segédnapló** 619—622. tétel eredménye	2485	86	—	—
758	"	A hadmentességi segédnapló** 150—152. tétel eredménye	484	78	—	—
759	Díj-* jövedék	Az adóhivatali állandó fizetési jegyzék 240—245. tétele alatt levont tiszti díjak	124	78	—	—
760	Egyenes adó*	Jegyzék szerint tiszti fizetésekből levont adók	45	80	—	—
761	Adóhivatal	Jegyzék szerint levont fizetési előlegek	260	84	—	—
		Napi zárlat 1-én	10937	24	—	—
		Átvitt összeg	14232	28	—	—

* A két csillagos kis naplókra minták nincsenek szerkesztve, de a bemutatott fizetési jegyzék és dohányeladási segédnapló alapján (347. lap) értelmezhetők.

** Az egy csillaggal jelölt tárczanaplók helykimelés céljából nincsenek bemutatva, de a bemutatott adóhivatali és dohányeladási tárcza-alnaplók (354—5. lap) alapján és a következő §. folyamán valamennyi megérthető.

B e v é t e l.

Tételszám, mel- léletek száma	Számveteli ág vagy alap	A tárgy és a tárgyalás napja	Összeg korona- értékben		Hivatkozás a tárcza, eset- leg a for- galmi naplóra	
			K	f	lap	tétel
		Áthozott összeg ---	14232	28	—	—
		Január 2-án.				
762	Dohány- eladás	A jászberényi bizottság által Tahy Benedek hevesi dohánytermelőtől beszedett termelési illeték ---	15	16	355	82
763	Díj- jövedék*	Matusek Bálint hédervári lakos által 1901. decz. 20-án 1238. számú marasztaló végzés szerint befize- tett birság ---	59	—	000	000
764	Dohány- eladás*	Örködési illeték Petres Imre török- becsei lakostól 1901. november 10-én 6749. sz. rendelet folytán...	153	90	355	83
765	Igazság- ügy*	Visszatérített rabtartási átalány a kir. ügyészségtől a jegyzék** 121—142. tétele szerint ---	493	18	—	—
766	Egyenes adó	Azigazságügyinyugdíjbóllevont adó a jegyzék** 85—99. tétele szerint	45	16	—	—
767	Illeték*	Az X lajstrom és Y alnapló 556—580. tétel szerinti eredménye ---	2488	52	—	—
768	Dohány- eladás	A segédnapló 242—248. tétele alatti eredmény ---	62	24	—	—
		Napi zárlat 2-án ---	3317	16	—	—
		Főösszeg január 2-án ---	17549	44	—	—
		Igy tovább január 3-án ---				
		„ 4-én ---				
		„ 5-én ---				
		„ 6-án ---				
		„ 7-én ---				
		stb. egész a hó végéig.				
		Összesen 1902. január 31-én ---	17549	44	—	—
		Levonva a kiadást ---	10967	18	—	—
		Maradvány ---	6582	26	—	—
		Kimutatása a pénzügyi maradvá- nyoknak :				
		A főnaplóból ---	6582	26	—	—
		jövedéki birságból ---	1456	92	—	—
		pénzügyi letétből ---	424	58	—	—
		igazságügyi letétből ---	184	92	—	—
		közlekedési letétből ---	113	18	—	—
		X. alap ---	780	82	—	—
		birói letétből ---	—	—	—	—
		Együtt ---	9542	68	—	—

Kelt ..... 1902. január 31-én.

N. N. pénztárnok.

N. N. ellenőr.

K i a d á s.

Tételszám, mel- léletek száma	Számveteli ág vagy alap	A tárgy és a tárgyalás napja	Összeg korona- értékben		Hivatko- zás a tárcza, esetleg a forgalmi naplóra	
			K	f	lap	tétel
1902. január 1-én.						
826 3	Pénzügy- igazgató- ság*	Utiköltség ésapidij Pap Edének 1901. december 15-én 4220. sz. rendelet folytán	36	84	000	000
827 1	Forgalmi	A kolozsvári m. kir. adóhivatal által 220/1899. Z lajstrom tételhez besze- dett illeték a m. kir. központi szám- vevőségnek 1901. december 16-án kelt 726. sz. átutaló jegyzéke szerint kiadatik	86	52	357	179
828	Igazság- ügy*	Bűnvádi átalány a kir. ügyészségnek 1901. szeptember 10-én 44,738. sz. rendelet folytán	2000	—	000	000
829	Földmü- velés*	Munkadíj Halász Oszkárnak könyvkötési munkálatokért 1901. november 13-án 25,760. sz. rendelet folytán	85	52	000	000
830 2	Adó- hivatal	Fizetési előleg 20 havi részletben való visszafizetés kötelezettsége mellett Pethes Gyulának 1901. decz. 31-én 52,671. számú rendelet folytán	600	—	354	74
831	Igazság- ügy*	Az állandó fizetési jegyzék* 879—871. tétel eredménye	1121	88	—	—
832	Közleke- dés*	szintén* 245—260. tétel eredménye	957	84	—	—
833	Adó- hivatal	szintén 240—245. tétel eredménye	1273	32	—	—
		Napi zárlat október 1-én	6161	92	—	—
január 2-án.						
834 1	Forgalmi	Pénzszállítmány a m. kir. központi állampénztárba	3000	—	357	180
835 2	Adó- hival	Iroda és világítási átalány az adóhivatal személyzetének január hóra	21	56	354	75
836 2	Forgalmi	Nagy Jenőnek visszatérített illeték fejé- ben a buttyini adóhivatalnál előírt illetékből 1901. október 20-án 42,792. számú rendelet folytán nevezett hiva- tal terhére kiadatik	104	76	357	181
837 2	Adó- hivatal	Uti előlegek Horváth Károlynak 1901. december 31-én 62,838. számú ren- delet folytán	120	—	354	76
		Oldalösszeg 2-áról	3246	32	—	—
		Napi zárlati összeg 1-ről	6161	92	—	—
		Átvitel	9408	24	—	—

* Az ehhez való naplók sincsenek bemutatva.

K i a d á s.

Tételszám, mel- léletek száma	Számviteli ág vagy alap	A tárgy és a tárgyalás napja	Összeg korona- értékben		Hivatko- zás a tárcza, esetleg a forgalmi naplóra	
			K	f	lap	tétel
		Athozott összeg ---	9408	24		
		Napi zárlati összeg 1-ről ---	6161	92	—	—
		Oldalösszeg 2-áról ---	3246	32		
838	Díjjöve- dék*	Walter Lipótnak fizetéséből hibásan le- vont szolgálati díj 1901. november 20-án 22,976. sz. rendelet folytán ---	36	—	000	000
839	Igazság- ügy*	A nyugdíj-jegyzék* 226—248. tétele szerint ---	1256	98	—	—
840	Birói letét*	A járásbirósági napló* szerint 260—263. tétel ---	257	40	—	—
841	Függő* állam- adósság	Ugyanazon napló* tételei szerint fize- tett kamat ---	8	56	—	—
		Napi zárlat 2-án ---	4805	26	—	—
		Főösszeg január 2-án ---	10967	18	—	—
		január 3-án ---				
		„ 4-én ---				
		„ 5-én ---				
		„ 7-én ---				
		„ 12-én ---				
		„ 22-én ---				
		stb. a hó végéig.				
		Összesen 1902. január 31-én ---	10967	18	—	—
		Kelt..... 1902. január 31-én.				
		N. N. penztárnok.				
		N. N. ellenőr.				

Elszámoltatott a dohány-
eladási alnapló 84. be-
vételi cikke alatt

Adóhivatali állandó fizetési jegyzék 1902. január hóra.

A melléklet		Neve a pénz- fölvételre jogosi- tottnak	J á r a n d ó s á g o k												L e v o n á s o k						Fő- könyv oldal- száma			
tétele és száma	kelte		időponttól	időpontig	fizetése- sek		működési és helyi pótlékok		lak- pénzek		bérek		kereset- adó		átalános jövedelmi pótadó		szolgálati díjak		fizetési előlegek			térítmények neme		
					K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f		K	f	össz- szége
1902. január.																								
— 1 —																								
240	1/10	Pethes Gyula	—	—	340	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	96	—	—	32	96	49	52	—	—
241	"	Varga András	—	—	300	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	54	—	—	29	52	39	12	—	—
242	"	Gonda Dániel	—	—	166	66	—	—	—	—	—	—	—	—	6	32	—	—	24	84	42	84	—	—
243	"	Berkes Imre	—	—	166	66	—	—	—	—	—	—	—	—	6	32	—	—	30	24	37	—	—	—
244	"	Horváth Károly	—	—	150	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	40	—	—	—	—	40	82	—	—
245	"	Kaszab Ödön	—	—	150	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	26	—	—	7	22	51	54	—	—
Összesen			—	—	1273	32	—	—	—	—	—	—	—	—	49	80	—	—	124	78	260	84	—	—
Elszámoltatott az adóhivatali tárcza alnapló 77. tétele alatt																								
Elszámoltatott az egyenes adó alnapló * cz. a.																								
Elszámoltatott a díjjövedéki alnapló * cz. a.																								
Végelszámoltatott az adóhivatali tárcza alnapló 47-ik cz. a.																								
N. N. penztárnok.																								
Kelt ..... 1902. január 31-én.																								
N. N. ellenőr.																								

1. Vezet minden pénztári hivatal havonként annyi *tárczanaplót*, a hány tárczára abban a hónapban fizetsége volt. Itt a tárczát olyan értelemben kell vinni, a milyent annak a 83. §-ban adtunk. Vagyis: hogy a hivatal a költségvetés minden fejezetére, esetleg címére, sőt ennek még egyes hatóságai részére is, egyenként külön tárczanaplót vezet. Ha azonban egy fejezetre egy tárczanapló vezetése valamely irányban, nevezetesen a naplónak számtartási tárgyalásánál akadályt okozna: ekkor a címeknek megfelelő *tárczaalnaplókat* vezetünk. Az első följegyzésű házi főnaplóból tehát, minden valódi tételt egyenként a maga tárczanaplójába *vezetünk* át. Vagy ha egyik-másik tárcza valamely részére alnapló van berendezve: akkor a tétel a megfelelő alnaplóba jó. Két ilyen alnapló van a 354—355. lapon, melyeket, ha a 343—346. lapon bemutatott főnaplóval összevetünk, látjuk hogy az utóbbinak 752. bevételi tétele az adóhivatali tárcza-alnapló 752/46., a 762. és 764. főnaplótétel a dohánybevételi tárcza-alnapló 762/82. és 764/83. tétele alatt van számadásban. És így tovább a kiadásnál is.

2. Az idegen vagyonról is számadásul, a házi főnaplóból a tárcza naplók alakjára és módjára szerkesztett *idegen naplók* esetleg *alnaplók* *szolgálnának*, csak hogy mint az előbbi §-ban láttuk, az idegen naplókat a pénztári hivatalok, törvényellenesen nem mint másod, hanem mint első följegyzésűeket vezetik. Ezért midőn a számadási naplók szerkesztésére kerül a dolog, akkor az idegen vagyonról az idegen naplók már készen vannak. Megjegyzendő, hogy a míg valamely tárczanaplóhoz vezetendő vagy nem vezetendő alnaplóra nézve (hogy hányat és mire vezessünk), az illető költségvetési fejezetnek címei az irányadók: addig valamely alapnál erre, az alapnak el- és milyen méretben való ágazása vagy nem elágazása a döntő. Az utóbbi esetben alnaplóra egyáltalában nincs szükség. Az előbbi esetben pedig az elágazáshoz képest egy vagy több alnapló is szükséges lehet. Az idegen vagyonba tartozó alapokról még meg kell jegyeznünk, hogy minden *alapról* csak egy pénztár és pedig az vezet *alnaplót* (esetleg *alnaplót*), a melynél az alap mint *alappénztárnál* elhelyezve van. Az állami kézben lévő legtöbb alapra nézve a *központi* állampénztár szolgál olyanul. A *nem* alappénztár által valamely alap részére történt minden fizetés: az alább (δ) szóba jövő *bizományos* fizetések közé tartozik, s mint ilyen a házi főnaplóból számadásul a *forgalmi* naplóba jó.

3. A mint így a tárczanaplók az állami, az idegen naplók a

nem állami *valóságos* vagyonváltozások számadását képezik: úgy képezi a *forgalmi napló* az összes *átfutó* kezelés számadását. Ahhoz a mit a 11., 15., 49., 83—6. §-ban idevágólag elmondottunk, még hozzátesszük a következőket. *a)* Forgalmi naplót csak az egységes rendszerű pénztárak (43. §.) és pedig mindenik egyet vezet. *b)* Annak minden hónapban első és utolsó tételét a házi főnapló kezdő és végző maradványa képezi, a minthogy ilyet (a *tárczahitel* lerovásáról szóló tárczanaplók *nem*, hanem) az összes lerovást felölelő forgalmi napló mutathat ki; *c)* Ezután a házi főnaplóból jönnek a pénzforgalom szoros értelemben vett tételei. Ilyenek: *α)* a szállítmányok és ellátmányok; *β)* a pénzváltás; *γ)* előlegek és idegen pénzek; *δ)* bizományos fizetések. *α)* Szállítmány alatt elküldött, beszolgáltatott pénztári fölösleget, ellátmány alatt pedig valamely pénztári hivatal által szükségeire, előljáró hatósága útján kért és kapott összeget értünk. Minden pénztár számára külön meg van állapítva a pénztári minimum és *maximum*, vagyis: hogy legalább és legfeljebb mekkora összeget tartson készletben. Ha ez a minimumon alól száll: ellátmányt kell kérnie. És mihelyt a maximumot elérte: a minimumon felül lévő összeget tovább kell küldenie, úgy a mint ezt a 97. §-ban kifejtettük. Ha a megállapítottnál nagyobb összegre volna szüksége, ezt a forgalmi napló lezárásánál büntetés terhe alatt indokolni tartozik. A fölösleget tehát ahhoz a pénztárhoz kell küldenie, illetőleg a mutatkozó szükségletek fedezésére ellátmányt rendszerint attól a pénztártól kell várnia, mely erre a célra egyszer mindenkorra, vagy pedig esetről esetre kijelölve van. Ezért úgy a szállítmány mint az ellátmány egyik pénztárnál kiadás a másiknál bevétel. *β)* Önmagokat kiegyenlítik a pénzváltási tételek is, melyek nagyobb értékű pénzdaraboknak kisebb értékűekkel, vagy érez- és váltópénzzel az Osztrák-magyar bank pénztárainál való kicseréléséből származnak. *γ)* Olyan előlegeket és idegen pénzeket, melyek bármely körülmény folytán egyik tárczát sem illethetik, vagy legalább is előfordulásuk idejében nem állapítható meg, hogy melyiket illetik: a forgalmi naplóban kell elszámolni. Pl. a szállítmányokban és ellátmányokban, vagy a pénzváltás és az alább tárgyalandó pénztári zárlatok alkalmával tévedés folytán mutatkozó kisebb hiányok vagy fölöslegek. Az előbbieket a felelős számadók terhére mint előlegeket, az utóbbiakat mint idegen pénzeket számoljuk el addig is, míg a valószínű tévedés kiderülvén, viszonylagos tétel által kiegyenlítést nyernek. Avagy fordulnak elő tényleg olyan előlegek, melyek nem valamely tárczát, hanem az

állam egész gazdaságát terhelik. Pl. nagy elemi csapások idejében az államtól kért kölcsönök stb., a melyeket mint előlegeket kell elszámolni. *δ)* Bizományosok azok a fizetések, melyeket nem az illetékes pénztárak, hanem ezek helyett más pénztárak teljesítenek. Ide tartozik különösen a fizetségeknek az a nagy sorozata, melyről a 49. §-ban *a—g)* alatt emlékeztünk meg. Az ott felsoroltakra a forgalmi naplók birálatának és könyvelésének tárgyalása alkalmával még visszatérünk. A forgalmi naplónak is lehetnek és nagyobb pénztáraknál vannak is a forgalom nagymérvű elágazásához képest alnaplói. Nevezetesen az osztrák államadósság vagy közös nyugdíjak stb., néha oly tömegesen jelentkeznek, hogy ezeket a könnyebb elbánás céljából külön *forgalmi alnaplóban* számoljuk el, csak havi végösszegük jő a forgalmi naplóba. Mindezeknek lehető megvilágítására szolgáljanak a 343—346. lapon látható főnaplónak 748, 751, 753 bevételi és 827, 834, 836 kiadási tételei, melyek ott a hivatkozási hasámban idézett tételek alatt, a 356—357. lapon levő forgalmi naplóban vannak számadásba téve. Ha így az átfutó tételeket a házi főnaplóból egyenként, és a mennyiben azokat forgalmi *alnaplókban* számoltuk el, ez utóbbiak végösszegét a forgalmi naplóba átvezettük: csak ezután következik előbb az egyes tárcza és az idegen naplók, s csak végül a forgalmi napló lezárása.

Ez a *lezárás* úgy történik, hogy tudvalevőleg a házi főnaplóból számadás céljából, csak az *egyes* tételeket és nem a kis naplók *napi* sommáit is hoztuk át a tárcza-, az idegen és a forgalmi naplóba. Nem hoztuk pedig át, mert a hónap végével a kis naplóknak *egész havi* végösszegeit visszük át, a fölöttük álló (azokba a) vagy tárcza-, vagy idegen alnaplókba (melyekbe a többi tételeket a hónap folyamán a házi főnaplóból egyenként az 1. és 2. szerint már átvezettük). A hónap végén ezeket az alnaplókat is lezárjuk, s most ezeknek visszük *bevételi és kiadási végösszegeit* át (azokba a) vagy tárcza-, vagy idegen naplókba (melyekbe a hónap folyamán azokat az egyes tételeket a főnaplóból már átvettük, melyekre külön alnapló szánva nem volt). A tárcza és az idegen naplók tehát (vagy tételenként vagy sommásan, de) az *egész* tárcza és az egész idegen gazdaságnak, valamely pénztárnál előforduló *egész fizikai vitelét* felölelik. Végül a tárczanaplóknak úgy *bevételi mint kiadási végösszegei* (abba) a forgalmi naplóba jönnek (melyben a 3 alattiak szerint az átfutók már is tételenként benne vannak).

A *pénzügyi* tárczának nagy terjedelme miatt *nincs* tárcza-

naplója, hanem csak költségvetési fejezetének címei szerint *alnaplói* vannak, s hogy ezeknek végösszegeik (nem előbb egy tárczanaplóba, s csak ennek végösszegében, hanem) közvetlenül jönnek a forgalmi naplóba. Mindezek szerint a forgalmi naplóban az egész *állami* bevételi és kiadási kezelést, még pedig elől az átfutót tételként, azután a valódit tárczanaplónként (a pénzügyét alnaplónként) havi végösszegekben elszámolván, ha a forgalmi napló így alakult bevételi oldalából a kiadást levonjuk: mint *egyenleget* azt az összeget kell megkapnunk, mely az *államot* a pénztárában levő készpénzből *megilleti*. Ehhez az állami készletet mutató egyenleghez *egyenként* jönnek az *idegen* naplók *értékkészleteit* mutató *maradványok*. Ekkor azután a forgalmi napló *végösszege* a hivatal pénztárában levő *összes értékkészletet* (a totalét) mutatja, mely végösszegnek és készletnek a házi *főnapló* zárösszegével kell egyezni. A hivatal egész pénzkezeléséről így képezi a házi *főnapló* a *számvitelt* és a *forgalmi napló* a *számadást*. Különben a naplók havi zárlatáról a 358. lapon látható próbát szokás szerkeszteni.

101. §. Egyéb számadások.

(1—2, *a—b*, naplók, rovatszámadás, intézetek, ellenőr, kis tárcza, számlák, rovatok, könyvkivonatok, megkülönböztetés, okmányok, megfordítva, elválasztás, anyagok, raktár, leltár, hasonlatosság, anyagfőnapló, kezdő és végző, időközi, viszonylagos, nyomtatványok, szoros, kimetszvény, törzs, szelvény, készpénz, adósságok, tárcza, címletek, központi, többi.)

Ezek alatt értjük 1. a rovat- és 2. az anyagszámadást, mely utóbbit ismét *a*) raktár- és *b*) hitelszámadásokra osztjuk.

1. Az eddigiek szerint a pénztárak naplókkal visznek és adnak számot. Ez mint szabály azonban csak az *egységes* pénztárakra érvényes; mert a házi pénztárhivatalok egy része ú. n. *rovatszámadást* szerkeszt. Ezt úgy kell érteni, hogy némely *közüntézet* gazdaságának csekély forgalma megengedi és sajátossága megköveteli, hogy *szám-tartását* nemcsak a kezelésre, hanem az igazgatásra is, a *pénztárnál* már úgy is számtartóskodó *ellenőr* és ne a távol fekvő számtartóság *végezze*. Ezért az intézeti ellenőr vezet nemcsak a *pénztárkezelésről* naplókat, hanem az intézet igazgatójának adott költségvetési hitel felhasználásáról és az intézet egész kis gazdaságának viteléről megfelelő *kis tárczakönyvet* és végzi a számtartás némely más teendőit is. Minthogy pedig ennek a tárczakönyvnek is számlái az általános szabálynak, vagyis: a költségvetés rovatainak megfelelőleg vannak

A pénzügyi tárcza adóhivatali alnaplója 1901. októberre.
Bevétel. Kiadás.

Tételszám	Mell. száma	A tárgy és a tárgyalás napja	Összeg korona értékben		Fő- könyv oldal- lapja	Tételszám	Mell. száma	A tárgy és a tárgyalás napja	Összeg korona értékben		Fő- könyv oldal lapja
			K	f					K	f	
752	1	— 1 — Selejtezett papirokért Polgár Benő által befizetett vételár --- ---	57	87		380	2	— 1 — Fizetési előleg 20 havi részletben való visszafizetés kötelezettségé mellett Pethes Gyulának 1901. december 31-én 52,671. sz. rendelet folytán --- ---			
46		— 31 — Fizetési előleg az állandó fizetési jegyzék 240—245. tétele sze- rint --- ---	260	84		74		— 2 — Irodai és világitási átalány az adó- hivatali személyneknek október óra --- ---	21	56	
47						835	2	Uti előleg Horváth Károlynak 1901. évi szeptember 30-án 62,838. sz. rendelet folytán --- — 31 — Végelszámolás által az adóhiva- tali állandó fizetési jegyzék 240—245. tétele szerint --- ---	120	—	
						75					
						837	2				
						76					
						77					
		Összesen --- ---	318	71				Összesen --- ---	2014	88	

Elszámoltatott a forgalmi bevételi napló 231. cz. a. N. N.
pénztárnok. Kelt..... 1901. október 31-én.

Elszámoltatott a forgalmi napló 185. kiad. cz. a. N. N.
ellenőr.

A forgalmi napló 234. bevételi cikkéhez.

A pénzügyi tárcza dohányyeladási alnaplója.

Bevétel 1901. októberre.

Tételszám	Mell.szám	A tárgy és tárgyalás napja	Összeg korona értékben		Fő- könyv oldal- lapja
			K	f	
		— 2 —			
762 82	1	A jászberényi biztosság által Tahy Benedek hevesi dohánytermelőtől beszedett termelési illeték --- --- ---	15	16	
764 83	1	Örködési illeték Pethes Imre törökbecsei lakostól 1901. aug. 10-én 6749. számú rendelet folytán --- --- ---	152	90	
		— 31 —			
765 84	1	A dohányyeladási segédnapló 239—248. tétele szerinti eredmény --- --- ---	107	68	
		Összesen --- ---	275	74	

Elszámoltatott a forgalmi napló 234. cikke alatt.

Kelt.....1901. október 31-én.

N. N.
penztárnok.

N. N.
ellenőr.

Forgalmi napló

B e v é t e l.

A főnapló tétele és a folyó sorszáma	A mellékl. tétele és száma	B e v é t e l	Koronaérték		A számvevő-ség forgalmi könyvének	
			K	f	lapja	tétele
748		Mult havi pénztári maradvány .. ---	3295	04	—	—
226		— 1 —				
751	1	Ellátmány az aradi m. kir. adóhivatal- tól: Térey Jenőnek a nevezett hiva- taltól 619/1901. A) lajstrom számban előirt illeték tartozása és pedig				
227		tőkében 712 K — f kamatban 24 „ 48 „	736	84	—	—
753	1	Az egri m. kir. adóhivatal által 1894. jul. havi birságalap pénztári hiányá- nak fedezésére vett ellátmány meg- térül, az 1901. okt. 1-én 49,339. sz. p. ü. ig. rendelet folytán és a C) birság napló 43. tétele alatti kiadás- sal viszonylagosan .. ---	300	85	—	—
		— 31 —				
229		Az igazságügyi* tárcza naplóból...	540	14	—	—
230		A közlekedési* „ „	5638	52	—	—
231		Az adóhivatali naplóból .. ---	318	71	—	—
232		A honvédelmi* tárcza naplóból .. ---	300	—	—	—
233		A jogilletéki* naplóból .. ---	2903	22	—	—
234		A dohányeladási naplóból .. ---	275	74	—	—
235		Az egyenes adó* „ ---	3065	60	—	—
236		A díjjövedéki* „ ---	174	78	—	—
Összesen... ---			17549	44	—	—

* Ez mind nincs szerkesztve.

1901. október hóra.

K i a d á s.

A főnapló tétele és a folyó sorszáma	A mellékl. tétele és száma	K i a d á s	Koronaérték		A számvevő- ség forgalmi könyvének	
			K	f	lapja	tétele
		— 1 —				
827 179	1	A kolozsvári m. kir. adóhivatal által 220/1890. A) lajstrom tételhez be- szedett illeték a m. kir. központi számvevőségnek 1901. szept. 16-án 726 számú átutaló jegyzéke szerint kiadatik (I. lajstrom 550. tétele) ---	86	52	—	—
		— 2 —				
834 180	1	Pénzszállitmány a m. kir. közp. állam- pénztárhoz --- --- --- --- ---	3000	—	—	—
836 181	2	Nagy Jenőnek visszatérített illeték fejében a buttyini adóhivatalnál elő- írt illetékből 1901. július 20-án 42,791. sz. rendelet folytán nevezett adóhivatal terhére kiadatik --- --- ---	104	76	—	—
		— 31 —				
182		Az igazságügyi* tárcza naplóból ---	4415	70	—	—
183		A közlekedési* " " ---	957	84	—	—
184		A földművelési* " " ---	85	52	—	—
185		Az adóhivatali naplóból --- --- ---	2014	88	—	—
186		A díjjövedéki* " --- --- ---	36	—	—	—
187		A birói letét* " --- --- ---	257	40	—	—
188		A függő államadóssági* naplóból ---	8	56	—	—
		Összesen ---	10967	18	—	—
		Pénztári maradvány a hó végével ---	6582	26	—	—
		Egyenleg ---	17549	44	—	—
		Kimutatása a pénztári maradványoknak :				
		A főnapló maradványa --- --- ---	6582	26	—	—
		jövedéki birság maradványa --- ---	1456	92	—	—
		pénzügyi letét " --- ---	424	58	—	—
		igazságügyi " --- ---	184	92	—	—
		közlekedési " --- ---	113	18	—	—
		1868. dézsma-kamat maradványa ---	780	82	—	—
		birói letét maradványa --- --- ---	—	—	—	—
		Összesen ---	9542	68	—	—

Kelt.....1901. október 31-én.

N. N. pénztárnok.

N. N. ellenőr.

* Ez mind nincs szerkesztve.

Naplózási próba 1901. október havára.

B E V É T E L

Forgalmi napló		Igazság- ügy		Közle- kedés		Adó- hivatal		Hon- védelem		Illeték		Dohány- eladás		Egyenes adó		Díj- jövedék		Föld- művelés		Birói letét		Függő állam- adósság		Együtt			
K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f
3295	04	46	96	5638	52	57	87	300	—	404	70	45	44	2485	86	124	78	—	—	—	—	—	—	—	—	12,399	17
736	84	493	18	—	—	260	84	—	—	2498	52	15	16	484	78	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4,539	32
300	85	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	152	90	49	80	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	503	55
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	62	24	45	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	107	40
4332	73	540	14	5638	52	318	71	300	—	2903	22	275	74	3065	60	174	78	—	—	—	—	—	—	—	—	17,549	44
K I A D Á S																											
86	52	36	84	957	84	600	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36	—	85	52	257	40	8	56	—	—	2,068	68
3000	—	2000	—	—	—	1273	32	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6,273	32
104	76	1121	88	—	—	21	56	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,248	20
—	—	1256	98	—	—	120	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,376	98
3191	28	4415	70	957	84	2014	88	—	—	—	—	—	—	—	—	36	—	85	52	257	40	8	56	—	—	10,967	18

berendezve, s minthogy az intézeti hatóság (utalványozó igazgató stb.) számadásául abból szerkesztett könyvkivonatok (XVII), a gazdálkodást szintén a költségvetés rovatai szerint mutatják ki: ezért ezt a számadást, a naplószámadástól való megkülönböztetésül *rovat-számadásnak* nevezik. Némely házi pénztárnál a fizetési okmányokat a rovat számadásokhoz csatolják, s a naplókat üresen küldik be. Az ellenkező helyesebb volna, ha mind a kételeképen rossz nem volna; mert az intézetek gazdálkodásában nem a pénztári ellenőrre kell bízni a számtartósági teendőket is, hanem megfordítva: az ellenőrből hatósági *számtartót* kell alkotni, s mint ilyet kell megbízni úgy a kezelés, mint az igazgatás ellenőrzésével.

2. A saját hivatalos használatra adott anyagokat (tüzelő- és írószerek stb.) nem szokták számadatás terhe alatt kezelni. Csak az 58. §-ban említett és a) *raktárilag* kezelendőkről kell számtartást vezetni. Egészben ugyanazok a szabályok érvényesek az *anyagkezelésről* és számadásról is, mint a minőket a *pénzkezelésnél* és számadásnál láttunk; mert végelemzésben a pénz is csak anyag. Itt is ügyelni kell, hogy az összegek kellő időben, mennyiségben és minőségben vétessenek be vagy adassanak ki; hogy minden vagyonváltozás megfelelő okmányok alapján jöjjön létre; hogy a raktárkezelő az anyagot rendben és alkalmas helyen tartsa. Az anyagnak könyvi (utalványozási) számtartásáról a 87. §-ban szoltunk, s arra alább (XVI) még vissza is térünk. Az összes *anyagforgalom kezelése* pedig, (nevezetesen: a kezdő és végző maradvány, a termelés, gyártás, vásárlás, szállítás, üzleti kezelés stb. folytán mutatkozó bevételek, valamint a feldolgozás, fogyasztás, eladás, elküldés, károsodás, kopás, apadás, párolgás, száradás stb. miatt létrejövő kiadások) mennyiségileg, minőségileg, sőt lehetőleg érték szerint is az *anyagfőnaplóban* és a vagyont csoportonként részletező al-, segéd- stb. naplóokban, a pénzről vezetett naplókkal *párhuzamosan* és *viszonylagosan* úgy számolandók el, hogy abból az elszámolás tárgyát képező vagyon, a számadási év kezdetén és végén sommásan, az időközi változások tételenként kitünjenek. Mind e számadások berendezését, számát, minőségét, zárlatuk és beküldésük módját és idejét, az elszámolandó anyagok és tárgyak fő- és alcsoportjaihoz és természetéhez képest, a részletes utasítások határozzák meg. Csak a hivatalos használatra szánt *nyomtatványokról* jegyezzük itt meg külön, hogy ezek kétfélék, ú. m.: *szoros* és *egyszerű számadás alá* tartozók. Az első: az úgynevezett kimetsz-

vények (mellőzzük a német: bárcza kifejezést, mely a barzahlen-ből származik), különösen az oly elszámolási ágaknál szükségesek, melyeknek kis összegekben előforduló vagyonváltozásai előre meghatározhatók, s így a kezelés ellenőrzésére külön személyt nem is alkalmaznak. Ezek az okmányok két egyenlő tartalmú részből állanak: a törzsből és szelvényből. A szelvényt lemetszik, s mint nyugtát a fizető kezébe adják; a törzsbárcza pedig számadási okmánykép a kezelő hivatal kezében marad. Az utóbbinak tehát a hiányzó szelvényért készpénzzel kell számolni. Ezek tehát a szorosan *a) darabonként* számadás alá tartozó nyomtatványok, szembe az egyszerűekkel, melyek csak rizmaszámba jönnek. *b)* A központi állampénztár az államadósságok minden ágának pénzgazdaságáról nemcsak tárczanaplót és ehhez (a tőke-, szelvény- és nyugta-kamat, különféle költségek stb. kifizetéséről), alnaplókat vezet, hanem a *címletekről* vagyis: az értékpapirokról magokról a *pénzszámvittel* viszonylagosan: (kibocsátási, átírási, letét, üres lapok, új szelvény-ívek stb. nevű) anyagnaplókat is szerkeszt. A többi általános pénztár csak tőke-, kamat- és letétnaplót vezet. A két előbbinek a végösszege tárcza módjára havonként a forgalmi naplóba jó.

102. §. A számadások fölszerelése és beküldése.

(Okmányok, jogosság, valódiság, utalvány, nyugta, mellékletek, beküldési jegyzék, előjáró, értékek, átvétel, számszerű birálat, szétosztás, egyéb beadványok.)

A számadások *fölszerelése* alatt azoknak a pénztári okmányokkal való ellátását értjük. Ezek tudvalevőleg azok az okmányok, melyek a számadásokban előforduló vagyonváltozásoknak *jogosultságát* és *valódiságát* igazolják. Az elsőre szolgálnak az utalványok, vagy ezeket helyettesítő más rendeletek és ezeknek lehető mellékleteik. Az utóbbiak alatt pedig a fél által adott nyugtákat, ellen-nyugtákat, mellékleteikkel együtt kell értenünk. Minden jegyzék, lajstrom, segéd-, mellék- és alnapló, okmányaival együtt mellékletét képezi annak a fölötte álló naplónak, melybe végösszeget vezettek át, s melynek címlapján az összes mellékletek így alakult száma följegyzendő. Ha egy tételnél a melléklet hiányzik: ez külön úgy az illető számadási, mint a házi főnaplóban megjegyzendő. Ez utóbbi mellőzhető akkor, ha a hiányzó okmányokról a pénztár külön nyilvántartást vezet. Ha az ily hiányzó okmányokat később beszerezünk, azok a folyó számadásokhoz külön csatolandók.

A számadásokat mindig a közvetlen előljáró hatóság számtartóságához kell küldeni, *beküldési jegyzék* kíséretében. Ebben a jegyzékben mindazokat a naplókat fel kell sorolni, melyeknek végösszegei közvetlenül a forgalmi naplóba jöttek. A beküldési jegyzéknek iktató számot kell adni, s azt a számadók írják alá. A számadásokat csomagolva vevény mellett kell postára adni. Ha a számadások mellékletei között értékek (pl. szelvények, kötvények stb.) fordulnának elő: ezeket nem a számadásokkal, hanem nemeik szerint külön csomagolva *közvetlenül* ahhoz a számtartósághoz kell küldeni, mely ennek tárgyalására hivatva van. A borítékra ezek tartalmát, pl. az államadósság nemét, a darabok számát, névértékét stb. világosan fel kell jegyezni. A beérkezett számadásokat a számtartóság a beküldési jegyzékkel összehasonlítja, darabszám szerint átveszi, s ha hiánytalannak találja, a beküldési jegyzékre átvételi záradékot vezet és irattárában saját iktató száma alatt megőrzi. Ha azonban valamelyes hiány mutatkozik: ezekről a számadó pénztárhoz egy hónap alatt *észrevételt* ad ki; minthogy különben a számadásokat és okmányokat hiánytalanul átvetteknek tekintik.

Az átvevő számtartóság ezután arról győződik meg, hogy az egyes naplók végösszegei számszerűleg helyesek-e? s hogy fokról fokra az illető naplókba s újból ezeknek végösszegei a forgalmi naplóba helyesen lettek-e bevezetve? E célból a számadásokat *számszerint* megvizsgálja, vagyis: utánszámítja, s végösszegeiknek átvezetését megtekintvén: helyességüket igazoló kézjeggyel látja el. Ezt az eljárást *számszerű birálatnak* is mondják és megejtése mindig annak a számtartóságnak dolga, mely a számadásokat *legelőbb kézhez* kapja, s a mely a saját hatáskörébe tartozó naplókat magánál visszatartja és a többieket az illetékes számtartóságok között *szétosztja*, vagyis: azokat az előadott módon kiállított beküldési jegyzék kíséretében ezeknek elküldi. A vagyonkezelő hivatalok az így szerkesztett havi számadásokon kívül, s ezekkel egyidejűleg azokat a más időszaki vagyis havi, évnegyedi, félévi vagy egész évi beadványokat is fölterjesztik az előljáró hatósághoz, melyeknek szerkesztésére a kezelő hivatalok külön utasítvák.

103. §. A vagyonkezelésnek és számadásnak biztosítékai.

(1—2, $a—c$, előélet, összeférhetlenség, tukmálás, államvizsga, hivatali felelősség, büntetés, $a—c$, gazdasági felelősség, $a—\gamma$, biztosíték, kamat, egész vagyon, kulcsok, különböző idő, harmadik, őrzés.)

Ezek a biztosítékok: 1. erkölcsiek és 2. anyagiak.

1. Erkölcsi biztosíték: a vagyont kezelők *a) becsületessége, b) műveltsége és c) hivatali felelőssége.* *a)* A pénztári és raktári tisztviselők kinevezésénél kiváló gondot fordítanak ezeknek kifogástalan *becsületességű* előéletére. Szolgálatuk ideje alatt pedig oly magatartásra kötelezvék, mely eljárásuktól minden gyanut, félrevezető alkalmat távol tart. Így ugyanazon pénztári hivatalnál fel- és lemenő rokonok, sógorok, oldalrokonok bezárólag az unokatestvérig, örökbe fogadott szülői és gyermeki viszonyban állók, valamint a tisztviselő nejének fitestvére, vagy nőtestvérének férje nem alkalmazhatók. Nem szabad nyerészkedéssel járó mellékfoglalatosságot űzni, jutalmat éppen úgy mint más tisztviselőnek, közvetve sem szabad elfogadni. Ha pedig ilyen mégis reájok tukmálnának: azt azonnal letétbe helyezni, s följelenteni tartoznak. *b)* Műveltségüket illetőleg pedig az intéző körök törekvése oda irányul, hogy általában legalább is középtanodát végzett és az államgazdasági számtartásból, állami vizsgálatot tett egyének neveztessenek ki. *c)* Minden tisztviselő első sorban *hivatalilag* felelős úgy a saját, mint az alája rendelt személyzet cselekményeiért vagy mulasztásaiért. Így a számfejtő felelős az általa számfejtett összeg helyességeért, ha a bejegyzés, melynek alapján a számfejtés történt, helyes volt. A pénzértékek és okmányok átvevője, a mennyiben kívülről felismerhetőnek bizonyul, felelős azok helyességeért, a naplózó a naplózásért, a pénzkezelő a kézi pénztár helyességeért stb. Ide tartozik a főtiszték együttes működésének viszonya is, mely szerint az ellenőr befolyásolja a pénztárnok *kezelését*, ez pedig az ellenőr *számvitelét*. Minden tett vagy mulasztás, mi által a kezelőkre bízott tárgyaknak, jövedelemnek, a szolgálat rendjének biztossága szenved vagy csak a hivatalnak tekintélyét veszélyeztet: egyszerű, súlyos és legsúlyosabb szolgálati vétség, mely írásos megrovással, pénzbírsággal, az előléptetés megvonásával, kisebb fizetésbe való áthelyezéssel, vagy végül hivatalvesztéssel büntethető.

2. Anyagi biztosítékul szolgál *a)* a főtiszték gazdasági felelőssége; *b)* az értékeket tartalmazó szekrények kulcsainak megosztott

őrzése és c) más egyéb intézkedések. a) *A gazdasági felelősség* háromféle lehet: α) egyénenkénti (partikularis), ha a bekövetkezett kárból az egyesek által okozott rész megállapítható; β) egyetemleges (solidaris), midőn nem határozható meg, hogy a bekövetkezett kárnak ki, mily részben, okozója? ekkor mindazok, kik az előidézett kárnak közvetve vagy közvetlen okozói, azt egyetemlegesen, vagyis *egyik a másikért és mindenik az egészért* tartoznak viselni; végül γ) szükségbeli (subsidiaris), ha az egyetemlegesen megtérítendő kár, a többiek vagyontalansága miatt csak egytől szedendő be. Arról, hogy a pénztári tisztektől az általuk megtérítendő összegek, vagyis: térítmények beszédhetők legyenek, annyiban gondoskodva van, hogy addig nem bocsáttatnak hivatali eskü letételére, a melytől hivataloskodásuk és fizetésük élvezete kezdődik, míg a *szolgálati biztosíték* letételét nem igazolják. Ez az államnak azon követeléseinek biztosítására szolgál, melyek vagyont kezelő tisztviselőinek számadói működéséből erednek, s melyből tehát más követelések csak külön bírósági végzés alapján fedezhetők. Ez a biztosíték 1868. április 21-ig az illetőnek egy évi fizetéséből állott, s állami hitelpapirokban is letehető volt. Az említett idő óta azonban készpénzben és pedig a fizetés $\frac{2}{3}$ -adával felérő összegben teendő le. Vannak az egyes ágazatokban kivételes intézkedések is. Ha valaki a biztosítékot egyszerre egy összegben letenni nem képes: megengedik neki, hogy tiszti fizetéséből legföljebb 36 havi egyenlő részletben levonathassa. A letett összegről mihelyt ez 100 Koronát elért, a letevő okmányt nyer, mely mint az állam függő adósságának része, kamatozik. A kamatot odaautalványozzák, a hol azt a jogosított $\frac{1}{2}$ évi részletekben fölvenni óhajtja. A biztosíték csak a letevőnek számadással járó hivataltól való visszavonulása és az általa szerkesztett számadásoknak helybenhagyása után nyerhető ki; addig minden egyéb követelést kizárva és megelőzve, egyedül a számadási vagy más térítmények fedezésére lesz fordítva. Egyébiránt a pénztári tisztviselő felelőssége nemcsak a biztosítékra irányul, hanem ennek elégtelensége esetében a kezére bizottakért egész vagyonával felelős.

b) Úgy a fő-, mint a napi pénztári szekrények *kulcsai* a főtisztek között meg vannak osztva oly módon, hogy azokba egymás nélkül nem juthatnak, s így azokat mindig együtt kell felnyitniok. Ha a kulcsot tartó főtisztek közül valamelyik távozni készül: ez csak kulcsok átadása után történhetik. Ekkor azonban egy kulcsnak sem szabad oly kézbe jutni, melyben az illető szekrény ellenzárának

kulcsa már megfordult. Ezt azonban már a 96. §-ban behatóan tárgyaltuk. c) A pénztárakban lévő értékek physikai megőrzése céljából a pénztári helyiségeknek és szekrényeknek lehetőleg víz- és tűzmenteseknek, nemkülönben a betörés ellen, fegyveres őrség által is kellően biztosítottoknak kell lenni. A hivatalos helyiség kulcsai a főtiszt lakásán őrizendők, s még a szobák tisztogatásánál is egy tisztviselőnek jelen kell lenni.

104. §. A pénztárak megvizsgálása.

(1—2, a—c, napi, heti, másodlat, havi, a—c, váratlan elrendelői, terjedelem, magával visz, okmányok, szekrények, kulcsok, pecsételések, jegyzőkönyv, számadások, viszonylagos, kéz, záradék, készlet, eljárás, különbözet, felfüggesztés, szemle, lelet, összegek, készpénz, raktár, jelentés, számtartóság, azonosság, személy, jelenlevők, záradéktartalma, rendkívüli egyéb esetek.)

A vagyonkezelés és számadás (előbbi §-ban tárgyalt) biztosítékainak *épségét* időnként, a vagyont kezelő hivatalok *rendes* és *rendkívüli* (zárlataival és) *vizsgálásával* kell ellenőrizni. A *rovancsolás* elnevezés teljesen magyartalan és ezért mellőzzük.

1. A *rendes* (zárlat és) vizsgálat az, melyet állásukból kifolyólag maguk a felelős főtisztok a kisebb pénztáraknál naponként, nagyobbaknál hetenként és mindkettőnél minden hó végén tartanak. a) A 99. §-ban tárgyalt számviteli naplók *napi* lezárása alkalmával, a főtisztoknak egyszersmind arról is meg kell győződnie, hogy az az összeg, melynek a havi főnapló végösszege szerint a pénztárban lenni kell: csakugyan ott van. És ha a főnapló és a pénztár tartalma között különbség mutatkozik: a főtisztoknak a pénztári hivataltól addig eltávozni nem szabad, míg ez a különbség vagy fizetség, vagy pedig a különbözeti összegnek a forgalmi naplóban való elszámolása által kiegyenlítve nincs. b) *Heti* zárlat és vizsgálat rendszeren csak a három állampénztárnál (99. §.) van; mert ezeknek forgalma oly nagy, hogy azt egy naplóba összefoglalni nem lehet. Ezek a pénztárak már *számvitel* céljából azokat a naplókat vezetik, melyekről a 100. §-ban mint számadási naplókról szoltunk. Házi használatra a főnapló helyett, vagyis arra, hogy a kezelés bármely esete iránt, bármikor felmerülhető kérdésre felvilágosítást adhassanak: másodlatokat vesznek mindazokról a naplókról, melyeket számadásul, olyan számtartóságokhoz küldenek, mely velük nem egy helyben van. A kezelés közben pedig a *kézi pénztárosok*, *kézi jegyzékeket* vezetnek és ezek lezárása alapján a főtisztok naponként, csak a

kézi pénztárt vizsgálják meg. A főpénztár csak hetenként kerül vizsgálat alá és pedig ekkor annak tartalmát, az előbb említett számadó naplókól, ezeknek formaszzerű lezárása nélkül úgy számítjuk ki, mint ezt a 100. §-ban a számadó naplók havi lezárásánál láttuk. Ekkor is meg kell győződni a pénztár állapotának a naplók eredményével való megegyezéséről. c) A havi vizsgálatot valamennyi pénztárnál a számadó naplók havi lezárásakor kell megejteni.

2. A rendkívüli (zárlat és) vizsgálat vagy a) váratlan, vagy pedig b) a főtiszték változásánál, avagy c) egyéb rendkívüli esetben szokott előfordulni. a) A pénztár *váratlan* megvizsgálását elrendelheti: a közvetetlen, valamint az e felett álló előljáró hatóság. Továbbá ez utóbbinak előleges értesítése mellett, az állami számvevőszék. A pénztárvizsgálat kiterjed az illető hivatal összes működésére, tehát: a pénz-, az okmány-, a raktárkezelésre, a leltári tárgyakra, az értékek biztonságára, az egész ügyvitelre és számtartásra. A kiküldött vizsgálónak magával kell vinni: a vizsgálat iránt hozott intézett rendeletet, kivéve, ha ő maga az előljáró hatóságnak a pénztárhivatalnál ismert főnöke; továbbá az ilyen váratlan vizsgálatokról szóló szabályzatot; a pénztárhoz küldött szállítmányok jegyzékét; egy hivatalos vagy magánpecsétet és végül a pénztárnak mult havi pénzmaradványait kimutató jegyzékét, melyet a vizsgáló biztos az őt kiküldő hatóság a mellé rendelt számtartóságnál szerezhethet meg. A vizsgáló biztosnak szigorúan ügyelni kell arra, hogy vizsgálata a pénztárra nézve csakugyan *váratlan* legyen. Mihelyt a vizsgáló biztos a pénztárnál megjelent, a számadó tisztektől megkérdi, nincs-e a hivatal birtokában naplózatlan fizetési okmány és pénz? avagy fizetés nélkül naplózott okmány? Megjelölteti továbbá mindazokat a szekrényeket, melyekben értékek, különösen pénz vannak elhelyezve, s azokat bezárja. A kulcsokat a hivatal főtisztjei által az ők pecsétjükkel lepecsételtetve, magához veszi, a pénzeszekrényeket és a pénzes kamarát a magával hozott pecsétnyomóval lepecsételi. A lepecsételés különösen akkor szükséges, midőn a vizsgálat egy nap alatt be nem fejezhető. Ezután a számadó tiszteket az előbb említett okmányok és pénzek iránt jegyzőkönyvileg kihallgatja. Ha a naplózatlan okmányok ellen kifogás nem merül fel, azokat naplóztatja. A többiekről a pénztárnak nyugtát ad és azokat a fölvelt jegyzőkönyvvel együtt, az egésznek körülményes leírása mellett a vizsgálati jelentéshez csatolja. A vizsgáló biztos ezután az összes számadásokat előkéri s ezekből és a magával hozott

szállítmányi jegyzék segítségével meggyőződik, ha vajjon a szállítmányok kellően bevételezve vannak-e s hogy a pénzküldeményekről vannak-e nyugták? Ha ez irányban szabályellenességek mutatkoznak, biztos kötelessége a kincstár érdekei megóvására a kellő intézkedéseket azonnal megtenni. Ezután azt vizsgálja meg: vajjon a számadások kellően vannak-e okmányolva. Különös figyelmet fordít arra, hogy a viszonylagos tételek egyezzenek, azaz: ha valamely naplóban egy tétel mint keresztül vezetett kiadás jelentkezik, ugyan ezen tételek egy más megfelelő naplóban, mint bevételnek kell elszámoltatni. Mindezek után a naplókat *sajátkezűleg lezárja*, vagyis váratlan *vizsgálati záradékot* vezet azoknak szöveghasábjába. Például így: váratlan pénztárvizsgálat alkalmából 52. tételtől 73. tételig ötszázhuszonnyolcz (528) K-val és 13 f-rel lezárta 1895. márczius 1-én, N. N. vizsgáló biztos. A záradékot még aláírják a felelős főtiszték és esetleg a vizsgáló bizottságnak más tagjai. Ha így az összes számviteli és számadási naplók lezárása alapján a pénztári készlet mennyiségét megállapította: következik annak megvizsgálása, ha vajjon a számtartásszerű pénztári készlet a pénztárban megvan-e? E célból az összes pénztári szekrényekben levő készletet, a biztos jelenlétében a főtiszték, esetleg pénztári más tiszték megolvassák. Ennél az alkalomnál a vizsgáló biztos elnöklete alatt, ugyanazon eljárás követendő, melyet a pénztári hivataloknál, az értékek átvétele alkalmából már ismertettünk. Ha a pénzszekrényekben a naplószerűleg megállapított készletnél *kevesebbet* találtunk, akkor azon összeg, mint a felelős számadóknak adott megtérítendő *előleg*, a forgalmi naplóban kiadásba teendő; ha pedig *több* találatnék, a többlet mint *idegen pénz* bevételezendő. Csekély, négy koronát nem tevő különbségeknél, ha egyébiránt sincsenek gyanúsító körülmények megengedhető, hogy a hiányt a számadó tiszték azonnal, minden további hivatalos tárgyalás nélkül megtéríthessék. Ellenben nagyobb különbségeknél, a vizsgáló biztos kötelessége, a különbözetre befolyó minden körülményt kipuhatolni és esetleg a felelős számadóknak állásuktól való felfüggesztése által is, a kincstár érdekeinek megóvásáról gondoskodni. Ily módon a pénztárt és okmánykezelést megvizsgálva, a biztos kiterjeszti figyelmét a rak- és leltári tárgyakra is, s ezeket a nyilvántartásukra szolgáló anyag- és pénznaplók, valamint a leltár alapján, a vizsgálati tárgyak természetének megfelelő szemle alá veszi. Meggyőződést kell szereznie arról is, ha vajjon a pénztári kezelés biztonságára előirt intézkedések

foganatosíttatnak? s hogy egyáltalában a pénztárban úgy az ügykezelés, mint a számvitel a szabályoknak megfelel? Az így végrehajtott pénztári vizsgálatról az erre a célra készen álló nyomtatványon „lelet“, vagyis: a naplók végeredményeit és a pénztári készletet kimutató jegyzéket kell szerkesztenie. Ebben mindenekelőtt a főnaplónak, azután a forgalmi és tárcza-, valamint a többi külön naplónak zárösszege, vagyis: az mutatandó ki, hogy a pénztárban úgy a számviteli mint a számadási naplók szerint *összesen* mily összegnek kell lenni. Ezután a kipuhatolt pénztári készletet, a különböző pénznemek szerint sorolja fel és pedig, a fő- és kézi pénztárak tartalma külön tüntetendő ki. A készpénz után azok a már említett okmányok sorolandók fel, melyek valamely akadály miatt elfogadhatók nem lévén, utólagosan sem voltak naplózhatók. Ezek után az összeg számokkal és betűkkel kiírandó, s a pénztári készlet és a számadási maradvány összehasonlításánál mutatkozó többlet vagy hiány fejezendő ki. Végül a lelet helyességét, a vizsgálatnál cselekvőleg és szenvedőleg részt vevők aláírásukkal tanúsítják. Hasonló az eljárás a raktári készletek megvizsgálásánál is; természetesen a vizsgálati lelet hasábjainak alkalmazkodni kell a vizsgált tárgyakhoz. A vizsgálati leletet azután jelentés kíséretében, a vizsgálatot elrendelt hatósághoz terjesztjük fel. E jelentésben a biztos, a megvizsgált pénztári hivatalra vonatkozó minden intézkedéseit, észrevételeit elmondja, a netán fölvetett jegyzőkönyveket pedig mellékleteivel együtt csatolja. A hatóság ezt a jelentést rendszerint számtartósságának adja ki, mely a jelentésben foglalt, s a számtartásra vonatkozó esetleges észrevételek folytán a saját hatáskörében a szükséges intézkedéseket, illetőleg a hatóságnál a kellő indítványokat ezek iránt megteszi és a következő hónapban beérkező naplókban, a pénztárvizsgálat alkalmával ezekbe vezetett záradékok alapján arra is ügyel, hogy a beérkezett naplók azonosak legyenek a vizsgálatnál szerepelt naplókkal. b) A rendkívüli (zárlat és) vizsgálat előfordulhat továbbá a számadó főtiszték *személyének változásainál*, midőn ezek egyike vagy másika véglegesen vagy ideiglenesen, de legalább két hétnél hosszabb időre távozik. Az ekkor megejtendő vizsgálatnál és átadásnál nemcsak az átvevőnek, hanem az átadónak is mindenkor jelen kell lennie. Haláleseteknél, vagy pedig akkor, midőn a számadó tisztviselő betegségnél vagy egyéb oknál fogva akadályozva van az átadásnál megjelenni: ennek örökösei, vagy meghatalmazottja hivandók meg, s a körülmények-

hez képest az illető gyámhatósághoz is jelentést kell tenni, hogy az átadó tisztviselő érdekében az átadáshoz gondnokot, vagy képviselőt rendeljen ki. A vizsgálatot a szerint csináljuk, a mint a pénztárt véglegesen, vagy ideiglenesen adjuk át. Az első esetben az egész hivatalra, az utóbbiban csak a pénz-, okmány- és anyagkezelésre terjesztendő ki. A kezelés alatt lévő naplókhoz és lajstromokhoz az összes mellékletek csatolandók, hogy az átvevő tiszt azokat az egyes tételekkel összehasonlíthassa, s az elszámolt összegek valódiságáról, valamint arról is meggyőződjék, hogy a mellékletek, melyekért azontúl ő felelős, rendben vannak-e? A naplók lezárásánál a záradékban a zárlatnak oka, valamint az átadó és átvevő tisztviselők nevei felemlítendő. Ezzel az alkalommal is úgy, mint a váratlan vizsgálatnál, minden naplózáradékban az első és utolsó cikk, a melytől a meddig a zárlat tartott, megemlítendő. Az ily módon lezárt naplók eredményeit a leletben bevételeik és kiadásai szerint összeállítjuk. A pénz megolvasása, az okmányok és értéktárgyak átadása, illetőleg átvétele, úgyszintén a fölfedezett hiányok vagy feleslegek tekintetében, nemkülönben a pénz, okmányok, anyag és a többi elszámolás alatt lévő tárgyak kezelésére nézve, a más helyt már elmondottak szolgáljanak mérvadóul. Az egész esetről és a netalán mutatkozó hiányokról jegyzőkönyv veendő fel, melyet úgy az átadó, mint az átvevő tisztek aláírnak, s mely mellékleteivel együtt az átadás napjától számítandó 4 nap alatt, az előljáró hatósághoz terjesztetik fel. c) Rendkívüli (zárlatot és) vizsgálatot kell azonnal megejteni végül akkor is, midőn valamely *rendkívüli esetnek* hordereje a pénztár állapotára számszerűleg csak ez úton állapítható meg. Ilyenek az elemi csapások, a betörés, sikkasztás stb. Utóbbi esetekben az azonnali vizsgálat csak előzménye annak a később bekövetkező vizsgálatnak, melyet az illetékes hatóság, annak megállapítására indít meg, hogy az elkövetett sérelem fegyelmi úton büntethető, avagy rendes bíróság elé tartozó vétség, avagy éppen büntett-e az?

XV. FEJEZET: BIRÁLAT (SZIGORLAT).

105. §. A birálat fogalma és különfélesége.

(117. §., állománykönyv, birálat, felosztása, számtan, minőség, jogosság, valódiság, összehasonlítás, magasabb és szakismeretek, 1—7, idő, alak, tételek, okmányok, selejtezés, összeférhetlenség, kézjegy, kiadások, ellenszámolás, r. u., jegyzék, határidők, ötezer, nyilvántartás, sürgetés, előzetes, a bíráló szakismeretei.)

Midőn a számtartóság a 102. §. szerint, a számadásokat további tárgyalás céljából megkapja: legelőször is azokat a számadási állománykönyvbe jegyzi. Ez egy *segédkönyv*, melyben minden számadást és tárgyalásának egész menetén át minden mozzanatával kezdetől végig nyilvántartanak. A részletek iránt a 109. §-nál látható kicsinyített minta és a jelen fejezetben előadandók nyújtanak felvilágosítást.

Birálat alatt a számtartásban azt az eljárást értik, melylyel a számtartóságok a gazdasági számadásoknak és ezzel a gazdaságnak mibenlétéről iparkodnak meggyőződést szerezni. A birálat lehet *számszerű* és *érdemleges*. Az *előbbi* alatt a számadásoknak tisztán csak mennyiségi szempontból, a számtan szabályai szerint való tárgyalását értjük. Ezt a birálatot a 102. §-ban jelzett számtartóságon kívül, minden bírálónak, minden számadáson, meg kell ejteni. Csak ezután következik az *érdemleges* birálat, mely alatt a számadásoknak mennyiségi és minőségi mibenlétéről, s ezzel az előfordult vagyonsváltozásoknak *jogosságáról* és *valódiságáról* szerzünk meggyőződést. Ez a birálat lehet közönséges és minősített. *Közönséges*, midőn a vagyonsváltozás minőségéről a csatolt utalványnak és nyugtának, az illető számadási tétellel való *egyszerű összehasonlítása* alapján győződünk meg. Ellenben *minősített*, midőn a megítéléshez magasabbtermészetű ismeretek szükségesek. Ha a minősített birálathoz szakismeretek szükségesek: akkor ezt *szakbirálatnak* is mondják. Minden év márczius végéig az előző évi napló- és július végéig a rovat számadások *birálatát be kell fejezni*. Ezen általános szabály alól csak némely anyagszámadás a kivétel.

A birálatnál *általában* a következőkre kell ügyelni: 1. A számadásoknak a meghatározott *időben* be kell érkezniök és szükséges kiterjedniök arra az egész időre, melyről szólniök kell. 2. Kellő

alakban szerkesztve, a felelős számadók által aláírva, vakarás és minden olyasmi nélkül kell lenni, mely a számadás valódiságát kétségesse tenné. 3. A későbbi számadásnak tétel szerint *csatlakozni* kell az előbbihez, s a hol pénztári vagy raktári maradványok és készletek vannak: ezeknek egyik hónapról a másikra az első tétel alatt kell lenniök. 4. A számadások *mellékleteikkel* tételről tételre összehasonlítandók, hogy ezek igazolják-e mindazt, a mit igazolniok kell. El kell látni azokat *selejtezési* jegyekkel (109. §.) és különösen a kiadásoknál behatóan megvizsgálandók, ha vajjon az okmányok szabályszerűek, hitelesek, s hogy minden tekintetben kellően vannak-e szerkesztve. 5. Nevezetesen a pénztári *számfejtés* szabályszerűsége, a számfejtési záradék, a teljesítés ideje, a levonások, viszontszolgálmányok, bélyeg stb. mind vizsgálat alá veendő. Éppen ezért a pénztári számfejtés és birálat egy személyben *összeférhetlen*, úgy hogy a ki számfejtett, annak a számfejtett kezelésről szóló számadást bírálni nem szabad. Nem lehetnek bírálók a számadónak a 103. §-ban említett rokonai sem. 6. A kifogástalan tételeket, lényeges adatokat és okmányokat a bíráló láttamozó *kézzegygyel* látja el. Ha utólagosan jóváhagyandó fizetések történtek: e jóváhagyásnak a pénztár által kellő időben leendő bemutatására különös figyelmet fordítson. A helytelenséget megjelöli, de változtatni a lényeges adatokat nem szabad, legfeljebb a helyes összegek színes tintával a helytelenek fölé írhatók. 7. Ha a számadásban *átfutó kiadások* jelentkeznek, melyeknek bevételkép kell előfordulniok, avagy ha a pénzkiadás megfelelő értékpapir- vagy anyagbevétellel áll összefüggésben: ekkor a kiadási tétel szövegében idézett bevételi cikknek létéről, a bírálónak meg kell győződnie. És pedig személyesen, ha a megfelelő bevétel talán ugyanazon számtartóságnál fordul elő. Ennek megtörténte jeléül, a bevételnél a kiadási és a kiadásnál a bevételi tétel bírálója, kézzegygyel idézi az ellentétel számát és idejét. Ha úgy a kiadási mint a bevételi tétel bírálója ugyanazon egy személy: akkor az saját hivatali előljárójával végzi ezt az eljárást. Ez az *ellenszámolás* rövid úton. Ha azonban a viszonylagos bevételi tétel pl. a távolság miatt személyesen meg nem tekinthető számadásban fordul elő: minden egyes számvevőség részére *ellenszámolási* (számviszonyítási) *kimutatást* szerkesztenek. Ebben az ellenszámolandó kiadási tételeket úgy sorolják fel, mint a naplóban szövegezve vannak és ahhoz a számtartósághoz küldik, ahol a keresett számadás illetőleg a viszonylagos ellentétel van. Ez a számtartóság két hét alatt a

kiadási tételek megfelelő bevételezéséről, a nála lévő számadásból meggyőződik, s ennek megtörténtét az ellenszámolási kimutatásra vezetett záradékban elismeri, illetőleg minden egyes tételhez a bevételi adatokat odajegyzi. Az ellenszámolás első sorban a kiadást bíráló feladata. És pedig, ha az rövid úton megejthető, avagy legalább is 10,000 Król van szó: ekkor a napló beérkeztétől számítandó 45 nap alatt, ha pedig jegyzékkel, avagy 10,000 K-nán alul levő összeget kell elszámolni, ez három hónap alatt ejtendő meg. Ha az ellentétes számadás még nem érkezett be, a megsürgetés ügy számát, az ellenszámolandó tételhez kell jegyezni. Ha azonban a számadás, csak félévi vagy még hosszabb időközben érkezik be, az ellenszámolási jegyzéket a bíráló *nyilvántartásba* veszi, s az ellentételes számtartóságnak a bírálat alkalmával, tehát előre megküldi. Ha az említett határidők alatt a kiadást bíráló, az ellenszámolást elmulasztja, a bevételt bíráló tartozik azt kezdeményezni. A nyilvántartásba vett jegyzékek visszaküldése, a határidő leteltével havonként megsürgetendő. Ha a viszonylagos tétel is ugyanazon bíráló alá tartozik: ekkor ez az ellenszámolást előjárójának bemutatni tartozik.

Egyébiránt, hogy egyik vagy másik számadás mily irányban, mily mértékkel stb. bírálandó meg: ezt az egyes gazdasági ágak természete határozza meg; mert nevezetesen oly esetekben, midőn bármely okból számtartás előzetes fokai gyakorolhatók nem voltak: ezeket utólagosan a bírálatnak kell pótolnia. Ezért minden számvevőnek a bírálandó számadás tárgyára vonatkozó *törvényeket, szabályokat, utasításokat, szerződéseket* stb., továbbá a bírálandó számadás szerkezetét, célját, összefüggését teljesen ismernie szükséges.

106. §. A tárcza- és az idegen naplók bírálata.

(Valódi, kivétel, utalvány nélkül, szakbírálat, átvezetés, megkülönböztetés, államiak, változás, kiegyenlítés, végösszeg, pénzmaradvány, r. u., forgalmi, átszámítási jegyzék, idegen, pénztári és számtartósági.)

Az egyes tárczanaplók, alnaplók és az ezekhez tartozó kis naplók bírálatánál figyelmet kell arra fordítani, hogy mindezekbe csak költségvetésen alapuló, tehát: valódi tételek foglalhatnak helyet. E szabály alól csak az illető elszámolási ág keretén belől átfutók (83. §.) képezhetnek kivételt. Különös figyelmet kell fordítani azokra az ágakra, melyekben esetről esetre külön utalvány nélkül

tarifák alapján magok a kezelő hivatalok szabják ki a vagyonváltozásokat. Ezeket a kiszabásokat a számtartás előzetes fokozatai nem támogatván: azok helyes vagy helytelen voltáról a számtartóságnak utólagosan, a birálatnál kell meggyőződnie. Ezeknek birálata szokott a *szakbirálat* körébe tartozni.

Ha valamely tételt nem abban a naplóban találunk, a hova az természeténél fogva való, azt onnan oda kell átvezetni, a hova az természeténél fogva tartozik. Mindenek előtt azonban meg kell különböztetni, hogy az átvezetés *állami vagy idegen* naplók között történik-e. Az első esetben a helytelenül elszámolt tételt az eredeti szöveg olvashatóságának épségben tartása mellett töröljük és kölcsönös hivatkozással abba a naplóba vezetjük, a hová tartozik. Ha az ilyen átvezetés egy tárczanaplónak alnapló, vagy egy alnaplónak kis napló között történik: ezeknek a naplóknak végösszegeit kell olykép kijavítani, hogy a mennyivel az átvezetés folytán egyik kevesebb lett, a másiknak annyival nagyobbodnia kellett. Az ily átvezetés folytán fokról fokra az egyik-másik kis, al- és tárczanapló végösszege változhatik. De nem szabad változni annak a napló végösszegének, melybe a kevesbedett és nagyobbodott, s így egymást kiegyenlítő összegek végül összekerülnek. Nevezetesen semmi szín alatt nem szabad változni a forgalmi naplóban a pénztári *maradványt* mutató összegnek; mert az egész átvezetés csak számszerűleg a számadásokban történvén, a pénztárban levő pénznek mennyiségét nem érinti. Megcsinálhatja az átvezetést a bíráló *rövid* uton, személyesen is. Ha azonban az átvezetendő tételek máshol tárgyalt állami naplóba tartoznak: azokat mellékleteik kíséretében, a forgalmi számtartósággal kell közölni. Ez utóbbi az átvezetendő tételeket ú. n. *átszámítási jegyzékbe* foglalja, s az elszámolásra hivatott számtartóságoknak küldi meg, hogy azokat, mint oda tartozókat: saját birálatuk alá tartozó naplókba és innen *könyveikbe* átvegyék. Ha a tévesen elszámolt tételek ily módon saját helyükre kerültek: végül a forgalmi számtartásnak azokat a tételeit is helyesbitik, melyekben a kiigazított tárczanaplók végösszegei foglalvák, természetesen mindig a forgalmi napló pénzmaradványának érintetlen hagyásával.

Ha azonban a téves elszámolás egyfelől *állami* és másfelől pedig *idegen* vagyonról szóló alap- vagy letétnapló között egyenlítendő ki: ekkor a *kiegyenlítést* tekintettel arra, hogy ez pénzmaradványt fog megváltoztatni, első sorban a pénztárral kell megcsináltatni. Ebből a célból az előbb leirt eljárás követendő azzal a

különbséggel, hogy most a hibás elszámolást fölfedező számtartóság, az átvezetendő tételekről maga szerkeszt *jegyzéket*, s ezzel egyenesen a pénztárt hívja fel, hogy ez a kérdéses tételeket naplóiban storálja, (85. §.) vagyis viszonylagosan vissza- és oda vezesse, a hol azok helyükön lesznek. A közreműködő számtartóságokról, illetőleg pénztárakról az előbbi eljárást számtartósági, az utóbbit pénztári keresztülvezetésnek is mondják.

107. §. A forgalmi napló birálata.

(Tárgyalás, első és másodszorban, 1—3 maradványok, idő, jelentés, bizományosok, megkülönböztetés, 1—3, *a—b*, magyarázat, államok, *a—c*).

Tudvalevőleg (100. §.) forgalmi naplót csak az egységes pénztárhivatalok vezetnek. Ezért egyáltalán a forgalmi naplónak tárgyalása, s így birálata is csak a tárczaszámtartóságoknál és ezek közül is csak azoknál fordulhat elő, a mely tárczák egységes pénztárak fölött (43. §.) rendelkeznek. Ilyen kiválóan és első sorban a pénzügyi, másodszorban (a posta-távíró, a vasúti és ménesügyi pénztárhivatalok folytán) a kereskedelmi és földművelési tárcza. A forgalmi naplók birálatánál a következőket kell szem előtt tartani. 1. Valamely pénztárhivatal havi végző maradványa a hónap utolsóján kiadásul, a következő hónap elsején mint kezdő maradvány bevételül jelentkezik. Tehát a pénzmaradványok átfutók, s egymást viszonylagosan kiegyenlítik. 2. A pénzforgalmi tételeknél nemcsak az összegnek, hanem az elszámolás idejének is viszonylagosságára figyelemmel kell lenni, nehogy a forgatott összegeket időközben meg nem engedett czélokra használhassák. 3. Nevezetesen az előlegek megtérítettése és az idegen pénzek végleges elhelyezése iránt időnként a hatóságnak jelentést kell tenni.

A mi nevezetesen a *bizományos* fizetéseket (43. §.) illeti, ezek *kiegyenlítésük* tekintetében kétfélék. Olyanok, melyek vagy költségvetési hitelhez, vagy pénztárhoz vannak kötve. (106. §.) Az elsőket a számtartóságok a költségvetési hitel keretében jogilag, számszerűleg egyenlítik ki. Az utóbbiakat pedig pénztárilag, vagyis úgy lehet kiegyenlíteni, mintha ez csakugyan készpénzben történék. 1. A *jogilag* kiegyenlítendőkhöz tartoznak: *a)* azok a fizetések, melyeket a magyar utalványozó hatóságok egymás javára vagy terhére teljesíttetnek. Az ilyet meg kell egymásnak téríteniök; mert a költségvetési hitelfelosztás alapján (67. §.) mindenik külön hitellel bír és így az egymásét igénybe venniök nem

lehet. A pénztári rendszer *egységénél* fogva azonban nem szükséges, hogy a megtérítés pénzben történjék, hanem elég, ha a teljesített összeget a hatóságok saját hitelüknek javára vagy terhére írják. *b)* Ugyancsak jogilag lehet kiegyenlíteni az egyfelől közös és osztrák, másfelől magyar hatóságok, illetőleg pénztárak által egymás részére teljesített fizetéseket is; mert csak a két állam forgalmi számtartósága által, sommásan megejtett kölcsönös beszámítás után, mutatkozó összeget fizetik ki egymásnak az állami kincstárak.

2. A *pénztárhoz kötött* fizetségek közé tartoznak: *a)* az idegen vagyon (rendszerint közalap) részére más pénztárnál teljesített fizetségek, mint a hol az az idegen vagyon elhelyezve van; *b)* azok az állami fizetségek, melyeket valamely különleges okból, törvény vagy szabály köt meghatározott pénztárhoz. Pl. az adót annál a pénztárnál kell fizetni, melynek kerületében az adó tárgya van; *c)* a katonai pénztárak fizetségei. Mindezekre a könyvelésnél (XVI. fejezet) visszatérünk.

108. §. Egyéb számadások és birálati záradék.

(§§., *a—b*, készlet, jog, teljesítés, hátrálék, leltárak, §§., szakbirálat, pénz és anyag, záradék, észrevétel, előljáró, váratlan vizsgálatok, évenként, leletek, utánszámítás, jelentés, összeférhetetlenség.)

A 101. §. szerint egyéb számadások alatt a rovat- és az anyagszámadásokat értjük. *a)* A rovatszámadások tulajdonkép könyvkivonatokat képeznek, s így ezek természetét csak a XVII. alatt fogjuk megértetni. De a kezdő és végző vagyonkészlet, a tartozási és követelési (utalványozási) jognak bejegyzése és a teljesítés, valamint az ezekből származó cselekvő és szenvedő hátrálékok mind birálat tárgyává teendők (84. §.). *b)* Az anyagszámadásokkal, ha a hónapnál nagyobb időközökben is, de néha együtt járnak a leltárak is (58. §.). Az utóbbiakról is alább a XVII. és XVIII. alatt lesz szó. Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy a különböző vagyont kezelő raktári hivatalok részletes utasításainak szemmel tartása mellett az anyag- és pénzszámadások szoros összefüggését rendszerint érdemleges szakbirálat (120. §.) alá kell venni, különös figyelmet fordítván arra, hogy az anyagnak *kezelése* és elszámolása, a pénz kezelésével és *elszámolásával* megbízottra *nem* ruháztathatik. Az a tisztviselő, ki a birálatot teljesítette, tartozik azt a számadásokon záradékban igazolni ilyformán: megbírálta és helyesnek találta, avagy: . . . . szám alatt észrevételeket tett. Ezt a záradékot

az észrevételek valóságának és helyességének megállapítása, valamint a számadás helyesnek talált többi részeinek kémpróbák útján való megvizsgálása után, a közvetlen előljáró is aláírja.

Ha nem is volt a 116. §-ban számadásnak nevezve, de kétségtelen hogy annak képezik kiegészítő részét, a 119. §-ban tárgyalt és minden vagyonkezelő hivatalnál *évenként* legalább *egyszer* megejtendő váratlan vizsgálatokról szerkesztett *műveletek, leletek*. Az ezekben foglalt számszerű eredményeket a számtartóságok megállapítják oly módon, hogy az illető naplóknak a vizsgálati záradékig terjedő tételeit utánszámítják, s különben is a leletet a naplóval összehasonlítják és ha az eredmény a záradéknak megfelel, ezt a lelet illető tételéhez jegyzik. Ellenkező esetben a közvetlen előljáró hatóságuknak azonnal jelentést tenni tartoznak. Ezt a birálatot a pénztár vizsgálatában résztvett tisztviselő *nem* végezheti.

109. §. A számadási per és folyamányai.

(§§, 1—3, per fogalma, három év, kivétel, felelősség, csekélységek, eljárás, közvetítő, észrevételek, hivatal, felvilágosítások, feltételek, vétbizonyítvány, ismeretlen, másolat, határidők, kérdőpontok, okmányok, négy hét, *a—b*, igazolás, iratváltás, védelem, döntés, meghosszabbítás, elmakacsolás, 15 nap, hat hó, felmentés, foganatosítás, térítmények, kompenzatio, visszkereset, bíróság, kegyelem, rendetlenségek, állománykönyv, nyilvántartás, kivonat, pótlás, feloldás, feltételei, eljárás, okmányok, selejtezés, határidő, évek, jelek.)

Azonkívül a mit a 105—6. §-ban a számadások birálatánál, az ebben nyilvánuló ellenőrzésre nézve láttunk, van még 1. a *számadási per*, mely alatt a vagyont kezelő hivatalok számadásainak birálata (szigorlata) folytán, a számtartóságok által tett *észrevételek tárgyalását*, ennek folyamányai alatt pedig 2. a szolgálati biztosíték feloldását és 3. a számadási okmányok selejtezését értjük.

1. Ha a számadók rendes időben beadott számadásaikra, három év lefolyta alatt észrevételeket nem kapnak: a büntető törvénybe ütközőket kivéve, számadásaikból kifolyólag minden más hivatali és gazdasági felelősség alól fel vannak oldva. Az ilyen számadásokból eredő hiányokért és károkért, a felelősség az észrevételezést elmulasztott számtartóságot, illetőleg első sorban ennek főnökét és igazgatóját terheli. Mindezeknek tehát nagy érdeke, hogy minden szabály- és rendellenesség, avagy aggályos körülmény, észrevétel tárgyává legyen; mert gyakran az önmagokban csekélységek vezetnek nagy bajok nyomára. Az egész eljárás a számadó hivatal köz-

vetítésével történik. Ezért az észrevételek mindig a *számadó hivatalra* szólnak, mely a felvilágosításokat felelősség nélkül megadja, ha ezek, vagy a számadók teljes felmentésére irányulnak, vagy ha a számadók elhaltak, testileg vagy lelkileg a felvilágosítás megadására képtelenek lettek. Ellenkező esetben az észrevételeket a számadó hivatal hiteles másolatban vétbizonyítvány mellett kézbesítetteti a számadóknak, vagy a még élő egyik számadónak is. Ha tartózkodásuk ismeretlen: ezt a körülményt az előjáró hatóságnak és az észrevételező számtartóságnak bejelenti. A számadók is feleleteiket a számadó hivatal útján juttatják a számtartóságokhoz. A kézbesítésekről szóló elismervényeket aláírva, rendszerint 8 nap alatt kell a kibocsátóhoz visszajuttatni. A határidők számításánál nem számít a kézbesítés napja, s az utolsó nap, ha ünnepre esik. A postára adásnak pedig legkésőbb a határidő utolsó napján meg kell történni. Az *észrevételeket* kérdőpontok alakjában, minden elszámolási ágra, tételre és körülményre külön kell úgy tenni, hogy abból a számadás tárgya, időszaka, a felelős számadók neve, tétele és az észrevétel oka, minden vádaskodás nélkül, az adandó válasz határidejével együtt kivehető legyen. Ha a kívánt felvilágosítás megadásához a számadási okmányok is szükségesek, ezeket felülbélyegezve és nyilvántartásba véve, az észrevételekhez kell csatolni. Az észrevételek megérkezéséről a számadó hivatal vétbizonyítványt küld és pedig azonnal, ha a válaszolási határidő négy hétnél hosszabb, különben pedig a válaszszal együtt. Az észrevételeket aztán a számadó hivatal *tartalmilag a) jogosultaknak vagy b) nem ilyeneknek* találhatja. *a)* Az előbbi esetben a válasznak, pontról pontra röviden és szorosan alkalmazkodni kell az észrevételekhez, s vagy az észrevételben kifogásolt körülményt, vagy ennek jóvátételét igazolni tartozik. A felvilágosítás elégtelensége esetében, másodészrevételeket kell kiadni és az erre adott másodfelvilágosítással az *iratváltás* befejezést nyer. *b)* Ha azonban a számadók akár az első, akár a másodészrevételeket egyáltalán indokolatlannak találják: jogukban áll a válaszra adott határidőn belől, közvetetlen előjáró hatóságaikhoz fordulni *védelemért*, melyek azonban a miniszteri számtartóságok észrevételeit, ha levelezés útján a kibocsátó számtartóságokkal nem rendezhetik, döntés céljából a szakminiszterhez terjesztik fel. A válaszolásra engedélyezett *határidő* meghosszabbításáért a számadók ahhoz a hatósághoz folyamodhatnak, mely mellé az észrevételező számtartóság rendelve van. Ha az eredetileg kitűzött

vagy meghosszabbított határidőre válasz nem érkezik: a számtartóság ezt hatóságának bejelenti, mely számadókat az észrevételeknek megfelelően *makacsságban* marasztalja el. Ez ellen az elmarasztalt számadó 15 nap alatt egyszer *igazoló* kérelemmel élhet, de ha a netán adott új határidőt is elmulasztja, avagy felvilágosításai nem kielégítőek: a hatóság legtovább *hat* hónap alatt a számadónak *elmarasztaló végzést* ad ki. Ha azonban a felvilágosítás kielégítő, vagy a marasztaló végzésnek a számadó eleget tett: ugyancsak hat hónap alatt *felmentő* végzést kell kapnia. Az igazgató hatóságok által a számadók terhére hozott minden *végzés ellen*, 15 nap alatt a szakminiszterhez lehet (birtokon kívül) folyamodni, ki netán adott engedélyét meg is ismételheti. A marasztaló végzésekben lehetőleg a *végrehajtás* módozatai is megállapítandók; mert ha az elmarasztalt, a kézbesítéstől számított 45 nap alatt a végzésnek önként eleget nem tesz, vagy ezen határidő alatt a végzés ellen *jogorvoslatot* a rendes bíróságnál nem keres, esetleg illet nem találván, a *birói ítélet* kézbesítésétől 15 nap eltelt: a végrehajtás (a szolgálati biztosíték különleges jellegének épségben tartása mellett) az elmarasztalt számadó fizetésén, esetleg már nyugdíján közigazgatásilag, egyéb vagyonán, esetleg hagyatékán pedig az illetékes bíróság által foganatosítandó. A térítmények részletekben is fizethetők, sőt azon gazdasági ág javára, melyre a számadási per folyamán megállapítottak, ha a folyó évből származnak, még kompenzálhatók is. Az elmarasztalt az olyan térítményekért, melyeket az ő felelősségére más alkalmazottak idéztek elő, a miniszterium útján számadási perrel, *visszkereseti* jogot érvényesíthet. Sőt illet birói úton (pl. közadosoknál stb.) hibás számítás czimén, *magánosok* ellen is támaszthat. Az elmarasztalt előtt nyitva áll még a *kegyelem* útja, melyet előljáró hatósága útján kell kérnie. Ha végül a számadási per térítmény nélkül ugyan, de olyan körülményeknek megállapításával végződnek, melyek a gazdálkodás rendjével össze nem egyeztethetők: azokat a teendő fegyelmi intézkedések czéljából, a perelő számtartóság az illetékes hatóságnak bejelenteni köteles. Az egész számadási pert a 378—9. lapon látható és számtartási ágakként esetleg más és más hasábokkal ellátott, ú. n. *számadási állománykönyvben* tartják nyilván, megjegyezvén, hogy ennek a könyvnek szövegét helyszűke miatt ugyan közölhetjük, de az éppen elmondottakkal figyelmesen összevetve, az szöveg nélkül is megérthető.

selejtezni. A számadásokat bírálóknak kötelességük, előre megállapított jelekkel (pl. †, ⊖, ⊕) már a bírálat alkalmával, észrevehetően megjelölni a bizonyos idő elteltével selejtezésre alkalmas okmányokat.

Végül megjegyzendő, hogy a peres eljáráson vagy selejtezésen kívül számadási okmányokat csak illetékes hatóságok megkeresése vagy engedélye folytán szabad kiadni avagy azokba idegenek betekintést engedni. Az így kiadott okmányokat hivatalos bélyegzővel kell ellátni és nyilvántartani, hogy visszaszolgáltatásuk ellenőrizhető legyen.

XVI. FEJEZET: KÖNYVELÉS.

110. §. A könyvelés értelmezése.

(Napló és könyv közti különbség, könyvelés fogalma, könyvvitel részei, történet, laikus, elválasztás, bejegyzés, folyósítás, megelőz és követ.)

Sokan a naplózást is könyvelésnek mondják. Pedig a könyv fogalma, a vagyonnak és változásainak, a naplóban lévő egyszerű időrendiségnél (chronológiánál) magasabb rendjét tételezi föl. Ez a rend pedig a 82. §. szerint maga a gazdaság természetének rendje. Óvakodjunk tehát a fogalmaknak, s így a naplónak a könyvvel, a naplózásnak a könyveléssel való összezavarásától.

Egyébiránt pedig *könyvelés* alatt a szónak egyszeres, vagyis: kincstári rendszerű legszorosabb értelmében, a bejegyzett tartozási és követelési jog *teljesítésének*, vagyis: a *lerovásnak könyvi nyilvántartásba vételét értjük*. Ez tehát a (helyes értelemben vett) könyvvitelnek csak egy része. Még pedig utólagos része; mert a XI. és XII. alatt tárgyalt bejegyzés és pénztári számfejtés is, a számtartásnak szintén a könyvvitelhez tartozó részei. Ugy hogy e szerint a kincstári, vagyis: egyszeres könyvvitel a számtartásnak: *bejegyzés, pénztári számfejtés* és a *könyvelés* fokozataiból áll. Hogy a három kifejezés közül éppen a legjellemzőbb elnevezés: a könyvelés maradt az utolsó fokozat megjelölésére, ez a kincstári könyvvitel történeti fejlődéséből származik. Eredetileg úgy vitték az állami könyveket is, mint ezt minden laikus ma is teszi. Úgy, hogy minden vagyonváltozást, fizikai létrejövetelekor irták be a könyvbe. A bal oldalra a bevételt, a jobbra a kiadást. Ekkor tehát csak a lerovásból állott a könyvvitel. Az állami gazdaság fejlődésével azonban rájöttek,

hogy szükséges a jognak is könyvi nyilvántartása. Ekkor elválasztották egymástól a bevételek és kiadások könyvvitelét, s a kinyitott könyv baloldali lapját, úgy a bevételnél, mint a kiadásnál, a jog bejegyzésére használták. Így jött létre a bejegyzés (előírás), mint a könyvvitel első fokozata. Később azonban azt tapasztalták, hogy a jog és teljesítés könyvi nyilvántartása között még azt a felelősségteljes eljárást is be kell a könyvbe írni, hogy az utalványozásból a teljesítésre a számfejtés által ki, mennyit tett folyóvá, vagyis: mennyit számfejtett a foganatosító pénztár számára? Így fejlődött ki lassanként a kincstári, könyvelésnek a jog bejegyzéséből és pénztári számfejtésből álló két előzetes foka. És így maradt a könyvelés kifejezés annak megjelölésére, a mire a legelőbb is használták: a jog teljesítésének, vagyis: a *lerovásának* megjelölésére.

Egyébiránt minden könyvvitelt a könyvek berendezése előz meg és a könyvek lezárása követ. Eddig (XI. és XII.) tárgyaltuk a könyvek berendezését és a kincstári könyvvitel két előzetes fokozatát. Most tehát az utólagos fokozattal, vagyis: a könyveléssel és a könyvek *lezárásával* kell még foglalkoznunk.

111. §. A kincstári könyvelés és próbája.

(1—11, pénztárak, számtartóságok, kezelés, ismételt könyvelés, állandó, változó, összegezés, számfejtési hasábok, hivatkozás, adatok, értesítvények, téves, §§. a—c), túlfizetés, hibajavítás, idegen pénz, megtérítendő előleg, tétel, próba, mennyiségek, hasábok, számfejtett, helyes, alak, rovat, helyesebb.)

A 294—5. lapnak tanulmányozásához tartoznak a következők is. 1. Azokat a vagyenváltozásokat, melyeket a pénztárak számfejtettek, saját számfejtő könyveikben a pénztárak könyvelik is. Még pedig: a kiadásokat, a lerovás idejének és napló cikkének kivételével, a pénztári számfejtéskor. A kiadásoknál ezeket az adatokat és a bevételeket egészen, a fizetség megtörténte után könyvelik. 2. Ugyanigy járnak el a naplók alapján a számtartóságok is azokkal a vagyenváltozásokkal, melyeket pénztárilag ők számfejtettek. És minthogy a pénztárak könyvelése csak magára a kezelésre bir jelentőséggel, a számtartóságok a pénztárak által számfejtett és könyvelt tételek adatait is, s nevezetesen: az állandó illetményeket, a megfelelő személy-számlák teljesítési hasábjába, hivatkozással a teljesítési időre és naplóczikkre (lehetőleg a *birálattal egyidejűleg*) a naplókban könyvelik. 3. Így könyvelnek minden egyéb bevételt és kiadást is, csak hogy a változó illetmények könyvelésé-

nél, még a jog bejegyzésének (az előírásnak) tételére és viszont is hivatkozni kell, s a megfelelő hasábokban úgy a teljesítő pénztár, mint a teljesítés összege idézendő. 4. A részletes személy- és tárgyszámláknak teljesítési tételeit, havi összegekben kell a költségvetésnek megfelelő főkönyvi sommás számlára átvinni. 5. A fizetési előlegeket azonban a főkönyvben, az átfutó kiadások között is úgy, mint az illetőknek személy-számláira *egyénenként*, azok visszafizetéseit pedig a főkönyvben *sommásan* kell könyvelni. 6. Minden számla havi eredményét összegezni és a megelőző hónap eredményéhez kell adni. 7. A pénztárnál számfejtett tételeknél, a számtartóságok könyveinek számfejtő hasábjai üresen is hagyhatók, de czélszerű a pénztári okmányok alapján azokat kitölteni. 8. A könyvelésnél a *hivatkozási* hasábok kölcsönös kitöltésére általában különös figyelmet kell fordítani, vagyis: a naplóban minden egyes tételnél a könyvelési adatokat és a könyvekben a naplózásiakat idézni kell. 9. Mindezek szerint a könyvelés adatait első sorban a *naplóból* meríti. De merítheti az ú. n. *értésvényekből* is, melyekre a forgalmi könyvelésnél visszatérünk. (113. §.) 10. Szigorúan ügyelni kell a vagyont kezelő hivatalok által (a 77. és 85. §.) kiszabott lerovások könyvelésénél, nehogy ezeket téves számlára könyveljük és ez által a tárcza gazdálkodását meg nem engedett hitelátruházásba (67. §.) keverjük. 11. A birálatnál kiderülhet, hogy *a)* be- vagy kifizettek többet, *b)* a számadásban összeadási vagy átviteli hiba folytán a helyes végösszeg, a kitett és a forgalmi naplóba is átment) végösszeznél kisebb vagy nagyobb; *c)* valamely bevételi vagy kiadási tétel más számadásba tartozik. Mindezekben az esetekben a hiba számszerű rendezéséül, a többletet mint idegen pénzt, a hiányt mint megtérítendő előleget kell tárgyalni. És pedig a lerovás könyvelésével egyidejűleg és ennek megfelelőleg nemcsak az utalványozásba kell utólagosan az idegen pénzt mint tartozást, a hiányt mint követelést, hanem ugyancsak az utalványozásba az előbbi leendő visszafizetésül viszonylagosan mint követelést, az utóbbit megtérítésül mint tartozást is be kell jegyezni.

Ha az előadottak szerint minden tételt könyveltünk, még havonként meg kell győződni arról, hogy valamely tétel nem maradt könyveletlen, vagy nem lett többször könyvelve. Erről meggyőződést szerzendő és ismerve azt a mennyiségtani elvet, hogy ha valamely két mennyiség egy harmadikkal egyenlő, akkor azok egymás közt is egyenlők: ahhoz a két mennyiséghez, melyet egyrésről a naplók végösszegei és másrésről az azokból könyvelt összegek alkotnak,

úgy képezünk egy harmadik mennyiséget, hogy a könyvelt tételeket a *könyvből* egyenként, egy külön kimutatásba gyűjtjük. Ennek a kimutatásnak végösszege lesz a könyvelés *mennyiségi* helyességének *próbájául* szolgáló harmadik mennyiség.

Neve a		A szám- adásnak havi ered- ménye		Ház- bérek		Iroda- költség		Úti költség		Épület- fentartás		Stb.		Stb.		Össze- sen	
hivatal- nak	szám- adásnak	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f

Ennek a kimutatásnak *első* értékhasábjába az illető pénztári számadások havi eredményeinek, a *többi* annyi és ugyanazon nevű hasáb pedig a hány és a milyen számla a főkönyvben van, az ebben már lerovásként könyvelt tételek felvételére szolgál. Ennél az eljárásnál ügyelni kell, nehogy csak a számfejtés megtörténtének jelzéséül kitöltött, de naplócikkkel nem bíró teljesítési hasábok alapján, lerovatlan tételek kerüljenek a próbakimutatásba. Ha a főkönyvben ilyen számfejtett, de nem teljesített tétel fordul elő: ennek származása iránt azonnal meggyőződést kell szerezni. Akkor helyes a könyvelés, ha a számadás havi eredményének végösszege, (első értékhasáb) a számla-hasábok összesen-hasábjának végösszegével egyez. Ezt a kimutatást, és általában minden olyan kimutatást, melyet az elszórva följegyzett tételeknek meghatározott célból való (pl. a részletes számlák tételeinek a sommás számlákra leendő könyvelése alkalmával azok) összesítésére használunk, az abban helytelenül *rovatoknak* mondott hasábokról, *rovancsnak* szokták nevezni. Pedig az előbbit érthetően csak *próbakimutatásnak*, az utóbbit *gyűjtőkimutatásnak* lehetne mondani.

112. §. A tárczakönyv lezárása.

(1—3, félévenként, összehasonlítás, *a—c*), önmagával, hátralék, bevételi, kiadási, túlfizetés, átfutók, §§., beszédés, visszafizetés, következő év, kiegyenlítés, idegen pénzek, megtérítendő előlegek, póttartalványozás, egyenleg, ut. = telj. + hátr. — túlfiz., *a—f*).

A könyvek *lezárása* általában *évenként* történik. A tárczakönyv lezárásánál pedig meg kell különböztetni 1. a teljesítésnek, 2. az

egyes tételeknek és végül 3. az egész számlának a lezárását. 1. A teljesítő lerovást félévenként, vagyis: június és deczember végével, oly célból zárjuk le, hogy az illető gazdasági ágnak, melyről a főkönyvet vezetjük, júniusban fél- és deczemberben egész évi tényleges, vagyis: pénztári eredményét megállapítsuk. E lezárás egyszerűen a lerovási oldal összegeinek összeadásából áll. Így látható ez a 295. lapon. 2. Az egyes tételek lezárása alatt az egyes vagyonváltozások utalványozásának és teljesítésének a köz-igazgatási év, vagyis: deczember végével való összehasonlítását és a mutatkozó eredmények megállapítását értjük. Az eredmény háromféle lehet. Úgymint: a jog a teljesítéssel a) vagy egyenlő; b) vagy ennél nagyobb; c) avagy kisebb. a) A jognak és teljesítésnek egyenlősége azt bizonyítja, hogy tényleg éppen annyit adtak ki, vagy vettek be, a mennyinek jog szerint kiadatni vagy bevétetni kellett. Az ilyen tétel önmagával záródik. b) Ha azonban a jog nagyobb a teljesítésnél: akkor az utalványozott összeg legalább is nem egészen lett leróva, s a mutatkozó különbséget mint *hátralékot*, *tételenként* a következő évi hasonnemű és nevű részletes számlára kell írni. Együttal az *aktiv*, vagyis bevételi hátralékokról, az előljáró hatóságnak nemeik szerint *jelentés* teendő. A *passiv*, vagyis: kiadási hátralékoknál pedig az utalvány *elévülését* kell figyelemmel kísérni. A 294. lapon az 1900. és 1901. évi hátralékok láthatók az $\frac{1}{7}$ és $\frac{2}{14}$, illetőleg $\frac{1}{4}$ tétel alatt. c) Ha az előírás a teljesítésnél kisebb, ekkor túlfizetés mutatkozik, mely ha bevétel volt: vissza-, kifizetendő; ha pedig kiadás volt: vissza-, beszédendő, s mint ilyen viszonylagosan azonnal elő is irandó. Ebből következik, hogy minden *valódi számlának viszonylagosan* megfelelő számlája lehet, melyen a túlfizetéseket tartjuk nyilván. Az ily túlfizetések tehát, a gazdasági ág és főkönyv keretén belül mint átfutók szerepelnek (83—4—5. és 111. §§.). Nevezetesen a kiadási túlfizetés csak szabályellenes eljárás eredménye lehet, s míg megtérül: mint előleg a hibát elkövetett tisztviselőt terheli. Az ilyenről az előljáró hatóságnak beszédetés céljából éppen úgy jelentést kell tenni, mint a bevételi túlfizetésről, mely „idegen pénz“-t hozott az állam birtokába, s mely szintén csak utalvány alapján fizethető vissza. Abban az esetben, ha az utóbbi a következő évi tartozás fejében lett volna előre fizetve: a mutatkozó túlfizetést a folyó évi számlán kiegyenlítés céljából utólagosan mint utalványozást kell bejegyezni. Nyilvántartás céljából egyúttal utalványozásul

a következő évi számlára is rávezetjük és a törlési hasámba való bevezetés által egyenlítjük ki. Az idegen pénzeknél csak a kiadási, s a megtérítendő előlegeknél csak a bevételi tételeknél (de nem megfordítva is) mutatkozhatnak hátralékok. 3. Ha ily módon minden egyes tételt lezártunk: következik magának a számlának lezárása. Mint-hogy a teljesítés félévénként és az egyes tételek deczember végével már lezárvák, az utalványozási év, vagyis: márczius végével, még csak az utalványozások oldalát kell lezárni. Még pedig oly módon, hogy a mult évi hitel terhére a folyó év három első hónapjában, vagyis a pótutalványozási időszakban utalványozott tételeket egy összegben, a tavalyi utalványozáshoz adjuk, s az így nyert összeg képezi a tartozás vagy követelés (utalványozás) főösszegét. Most ezt a lerovási sommával hasonlítván össze: különbözetül az a hátraléki főösszeg fog jelentkezni, melynek már az egyes tételek lezárásánál mutatkozni kellett, s melyet az utalványozás és teljesítés számszerű kiegyenlítése czéljából, mint egyenleget a lerovási oldalra kell vezetni. Alig kell külön fölemlítenünk, hogy a pótutalványozás mindig mint hátralék jelentkezik. Így látni ezt a 294—95-ik lapon is.

Mindezek szerint a tárczaszámlák nyilvántartják *a)* a kezdő hátralékot; *b)* a folyó utalványozást; *c)* mindkettőből a törlést s az így maradó *d)* tiszta utalványozást és (a rendszerint, de nem szükségképen következő pénztári számfejtési adatok után) *e)* a teljesítést s *f)* a végző hátralékot.

113. §. A forgalmi könyvelés és a bizományos fizetések.

(§§., igaz, pénzkezelés, forgalmi könyvelés, mintázatok, tárgyhasáb, 1—2, fizető pénztár, számla, értesítvény, előjegyzés, okmányok, tárczaszámtartóság, átvétel, számfejtés, naplózás, könyvelés, adatok, visszaküldés, viszonylagos könyvelés, valódi számla, jogi, napló, jegyzés, előjegyzés, okmányok, pénztár, naplózás, számfejtés, viszonylagos, számtartóságok, elnevezés, készpénz.)

Azok után, a miket eddig a 86., 100. és 107. §-ban a forgalmi számtartásról elmondottunk, itt megjegyezzük, hogy a 110. §. szerint kincstári könyvelés alatt a jog *teljesítésének* könyvi nyilvántartását értvén, ez különösen igaz a forgalmi könyvelésről; mert a forgalmi számlákon rendszerint valamely jog, nem lévén nyilvántartva (legfeljebb előjegyzés van), a forgalmi könyvelés mint az államgazdaság *pénzkezelésének a könyvelése* jelentkezik. Ennél is minden tételt természetéhez mérten a forgalmi főkönyvnek valamelyik számlájára vezetünk át, s minden naplótételnél hivatkozunk

a forgalmi főkönyv arra a számlájára és tételére, hol a szóban forgó tétel könyveltetett, s viszont a könyvben, a naplótétel keltére és folyószámára. Így szemlélhető ez a 356—7-ik lapon bemutatott forgalmi napló 227—8-ik bevételi, valamint a 179. és 181-ik kiadási tételénél, melyek a 302—3-ik lapon látható forgalmi számla 11. és 12-ik bevételi, illetőleg 14. és 15. kiadási tétele alatt vannak könyvelve. Félreértés elkerülése czéljából megjegyezzük, hogy a bemutatott forgalmi napló többi tételeinek könyvelése, helyszűke miatt bemutatható nem lévén: azokat a forgalmi főkönyvnek, többi megfelelő és hasonló számláira könyveltnek kell gondolni. A tárgyhasámban (intra marginem) előjegyzett és a számfejtés alkalmával a pénzhasámba is kitett tételeknél, a könyvelés már *csak* a teljesítés kelte és a naplótétel bejegyzéséből áll. A forgalmi könyvelésnél különös figyelmet igényelnek a már többször említett *bizománys* fizetések, melyekről a 110. §-ból tudjuk, hogy két részre szakadnak. Olyanokra: 1. melyek bizonyos költségvetési hitelhez és 2. melyek bizonyos pénztárhoz vannak kötve. Mindezeket a fizetéseket a fizető pénztár csak megbízásból, de nem a saját, hanem a megbízó javára vagy terhére teljesíti, s így azokat oda kell juttatni, a hová azok természetüknél fogva tartoznak. A fizető pénztárnak tehát, ha már fizetett, többé a bizománys fizetéssel sem kiegyenlítés, sem egyéb czímen dolga nincs.

1. A bizonyos *budget* hitelhez kötött és bizománysan teljesített fizetéseket a számtartóságok *könyveikben* (106. §.) úgy egyenlítik ki, hogy azokat legelőbb is a forgalmi számtartóság annak a hivatalnak, vagy kerületnek forgalmi könyvében, hol a fizetés történt, az „értésítvényes“ kiegyenlítési számlán, úgy a mint a naplóban jelentkezik, bevételre vagy kiadásra könyveli. Az így könyvelt összegeket ezután tételenként (minden értesítendő számtartóság részére külön-külön) kimutatásokba, ú. n. *értésítvényekbe* (aviso) foglalja. Ezeknek az értesítvényeknek végösszegeit annak a hivatalnak vagy kerületnek forgalmi könyvében, melynek mintegy *megbízásából* a fizetés történt, a bevételeket kiadásra, a kiadásokat bevételre, tehát *viszonylagosan* előjegyzi. Ezeket az előjegyzési adatokat is az értesítvényekbe vezeti. Ezután az értesítvényekben felsorolt összegekre vonatkozó fizetési okmányokat, a forgalmi naplóból az illető értesítvényhez csatolja, s ezt annak a hatóságnak számtartóságához küldi, melynek megbízásából a fizetés történt. Küldi pedig oly czélból, hogy az értesítvényben felsorolt bizománys fizetéseket, a csatolt

okmányok alapján megvizsgálja, s ha helyeseknek találja: ezeket a nála vezetett *tárczakönyvekbe*, mint az illető tárczáért teljesített valóságos bevételt, illetőleg kiadást vegye át, vagyis: azokat a saját tárczakönyvében véglegesen bevételbe, illetőleg kiadásba úgy könyvelje (111. §. 9.), mintha azok nem értesítvényben, hanem számadó naplóban jutnának hozzá. Az így értesített számtartóság az értesítvényben felsorolt tételeket, az ezekhez csatolt okmányok alapján minden tekintetben úgy megvizsgálja, mintha azok csak most kerülnek be- vagy kifizetés alá. Tehát forma szerint pénztári számfejtés alá veszi és ha helyeseknek találja: úgy azokat, a helyeseknek talált tételekhez csatolt okmányok átvétele mellett számtartásába veszi. Vagyis előbb utólagosan bejegyzí abba a (bírálat céljából időközben már hozzá beküldött) tárczanaplóba, melyben a fizetést rendes körülmények között a pénztár is elszámolta volna. Ezután az összeget a tárczafőkönyvben úgy *könyveli*, mintha nem is értesítvényt, hanem naplót könyvelne. És pedig arra a számlára, a hová és a melyre azok mint valódi bevételek, illetőleg kiadások, természetüknél fogva valósággal véglegesen tartoznak. Ez után a megtörtént könyvelés bizonyítékául, saját könyvelési adatait az értesítvénybe jegyzi és ezt (a netán el nem fogadott tételek okmányainak kíséretében, az el nem fogadás okainak kifejtése mellett) az értesítvényt küldött számtartósághoz juttatja. Miután a forgalmi számtartóság a visszakapott értesítvényből az iránt meggyőződött, hogy a bizományos fizetések a tárczakönyvbe helyesen vannak átvéve, illetőleg abban véglegesen elszámoltattak: a viszonylagos kiadásra illetőleg bevételre eddig csak előjegyezve volt összegeket, most már mint megtérített kiadást, illetőleg mint bevételt könyveli. Ez által a legelőször elszámolt bizományos bevétel illetőleg kiadás viszonylagosan megtérül, vagyis ki lesz egyenlítve. Minthogy azonban a forgalmi könyv nemcsak az átfutó, hanem a *valódi* kezelésnek sommás felölelésére is hivatva van, s minthogy továbbá a számvevőségek által így kiegyenlített összegek a forgalmi naplónak valódi kezelésében sem elő nem fordultak, sem előfordulni nem fognak (hogy onnan a forgalmi könyv valódi számláin könyvelhetők voltak volna vagy lennének): ezért a kiegyenlített bevételt vagy kiadást (hivatkozással az értesítvényben foglalt tárczakönyvelési bevételi vagy kiadási adatokra) egyidejűleg a forgalmi könyv megfelelő *valódi* számláján (nem viszonylagosan, hanem a forgalmi naplózásnak megfelelően) is könyveli. Ily módon a tárgyalt összegeket

a forgalmi számtartásnak nem csak átfutó számláján egyenlítettük ki, hanem azokat a valódi számlákon is nyilvántartásba vettük. A kiegyenlítés ennek a módjának különféle neve van. A kiegyenlítést közvetítő értesítvényről: értesítvényinek, s az érdekelt könyvekről: könyvinek, a közreműködő számtartóságokról: számtartósági kiegyenlítésnek is mondják. Minthogy azonban az egész kiegyenlítés a költségvetési hitel keretében történik: legjellemzőbben *jogi* kiegyenlítésnek kellene nevezni.

Ezek közé tartoznak nevezetesen a közös pénzügyminiszterium, illetőleg számtartóságánál vezetett úgynevezett *közösügyi hányad (quota) számlán* kiegyenlítést nyerő következő fizetségek: *a)* Ő Felsége kabinetirodájának költségei és nyugdíjai; *b)* az osztrák és magyar közös ügyek (35—6. §.) költségeiből a magyar államra eső hányad; *c)* a közösügyi régi (1867 előtti) nyugdíjak; *d)* az osztrák államadóssági járulék (erről mind bővebben a különleges részben); *e)* az Ausztria és Magyarország között létrejövő bizományos fizetségek. Ezeknek *jogi* kiegyenlítése az előbb tárgyalt módon úgy történik, hogy *a)*, *b)* és *c)* alatt felsorolt czimeken, a forgalmi naplóban kiadott vagy bevett összegeket, a magyar pénzügyminiszteri számtartóság forgalmi osztálya, a forgalmi főkönyv hasonló nevű számláin, a *d)* és *e)* alatt elszámoltakat az államadóssági járulék-számlán, ugyancsak kiadásul vagy bevételül *véglegesen* könyveli. Még pedig mint: az említett czimek fejében a közös központi pénztárba *szállított* vagy onnan *kapott* összegeket. Egyszersmind ezekről a közös pénzügyminiszteri számtartóság számára havonként (egy főértesítvényt, s ezenkívül az egyes közös tárczákat és osztrák koronatarományokat illető tételekről, minden tárcza és tartomány számára egy külön) *értesítvényt* szerkesztvén, a pénztári okmányok csatolása mellett valamennyit a közös pénzügyminiszteri számtartóságnak küldi. Ez a számtartóság a főértesítvény *végösszegét*, számszerinti megvizsgálás után *Magyarország közösügyi quota számláján* könyveli és ennek tanuságául, a könyvelési adatokkal ellátott főértesítvényt, az ezt kiállított magyar számtartóságnak visszaküldi. Ez pedig a közös számtartóság könyvelési adatait forgalmi könyvének erre szolgáló hasábjába a tárgyalt tételekhez jegyzi. A közös pénzügyminiszteri számtartóság e közben, a nála maradt részletes értesítvényeket, az ezekben foglalt tételek megbirálására és végleges elszámolására hivatott különböző közös és osztrák számtartóságoknak adja ki. Hogyha az ezek által megejtett számfejtés

alkalmával valamely összeg elismerése ellen akadály merülne fel, akkor az így kifogásolt tételt, az elismerést gátló akadály közlése mellett, a közös pénzügyminiszteri számtartóság útján a magyar pénzügyminiszteri központi számtartóságnak ugyancsak értesítvényileg visszaszámítja. Ez esetben az akadályok elhárítása iránt az utóbbi számtartóságnak azonnal intézkedni kell. Hasonló az eljárás, csak hogy megfordítva, midőn az osztrák vagy a közös pénztárak teljesítenek Magyarországot fizetéseket. Ezeket a közös pénzügyminiszter számtartósága, *hányad (quota) számlán* mint Magyarországnak adott kiadást vagy ettől kapott bevételt jegyzi fel, s ezt a magyar pénzügyminiszterium központi számtartóságának egy fő-értesítvénnyel tudtára adja, ehhez csatolván az egyes magyar számtartóságok számára szerkesztett részletes értesítvényeket. Itt a magyar hányadszámlán a közös számtartóság főértesítvényének végösszegét, ha kiadási: viszonylagosan mint bevételt, s ha bevételi: akkor mint kiadást könyvelik, mi által a hányadszámla el van intézve. Ezek az összegek azonban a magyar *quotaszámlát* csak a közös háztartással szemben illetik. A magyar állami háztartás keretén belül azok valamely tárczába tartoznak: a hová tehát még külön átszámolandók. Ezért a magyar quotaszámlán bevett ilyen összegeket, mint az illető tárczának adott előleget, a kiegyenlítési számlán kiadásba, ellenben a magyar hányadszámlán kiadottakat mint attól kapott előleget bevételbe kell könyvelni; előjegyezve egyúttal az előbbieket bevételre, az utóbbiakat pedig kiadásra. Ekkor a közös számtartóságtól kapott részletes értesítvényeket, az érdekelt magyar tárcza-számtartóságnak könyvi kiegyenlítés céljából adja ki, mire azután az az eljárás következik, melyet a jelen §-ban 1. alatt tárgyaltunk. A tárcza-számtartóságok által netán el nem fogadott tételeket, értesítvény útján a közös pénzügyminiszteriumi számtartóságnak visszaszámítja. Már most mindezeknek a fizetségeknek, a quotaszámlán egymással és a közös kvtsel szemben való leszámítása után havonként mutatkozó tiszta egyenlegét küldi készpénzben, magyar központi állampénztár a közös központi pénztárba, mely azután a közös tárczapénztárakat látja el a szükséges összegekkel.

2. Azoknak a bizományos fizetéseknek kiegyenlítése, melyek nem költségvetési hitelhez, hanem pénztárhoz vannak kötve, csakis annak a *pénztárnak* segítségével és csakis amaz alap vagy más gazdasági ág *naplójának* közvetítésével történik, melyhez a fizetés kötve van; mert ennek az alapnak vagy gazdasági ágnak a vagyona

annál a pénztárnál van elhelyezve, s tehát annak a naplójában az alapot vagy gazdasági ágat illető minden fizetésnek fel kell jegyeztetni. A jogi kiegyenlítéshez hasonlóan, az ily bevételeket illetőleg kiadásokat legelőbb is, a forgalmi számtartóság annak a pénztárnak forgalmi könyvében, hol a fizetés történt, a megfelelő „naplószerű” kiegyenlítési számlán (ilyen a 302—3-ik lapon szerkesztett számla is), a naplónak megfelelőleg mint bevételt, illetőleg kiadást könyveli. Ezután ezeket az összegeket tételenként, minden pénztár részére külön-külön „jegyzékbe” foglalja és minden jegyzék végösszegét *viszonylagosan*, abba a forgalmi könyvben kiadásra, illetőleg bevételre jegyzi elő, a mely pénztár helyett a fizetség történt, és a mely tehát a bizományos bevételt magának követeli, illetőleg a kiadással tartozik. Együttal ezeket az előjegyzési adatokat a jegyzékekbe vezeti. Az így szerkesztett jegyzékeket ezután, a forgalmi naplónak a jegyzékbe foglalt tételekre vonatkozó mellékleteivel együtt, végelszámolás céljából az utóbb említett *pénztárhoz* küldi, oly célból, hogy ez a jegyzékben felsorolt bizományos fizetéseket, annak az alapnak vagy gazdasági ágának nála vezetett naplójába bevételre illetőleg kiadásra vegye át, a mely alap vagy gazdasági ág helyett a bizományos fizetség történt. Minthogy azonban minden bevételt és kiadást kezelés előtt pénztári *számfejtés* alá kell venni, ezért ha az érdekelt alapot vagy gazdasági ágat nem a pénztári hivatal, hanem az ezzel egy helyben levő számtartóság számfejti: ekkor a szóban forgó jegyzékek előbb a számtartósághoz küldendők, hogy ez juttassa azokat számfejtés után a pénztárhoz. Ennek a megtörténte után a pénztár a jegyzékben foglalt tételeket, a jegyzék és a számfejtett okmányok csatolása mellett, az illető alap vagy gazdasági ág naplójában végleg, úgy a mint a forgalmi naplóban van, bevételbe illetőleg kiadásba teszi. Együttal pedig a bizományos bevétel illetőleg kiadás kiegyenlítése fejében, a helyesnek talált összegeket, a *saját* forgalmi naplójában most már *viszonylagosan*, vagyis: kiadásba illetőleg bevételbe teszi. A számadó naplók azután annak rendje szerint és idejében, birálat és könyvelés céljából az illetékes számtartóságokhoz jutnak. Ekkor a forgalmi számtartóság a nála *viszonylagosan* kiadásra illetőleg bevételre előjegyzett bizományos fizetést a hozzájutott forgalmi napló alapján *ugyanígy* könyveli. Ez által az átfutó forgalmi elszámolás ki van egyenlítve. Magát a valóságos bevételi vagy kiadási tételt pedig, az alap- vagy tárczanaplóból, (mely naplót szabályszerű birálás és könyvelés cél-

jából a pénztár az illetékes számvevőséghez küld, ez) a számvevőség a megfelelő alap- vagy tárcza-főkönyvben könyveli. A bizományos fizetések kiegyenlítésének ezt a módját az igénybe vett pénztárról: a pénztárinak, a közvetítő számvevőségi jegyzékről: jegyzékesnek, a naplókról: naplószerűnek is mondják. Helyesnek tartjuk a pénztári elnevezést; mert az által, hogy a pénztárhivatal azt egyfelől az illető alap- avagy gazdasági ág és másfelől saját forgalmi naplójában viszonylagosan elszámolja: egyfelől az alapnak vagy gazdasági ágnak, másfelől pedig az államnak: a pénztárban levő készpénzhez való viszonya, a bizományos összeg erejéig úgy megváltozik, mintha ezt az összeget egymásnak fizikailag készpénzben szolgáltatatták volna át.

114. §. A forgalmi főkönyv lezárása.

(A lezárás áll? tárczánál, forgalminál, kezdő, végző, fedezés, havi lezárás, pénzmaradvány, részek, végleges, viszonylagos, függő, cselekvő, szenvedő, időpont, körfogás, ellenőrzés, kikeresés, egyezés, hozzáadás, levonás, hiba, december, számvevőszék, mérleg.)

Minden számtartási könyv *lezárása* a könyvben nyilvántartott azonos vagy ellentétes irányú tényezők *összegezéséből*, *összehasonlításából* és a netán mutatkozó *különbségek megállapításából* áll. A tárczakönyvnél ezek a tényezők az utalványozás (előírás) és ennek teljesítése voltak. A forgalmi főkönyvnél pedig ezek a tényezők a pénztárilag kezelt összes *bevételek* és *kiadások*. Tekintettel arra, hogy a forgalmi számtartásban a kezdő pénzmaradványt minden időszak keretén a bevételekhez, a végző pénzmaradványt pedig minden időszak végén a kiadásokhoz adjuk: a forgalmi bevételek és kiadások egymást *sommásan* teljesen fedezik; vagyis: ha egyfelől a pénzmaradványos bevételeket és másfelől a pénzmaradványos kiadásokat egymással sommásan összehasonlítjuk, s a netán mutatkozó különbséget, mely csak valamely számtartási hibából származhatik, kiigazítjuk, ezzel a forgalmi könyvet bármely időpontban lezárjuk. És így minden hónap elején meg is állapítják, hogy a múlt hónap végén az összes egységes pénztárakban mennyi pénz volt, mennyi illette ebből az államot, az egyes alapokat és más az állam által vitt idegen gazdaságokat.

De a forgalmi könyv lezárásából, a gazdálkodó kormány nem csak a különféle pénzmaradványokat, hanem azt is akarja tudni, hogy úgy az egymásért fizetéseket teljesítő, mondhatnók egymással

üzletbaráti összeköttetésben álló részei az államgazdaságnak mint maga államgazdaság és az általa folytatott idegen gazdaságok, egymásnak mivel tartoznak és egymástól mit követelnek. Ezek a tartozások és követelések pedig mind, a forgalmi számtartáson futnak keresztül. Ebben vannak nyilvántartva mindaddig, míg valamelyes módon végleges elszámolást, elhelyezést találnak. És ha ilyet találtak, akkor a bevételek és kiadások egymást nemcsak sommásan, hanem tételenként is fedezik. Vagyis: minden *egyes* átfutó bevétel kiadásban is és minden *egyes* átfutó kiadás bevételben is előfordul. Azokat a tételeket, melyek *még* csak bevételben viszonylagos kiadás nélkül, vagy *csak* kiadásban viszonylagos bevétel nélkül jelentkeznek: *függő* tételeknek nevezzük. És pedig *cselekvőleg*, vagyis: bevételre függők azok a tételek, melyek valamely pénztárnál már kiadásban vannak, a nélkül, hogy viszonylagosan még bevétettek volna. Ellenben *szenvedőleg*, vagyis: kiadásra függők azok, melyek már bevétettek, a nélkül, hogy még kiadattak volna. Ezek függők is maradnak mindaddig, míg vagy (mint a szállítmányok, ellátmányok, felváltandó pénzösszegek) rendeltetésük helyére érvén: itt viszonylagos elszámolást nyernek, avagy pedig, mint bizonyos fizetések vagy jogilag, vagy pénztárilag az előbbi §-ban ismertetett módon kiegyenlítve lesznek.

Hogy azonban minden átfutó tétel már úgy kiegyenlítve volna, hogy függő tétel a forgalmi kezelésben ne legyen ilyen időpontot gondolni sem lehet; mert a mikorra a valamely mult időszakban keletkezett függő tételek kiegyenlítést nyertek: akkorra a közbeeső időben már új függő tételek jönnek létre. Úgy hogy a függő tételeknek olyan állandó körforgása van, melynek önmagában *soha sincs vége*. Hogy tehát ezeknek a tételeknek kiegyenlítését mégis ellenőrizhessük, azokat havonként ki kell keresni. A számlákon levő bevételeket és kiadásokat tehát ebből a célból sommásan összehasonlítván: ha a számlákon számszerű hiba nincs, akkor a kettő közti különbségnek az egyenként kikeresett függő tételek összegével egyezni kell. Még pedig kétféle módon is. Akár a bevett, de még viszonylagos kiadásban el nem számolt összegeket a kiadásokhoz és a kiadott, de még viszonylagos bevételben el nem számolt összegeket a bevételekhez adjuk, akár pedig az előbbieket a bevételekből, az utóbbiakat pedig a kiadásokból levonjuk. Az így alakított bevételi és kiadási összegek egymással mindkét esetben egyeznek. Az ellenkező valamely hibából származik, melyet az által követünk

el, hogy egy vagy más irányban viszonylagosan el *nem* számolt tételeket elszámoltaknak, vagy megfordítva könyveltünk. Az így megállapított függő tételeknek kiegyenlítése, végleges elszámolása, más szóval: rendezése iránt a szükséges lépéseket időnként meg kell tenni.

A havonként lezárt forgalmi könyvet az év utolsó havában, azaz: deczemberben is, a többi hónapokhoz hasonlóan lezárjuk. E lezárás a többi hónapokétól csak fontosságában különbözik az által, hogy míg az évközi hónapokban mutatkozó függő tételeket rendszeren évközben rendezzük, addig a deczemberi lezáráskor mutatkozókat, a jövő évi forgalmi főkönyvben tételenként visszük át, vagyis: *előjegyezzük*. Az állami zárszámadás szerkeszthetése céljából pedig azok az állami *számvevőszék* számára tételenként kimutatandók; mert nevezetesen az idegen vagyon-összegektől, alapoktól stb. nyert vagy ezeknek az államkincstárból kiszolgáltatott összegek az év végén, mint *szenvedőleg* és *cselekvőleg* függő tételek jelentkeznek. S így az államnak *pénztár-* és *vagyonmérlegére* szükségkép befolyással bírnak.

115. §. Egyéb könyvek vitele és lezárásuk.

(§, *a—f*, alapnaplók, bizományos fizetések, alapok, nem könyvelendők, követel, §, leltár, maradványok.)

A 87. §. szerint ezek az egyéb könyvek *a)* az alapok, *b)* letétek, *c)* anyagok és ezek között *d)* az államadóssági címletekről vezetett főkönyvek és végül *f)* törzskönyvek.

a) Az alapfőkönyvek lerovási adataikat kizárólag az alapnaplók-ból (100 §.) merítik, mert az alapok részére teljesített bizományos fizetéseket pénztárilag egyenlítvén ki (113. §. 2.), az alapnaplókba ezek is belekerülnek. Lezárásuk vagy a tárcza-főkönyvek módjára vagy pedig az alap szervezete által meghatározott valamely különleges módon történik. *b)* A tárczaszerű letétfőkönyveket a tárcza-főkönyvek, az alapszerű letéteket pedig az alapfőkönyvek módjára vezetik és zárják le. *c)* Az anyagszámadások rendszerint *nem* könyvelendők. Ezért anyagfőkönyveket csak az olyan gazdasági ágaknál vezetnek, melyeket több hivatal kezel, s a mely kezelésnek számszerű szerves összefoglalása úgy a gazdálkodás mint az ellenőrzés szempontjából szükségesnek mutatkozik. Ekkor a gazdasági ág természetének megfelelő különleges berendezésüket, vezetésüket és lezárásukat a részleges utasítások határozzák meg. *d)* Az államadósságok számára a

87. §. szerint berendezett könyvek a 101. §-ban tárgyalt naplókban merítik lerovási adataikat és vagy az általános szabályok vagy a részleges utasítások szerint vezetnek és záratnak le. *f)* A törzskönyveket az egymással viszonylagos pénz- és anyagnaplók alapján úgy kell vezetni, hogy a leltárakkal összhangban legyenek. A részleges utasítások itt is szem előtt tartandók.

Végül megemlítjük, hogy a 101. §-ban tárgyalt, többnyire a házipénztárak által szerkesztett rovatszámadásoknak alapul szolgáló könyveket, természetüknél fogva a számadó vagyonkezelő hivatalok a tárczakönyvek módjára vezetik és zárják le, azzal a különbséggel, hogy azokban még a vagyonkészlet kezdő és végső maradványa is kifejezést nyer.

XVII. FEJEZET: KÖNYVKIVONATOK.

116. §. A könyvkivonatok értelmezése és felosztása.

(§§., kezelők, intézők, számvitel és számadás, könyvkivonatok fogalma, kimutatások, különféleség, czélzat, *a—c*).

Azon kívül, a mit idevágólag a 17., 19., 54. és 55. §-ban elmondottunk, még megjegyezzük, hogy valamiképen a gazdaságot *kezelő* hivatalok a *naplókban* visznek számot: úgy a gazdaságot intéző *hatóságok* ezt a számtartóságaik által vitt *könyvekben* teszik. És valamiképen a kezelő hivatalok a *számviteli* naplókban szerkesztenek *számadási* naplókat: úgy a hatóságok a számtartóságaik által vitt könyvekből szerkesztik számadásaikat: a *könyvkivonatok*at. Ezek alatt tehát a hatóságok helyett és nevében, a számtartóságok által vezetett gazdasági könyvekből, ugyancsak a számtartóságok által szerkesztett *hatósági számadásokat* értjük. Ezeken a számadásokul szolgáló könyvkivonatokon kívül, részint a fő- és segédkönyvekből, részint pedig a 70. §-ban tárgyalt különféle nyilvántartásokból, a számtartóságok az ugyancsak ott említett kimutatásokat szerkesztik. Mindezek a legkülönbébb szempontból csoportosított adatokat foglalhatnak magokban, azokhoz a czélokhöz képest, melyekre használatnak, s melyeknek megfelelőleg azok a számtartóságok által, hatóságaik kívánatára esetről esetre, vagy pedig az egyes gazdasági ágazatok természetéhez képest előre meghatározott időközökben szerkesztetnek. Ezért az ilyenek inkább a közigazgatási (segéd-

szolgálat) számfejtés körébe tartoznak; mert valamennyien azzal a czélzattal jönnek létre, hogy valamely hatósági rendelkezés alapjául és támaszául szolgáljanak. A most itt tárgyalás alá kerülő könyvkivonatok azonban első sorban *ellenörködésre* törekszenek, mi éppen nem zárja ki, hogy közigazgatási czélokra is használtassanak.

Ilyen könyvkivonatok főleg azok, melyekkel a miniszter, illetőleg ennek nevében az utalványozó hatóságok, az alájuk és melléjük rendelt számtartóságok által, az állami számvevőszéknek, mint a törvényhozás számtartóságának, a gazdaság egész viteléről számot adnak. Ezek *a)* az utalványozási jegyzékek, *b)* a lerovási kimutatók és *c)* a tárcza-zárószámadás.

117. §. Az utalványozási jegyzékek.

(Felelős, megbízás, intézkedés, utalványozás, arány, számadás, hitelnyilvántartás, kibocsátott és visszavont utalványok, positiv, negativ, levonás, 1—24., szerkesztés, sommásan, indokolandók, külön pótutalványozás, összegezés, valódiak, folytonosak, emelkedés, változók, visszaható, hitelátruházás, rendeltre, hitelfenntartás, megszüntetés, budgethitelek, vezetés, kivételek, *a—e*, nyugdíjak, kompenzatio, térítményi jegyzékek, kész, melléklet, lezárás, hiba, egyezés, év végén, január, határidő, hátralékos, utalványozási jegyzék, két év, tárgyalási iratok, szerződések, kimutatások.)

Kétségtelen, hogy mindegyik miniszter az államgazdaság reá bizott ágának egész *vitelért* felelős. De az is kétségtelen, hogy e felelősség a gazdaság vitelében mégis csak annyira terjedhet ki, *a mennyiben* reá bízott. Reá bízott pedig a hatalom, a jog, a költségvetésben felsorolt bevételek és kiadások létesítése iránt intézkedni. A miniszter tehát első sorban e hatalom, e jog gyakorlataért, vagyis: az *utalványozásért* felelős. Erről is számol első sorban; mert ha ezt jog és törvény szerint gyakorolta: akkor a teljesítés is, a mennyiben erre jog és törvény befolyhatott, szintén így jött létre. Az állami számvevőszéknek tehát, midőn a minisztertől számot kér és számot vesz: első sorban az általa vagy helyettesei által kibocsátott utalványozásokra kell figyelmét fordítani. Ezeket tehát lehetőleg *keletkezésük idejében* és *tételről tételre* ismerni óhajtja.

Azouban nem elég az egyes utalványozásokat ellenőrizni, hanem a gazdálkodó, tehát: utalványozó hatóságoknak a gazdaság vitele czéljából arra is kell ügyelni, hogy főleg a kiadásoknál ezek összege a költségvetési év *haladása* és az annak folytán még fedezendő szükségekkel arányban álljon. Mert nem volna okszerű, csak az

egyes eseteket ellenőrizni és nem ügyelni arra, hogy egészben csak annyi utalványoztassék ki januárban, hogy februárra, márcziusra és így végig, még deczemberre is elégséges költségvetési hitel maradjon. Hogy tehát úgy az ellenőrködő számtartóságok, mint az utalványozó hatóságok, a költségvetési összegeknek mily mértékbe lett igénybevételéről esetről esetre tájékozva legyenek: az erre szükséges számadás és hitelnyilvántartás czéljából az úgynevezett „utalványozási jegyzékeket“ vezetik. Az utalványozási jegyzékekben az van részletesen kimutatva, hogy a budgettörvény valamely hitelének *terhére* mit utalványoztak. Az utalványozásiakhoz tartoznak a *megszüntető* jegyzékek, melyek azt mutatják ki, hogy az utalványozási jegyzék szerint kibocsátott utalványokból melyiket és milyen összeg erejéig vonták vissza, s hogy ez által a budgethitel mily mértékben *szabadul* fel a ráutalt terhektől. Az utalványozási jegyzéknek tehát mint a positiv utalványozás kimutatásának teljesen az ellentétét, a negativumát képezi (alakilag és tartalmilag) a megszüntetői jegyzék, úgy hogy ha az utalványozási jegyzék valamely sommázatából, a megszüntetői jegyzék hasonló időszaki sommázatát *levonják*: látni lehet, nemcsak az utalványozó hatóság gazdálkodását, hanem azt is, hogy a budgethitelből még mily összeg áll rendelkezésre.

1. Az utalványozási jegyzékeket a 398—9. lapon látható mintázat szerint, a tárczafőkönyvekbe jegyzett *követelések*, vagyis: a *kiadási utalványozás* alapján, a költségvetési törvény minden címére és pedig úgy a rendes, mint a rendkívüli átmenetiekre és beruházásokra, havonként külön úgy szerkesztik, hogy a főkönyvben a költségvetési címek alá tartozó rovatokat, alrovatokat, tételeket képviselő számlákról, az ezeket terhelő tételeket és összegeket, a mint ott vannak, a jegyzéknek külön-külön erre a célra szolgáló hasábjába vezetik. A *nyugalmi* ellátásokra vonatkozó jegyzékek minden tételéhez az illető nyugdíjazásnak alapul szolgáló ú. n. ellátási (szolgálati) táblázat hiteles másolatát kell mellékelni. 2. A számadó hivatalok által *saját hatáskörükben* (tarifák stb. alapján) teljesített kiadásokat, az erről szóló és megbírált számadó hivatali jegyzék csatolása mellett, havonként sommásan kell az utalványozási jegyzékbe felvenni. 3. Azokat a kiadásokat, melyek (akár mint túlkiadások, akár ha ilyet nem is képeznek, de mint a költségvetés szerkesztésekor tervezettekben nem foglaltak) külön *indokolásra szorulnak*: a többi kiadásokkal együtt abba a jegyzékbe, s abba a hasábjába kell felvenni, mely természetüknek megfelel. 4. Ellenben czímenként külön

jegyzékekbe kell foglalni az olyan kiadásokat, melyeket vagy *időközi* hitel alapján vagy egyáltalán *előirányzat nélkül* utalványoztak (66. §.) és meg kell jelölni a budgettörvény azon részeit, melyekhez ezek természetüknél fogva tartoznak. 5. A *pótutalványozás* három hónapos időszakában külön jegyzékeket kell szerkeszteni, úgy a múlt, mint a folyó utalványozásokra. 6. Úgy a személyi és a dologi kiadásokat, mint az egy rovat alá tartozó esetleges alrovatok hasábjait önmaguk között, s végül az egész jegyzéket külön-külön hasábjában *összegezni* kell. 7. Csak a *valódi* kiadások utalványozása veendő fel. Az átfutók csak annyiban, a mennyiben ezek a költségvetésben is helyet foglalnak, kivéve a fizetési és megtérítés mellett adott előlegeket. 8. Az *állandó* illetmények számára nyitott külön hasábjába oly utalványozások tartoznak, melyek alapján a fizetségek egy külön bekövetkező megszüntetésig, avagy legalább a következő évre is átmenőleg folyton tartanak. Ilyenkor az egész utalványozott összeget az illetmények hasábjába, s a jelen évre eső részt a megfelelő utalványozási hasábjába kell felvenni. 9. Az állandó illetmények *emelkedésének* utalványozásakor, az összeghasábjokba csak a különbözet veendő fel. A szöveghasábjában az egész esetet az utánszámíttatásra szükséges adatokkal kell felvenni. 10. Minden oly kiadás, melynek természete a megszüntetést kizárja (például: jutalom, segély, időre költség stb.) a folytonos illetmények hasábjának mellőzésével, egyenesen és egészen abba az utalványozási hasábjába irandó, a hová mint *változó* illetmény tartozik. 11. A mennyiben az első évnegyedben, valamely folytonos illetmény, a múlt évre *visszahatólag* és egyszersmind a folyó évre is utalványoztatnék: az ilyen tétel úgy a múlt, mint a folyó évre vezetendő jegyzékekbe az illető évekre eső összegekkel felveendő. Ekkor a folytonos illetmények hasábjába, a múlt évre szóló jegyzékben kitöltetlenül marad. 12. A megengedett *hitelátruházást*, az utalványozási hasábjok fejében kitett hitelösszegek változtatása nélkül, csak az észrevételek hasábjában szabad jelezni. 13. A számtartóság által csak a hatósági külön „*rendeletre*” bejegyzett utalványozásokat (92. §.) itt is ezzel külön jelzéssel kell ellátni. 14. A *hitelfenntartás* (lekötés) céljából kiutalványozott összegek (79. 83. §.) csak a márcziusi pótutalványozásról szerkesztett jegyzékekben és vörös tentával irva fordulhatnak elő. 15. A mint így az 1—14. alatt eddig elmondottak szerint kell utalványozási jegyzéket szerkeszteni, úgy kell illyet ennek ellenkezőjéről a *megszüntetésről* is

Tétel	Az utalványozási rendelet kelte és száma	T á r g y	A folytonos illetőségek		U t a l-									
			tartama		évi járandósága	3425		548		365		30		
			mely időtől	meddig		Fizetések és lakpénzek	Napi díjak	Bérek	Ruha-illetmények					
										K	f	K	f	K
83	1901 VIII/9 66,715. min. és XI/4 17,645 igazg.	Gondos Gábor dohányárúraktári ellenőrnek	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
84	1901 IX/9 17,908 igazg.	Nagy Ferencz pozsonyi dohányárúraktári hivatalszolgának az 1901. év II. felére	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	—	—
85	1901 IX/10 17,923 p. ü. ig.	Weisz Áron nagyszombati dohányárúsnak a pozsonyi dohányárúraktárba szállított dugárú után	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
86	1901 IX/10 17,931 p. ü. ig.	Kovács János pozsonyi dohányárúraktári éjjeli őrnök folyó hó 1—10. napjaira napi 1 K 40 f	—	—	—	—	—	—	—	14	—	—	—	—
87	1901 IX/11 17,942 p. ü. ig.	A következő dohánykistőzséreknek elárúsított limitó dohány után járó árkülömbözet, u. m. 1. Kis Jánosnak Bajnóczon 2. Kádár Testv.-nek Modoron	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
88	1901 IX/20 18,000	Sipos Péter segédtisztnek évi fizetése és lakpénze	1901 X/1	megszüntetés-ig	1400	—	350	—	—	—	—	—	—	—
89	1901 IX/24 18,542 p. ü. ig.	Gábor Áronnak, a „Pozsonyi Híradó“ kiadójának a bazini dohánynagyárúda betöltése tárgyában közzétett hirdetményekért	—	—	420	—	105	—	—	—	—	—	—	—
90	1901 IX/27 18,607	Számoló József pozsonyi kereskedőnek a tűzoltószerék kiigazításáért	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
91	1901 IX/30 18,613	Tóbiás István dohányárúraktári napidíjasnak erre a hónapra	—	—	—	—	—	60	—	—	—	—	—	—
92	1901 IX/30 18,673	Rendes Kelemen kebelbeli iroda-vezetőnek az I-ső félévi apró házi kiadásokért	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
93	1901 IX/30 18,695 p. ü. ig.	A „Dohányárúsok Közlönye“ kiadóhivatalának, a nagyszombati nagyárúda kezelésének biztosításáról szóló hirdetés közzétételeért	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összes utalványozás szept. hóban			—	—	1820	—	455	—	60	—	14	—	30	—
Hozzá a f. évi augusztusban kimutatott utalványozás			—	—	8850	—	6850	—	1036	—	716	—	30	—
Összes utalványozás szept. végéig			—	—	10670	—	7305	—	1096	—	730	—	60	—
Levonva a szept. havi megszüntetési jegyzék végösszegét			—	—	1600	—	516 66	—	—	—	—	—	—	—
Marad szept. hó végével tiszta utalványozás			—	—	9070	—	6788 34	1096	—	730	—	60	—	—

*) Az épületek fentartására utalványozott 63 K 06 f-t és 12 K 54 f-t lásd a tárcza

v á n y o z á s																			
d ó s á g o k				D o l o g i k i a d á s o k												Együtt			
100				Össze-		800		100		100		200		1500		50		Össze-	
Jutal-				sen		Irodai		Épüle-		Kár-		Fuvaro-		Eladási		külön-		sen	
mak és						költ-		tek fen-		mentesi-		zási		járandó-		féle			
segé-						ségek		tartása		tések		költsé-		ságok		kiadá-			
lyek												gek				sok			
K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f
100	—	—	—	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100	—
—	—	—	—	30	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	70	—	—	—	—	70	—	70
—	—	—	—	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 72	—	—	6 72	—	6 72
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	64 86	—	—	64 86	—	64 86
—	—	—	—	350	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	350	—
—	—	—	—	105	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	105	—
—	—	—	—	—	—	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21	—	21
—	—	—	—	—	—	—	—	63 06	—	—	—	—	—	—	—	—	63 06	—	63 06
—	—	—	—	60	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	60	—
—	—	—	—	—	—	—	—	12 54	—	—	—	—	—	—	—	—	12 54	—	12 54
—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	—	10
100	—	—	—	659	—	31	—	75 60	—	—	—	70	—	71 58	—	—	248 18	—	907 18
100	—	—	—	8732	—	1104	—	116 18	—	—	—	294	—	1999 64	—	46 24	3560 06	—	12292 06
200	—	—	—	9391	—	1135	—	191 78	—	—	—	364	—	2071 22	—	46 24	3808 24	—	13199 24
—	—	—	—	516 66	—	3 14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 14	—	519 80
200	—	—	—	8874 34	—	1131 86	—	191 78	—	—	—	364	—	2071 22	—	46 24	3805 10	—	12679 44

számlakönyv-minta (294—5. oldal) 8. és 9. folyó tételszáma alatt.

csinálni. Alakja teljesen azonos a 398—9. lapon már bemutatott utalványozási jegyzékkel, azt kivéve, hogy a megszüntetési jegyzéknek fejében budgethitelek elő nem fordulnak. 16. A megszüntetési jegyzék *vezetésének módja* is majdnem egészen azonos az utalványozásiéval, csak annál (lehetőleg hivatkozással a visszavont utalványozás idejére és jegyzék tételére) a megszüntetés képezi a kimutatás tárgyát. Némi *kivételek*, hogy *a) nyugdíjaknak* a multa való megszüntetését csak az észrevétel-hasábban kell jelezni; *b) a folyó kiadásokból leszámlítható* (kompenzálható) térítményeket a megszüntetési jegyzék módjára berendezett *térítményi jegyzékbe* foglalva, mint ennek havi sommáját kell a megszüntetésbe felvenni; *c) az elszámolt előlegekből* beszállított pénzmaradványok is a térítményi jegyzékbe jönnek; *d) a netán törölt* térítmények az eredeti tételekre való hivatkozással a térítményi jegyzék végösszegéből lerovandók, s csak az így maradó tiszta térítményt kell a megszüntetésbe átvinni; *e) ha* azonban valamely hasábban, a kisebbítendő térítmények végösszegénél nagyobb találna lenni az abból levonandó törültek sommája: a különbséget *kék tentával* tüntetendő fel; *f) a térítményi jegyzék a megszüntetésinek és ez az utalványozási jegyzéknek mellékletét* képezi. 17. *Lezárás* céljából minden hónap végével, a megszüntetési jegyzék hasábjának végösszegeihez, (melyekben *b) szerint* az azon havi térítmények már benne vannak) egyenként és sommásan *hozzáadjuk* az előző hónapban kimutatott megszüntetések végösszegeit. Ugyancsak az utalványozási jegyzék végösszegeihez *hozzáadjuk* az előző hónapban, az azon évi elmúlt hónapokra kimutatott bruttó-utalványozás végösszegeit. Ekkor aztán az azon évre így kimutatott összes utalványozásból *levonjuk* a megszüntetett végösszegeket, úgy hogy a maradvány az igénybe vett hitelösszegeket fogja tisztán mutatni. 18. Ha az egyik vagy másik jegyzékben *hibás* bejegyzés csúszott be, a kiegyenlítés úgy történik, hogy hivatkozással a helytelen bejegyzésre, a többlet a megszüntetésibe, a kevesblet az utalványozásiba jő. 19. Az így szerkesztett utalványozási jegyzékek évi végösszegének és az illető gazdasági ágról, a 119. §. szerint szerkesztendő tárcza-zárószámadás utalványozási összegének *egyezni* kell. A netán mégis mutatkozó különbséget a tárcza-zárószámadással egyidejűleg szerkesztendő (utalványozási vagy megszüntetési 16-ik) jegyzékben úgy kell kiegyenlíteni a mint a 18. alatt előadtuk. 20. Azokat a folytonos illetményeket, melyek az év végével megszűnnek, a december havi megszüntetési jegyzékben *tételenként* fel kell venni. 21. Azokat pedig,

a melyek a jövő évre átmennek, a januári utalványozási jegyzék *első tételeül* nemcsak egész összegükben fel kell venni, hanem még külön mellékleten úgy részletezendők is, hogy abból a személyi illetmények fizetési fokozatonként, a dologiak pedig tételenként kivithetők legyenek. 22. Az igazgató hatósági számtartóságok, az utalványozási jegyzékeket mellékleteikkel együtt, a múlt hónapra minden hó 10-ig, a miniszteriek 15-ig tartoznak az állami számvevőszéknek *megküldeni*. Ez alól az egyes ágazatok sajátosságára való tekintettel a tárczaminiszter az állami számvevőszék elnökének egyetértésével engedhet kivételt. 23. Ha valamely hónapban utalványozás vagy megszüntetés nem fordul elő: a jegyzékeket az állami számvevőszékhez még *üresen is*, a költségvetési törvény minden rovatáról be kell küldeni. 24. A 79. §. szerint (lekötött, helyesebben) fentartott és itt a 14. alatt említett hitelösszegekről a költségvetési évet követő években czímenként külön *hátrálé-* (kezelési) *kos utalványozási* jegyzékeket kell vezetni. Ezeket az illető költségvetési czimnek, folyó évi jegyzékével kell a számvevőszékhez küldeni. Tartalmukat a végzett munkákért, a kereseti kimutatások alapján számfejtett, s a pénztárak által kifizetett összegek alkotják. Valamely évi hátrálékos jegyzék tehát esetleg már úgy egy új, mint a régi fentartott hitelre szóló utalványozást, minden esetre elkülönítve fogja kimutathatni.

Ezen jegyzékek alapján úgy az utalványozó *gazdálkodó* hatóság; mint az *ellenőrködő* számvevőszék állandóan tájékozva van a kiadási utalványozásokról, s a költségvetési törvényben engedélyezett összegeknek azok által mily mértékben lett igénybe vételéről. Ezeknek megvizsgálhatása céljából, a kormány és alárendeltjei, ha a számvevőszék kívánja, ennek a gazdaságra vonatkozó minden tárgyalási *iratot megküldeni* tartoznak. Sőt az általuk kötött, vagy jóváhagyott *szerződésekről* évnegyedenként, a számadási ágak szerint elkülönítve oly részletes kimutatásokat tartoznak az állami számvevőszékhez küldeni, melyben a szerződések tárgya, a felek megnevezése, a megállapított összeg és az illető szerződést jóváhagyó elhatározás száma és kelte meglegyen.

118. §. A kezelési kimutatások.

(Kezelők, hatóságok, számadásuk hasonlatossága, kétfélék, tárcza, utalványozás, tartalom, határidő, helyesség, számadatok, kémpróba, tárcza a forgalmiban, tételek és végösszegek egyezése, gyűjtőkimutatás, megállapítási, címlap, hasábok, forgalmi, házi használat.)

Miután a hatóságok a főkönyveik utalványozási oldalairól készített utalványozási jegyzékekben, a rájuk bizott utalványozásról és ennek hullámozásáról, éppen úgy *havonként* és *tételenként* számot adtak, mint a kezelők a számadási naplókban ezt a rájuk bizott kezelésről teszik: a hatóságok a főkönyveik lerovási oldalairól szerkesztett kezelési kimutatásokkal, az utalványozott jog teljesítéséről, vagyis: a lerovásról is számot adnak. Ezek a kimutatások kétfélék: *tárcza-* és *forgalmi* kimutatások.

A tárcza-kimutatásokat a tárcza-számtartóságok addig is, míg az év végén a tárcza egész gazdaságáról, s ebben a lerovásról is a tárcza-zárószámadás elkészülne, főkönyveknek *teljesítési oldalairól*, az első félév végével költségvetési rovatok tehát a főkönyvekből *számlák* szerint (számadási térítmények kompenzálása nélkül) szerkesztik. E kimutatásokból az utalványozás teljesen ki van zárva, s tartalmukat a folyó szám és szöveghasábon kívül, egyetlen függélyes hasábsban, a félév lerovási eredményei, *rovatonkénti* summákban képezik, úgy a mint ezek: a tárczakönyvi lerovás júniusi lezárásánál jelentkeznek (112. §.). Az igazgató hatóságok mellé rendelt számtartóságok, az ők részleges utasításaikban megállapított határidőkben, kezelési kimutatásaikat a miniszteri számvevőségeknek küldik be, melyek azokból és saját főkönyveikből vett adatokból, az egész tárczára szóló kezelési kimutatást megszerkesztik és küldik be, minden szeptember végéig az állami számvevőszékhez. Ez a kimutatott összegek helyességéről meggyőződni tartozván, a kimutatásoknak alapul szolgáló *pénztári* számadásokat, az illető számtartóságoktól időnként bekivánhatja és ezek vizsgálata alapján meggyőződhetik: ha vajjon a lerovási kimutatásban foglalt adatok, a naplókban foglaltakkal egyeznek-e? Ez az eljárás azonban a megbírálandó lerovási kimutatások nagy száma miatt, inkább csak mint *kémpróba* alkalmazható. A lerovási kimutatások megvizsgálhatóságának tehát, valamely más rendszerű eszközéről kellett gondoskodni.

A *forgalmi* kimutatásokban lett ez megtalálva. Ismételten em-

litettük, hogy a forgalmi naplóban és ebből kifolyólag a forgalmi könyvben, az *átfutó* kezelés után sommásan a *valódi*, vagyis: a tárczakezelést is nyilvántartjuk. Ha tehát a forgalmi könyvnek úgy bevételi, mint kiadási oldaláról kivonatot szerkesztünk: ez nemcsak az átfutó, hanem a valódi kezelést is mutatja. És az ilyen kivonatokban, a *valódi* kezelés eredményét tárczánként mutató *tételeknek* egyenként, a tárcza-főkönyvekből egyenként szerkesztett kezelési kimutatások *végösszegeivel* egyeznie kell. Megjegyzendő, hogy míg a tárczakimutatást minden egyes költségvetési címről vagy fejezetről egyenként külön szerkesztik, s ezekben minden egyes cím vagy fejezet lerovási eredményei rovatonként részletezve soroltatnak fel: addig forgalmi kimutatást, az egy rendszerbe tartozó összes pénztárakról csak egyet szerkesztenek. Ez pedig az átfutó kezelést, a forgalmi főkönyv átfutó részletes számlái szerint, a valódi kezelést pedig a költségvetési címek- és fejezeteknek megfelelő sommás számlák szerint mutatja ki. De így ki is kell mutatnia, vagyis: az egyes tárczakezelési kimutatások „netto”, azaz tiszta végösszegének egyezni kell a forgalmi kimutatásban foglalt megfelelő tétel hasonló összegével. Ez rendesen egyezik is. Mert a forgalmi számvevőség a nála elszámolt valódi kezelési összegeket, évnegyedenként ú. n. *megállapítási kimutatások*-ba foglalva küldi meg a tárcza-számvevőségeknek, hogy ezeknek alkalmuk nyilják a netalán mutatkozó hibáknak gyűjtőkimutatások (rovancs, 111. §.) segélyével önmaguknál, vagy a forgalmi számtartóságoknál leendő kiegyenlítéséről előre gondoskodni. A tárcza-számtartóságoknak pedig, nem szabad kezelési kimutatásaikat addig a számvevőszékhez küldeni, míg ezeknek a forgalmi kimutatással való *egyezésük*, magának a kezelési kimutatásnak címlapján számszerűleg és kétségtelenül megállapítva nincs.

A tárczakezelési kimutatások oly egyszerű szerkezetűek, hogy *alakjukat* külön bemutatni szükségesnek nem tartjuk. Annál is inkább, mert az teljesen azonos a következő szakaszban tárgyalt és a 406—7. lapon bemutatott zárószámadás 1., 2., 8. és 10. hasábjával, ezeket egy kimutatásba állítva össze. A *forgalmi* kimutatásnak is ugyanilyen alakja van, csak a rovathasábjában, a 128. §-ban tárgyalt számlák neveit, mutatja ki. Ebben a kimutatásban van a kezdő és végző pénztári maradvány is. Némely számtartóság a kezelési kimutatást saját házi használatára a *második* félére is, ennek végével külön és előre megszerkeszti, mielőtt azt a tárcza-zárószámadás céljából az év végén úgy is megszerkesztenie kellene.

119. §. A tárcza-zárószámadás és mellékletei.

(Jog, teljesítés, könyvek, megvizsgálás, mintázat, 1—9, költségvetésszerű és más gazdálkodás, egyesítés, határidő, kezdő, *a—d*, hiba visszahatás, térít-mény, átutalás, részletezés, okmányok, utalványozás egyezése, 16, törlés, netto, lerovás, megállapítás, végző, fentartott, elválasztás, tartalom, elnevezés, 1—5, összehasonlítás, átfutó hátralék, tárcza-leltárak, 'pénzmaradványok, forgalmi könyvkivonatok.)

A két előbbi szakaszban előadottak szerint a miniszterek és alájuk rendelt utalványozási hatóságok, a gazdasági év folyamában a jogról: utalványozási jegyzékekben tételenként és havonként, s az első félévi teljesítésről: kezelési kimutatásokban, költségvetési rovatonként számolnak. Az állami számvevőszék pedig az ezekben és ezekkel a könyvkivonatokkal nyert adatok alapján (mint ez a XVIII. alattiakból kiderülni fog) vezeti azokat a saját könyveit, melyeknek segélyével a miniszterek és az ezek alá rendelt utalványozó hatóságok által szerkesztett és beküldött tárcza-zárószámadásokat (évi pénzkezelési kimutatásokat) megvizsgálja. Mint a két következő lapon bemutatott ilyen zárószámadás igazolja, ez nem egyéb, mint a tárczakönyvek úgy utalványozási, mint teljesítési oldalainak egy kimutatásba összefoglalt kivonata. Ez tehát függélyes hasábokban magában foglalja: 1. a vízszintes hasábok (tételek) sor-számát és 2. a kivonatolt tárczakönyvek számláinak neveit; 3. a folyó évi kezdő hátralékokat; 4. ezeknek a folyó évben beállt változásait, és az ezek folytán 5. helyesbitett kezdő hátralékokat; 6. a folyó utalványozást; 7. az 5—6-ot együtt, mint a teljesítésre váró jogok összegét és az ebből 8. pénztárilag leróttakat; 9. a végző hátralékokat.

Az 1. és 2-öt illetőleg tudni kell, hogy a zárószámadást tárczakönyvenként nem csak a bődzszerű, hanem úgy a külön törvényes felhatalmazáson, mint a bődzset keretén kívül álló gazdálkodásról is, külön-külön szerkesztenek és hogy az utóbbiak tartalmát azokba a bődzszerű zárószámadásokba tételenként és külön összegezve felveszik, a melyekbe ha bődzsetelve lettek volna, természetük-nél fogva tartoznának. Az igazgatóhatósági számtartóságok által szerkesztett ilyen zárószámadásokat, a miniszteriek saját hasonló számadataikkal egyesítik, s így minden tárczabirtokosnak, minden-nemű gazdálkodásáról, tételenként és külön is összegezett, zárószámadást csinálnak, s küldenek be minden május végéig az állami

számvevőszéknek. 3. A mint a tárczakönyvek tartozási illetőleg követelési oldalain (294—95. lap) legelől, a mult évről átjött végző hátralékok tételenként találhatók: úgy a tárcza-zárószámadásban legelől azok mint *kezdő hátralékok* foglalnak helyet. 4. és 5. A kezdő hátralékoknak az év folyamán való *helyesbítését* szükségessé teheti: a) a számtartás körében tavaly ejtett hiba (pl. kétszeres bejegyzése az utalványozásnak) kiigazítása; b) a tavalyi rendelkezésnek az idén visszahatólag való megváltoztatása (pl. elengedés, elévülés, behajthatlanság); c) a számadási térítmények kompenzációban és hátralékaiban az idén mutatkozó változás; d) hátralékoknak más gazdasági ágakhoz való átutalása. Mindezekben az esetekben a hátralékok szaporodását és apadását, esetleg megszűnését, lehetőleg az erre vonatkozó okmányok csatolásával, a zárószámadásnak egy *külön mellékletén* részletezni és ebben úgy a változás jogczimét, az intézkedő rendelet adatait, s netán „rendeletre“ történt bejegyzését, mint a változás megítélésére szükséges minden körülményt előadni kell. 6. Ennek a hasábnak *végösszege* meg kell, hogy egyezzek, az azon utalványozási évről szerkesztett *utalványozási jegyzék végösszegével*. Mert ha az utalványozási jegyzékbe minden utalvány, mely a főkönyvben előfordul, helyesen be lett vezetve és minden megszüntetés, mely arra az évre kiadott utalványt vont vissza vagy változtatott meg, az utalványozott összegből szabályszerűen levonatott: akkor az utalványozási 15 hónapról szerkesztett 15 utalványozási jegyzék végösszege, szükségképen egyezni fog a tárcza-zárószámadás utalványozási hasábjainak végösszegével. Ez által ezek egymás helyességét igazolják. Ha azonban e között a két összeg között *különbség* mutatkozik, akkor ez a 117. §. 19 pontja szerint, egy 16-ik utalványozási jegyzékben, még pedig ha kevesblet van: mint utalványozás, ha pedig többlet van: mint megszüntetés pótlendő. Vagy pedig a különbség oka a zárókimutatásban keresendő fel és itt helyesbítendő. A folyó bevételi utalványozásban évközben törült összegeket, a kezdő hátralék helyesbítése módjára (4—5.) *részletezni* kell. Ez által az utalványozásnak ez a számadása netto lesz; mert a kiadási térítmények már az utalványozási jegyzékekben, a bevételiek pedig itt külön mellékletben kompenzáltatnak. A 7. további értelmezésre nem szorul, hanem a 8.-ról megjegyzendő, hogy a mely számtartóság a második félévre is csinál lerovási kimutatást (118. §.), az a lerovási adatokat egész évre onnan készen veszi át a zárószámadásba és hogy ezen hasáb végösszegének *egyezni* kell az évi

1	2	3	4	5	6
Tételszám	Költségvetési rovatok	Hátralék a mult év végével	Szaporodás vagy apadás	Helyesbített hátralék	Folyó utalványozás
		a r a n y -, e z ü s t - é s			
	Kiadás.				
	Személyi járandóságok.				
1a)	Fizetések	43 65	— 08	43 57	37,682 —
1b)	Fizetési előlegek	— —	— —	— —	1,312 82
2	Lakpénzek	— —	— —	— —	5,260 —
3	Bérek és ruha-átalányok	138 —	1 40	136 60	18,252 20
4	Napi díjak	44 80	— —	44 80	1,916 —
5	Jutalmak és segélyek	220 —	— —	220 —	5,000 —
	Összeg	446 45	1 48	444 97	69,423 02
	Dologi kiadások.				
6	Haszonbérletek	1,033 34	50 —	983 34	10,954 17
7	Utazási és átköltözési költségek	316 82	— —	316 82	2,386 34
8	Épületfentartási költségek	2,121 22	34 —	2,087 22	8,312 96
9	Irodakezelési költségek	362 81	1 55	361 26	4,594 22
10	Bűntárgyalási költségek	10,012 65	171 30	9,841 35	7,892 16
11	Kármentesítések	2,454 74	— —	2,454 74	28,827 —
12	Különféle kiadások	4,362 40	11 06	4,351 34	5,036 41
13	Fuvarozási költségek	89,290 41	259 85	89,030 56	386,793 49
14	Eladási járandóságok	20,585 88	402 72	20,988 60	1.232,144 89
15	Jövedéki visszatérítések	4,583 17	484 80	4,098 37	175,738 05
16	Biztosítékok	— —	— —	— —	25,952 26
17	A határvám-hivataloknál 4 tiszt és 4 szolga fize- tésének térítménye	— —	— —	— —	71 40
	Összeg	135,123 44	1,012 56	134,513 60	1.888,703 35
	Összesen	135,569 89	1,014 04	134,958 57	1.958,126 37
1	Megtérítendő előlegek	— —	— —	— —	23,520 04
2	Idegen pénzek	3,140 20	— —	3,140 20	16,581 34
	Összeg	3,140 20	— —	3,140 20	40,101 38
	Együtt	138,710 09	611 32	138,098 77	1.998,227 75
	Bevétel.				
1	Eladás belföldön	1.761,164 21	4,158 22	1.757,005 99	61.663,845 95
2	Biztosítékok (edényekért)	— —	— —	— —	4,980 29
3	Beviteli és termelési enge- dély-illetékek	224,433 25	1,359 80	223,073 45	790,208 68
4	Kivitelre eladott nyers dohányért	— —	— —	— —	990,133 81
5	Dohánygyártmányok el- adása Bosznia részére	— —	— —	— —	82,694 80
6	Másféle bevételek	299,156 14	85,266 50	213,889 64	929,005 41
7	Bérelőleg-térítmény	79 96	— —	79 96	— —
8	Fizetési előleg-térítmény	1,233 28	— 32	1,232 96	1,312 82
	Összeg	2.286,066 84	90,784 84	2.195,282 —	64.462,181 76
1	Idegen pénzek	— —	— —	— —	16,581 34
2	Megtérítendő előlegek	476 43	— —	476 43	23,520 03
	Összeg	476 43	— —	476 43	40,101 37
	Együtt	2.286,543 27	90.784 84	2.195.758 43	64.502,283 13
	Ingó államvagyon	— —	— —	— —	— —

7		8		9		10
Összes illetőség		Lerovás együtt az első és második félévről		Hátralék a folyó 1900. év végével		Észrevételek
f o l y ó p é n z é r t é k						
37,725	57	37,682	05	43	52	
1,312	82	1,312	82	—	—	
5,260	—	5,260	—	—	—	
18,388	80	18,294	80	94	—	
1,960	80	1,897	60	63	20	
5,220	—	5,220	—	—	—	
69,867	99	69,667	27	200	72	
11,937	51	10,633	33	1,304	18	
2,703	16	2,545	64	157	52	
10,400	18	6,766	56	3,633	62	
4,955	48	4,362	66	592	82	
17,733	51	7,330	28	10,403	23	
31,281	74	30,184	76	1,096	98	
9,387	75	9,003	37	384	38	
475,824	05	362,370	33	113,453	72	
1.253,133	49	1.235,922	19	17,211	30	
179,836	42	173,588	23	6,248	19	
25,952	26	25,952	26	—	—	
71	40	71	40	—	—	
2.023,216	95	1 868,731	01	154,485	94	
2.093,084	94	1.938,398	28	154,686	66	
23,520	04	23,520	04	—	—	
19,721	54	16,689	51	3,032	03	
43,241	58	40,209	55	3,032	03	
2.136,326	52	1.978,607	82	157,718	70	
63.420,851	94	61.637,317	26	1.783,534	68	
4,980	29	4,980	29	—	—	
1.013,282	13	773,354	14	239,927	99	
990,133	81	990,133	81	—	—	
82,694	80	82,694	80	—	—	
1.142,895	05	900,990	17	241,904	88	
79	96	53	88	26	08	
2,545	78	1,309	17	1,236	61	
66.657,463	76	64.390,833	52	2.266,630	24	
16,581	34	16,581	34	—	—	
23,996	46	2,947	29	21,049	17	
40,577	80	19,528	63	21,049	17	
66.698,041	56	62.410,362	15	2.287,679	41	
—	—	—	—	—	—	

négy megállapítási kimutatás végösszegével (118. §.). 9. A lerovásnak végül az utalványozással való összehasonlítása alapján megismerjük a *végző hátraléket*, mely a jövő évi tárcza-zárószámadásban, mint kezdő hátralék szerepel. A végző hátralékban benne vannak a *fentartott* (lekötött) hitelösszegek is. Ezeket az észrevételhasábban az igazi hátralékoktól évenként és tételenként részletezve el kell választani. A fentartott második év végével pedig mint elévülteket, törlendőknek kell kimutatni. A mint ezekből látszik, a tárcza-zárószámadás nem csak a „kezelés“-t, vagyis: lerovást, hanem az ennek alapul szolgáló jogszolgáltatást, utalványozást is és a mindkettőnek előzményül és következményül szolgáló kezdő és végző hátraléket is magában foglalja, úgy hogy a pénzkezelési kimutatás közkeletű elnevezése helyett, azt méltán nevezzük: *tárcza-zárószámadásnak*.

Hogy a tárcza-zárószámadás mindazokat az adatokat szolgáltatassa, a melyek az eddig tárgyalt könyvkivonatokban nem foglaltatnak és a melyek pedig az *állami* zárószámadás fölépítéséhez szükségesek: a zárókimutatáshoz külön következőket kell csatolni 1. A kezdő hátralék és 2. folyó bevételi utalványozás változásait részletező és *indokoló*, éppen most említett kimutatásokat. 3. Az *összehasonlító* kimutatást, a bödzsethitelek és a tárcza-zárószámadás szerint való utalványozásról, hogy a mutatkozó különbségek, nevezetesen a bevételek kimaradása, vagy a kiadási hitel áthágása kideríttessék és indokoltassék. Ezt az összehasonlítást magában a tárcza-zárószámadásban is meg lehet tenni, ha abban a bödzsethitelek felsorolására, a 9. és 10. hasáb közé egy új hasábot nyitunk. 4. Az átfutó kezelésében netán mutatkozó *hátralékokat* részletező és indokoló kimutatás. Ezek a hátralékok a forgalmi kezelés függő tételeivel (114. §.) együtt, az állami cselekvő és szenvedő vagyonnak alkatrészét képezik, s így nemcsak az állami leltárban nyernek kifejezést és az állam vagyonmérlegére befolyást gyakorolnak, hanem létrejövetelüket és legombolyításukat az állami számvevőszék külön ellenőrzés tárgyává teszi. 5. Az illető gazdasági ágban levő ingó és ingatlan állami vagyonról szerkesztett *tárczaleltárt*. Ezekből szerkeszti az állami számvevőszék az állami zárószámadás egyik részéül az állami leltárt, melyről a XVIII. alatt szólunk.

Végül megemlítjük, hogy a házi pénztárakkal bíró és rovatszámadást vezető intézetek tárcza-zárószámadásában, a költségvetési számlák (előbb 1—2) eredményén kívül a kezdő és végső pénzmaradványokat is ki kell mutatni.

XVIII. FEJEZET: ÁLLAMI ZÁRÓSZÁMADÁS.

120. §. Az állami számvevőszék jogai és könyvei.

(§, még, 1—3, utalványozás, igazolás, adósságok, számszerűség, szabályszerűség, érdemi, okiratok, ügykezelés, készletek, felvilágosítás, miniszter, minisztertanács, hitelnyilvántartás, országgyűlés, állami zárószámadás, jelentés, határidő, minisztertanács és elnök, tárgyalás, ülés, 1—7 könyv.)

Azok után, a mit és főleg az 57. §-ban elmondottunk, egyenesen arra térhetünk át, hogy a kormány gazdálkodásában, nem csak az állami bevételek és kiadások, hanem még az állami gondozás alatt álló közalapok és az állami segélyben részesülő közintézetek, valamint a fölvetett és fölveendő, függő és állósított államadósság is, *mind* az állami számvevőszék számtartása alá tartoznak. Ennek meg kell győződni, hogy: 1. az utalványozások az államköltségvetési törvénynek megfelelőleg adatnak-e ki? a kiadások nem haladták-e fölül az engedélyezett összegeket? fordult-e elő törvényellenes átruházás? 2. a lerovásnál minden számadás a számviteli rendszer szerint kellően igazolva van-e? 3. s különösen az államadósságoknál a törvények rendeletei minden irányban megtartatnak-e?

A számvevőszéknek ebben az irányban való működése nemcsak a számszerinti helyességre terjed ki, hanem tartozik a gazdaság *szabályszerűségét*, tekintettel a törvényekre, jogerejű szerződésekre és a közigazgatás különböző ágaiban tényleg fennálló szabályrendeletekre *érdemileg* is megbírálni. E célból úgy a miniszteriumok, mint az ezeknek alárendelt hatóságok és számvevőségek kötelesek *minden szükséges okiratot*, számadást, kimutatást, könyvkivonatot, stb. az állami számvevőszék kérésére, a mennyiben ez a gazdaság vitelét nem akadályozza, megküldeni. Az állami számvevőszék pedig fel van jogosítva, nemcsak ezeket megvizsgálni, hanem az illető miniszter előleges értesítése mellett, a *számtartóságok* ügykezelését, könyveit, a készpénz és hitelügyi *pénztárakat*, értékpapir- és anyagkészleteket saját tisztviselői által a helyszínén megvizsgáltatni, leltároztatni. Ezen az úton nemcsak a kezelési rend fentartásáról, valamint az eljárás célszerűségéről és az összes számtartó szolgálat összhangzó működéséről, hanem a rendelkezésre bocsátott adatok, számadások, kimutatások, stb. helyességéről is meggyőződik. Ha a vizsgálat folytán az érvényben álló számtartási elvektől és rendszabályoktól bármi

tekintetben eltérést tapasztal: *felvilágosítást* kér az illető minisztertől. Ha ez a fölfedezett helytelenségeket el nem oszlatja: az állami számvevőszék az összes ügyiratokat észrevételei kíséretében, a miniszterelnök útján a minisztertanácsnak küldi meg. Ugyancsak a minisztertanácsnak megküldi minden évnegyedben minden egyes tárczáról, az utalványozási jegyzékek alapján szerkesztett költségvetési *hitel nyilvántartást* is, melyet a minisztertanács tárgyal és határozatát a számvevőszékkel írásban mindig közli. Ezenkívül minden évnegyedről, az évnegyedet követő második hónapban, az illető érdekelt miniszter előzetes értesítése mellett, a minisztertanács útján az országgyűlésnek jelentést tartozik tenni minden *bödzsetjog-ellenes* utalványozásról. Végül pedig a számvevőszék minden szeptember elejére, a megelőző évre vonatkozó *állami zárószámadást* elkészíti. Ezt időközben szerzett számviteli tapasztalatairól szóló *jelentésével* együtt a minisztertanáccsal közli. A zárószámadást a minisztertanácsnak erre és a jelentésre vonatkozó határozataival együtt, a miniszterelnök terjeszti az országgyűlés elé, melynek kívánatára az állami számvevőszék iratait bármikor bemutatni tartozik.

Mindezeket az ügyeket minőségek szerint az állami számvevőszéknél: vagy elnökségileg, vagy pedig az ügyosztályokban, vagy végül tanácsülésben tárgyalják. A tanácsülés tagjai az elnökön kívül a számvevőszéki tanácsosok, osztálytanácsosok és titkárok. Az elnök, ha czélszerűnek látja, a számvevőszék más tisztviselőjét is meghívhatja a tanácsülésre. Az ülésekről jegyzőkönyvet vezetnek, melyhez az elnök személyes határozatától netalán eltérő külön vélemény és indokolás is melléklendő.

A számvevőszék feladatai megoldhatása czéljából a következő könyveket vezeti: 1. kettős rendszer szerint az állami *főkönyvet*; 2. egyszeres vagy kincstári rendszer szerint a *rovatkönyvet*; 3. az *utalványozási* könyvet, melyben a költségvetési könyvben megállapított hitelek rovására történt utalványozások, fejezetek, címek és rovatok szerint nyilvántartatnak; 4. az ingó és ingatlan államvagyon *leltárkönyvét*; 5. az államadósságok és fémváltópénz nyilvántartási könyvét; 6. az állami tisztviselők és szolgák, s ezek özvegyeinek és árváinak évi *nyugdíjai*, kegydíjai s a nevelési pótlékok egyénenkénti nyilvántartását és a másnemű nyugalmi ellátások sommás nyilvántartási könyvét; 7. *saját* költségeit illető fő- és számfejtő-könyveket. Lássuk ezeket a könyveket egyenként.

121. §. Az állami főkönyv, a rovat és az utalványozási könyv.

(1—3, tényezők, termelő, ellentétes, egy irány, második, tévedés, kényszerhelyzet, elnevezések, külön számlák, előmérleg, átfutók, részletesen: utalványozás és teljesítés, teljesítés és utalványozás, sommásan: teljesítés és utalványozás, utalványozás és teljesítés, párhuzamosan és keresztben, alakzat, adatok, pénztárkönyv, kincstári rendszer, különbség, beruházás, utalványozás, évnegyedi hitelnyilvántartás.)

A könyvvitelről mint a számtartás nevezetes részéről eddig a XI., XII., XVII., de főleg a II. és V. fejezetben elmondottak után rendszerénél fogva kiváló figyelmünket igényli az ú. n. *kettős* rendszerű állami *főkönyv*. Már a 24—33. §-ból ismerve a kettős rendű könyvvitelt, nem szükség tovább bizonyítanunk, hogy az állam főkönyvének kettős rendszer szerint való vezetésére az államgazdaság természeténél fogva tényezőket nem szolgáltat; mert a termelő gazdasági ágakat kivéve, az államgazdasági események létrejöttének legtöbb esetben, közvetlen oka és eredménye nem a szolgáltatás és ellenszolgáltatás, hanem a jog, törvény, rendelet. Ezek az egyes gazdasági esetekre vonatkozólag, az utalványozásban megállapíttatván, a teljesítésben illetőleg lerovásban végrehajtatnak. A jog és teljesítés tehát *nem* ellentétes, hanem *ugyanazon egy irányú* mennyiségnek adnak kifejezést, s így a tartozással és követeléssel semmi szín alatt nem azonosíthatók. Más szóval: ezeknél hiányzik a második följegyzésre alkalmas és szükséges ellenszolgáltatás, mert rendszerint csak mint szolgáltatások jönnek létre.

Az állam főkönyvének tehát a kettős rendszer szerint való vezettetése, törvényhozásunk részéről határozottan tévedés, melynek az állami számvevőszék kényszerhelyzetében egész jóakarattal úgy iparkodik eleget tenni, hogy kettős rendszerű elnevezések alatt vezeti egyszeres, vagyis: kincstári rendszerben az állam főkönyvét. Így: a kincstári felfogásnak megfelelőleg és a kettős rendszer alapelvével teljes ellentétben, *külön* főkönyvet vezet (mert a dolog természeténél fogva: kénytelen vezetni) a bevételek és külön a kiadások számára. Ezek a könyvek a költségvetés rendes címeinek és átmeneti, valamint beruházási (rendkívüli) fejezeteinek megfelelő számlákkal bírnak, mely számlák azután az egész állami háztartás eredményét felölelő, kezdő és végző általános számlákkal záródnak.

Az állami főkönyv *előmérlege* a mult évről maradt cselekvő és

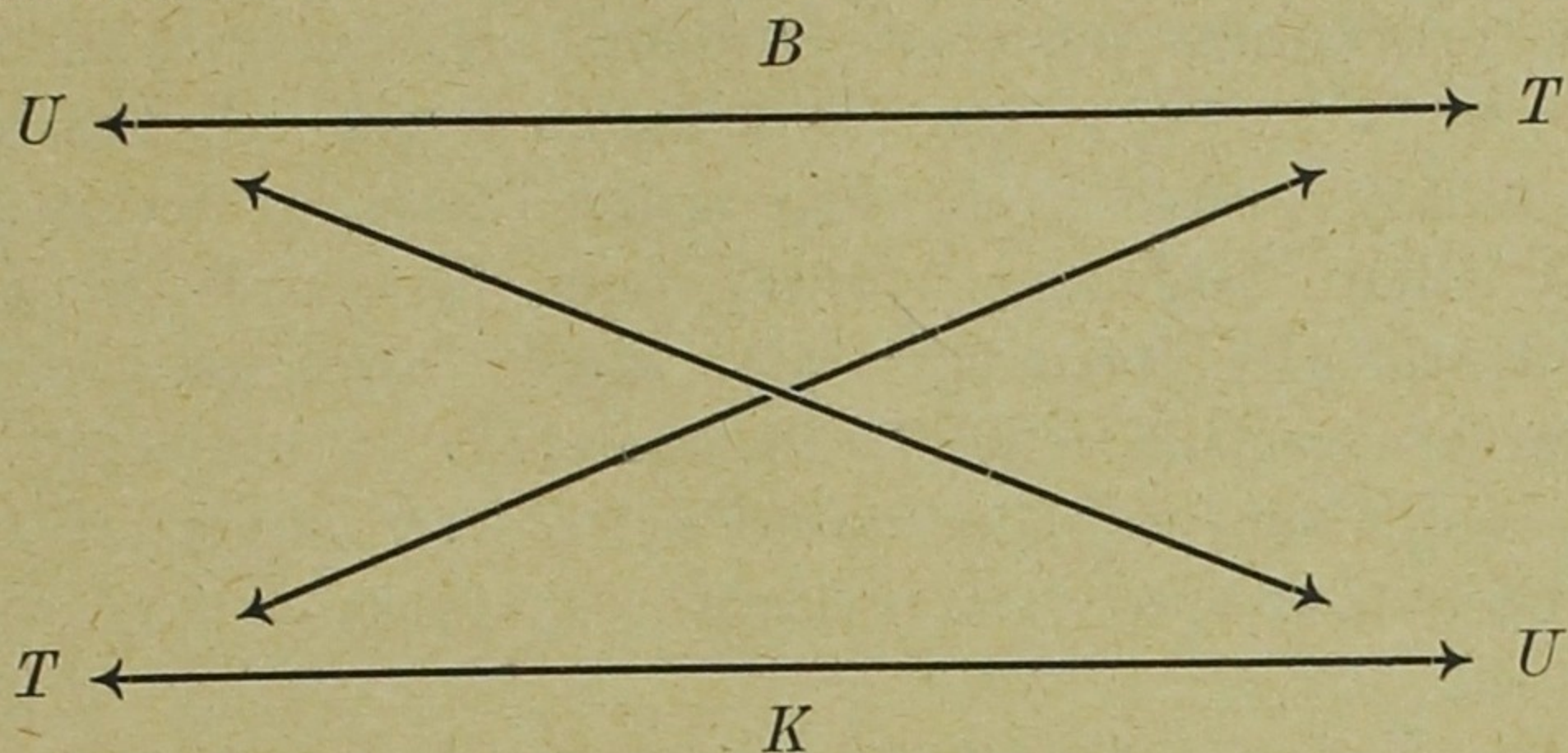
szenvedő vagyonért követel, illetőleg tartozik, a költségvetés egyes czímeit és fejezeteit képviselő részletszámláknak. Meg kell jegyezni, hogy az egyes tárczák keretén belől átfutó tételek miatt, fordulhat elő a bevételi számlákon is szenvedő, s a kiadásiakon is cselekvő hátralék. A *bevételi* számláknak tartozási oldalán, a kezdeti cselekvő vagyon után a folyó utalványozás és a követel oldalon, a kezdeti szenvedő vagyon után a teljesítés van könyvelve. A *kiadási* számláknak tartozási oldalán, a kezdeti cselekvő vagyon után a teljesítés és a követel oldalon, a kezdeti szenvedő vagyon után az utalványozás van könyvelve. Tehát az a felfogás érvényesül, hogy a bevételi számlák tartoznak a bevett jogokért és követelik az ezek alapján létrejött lerovást a kiadási számláktól, a melyek aztán tartoznak az ezektőlátvett lerováért és követelnek a lerovás kiszolgáltatását megállapító utalványozásért. Továbbá a bevételi számlák folyó tartozásért, vagyis: az utalványozásért, az eredmény-mérleget képviselő *jövedelmi* mérlegsummásan követel és a folyó követelésért, vagyis: a teljesítésért, a *pénztári mérleg* summásan tartozik. A kiadási számlák folyó tartozásáért, vagyis: a teljesítésért, a *pénztári mérleg* summásan követel és ugyanama számlák követeléseért, vagyis: az utalványozásért, a jövedelmi mérleg summásan tartozik. Valamennyi számla *végül* a kettős könyvvitel ismertetésénél előadott módon az *utó-* illetőleg az *előmérleg* számlával záródik.

Ezek szerint az állami kettős főkönyvben, a bevételekért és a kiadásokért, nem mint a kettős rendszer természete ezt parancsolja: az ellentétes másik gazdasági ág tartozik illetőleg követel. Nem: mert ilyen másik, második ág az államgazdaságban, (ismételjük: kivéve a termelő gazdasági ágakat) nincs. Hogy azonban a kettős rendszernek alakilag elég legyen téve, a részletes számlákkal két sommás számlát, a jövedelmi és a pénztári mérleget állították szemben. Pedig ezek közül természeténél fogva egyik sem ellentétje a részleges számláknak. Sőt mindkettő azonos e számlákkal; mert a jövedelminek nevezett számla nem más, mint sommás előírási, a pénztárinak nevezett pedig nem más, mint sommás lerovási számla.

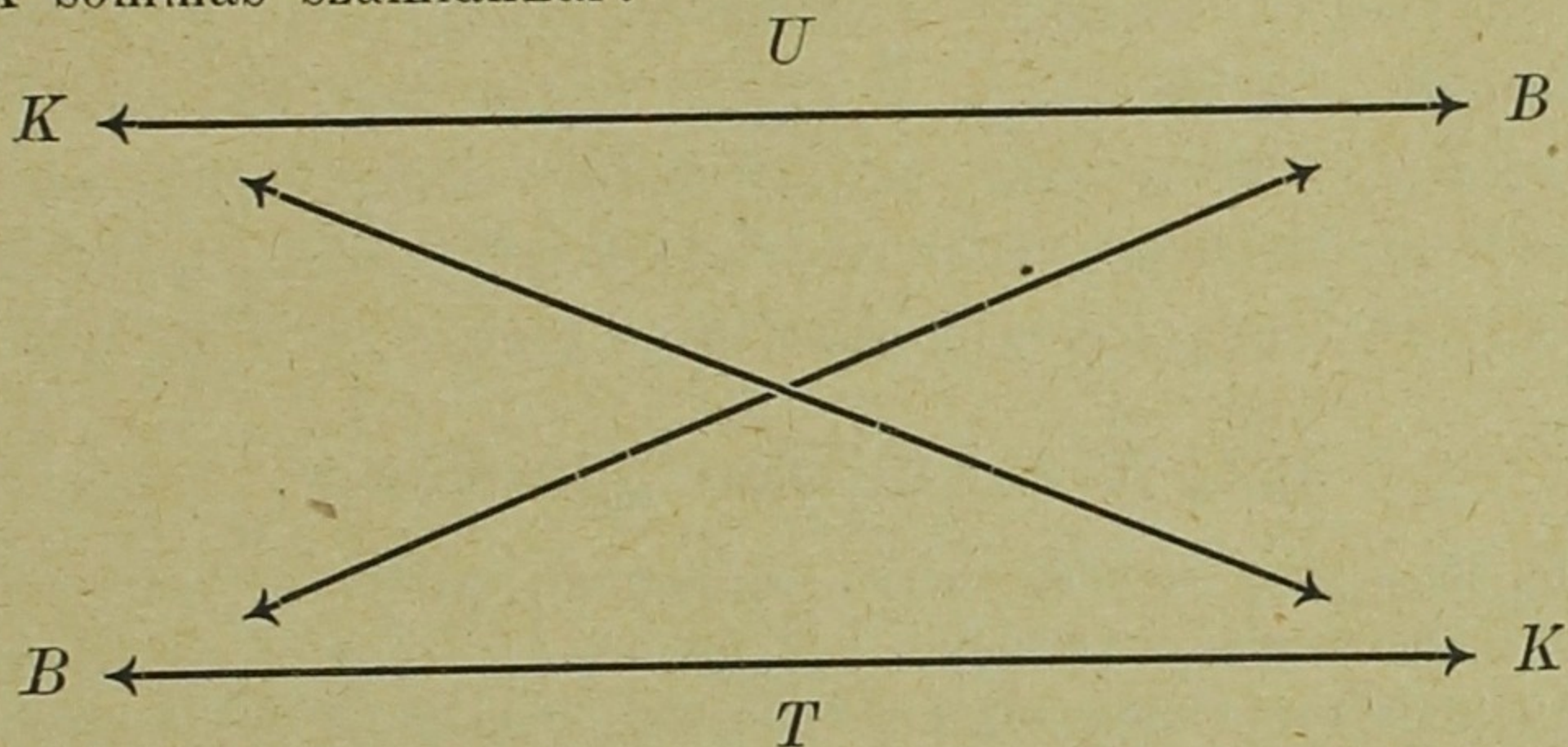
Egyébiránt az állami (ügynevezett) kettős főkönyv könyvelési rendszere röviden úgy fejezhető ki, hogy a részletszámlákon a bevétel és kiadás párhuzamosan, az utalványozás és a teljesítés keresztben; a sommás számlákon pedig a bevétel és kiadás keresztben s az utalványozás és teljesítés párhuzamosan van könyvelve, úgy

hogy ellentétes mennyiségek szembeállítása legfeljebb a sommás számláknál állapítható meg. Ha a bevételt B -vel, a kiadást K -val, az utalványozást U -val, a teljesítést T -vel jelöljük: akkor a kettős rendszerű állami főkönyvnek ezt a párhuzamosan és keresztben való vezetését következő alakzattal lehetne kifejezni és pedig: a *részleges számláknál*

A sommás számláknál:

Ez az állami főkönyv a bevételi utalványozást a tárczazárószámadásokból s a kiadásiakat az utalványozási jegyzékekből havi summákban meríti. A teljesítési adatokat ellenben első fél évre a kezelési kimutatásokból, másodikra a tárczazárószámadásokból nyeri. Ezeket az adatokat azonban előbb egy *pénztárkönyvbe* gyűjtik oly czélból, hogy (mint a kidolgozott nagyobb kettős könyvelési példánkban a napló pénztári hasábjának összegeit summásan könyveltük: úgy ebben az állami főkönyvben is) a pénztári eredményt ebből a gyűjtőkönyvből félévenként summásan könyveljék. A pénztárkönyvet is a költségvetési törvény berendezésének megfelelő részletezéssel vezetik, minthogy lerovási, teljesítési, tehát csak naplószerű adatokat tartalmaz: ezért még (helytelenül) *főnaplónak* is szokták mondani.

2. A *rovatkönyv* nem egyéb, mint az államfőkönyvnek a költségvetési törvény rovatai (ezért neveztetik *rovatkönyvnek*) szerint való részletezése, leplezetlen kincstári rendszerben foglalva. Legfeljebb azt lehetne különbségül tekinteni, hogy míg az ebben a kincstári (egyszeres rendű) főkönyvben az állami bevételek és kiadások, törvényes származásuknak és céljuknak megfelelő összegekben, rovatonként részletezve fordulnak elő: addig a kettősrendű főkönyvben a bevételek így, de a kiadások már felhasználásukhoz képest is úgy fordulnak elő, hogy külön összegben látható, a mi ezekből leltári tárgyakra fordítva, mint beruházás tovább is az állam tulajdonába maradt, s újból külön összegben, a melyek a közigazgatás céljaira teljesen elhasználtattak. A rovatkönyv is előírási adatait, még pedig: a bevételieket a tárczazárószámadásból, a kiadásiakat pedig az utalványozási jegyzékekből havi summákban meríti.

3. Az *utalványozási* könyv a havi utalványozási és megszüntetési jegyzékek részletes felölelésére szolgál és e jegyzékek berendezésének megfelelőleg: a költségvetési törvény szerint való részletezéssel vezetik. Az utalványozási főkönyv még az állami számvevőszék által évnegyedenként a 120. §-ban említett, s minisztertanácsal közlendő hitelnyilvántartás elkészítésére is szolgál.

122. §. Az állami leltárkönyv.

(§§. leltár, §§. raktár, azonos, adatok, tárczaleltár, szakleltár, mintázat, 1—10., *a—d*, kiigazítás, átadás, okmányok, gyarapodás, ár, fogyatkozás, eladás, selejtezés, kár, tatarozás, kopás, kivétel, felosztás, haladás, új, apadási kimutatás.)

Azokhoz, a mit a 17. és 58. §-ban a leltárról és 87., 101., 108., 115. és 119. §-ban a raktári számtartásról elmondottunk, még azt tesszük, hogy az állami leltárkönyv berendezése és tartalma azonos az 58. §-ban ismertetett állami leltár berendezésével és tartalmával. Adatait a készpénzre, értékpapírokra, állami követelésekre és adósságokra, valamint a cselekvő és szenvedő hátralékokra nézve, a már tárgyalt idő- és címszerinti (napló és könyv) számadásokból veszi, illetőleg újítja meg. Ellenben az ingatlanokra, természetenyekre, anyagokra, szerekre és eszközökre vonatkozó adatait, a tárczazárószámadásokból egyidejűleg, a különböző számtartóságoktól beérkező tárczaleltárakból meríti. Ezek újból a saját, valamint az alárendett hatóságok és hivatalok által helyi, kerületi, fő, segéd stb. néven vezetett különféle szakleltárakon alapulnak s a 415. lapon

Számadási ág:.....

Leltári kimutatás az ingatlan és ingó államvagyon értékéről az 1901-ik évre.

1	2	3		4		5		6		7		8		9		10
Tétel	T á r g y	Érték 1900 végével		Helyesbítés folytán szaporodás v. apadás		Helyes- bített 1900-iki érték		1901-iki gyarapodás (brutto)		Az 5+6		1901-iki fogyatkozás (brutto)		Érték 1901 végével		Észrevételek
		K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	K	f	
	Ingatlanok --- ---	20,944	—	—	—	20,944	—	1) 10,000	—	—	—	—	—	30,944	—	1) II. Beruházások I. fej. 2. czim alatt kimutatott 20,000 K-nyi előírási összegben befoglaltatlk.
	Ingók :	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	a) Termesztmények	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2) A mult évben ki- mutatott --- --- --- érték téves kimuta- tás helyesbítése foly- tán 40 K-val, továbbá a czimhez átadott ingóságok értéke fe- jében 20 K-val, együttvéve apadt --- 60 K — f-rel
	b) Üzemi anyagok --	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	c) Leltári szerek és eszközök --- ---	7,160	—	2) 40	—	7,200	—	3) 140	—	—	—	4) 493	—	6,847	—	maradt -- 7,100 K — f Ellenben a czimről átvert ingóságok ér- téke fejében --- --- 100 K — f-rel
	d) Állami követelél- sek és tartozások, adósságok --- ---	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	e) Cselekvő és szen- vedő hátralékok.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3) A rend. kiad. XVI. fej. 3. czim valódi kiadások 7. tételle alatt „irodai költségek” rovatában kimutatott 6000 K- ban befoglaltatik.
	Együtt a—c)	7,160	—	—	—	7,200	—	140	—	—	—	493	—	6,847	—	
																4) Az előírított ingóságok értéke -- a fennmaradt 7060 K kezdőleges érték után elhasználati 5% együtt -- 493 K — f

Budapest, 1902. május 1. Magyar királyi ----- számtartóság.

látható hasábzattal birnak. E szerint a leltárak, s így a leltárkönyvnek is minden csoportban kimutatja az 1. és 2. tételszám és tárgyhasáb után, 3. a vagyonnak mult évi végső értékét, 4. és 5. ennek idei helyesbítését, 6. és 7. idei gyarapodását avagy 8. fogyatkozását és 9. mindezek folytán a vagyonnak a számadási év végén mutatkozó értékét, s végül 10. az észrevételeket.

Jegyezzük még meg a következőket: a) Téves adatok kiigazításánál és oly esetekben, a midőn a vagyont képező tárgyak részben vagy egészben, egyik hatóságtól vagy hivaltól a másiknak adatnak át: a mult év végével kimutatott tárgyak és értékük, a kimutatás második hasábjának alkalmazásával, szaporodásba vagy apadásba irandó. Az „észrevételek“ hasábjában meg kell jegyezni, hogy mennyiben képezi az téves kimutatás helyesbítését, s mennyiben valamely más, tüzetesen megjelölendő kezelési ágtól, czímtől történt átvezetését. Az utóbbi esetben az erre vonatkozó okmányokat csatolni kell. b) Minden kiadás, mely ingó vagy ingatlan vagyon megszerzésére fordíttatik, vagyoncserét képez, s ezért az erre utalványozott összeget, mint a vagyonnak a beszerzett tárggyal és ennek vásári árával való *gyarapodását* kell a leltárban kimutatni. Az észrevételi hasábban megérintendő, hogy mely költségvetési elszámolásban foglaltatik a beszerzési ár. c) A leltári kimutatásban felvett vagyont *fogyatkozás* érheti vagy eladás, vagy elhasználás folytán bekövetkező kiselejtezés avagy elemi csapás által. Az első esetben az eladási ár elszámolására, a másodikban a selejtezési rendeletre avagy mindkettőre kell hivatkozni. Az elemi károkat pedig részletesen kell ismertetni. d) Az értéket a tatarozási költségek, vagy kopás czímén sem nagyobbra, sem kisebbre tenni nem szabad. Utóbbi tekintetben kivételek az olyan gazdasági ágak, melyeknek tiszta jövedelme részben vagy egészben felosztásra kerül. Ezeknél az akár műszaki használás, akár új beszerzés folytán egészen vagy részben használaton kívül helyezett tárgyakat és ezek értékét törülni, s külön leltár-apadási kimutatásba részletezni és indokolni kell.

123. §. Az állami számvevőszék más könyvei.

(1—3, a)—c), szerződések, történet, kezelés, aa)—dd), megvizsgálás, α)—δ), fémváltópénz, pénzverő, nyugdíjtáblázat, saját.)

Az állami számvevőszéknek már felsorolt hét könyve közül az előző két §-ban a négy első könyvet tárgyaltuk. Most még a más hármát kell megismernünk.

1. Az *államadósságok* nyilvántartására szolgáló könyvhöz az állami számvevőszék a pénzügyminisztertől szerzi meg az adatokat. Ez a miniszter közli vele: *a)* az államadósságokra vonatkozó szerződéseket és megállapított eljárási szabályokat; *b)* az egyes hitelműveletek létrejöttének kezdettől végig való oly történelmi leírását, mely az illető hitelművelet minden jelentékeny mozzanatát, az odavágó ügyiratokra való hivatkozással tartalmazza. Ehhez a leíráshoz, a törlesztési vagy kisorsolási tervek hiteles másolatának és a kibocsátott hitelpapírok mintáinak (fehérleg, üres lap) mellékelve kell lenniök. *c)* Azokat a kimutatásokat, melyek az állami hitelpapíroknak kezeléséről, még pedig ezeknek: *aa)* kinyomatott mennyiségéről, de *bb)* a közönség kezébe még ki nem bocsátott készletéről, *cc)* törlesztésük céljából időnkint megejtett sorsolásaik eredményéről, *dd)* forgalomból való bevonásukról szóló adatokat tartalmazzák. Eme közlemények alapján a számvevőszék megvizsgálja: *α)* hogy a kibocsátás a törvény által megengedett módon és összegben történt-e? s a törvényben esetleg megállapított pénzösszeg a kibocsátott hitelpapírokért befolyt-e? *β)* hogy a törlesztés a megállapított sorsolási stb. terv szerint eszközöltetik-e? *γ)* hogy a kötvénykészletben az át-, össze- és szétírás folytán létrejövő változások fedezik-e egymást? *δ)* hogy az államadóssági fő- és segédkönyveket az illető tárcza-számvevőség pontosan vezeti-e? Az állami számvevőszék feladatai közé tartozik az időnként vert és forgalomba bocsátott *fém-váltópénz* mennyiségét is ellenőrizni: hogy eme pénznemek kiveretésénél megtartattak-e a törvényes intézkedések? s hogy a vert fém-váltópénz összege nem haladja-e meg a törvény által meghatározott összeget? Az erre szükséges adatokat az állami számvevőszék a pénzügyminiszter nevében a körmöczbányai pénzverde által évnegyedenként szolgáltatott (a hivatalos lapban is közzétett) kimutatásokból veszi, s fém-váltópénz nyilvántartási könyvében tartja rendszeresen nyilván. Az egészről pedig évenként zárszámadási jelentésében nyilatkozik a törvényhozás előtt.

2. Mint már a 117. §-ban említettük, a nyugalmi ellátásokra vonatkozó utalványozási jegyzékeknek, minden tételéhez a nyugdíj-ellátási táblázat hiteles másolata melléklendő. E táblázatnak mindazokat az adatokat magában kell foglalnia, melyek a nyugalmi ellátás kiszabott összegét indokolják. A számvevőszék az összes állami nyugellátásban részesülőkről vezetett *nyugdíj-könyvében*, ezeket az adatokat és összegeket tartja nyilván. Felvilágosítást kér tehát minden eset-

ben az illető minisztertől, midőn bármely czímen a szabályszerűnél magasabb nyugalmi összeg szabott ki. Ugyanezeket az eseteket a nyert felvilágosításokkal együtt zárszámadási jelentésében évenként a törvényhozás elé terjeszti.

3. Végül az állami számvevőszék *saját tárczájáról* fő- és számfejtő könyvet vezet, úgy mint bármely más utalványozó hatóság. Erről azonban a maga helyén: a különös részben fogunk szólni, itt még csak azt jegyezvén meg, hogy az állami számvevőszék saját háztartásáról közvetlenül a törvényhozásnak számol.

124. §. Az állami zárószámadás és berendezése.

(Saját, felelősség, ellenőrzés, főelv, kimutatások, főrészek, 1—4, sommásan, fejezetenként, büdzsethitel és utalványozás, valódi, átfutó, függő, kijátszás, §§, anyag és pénzszámadás, a)—c), utalványozás, nyereség és veszteség, lerovás, pénzmaradványok, vagyonmérleg, leltár, gyarapodás, fogyatkozás, jövedelmi mérleg, kevesebb-több, helyes elnevezés.)

Az állam háztartásáról évenként a törvényhozás elé kerülő zárószámadásból, az állami számvevőszék a saját maga háztartásáról szóló kis részt, az általa vezetett könyvek egyikéből, t. i. saját tárczakönyvéből szerkeszti. Az állami zárószámadásnak többi részeit pedig, az utalványozó hatóságok tárcza-zárószámadásaiból és ezek mellékleteiből meríti; mert ezeket a számtartóságok hatóságaik helyett csak szerkesztik, de *tartalmukért a felelősség a számadó hatóságokat* illeti. Ennek jeléül ezek a tárcza-zárószámadásokat a hatóságok fejei *alá is írják*. A számvevőszék az általa vezetett *állami* fő-, és ama más *könyveket*, melyekben a számadási év folytán az utalványozási jegyzékekből és kezelési kimutatásokból gyűjtött adatokat nyilvántartja: csak a tárcza zárószámadások adatai helyességének *ellenőrzésére* használja.

Az állami zárószámadás berendezésének legfőbb elve, hogy minden részében lehetőleg a *büdzsettörvény berendezéséhez simuljon*. Különben pedig három sommás kimutatás előrebecsátása után négy főrészt oszlik. 1. Összehasonlítása a *költségvetési* törvényben engedélyezett kiadási és bevételi *hitelnek*, az *utalványozott* kiadásokkal és bevételekkel. 2. Az átfutó kezelés. 3. Az *állami* leltár. 4. *Mérlegek*. Az előrebecsátott három sommás kimutatás elseje a fölött nyújt áttekintést, hogy a büdzsettörvény rendes, átmeneti és beruházási részében, valamint az időközi hitelekben *sommásan* úgy bevételre, mint kiadásra mi lett a) *engedélyezve*, s hogy erre meny-

nyit *b) utalványoztak* és *c) róvtak* le. A második kimutatásban már *részletesebben*, vagyis: költségvetési *fejezetenként* vannak összehasonlítva a törvényhozás által: *a) engedélyezett* összegekkel; *b) az utalványozás* és *c) a kettő közti különbség*. A harmadik kimutatásban ugyan így van összehasonlítva az engedélyezett összegekkel a *teljesítés*.

1. A zárószámadásnak első főrészében maga a *bödzsettörvény*, *berendezésének egymásutánja szerint* (vagyis: a rendes, átmeneti és beruházási kiadások, s a rendes és átmeneti bevételek illetőleg engedélyezett *bödzsethitelek* fejezetek, czimek és rovatok szerint felsorolva) hasonlítottat össze *összegekről összegekre*, az *utalványozott* összegekkel. Ezután *összegekről összegekre* a *teljesítés*, vagyis: *lerovás* is fel van sorolva, de csak a *bödzsethitelt* és az *utalványozást* hasonlítják össze, hogy melyik több vagy kevesebb. Az állami zárószámadás első része tehát, vagyis: a *valódi* kezelés azt mutatja ki, hogy a gazdálkodó miniszterek és az állami számvevőszék elnöke, a rendelkezésükre bizott *költségvetési hitelt*, a *kiadásoknál mennyire vették igénybe*, s a *bevételeknél mennyiben tettek annak eleget*.

2. Az *átfutó kezelés* is, az állami zárószámadás második részében, a *budgettörvény rendszerének megfelelőleg* van kimutatva és négy csoportra oszlik, ú. m.: *előlegekre*, *idegen pénzekre*, *szállítmányokra* és *ellátmányokra*, végül (a *bizománjos fizetésekből stb. álló*) *átszámításokra*. Mindezekben az van kimutatva, hogy ez év elején mennyi volt az államnak, *függő tételekben való tartozása és követelése*, s hogy az év folyamán létrejött kiadások, illetőleg bevételek által azok hogyan módosultak, s tehát hogy az év végén az államnak mennyi tartozása és követelése maradt *függőben*. A *függő tételeken kívül* maga az *átfutó kezelés* az állami vagyon mennyiségére befolyással tehát nem bír, de annak zárószámadásilag való kimutatása mégis indokolt; mert az *átfutó kezelés* költött előleg vagy költött idegen pénzösszegek által, a költségvetési tétel kijátszására adhatna alkalmat.

3. Az állami zárószámadás harmadik részét az *állami leltár* abban az alakban és oly tartalommal képezi, mint ez a 66. és 147. §-ban ismertette lett. Az ott előadottakat itt csak azzal *toldhatjuk meg*, hogy az állami vagyonnak és értékének, a *pénzszámadással összefüggésben való gyarapodása és apadása*, a *költségvetési törvény berendezésének megfelelőleg*, ennek fejezetei és czimei

szerint csoportosítva sorolvák fel. A pénztári maradvány pénztári csoportok, az értékpapír-tartozások és követelések jogcímeik szerint, az államadósságok és állami követelések pedig egyenként, a hátralékok és pedig külön a cselekvők és külön a szenvedők, ugyancsak a budgettörvény rendjének megfelelően vannak felsorolva.

4. Az állami zárószámadás negyedik részét a *mérlegek* képezik. Ilyen abban három van a következő sorrendben: a pénztári, a jövedelmi és a vagyonmérleg. Mibenlétüket azonban könnyebben fogjuk, ha elsőnek a *jövedelmi* mérlegét tárgyaljuk. a) *Ez a mérleg* a számadási év bevételeinek és kiadásainak javára és terhére *jogilag* megállapított, tehát utalványozott (előirt) bevételeket az utalványozott (előirt) kiadásokkal, valamint az állam leltári vagyonában mutatkozó szaporodást és csökkenést (nyereséget és veszteséget) hasonlítja össze. Azt mutatván ki végeredményül, hogy a bevételi és kiadási *utalványozások* a számadási évben mennyivel haladták túl egymást, vagy mennyivel maradtak egymás mögött. A mennyivel a bevételi utalványozás több a kiadásinál, annyival szaporodott a vagyon (kereskedelmileg szólva: annyi a nyereség), avagy *megfordítva!* Ez a mérleg tehát a kettős könyvvitel *eredmény*-mérlegét iparkodik helyettesíteni. Tulajdonkép pedig nem más mint *utalványozási* (előírási) mérleg. b) A *pénztári* mérleg az illető költségvetési év pénztári kezelését, tehát a bevételi *lerovást*, vagyis: teljesítést, a kiadási lerovással, vagyis: teljesítéssel költségvetési fejezetenként hasonlítja össze, így megállapítván a *lerovott bevételek* és *teljesített* kiadások közötti különbözetet. Minthogy azonban készpénzben a bevételnél többet kiadni nem lehet: ezért ezt a mérleget, a kezdőpénztári maradványnak a bevételhez, a végzőnek a kiadáshoz való hozzáadása egyenlíti ki, vagyis a bevételt a kiadáshoz ez teszi egyenlővé. Az itt mutatkozó pénzkészlet, mint az állami vagyon kiegészítő része, az állami leltárban és a vagyonmérlegben is benne van. c) Harmadik a *vagyonmérleg*; ebben az állam meglevő cselekvő és szenvedő *vagyonának* értéke, a leltár alapján hasonlítottatik össze. Az itt mutatkozó fogyatkozás vagy gyarapodás meg kell hogy feleljen, a jövedelmi mérlegen mutatkozó hiánynak vagy fölöslegnek; mert a mennyivel az államnak jogilag kevesebb a bevétele, mint a mennyi jogilag a kiadása: annyival vagy adósságának kellett szaporodnia, vagy pedig meglevő cselekvő vagyonából kellett a hiányt fedeznie. Már pedig akár adósságot csinált, akár

meglevő vagyonát költötte el: mindkét esetben ennek a vagyonmérlegben kifejezésre kell jutni, oly módon, hogy mérlegnek *cselekvő tiszta* egyenlege annyival kevesebbet, vagy szenvedő tiszta egyenlege annyival többet mutat.

A felsorolt mérlegek tehát, ha nevüket az államfőkönyv kettős rendszerénél fogva, a kettős könyvvitelnél szokásos kifejezések közül kapták is, tartalmilag nem egyebek, mint egymással való sommás összehasonlításai a bevételi és kiadási jognak, vagyis: utalványozásnak, a bevételi és kiadási lerovásnak, vagyis: s végül az állami leltár cselekvő és szenvedő részének. Ezért azok helyesebben *utalványozási, teljesítési* és záró- vagyis *leltári* mérlegnek volnának nevezendők.

125. §. Az állami zárószámadás részletezése, a számvevőszék jelentése és az országgyűlés.

(Bödzsettörvény, ágazatok, összehasonlítás, megfelelnék, indokolás és jelentés, saját, számadók, kevesebb, áthágások, tudomás, bizottság, negyedév, előadók, tárczánként, egészben, javaslat, kormány, számvevőszék, felmentvény, felelősség, tárgyalás, főrendiház.)

Maga az állami zárószámadás, csak a költségvetési rovatokig terjedő összegekben, vagyis: csak magáról a bödzsettörvényről van szerkesztve. Az egyes gazdasági ágazatoknak további bővebb ismeretése, a zárószámadás részletezéseiben van foglalva. Ezekben átlátzóan ki van mutatva gazdasági áganként, hogy a leltárban felsorolt hátralékokra, a folyó *utalványozás és teljesítés* minő befolyással volt. Az előírás és teljesítés tehát csak a zárószámadás részletezéseiben van *összehasonlítva*. Egyébiránt ezek a részletezések megfelelnek költségvetés részletezésének. Sőt a zárószámadásiak még apróbbra kimutatják minőségileg és mennyiségileg a történeteket, mint a hogy ezeket a költségvetés részletezései előirányozzák.

A költségvetés *indokolásának*, az utólagos számtartásban az állami számvevőszék részletes *jelentése* felel meg, melyet az állami számvevőszék, a zárószámadással egyidejűleg terjeszt a törvényhozás elé. Ebben a jelentésben az állami gazdaság és számtartás körül szerzett tapasztalatain kívül, saját megjegyzései kíséretében azokat az indokokat is előadja, melyekkel a gazdálkodó hatóságok, az előirányozottnál *kevesebb* bevételeket és a hitelnek *áthágásait*, valamint az előirányzat *nélküli* kezelést, a tárcza zárószámadások beküldése

alkalmával igazolták. E jelentésben indokolja az állami számvevőszék *a saját tárczáját is*.

Az állami számvevőszék által összeállított zárószámadást, miután azt előbb az illető minisztereknek tárczánként bemutatták, a törvényhozásnak a miniszterelnök mutatja be. Itt azt először a képviselőház előzetes tárgyalás céljából, a zárószámadási bizottsághoz utasítja. Ez a bizottság majdnem kizárólagosan csak ezeket a számadásokat, továbbá a számvevőszéknek a (120. §-ban) már említett negyedévi jelentéseit tárgyalja. Mind ezeket a bizottság saját tagjaiból választott külön előadóknak osztja ki, kiknek közreműködése mellett azután a legbehatóbb vizsgálat alá veszi és tárczánként meggyőződni iparkodik arról, hogy a gazdálkodó kormánynak a költségvetési törvénytől bármely irányban eltérő eljárása indokolt-e vagy nem? Ezután az *egész* zárószámadás által tett összbenyomást teszi vitái tárgyává, hogy a zárószámadás egészének tanúsága szerint, a kormány eljárása megfelelt-e a törvényhozás intenczióinak. Végül a tárgyalások folyamán hozott határozati javaslatait elfogadás céljából a képviselőházhoz intézett jelentésében foglalja. E javaslatok egy vagy más tekintetben utasítást tartalmazhatnak, a kormány vagy az állami számvevőszék számára. De tartalmazniok kell a számadási fölmentvény megadását, a felelős számadó kormány részére, kivéve nézetünk szerint azokat az eseteket, melyekben az, az 1848:III. t.-cz. 32—36. szakaszai alapján (36. §.) vonható az felelősségre.

A ház ezután nyílt ülésben tárgyalja az egész zárószámadást. De a mint a zárószámadási bizottság tárgyalásai főleg az állami számvevőszék jelentésében foglaltakra irányultak: úgy most a ház figyelmét első sorban a zárószámadási bizottság határozati javaslatára fordítja, nem zárva ki ez természetesen annak lehetőségét, hogy tárgyalásai a zárószámadási bizottság jelentésében foglaltaktól, egészen eltérő irányban és kérdésekre is kiterjedjen. A ház azonban minden esetre dönt a zárószámadási bizottság határozati javaslata fölött, s így megadja a kormánynak vagy megtagadja ettől a számadási fölmentvényt.

Végül az állami zárószámadást és a képviselőháznak erre vonatkozó határozatait további tárgyalás céljából a főrendiházzal is közlik, mely a zárószámadásokra nézve is, a képviselőházzal egyenlő jogokat gyakorol.

126. §. A számtartás általános részének befejezése.

(Rendszer, párhuzam, alak, III, IV, gazdálkodás és ellenőrzés, ellenőrzés és gazdálkodás, kör, rendszer igazolása vagy czáfolása.)

A III és IV alatt az állammal és gazdaságával ismerkedvén meg: az V alatt előadottak szerint, az államgazdaságnak úgy vitele mint számtartása az államgazdaság rendszeréből indul ki, s a kettő egymás mellett párhuzamosan haladva, végül a számtartás oda tér vissza, a honnan kiindult: az államgazdaság rendszerébe. Ebből a formai okból kell általános tárgyalásunk befejezéseül, ha röviden is, az államgazdaság rendszerére újból visszatérni. És itt most már visszatekintve az általános részben elmondottakra, világosan kell látnunk az állami gazdaság alakját. A III alatt előadott állami célok és az államnak ezek elérésére szolgáló szervezete okozzák az állami szükségeket. A IV alatt előadott állami vagyonforrások vannak hivatva eme szükségek fedezésére az alkalmas javakat szolgáltatni. Ezeknek térben és időben való, kölcsönhatásatk folytán áll elő az állami *gazdálkodás*, melyet a számtartás lépésről lépésre követ. Előzetesen azért, hogy első sorban vitelet és másodsorban ellenőrzését (cselekvőleg és szenvedőleg), utólagosan pedig, hogy első sorban ellenőrzését, másodsorban továbbvitelét, (tehát szenvedőleg és cselekvőleg) a vagyonnak és változásainak kellő rendbentartása által támogassa.

A számtartás ebben az eljárásában, a gazdálkodás körül és ezzel egyidejűleg úgy természeti, mint jogi törvények által előírt kört (52—55. §.) fut meg, melynek éppen mert kör, s mert a részek szervesen egymásba folynak: vége nincs. Így foly bele, a számtartás által előállított állami zárószámadás, az államgazdaság rendszerébe, hogy gyűjtött adataival és tapasztalataival igazolja vagy megczáfolja az államgazdaság rendszerét alkotó szükségleti [közigazgatási] és fedezeti [pénzügyi, jövedéki stb.], vagyis: kiadási és bevételi törvényeket (58. §.) s a törvényhozást azok fentartására vagy megváltoztatására indítsa. Az állami zárószámadás által igazolt, támogatott, s ezért változatlanul fenn is tartott vagy megfordítva: a zárószámadás által nem igazolt, nem támogatott s ezért meg is változtatott gazdasági rendszer *folyományaul* jő létre a következő évi költségvetési előirányzat és így tovább évről-évre.

KÜLÖNLEGES RÉSZ.*)

XIX. FEJEZET: KIS TÁRCZÁK.

127. §. A királyi udvartartás költségei.

(Rend. kiad. I. fej. 9.300,000 K, független, összeolvasztás, méltóságok, törvényeink, nem közös, tíz, jog, négy hivatal, fizető hivatal, terület, magyar pénztár, szállítmány, átszámítás, okmányok, bevétel, kiadás, készpénz, magántulajdon, részletezés.)

A magyar királyt, mint ilyet, vagyis mint független államnak hatalmát kifejező uralkodót, a legmagasabb emberi méltóságnak: a felségnek megfelelő udvartartás illeti meg. És ha Habsburg-családból származott királyaink, magyar udvartartásukat császárságuk udvartartásával, tényleg össze is olvastották, a külön magyar udvartartásnak méltóságait, (az ú. n. kisebb zászlós uraságokat, mint királyi főlovászmester, főpohárnok, főkamarás, főasztalnok, főajtónálló, főudvarmester) ő Felsége most is adományozza. Ezeken kívül a szent István királyunk rendjének lovagjai, a magyar kamarások és pohárnokok, s a magyar királyi nemes testőrség, ő Felsége császári és királyi udvarában, mind a magyar király udvarának fényéhez tartoznak. Törvényeink különben is egyenként felsorolván a közös ügyeket, az udvartartást nem számítják ezek közé. Sőt ellenkezőleg hangsúlyozzák, hogy Ausztriával a magyar királynak csak személye közös. Ezért rendelik, hogy a magyar király udvartartásának költ-

---

*) *Jegyzet.* Az 5. §-ban megállapított rendszer szerint, a különleges részben, az államnak számtartási tevékenysége, az egyes tárczákra való tekintettel tárgyalandó. A következőkben tehát lehető röviden azt tesszük, a büd-zettörvény rendjében. Rövidítések: P. K. = Pénzügyi Közlöny, B. K. = Budapesti Közlöny, R. T. = Rendeleték Tára, szr = számú rendelet.

ségei a magyar miniszterium előterjesztésére külön és nem a közös ügyek költségei között állapíttassanak meg. Azért ezek évi összegét nem is a költségvetésben, hanem tíz évről tíz évre külön törvényben (most 9.300,000 kor.) állapítja meg a magyar törvényhozás, s a megállapított összeg mint állandó tétel jő a költségvetésbe. Mindezekből a nemzetnek a külön királyi magyar udvartartásra vonatkozó joga nyilvánvaló.

Ez idő szerint a Felség udvara a főudvarmesteri, főkamarási, főudvarnagyi és főlovászmesteri hivatal vezetése alatt áll. A magyar törvényhozás által megszabott évi összeget, a magyar pénzügyminiszter utalványa alapján, a magyar központi állampénztár *havi* egyenlő részletekben, az udvari fizető hivatalnak számolja át akként, hogy ez összeget a fizető hivatalnak az osztrák-magyar bank bécsi főintézeténél lévő giro-számlája javára iratja, hol a fölött a főudvarmesteri hivatal rendelkezik. Ha a királyi udvartartásnak a magyar állam területén fizetéseai vannak: ezeket a főudvarmester kérelmére, a magyar pénzügyminiszter annál a magyar pénztárnál utalványozza, mely azoknak teljesítésére a legalkalmasabb, s mely azokat saját *forgalmi naplójában*, mint a központi állampénztár részére teljesített *bizományos* fizetéseket, helyesebben: szállítmányokat kiadásba teszi. Kiegyenlítésük *átszámítás* által történik. És pedig olykép, hogy a pénzügyminiszteriumi számvevőség központi csoportjának forgalmi osztálya, a magyar állam egész területén teljesített ily fizetésekről szóló okmányokat, a forgalmi naplóból havonként kiveszi és a magyar központi állampénztárnak adja át. Ez utóbbi az átvett okmányok által képviselt összegeket saját forgalmi naplójában kiegyenlítés céljából úgy teszi bevételbe, mint ha azokat az illető pénztáraktól csakugyan készpénz-szállítmányul kapta volna. Még pedig azért, mert a magyar központi állampénztár is, havonként ezeket az okmányokat, a királyi udvartartás részére, általa is teljesített fizetésekről szóló hasonló okmányokkal együtt csakugyan készpénz helyett küldi és teszi kiadásba az udvari fizető hivatalnak. A járandóságnak, az okmányok által nem fedezett részét a giroforgalom útján egyenlíti ki. Végül az ily módon okmányokban és készpénzben elküldött egész összeget a magyar központi állampénztár udvartartási tárczanaplójában véglegesen kiadásba teszi.

Az így elküldött összegek az udvari fizető hivatalba lett megérkezésük után, ő Felsége magántulajdonát képezik. További sorsuk

tehát ép úgy kívül esik az állami számtartás körén, mint — ha szabad ezzel a hasonlattal élni — akármelyik állami tisztviselő kifizetett illetményeinek további sorsa nem képezheti annak tárgyát. Éppen ezért nincsenek is a királyi udvartartás költségei sem a költségvetésben, sem a zárószámadásban címekre és rovatokra való részletezés által korlátozásnak alávetve.

Források: 1867: XII., 1870: V., 1873: III., 1879: XLIII., 1889: XXXIX. t.-cz., B. K. 1893. 274. száma.

128. §. A Felség kabinetirodája és ennek nyugdíjai.

(Rend. kiad. II. fej. 179,338 K, két hivatal, osztály, költségek, hivatalos, körülmények, fizető hivatal és központi pénztár, osztrák és közös számtartás, osztrák és magyar számla, számadatok.)

A fejedelmi hatalom gyakorlatával járó írásos munkák végzésére, a Felségnek két hivatal segédkezik. Egyik a katonai, a másik a polgári kabinetiroda. Az utóbbi élén igazgató van és a személyzet, a hasonló nevű miniszteri tisztviselőknél, egy fokkal magasabb osztályban lévő titkárokból és fogalmazókból áll. Költségeit rendesen Ausztriával egyenlő összegben, a magyar törvényhozás külön határozza meg. De nem mint az udvartartását, előbb külön törvényben, hanem a mutatkozó szükséghez képest évenként csak a bödzsetben. Minthogy pedig ezek az összegek nem ő Felsége magánhasználatára, hanem hivatalos teendőinek ellátására szánvák: számtartásilag is, az állam más kiadásaival egyenlő megítélés alá esnek.

A kabinetirodának nincs saját pénztára, s ezért kiadásait a kabinet igazgatójának átiratával erre, a körülményekhez képest föl-kért, egyik vagy másik pénzügyminiszter utalványozza. Minthogy pedig a kabinetiroda legtöbbször Bécsben tartózkodik ezért költségeit és nyugdíjait rendszerint Bécsben, az osztrák miniszteri fizető-hivatal fizeti, mely e célból az osztrák központi állampénztárból nyeri egész javadalmazását. Ez utóbbi azonban az adott javadalma-zásnak, a magyar állam helyett adott másik felét, mint a közös központi pénztárnak küldött, közösügyi osztrák szállitmányt teszi kiadásba. Erről a körülményről az osztrák központi állampénztárt számoltató osztrák számtartóság, a pénztári számadásokból tudomást nyervén, a közös pénzügyminiszteri számtartóságot szokott módon értesíti, hogy ez a kiegyenlítési elszámolást megejthesse. Erre azután a közös pénzügyminiszteri számtartóság, az említett osztrák

pénztár által Magyarországért fizetett összeget, az *osztrák* közösügyi számlán bevételbe és a magyarországi kiadásba könyveli. Esetleg a kabinetirodáért a magyar pénztáraknál történt fizetéseket is, a magyar pénzügyminiszteri számtartóság központi csoportjának értesítése alapján, a *magyar* közösügyi hányadszámlán bevételre, az osztrákok hányadszámláján pedig kiadásra könyveli.

A mint külön pénztára nincs a kabinetirodának, úgy külön számtartó közege sincs, hanem a tárczáját illető számadásokat, a fizetéseket teljesített osztrák miniszteri fizető-hivatal egyéb számadásaival együtt, az osztrák pénzügyminiszteri számtartóság tárgyalja. A magyar állami számvevőszék is onnan kapja, az állami zárószámadás számára a kabinetirodát illető adatait, melyeknek közlésében a többi gazdasági ágazatoktól annyiban tér el, hogy a míg ezeknél a költségvetés részletezésének megfelelő részletes zárószámadást mutat be: addig a kabinetirodáról csak a költségvetési törvényben foglalt egy sommás tétellel számol.

129. §. Országgyűlés.

(Rend. kiad. III. fej. 1—4. cím 3.533,018 K. nyugdíjak, VI. fej. 1. cím 46,546 K, személyiek, háznagy, elnök, iroda, utalványozás, pénztár, számtartóság változó, gazdasági bizottság, kézi, szolgák, felmentvény, mint a főrendeknél, hivatalok, házi, biztosíték, elnök, belügy, számtartás, második, háztartás, állósított és függő, sóbánya, közös pénzügyminiszter, bizottság, ellenőrzés, kimutatás.)

Mint a legtöbb tárczánál, úgy itt is előforduló *nyugdíjakon**) kívül az országgyűlés költségei között meg kell különböztetni 1. a főrendiház, 2. a képviselőház, 3. a magyar delegatio és 4. az állami közös függő adósságok ellenőrző bizottság kiadásait.

1. A főrendiház személyi kiadásai az ő Felsége által kinevezett elnöknek és a ház által választott háznagynak, a ház által meghatározott tiszteletdíjaik; továbbá a ház elnöke által az iroda gondozására kinevezett és állami nyugdíjképes alkalmazottak illetményei. A dologi kiadások alatt közönséges irodai költséget kell érteni. Az összes kiadásokat a belügyminiszter utalványozza és pedig az *állandó* illetményeket, a budapesti állampénztárnál. Ezekre a számtartást a belügyi számtartóság végzi. A *változó* illetményeket

*) *Jegyzet.* A nyugdíjakat a következő tárgyalásainkban többé már nem is említjük.

a ház tagjai közül választott gazdasági bizottság előterjesztése alapján, a költségvetésben engedélyezett összeg keretén belül, a ház maga határozza meg. Az így havonként megállapított szükséglet fedezésére szolgáló összegeket, a központi állampénztár belügyminiszteri utalvány alapján, a háznagynak, mint a ház kézi pénztára számadó kezelőjének szolgáltatja ki. Ez nevezi ki és fizeti a szolgálkat is. A számadási fölmentvényt az említett bizottság kezdeményezésére a ház maga adja meg. Forrás: 1885: VII. t.-cz. és házszabály.

2. A képviselőház személyi és dologi kiadásai a főrendiházéhoz hasonló alkatrészekből állnak. A képviselőháznak azonban az elnöki osztályon kívül, ennek alárendelt könyvtári, pénztári és irodakezelő hivatalai vannak. A háznagyi hivatal közvetlenül a háznagynak van alárendelve. A pénztári hivatal mint házi pénztár van szervezve, s a képviselőház összes kiadásainak fedezésére van hivatva. A pénztárosfizetésének tízszeresét, az ellenőr fizetésének ötszörösét teszi le biztosítékul. A pénztár javadalmazásáról a ház elnöke oly módon gondoskodik, hogy a gazdasági bizottság kezdeményezésére, a ház által a költségvetési hitel keretén belül vagy ezen túl megszavazott összegeknek, a központi állampénztártól való utalványozására a belügyminisztert felkéri. Az így javadalmazott házi pénztár fölött az utalványozási jogot a ház elnöke, az országgyűlés eloszlatásának tartama alatt pedig a belügyminiszter gyakorolja. A számtartás fokozatainak egy részét az elnöki osztályban és a háznagyi hivatalban végzik, míg a pénzkezelés és naplózás a pénztárosnak, a számfejtés és könyvvitel az ellenőrnek dolga. A birálatot a ház tagjai közül választott számvizsgáló bizottság végzi s ennek kezdeményezésére a számadási felmentvényt a ház adja meg. Források: 1848: V., 1875: I., 1893: IV. és V. t.-cz. Továbbá a ház hivatalnokai és hivatalai részére, a ház által 1893. május 8-án elfogadott szabályzatok, a pénzkezelési és számviteli utasítás, ügyrend az anyagi czikkekre stb.

3. A 34. §. kapcsán itt azt említjük meg, hogy ha a delegatio üléseit a magyar székes fővárosban tartja: akkor magyar tagjai semmiféle díjazásban nem részesülnek. Az ilyen esztendőben tehát kiadásai tisztán dologi kiadások. Ellenben minden második esztendőben, midőn a delegatio Ausztria területén tartja üléseit, a delegatio minden tagja 20 K napidíjat kap. A delegatio háztartása különben, az erre a célra választott saját gazdasági bizottság-

gal és háznagygyal, a magyar főrendiházénak mintájára van szervezve.

4. Mint ez az államadósságoknál kiderülni fog, *közös állósított adósság nincs*. Hanem van közös *függő* adósság. Ez a váltópénzjegyekkel együtt eredetileg 312 millió forint. De a 100 milliónyi sóbánya-zálogjegyekkel oly összefüggésben van, hogy ezek kevesbedése államjegyekkel pótlendő. Ily módon a közös függő adósság 412 millió forintig emelkedhető államjegyekből áll, mely a monarchia két államának jótállása alá van helyezve, s melyet ezért a közös pénzügyminiszter intéz és a közös központi pénztár kezel. A forgalomba bocsátott jegyek említett maximumának megtartására és általában ennek az adósságnak ellenőrzésére, úgy a magyar országgyűlés mint az osztrák rájkszrát ellenőrző bizottságot választ. Mindegyik bizottság ellenzárral bír, a pénzjegyeknek forgalomba nem bocsátott készletére nézve, s ellenőrzi azoknak úgy készítését, mint az elhasználtaknak megsemmisítését. A közös pénzügyminiszter és közegei a szükséges felvilágosításokat megadni, könyveiket és számadásaikat tanulmányozás czéljából rendelkezésükre bocsátani tartoznak. A bizottságoknak szükséges munkaerőt is, saját szám-tartó és pénztári személyzetéből a közös pénzügyminiszter állítja ki. A közös függő adósságról, mindkét bizottság a hivatalos lapban, havonként kimutatásokat tesz közzé, s évenként jelentést tesz saját törvényhozásának. A bizottsági tagok rendszeresített fizetést nem húznak, de ha a közös pénzügyminiszterium székhelyén kívül laknak, úti költséget és napidíjat számíthatnak fel. Ezeknek fedezésére szolgál a jelen cím alatt előírányzott összeg. Egyéb költségeire az államadósságok fejezetében a függő adósságoknál még visszatérünk. Források: 1867: XV. és 1868: XLVI. t.-cz.

130. §. Állandó országház építése.

Ez a *rendkívüli* kiadás (beruházás) ebben a sorban, nem a költségvetési törvényben, hanem a költségvetési előirányzatnak részletezésében van, a kis tárczák között közvetlenül az országgyűlés után említve. Különben pedig törvény rendeli, hogy az állandó országház építésére igényelt összegek, évenként a költségvetésbe felveendők. És ez így is történik. Megemlítjük még, hogy mint tárcza a *miniszterelnök* hatáskörébe tartozik. Forrás: 1884: XIX. t.-cz.

131. §. Közösügyi kiadások.

(Rend. kiad. IV. fej. 72.640,295 K; atm. kiad. 14.956,094 K, §§, elnök, bizalom, folyomány, folyószámla, hitel, parancsnokságok, havi pénztár, utalvány, megtérítés, elszámolás, többi, forgalmi, pénzmaradvány, tárczabirtokosok, egyenesen, terület, bizományos, minimális, függő, nyugdíj, osztrák, benyújtás, tanácskozás, egyetértés, döntés, szervezet, beterjesztő, harmadik, póttartalványozás, nem fordul elő, második év, fedezet.)

Azokhoz a mit a 35—40., 57., 69., 107. és 113. §-ban az osztrák és magyar közös ügyekről elmondottunk, még következőket tesszük:

1. A közös minisztertanács elnöke a *külügyminiszter*, s annál a nagy mérvű személyes bizalomból fogva, melyet a külügyi alkalmazottak működésük körében élveznek: a gazdálkodási dolgokban sincsenek mereven kötve az állami számtartás formáihoz, s így a mi szempontunkból a külügyek háztartása kevesebb fontossággal bír. A három személyből álló és a közös pénzügyminiszterium pénztárából javadalmazott különleges pénztára (43. §.) nemcsak helyi fizetségeit teljesíti, hanem a diplomáciai és consulsági költségeket is, valamely bel- vagy külföldi bankház avagy pénzügyintézet útján kamatos folyószámla (*conto corrente*) mellett (27. és 33. §.) készpénzzel fedezi. Az egésznek számtartására, az általános szabályok szerint a miniszterium alá és mellé rendelt, csak tizenhét tisztviselőből álló tárczaszámtartóság van hivatva.

2. A közös *hadügyminiszter* költségvetési hitelét részben maga veszi igénybe, részben a közvetlen alája rendelt katonai parancsnokságok között osztja meg. Az általános elveknek megfelelőleg, úgy magának van tárcza-számtartósága, mint az alája rendelt utalványozó hatóságoknak vannak számtartó osztályaik. A magyar államterületén a budapesti, pozsonyi, kassai, nagyszebeni, temesvári és zágrábi hadtestparancsnokságok birnak utalványozási joggal. A hadügyminiszteriumnak is van székhelyén különleges pénztára. A katonai parancsnokságok pedig utalványozási jogukat a székhelyükön nekik alárendelt, szintén a különleges szervezetű katonai pénztáraknál gyakorolják. Ezek közül azonban csak a budapesti van mint külön hivatal (hadi pénztár) szervezve; mert a többiek teendőit az ott lévő magyar királyi adóhivatalok, illetőleg a zágrábi állampénztár végzik. A *budapesti* katonai pénztár az említett hadügyi tárczapénztártól, készpénz helyett a közös központi pénztárnak a magyar központi

állampénztárra szóló utalványait kapja, melyet ez a közösügyi hányad rovására fizet ki és a forgalmi naplóban teszi számvitelbe. A katonai pénztár azonban minden helyette történt fizetést (pl. a csapatpénztárak javadalmazásai, katonai nyugdíjak és kegyzsoldok stb.) a pénztári okmányok alapján készpénzben térít meg, a magyar központi állampénztárnak még akkor is, ha e fizetések nem ennél, hanem a katonai kerületbe eső valamely más magyar pénztárnál voltak teljesítve. Ez utóbbi esetben a magyar központi állampénztár, a hadi pénztár térítményét, mint a bizományosan fizetett másik pénztár szállítmányát veszi bevételbe. Az utóbbi pedig azt, mint a központi állampénztárba küldött szállítmányt teszi kiadásba. (113. §.) A többi katonai pénztárak teendőit végző magyar pénztári hivatalok, az általuk teljesített katonai fizetségekről külön katonai tárczanaplókat, alnaplókat stb. vezetnek. Így vezetnek a saját kezelésük alatt álló magyar állami pénzekből (a budapesti katonai pénztár módjára) nekik: *mint katonai pénztáraknak* engedélyezett javadalmazásról külön *katonai forgalmi naplót* is. Ebben minden fizetést ép úgy elszámolnak *saját magyar* állami forgalmi naplójukkal szemben, mint ezt előbb, a magyar központi állam- és a budapesti katonai pénztárról láttuk. A különbség csak annyi, hogy míg a külön álló budapesti katonai pénztárnak kezdő és végző pénztári maradványa és valóságos pénzkészlete van, s ezt forgalmi naplója ki is mutatja: addig a katonai pénztárul működő magyar pénztáraknak, katonai forgalmi naplójuk pénztári készlet nélkül záródik; mert *bevételeiknek végösszege* ebben — mint a magyar állami forgalmi naplóból nyert javadalmazás *megtérítése* — egyúttal *kiadásba*, s *kiadásaik végösszege* — mint a magyar állami forgalmi naplóból nyert javadalmazás — egyúttal *bevételbe* lesz téve.

3. Magyarországnak és Ausztriának pénzügyeik nem lévén közösek, hanem saját *önálló* gazdálkodásukból származó jövedelmeik egy részével, a közös ügyek költségeinek fedezéséhez csak hozzájárulni tartozván: a közös ügyek körében egy miniszteriumnak megfelelő, tisztán pénzügyi hatáskör már csak azért sincs, mert a közös bődzsetben a tárczák birtokosai, saját felelősségükre önálló hitelt kapnak, s ezek felhasználása céljából utalvényaikat önállóan *saját különleges* pénztáraikhoz intézik. Ezeknek a pénztáraknak pedig úgy a magyar, mint az osztrák pénzügyminiszter, közösügyi járulékaikat, a közös költségvetésben az egyes tárczák részére megállapított összegek arányához képest, egyenesen meg is küldhetnék, mi által

minden közös pénzügyi szervezet tárgytalanná válna. A Magyarország és Ausztria területén felmerülő közösügyi fizetségeket pedig, úgy mint most, kellő leszámolás fentartása mellett az illető államnak pénztárai látnák el. És ezek egymás fizetségeiket is, bizományban saját területeiken, ugyancsak megfelelő leszámolás mellett úgy teljesíthetnék, a mint most is teszik. Mindezekre azonban és tekintettel arra is, mely szerint óhajtott volt, hogy a közös kormány tagjai parlamentáris tanácskozásra szükséges minimalis számmal (3) legyenek: egy közös pénzügyminiszteriumot is állítottak fel. Ez van hivatva a közös új és régi (132. §.) nyugdíjak és a közös függő adósság (134. §. 16.) nyilvántartására is.

4. A közös számvevőszék (57. §.), addig is, míg ez iránt törvényhozással intézkednének, a közös háztartás ellenőrzésével, osztrák szabályok szerint jár el. Ezek értelmében a közös számvevőszék évi jelentését, nem mint a magyar számvevőszék a törvényhozással, hanem ő Felségének nyújtja be. A számvevőszék hatáskörét érintő közös minisztertanácskozásokba a közös számvevőszék elnöke is meghívandó. A számtartás körében minden oly intézkedés, mely az ellenőrzésre is befolyással van: csak a számvevőszék egyetértésével tehető. Ha ez és az illető miniszterium között egyetértés nem jönne létre, nem mint nálunk: a törvényhozás, hanem ő Felsége dönt. Szervezete is az osztrák, illetőleg a közös miniszteriumhoz hasonló, csak hogy a számvevőszéknél az osztályfőnök, tanácsos, osztálytanácsos és titkár után még főszámtanácsosok, számtanácsosok, segéd számtanácsosok, valamint fogalmazó gyakornokok is vannak. A közös számvevőszék szerkeszti a közös zárószámadást, melyet nem, mint a magyar állami zárószámadást, a miniszterelnök, hanem jelentés kíséretében a közös pénzügyminiszter terjeszt alkotmányos tárgyalás alá. Erre a tárgyalásra a delegációk vannak hivatva. Ez a zárószámadás nem mint a magyar, a közvetlen elmúlt évről, hanem az ezt is megelőző, vagyis: az elmúlt harmadik évről szól; mert a közös háztartásban a pótutalványozási időszak nem három, hanem hat hónapból áll. Ezért a valamely június végéig tartó gazdasági évnek eredményei a közelebbi októberig, midőn a delegációk a következő évi költségvetést tárgyalni szokták, még nem állapítható meg. Így tehát a zárószámadás csak a harmadik évről szerkesztetik. Ebben azonban sem leltár, sem mérlegek nem fordulnak elő, hanem csakis a 18 hónapos gazdasági év eredményeit hasonlítják össze az ugyanazon

évi költségvetéssel. Hogy azonban a törvényhozás ne csak a harmadik, hanem a közvetlen elmúlt második év gazdálkodási eredményei iránt is némi tájékozást szerezhessen: a tavalyelőttiről szóló zárószámadással egyidejűleg a tavalyról egy ú. n. *kezelési* számadást terjesztenek a delegációk elé. Ebben arról ad (pl. 1902-ben) számot, hogy a tavaly a tavalyra (vagyis pl. 1901-ben az azon évi hitelre) mennyi lett utalványozva, s hogy így az azon (1901-iki) évi bödzsethitelből, a következő (1902-iki) póttalványozási időszak számára, még mily igénybe vehető hitelösszegek maradtak.

A közösügyi kiadások fedezésére szolgál első sorban a határ-vám (47. §.) tiszta jövedelme. Erről alább a XXI. fejezetben.

132. §. Az 1849-től 1867-ig tényleg fennállott központi kormány közegeinek nyugdíjai.

(Rend. kiad. V. fej. 41325 K; 0/0, naplózás, könyvelés, közös nyugdíjak.)

Azok a közegek, melyek ebből az összegből kapják nyugdíjaikat, Magyarországra nézve *nem törvényesek* lévén: nyugdíjaikhoz a magyar kincstár csak ő Felsége többi országai iránti *politikai* és méltányossági tekinteteből járul. Még pedig 23⁰/₀-kal. A magyar pénztárak által közvetlenül kifizetett ilyen nyugdíjakat a forgalmi naplóban számolják el s a forgalmi főkönyvben külön számlán könyvelik (113. §.). A 23⁰/₀-ból a magyar kincstárt ezek levonása után még terhelő részt, a közös pénzügyi pénztárnak, a magyar pénzügyminiszter utalványa alapján, a magyar központi állampénztár havi egyenlő részletekben küldi meg. Ez alkotmányelőtti egész nyugdíjtárca egyébiránt, a nyugdíjra jogosultak lassankénti elhalálózása folytán mindig csökken. Idővel pedig egészen megszűnik.

Az 1867-iki évtől kezdve csak a három közös miniszterium, s a közös számvevőszék által alkalmazottak nyugdíjai közösek. Ezek — mint az előbbi szakaszban már említve lett — a közös pénzügyminiszterium költségvetésében vétetnek fel. 1868 : XLVII. és 1870 : IX. t. cz.

133. §. Nyugdíjak.

(Rend. kiad. VI. fej. 20.593,597 K, rkiv. kiad. 283,871 K. Rend. bev. 218,000 K, rendkiv. bev. 29,817 K, közös, horvát, tárczánként, kivételes.)

A közösügyi nyugdíjak a közös, a horvát-szlavon autonom nyugdíjak a horvát-szlavon költségvetést terhelik. Jelen fejezet alatt tehát

a szoros értelemben vett *magyar* nyugdíjak *tárczánként* felsorolva értendőek, kivéve a kabinetiroda nyugdíjait, melyek az irodának egyéb költségeivel együtt a 153. §-ban vannak tárgyalva. A 87. §-ban tárgyalt nyugdíjtörvényen (1885-iki XI. és ezt módosító 1892:XXX. t.-cz.) kívül még következőkre, a következő törvények tartalmazznak ide vágó intézkedéseket: adóvégrehajtók 1883:XLIV., bírák és bírósági hivatalnokok 1869:IV., 1871:VIII—IX., 1875:XXXVI., 1890:XXV., 1892:XXX., büntetésül elveszett nyugdíj-igények 1871:VIII., 1880:XXXVII., csendőrség 1881:III., LXXI., 1883:XXVII., egészségügy 1876:XIV., főispán 1886:XXI., foglalkozás, testi és szellemi 1871:IX., hadsereg 1868:XL., 1875:LI., 1882:XXXIX., 1887:XX., 1889:VI., 1891:X., igényhirdetmény lefoglalt nyugdíjnál 1881:LX., kataszter a földadónál 1885:XXII., keresetadó 1875:XXIX., közadók kezelése 1883:XLIV. közigazgatási bíróság 1883:XLIII., 1896:XXVI., lefoglalhatóság, 1868:LIV. és 1876:XXXI., mezőgazdasági altisztek 1885:XI., nyugdíjas tisztek nőülése 1889:VI., nyugdíjak választásnál kimaradtaknál 1876:XXXIII., nyugdíjazás állás megszűnésnél 1871:IX., rendőrség székesfővárosi 1881:XXI., szabadságvesztés büntetése alatt 1878:V., számvevőszék 1880:LXVI., tanárok, középiskolaiak 1883:XXX., tanítók 1875:XXXII., 1876:XXVIII., 1891:XLIII., 1894:XXVII., társulatok 1881:LX. és 1883:XLIV., törvényhatóságok 1886:XXI—II., ügyészségek, királyiak 1871:XXXIII., 1890:XXV., végrehajtás 1876:XXXI., 1881:LX., zálogügyletek kéziek 1881:XIV., díjnokok 1897:XXIV.

Az államvasutaknál alkalmazottaknak külön nyugdíjalapjuk és egészen különleges szabályaik vannak. A bányászati és erdészeti társládákból ellátott személyzet, az ezeket a társládákat meghatározó szabályok szerint részesül nyugellátásban. Végül a törvényhatósági és községi szolgálatban állók ellátásáról, a törvényhatósági és községi szabályrendeletek is intézkednek.

Az ebben a fejezetben előforduló *átmeneti* kiadások legnagyobb része a pénzügyminiszteri tárczára esik és a bányatárspénztári hiányok felerészének fedezésére szolgál és feltételeesen visszafizetendő *előleget* képez. A rendes *bevételt* a hadsereg állományából a honvédséghez áthelyezett tisztek után a közös hadügyi tárcza által fizetendő *térítmény* képezi.

Forrás még Helm Alexander: Die österr.-ungar. Militär- und Civil-Pensions- und Gnadengehalts-Vorschriften. Bécs, 1876.

134. §. Államadósságok.

(Rend. kiad. VII. fej. 1—16. cím 260.989,781 K; rend. bev. I. fej. 1—6. cím. 2.510,331 K, járulék, kamat, törlesztés, birtokaink, változás, határvám, közvetítés. 80 milliós bankadósság apasztás, törlesztés, 9 millió, földesúr, pap, kárpótlás, készen, erdélyi konvertálás, új, sorsolás, fizetés, törlesztve, tizedjáradék, 300/o, autonom, bankjutalék, dézsma, tartozás, követelés, közvetítő, törlesztés, járadék, maradvány és irtás, jelzálogos, megszűnt, követelés, adók, majorsági zsellérföldek, megváltás, állam, visszafizetés, ital, 70, egyensúly, leltár, önállóság, vasutak, konvertálás, arany, $4\frac{1}{2}$ 0/o, készpénz, kötvény, 75, kifizetés, alkuszdíj, jutalék, ezüst $4\frac{1}{2}$ 0/o, sorsolás, lánczhíd, sorsjegyek, idegen, tartalék, közmunka tanács, szervezete, zárószámadás, főváros, útdó, kincstári, aranyjáradék, koronajáradék, Tisza-Szeged, kamat, vaskapu, 90, díj, ellensúly, beruházás, függő: a) — b) §§, jegyek, kimutatás, bank, kamat, nap, 6, előleg, pénz-helyek, §§, letétek, díj, kölcsön, tárczaszerű, igazság, hitel, árva, közjegyző.)

1. *Az osztrák államadóssági járulék* (60.621,061 korona) onnan származik, hogy a Magyarország és Ausztria között 1867-ben létrejött kiegyezés előtt, az Ausztria által csinált államadósságok Magyarországot *jogilag* ugyan nem terhelhették, de a 32. és következő §-okban kifejtett viszonyról fogva, a mi törvényhozásunk méltányosságából, törvényt szabta kötelelességén túl, késznek nyilatkozott, nem magának az adósság tőkéjének, hanem kamatainak egy részét viselni. Ebből a célból az addigi állandósított adósságokat, *járadék- és törlesztéses* adósságokra osztották és meghatározták, hogy a magyar állam 1868. január 1-től kezdve mindkettőnek kamataihoz mily mértékben járul. (És pedig a járadék adósság kamataihoz évi 29.188,000 frtnyi állandó összeggel, melyből 11.776,000 frt ezüstben fizetendő.) A törlesztéses adósságok visszafizetésére megkívántató összegeket pedig Ausztria köteles ugyan adni, de a magyar kincstár az ebből Ausztriára háruló tehertöbblet kamataira (évi 1.150,000 frtot s ebből 150,000 frtot ezüstben) fizet. Az utóbbival azonban azt a jelzálogkölcsönt kell törleszteni, melyért az osztrák kormány, a magyar államkincstári birtokok egy részét, a kiegyezés előtt lekötötte, (s melynek kamatai, az említett 11.776,000 frtban benne vannak. A mikor tehát 1912-ben ez a kölcsön törlesztve lesz, nemcsak a 150,000 ezüstforintnak fizetése megszűnik, hanem a még előbb említett ezüst kamatjárulék is: a megszűnt kölcsön kamatainak reánk eső részéhez képest kevesebülni fog). Az említett (29.188,000 frtban megállapított állandó összegből; a 11.776,000 frt ezüstjárulék levonása után maradó 17.412,000 frtnál, az 1899. kv.

27,286 frttal kevesebbet, vagyis csak 17.384,714. frtot vett fel; tehát a járulék némi változásnak van alávetve; mert ugyancsak az említett kiegyezés értelmében, a magyar állami pénztárakba 1867. év végéig befizetett biztosítékokat és letéteket, a magyar kincstár tartozik visszafizetni. Minthogy pedig ezeknek kamatai a járulék kiszámításánál ebbe befoglaltattak: az általunk visszafizetett és visszafizetendő összegek kamatjának erejéig, az évről évre mindaddig kevesbedik, míg az összes akkori letétek és biztosítékok visszafizetése tart. Az évenként így kiszámított osztrák államadóssági járulékot a magyar kincstár úgy törleszti, hogy a közös pénzügyminiszter, a határvám ezüst-fölöslegéből, a magyar államot megillető összegről, havonként távirati értesítést küld. Ennek az összegnek közigazgatási számfejtés útján való beszámításával, a magyar pénzügyminiszter a havi részletet a közös központi pénztár számára, a magyar központi állampénztárnál utalványozza, mely utóbbi azt külön tárczanaplóban számolja el. Minthogy pedig *közös állósított adósságunk nincs*, azért ezeket az összegeket a közös pénztár csak közvetítés céljából veszi át és róluk az osztrák pénztárakkal külön leszámol. 1867: XII. és XV. t.-cz. 1881. 30. és 1885. 6. sz. P. K.

2. Az 1863. évi január 3-án az akkori kormány az osztrák nemzeti bankkal egyezséget kötött 80 millió forintnyi kölcsön felvételére. Ez a kölcsön az 1899. évig akként törlesztetett, hogy a mostani osztrák-magyar bank nyereségéből a monarchia két államát illető rész, továbbá a bank által fizetendő 5%-os bankjegyadó ezen adósságból leiratott. A tőketörlesztésnek ezt a módját az 1889: XXXVIII. t.-cikk megváltoztatta és az adósságot 30 millió forintra szállította le. Ebből Magyarországot a 70:30 arány szerint 9 millió forint terheli, melynek 60 év alatt leendő törlesztésére a költségvetésben évenként 360,000 korona van felvéve. Ezt az összeget a központi állampénztár a cs. és kir. közös pénztárnak a giro-forgalom útján utalja át.

3. A *földtehermentesítés* és örökváltságok (17.614,266 K) származása az 1847/48-iki időkre vihető vissza. Ekkor az úrbéres jobbágybirtokokra nehezedő földesúri javadalmaknak és papi tizednek megszűnését és még azt mondta ki a törvényhozás, hogy a megszűnő javadalmak megbecsülendőek, s ennek eredménye szerint a földesuraknak kárpótlásul, államadóssági kötvények adandók. Továbbá, hogy gondoskodni kell a kisebb rendű papság azon tagjainak ellátásáról, kik a papi tized megszűnése által jövedelmeikben megrövi-

dülnek. Ezek a rendelkezések a közbejött 1848/49-iki események miatt, a Felségnek 1854—56-iki rendeletei (patensei) szerint lettek végrehajtva. Az 1867-iki kiegyezés alkalmával tehát a magyar állam, kincstár a földtehermentesítést, mint 5⁰/₀-os adósságot készen kapta úgy, hogy csak az 1895-ben (III. t.-cz.) járult ahhoz az *erdélyi* dézsmák után megállapított kártalanítás. A törvényhozás (1888 : XXXII. t.-cz.) felhatalmazta a pénzügyminisztert, hogy a földtehermentesítési kötvények birtokosainak követeléseiket olcsóbb adósságra változtassa (konvertálja), azaz : választásukhoz képest vagy készpénzzel, vagy mérsékeltebb kamatozású kötvényekkel fizesse ki. Ennek folytán a földtehermentesítési kötvények egy része készpénzzel be lett váltva. A kötvénytulajdonosok nagyobb része azonban pénz helyett 4⁰/₀-os új földtehermentesítési kötvényeket kért és kapott. Ezek a kötvények 100, 500, 1000, 5000 és 10,000 forintos czimletekre vannak osztva. Minden május és november 1-én sorsolás, s a kisorsoltak fél év múlva kifizetés alá kerülnek. Úgy hogy 1889-el kezdődő 70 év alatt az egész adósság törlesztve lesz annál is inkább, mert az 1889. január 1-je után megállapított kárpótlási összegeket az állam nem kötvényekkel, hanem készpénzzel fizeti ki. A kamatok is minden május és november 1-én járnak le. — A szintén megszüntetett papi tized fejében az alsóbb rendű pap-ság úgynevezett tizedjáradékot vagyis *örökös váltságot* élvez, mely tehát a sorsolás alól ki van véve. A földtehermentesítési adósságnak ez az 5⁰/₀-os része különben is teljesen valamely névre szóló járadék-adósság természetével és formáival bir. — A földtehermentesítési adósság megfizetése alapszerűen vagyis külön van az által biztosítva, hogy szükségleteire az állam általános jövedelmein kívül földtehermentesítési pótlék czímén az egyenes adók 30⁰/₀-a van kirendelve, s hogy az adósság legombolyítása a belügyminiszter alatt külön szervezett földtehermentesítési alapigazgatóság ellenőrzése mellett történik. — A horvát-szlavon földtehermentesítés a legelől említett patensek által annak idejében külön szerveztetett, s ezt a különleges állását a horvát-szlavon autonomiára való tekintettel később is megtartotta. A földtehermentesítési alapigazgatóság hatáskörét is erre nézve a tartományi autonom kormány tölti be. — A kezelési költségeket a helyben, Bécsben, Berlinben és majnai Frankfurtban beváltó czégek ($\frac{1}{8}$ — $\frac{1}{10}$) bankjutaléka, továbbá a posta és szelvényrendezés stb. veszik igénybe.

Források: 1847/48: IX., XII. és XIII., 1888: XXXII. és 1891: XXVIII. t.-cz.; 1878. 29,984. szr.; 1881. 3673. és 70,384. szr.; 1883. 36. P. K.; 1884. 13,428., 28,362. és 31,637. szr.; 1885. 21,534. és 26,952. szr.; 1885. 10. P. K.; 1889. 31. P. K.; 1889. 88,521. szr.; 1890. 23. P. K.; 1890. 42,445., 49,176., 83,610. és 87,423. szr.; 1891. 37,347. szr.; 1892. 24. P. K.

4. Azokon az úrbéri tartozásokon kívül, melyek az előbbi szakasz szerint megváltás alá kerültek, a szőlőbirtokosok a volt földesuraknak *szőlőikért* még külön: *dézsmának* nevezett szolgáltatásra voltak kötelezve. Ennek megváltása egész 1891-ig úgy történt, hogy az állam a dézsmajogosítottaknak megállapított veszteségeikért, a földtehermentesítéshez hasonlóan államkötvényeket adott. Az így kiszolgáltatott kötvényeket azonban 1890 végéig már mind ki is sorsoltatta és úgy ezeket, mint a kamatokat kifizette. 1891 óta pedig, a még előforduló kevés számú esetben, úgy tőke mint (a dézsma megszűnése óta, tehát 1869-től felszaporodott) kamatok fejében készpénz-kárpótlást ad, a mire a kviben felsorolt (86,000 K) tőke- és kamatkárpótlások szánva vannak. Ebből az adósságból tehát az államnak ez idő szerint tartozása már nincs. De van követelése; mert az állam a dézsma-kötelezettek és jogosítottak közt csak mint közvetítő szerepel, s ezért a jogosítottaknak kiszolgáltatott összegeket a megváltott birtokokra mint jelzálogokra telekkönyvileg bekebeleztetvén, azokat a birtokok tulajdonosaitól ($2\frac{1}{2}\%$ tőkevisszafizetés, 5% kamat, $\frac{1}{2}\%$ kezelési költség), összesen 8% -os törlesztési részletekben késedelmi kamatok nélkül beszedi. Az így beszedendő összegekből felszaporodott hátralékokat, az állam részletekben szedi be, s ebből származnak az államnak azok a bevételei, (40,000 K) melyeket a bödzset, a váltság-kötelezettek (lejárt és le nem járt) járadékainak nevez. A kezelési költségek alatt első sorban ezeknek az állami követeléseknek az adóhivataloknál való nyilvántartására szükséges külön munkálatok, továbbá nyomtatványok stb. költségeit kell érteni.

Források: 1868: XXIX. t.-cz. és az ennek végrehajtásáról szóló szabályrendelet; 1877. P. K. 13. sz. 1883: XI. t.-cz. 1890. P. K. 18. sz. 1891: I. t.-cz. 1891. P. K. 6. sz. 1893. P. K. 27. és az adóhivatali utasítás.

5. Azokért a *földekért*, melyek a volt jobbágyok birtokában úrbéri mértéken felül *maradtak*, valamint azokért az *irtásföldekért*, melyeket visszaválthatatlanul a volt jobbágy birtokosok kezére juttattak: az eddig tárgyaltakban a volt földesurak kárpótlást még mindig nyertek. Ezekről törvényhozásunk a szőlődezsmaváltsághoz oly

hasonló módon intézkedett, hogy a volt földesurak a részükre megállapított váltságösszeg erejéig, jelzálogos váltsági kötvényeket kaptak. Később a pénzügyminiszter ennél is konvertálásra és arra kapott felhatalmazást, hogy 1893. január 1-je után megállapítandó váltságösszegeket többé a jogosítottaknak ne kötvényekben, hanem készpénzben fizesse ki. (Az 1902. évben 104,500 K). Ennek folytán a maradék- és irtásföldek megváltásából származó adósság ezen a néven 1893-ban megszűnt, mert részben készpénzzel ki lett fizetve részben pedig 4⁰/₀-os koronajáradék (alább 12. alatt) kötvényekkel cseréltetett fel; és így ebbe az adósságba olvadt be. Az államnak tehát maradék- és irtásföldek megváltása révén most már nem tartozásai, hanem a szőlődézsmaváltságához hasonlóan, a váltsággötelezettekkel szemben jelzálogilag biztosított követeléseai vannak (209,000) és támadnak, melyeket ezek az egyenes adók módjára törlesztési részletekben késedelmi kamatokkal vagy pedig egyszerre fizetnek be az adóhivatali pénztárakba. Kezelési költségek itt is fordulnak elő.

Források: 1871: LIII. és LIV. t.-cz. 1892: XXI. t.-cz. 1872. 34, 121., 1889. évi 65,322. pénzügyminiszteri és adóhivatali utasítás.

6. Azokat a *majorsági* birtokkerületeket (melyek sem úrbéri birtokok, sem maradványföldek, sem irtványok és a) melyeket 1848 előtt a volt földesúr egyeseknek évenkénti szolgálmányok mellett haszonvétel végett átengedett, a jelenlegi birtokos az 1896. évi XXV. t.-cikk értelmében megválthatja. A megváltást az állam is közvetítheti, mely esetben a megállapított váltságösszeget az állami fizeti a földesúrnak készpénzben (kárpótlás) a költségvetésben előirányzott (43,600 K) hitelből. A pénzügyminiszter ezt az előleget, mint a váltsággötelezett tartozását a birtokra bekebelezteti és a szőlődézsmaváltság módjára szedi be (10,000 K).

7. Az eddig tárgyaltak szerint, az úrbériségből származó viszonyok pénzügyi rendezést nyertek, kivéve az *italmérési jogot*, melyet az állam nem (mint az előbbieket) másoknak, hanem magának váltott meg. A megbecsült italmérési jogokért a tulajdonosok *kárpótlásul* 4¹/₂ ⁰/₀-os regalekötvényeket kaptak, (21.666,075 K) s minden április és október 1-én sorsolás és három hónap múlva fizetés alá kerülve: 1890-től kezdődő 70 év alatt mind kisorsolva és kifizetve lesznek. A kamatok félévenként január és július 1-én járnak le. A kezelési költségek a bécsi, berlini, majna-frankfurti és helybeli beváltó czégek (¹/₈ ⁰/₀) bankjutalékából, továbbá sorsolási, posta

szelvényrendelési stb. költségekből állnak. Az államnak ezt az adósságát ellensúlyozza, az ezzel megszerzett italmérési jog, melynek értéke a leltárban, az adósság tőkeálladékaival egyenlő összegben vétetik fel. Az ennek alapján szedett italadókról a pénzügyi tárczában lesz szó.

Források : 1888 : XXXV. és XXXVI., 1890 : XXXVI. és 1892 : XV. t.-cz. 1889. P. K. 7. sz. 1890. P. K. 7. és 18. sz. 1891. P. K. 2., 17., 18. és 24. sz. 1892. P. K. 11. és 15. sz.

8. Magyarország 1867-ben gazdasági önállóságát visszaszerezvén, a közgazdaságot minden módon támogatni iparkodott. Így részint maga épített *vasutakat*, részint pedig ilyenek építését gazdaságilag elősegítette. Ebből a törekvéséből hamar oly sokféle természetű és formájú kötelezettségei, valamint magas kamatozású adósságai származtak, hogy azokat lehetőleg *egyszerűsíteni* és *alacsonyabb kamatozásúvá* kellett átváltoztatnia (*konvertálás*). Így rendelte el az 1888 : XXXII. t.-cz. egyebek közt azt, hogy az ott felsorolt és aranyban kamatozó hat adósságnak hitelezői felszólíttassanak, ha vajjon kötvényeik névértékét akarják-e azonnal megkapni, avagy e helyett megelégesznek egységes aranypénzről szóló és $4\frac{1}{2}\%$ -ot adó- és illetékmentesen *aranyban* kamatozó kötvényekkel? A kik ily módon tovább is a magyar állam hitelezőinek akartak maradni, azok kötvényeikért megfelelő egyenlő értékben ilyen államvasuti *kölcsön*-kötvényeket kaptak. A többiek pedig készpénzzel elégítették ki. Az így létrejött új adósság egyenkint 50 számat magában foglaló 36,400 sorozatra oszlik. Minden sorozatban 1 darab 5000 vagy 5 darab 1000, vagy 10 darab 500 vagy végül 50 darab 100 frtos, az egész adósságban 182.000,000 aranyforintról szóló kötvény foglaltatik. Február és augusztus 1-én fizetendő évi $4\frac{1}{2}\%$ -kal kamatozik és sorsolás útján 1889. február 1-től számított 75 év alatt, a kötvényeken lévő törlesztési terv szerint törlesztetik (szükséglet 20.256,559 K). A sorsolás május és november 1-én van. A visszafizetés 3 hó múlva adó- és illetékmentesen történik. És pedig a m. k. központi, a pesti és a zág-rábi állampénztár, valamint minden nagyobb m. k. adóhivatalnál 8 és 4 aranyforintos, illetőleg 20 és 10 frankos aranyokkal. Vagy pedig, ezeknek a budapesti tőzsdejegyzék árúhasábjában jegyzett utolsó árfolyamán számított papírpénzzel. A beváltással meg vannak továbbá bizva még a szelvények hátán megjelölt bel- és külföldi cégek, melyek a helyükön érvényes aranypénzben fizetnek. Az erre szükséges aranypénzt a magyar általános hitelbank szerzi be, s be-

váltó többi társait azzal ő látja el. Ezért a budapesti értéktőzsdén szokásos alkuszdiát ($\text{courtage} = \frac{4}{10} \text{‰}$) és jutalékot ($\frac{1}{10} \text{‰}$) számíthat fel. A beváltott szelvények névértéke után a beváltó cégeknek külön jutalék ($\frac{1}{8} \text{‰}$) jár. Az aranypénz-daraboknál kisebb összegeket mindenhol ezüstben fizetik ki. Az itt előforduló kezelési költségek az említett jutalékokra, részben az agióra is, továbbá sorsolási, posta s egyéb költségekre kellenek.

Források: 1878. 13., 23., 36., 43. P. K.; 1879. 51. P. K.; 1883. 36. P. K.; 1888: XXXII. t.-cz., 1889. 33., 40., 426. P. K.; 1890. 23. P. K.; 1891. 10. P. K. adóhivatali utasítás VI. füzet.

9. Az 1888: XXXII. t.-cz. nemcsak a földtehermentesítési és az előbbi szakaszban tárgyalt arany-adósságok iránt intézkedik, hanem még öt más vasúti adósságot jelöl meg, melyek ezüst értékű forintról szóló adóssággá voltak convertálandók. Kötvényei tehát ez $4\frac{1}{2} \text{‰}$ -os adómentes *államvasúti ezüst-kölcsönkötvénynyel* elégítették ki. kötvényeikért nem készpénzt, hanem új kötvényeket kívántak, $4\frac{1}{2} \text{‰}$ -os adómentes *államvasúti ezüst-kölcsönkötvénynyel* elégítették ki. Az adósság az aranykölcsönhöz hasonló, csak hogy január 2-án és július 1-én lejáró $4\frac{1}{2} \text{‰}$ -ot ezüstben kamatozik. Beváltásával az összes m. kir. adóhivatalok is foglalkoznak (11.158,900 K). A kezelési költségeket bankjutalékokra, sorsolási, posta-, nyomtatvány-, szállítási stb. költségekre fordítják.

Források: 1878. 43. P. K., 1883. 36. P. K., 1888: XXXII. t.-cz., 1889. 40. és 42. P. K., 1891. 10. P. K.

10. A budapesti Duna szabályozása és a lánczhíd államosítása, valamint a székes főváros területén a közgazdaság érdekében fogantatandó némely építkezésekre és ezeknek fentartására szükséges állandó *pénzalap* létesítésére vették fel 1870-iki sorsolási kölcsönt (szükséglet 2.530,000 K). A törvényben engedélyezett összeg 24 millió forint volt. Ezért az államkincstár a bécsi Bankverein nevű pénzintézetnek névértékben 31 millió forintot, vagyis: 6000 (egyenként 50 számból álló) sorozatban 300,000 egész darab 100 frtos sorsjegyet adott. Minden sorsjegy ismét két 50 frtos részjegyre oszlik. Az egész kölcsön 1871. január 1-től számítandó 50 év alatt úgy törlesztetik, hogy a központi állampénztár a Bankvereinnak bizonyos állandó összeget félévenként küldi. A minden május és november 15-én megejtett sorsoláskor kihúzott sorsjegyek birtokosainak, a reájuk esett összegeket a központi állampénztár — esetleg az adóhivatalok közvetítésével — és a Bankverein Bécsben fize-

tik ki. A központi állampénztárnak, az ennél bemutatott sorsjegyek kifizetésére szolgáló összegeket, a hitelügyi számtartóság felszólítására a Bankverein küldi meg. Ezt a javadalmazást a központi állampénztár mint idegen pénzt kezeli, s az ebből beváltott sorsjegyekről a Bankvereinnek félévenként kimutatást küld. A Bankverein köteles továbbá félévi javadalmazásaiból, 50—50 ezer frtot a központi állampénztárnál képezett tartalékalap számára letenni. Ennek az adósságnak magából a kölcsönből létrejött *bevételei* vannak (1.520,000 korona). Az ezek által nem fedezett szükségletet az állam folyó jövedelméből fedezi. A legelől említett *pénzalap* fölött, melybe a kölcsönből létrehozott kisajátítások és szabályozások által nyert telkek ára, valamint a főváros közmunkaváltsága foly, a fővárosi Közmunkák Tanácsa rendelkezik (119. lap), mint a mely a székes fővárosban előforduló építkezésekre, részint mint első-, részint mint másodfokú hatóság döntőleg foly be. Ez a tanács elnökből, esetleg alelnökből és 18 tagból áll. Az elnököket és a tagok felét a kereskedelmi miniszter nevezi ki; a tagok másik felét a székes főváros választja. A tanács megfelelő jogi, műszaki és számtartó személyzettel bir, mely osztályokban van csoportosítva. A rendelkezése alatt álló pénzalapról pedig évenként zárószámadást szerkeszt, melyet jelentés kíséretében úgy a kereskedelmi miniszternek, mint a székes és fővárosnak bemutat és nyomtatásban közre is bocsát. Megjegyzendő még, hogy a bevételeknél említett községi pótlékok alatt most az útdát kell érteni. Ezért a közmunkatanács a székes fővárosi útdát kezelését, behajtását nemcsak ellenőrzi, hanem a főváros útdát zárószámadását számtartósága által felül is vizsgálhatja. Nevezetes még itt számtartási szempontból az, hogy a tanács számtartósága kezdettől fogva 1885-ig, a pénzalap gazdaságának természetével ellenkezőleg, kettős rendszerű könyveket vezetett. Ekkor azonban hosszas tanakodás után, mint helyesebbet az egyszeres kincstári rendszert fogadták el.

Források : 1870 : V. t.-cz., 1879. 51. P. K. 1893 : XIV. t.-cz.

11. A 4%-os arany *járadékkölcsön* első sorban a 6%-os régiebb aranyjáradék konvertálásából származott. A kötvények 100, 500, 1000 és 10,000 frtos bemutatókra, valamint névre szólókra oszlanak. A kamatokat (65.161,504 K) minden január és július 1-én a nagyobb m. kir. adóhivatalok, továbbá néhány bel- és külföldi bankház fizeti ki. És pedig a monarchia területén törvényes aranyértékben, mástól a sterlinghez viszonyított ottani törvényes aranypénzben. Az idegen

pénzeket a magyar általános hitelbank szerzi be, s küldi meg a beváltó czégeknek. A hitelbank ezért ($\frac{4}{10}\%$) alkuszdijt és ($\frac{1}{10}\%$) jutalékot kap. A czégek posta-, hirdetési díjak stb. czímen előforduló költségeik megtérítésén kívül a beváltott értékekért ($0.23,723\%$) jutalékot kapnak.

Források: 1878. 13., 23., 36., 43. P. K., 1879. 51. P. K. 1880: VIII. 1881: XI. és XXXII. t.-cz. 1881. 53. P. K. 1883. 36. P. K. 1887: XXXII. és 1888: VI. t.-cz. 1889. 42. P. K. 1890. 23. P. K. 1892: XXI. t.-cz. 1893. 16. P. K.

12. A 4% -os koronajáradék-kölcsön főleg az 5% -os papíráradék és némely más ezüstre szóló kötvények konvertálásából származik. Czimletei 100, 200, 500, 1000 és 10,000 frtról szólnak. A kamatokat (50.084,900 K) minden június és deczember 1-én az állampénztárak és valamennyi királyi adóhivatalok, valamint néhány bel- és külföldi bankház, melyek ezért ($\frac{1}{10}\%$) jutalékban részesülnek. A kezelési költségek ezekre a jutalékokra, továbbá hirdetési, posta, szelvényrendezési stb. kellenek.

Források: 1881. 15. P. K. 1892: XXI. t.-cz. 1893. 13., 14. P. K. 1894. 9. P. K.

13. Az állam a tiszavidékieknek és a szegedieknek árvizes bajaikban kölcsönzött 40 millió forintot úgy szerezte be, hogy (4400 sorozatban, sorozatonként 100 darabbal) s darabonként 100 forinttal 440,000 darab sorsjegyet (44 millió forint névértékben) bocsátott ki. Ezért az állam 1880-tól 1930-ig félévi utólagos részletekben 2.400,000 frtot fizet. Ez azonban a törlesztési terv szerint változik, s a költségvetésbe mindig a ténylegesen fizetendő összeg van [fölvéve (4.822,920 K). A sorsjegyeket minden április és október 1-én sorsolják ki és három hónap múlva legalább is 120 frttal fizetik ki. Ezeken a nyereményeken kívül a sorsjegyek még 4% -os kamatszelvényekkel is el vannak látva, melyek ugyancsak április és október 1-én járnak le. Úgy a sorsjegyeket mint a szelvényeket: Budapesten a központi állampénztár és a magyar általános hitelbank, Bécsben a Credit-Anstalt és Rothschild-bankház — csak szelvényeket: a budapesti állampénztár is — váltja be. A bankházak a beváltott értékekért ($\frac{1}{8}\%$) jutalékot kapnak. Ezen kölcsön pénzeiből adott kölcsönök évi járuléakai (690.535 K) képezik a költségvetés megfelelő bevételeit.

14. A Vaskapu-szabályozási 3% -os aranykölcsön úgy jött létre, hogy az említett szabályozási költségeket az 1895: XVI. t.-czikk 18.600,000 frtban állapította meg. Ennek beszerzésére 45 millió

korona névértékű adómentes, 90 év alatt törlesztendő államadóssági kötvényeket bocsátottak ki. Az adóssági teher (évi 1.464,860 K) mindenkor ellensúlyozására a magyar kincstár a Vaskapun közlekedő hajóktól, nemzetközi szerződés alapján bizonyos díjakat szedhet, mely jog ellenértéke, a magyar állam vagyonmérlegébe, az adósság álladékaival egyenlő összegben van felvéve.

15. Az államvasúti beruházási célokra felvett $3\frac{1}{2}\%$ -os korona járadék-kölcsön az 1897. évi XXX. t.-cikkben alapszik. Kamatozása 1898. évi január 1-ével kezdődött. A szelvények beváltásáért a bankházak $\frac{1}{10}\%$ jutalékot kapnak. (Szükséglet 2.103,300 K).

16. A függő adósságból származó költségek két részre oszlanak: a) A közös függő adósságot alkotó *pénzjegyek* készítése, megsemmisítése, beváltása s egyéb kezelése költségeinek 30% -a, mely a magyar államkincstárt terheli (12,000 K). b) A pénztári jegyek és különféle letétek költségei és kamatai (2.900,000 K). a) Azonkívül, a mit a *pénztári jegyekről* az alapvető és az általános részben (12. és 48. §.) elmondottunk, megjegyezzük, hogy az ezeknek a jegyeknek kiállítására szolgáló, vagyis csak kitöltésre váró üres lapokat (100, 1000 és 10,000 frtosok) az államnyomda esetről esetre kibocsátott és a p. ü. min. számtartóság hitelügyi csoportjánál előjegyzett pénzügyminiszteri rendeletre készíti s szállítja a központi állampénztárba, mely azokról külön naplót vezet. A készletről a számtartóság minden hó 29-én kimutatást terjeszt a pénzügyminiszterium elé. A jegyek további művelete ($\frac{1}{16}\%$) jutalék mellett a Magyar Általános Hitelbankra van bízva, mely az üres lapokat a pénzügyminiszterium (első főosztályának vezetője) által láttamozott nyugtára veszi fel. A miniszter által időről időre megállapított kamatlábat, valamint az egy napra eső kamatösszeget kibocsátás alkalmával a bank kéznyomóval, a jegy kiállításának és így a kamatozás kezdetének napját pedig kézírással jegyzi be a jegyek nyomtatványain erre a célra szolgáló üres helyekre. Az egész műveletről a bank a pénzügyminiszterium számtartóság hitelügyi csoportjának hetenként ötféle kimutatással számol. A beváltott, esetleg elromlott jegyeket is beterjeszti és ugyanekkor a számadások eredményéhez képest az ezen ügyletből származó tartozásokat vagy követeléseket is a központi állampénztár készpénzben kiegyenlíti. Ezen kívül félévenként a bank folyószámla-kivonatot terjeszt be, melyben az egész műveletet az Osztrák-magyar bank budapesti főintézete által, a váltók leszámítására megállapított kamatlábon számolja el. A pénz-

tári jegyek 6 hónap múlva járnak le, a mikor úgy a tőkét mint a kamatot kifizetik. Azonban a lejárat előtt is bármikor bemutatathatók, de ekkor kamat csak a bemutatásig jár. A lejárat előtt bemutatott jegyeknek akadálytalan kifizethetése czéljából a bank külön 50,000 K állandó állami előleget kamatfizetés nélkül élvez. Hat hónapon túl a pénztári jegyek nem kamatoznak. Az állami pénztárak is fel vannak jogosítva beváltásukra, sőt pénz helyett fizetési eszközül is elfogadják minden oly esetben, midőn a fizetség érczpénz volta kikötve nincs és a midőn a fizetendő összeg, a pénztári jegyekért összesen járó tőkénél és kamatnál nem kisebb. Ebben az esetben bevett összeget annak a gazdasági ágnak naplójában, melyre fizettetett, bevételbe, de egyszersmind a pénztári jegy beváltási naplóban, a bevételi adatokra hivatkozva, kiadásba kell tenni. A kamatnapok minden hónapban 30-czal a bemutatást megelőző napig számítandók. A számvevősegi hitelügyi csoport a pénztári jegyeknek, a pénz és anyag (hitel) főkönyvein és a kettős rendszerű folyószámlakönyvén kívül még különféle segédkönyveket és nyilvántartásokat vezet. Ezekből a havi forgalomról és a hó végével forgalomban maradt jegyekről minden hó 10-ig a pénzügyminiszteriumhoz kimutatást terjeszt fel, mely azután ezt a hivatalos lapban közhirrre teszi. b) Azokhoz, a miket a 48., 87., 99—100., 106. és 115. §-ban elmondottunk, még hozzátesszük, hogy *birói letétek* alatt azokat a mindenféle gazdasági értéket képviselő tárgyakat kell érteni, melyeket a bíróságok vagy ennek jóváhagyásával mások biznak az állami pénztárak őrizetére. Ha a letevők magukat a letett tárgyakat akarják visszakapni: akkor őrzési díjakat tartoznak fizetni. Ezekről a pénzügyi tárczában lesz szó. Ha azonban, mint a készpénznél, megelégednek a letét értékével, ekkor az állam a letett pénzt kölcsönkapottnak tekinti, s értük kamatot fizet. (1.690,548 K). Ez a kamat a letevés napjától a kiutalványozó végzés jogerőre emelkedésének napján túl a föl vételig, de legfeljebb egy hétig jár. A birói letéteket a bíróságok székhelyén lévő állampénztárak és királyi adóhivatalok tárczaszerűen kezelik. A tőkét és kamatokat rendszerint együtt fizetik ki. A bíróságnak ezzel ellenkező végzése csak a pénzügyminiszterium külön engedélye mellett foganatosítható. A kifizetett tőkét és kamatokat részletesen a tárczanapló erre szolgáló hasábjában, s ezenkívül a kamatokat sommásan egy külön függő adóssági kamat alnaplóban számolják el. A tárczanaplókat az igazságügyminiszteri tárcza-, az alnaplókat a pénzügyi hitelszámtartóság tárgyalja. Az utóbbi köny-

veli a függő adósságnak tárczafőkönyvében, s ellenszámolja a kifizetett összegeket, úgy az igazságügyminiszteriumi, a mint a pénzügyi forgalmi (központi) számtartósággal. c) *Árvaletétek* (56. §.) alatt azokat a készpénzösszegeket kell érteni, melyeket a gyámhatóságok az állampénztáraknál megőrzés és kamatozás céljából letesznek és a melyeket ezek a birói letéteknél elmondottak módjára tárczaszerűleg kezelnek. De ezekért minden január és július 1-én kamatos kamat jár (319,118 K) és a tárczanaplójukat a belügyminiszteriumi számtartósága tárgyalja. d) A királyi *közjegyzők* annak a városnak, a hol működnek, lakossága számához képest a törvényben megállapított bizonyos összegű *biztosítékot* tartoznak letenni. Az erre a célra szolgáló készpénzt, értékpapírt vagy bekebelezési záradékkal ellátott óvadéklevelet a királyi törvényszék beutaló végzése alapján az állami pénztárak mint közjegyzői letétet a birói letétek módjára tárczaszerűen kezelni tartoznak. A készpénzért félévenként kamatot fizetnek (16,170 K) és az értékpapírok szelvényeit pedig bélyegtelen elismervényre szolgáltatják ki az illető közjegyzőnek. Az óvadéklevelet díjmentesen őrizik.

Források: a) 1867: XV. és 1868: XLVI.; b) 1882. 2. és 28. 1884. 21. 1883. 13., 1889. 17., 1889. 37., 1892. 31. P. K. és az adóhivatali utasítás: c) 1897.: XX., 1885: VI. t.-cz. 1878. 5. P. K. és adóhivatali utasítás.

135. §. A vasutakkal együtt átvett adósságok.

(Rend. kiad. VIII. fej. 1—7. czim 27.356,467 K, keleti, konvertálás, tiszai, tőzsdedíj, déli, évjáradék, gácsországi, részvények konvertálva, elsőbbségek, forgalmilag, pécsi, 69, észak-keleti, beruházás, osztrák, 75, árfolyam, előleg, 69.)

1. A *keleti vasutat* az állam a tulajdonos társulattól szerződésileg úgy vette meg, hogy adósságait magáénak nyilvánította. Részvényeit pedig egyenként 100 frtról szóló, összesen 99,893 darab kötvényért beváltotta. Később az elvállalt adósságokat az előbb tárgyalt a $4\frac{1}{2}\%$ arany és ezüst államvasuti adósságokba konvertálta. A kibocsátott kötvényeket pedig évenként július 1-én megejtendő sorsolás útján 1963-ig a központi állampénztár, a magyar általános hitelbank és a bécsi Kreditanstalt útján, a sorsolás után 6 hónap múlva teljes névértékben beváltja. A január és július 1-én lejáró szelvényeket 10% -os adó terheli. A beváltó cégeknek ($\frac{1}{8}\%$) jutalék jár. 1876: L. t.-cz.

2. A *tiszavidéki vasút* részvénytőkéjét az állam kifizette, elsőbbségi kölcsönét a $4\frac{1}{2}\%$ -os kölcsönbe convertálta, a sorsjegykölcsönt

pedig a bécsi Kreditanstaltnál évenként törleszti. Az erre és a kamatokra szükséges összeget a központi állampénztár június és december 27-én és 28-án félévi előleges részletekben bezárólag 1923-ig fizeti, a mikor a 66 éves törlesztés be lesz fejezve. Kezelési költség: a bécsi tőzsdedíj fejében a tőzsdekamarának fizetendő összeg. 1888. évi XXXVIII. t.-cz.

3. A déli vasút-társaságtól ennek *zágráb-károlyvárosi* vonalait a magyar állam úgy vette meg, hogy annak 1880-tól 88 $\frac{1}{2}$ évig 240,000 o. é. aranyfrtnyi változatlan, semmiféle jelenlegi vagy jövőendőbeli adónak alá nem vetett évjáradékot fizet. Még pedig a központi állampénztárnál évenként június és december 23-án effectiv osztrák és magyar vagy egyenértékű külföldi aranypénzben. Az így kikötött és a költségvetési törvényben felvett összeg közt van különbség, melyet az aranyagio okoz. 1880: XLIV. t.-cz.

4. A *magyar-gácsországi vasút* korábbi megállapodások szerint csak 1899-ben került volna az állam tulajdonába. Azonban a tulajdonos részvénytársasággal létrejött szerződés szerint az állam már 1899-ben átvette azt oly föltétel alatt, hogy a társasági részvények és elsőbbségi kötvények kamatoztatására és törlesztésére szükséges évi összegeket, azokban a részletekben és időpontokban meg fogja fizetni, melyek a szerződéshez csatolt jegyzékben felsorolva vannak. Továbbá, hogy a vasút beruházási kölcsöneinek kamatait és törlesztési szükségleteit, a magyar állami kincstár közvetlenül fogja fedezni. Azóta az állam a vasút részvényeit és 1876. évi beruházási kölcsönét részint járadékokba convertálta, részint készpénzben kifizette. Az elsőbbségi kölcsönökre szükséges összegeket pedig február, június, augusztus és december 1-én *forgalmi* úton számolja át a magyar kincstár az osztráknak; mert a vasút legnagyobb része osztrák területen fekvődvén, adósságai is az osztrák kormány gondjai alatt állnak. Az 1888-iki beruházási kölcsönért járó összeget pedig a bécsi Union-Banknak kell minden januárra és júliusra átszámolni a giro-forgalom útján. A kezelési költség ($\frac{1}{8}\%$) bankjutalékra, sorsolási, szelvény kezelési s egyéb költségekre, valamint bécsi tőzsdedíjra kell. 1869: VI., 1875: XL., 1876: XI., 1887: XXXIII., 1888: XVII., 1889: XIV., 1892: XXI. t.-cz.

5. Miután az állam a *budapest-pécsi* vasútnak szintén szerződésileg megszerzett részvényeit 1893. július 1-én beváltotta: most még csak az elsőbbségi kölcsöne van, melyet 1890-től számítandó 69 év alatt törleszt. A kötvények 200 frtról szólnak. Január 1-én

sorsolás és április 1-én: a központi állampénztárnál, a magyar általános hitelbanknál és az osztrák Kreditanstalt-nál kerülnek fizetés alá. A szelvények április és október 1-én járnak le. Ugy a kötvények mind a szelvények adó- és illetékmentesek. A kezelési költségek $\frac{1}{8}\%$ bankjuttalékból, sorsolási, posta, szelvénykezelési stb. költségekből, valamint a forgalomban lévő kötvények tőkeálladéka-nak a bécsi tőzsdén való jegyzéséért ($\frac{1}{20}\%$) tőzsdedíj fizetéséből állnak. 1889: XV. és 1890: VII. t.-cz.

6. A *magyar-északkeleti* vasútnak megszerzéséből még csak az az adósság áll fenn, mely az elkerülhetlen beruházásokra, több vasút által együttesen fölvelt beruházási kölcsönből, az észak-keleti vasútra esett. A kötvények 1000 és 400 német markról szólnak, $4\frac{1}{2}\%$ -ot aranyban kamatoznak. Az egész kölcsön adó- és illetékmentes. A sorsolás április 1-én s a kisorsolt kötvények beváltása július 1-én van. A szelvények január és július 1-én járnak le. A kötvények 30, a szelvények 4 év alatt évülnek el. A törlesztés 1889-től kezdődő 60 évig tart. Az erre szolgáló összegeket félévenként kell a bécsi Unionbanknak átszámolni. 1888: XVII., 1890: XXXI. és 1892: XXI. t.-cz.

7. Az *osztrák és magyar államvasúttársaság magyar vonalaiért*
a) a megváltási ár fejében fizetendő évi járadék 1891. évtől kezdődött és 75 évig tart. Minden január és július 1-én jár le fele, s a központi állampénztár fizeti ki az említett vasúttársaságnak. *b)* Ha a félévi járadéknak lejárást közvetlenül megelőző hónapban az arany árfolyama a bécsi tőzsdén a 117% -ot (9.36) meghaladja: akkor ez az árfolyam-emelkedés félévenként 3.250,000 aranyforint után, a lejárt részlettel együtt szintén megfizetendő. Ez az összeg az árfolyam hullámlásához képest változó, sőt egészen el is maradhat. *c)* A kérdéses vasúti vonalak átvétele alkalmából a magyar állami kincstár rendkívüli beruházások terhe háramlván, erre a célra az osztrák-magyar vasúttársaság a magyar kincstárnak 5 millió forint visszafizetendő előleget adott. Ennek törlesztésére a központi állampénztár 75 év alatt minden január és július 1-én lejárá 125,000 forintot fizet illetve utal át a giroforgalom útján az említett társaságnak. *d)* Az arad-temesvári vasút is az osztrák és magyar államvasúttársaságé volt, melyet a magyar kincstár külön az elől említett vasút elsőbbségi és részvény adósságának törlesztése fejében 1892-től 67 évig minden márczius és szeptember 1-én félévi részletekben fizetendő és jelzálogilag biztosított

288,745 frt évi járadékért váltott meg. 1882:XXV., 1891:XXV., 1891:XXXVIII. t.-cz.

136. §. Egyes tárczákat terhelő kölcsönök.

A két előbbi §-ban tárgyalt államadósságokon kívül, még minden tárczának van építési és egyéb beruházási czélokra fölvett nagyobb és kisebb összegű, több-kevesebb kölcsöne, melyek a bődzsettörvénynek, egy fejezete alatt vannak tárczánként felsorolva. Az ezen kölcsönök után fizetett kamatok és törlesztési járulékok azonban, az egyes tárczák részletes költségvetéseiben fordulnak elő, s a mennyiben szükségesnek találjuk, azokról ott meg is fogunk emlékezni.

137. §. Előlegezések vasúti kamatbiztosítás alapján.

(Rend. kiad. X. fej. 156,896 K, rend. bev. 331,392 K, kamat, legalább, ellenőrzés, törlesztés, beruházás, maximum, beruházási, 50, egységes, 0/0 fölösleg, előleg.)

Az állam a reá nézve bármely szempontból, fontossággal bíró vasutak kiépítését és forgalomban tartását, az által is iparkodik előmozdítani, hogy a vasútba fektetett tőkének valamely kamatját, a vállalkozók számára biztosítja. Ez úgy értelmezendő, hogy ha az üzlet folyamán legalább is bizonyos tiszta jövedelem, pl. kilométerenként 4—5000 forint nem mutatkozik, akkor az állam a hiányzó részt a részvényeseknek pótolja. Az így épített vasutak legnagyobb része azonban, a 159—160. §-ban elmondottak szerint már a magyar állam tulajdonába ment át. Ez idő szerint még csak két vasút (a pécs-barcsi és a kassa-oderbergi) részesül kamatbiztosításban. Ezek a kereskedelmi miniszter hatáskörébe tartozó, vasúti főfelügyelőség ellenőrzése alatt állnak, s a biztosított összegeket, az engedélyokmányban meghatározott kereten belől, a szükséghez mérten, az utóbb említett miniszterium megkeresésére, a pénzügyminiszterium utalványozza. Az utalványozott összegek az illető vasutaknak adott előlegekül tekintetnek. Azok az előlegek, melyeket a vasúttársulatok adósságaik esedékes évi törlesztésére és kamataira használnak 4, azok pedig, melyeket beruházásra fordítanak, 6⁰/₀-os kamatra adatnak az államkincstár által, s az állami leltárban mint ilyenek tartatnak nyilván. Ezért, mihelyt a vasút tiszta jövedelme bizonyos maximumot meghalad, a többlet az előlegek megtérítése czéljából az államkincstárba beszolgáltatandó.

Illetőleg: ha az évi számadás lezárásánál kitűnik, hogy tiszta jövedelme a biztosított 4°/_o-nál magasabb, a mutatkozó tiszta jövedelmi többlet, az illető vasút 4°/_o-os számlájának javára és 6°/_o-os számlájának terhére lesz írva.

Különösen meg kell itt emlékeznünk a magyar vasutak *elsőbbségi (beruházási) kölcsönéről*. Az 1875: XLIV. törvénycikk felhatalmazta a miniszteriumot, hogy az állami biztosítást tényleg igénybe vevő vasutaknak, az elkerülhetlen új beruházásokra szükséges összegeknek, kölcsön útján való beszerzését engedélyezze és ezen kölcsönnek tőkéjére az állami biztosítást kiterjeszthesse. Az 1876: XI. törvénycikk pedig azt határozta, hogy eme kölcsön 5°/_o-ot aranyban kamatozó és 50 év alatt törlesztendő elsőbbségi kötvényeit, az állam vegye át. Az ezekért befolyt összegből pedig minden vasútnak a megállapított részt utalványozza. Ez legczélszerűbben úgy volt kivihető, ha a vasutak kölcsönei egy egységes állami kölcsönre változtatnak át, s eme kötvényeket a vasutak helyett a pénzügyminiszter bocsátja ki. Ennek fejében minden vasút a reá eső részkölcsönről egy, fő elsőbbségi kötvényt adott a pénzügyminiszternek. Ezen kölcsön (200 és 1000 aranyforintról szóló) kötvényeinek szelvényei minden január és július 1-én járnak le. A kötvények évenként október 1-én sorsoltatnak és a kihúzottak 3 hó múlva fizettetnek ki. A szelvények és a kisorsolt kötvények beváltására szükséges összeget, az illető társulatok a részükre biztosított tiszta jövedelmen felül, netalán mutatkozó bevételekből minden június és december 23-ig, a központi állampénztárba szállítják be. Ily jövedelem hiányában, a pénzügyminiszter a kamatbiztosítási előlegeket fordítja erre, s azokat 6°/_o kamatozással éppen úgy az illető vasutak terhére írja, s úgy tekinti, mintha ezek közvetlenül a vasutaknak fizettettek volna ki. 1875: XLI., 1876: XI., 1879: XXXVIII., 1887: XXXIII., 1888: XVII. t.-cz.

138. §. Horvát-Szlavonországok beligazgatási szükséglete.

(Rend. kiad. XI. fej. 16.540,741 K, állam, ország, először, leszámolás, összes, autonom, tiszta, arány, kevés, legelőbb, helyette.)

Azonkívül a mit IV. alatt és a 77. §-ban elmondottunk, még tudnunk kell, hogy a magyar *államnak* horvát-szlavonországi bevételei és kiadásai, a *magyar állami* költségvetésben, a *magyar állami* háztartásnak költségei és jövedelmei között nyernek kifejezést. Így azok az összegek is, melyek az említett tartományoknak külön

ügyeik önkormányzati gondozására szükségesek: először szintén a *magyar állami* költségvetésben vannak kiadásra fölvéve, habár ez, önkormányzatuknak megfelelőleg, külön fejezet alatt és külön sommában történik is. A leszámolás aztán Horvát-Szlavonországgal évenként, és pedig két irányban történik. Először azokra az összegekre nézve, melylyel a horvátok az egész magyar állam összes kiadásaihoz járulni tartoznak. Másodszor saját autonóm szükségleteikre nézve. Legelőször tehát az egész *magyar állami* háztartás tiszta kiadását és az ezekből Horvát-Szlavonországra eső (7935195%-nyi) összeget számítják ki. Ez az egyik irányban való leszámolás. A másik leszámolás pedig az, hogy a zágrábi királyi pénzügyigazgatóság számtartósága által készített, lerovási kezelési bruttokimutatás alapján Horvát-Szlavonországek tiszta jövedelmét határozzák meg, hogy ez a 44:56 arány szerint, az autonóm kormányzat szükségei és az egész állami háztartás között megosztassék. Azonban Horvát-Szlavonország *tiszta* közjövödelme állandóan oly kevés, hogy ha az *állam*-háztartásnak reá eső 7.9% százalékát fedeznie kellene: autonómikus szükségleteire alig maradna valami. Nehogy tehát horvát testvéreink szükségét szenvedjenek, Magyarország nagylelkűen beleegyezett, hogy Horvát-Szlavonország jövedelméből legelőbb 44%, autonóm szükségleteire levonassék, s hogy csak az így maradó rész fordíttassék az állami szükségletekre. Ez által Horvát-Szlavonországek évenként mintegy 6 millió korona olyan javadalmazáshoz jut, mely az egész *államot* illetné, s melyet így helyette Magyarországnak kell előállítania, illetőleg megfizetnie.

Források: 1868: XXX. t.-cz. és 1889: XL. t.-cz.

139. §. Állami számvevőszék.

(Rend. kiad. XII. fej. 335,640 K, előbb, 1—3, elnökség a)—f), fő- és ügyosztályok, alelnök, ügybeosztás, tárgyalás, saját háztartása.)

Azok után, a miket az 57. §-ban, valamint a XVIII. alatt idevágólag előbb elmondottunk, még tudnunk kell, hogy az állami számvevőszék a hatáskörébe eső ügyeket természetük szerint 1. vagy az elnökségnél vagy 2. tanácsulésekben, vagy 3. az ügyosztályokban tárgyalja.

1. Az elnökséghez tartoznak: a személyzeti és fegyelmi ügyek az ügyosztályoknak adandó elnöki utasítások és rendeletek; az állami számvevőszék évi költségvetésének szerkesztése; a kiadások utalványozása s az ezekről vezetett pénztári naplók szigorlata; a záró-

számadást kísérő és egyéb az országgyűlésnek teendő jelentések; a helyszini vizsgálatokra vonatkozó s egyéb az elnök által magának fentartott ügyek. 2. A tanácsülésnek tárgyai: *a)* azok a miniszteri közlemények és a számvevőszéki észrevételekre adott miniszteri válaszok, melyek az ügyosztályok véleménye szerint nem kielégítőek; *b)* a minisztertanácsnak azok a határozatai, melyeket az állami számvevőszéknek egyes miniszterek eljárását illetőleg hozzá intézett átiratára hoznia kell; *c)* az állami zárószámadás és ezt kísérő jelentés, valamint az országgyűlés elé terjesztendő más munkálatok végleges megállapítása; *d)* szabályrendeletek és utasítások bírálata, melyek a közigazgatás bármely ágában a számtartás és az ellenőrzés egyszerűsítésére vagy a pénz- és értékkezelés javítására kibocsáttatnak; *e)* a minisztertanácshoz évnegyedenként küldendő hitelnyilvántartási kimutatás; *f)* az elnök által tanácsülés elé utalt egyéb ügyek. 3. Az állami számvevőszék az elnöki osztályon kívül három fő- és hat ügyosztályra oszlik. Az elnök osztályt nem vezet, hanem az alelnököt feladatai teljesítésében támogatja. Nevezetesen: a szűkebbkörű értekezleteket vezeti, s a megállapodásokat véleménye kíséretében az elnöknek bemutatja; a számvevőszéki észrevételekre nyert felvilágosításokat tudomásul veszi, esetleg a minisztertanácshoz való előterjesztés céljából az elnöknek bemutatja; a fontosabb természetű, s különösen elvi jelentőségű ügyeket felülvizsgálja, s véleménye kíséretében az elnök elé terjeszti; felülvizsgálja az osztályok által előterjesztett állami zárószámadást minden tartozékával együtt és az elnök akadályoztatása esetében képviseli a számvevőszéket a képviselőház zárószámadási bizottságában. A fegyelemre és ügymenetre közvetlenül felügyel.

Az osztályok az elnök által kiadott és időnként változó ügybeosztás szerint felosztva, az egész állami gazdaságot tárgyalják. Így ez idő szerint az első főosztály vezeti, úgy a kettős, mint az egyszeres rendszerű állami és az utalványozási főkönyvet (hitelnyilvántartást), a számvevőszék saját tárcza fő- és számfejtő könyvét, s tárgyalja az úgynevezett kis tárczák egy részét, valamint a bel-, igazság- és vallás-közüktatásügyi tárczákat; a második főosztály tárgyalja a pénzügyi tárczát; a harmadik főosztály a közös ügyeket, mindenféle állami adósságot, továbbá a kamatbiztosítást, a horvát-szlavonországi leszámolást, a földművelésügyi, kereskedelemügyi és honvédelmi tárczákat. Minden osztály a hozzá tartozó tárczák utalványozási és megszüntetési jegyzékeit, kezelési kimutatásait, valamint tárcza-

zárószámadásait megvizsgálja, ezekből elkészíti a részletes zárószámadást, bírálja a miniszter által adott indokolást és tervezi a törvényhozásnak teendő jelentés hozzá tartozó részét; könyvet vezet az őt illető tárczák nyugdíjairól.

A számvevőszék szükségleteit az elnök utalványára és a számvevőszék első ügyosztályának számfejtése mellett, a központi vagy más az állami pénztárak fizetik ki és külön tárczanaplóban számolják el. E naplót a számvevőszék elnöki osztályának vezetője bírálja meg és tárgyalja az általános szabályok szerint. A kisebb irodai, házi stb. szükségletek fedezésére utalványozott összeget, kézi pénztárban az irodaigazgató kezel. Ez azokról rendes naplót vezet, melyet havonként rövid úton tárgyalás céljából, ugyancsak az elnöki osztálynak mutat be. A számvevőszék által használt ingatlan és ingó állami vagyonról, a kézi pénztár kezelője naplót és szakleltárt vezet, melyeket havonként illetőleg évenként az elnöki osztálynak bemutat. A naplót az elnöki, a leltárt egyik ügyosztály vizsgálja meg. Az állami számvevőszék saját háztartásáról, az állami zárószámadás útján, közvetetlenül az országgyűlésnek számol.

140. §. Közigazgatási biróságok.

(Rend. kiad. 563,962 K, dönt, Curia, belügy, elnök, tárczák.)

Mint legfőbb biróság, közigazgatási jogviták felett dönt. Állása a Curiaéval azonos. Az elnök járandóságait a belügyminiszter, a bírák és a többi személyzetét az elnök utalványozza. Az elnök a költségvetési törvényben, a közigazgatási biróság részére megállapított összeg erejéig, utalványozási joggal bír. Számtartását a belügyi számtartóság végzi, kivéve a közigazgatási segédszolgálatot, melyet a megfelelő tárczaszámtartóságok végeznek.

Forrás: 1883: XLIII. és 1886: XI. t.-cz. 1883. 30. és 51. P. K. 1886. 6. P. K. 1896: XXVI. és birósági ügyrend.

141. §. Miniszterelnökség.

(Rend kiad. XIV. fej. 1—3. cz. 1.026,720 K; VI. fej. 4. cz. nyugd. 77,530 K, átm. kiad. VI. fej. 1—4. cz. 902,070 K beruh. 150,000 K, 1—3, §, zárószámadás, három, küldi, fordítás, fumei, utalványozás, kezelés, számtartás, alap, átmeneti.)

1. A 37—40. §-ban elmondottakhoz számtartás szempontjából még hozzátesszük, hogy a számvevőszék által szerkesztett zárószám-

adást, a miniszterelnök terjeszti a törvényhozás elé, s hogy az állami számvevőszék elnökét az országgyűlés által jelölt három egyén közül, a király az ő fölterjesztése és ellenjegyzése mellett nevezi ki. A hitelnyilvántartást évnegyedenként és a minisztereknek a számvevőszék megjegyzéseire adott ki nem elégitő válaszait a minisztertanács elé terjesztés czéljából, a számvevőszék hozzá küldi. A fordításért járó díjakat a miniszterelnökség saját tárczájából előlegezni, s a fordíttató hatóságok azt neki megtérítik. 2. A fumei kormányzóság személyi járandóságai fölött a miniszterelnök, a dologi kiadások fölött a kormányzó rendelkezik és kezeléséről a fumei m. k. adóhivatal ad számot, a fumei m. kir. pénzügyigazgatóság mellé rendelt számtartóságnak, mely az előzetes és utólagos számtartást végzi. Az egész tárcza számtartásának gyakorlására pedig maga a miniszterelnökségi tárczaszámtartóság van hivatva. 3. A *rendelkezési alapról* a miniszterelnök számadással nem tartozik. Az átmeneti kiadások és beruházások a miniszterelnökségi palota újraépítésére, az 1848/49-iki honvédek segélyezésére, Andrássy- emlékre stb. vannak szánva.

142. §. Ő Felsége személye körüli miniszterium.

(Rend. kiad. XV. fej. 214,781 K atm. K, 18,000 K, rend. bev. 2000 K, különleges, közös, kiegyenlítés, 1—2, pénztáros, vizsgálat, hitel, számfejtés, számadás, birálat, könyvelés, utalványozási, kezelési, leltár, szobák, alnapló, forgalmi, havonként, évnegyedenként, bizományos, küldemények.)

A 37—8. §. kapcsán megemlítjük, hogy ennek a miniszteriumnak sajátos berendezéssel bíró *különleges* miniszteriumi pénztára van, mely a tárczára szükséges pénzösszegeket, a közös pénzügyi pénztárból kapja. Innen ezeket a Felség személye körüli miniszter átirata alapján, a közös pénzügyminiszter utalványozza és azután a közös quota számlán jogilag egyenlítik ki. (356. lap.) Különben ennek a pénztárnak szervezetét, az 1883-ban kiadott utasítás alapján ismertetjük, s működését 1. *tárczaszerű* és 2. *közvetítőre* osztjuk.

1. A tárczára vonatkozó a) pénztárosi teendőket a miniszterium kebeléből, a tárczaminiszter által külön rendelvénynyel kijelölt tisztviselő teljesíti. Ennek kezelését évenként legalább egyszer, egy magyar királyi pénzügyminiszteriumi számtartósági tisztviselő segélyével megvizsgálják. b) A miniszterium saját számtartósággal nem bír, s ezért előzetes számtartásának teljesítésével, egy minisz-

teriumi tisztviselő van megbízva. Ez a költségvetésileg engedélyezett *hitelt nyilvántartani*, s a netalán mutatkozó hiteltúllépést, az utalványozó miniszteriumnak, az utalvány foganatosítása előtt bejelenteni tartozik. A közigazgatási és pénztári *számfejtés* céljából, az általános szabályoknak megfelelően berendezett számlakönyvet vezet. Pénztári *számadás* céljából forgalmi naplót és a saját tárczájára tárczanaplót, megfelelő alnaplóval és jegyzékekkel visz. Az alnapló az útlevél-díjakról szól. Az így szerkesztett és kellően fölszerelt számadást minden hó 5-éig, *birálat* és *könyvelés* céljából a pénzügyminiszterium számtartóságának küldi. Az utólagos számtartás céljából utalványozási jegyzékeket, az előbb említett hitelnyilvántartás alapján ugyancsak havonként küld, a pénztári hivatal az állami számvevőszéknek. Sőt még félévi *kezelési kimutatást* és az év végén a miniszteriumra bizott mindenféle készletekről szóló *leltári* kimutatást is szerkeszt. c) A Felség személye körüli miniszterium épületében, a Budapesten lakó, de időnként hivatalosan Bécsben tartózkodó magyar miniszterek és állami tisztviselők számára szobák vannak fentartva. Az ezen miniszterium hatáskörébe tartozó egyéb szerekről és anyagokról szóló számadáson kívül, e szobák butorzatáról szóló leltár vezetése is a miniszteriumi pénztárra van bízva. Ez a szükségeseket a miniszterium rövid úton nyert engedélye alapján beszerzi, s az így kiadott összegekről külön naplót vezet, melynek végösszegét mint valamely forgalmi alnaplóét „a többi m. k. miniszteriumok részére teljesített bizományos fizetés” czímén egy tétel alatt, a forgalmi naplóban vezeti. De az alnaplónak csak üres másolatát csatolja; mert *évnegyedenként* az egyes miniszteriumok tagjai részére kiszolgáltatott czikkeket és ezek egyéb költségeit, úgy miniszteriumok, mint az egyes igénybevevők szerint kimutatja, s a kimutatásokat az eredeti alnaplókkal és ennek pénztári okmányaival, a magyar pénzügyminiszteri számvevőség központi csoportjának megküldi. Ez a költségeket az érdekelt miniszteriumok hozzájárulási engedélyének kikérése után, mint bizományos fizetéseket, jogilag a Felség személye körüli tárcza javára és az igénybevevő tárcza terhére számoltatja el.

2. A közvetítő működés úgy történik, hogy a Felség személye körüli miniszteriumhoz érkező pénzes leveleket és értékes küldeményeket, az elnöki osztály vezetője, a pénztárnok jelenlétében veszi át, s a postai vevényt *ketten* írják alá. A küldeménynek pénztárba helyezését, a pénztárnok a miniszterium ügyiratán ismeri el. Egy-

szersmind a küldemény átvételének napját, ügyiratának számát, értékét, a küldő nevét, később a továbbküldés napját, czímét, az erre érkezett nyugtát és az iktató számot, mely alatt a nyugta tárgyalatott, nyilvántartja. Az elküldésről szóló postai vevény nélkül, az illető ügyiratot az irattárba elhelyezni nem szabad azért, hogy a feladás megtörténte ez által is ellenőriztessék.

Az átmeneti kiadás a miniszterium épületének helyreállítására van szánva. A bevételek a külföldre szóló útlevelekért járó díjakból származnak.

143. §. Horvát-szlavon-dalmát miniszter és személyzete.

(Rend. kiad. XVI. fej. és VI. fej. 6. cz. 107,958 K, atm. K 9740 K, felelős, bán, ellenjegyzés, egység, pénzügy.)

Horvát-Szlavon-Dalmátországoknak a magyar állam kötelékében elfoglalt önkormányzati helyzetéről, a 33—40., 77. és 163. §-ban volt már szó. Ez a miniszter a magyar országgyűlésnek felelős s mint ilyen, a bánnak Ő Felségéhez intézett előterjesztéseit ellenjegyzzi és felterjeszti. Ha e felterjesztésekre nézve az állami élet egységének szempontjából a magyar minisztertanácsban kételyek merülnének föl, s ha ezek a bán meghallgatása által sem lennének eloszlatva: a m. k. horvát miniszter saját, illetőleg a magyar kormány észrevételeit elkülönítve, egyidejűleg szintén legfelsőbb elhatározás alá terjeszti. Költségeit nem a horvát-szlavon, hanem a magyar állam költségvetése fedezi. Számtartósága nincs, hanem számtartását a pénzügyminiszteri számtartóság központi csoportja végzi. Kézi pénztárt azonban nem tart. Átmeneti kiadásait az autonom horvát törvénytárnak magyar nyelven való kiadásával, valamint az átköltözéssel s a hivatalos helyiségek bebutorozásával járó költségek képezik.

XX. FEJEZET : BELÜGYI TÁRCZA.

1902. kv. XVII. fej. 1—13. cz. VI. fej. 7. cz. nyugd. IX. fej. 1. cz. tárcza-kölesönök ; átm. IX. fej. 1—7. cz. beruh. III. fej. 1. cz. r. bev. VI. fej. 1—8. cz. rk. bev. II. fej. 1. cz.

144. §. Központi igazgatás és a földtehermentesítési pénzalap m. k. igazgatósága.

(R. k. 1. cz. 1.064,139 K ; átm. 1—4. cz. 32,640 K ; r. bev. 52,000 K, értelmezés, elnöki, osztályok, alap, számtartás, hitel.)

1. A *központi igazgatás* alatt magát a miniszteriumot (38. §.), a tárcza számtartósággal és az irodát kezelő segédhivatallal kell érteni. A tárcza költségvetésének és indokolásának tárgyalása, a belügyi zárószámadásnak fölülvizsgálata folytán felmerült észrevételek felvilágosítása és az ezzel kapcsolatos kérdések elintézése, s általában az érintkezés az állami számvevőszékekkel, az elnöki osztály feladata. A belügyminiszterium *számtartósága* hét osztályra oszlik. Ezek közül a betegápolási alap létesítéséből a belügyminiszteri számvevőségre hárult teendők ellátására hivatott 2-ik osztály két csoportban működik s a 2-ik csoport kizárólag a lelencz-ügyekkel foglalkozik. Teendőit ezeknek az osztályoknak a hivatalos ügybeosztás részletesen határozza meg, s azok a szükséghez képest esetről esetre változás alá is esnek. 2. A *földtehermentesítési* alapigazgatóság az államadósságok között már tárgyalt földtehermentesítésre irányult igények elsőfokú megbírálására hivatott hatóság. Egy osztálytanácsos elnök alatt, a pénz- és igazságügyminiszterek egy-egy képviselőjének részvételével, testületileg határoz. Szervezete és eljárása az államadósságoknál már idézett földtehermentesítési utasításokon alapszik. Felelősségi hatósága a belügyminiszterium, melynek személyzeti létszámába tartozik, s mely minden felelősségi ügyben az említett miniszterek meghallgatása után dönt. Az igazgatóság számtartását, a mennyiben a földtehermentesítési igény és jog nyilvántartására, s más ezzel kapcsolatos közigazgatási teendőkre vonatkozik : a belügyi számtartóság végezi. Számszerű teendőinek hitelügyi részét ellenben a pénzügyminiszterium hitelügyi számtartósága teljesíti.

145. §. Országos levéltár.

(R. k. 2. cz. 87,335 K; atm. kiad. 2000 K; r. b. 1—2. cz. 12,614 K, időleges, hivatás, kézi, bevétel.)

Az országos levéltár össze nem tévesztendő a minden hivatalnál levő, s a folyó ügyekre vonatkozó, tehát időleges becsű iratok elhelyezésére szánt *irattárakkal*. A történelmi, s így állandó értékű állami okmányok elhelyezésére, gondozására és azokból való hiteles felvilágosítások adására van az országos levéltár hivatva. Változó hivatali és irodai szükségleteit kézi pénztárába kezeli. Az országos levéltárnak bevétele is van, a mennyiben az *országos alap* kamatainak egy részét e levéltár költségeinek fedezésére fordítják s a magánfelek részére kiadott okmánymásolatok után befolyó díjak is ezen cím alatt nyernek elszámolást.

146. §. Az önkormányzattal bíró helyhatóságok számtartása.

(Vármegyék, közigazgatási, árva- és gyámhatósági kiadásai: r. k. 3. cz. 1—2. r. 13.076,666 K; atm. 1—2. cz. 59,480 K, §§, magyar, 1—4, joga *a*)—*j*), kezelnek, alispán, szöveg, ellenőr, két hét, készlet, érték, maga, átvétel, elővigyázat, egy, elküldés, zsinor, könyvek, átfutó, zárlat, különbség, maradvány, bírálat, jelentés, véletlen, főszámvevő, járulékok, szolgabíróság, napló, 48, évenként, számadás, évnegyed, év, végéig, alapok, megtagadás, zárószámadás, szűk, félretolás, kezelő, csonkítás, rendszer, minden számvitel, számadás, befolyás, városok, szabályrendelet, mérték, önkormányzat, utánzandó, szabályrendelet, utasítás, 1—15, vagyon, bödzset, záró, számtartóság szervezete, *a*—*f*), szolgálata, *a*)—*p*), végrehajtó, pénztár, szervezete, szolgálat, *a*)—*k*), árva, *a*)—*d*), adóhivatalok, adószámvitel, kórház, intézetek, vizsgálatok, felügyelő, kerület, épületek, mellé, elfogadta, hiány, példa. Község, szabályrendelet, irányelvek, gyakorolható, bíró, jegyző, könyv, számvevő, számadó, tavaszi, őszi, elnök, közgyűlés, egy év, bíróság, biztosítás, alap, szegény, gyám, névszerint, számadások.)

Már a 40., 41., 50., 51. és 69. §-ban tárgyaltunk az önkormányzatról. Államjog szempontjából ide tartozik Horvát-Szlavonország is az ő nagyszabású autonomiájával. De jelen §-ban azoknak az önkormányzati hatóságoknak számtartását tárgyaljuk, melyek e minőségükben mint tisztán *magyar* igazgató hatóságok szerepelnek. Ilyenek nemcsak 1. a *megyék*, hanem 2. a *törvényhatóságú városok*, valamint az előbbiek kebelében bár kisebb hatáskörben, de szintén önkormányzattal bíró 3. *községek*. Végül külön kell 4. megemlékeznünk az árva- és gyámhatóságokról.

1. A belügyminiszternek törvényeink értelmében joga van a megyei háztartás körében a pénzkezelésnél a gazdasági számtartásnál követendő eljárást rendezni. Ezt a jogát a „megyei pénzkezelésről és számvitelről szóló szabályzat”-ban gyakorolta is. Ennek a szabályzatnak az általános részben előadottaktól többé-kevésbé különböző főbb intézkedéseit a következőkben ismertetjük. *a)* A megyéknek házi pénztárhivatalaik vannak, melyek rendszerint csak az önkormányzati és a közigazgatási költségek fedezésére szolgáló, továbbá bármely czímen a megye jogkörébe tartozó alapokat megillető összegeket, valamint a nála elhelyezett letéteket kezelik. *b)* A házi pénztárra nézve az *utalványozó* hatóságot kivétel nélkül az alispán képezi. Midőn az elrendelt vagyonváltozás természete *közigazgatási számfejtést* igényel: az utalvány szövegében ennek megtörténtét is ki kell fejezni. Hitelnyilvántartás céljából a megye számtartósága *nem* rendszeres könyveket, hanem *csak* „utalványnyilvántartást” vezet. *c)* A *számfejtést* az ellenőr végzi, s ennek számfejtő könyvei egyszersmind az illető gazdasági ágak részére *főkönyvek* is; mert ezen ágazatok gazdaságainak egész viteléről, vagyis: kezdő hátralékról, itt hivatalosan is *tartozásnak* és *követelésnek* nevezett utalványozásról, előírásról továbbá teljesítésről, vagyis: lerovásról és a végső hátralékról szólnak. Minden cselekvő hátralékról két hét alatt az alispánnak jelentés teendő. *d)* A *pénztárnok* bevételeiről és kiadásairól külön jegyzéket tartozik vezetni, melybe ő minden egyes be- és kifizetést azonnal bejegyez, hogy így a pénztár készletét minden perczen számszerint kimutathassa. A megye központjához bármely czímen érkező hivatalos vagy értékküldeményt, csakis az *alispán* vehet át. Úgy hogy a pénztár maga, csak a postán érkezett olyan nagyobb küldeményeket veszi át, melyeknek átvételére az alispán esetről esetre külön felhatalmazza. Az *alispán* az összes beérkezett pénz- vagy értékküldeményekről külön *jegyzéket* vezet, melybe a küldemény feladása helyét, a feladó nevét és a deklarált összeget vagy értéket és érkezésének napját *ő maga* (!?) másrészt a küldeménynek a pénztár által való *átvételét*, a kezelési ágot, a naplócizikket és az összeget a *pénztár* vezeti be. A küldeményeknek átvétele s átadása azzal az elővigyázattal (a pecsétekre stb.) történik, mely a pénzkezelésnél általában érvényes. Az érték- küldemények borítékai, valamint a postautalványok szelvényei a számadási év lefolytatól számítandó egy évig a pénztárban őrizendők. Ha elküldendő értékekről van szó: ez esetben a megyei

kiadóhivatal az elküldendő iratokat kellően kiállított boríték kíséretében a pénztárnak adja át, mely az elküldést saját felelőssége alatt teljesíti. Az utalvány szerint elküldendő pénzek, szabályszerű csomagolása és a boríték kellő lepecsételése a pénztári főtiszték által az utalványon illetőleg a borítékon igazolandó. Úgy a jött, mint a ment postai küldeményekről az ellenőr nyilvántartási jegyzéket vezet. e) Hamisítások meggátolása czéljából a házi pénztár naplóinál, úgy mint a kereskedelmi könyveknél is szokás, a fűzőzsinór két vége hivatalosan a *napló*hoz van pecsételve, és a külső lapon a folyószámokkal ellátott lapok száma hivatalosan van igazolva. A naplókön kívül a házipénztári szervezetnek megfelelően a szükséges (fő- és számfejtő-, alap-, tőke-, letéti, előleg-, kamat- és más határidő, szerződési stb.) könyveket is a pénztár vezeti. E könyvek vezetésénél különös figyelem fordítandó, az átfutó tételeknek viszonylagos nyilvántartására. f) A kézi pénztárban rendszeren naponként, az egész pénztárhivatal értékkészletére pedig hetenként és a hónap utolsóján van *zárlat*. Ha különbség mutatkozik: az alispánnak rögtön jelentés teendő. A hó végén a pénztári maradvány számokkal és betűkkel fejezendő ki a naplókban, s miután ezeket előbb magánál a pénztárnál könyvelték, okmányokkal felszerelve a megye számtartóságának adatnak át. Ez a naplókat a következő hónapban már megbírálja, s visszajuttatja a pénztárhoz. A bírálat eredményéről pedig az alispánnak jelentést tesz. Havonként legalább egyszer az alispánnak véletlen pénztári vizsgálatot, s így rendkívüli zárlatot is kell tartania. Ezt mindig a megye számtartóságának és a tiszti *ügyészségnek* közreműködésével teszi. Különben is a megye főszámvevője a pénztári kezelést és eljárást figyelemmel kísérni tartozik. g) A megyei *alapokat* megillető községi *állandó járulékok*ról az alispán minden év elején értesíti a szolgabiróságokat, melyek ezeket nyilvántartásba veszik. A községek azután az alispán útján fizetik be azokat és minden elküldött összegről értesítik a szolgabiróságot, hogy ez az összegek befizetését nyilvántartsa. A megye pénztárát *nem* állandóan, tehát változólag illető összegeket a községek a *szolgabíró* útján juttatják a megyei pénztárba, ki ezekről okmányolt *naplót* vezet, s hiánytalan kezelésükért személyi és vagyoni felelősséggel tartozik. A szolgabíróhoz küldött értékekről az alispánhoz kell jelentést tenni. A szolgabírák a hozzájuk érkezett pénzeket és más értékeket, a mennyiben más határidőhöz kötve nincs, 48 óra alatt rendeltetésük

helyére, vagy ha ez bármely okból lehető nem volna, letétbe helyezés céljából, a megye házi pénztárába tartoznak küldeni. A szolgabíró naplóját és kézi pénztárát az alispán vagy helyettese legalább évenként egyszer megvizsgálja. A járás szolgabírája minden évről a következő január 31-ig, a megye alispánjához okmányolt naplószámadást mutat be, ki ezt a számtartóság által megvizsgáltatja és a pótlásokat elrendeli, illetőleg fölmentvényt megadja. *h)* A megyének kiszolgáltatott állami javadalmazás ellenőrzése céljából, a megye pénztári hivatala, a belügyminiszternek évnegyedenként *naplókivonattal*, s évenként egy főkivonattal számol, mely az általános részben ismertetett *könyvkivonatokat* helyettesíti, és ezekhez abban is hasonlít, hogy mellékletek nélkül vannak szerkesztve. Az év végén pedig zárószámadást szerkeszt. Ezt pénztári okmányokkal fölszerelve, az új évi január végéig az alispánnak mutatja be. *i)* Azok fölött a megyei *alapok* fölött, melyek a megye szorosan vett háztartásának keretébe nem tartoznak, s melyek különleges rendeltetésüknek megfelelően használandók: az illető *szakminiszter* felügyelete alatt és jóváhagyásával a törvényhatósági közgyűlés rendelkezik. A törvényhatóság ezekre vonatkozó határozatainak és költségvetéseinek jóváhagyását, a mennyiben azok törvénybe nem ütköznek és törvényes felszólalás ellenük nem történik: csak abban az esetben tagadhatja meg, ha az alapok rendelkezésüktől elvonatni szándékoltnának, vagy azoknak tőkéje támadtatnék meg. *j)* Az évi *zárószámadásokat* úgy a megye, mint a külön alapok háztartásáról a házi pénztárhivatalok a költségvetések rovatai szerint szerkesztik. A zárószámadásokat az alispán első sorban megvizsgálás céljából a megye számtartóságának adja, minek megtörténte után az a tavaszi közgyűlésen úgy tárgyalatik, mint a hogyan a költségvetés tárgyalatott.

Az előadottakból látható, hogy a megyei háztartás ma is a házi pénztárak szűk keretében mozog, melyből pedig már rég kinőtt, s melynek folyománya egyebek közt az, hogy a működési körök határainak félretolása által, egyik-másik közegre indokolatlan terhet ró. Nevezetesen: az *alispán* az ismertetett szabályzat szerint *nemcsak utalványozó* hatósága a megye pénztárának, hanem az értékek átvételénél ezeknek *kezelője is*, miből kifolyólag őt meg nem illető munka és felelősség terheli, a nélkül, hogy ez által a pénztári közegeken valamely irányban könnyítve volna. A megye számtartóságának működése pedig meg van csonkítva, mert teendőinek jelen-

tékeny részét, a pénztári számfejtést és a könyvelést a pénztár gyakorolja. Az utasítás ezen hiányai annyira érezhetők, hogy rendeleti úton egyes törvényhatóságoknál az alispánok máris fel vannak mentve a pénzek és értékek átvételének kötelezettsége alól. A számfejtés és könyvelés teljesítését pedig, az egyes vármegyék részére külön-külön alkotott szabályrendeletek túlnyomó része, már a számvevőség feladatai közé sorolja úgy hogy általában véve a vármegyei törvényhatóságoknál az előzetes ellenőrzés elve gyakorlatilag már életbe lépett. Különben az 1902. évi VI. t.-czikk a vármegyék központi pénztári teendőit, ideértve a gyámpénztári teendőket is, a vármegyék székhelyén levő kir. állampénztáraknak (adóhivatalok), számviteli teendőit pedig, ideértve a gyámügyi számtartást is, a pénzügyigazgatóságok mellé rendelt számvevőségek hatáskörébe utalja. Azon törvényhatóságok székhelyein, a hol jelenleg pénzügyigazgatóság nincs, számvevőségi kirendeltség fog működni, sugyan csak ezen törvény értelmében lehetőleg 3 év alatt járási számvevői állások szervezendők. Az említett törvenyczikk szószerinti szövege a következő: 1. §. A vármegyék központi pénztári teendőit, ideértve gyámpénztári teendőket is, a vármegyék székhelyén levő kir. állampénztárak, adóhivatalok látják el. A vármegyei központi számvevőségi teendőket, a gyámügyi számvevői teendőkkel együtt, a kir. pénzügyigazgatóságok mellé rendelt számvevőségek látják el. Azokban a vármegyékben, a melyeknek székhelyén kir. pénzügyigazgatóság nincs, a számvevői teendőknek ellátása iránt, a pénzügyminiszter az illetékes kir. pénzügyigazgatóság közegeinek kirendelése útján, a belügyminiszterrel egyetértőleg rendeletileg intézkedik. 2. §. A járási számvevői teendők ellátása végett, a kir. pénzügyigazgatóság mellé rendelt számvevőségtől a járási főszolgabírákhoz, egy-egy szakközeg járási számvevő osztatik be. A pénzügyminiszter a járási számvevői állásokat fokozatosan és szükséghez mérten, lehetőleg azonban három év alatt szervezi. Úgy a járási számvevőknek, mint az állampénztáraknál (adóhivataloknál) és a számvevőségeknél újonnan szervezendő pénztári és számvevőségi tisztviselői állásoknak illetményei, az állami költségvetésbe veendők fel. A járási számvevők teendőit a belügy- és pénzügyminiszter által kiadandó részletes utasítások állapítják meg. 3. §. Ezen törvény életbeléptének napjával az 1886:XXI. t.-cz. 67. §-a alapján rendszeresített összes pénztári és számvevőségi állások a vármegyei törvényhatóságoknál megszűnnek és az 1886:XXI. t.-cz.-

nek ezekre vonatkozó rendelkezései hatályukat veszti. A törvény életbeléptéig megüresedő, vármegyei pénztári és számvevőségi állásokat helyettesítés útján kell betölteni. 4. §. A kir. állampénztáraknál (adóhivataloknál) és a kir. pénzügyigazgatóságok mellé rendelt számvevőségeknél alkalmazott tisztviselőknek, valamint a járási számvevőknek alkalmazására, szolgálati viszonyaira és felelős ségére vonatkozólag az állami tisztviselőkre jelenleg érvényben álló törvények és szabályok irányadók és azok úgy személyi, mint fegyelmi szempontból, a vármegyei pénztári és számvevőségi teendők ellátása tekintetében is, a pénzügyminiszter rendelkezése alá tartoznak. 5. §. A kir. pénzügyigazgatóságok mellé rendelt számvevőségek és járási számvevők, úgy az előzetes, mint az utólagos számviteli ellenőrzés tekintetében a vármegyei törvényhatósággal, alispánnal, árvaszékkal és főszolgabirákkal szemben önállóan működnek és e működésükért a számvevőségi igazgató útján a pénzügyminiszternek felelősek; ellenben jelentéstétel és közigazgatási segédszolgálat tekintetében a vármegye alispánjának és árvaszéknek, a járási számvevők pedig a járási főszolgabiráknak alá vannak rendelve, miért is ezeknek ebben az irányban kiadott rendelkezéseit feltétlenül teljesíteni tartoznak. 6. §. A vármegyei gyámpénztári pénzkezelést, úgy a kiadások, mint a bevételek tekintetében az állampénztárak (adóhivatalok) végzik. E végből minden kiadás az állampénztárnál (adóhivatalnál) a pénzfelvételre jogosított kezéhez utalványozandó, s minden bevétel a befizető kezéből közvetlenül vagy a postatakarékpénztár közvetítésével az állampénztárhoz (adóhivatalhoz) utalandó. Postán érkezett vagy más úton a közigazgatási hatósághoz jutott pénz- és értékküldemények szintén közvetlenül oda utalandók, vagy a postatakarékpénztár közvetítésével az állampénztárba (adóhivatalba) esetrőlesetre azonnal elküldendő. A járási főszolgabirák pénzkezelése rendszerint postatakarékpénztári úton, a cheque- és clearing-forgalom igénybevételével történik. 7. §. Az utalványozási jog a kormányhatóságilag jóváhagyott vármegyei költségvetésben és az utadóalap költségvetésében engedélyezett összegek erejéig, továbbá a vármegyei egyéb alapok és alapítványok és gyámpénztári tartalékalap tekintetében a törvényben, szabályrendeletben és jogerős határozatokban foglalt rendelkezések korlátai között az alispánt, a vármegyei gyámpénztárakra nézve pedig az árvaszéket illeti meg. A költségvetéseken túlmenő utalványozás csak az illető miniszter előzetes engedélye alapján történhetik. Az

utalványok ellenjegyzésére nézve az 1897:XX. t.-cz. 98. §-át azzal a módosítással kell alkalmazni, hogy az igazgató hatóság alatt az utalványozó hatóság értendő. 8. §. A kir. állampénztáraknak (adóhivataloknak) és a kir. pénzügyigazgatóságok mellé rendelt számvevőségeknek, a vármegyei és gyámpénztári kezelés, számviteli ellenőrzés és nyilvántartás körüli eljárását a belügy- és pénzügyminiszter által kiadandó részletes utasítás szabályozza. E szabályozásnál az 1897:XX. t.-cz. és az ennek végrehajtása iránt kiadott, valamint az általános (állami) pénztári ügykezelésre vonatkozó utasítások veendők alapul, azokkal a módosításokkal és kiegészítésekkel, melyeket az illető szolgálati ág természete és sajátlagos viszonyai igényelnek. 9. §. A kir. állampénztárak (adóhivatalok) pénzkezelésének időközönti vizsgálatát, a kir. pénzügyigazgató rendszerint az alispán és az árvaszéki elnök vagy ezek megbízottjának közbenjöttével teljesíti. Ha azonban ezek meg nem jelenhetnének és a vármegyei alapok és letétek, illetőleg a gyámpénztári vagyona vagy a községi pénzkezelésre vonatkozó vizsgálat alkalmával szabályellenesség észleltetnék, erről a vizsgálatot elrendelő kir. pénzügyigazgatóság által haladéktalanul értesítendő. Az alispánnak és az árvaszéki elnöknek ezen kívül is joga van a pénztár és a számvevőség helyiségében bármikor megjelenni, ott a megyei alapokra és letétekre valamint a gyámpénztári vagyona vonatkozó összes naplókat és könyveket megtekinteni, s ezekről adatokat, felvilágosításokat, kimutatásokat előszóval vagy írásban is kívánni. 10. §. Az 1897:XX. t.-cz. 127—141. §-ainak a számadási perrendtartásra vonatkozó rendelkezései folytán felmerülő teendők a vármegyei pénztári számadások tekintetében a kir. pénzügyigazgatóságok, illetőleg a számvevőségi igazgató útján a pénzügyminiszter hatáskörébe utaltatnak. 11. §. A vármegyei törvényhatósági bizottságokat a vármegyei költségvetések és zárszámadások, úgyszintén a gyámpénztári számadás, nemkülönben a tulajdonukat képező, vagy felügyeletük alatt álló alapok és alapítványok tekintetében megillető jogokat, a pénztáraknak állami kezelésbe vétele nem érinti. Épségben marad továbbá a törvényhatósági bizottságok rendelkezési joga és felelőssége, az alapok és alapítványok vagyonának és a gyámpénztári tőkéknek mikénti gyümölcsöző elhelyezésére is. Végül érvényben marad vármegyei törvényhatósági bizottság felügyeleti jogköre, a rendezett tanácsú városok és községek költségvetéseinek és zárszámadásainak megállapítására és az ebből folyólag szükséges egyéb

intézkedésekre nézve is. 12. §. Az ezen törvény életbelépését megelőző időből eredő és törvényszerűen a vármegyét terhelő esetleges kezelési hiányokért és károsodásokért, nemkülönben a gyámoltak és gondnokoltak követelése a gyámpénztári fedezetek egybevetése után mutatkozó és törvényszerűen a vármegyét terhelő hiányokért, az illetők elleni visszkereseti jog fentartásával a vármegye felelős. 13. §. A községek (kis- és nagyközségek, valamint rendezett tanácsú városok) vagyonkezelésének ellenőrzése és felügyelete körül, a vármegyei törvényhatósági bizottság, továbbá a főispán, az alispán és a főszolgabíró részére törvényben megállapított jogok és kötelességek törvényben maradnak. A főispán, az alispán, illetőleg a főszolgabíró által teljesítendő időszak vizsgálatok a számvevőség egy ki-rendelt szakközege, illetőleg a járási számvevő közbenjöttével teljesítendők. 14. §. A vármegyei törvényhatóságoknál a jelen törvény életbeléptekor alkalmazásban levő pénztári és számvevőségi tisztviselők (3. §.) rendelkezési állapotba helyeztetnek; egyidejűleg azonban az állampénztárakhoz (adóhivatalokhoz), illetve a kir. pénzügyigazgatóságok mellé rendelt számvevőségekhez jelenlegi illetményeikkel, lehetőleg az illető vármegye területén szolgálat-tételre beosztatnak, és a mennyiben egy éven belül elhelyezhetők nem lennének, addig megszerzett nyugdíj- illetve végkielégítési igényeiket az illető vármegyei nyugdíjalap irányában érvényesíthetik. Azok ellenben, a kik eddig elfoglalt állásuk államosítása daczára kinevezést, méltánylandó okok nélkül el nem fogadják, állásukról és a mennyiben az illető törvényhatósági szabály-rendeletek másként nem intézkednek, szerzett nyugdíj- illetve végkielégítési igényükről lemondottaknak tekintendők. A mennyiben az el nem helyezhető, valamint a kinevezést méltánylandó okból el nem fogadó tisztviselők, az illető törvényhatósági szabályrendelet értelmében sem nyugdíjra, sem végkielégítésre igénynyel nem bírnak: befizetett nyugdíjjárulékaikat a nyugdíjalapból minden esetben visszakapják. 15. §. Azokra a vármegyei pénztári és számvevőségi alkalmazottakra nézve, kik az állami szolgálatba átvétetnek, illetőleg kineveztetnek, az 1885: XI. t.-cz. 8. §-ának 3-ik bekezdése azzal a módosítással nyer alkalmazást, hogy a vármegyei törvényhatóságoknál töltött szolgálati idejük nyugdíjaztatásuk esetén akkor is beszámítandó, ha 10 évi állami szolgálatban még nem is állottak. 16. §. A rendelkezési állapotban töltött szolgálati időt, úgy a vármegyei nyugdíjalapokkal (14. §.) mint az államkincstárral (15. §.)

szemben érvényesíthető nyugdíj-, illetve végkielégítési igény megállapításánál figyelembe kell venni. 17. §. Ha az állami szolgálatba kinevezendő vármegyei alkalmazottak az új kinevezés alkalmával meghatározandó törzsfizetésnél magasabb évi fizetéssel voltak korábban javadalmazva, az utóbbinak élvezetében személyükre nézve ezentúl is meghagyatnak addig, a míg állami szolgálatban ezen fizetésnek megfelelő fokozatba elő nem lépnek. E szerint az új és régi fizetés, illetve lakpénz között mutatkozó különbözetet, az 1893:IV. t.-cz. 10. §-ában meghatározott személyi pótlékként kapják meg. 18. §. A vármegyék részére közigazgatási árva- és gyámhatósági kiadásaira költségvetésileg megállapított állami javadalmazás főösszege ugyanolyan összeggel apasztandó, mint a milyen összeggel a vármegyéknél megszüntetendő állások személyijárandóságai és dologi kiadásai csökkennek. 19. §. Ezen törvény életbelépési időpontjának meghatározásával és végrehajtásával a belügyminiszter és pénzügyminiszter bizatnak meg.

A mint ezen törvény rendelkezéseiből kitűnik, a vármegyei és az árvapénzek feletti rendelkezési utalványozási jog a vármegyék és az árvaszékek kezében marad, ellenben a pénzkezelést és a számviteli ellenőrzést állami hivatalok fogják teljesíteni, mely hivatalok számára, a vármegyei és gyámpénztári kezelés, a számviteli ellenőrzés és nyilvántartás körüli eljárás mikénti teljesítésére nézve a belügy- és pénzügyminiszter által részletes utasítás fog kiadatni. Ezen utasítás az idézett törvény 8. §-a értelmében, az 1897:XX. t.-cz. (a számviteli törvény) és az ennek végrehajtása iránt kiadott utasítás, valamint az általános (állami) pénztári kezelésre vonatkozó utasítások alapul vétele mellett lévén szerkesztendő, a vármegyei és árvapénzek kezelését, elszámolását és ellenőrzését helyesen, csakis az általános részben tárgyaltaiból folyó következő irányban szabályozhatja.

A vármegyék közigazgatási, árva- és gyámhatósági kiadásainak fedezésére megállapított javadalmazást a belügyminiszter a belügyi tárcza terhére időnként (tán havonként) egy összegben utalványozza. Ezt az összeget a pénztár belügyi tárcza naplójában kiadásba és a vármegye számára nyitandó külön megyei naplójában pedig bevételbe helyezi. Az állami zárszámadásban aztán csakis ezek az összegek fognak kifejezésre jutni. A vármegye naplójába így bevett, valamint minden más származású pénzét a vármegyének és árvaügyieket is, az állami pénztárak önálló alapok gyanánt

kezelnék. A pénztár tehát minden egyes vármegyei alapról és a gyámpénztárról szaknaplókat vezetne, melyeket havonként okmányolva a pénzügyigazgatóság mellé rendelt számvevőségekhez terjesztene be. A vármegyei alapok és a gyámpénztár részére be- és kifizetéseket csak közigazgatási számfejtés alá vont és előzetesen bejegyzett alispáni, illetőleg árvaszéki utalványok alapján teljesítene. Az olyan utalvány, melynek kifizetésére az illető alapnak pénze nincs: egyáltalán nem lenne teljesíthető. A csak „rendeletre“ bejegyzett utalványokat pedig a legközelebbi közgyűlésnek kellene bejelenteni. A pénztári számfejtést a számvevőség végezné. Ugyanezen számvevőség feladatát képezné a költségvetési hitelnek nyilvántartása és a vármegyei alapoknak, valamint a gyámpénztár pénztári fölöslegeinek gyümölcsöztetéséről való folytonos gondoskodás is. A számvevőség a vármegyei és az útalap költségvetései terhére történt utalványozásokról, utalványozási jegyzéket vezet és azt, valamint a pénztár által havonként beküldött számadások vizsgálatának eredményéről szóló jelentését, a rendes közgyűlés elé terjeszti. A számadási év végével a számvevőség az összes vármegyei alapokról és gyámpénztárról zárószámadást szerkeszt és azt jelentése esetleg javaslata kíséretében az alispán útján a közgyűlés elé terjeszti.

Források: 1870: XLII. t.-cz.; 1875: III. t.-cz.; 1879: XXXVIII. t.-cz.; 1883: XV. t.-cz.; 1883. jul. 14-iki 37,169. sz. belügyi rendelet; 1886: XXI., XXII. t.-cz.; 1892: XXVI. t.-cz.; 1893: IV. t.-cz.

2. Az előbb idézett §-okban a törvényhatóságú városokról is volt már szó. A vagyonkezelés és számtartás módját különben a törvényhatóság jogával bíró minden városra, ennek törvényhatósági közgyűlése, a belügyminiszter által helybenhagyott külön szabályrendelettel állapítja meg. Sajnálattal konstatáljuk azonban, hogy ezek a szabályrendeletek csekély kivétellel még most sem ütik meg a mértéket; mert vagy a legkezdetlegesebb berendezésű pénztár keretében mozognak, vagy pedig valamely exotikus könyvvitel bogaraiban leledzenek. Kivételt rendszerint csak azoknál a városoknál találunk, melyeknek háztartása a józan számtartás intelmeinek mellözése folytán, valamely katasztrófán már keresztül ment. Intjük, a míg nem késő, a többit is, hogy ne késsenek gazdaságuk megfelelő rendtartásáról gondoskodni, nehogy az ebben az irányban mutatkozó bajok, mint a megyéknél történt, magát az önkormányzatot támadják meg. Iparkodjanak lehetőleg csak egy házi pénztárt minél kevesebb személylyel, s minél kevesebb írásos munkával ren-

dezni be. Ez lehetőleg egy naplóban vigyen, s minél kevesebb naplóban adjon számot dolgáról a városi számtartóságnak, melyre az eddiginél sokkal nagyobb súly fektetendő. Különben, ha nem is mint a tökéletesre, de mint utánzásra méltó berendezésre, utaljuk a törvényhatóság jogával bíró városokat, a székes főváros számtartására.

Források : 1886 : XXI. és XXII. t.-cz.

A *székes fővárosnál* azokat a megállapodásokat, melyek a közgyűlés és a belügyminiszterium jóváhagyását igénylik: *szabályrendeletekbe*, a csupán tanácsi határozatot igénylőket pedig *szolgálati utasításokba* foglalták. Az egész munkálat következő *tizenöt* szabályrendeletet és utasítást foglal magában: 1. A *leltárról* szóló *szabályrendelet* részletesen foglalkozik a vagyonnak: *a)* föl vételével, *b)* becslésével és *c)* tárgyalásával. 2. A törvényhatóság *bödzsetjéről* szóló *szabályrendelet* a költségvetésnek *a)* alaki berendezését, *b)* szerkesztési és tárgyalási módját, *c)* célját, a különféle hitelek nyilvántartását tárgyalja részletesen. 3. A *zárószámadás* iránt intézkedő *szabályrendelet* szól a zárószámadás *a)* alaki berendezéséről, *b)* tárgyalási módjáról. 4. A főváros *számtartóságáról* szóló szabályrendelet részletesen tárgyalja hivatását: *a)* a *számtartóságnak*, mint a közvagyon és közjövedelmek, úgy az alapok nyilvántartására, valamint a kezelésnek minden irányban való czélszerű, a törvényeknek és szabályoknak megfelelő ellenőrzésére hivatott szakhivatalnak; *b)* a *főszámvevőnek*, ki a számtartóság élén áll, s a számtartás és pénztár kezelése tekintetében a törvényhatóságnak a fővárosi tanács *mellé* rendelt ellenőrző közege; *c)* a *számvevőnek*, ki a számtartóság ügyeit személyes felelősség terhe és a tanács felügyelete alatt közvetlenül vezeti; *d)* a *számtanácsosoknak*, kik a számvevőség egyes osztályait közvetlenül vezetik, s ezek rendes és szabályszerű működéséért felelősek; *e)* a számvizsgálókból, tisztekből, segédekből és gyakor-nokokból álló többi *személyzetnek*, kik a főnökeik által nekik kiosztott munkálatokért felelősek; *f)* az irodakezelési osztálynak, mely az irodavezető alatt iktató, kiadó és irattár-ra oszlik; *g)* a végrehajtó hivatalnak, mely egy főnök alatt segédekből, végrehajtókból, biztosokból és szolgálkból, a főváros központi pénztárának, a főváros kezelése alatt álló intézeteknek és hivataloknak, közigazgatásilag végrehajtható (nem állami adó) hátralékaik behajtása céljából, a főváros számvevősége alá van rendelve. 5. A *számtartóság* számára szóló szolgálati *utasítás* részletesen

szól: *a)* a számvevői segédszolgálatról; *b)* a közigazgatási számfejtésről; *c)* az előírásról és a hitelnyilvántartásról; *d)* a pénztári számfejtésről; *e)* a birálatról (szigorlatról); *f)* a könyvelésről; *g)* a főkönyvi kivonatokról és évnegyedi kezelési kimutatásokról; *h)* a zárószámadásról; *i)* a vagyonleltárakról; *j)* a költségelölírányzatról; *k)* a pénztár-vizsgálatokról, átadásokról és átvételekről; *l)* a számadási észrevételekről; *m)* a letétek kezelésére, elszámolására és nyilvántartására vonatkozó külön intézkedésekről; *n)* a főváros kölcsöneinek kezeléséről, elszámolás és nyilvántartásáról; *o)* a hátralékok nyilvántartásáról és kimutatásuk körüli eljárásról; *p)* az irodakezelési osztály teendőiről. 6. A *végrehajtó* hivatal számára külön szolgálati utasítás van. 7. A főváros *központi pénztára* hatásköréről és szervezetéről szóló *szabályrendelet* szerint e pénztár a fővárosi közvagyon, közjövedelmek, alapok, kölcsönök és letétek kezelésére és erről való számadásra van hivatva, s igazgatóból, ellenőrből, segédekből és pénzkezelőkből áll. 8. A *pénztári utasítás* részletesen intézkedik: *a)* az utalványozásról; *b)* az itt kivételesen előforduló számfejtésről; *c)* az okmányok átvételéről és megvizsgálásáról; *d)* a pénztári kezelésről; *e)* a naplózásról; *f)* az okmányok kiállításáról; *g)* a letétek kezeléséről és elszámolásáról; *h)* értékpapirokban letett biztosítékok átvételéről és elszámolásáról; *i)* értékpapirok és egyéb értéktárgyak állagának nyilvántartásáról és kezeléséről; *j)* az ügykezelésről; *k)* a tisztí és szolgaszemélyzetnek egymáshozí viszonya-, annak jogairól, kötelességeiről és felelősségéről. 9. Az *árvapénzek* és értékek kezeléséről szóló *szabályrendelet*: *a)* átalános részében kimondja, hogy a főváros központi pénztára a gyámoltak és gondnokoltak pénzei- és értékeinek kezelésével is megbízatik, s hogy e tekintetben mint gyámpénztár működik; *b)* a második részben a főváros központi pénztárának mint gyámpénztárnak ügyvitelét; *c)* a harmadikban a főváros számtartóságának hatáskörét szabályozza az árvaszék illetékessége alá tartozó ügyekben; *d)* a negyedik részben az árvapénzek kikölcsönzésének szabályait és *e)* az ötödikben a pénztár által kezelt értékek őrzéseért járó díjakat határozza meg. 10. A főváros területén befolyó állami és községi adóknak kezelésére hivatott városi *adóhivatalok* hatásköréről külön *szabályrendelet* és 11. egy külön *utasítás* szól az *adószámviteli* hivatal, *adópenztár* és *adóbehajtási* hivatal számára. 12. A főváros *közkórházainak* gondnokságai, valamint 13. más *intézetek* és egyéb külső *számadó hivatalok* és *közegek* ama teendőire nézve,

melyek az új számviteli rendszer által érintetnek: szintén külön *szolgálati utasítás* van. 14. *Utasítás* szabályozza a pénztárak és intézetek hivatalos vizsgálatainál követendő eljárást is. Végül 15. egy *szabályrendelet* által a fővárosi *számvevőség*, valamint a fővárosi központi *pénztár* működésének *ellenőrzése* céljából a fővárosi törvényhatósága bizottsági tagjainak sorából mint állandó szakbizottmány egy *felügyelő bizottmány* lett alakítva. Mindezeken kívül egy külön *szolgálati utasítás* adatott ki a kerületi *előljáróságok* által beszedendő és kifizetendő pénzösszegek és értékek kezelésénél, elszámolásánál és behajtásánál követendő eljárásról és egy további külön *szolgálati utasítás* a főváros központi és kerületi adóhivatalai számára; végre egy külön *szabályutasítás* adatott ki a főváros tulajdonát képező, úgyszintén a főváros által bérelt *épületek* és lakások, nemkülönben az ezekben elhelyezett, a főváros vagyonleltárának tárgyát képező *ingóságok* jó karban tartása és az utóbbiak, valamint a *fogyasztási anyagok* beszerzése és elszámolása körül követendő eljárásra nézve is.

Mint az előadott ismertetésből (és nem birálatból) látszik, a főváros az ország első törvény- és helyhatóságához méltóan, az autonomikus számtartás terén, mint gyakorlati újító lép fel; mert szakítva az önkormányzat körében nálunk szokásos, de a közigazgatásnak és a háztartásnak sem támogatásában, sem ellenőrzésében sem erőt, sem hajlékonyságot kifejteni nem tudó eljárással, birt az igaznak és célszerűnek bölcs belátásán alapuló azzal az erkölcsi bátorsággal, hogy: *főszámvevőjét* mint saját ellenőrét a *tanácsnak* nem alá, hanem *mellé* rendelte; a közigazgatási segédszolgálatot, ha már a közigazgatási számfejtés körén kívül ilyet elismer: részletesen meghatározta; a közigazgatási számfejtést (melyet tévesen mond érvényesítésnek) és a könyvkivonatot (évnegyedi kezelési kimutatásokat) mint önálló számviteli kategóriát a gyakorlatban is felállította; a pénztári számfejtést kizárólag a számvevőség illetőleg az adószámveteli hivatal körébe vonta; a főváros kezessége alatt álló minden rangú és rendű értékek kezelésére hivatott egységes pénztárt állított fel stb. Más szóval: háztartásában gyakorlatilag elfogadta, sőt némely tekintetben tökélyesbitette azt az eljárást, mely *legelőször* rendszeresen *jelen munkában* lett kifejtve. Különösen örömmel mutatunk rá a pénztári vizsgálati szabályzatra, mely szerint minden vizsgálatnál, a pénztár összes értékeire terjedvén ki a vizsgálat, ki van zárva annak a lehetősége, hogy a pénztár kezelése alatt álló

egyik-másik gazdasági ág vagy alap hiányát, más alapból lehessen a vizsgálat megtévesztésére fedezni. A mondottakkal azonban még nincs az állítva, hogy az egész rendszer minden tekintetben, minden kifogáson fölül áll. Erről azonban ama kedvező összbemérés alatt, melyet az ügy egészben, mint — kevés kivétellel — részleteiben minden szakemberre tesz: most hallgatunk. Inkább őszinte örömünknek adunk kifejezést a felett, hogy a háztartó nyilvános gazdasági számtartás terén, éppen oly tekintélyes község törvényhatósága minő a főváros, tette magáévá az elmélet és gyakorlat legújabb vívmányainak legjobb részeit, s ezzel nemcsak követendő példát mutatott más önkormányzó hatóságoknak, hanem ezek kezébe, hasonló irányú kívánatos törekvéseiknél jól használható vezérfonalat is adott. 1886 : XXI. és XXII. t.-cz.

3. A *községi* pénztár kezelésének és számtartásának módját, a belügyminiszter által megállapított irányelvek és a megyebeli községek külön viszonyainak tekintetbe vételével, a törvényhatóság a belügyminiszter által jóváhagyott szabályrendelettel állapítja meg. Ez a szabályrendelet azonban hűséges másolata szokott lenni az említett irányelvek czímén, a belügyminiszterium által kiadott, de a községi életre részben nem alkalmazható munkálatnak. Nézetünk szerint a legtöbbször számtartósággal bíró, *rendezett* tanácsú városoknál, a számtartásnak minden fokozata, maga a számtartóság által teljes mértékben gyakorlandó. Azért erre nézve úgy általában, mint a mindkétféle törvényhatóságok háztartásánál elmondottakra hivatkozunk. Csak a hol nincs külön számtartóhivatal, egyedül ott jogos a házi pénztár ellenőrének számtartási teendőkkel, pl. pénztári számfejtéssel, könyveléssel stb. való megbízása. És a hol még külön pénztári hivatal sincs: ott a *községi* bíró kötelessége, hogy mint egy személyben utalványozó és kezelő hivatal, csak egyetlenegy lehető legegyszerűbb naplóban, minden bevételéről és kiadásáról, esetleg a *jegyző* oktatása szerint számot vigyen. Ezzel a naplóval ad számot azután időnként a jegyzőnek, ki a bíró mellett a számtartás előzetes és utólagos fokozatait gyakorolni, s nevezetesen az egész község háztartásáról *rendszeres könyvet vinni* hivatva van. Az előbbi esetben a jegyző, mintegy a város főszámvevője, az utóbbi esetben mint a község háztartásának egyedüli számtartója működik s főleg az utóbbi esetben erkölcsi és értelmi műveltségéhez képest mint áldás vagy átok fogja át, a község egész gazdasági életét. Ezért föltétlenül szükséges, hogy a jegyző erkölcsileg, értelmileg

és gazdaságilag, a körülötte torzsalkodó községi életnek átlagos színvonalán messze túl emelkedjék. Hogy így a községi háztartás kezelőivel szemben, mint független számvevő, a hatóságok iránt pedig mint szakavatott számadó járhasson el. Egyébiránt a község zárószámadása, költségvetése berendezésének megfelelően szerkesztendő és a tavaszi közgyűlésen a képviselőtestület által ép oly módozatok mellett tárgyalandó, mint a hogy a költségvetést az őszi közgyűlés tárgyalta. Csakhogy e számvizsgáló közgyűlésen, a törvényhatóság megbízásából legalább egy *más községi* egyén is részt vesz, sőt azon elnököl, s a tapasztalatairól a törvényhatóságnak jelentést tesz. A közgyűlés által megvizsgált számadás, akár tettek ellene kifogást, akár nem, a törvényhatósághoz felülvizsgálat céljából mellékleteivel együtt fölterjesztendő. Ha panaszt tettek ellene : a számadási fölmentvény csak a törvényhatóság közgyűlésének határozata után adható ki. A törvényhatóság ez iránt egy év alatt tartozik határozni, mely határozat ellen a belügyminiszterhez lehet felebbezni. Sőt a belügyminiszteri határozat kézbesítésétől számítandó három hónap alatt, a kifogásolt tételeknek megvizsgálását, úgy a község, mint a számadó, a községre nézve illetékes bíróság előtt kérheti. A község követelései azonban a számadó ellen a számadás tárgyalása alatt is törvényesen biztosíthatók. Minden község az általa fentartott közművelődési és jótékony intézetek számadásait a tavaszi, a kezelésükre bizott *alapítványokéit* pedig bármely közgyűlésen, de évenként megvizsgálni tartozik. Kötelessége továbbá társadalmi úton el nem látott *szegényeiről* a mennyiben lehet, saját háztartása körében gondoskodni s azok létszámáról a törvényhatóságnak minden év végével jelentést tenni.

4. Az árvapénzeknek a pénzügyintézeteknél gyümölcsözőleg való elhelyezése fölött a törvényhatóságok, városok és azon községek, melyek önálló gyámpénztárral vannak ellátva, a *közgyűlésen névszerinti szavazással* határoznak, s károsodás esetén a szavazásban résztvettek kárpótlással tartoznak. A gyámpénztári számadások fölött számvevői előleges vizsgálat alapján a közgyűlés határoz, s az évi mérleg a belügyminiszterhez fölterjesztendő. 1877: XX. t.-cz.

147. §. A főispánok és a budapesti főpolgármester, valamint a főispáni titkárok fizetései és lakpénzei.

(R. k. 4 cz. 783,753 K, javadalmazás, első, nyugdíj, főpolgármester, három, osztály.)

a) A *főispánok* miniszteri tanácsosi javadalmazással bírnak. És pedig első osztályú javadalmazással akkor, ha a főispán hatásköre két nem ugyanazon székhelylyel bíró, avagy 300,000 lelket meghaladó törvényhatóságra terjed. Nyugdíjaztatásuk tekintetében pedig kivételes kedvezményekben részesülnek. b) A *budapesti főpolgármestert* a király által, a belügyminiszter ellenjegyzése mellett kijelölt három egyén közül, a főváros közgyűlése 6 évre választja. Javadalmazása a mostaninak 20,000 K fizetés és 4000 K lakpénz és háromszor 2000 K ötödéves pótlék. c) A belügyminiszter fel van hatalmazva, hogy a főispánok mellé a szükséghez képest *titkári* állásokat rendszeresítsen, s ezek iránt évenként az állami költségvetés útján tegyen intézkedéseket. A főispáni titkár a miniszteri segédtitkárok esetleg fogalmazók, és segédfogalmazók fizetési osztályába tartozik, s ezekkel egyenlő javadalmazást élvez.

Források : 1872 : XXXVI. és 1886 : XXI. t.-cz.

148. §. Anyakönyvi kiadások.

(R. k. 5. cz. 2.382,389 K ; személyzet, átruházás.)

Az anyakönyvek állami vezetését a törvény elrendelvén, a költségvetésben annak költségeiről gondoskodni kellett. Ezek a költségek az anyakönyvesek és felügyelőik személyi járandóságai és dologi kiadásai.

149. §. Színművészeti kiadások.

(R. k. 6. cz. 826,600 K ; atm. IX. fej. 4. cz. 6000 K, beruh. III. fej. 22,400 K, r. b. VI. fej. 3. cz. 54,600 ; 1—5, udvartartás, alapok, pénztár, utalványozás, központi, kultúra.)

1. A m. kir. operaház és 2. a budapesti, valamint 3. a *kolozsvári nemzeti színházak* állami segélyezésére is engedélyezett összegek havonként, illetőleg a felmerülő szükséghez képest utalványoztatva. Úgy ezekből, mint a királyi udvartartásnak művészi czélokra szánt részéből, továbbá saját napi és bérlet jövedelmeikből, valamint a budapesti nemzeti színház tulajdonát képező *alapokból* származó összegek kezelésére, mindkét nemzeti színház, illetőleg a budapesti

a m. kir. operaházzal együtt, külön házi pénztárral bir, melyre az utalványozási jogot, az illető nemzeti színháznak a korona által ki-nevezett intendánsa gyakorolja. A költségvetést a belügyminiszter hagyja jóvá: számadásait ennek számtartósága vizsgálja felül. (Lásd: az 1875-iki „Budapesti Közlöny“ 146—149-ik számaiban kiadott szabályrendelet.) 4. A magyar *szinészegyesület* segélyezésére enge-délyezett összeg, főleg az egyesület központi igazgató tanácsának irodájára fordittatik. 5. A magyar *vidéki szinészet* segélyezésére szánt összegből, az ország végvidékein és különösen a nem magyar ajkú lakosok között, a magyar kultúra terjesztése körül, rossz anyagi viszonyok között sikeresen működő szintársulatokat segélyezik.

150. §. Közegészségügyi kiadások és bevételek.

(R. k. 7. cz. 4.073,078 K, átm. 166,645 K, r. bev. VI. 4. cz. 790,772 K, rend-kiv. bv. II. fej. 34,000 K, 1—10, tanács, vizsgálódás, fedezik, házi, költség-térítmény, oltás, járvány, szem, szerum, pénzszükségleti, 100, felelős, vegyes alap, 0/0, lelelencz.)

1. Az *egészségügyi tanács* a belügyminiszterium mellett és alatt a közegészségi ügyek tárgyalása céljából felállított véleményező és indítványozó testület. Költségeit, melyek a tagok jelenléti díjaiból, egyéb irodai és dologi kiadásokból állnak, a tanács elnökének elő-terjesztése alapján a belügyminiszter utalványozza. 2. A *bakteriologiai* intézet nemcsak az állandó fenyegető koleraveszély és más járvá-nyok, valamint egyes fertőző betegségek miatt szükséges bakterio-logiai vizsgálódások, hanem tisztiorvosi vizsgálat tárgyát képező gyógyszer- és méregisméből való vizsgálatok megtartása is szüksé-gessé teszi. 3. A *betegápolási* költségekből a pozsonyi és maros-vásárhelyi m. kir. állami kórház az, állami szemgyógyintézetek összes kiadásai, továbbá a köz- és magánkórházakban ápolt vagyontalan bujakóros és elmebeteg egyének ápolási és esetleg szállítási költ-ségeit, a hontalanok és a külföldiek ápolási és szállítási költségeit, az egyetemi kórodákon és az orsz. bábaképezdéken gyógykezelt szegény betegek ápolási és szállítási költségeit fedezik. A pozsonyi, és a marosvásárhelyi m. kir. állami kórházak közvetlen a belügy-miniszter felügyelete alatt állnak és gazdasági szükségleteiket ár-lejtés útján fedezik. A vállalkozóknak járó összegeket részint az intézet házi pénztárából, részint pedig az állam pénztárából fizetik ki. A betegápolási költségtérítményekből származó bevételek, a folyó kiadások fedezésére nem használhatók fel, hanem havonként

abba az adóhivatalba szállítandók be, melyből a kórház házi pénztára javadalmazását kapja. 4. A *himlőoltási* költségek abból származnak, hogy az előjáró, lelkész és megyei főorvos által igazolt minden sikeres oltásért az állam 21, újraoltásért 10 fillért fizet az orvosnak. 5. *Járvány*-költségek czimén engedélyezett összegekből, a járványlepte községek és törvényhatóságok területére, állami költségen járvány-orvosokat szoktak kirendelni. 6. A *trachoma* nevű ragályos szembetegség elfojtása czéljából a szükséghez képest utazó szem- és más orvosok díjazására, valamint külön kórházak felállítására. 7. A diphtheria elleni gyógyszerum-termelő intézet, a szegénysorsú lakosságot oltó szerummal látja el. 8. Állami elmeorvóintézet eddig négy van: Budapesten a lipótmezei és az angyalföldi, aztán Nagy-Szebenben és Nagy-Kállóban. Ezek az intézetek ellátmányát a szükséghez mérten a belügyminiszter állapítja meg és havi részletekben teszi folyóvá. Utalványozási joggal 200 K.-ig az igazgató bir; felelős számvivők és számadók a gondnok és ellenőr, kik havonként okmányolt naplót, évenként pedig zárószámadást szerkesztenek és azt az eredeti könyvekkel együtt felterjesztik a belügyminiszteriumhoz. Havonként még pénztári és hitelfelhasználási kimutatást is küldenek be. Ezeken kívül más gyógyintézetekben is ápolnak elmebetegeket és költségeiket szintén innen fedezik. 9. A *vegyes* és előre nem látható közegészségügyi kiadások is szoktak előfordulni, melyek fedezéséről a költségvetésben külön rovat alatt kellett gondoskodni.

Források: 1876: XIV., 1875: III., 1887: XXII. t.-cz., 1876-iki 51,661 és 1887. évi 40,180. szr., 1886: V. t.-cz. 1869. R. T. 178. lapja.

151. §. Országos betegápolási alap.

(R. k. 8. czim 1—7. r. 4.537,370 K, r. bev. VI. fej. 5. czim 4.537,379 K.)

A nyilvános betegápolás költségeinek fedezéséről szóló 1898. évi XXI. t.-cz. értelmében „országos betegápolási alap” létesített, mely czélra az évenként közigazgatásilag kivetett egyenes államadók (földadó, házadó, keresetadó, nyilvános számadásra kötelezett vállalatok és egyletek adója, bányaadó, végre a tőkék kamatai és járadékok után járó tőkekamat- és járadékadó) alapján legfeljebb 3% betegápolási pótagót vetnek ki. Az országos betegápolási alaphoz fedeztetnek: 1. bel- és külföldi kórházakban és gyógyintézetekben rendes betegségből ápolott vagyontalan magyar állampolgárok után

felmerült ápolási és szállítási költségek; 2. hatóságilag igazolt szegények részére hatósági orvos, valamint a belügyminisztertől e részben felhatalmazott magánorvos által a belügyminiszteri utasítás szerint rendelt gyógyszerek, továbbá a szükséges gyógyászati segéd-eszközök; 3. a cholera és pestis kivételével a heveny fertőző betegségek ellen való védekezés és ezen betegségek terjedésének meggátolására szolgáló állandó intézmények, mint fertőtlenítő intézetek költségeinek felerésze; 4. a talált, valamint a hatóságilag elhagyottaknak nyilvánított gyermekek után 7 éves korukig felmerülő gondozási, ápolási és nevelési költségek; 5. a kórházakban szülő nőknek és szülötteiknek ápolási költségei. A kórházak és egyéb gyógyintézetek számadásaikat havonként tartoznak beterjeszteni, a belügyminiszteri számvevőség által megállapított követelések pedig a törvényhatóság székhelyén levő kir. adóhivataloknál (állampénztáraknál) utalványoztatnak.

A lelenczek tápdíjai a tápanyák mint a lelenczházak számára utólagos havi részletekben, a lelenczházak részére pedig évnegyedes számadások alapján folyósíttatnak. Az országos betegápolási alap bevételeiből nem fedezhető kiadások a törvény 9. §-a értelmében az államkincstárt terhelik. Eddigelé tulajdonképeni alap még nem létesült, mert az első évi kezelést kivéve, a bevételek egyszer sem voltak elegendők a kiadások fedezésére, az első év feleslege pedig az 1901. évi VIII. t.-cz. értelmében gyermekmenhelyek létesítésére fordítandó.

Források : 1898 : XXI. és 1901 : VIII. t.-cz.

152. §. M. kir. csendőrség.

(R. k. 9. cz. 1—2. r. 11.054,683 K, rendes bev. VI. fej. 6. cz. 113,290 K.)

A *m. k. csendőrség* a közbiztonsági szolgálat teljesítésére rendelt, katonailag szervezett fegyveres testület. Katonai és fegyelmi ügyekben a honvédelmi, személyi ügyekben a *honvédelmi és belügyi minisztereknek*, közbiztonsági szolgálat és gazdasági tekintetben pedig kizárólag a *belügyminiszternek* van alárendelve. Ez az oka, hogy költségei a belügyi tárczában, a Horvát-Szlavonország autonom területén alkalmazottaké pedig az autonom költségvetésben nyernek kifejezést. Magyarország — ide nem értve tehát Horvát-Szlavonországot — *hat csendőr-kerületre* oszlik, ugyanennyi csendőr-parancsnoksággal, melyek élén egy-egy ezredes áll. Székhelyeik : Kolozsvár, Szeged, Budapest,

Kassa, Pozsony, Székesfehérvár. Minden csendőrkerületi parancsnokság több szárnyra (jelenleg 6—8 szárnyra), s ezek mindegyike legalább is két szakaszra oszlik. Minden szakasz ismét több örsből áll. A szárny élén százados, a szakasz élén főhadnagy vagy hadnagy, az örsök élén őrmesterek és örsvezetők állanak. Minden kerületi parancsnok kerületének következő évi *költségelőirányzatát* (elemi költségvetését), folyó évi május 1-ig a belügyminiszteriumhoz fölterjeszteni tartozik. Minden csendőr-parancsnokság a neki alárendelt szárnyaktól havonként pénzsükségleti, vagyis: oly kimutatásokat kap, melyben azok a következő havi tényleges szükségleteiket részletesen felsorolják. E kimutatások alapján azután a parancsnokságok is, hasonló szükségleti kimutatásokat terjesztenek fel a belügyminiszteriumhoz, melyeket ez saját számtartósága által közigazgatásilag számfejtet, s az így megállapított összeget minden kerületi és szárnyparancsnokságnak, az ennek székhelyén levő általános állami pénztárnál utalványozza. Az utalványozott, valamint más egyéb átvett pénzek kezelésére minden csendőr-parancsnokság *házi pénztárral* bír, melyet parancsnoksági pénztár néven, egy törzstiszt elnöklete alatt ennek segédtisztje és az ú. n. oktatótisztből álló bizottság, mint felelős számadó kezel. A pénztári számvivő: a segédtiszt vezeti az összes naplókat, s kezeli az ellenzárt. A parancsnoknak van kézi pénzszekrénye is, de erről is a segédtiszt vezeti a nyilvántartó jegyzéket. Az ú. n. *kezelő* (helyesebben *számtartó*) *bizottságban* és *tisztben* minden parancsnokságnak számtartósága is van, mely az előbb említett szükségleti kimutatás alapján engedélyezett hitelt és pénzt saját ú. n. utalványozási és pénzkészlet naplójában nyilvántartja, s a parancsnokságra és ennek házi pénztárára nézve, a közigazgatási és pénztári számfejtést is teljesíti. A parancsnoksági pénztárnál előforduló vagyonváltozásokat, a parancsnokság kezelése alatt lévő különböző elszámolási ágazatok szerint vezetett külön naplókban számolják el. A *szárnyparancsnokságok* részére, a szükségleti kimutatásaik alapján megállapított ellátmányokat, a belügyminiszter a szárnyparancsnok kezéhez közvetlenül utalja ki, melyekről ez egy ú. n. számvivő altiszt segélyével a parancsnokságnak számol. Itt ezt a számtartó (számvivő) tiszt előzetesen megvizsgálja, s a parancsnokság útján esetleg számadási észrevételeket ad ki, melyeket, ha a szárnyparancsnok által adott felvilágosítások nem kielégítőek (esetleg a mutatkozó rendetlenségek megszüntetése céljából, a honvédelmi miniszter fegyelmi közbelépése mellett is), további elbirálás céljából a belügy-

miniszterium számtartóságához terjeszt fel. Ezekkel az észrevételekkel együtt, eredetiben havonként fölterjeszti úgy a szárny- mint a kerületi parancsnokság számadásait. Ezenkívül úgy a kerület mint a szárnyak számadásainak végeredményét egy részletes kimutatásba, ú. n. főszámlába foglalja, úgy hogy ez az egész kerületi gazdaságról havonként áttekintést nyújt. A számadási év végén pedig a szárnyak a kerületi parancsnokságnak, s ezek a belügyi számtartóságnak leltári számadást is küldenek be. A csendőrlegénység ruházati járandósága tömegalap elnevezéssel alapként kezeltetik, ezen alapról minden ker. parancsnokság félévenként számadást küld a belügyminiszteriumhoz, mely számadásnál az alap készpénze, anyagkészletének értéke, minden egyes csendőr követelése vagy tartozása kimutatva van.

Források: Gazdászatzkezelési utasítás a csendőr ker. törzsek, szárnyak, szakaszok és örsök számára. Utasítás a m. k. csendőr számvevőségek számára. Pénztárkezelési utasítás a m. k. csendőr-számvevőségek számára. 1899. évi kiadvány.

153. §. A székes fővárosi magy. kir. államrendőrség.

(R. k. 10. cím 1—4. r. 3.816,119 K, atm. k. IX. fej. 6. cz. 1—2. r. 140,836 K, r. bev. VI. fej. 7. cz. 2.010,269 K.)

A székesfővárosi magyar királyi állami *rendőrség* főkapitánya, a rendőrségi költségekre nézve előirányzati tervezetét évenként, április végéig terjeszti fel a belügyminiszteriumhoz. A főkapitányságnak külön házi pénztára van, melynek ellátmányát a belügyminiszter évenként megállapítja s a IX. ker. állampénztárnál egyenlő havi részletekben kiutalványozza. A főkapitányságnak mint igazgató hatóságnak kebelében külön számtartóság van. A pénzkezeléssel foglalkozó pénztárnok mellett az ellenőr, az ellenzárlat kezelésén kívül, főleg a számfejtésre és a főnapló vezetésére van hivatva. Vezeti tehát a számfejtő és ezzel összefüggő más segédkönyveket. A pénztári tiszt vezeti a számadási naplókat, számszerint tizenkilenczet. A könyvvezető azután végez minden egyebet: költségvetést szerkeszt, közigazgatásilag számfejt, előzetesen és utólagosan könyvel, könyv-kivonatokat csinál stb. A számadás okmányolt és a főkapitány által is láttamozott naplókkal részint havonként, részint negyed- és félévenként a belügyminiszteriumhoz történik. Ugyanide még havonként utalványozási jegyzéket és lerovási kimutatást, sőt még összehasonlító (ú. n. hitelfelhasználási) kimutatást is kül-

denek! A rendőrség bevétele főleg abból a járulékból áll, melylyel a székesfőváros, valamint Ujpest és Rákospalota a területükön működő államrendőrség szükségleteinek fedezéséhez törvényesen járulnak. Ezenkívül még különféle rendőrségi díjak, rabkórházi költségtérítmény, kilépett rendőrök térítménye stb. czímen vannak bevételek.

154. §. Közbiztonsági kiadások.

(R. k. 11. cz. 623,640 K. 1—4, nyilvános, kézi, testület, honvédelmi, belügyi, autonom, kerület, szárny, szakasz, örs, pénzszükségleti, számfejtés, utalványozás, házi, bizottság, segédtsízt, számtartó, naplók, kezéhez, számol, észrevételek, főszámla, leltár, tömegalap, tervezet, szükségleti, házi, számtartóság, 19, naplók, bevételek, tolonecz, vasút, karhatalom.)

A közbiztonsági alap elnevezés alatt előforduló összeg, a határrendőrség költségeinek és bizalmas természetű, nyilvános elszámolás alá nem vonható, közbiztonsági kiadások fedezésére szolgál, s előleges negyedévi részletekben utalványoztatik ki a miniszterium kézi pénztárába. Kezelője a segédhivatali igazgató, mint kézi pénztáros. Ide tartoznak még a fővárosi és vidéki toloneczkiadások, melyek abból származnak, hogy mielőtt még valaki büntetendő cselekményt követett volna el, mintegy megvédendő a tőle távol álló jó társadalmat, őt az állam illetőségi helyére vezetteti. Az ilyen utaztatásnak költségei hatóságilag díjszabályzatban meg vannak állapítva, s azokat a községek tartoznak előlegezni. Évnegyedenként azután a törvényhatóságok az azokról szóló számadásokat megtérítés céljából a belügyminiszteriumhoz terjesztik föl. A predeali nemzetközi vasúti állomáshoz kirendelt személyzet szükséglete és a karhatalmi valamint a bűnügyi nyomozási költségek is itt fordulnak elő. A bűnügyi nyomozási költségekre előirányzott összeg a rendőrhatalóságok, szolgabírák, rendőrkapitányok által teljesítendő nyomozások folytán felmerülő utazási költségek, szakértői és tanudíjak stb. fedezésére szolgál.

Források: 1885-iki 9389. sz. B. M. toloneczszabályzat.

155. §. Közjótékonyági kiadások.

(R. k. 12. cz. 93,138 K.)

1. A kolozsvári szt. Erzsébet-aggháznak I. Ferencz alapítványa folytán kijáró 2000 mázsa só ára (5802 K); 2. a zárdák segélyezése betegek ápolásáért (8336 K); 3. A jótékonycélú egye-

sületek segélyezésére átalányként (79,000 K). Ezeket az összegeket a segélyezetteknek felterjesztésükhöz képest utalványozza a belügy-miniszter.

156. §. Általános közigazgatási kiadások és bevételek.

(R. k. 13. cz. 364,136 K ; atm. k. IX. fej. 7. cz. 31,000 K ; r. b. VI. fej. 8. cz. 345,000 K ; 1—10, szerződés, kereskedelmi, ellenkező, útlevél, előfogat.)

1. Úgy a „Budapesti Közlöny“ című hivatalos lap költsége (17,600), valamint jövedelme (153,200), továbbá 2. az országos törvények és rendeletek tárának költségei (82,216 K) és jövedelmei (129,200) a szerkesztőkkel és kiadókkal időről időre kötött szerződések alapján utalványoztatnak ki és be. 3. A távirói kiadásokat (50,000) a kereskedelmi tárcza előlegezi és évnegyedenként való leszámolás alapján a belügyminiszter utalványára a központi állampénztár készpénzben fizeti ki az országos posta- és táviró-pénztárnak. Ez az egységes költségvetés természetével ellenkező eljárás, mert ezt forgalmi úton kellene kiegyenlíteni. Az állam terhére netán jogtalanul felszámított összegeket, a számadások birálata alapján, a táviratatozóktól a belügyminiszterium utólagosan szedeti be. 4. Az útlevelek kiadásával járó nyomatási és irodai költségekről (11,320) a segédhivatalok igazgatója, a (szegényekről 50 fillérrel, másoktól 6 koronával) befolyt díjakról (62,000) pedig a belügyminiszteriumnak az útlevél osztálya havonként számol. 5. Az *országgyűlési képviselők választása* és a választók névjegyzékének kiigazítása alkalmából felmerülő költségek (40,000) fedeztetnek az államkincstárból. 6. A *katonai előfogati díjpótlékok*, a katonai számlák alapján, a hadsereg részére érvényes illetékszabályzat szerint, évnegyedenként téríttetnek meg a katonai pénztáraknak. 7. Szolgálati bérletjegyekért (22,000) különféle alkalmazottak számára. 8. Életmentési díjak (4000). 9. Hullák kifogásáért vagy feljelentéséért (6000). 10. A községi közigazgatási tanfolyamok szükségleteire (100,000), mely a tanfolyamok igazgatóinak számadás kötelezettsége mellett utalványoztatik. Különféle kiadások (12,000) és bevételek (600). Vannak ezenkívül határrendezési és határkiigazítási, valamint országos községi törzskönyvi bizottság költségeire és fordítási díjakra átmeneti kiadások.

Források : 1874 : XXXIII. t.-cz. ; 1877 : VI. t.-cz.

XXI. FEJEZET : PÉNZÜGYMINISZTERIUM.

1902. Rendes kiad. XVIII. fej. 1—35. cz. 177.342,111 K; nyugd. VI. fej. 8. cz. 6.513,000 K; tárczakölésönök IX. fej. 2. cz. 1.155,071 K. Átm. kiad. X. fej. 1—10 cz. 4.505,817 K; nyugd. III. fej. 1. cz. 256,000 K; beruh. IV. fej. 1—11. cz. 2.934,992 K. Rendes bev. VII. fej. 1—31. cz. 698.365,837 K; rkiv. bev. III. fej. 1—4. cz. 5.493,020 K; nyugd. I. fej. 1. cz. 2000 K.

157. §. Központi igazgatás.

(Rend. kiad. 1. czim; rovatok: Szem. jár. 1.785,187 K; dol. kiad. 398,200 K, Átm. k. 3.055,800 K. Rend. bev. 15,000 K. 1—2, fő- és ügyosztályok, számtartás dologi és személyi ügyei, gazdaszat, épületek, kézipénztár, csoportok 1—7, főnökök, igazgató.)

Ez alatt 1. maga a pénzügyminiszterium az irodai segéd- és a gazdasági hivattallal, valamint 2. a tárcza számtartósággal értendő. 1. A *pénzügyminiszterium* (49. §.) a hatáskörébe tartozó ügyek csoportjaihoz képest, az elnöki osztályon kívül tizenegy főosztályra, s ezek összesen újból huszonhét ügyosztályra oszlanak. Az elnöki osztály egyebek közt a miniszteriumi személyügyeket, s a személyi és dologi kiadásokat tárgyalja. Az I. főosztály a pénztári-, hitel-, vasút- és közgazdaságügyi ügyekkel foglalkozik. A II. főosztály ügykörébe a pénzügyi hatóságok, a számvevőségek és adóhivatalok személyes ügyei és a horvát ügyek tartoznak. Ide tartozik alaki eljárás dolgában a XXIV. ügyosztály is, melynek feje, a számtartóságok igazgatója, s az összes számtartóságok személyes ügyeit valamint a számviteli ügyeket és a számviteli állami vizsgáló bizottság ügyeit vezeti. A III/a. főosztály az adókivetés és adóreform, a III/b. az egyenes adókezelés; a IV. a bélyegjövedék, jogilleték és díjak, az V/a. a cukor-, szesz és ásványolajadók, az V/b. a borital- és húsfogyasztási adó és az italmérési illeték; a VI. a pénzügyőrség és a fogyasztási adóhivatal személyes ügyeit, valamint a határvám, a VII. a bányászat, a bányahatóságok és az állami vasművek, a VIII. a dohány-, lottó és sójövedék, az állami jószágok és a jogügyeket és végül a IX. főosztály az országos kataszteri felmérés, földadónyilvántartás és az állami nyomda ügyeit tárgyalja. A pénzügyminiszteriumnak az irodát kezelő segédhivatalain kívül még külön *gazdasági hivatala* is van. Ez a főváros területén a pénzügyi tárcza körébe tartozó állami épületeknek és telkeknek gondozásával van megbizva, s ezért államépületi felügyelőség néven is szokott előfor-

dulni. Továbbá a hivataloskodásnál szükséges irodai butorok, szolgálati szerek, eszközök, nyomtatványok stb. kezelése és az erről való számtartás is ennek a hivatalnak a feladata. Vezet tehát törzskönyvet, leltárt, nyilvántartó jegyzékeket, naplókat stb. Közvetlen a pénzügyminiszterium elnöki osztálya alatt áll és egészben mint számadó hivatal van szervezve. 4000 korona maximummal bíró házi pénztára is van, melyről esetről esetre a javadalmazás megújításakor, évnegyedenként a pénzügyőrségi felszerelésekről a pénzügyminiszteri számvevőség központi csoportjának számol. 2. A számtartóság hét csoportra oszlik. 1. A központi. 2. a hitelügyi, 3. az illetékügyi, 4. az egyenes adó-ügyi, 5. a jövedéki, 6. a fogyasztási adó-ügyi és 7. a szeszadóügyi csoport; mindegyike négy osztállyal. A csoportok vezetése pénzügyi főtanácsos illetve pénzügyi tanácsos-főnökök kezében van. Az igazgató osztálytanácsos.

Forrás: 1892. 1., 1890. 10., 1889. 9. és 11. 1897. 9. és 1898. 17. P. K. 1898-iki 1828. P. M. 1. 1900. 12. P. K.

158. §. Pénzügyigazgatóságok, székesfővárosi kir. adófelügyelő, központi díj- és illetékszabási hivatal.

(Rend. kiad. 2. cz. szem. jár. 5.276,091 K, dol. kiad. 966,862 K, megye, igazgatási ágak, kivételek, hatáskör, ellenőrzés, bizottság, tisztviselők, jogorvoslat, alárendeltség, főváros, szervezet, adófelügyelő, kerületek, illeték, számtartóságaik, közig. számfejtés.)

1. Majd minden vármegye területén van *pénzügyigazgatóság* (40. és 49. §.). Ez a hozzá utalt egy vagy több törvényhatóság területén mint igazgató hatóság, a pénzügyi közigazgatás majd minden ágára kiterjedőleg működik. Az utóbbiak közül kivételt jóformán csak a lottó, az állami ingatlan vagyon és dohánytermelés, valamint a műszaki ismereteket igénylő ügyek képeznek. Bir kisebb körű kinevezési és nyugdíjazási, valamint fegyelmi hatáskörrel is. Közvetlen a pénzügyminiszternek van alárendelve, de működését a főispánok (főpolgármester) és helyetteseik ellenőrzik. Ebből a célból vizsgálatokat tarthatnak, felvilágosításokat követelhetnek, s ha netán tett észrevételeik eredménytelenek lennének, a pénzügyminiszterhez fordulhatnak. A pénzügyigazgató vagy helyettese, a működési köréhez tartozó törvényhatóság közigazgatási bizottságának tagja, s a pénzügyigazgatóság ügyköréhez tartozó összes ügyekben előadója is. A törvényhatóságok és községek tisztviselői működési körükben őket támogatni, s kiadott irataiknak megfelelni tartoznak. Ha azonban

ezek ellen alapos kifogásuk van, az alispán útján 24 óra alatt a főispánnál kereshetnek orvoslást. A pénzügyigazgatóságok alá mint kezelő hivatalok vannak rendelve, a m. k. adó- és (kivéve a budapesti fővámhivatalt) vám-, valamint a sóhivatalok, bélyeg- és dohányárú-raktárak, valamint a pénzügyőrség és kataszteri térkép-tárak. A székes főváros számára külön felállított pénzügyigazgatóság hatásköre az egyenes adókra nem terjed ki. Ellenben a zágrábi pénzügyigazgatóság, a horvát-szlavon autonóm területen működő többi pénzügyigazgatósággal szemben felügyeleti joggal bír. Minden igazgatóság élén a király által kinevezett igazgató áll, ki alatt ennek helyetteséből, pénzügyi titkárok, segédtitkárok stb.-ből álló fogalmazó személyzet, továbbá földadónyilvántartási biztosok, állami végrehajtók és irodaszemélyzet, valamint mellérendelve a számtartóság is működnek. 2. A székes főváros területén, az egyenes adók állami közigazgatását, külön e célra rendelt *adófelügyelő*, a pénzügyigazgatóságokéhoz hasonló segédszemélyzettel végzi. A székesfőváros közigazgatási bizottságában az adófelügyelő és pénzügyigazgató közül, a kinevezés időbeli elsőbbsége szerint az egyik mint rendes tag, a másik mint ennek helyettese működik. Előadókul oda alárendelt tisztviselők is elküldhetők. Külön adófelügyelői helyettes alatt állnak a főváros nyolcz kerületében elhelyezett osztályok és a behajtási osztály, mely mindenféle kincstári tartozások behajtásáról gondoskodik. 3. A közvetlenül vagyis készpénzben lerovandó illetékeket a székes főváros területén első sorban a *központi díj- és illetékszabási* hivatal szabja ki. Ez rendes illetékességi körében nemcsak a főváros területén az illetékeket, az egész országban pedig a díjakat is kiszabja, hanem mindezeknek nyilvántartása, biztosítása, beszedése és elszámolása iránt is intézkedik. Szervezete a pénzügyigazgatóságokhoz hasonló.

Számtartósága mind a három most tárgyalt pénzügyi hatóságnak van. Különbséget kell azonban köztük tenni. a) Az igazgatósági számtartóságok *általában* gyakorolják igazgatóságaik gazdálkodásában a számtartás valamennyi fokozatát. Kivételek: az egyenes adónak és az állandó kataszternek költségei, s az út-, híd- és révvámjövedék egyáltalában, melyet csak a horvát, továbbá az állami jóságok és a perköltségek, melyeket csakis az erre külön utasított igazgatósági számtartóságok tárgyalnak. b) A fővárosi adófelügyelő mellé és alá rendelt számtartóság: a saját és a hatósága, valamint a területén előforduló adókivetés és behajtás költségeiről, a számtartás minden

fokozatát gyakorolja. További működése azután, az itt nagymérvű közigazgatási számfejtésben, s az ezzel összefüggő sok és különféle számtartási iratoknak megvizsgálásában, szerkesztésében és vezetésében nyilvánul. c) A központi díj- és illetékszabási hivatal számtartósága, végzi hatóságának és saját magának, személyi és dologi járandóságaira, valamint gazdasági ágára a számtartás fokozatait. Végez pedig főleg szintén nagymérvű közigazgatási számfejtést és segédszolgálatot.

Források: 1881. 24. P. K.; 1883: XLIV. t.-cz.; 1883. 13. P. K.; 1884. 11. P. K.; 1889: XXVIII. t.-cz.; 1889. 19., 21., 22., 23., 25., 26., 29., 32., 36. P. K.; 1889. évi 54., 109. pümszr.; 1891. 2. P. K.; 1893. 18., 31. P. K.; 1894. 17., 1898. 25. P. K.

159. §. Földadónyilvántartás, kataszteri, helyszinelési felügyelőségek és a kolozsvári kataszteri igazgatóság.

(Rend. kiad. 3. czim 1.050,734 K, rend. bev. 21,000 K, birtokváltozások, birtokos, adótárgy, hivatottak, biztosok, becslés, adókataszter.)

1. A földadó *nyilvántartása* nem egyéb, mint a földbirtokos személyében vagy az adó tárgyában, vagy ennek adóközség szerinti beosztásában bekövetkezett *változásnak*, a földadó-munkálatokban oly módon való följegyzése és keresztülvitele, hogy az adót mindenkor a tényleges birtokostól és a valóságban létező adótárgy után lehessen követelni. Erre a községi jegyzők és városi adóhivatalok, esetleg külön nyilvántartók vannak hivatva. A nyilvántartás *ellenőrzése* és *megvizsgálása*, az előbbi szakasz szerint a pénzügyi igazgatóságoknál működő nyilvántartási biztosok feladata. Az egészet *felülvizsgálják* a nyilvántartási felügyelők, kik közvetlenül a pénzügyminiszter alá vannak rendelve. Vannak ezeken kívül szintén közvetlenül a pénzügyminiszter alatt álló *helyszinelési felügyelőségek*, melyek felügyelőből és helyszinelő becselőbiztosokból állnak, s a részletes kataszteri fölmérés haladásával járó munkálatokat, az adó alapjául szolgáló tiszta jövedelem kiszámítására szükséges, becslési adatokkal látják el. 2. Az erdélyi részek és Szilágymegye területére Kolozsvárt egy *kataszteri igazgatóság* működik oly célból, hogy az ott folyó tagosítások és birtokrendezések miatt átalakítandó, adókataszteri munkálatokat felülvizsgálja és az adókivetés céljára kidolgozza.

Források: 1880: XLV. t.-cz.; 1885. XXII. t.-cz.; 1885. 32. P. K.; 1886. 15. P. K.; 1888. 89. és 15. P. K.; 1891. 1. P. K.; 1892. 8. és 13. P. K.; 1893. 8. P. K.

160. §. Állampénztárak.

(Rend. kiad. 4. cz. 298,482 K, rend. bev. 8467 K, állami és állampénztárak, 1—3, osztályok, *a)*—*c)*, *a)*—*c)*, igazgató, számadók, személyzet, nyugták, iroda, *a)*—*b)*, jelölés, bevételezés.)

A magyar állam egész területén szervezett különféle hivatású és nevű magyar királyi pénztárakat is általában, *állami* pénztáraknak mondjuk, ellentétben azzal a három pénztárral, melyet egyenesen *állampénztárnak* neveznek. Ilyenek 1. a központi, 2. a budapesti és 3. a zágrábi állampénztárak. 1. A székes fővárosban, mint a magyar állam kormányának székhelyén (pénzügyminiszteriumi épület) szervezett *központi állampénztár*, csak a magyar miniszteriumok utalványainak foganatosító közege és fegyelmileg közvetetlen a magyar királyi pénzügyminiszteriumnak van alárendelve. *Két osztályban* végzi teendőit: a készpénz- és a hitelosztályban. A *készpénz-osztály* ügyköréhez tartoznak: *a)* mindazok a számadási ágazatok, melyek az államköltségvetési törvényben kifejezést nyernek, a magyar államkölsönök kivételével; *b)* az állampénztárak közötti összes pénzforgalom; *c)* a bizományos kezelés az osztrák államadósságra vonatkozólag. A *hitelosztály* ügyköréhez tartoznak: *a)* az összes magyar állósított és függő államadósságok; *b)* valamennyi alapítványi és országos alap s végül *c)* a letétek kezelése. Az egész központi állampénztári hivatal élén egy igazgató és mindegyik osztály élén egy osztályvezető és egy főellenőr áll. Az igazgató személyében, az igazgató hatóságot gyakorolja a pénztár, mint foganatosító hivatal fölött. Csak a tartalékszekrényeknek kezeli a harmadik kulcsát. Tehát nem felelős számadó, hanem naponként személyes meggyőződés és heti, esetleg többszöri pénztárvizsgálat által a rendre, pontosságra felügyel. Képviseli a pénztárt felek és hatóságok irányában, s vezeti annak személyzeti és adminisztratív ügyeit. Az osztályvezetők és főellenőrök az egyes osztályok teendőit mint felelős számadó főtisztok végzik, kik mellett pénzkezelők, pénztári segédek és tisztok vannak alkalmazva. A pénzkezelők a kézi pénztár szekrényeinek kezelésére vannak hivatva. A pénztári segédek a pénztári számvitelre ügyelnek. A tisztok az állampénztár két osztályába a hivataloskodás követelményeinek megfelelőleg osztatnak be. Mindegyik osztály a saját ügyköréből folyó levelezést és nyugtatványozást, felek és pénztárak irányában, az osztályvezető főtisztokkal önállóan végzi; a fölterjesztéseket ellenben mindenkor az igazgató és az osztályvezető írja alá. Az állam-

adóssági kötvények bármely nemét az igazgató tartozik aláírni. A pénztár személyzeti ügyeit (a két osztályvezetőét kivéve), mindenkör az igazgató és a két osztályvezető egyetértésével és aláírásával intézik. Az irodai teendők együtt vannak, az iktató azonban akként vezetendő, hogy az iktatványszámnak számlálója a pénztár általános, a nevezője ellenben az osztályok ügyszámát jelölje meg.

2. A *budapesti állampénztárnak* szintén két osztálya van, ú. m. az a) állami és b) a letéti pénztár. a) Az egész fölött azonban mint főtisztetek: egy pénztárnok és két ellenőr állanak, kik mellé egy pénztári segéd, több pénzkezelő és pénztártiszt van alkalmazva. b) A letétpénztár kezelésével és ellenőrzésével megbízott pénzkezelőt és pénztártisztet, a pénztár főtisztjeinek meghallgatása alapján a székes fővárosi m. kir. pénzügyigazgató jelöli ki. Ez a két tisztviselő a birói letéteket, a készpénz kivételével önállóan és saját felelősségére kezeli és számolja el. Ők végzik önállóan az erre vonatkozó levelezéseket is. Ők a felelős számadók is. A főtisztetek csak láttamozzák a számadásokat, s a heti pénztárvizsgálat alkalmával is csak kémpróba által győződnek meg azok helyességéről.

3. A *zágrábi állampénztár* a budapesti állampénztárnál kisebb forgalommal és személyzettel az általános részben előadottak szerint jár el.

Ezen cím alatt bevételek a központi állampénztár által kezelt alapokból, a kezelési költségekre folynak be.

Források: a központi állampénztár szolgálatára vonatkozó pénztári utasítások és szabályrendeletek. Vörös József, 1873. A budapesti állampénztár házi utasítása.

161. §. Adóhivatalok.

(Rend. kiad. 5. czim 4.282,037 K, tömeg, kiterjed, hatósági állampénztárak, raktár, alárendeltség, személyzet)

Az általános részben ismertetett általános pénztárak tömegét, a m. kir. adóhivatalok alkotják. Ezek kezelése tehát nem mint nevükből következtethető volna, csak mindenféle adókra, hanem ezeken kívül még letétekre, hitelügyekre, díjakra, jogilletékre, bélyegre, a dohány- és az italmérési jövedékre, birságokra és mindarra kiterjed, a mely különleges vagy házi pénztárhoz utalva nincs. Minden tárczának utalványai teljesítésére is éppen úgy hivatva vannak, mint az állampénztárak, sőt még némely irányban hatósági teendőket (illetékkiszabás stb.) is gyakorolnak. Éppen ezért kicsinyes elnevezésük, a feladatukat egyedül kifejező *állampénztár* elnevezésre vár. Kezelésük még igen gyakran nemcsak pénztári, hanem raktári is;

mert a mely adóhivatal vidékén, a raktárilag kezelendő állami vagyon számára, bármely okból külön hivatal fel nem állítható, ott az adóhivatal mint raktári hivatal is működik.

Az adóhivatalok úgy szolgálati, mint személyi és fegyelmi tekintetben közvetlenül a m. kir. p. ü. igazgatóságoknak vannak alárendelve. Tiszti személyzetét a pénztárnokon és ellenőrön (főtiszteken) kívül, adóhivatali segédek, tisztek és gyakornokok képezik.

Források: 1893. 13. P. K. és az adóhivatalok szolgálatára vonatkozó utasítások és szabályrendeletek gyűjteménye.

162. §. Pénzügyőrség.

(Rend. kiad. 6. cz. 7.330,079 K, rend. bev. 5000 K, a)—d), szervezet, félhavi zsold)

Ennek a fegyveres és egyenruházott testületnek rendeltetése: a) megakadályozni; b) fölfedezni a csempészetet, s a pénzügyi törvények és szabályok áthágását és áthágóit; c) a pénzügyi hivatalokat és közegeket hivatalos eljárásaikban támogatni; d) esetleg a közbiztonsági intézkedések végrehajtására segédkezet nyújtani. A pénzügyőrség legalsóbb fokozatban szakaszokra oszlik, melyek több vigyázóból, esetleg fővigyázóból, élükön egy fővigyázóval vagy szemlésszel állanak. Több szakasz egy kerületet képez, mely fölött már tisztviselő (biztos) áll. Minden pénzügyigazgatóság területe több ily kerületre oszlik. Vannak főbiztosok is. Az utóbbiak a nagyobb pénzügyigazgatóságok kebelében, pénzügyőrségi ügyek előadói, s a saját, esetleg még más igazgatóság területén is a pénzügyőrség felügyelői. Az első osztályú biztosok, igazgatóságok székhelyén lévő kerületeket vezetnek, s az igazgatóság egész területén a pénzügyőrség felügyelői. Vannak tisztán csak felülvizsgáló hatáskörrel bíró felügyelők is. A pénzügyminiszterium kebelében működnek a főfelügyelők. A pénzügyőrség kiadásait és bevételeit rendszerint a pénzügyigazgatóságok az adóhivataloknál utalványozzák, melyet azok a pénzügyőrségi tárcza-alnaplóban számolnak el. Ide jönnek félhavi végösszegeikkel a pénzügyőrségi legénységnek zsoldjáról szerkesztett jegyzékek is. A pénzügyőrség előzetes és utólagos számvitele különben a pénzügyigazgatósági számtartóságok ügykörébe tartozik.

Források: a magy. kir. pénzügyőrség szervezetéről és szolgálatáról szóló legújabb szabályok 1894. 32. P. K. 1884. 18. P. K.; 1885. 26. P. K.; 1888. 11. P. K.; 1889. 24. P. K.; 1890. 1. és 33. P. K.; 1893. 26. P. K. 1894. 32. P. K.

163. §. Jogügyigazgatóságok.

(Rend. kiad. 7. czim. 238,390 K, kettő, *a*)—*c*) perek, 10,000, ügyésztagok, személyzet, kézi, átalány, egyéb, eljárás, felülvizsgálás, zágrábi.)

Két jogügyigazgatóság van a magyar állam területén: Budapest és Zágrábban. Szolgálati rendeltetésük: *a*) A kincstár jogi képviselte és az államvagyon bármely tárcza keretében érdeklő perek vitele, vagy ezek vitelének felügyelete. *b*) A legalább 10,000 korona értéket képviselő ügyletekben jogi véleményadás, esetleg közreműködés, ha erre az illető állami hatóságok stb. felszólítják. *c*) A kincstári ügyészségek működésének ellenőrzése, s a kincstár jogi képviselében a törvénynek, rendeletek és jogelvek egységes és egyöntetű alkalmazásának érvényesítése. Mindkét igazgatóság közvetlen a pénzügyminiszterium alatt áll és személyzetük: miniszteri tanácsosból, (Zágrábban jogügyi tanácsosból), mint igazgatóból, továbbá Budapesten miniszteri osztálytanácsosból, mint aligazgatóból, továbbá jogügyi főtanácsosokból, tanácsosokból s mindkét helyt kincstári ügyészekből, fogalmazókból és segédfogalmazókból áll. Van irodát kezelő segédhivataluk is.

A *budapesti* igazgatóságnak *kézi pénztára* és *számtartósága* is van. *Kézi* pénztárába az irodaigazgató a budapesti állampénztárból, a jogügyigazgatóság utalványára számadás mellett kap 1200 K. átalányt, s ebből a jogügyigazgató vagy helyettese által kifizetési záradékkal ellátott és az igazgatóság számtartósága által számfejtett nyugtákra fizet. Ezen átalányon kívül a budapesti jogügyigazgatóságot úgy tárczahitel, mint bármely más néven megillető mindenféle pénzt és értéket, a budapesti *állampénztár* kezel. Ez veszi át az igazgatósághoz postán érkezett értékes leveleket is, s az összegek letétbe helyezését az igazgatóságnak bejelenti. E jelentés bejegyzés (előzetes könyvelés) céljából a számtartósághoz és innen további intézkedés céljából, az igazgatóság illető ügyosztályához jut. A jogügyigazgatóság a neve alatt ily módon kezelt pénzekre nézve utalványozási joggal bír, mely jogát rövid úton (r. ú.) magán az illető ügyíraton az által gyakorolja, hogy úgy számtartóságát, mint a kezelő állampénztárt megfelelő eljárásra utasítja. *Számtartósága* a jogügyigazgatóság valamint a kincstári ügyészségek tárczahitelére, továbbá a perköltség, letét, stb. néven, a részére kezelt összegekre nézve, az egész előzetes és utólagos számtartást gyakorolja.

A *zágrábi* jogügyigazgatóságnál is ugyanez eljárást követik, csak hogy ott a pénztári teendőket a zágrábi állampénztár, a számtartásiakat pedig a zágrábi királyi pénzügyigazgatóság mellé rendelt számvevőség teljesíti.

Források: 1883. 50. P. K.; 1887. 10. P. K.; 1892. 26. P. K. 1899. 12. P. K. 1901. 30. P. K. Vegyesek.

164. §. Kincstári ügyészségek.

(Rend. kiad. 8. cz. 156,852 K, hivatás, előljáró, önállóság, személyzet, számtartás, utalványozás, úti számlák, megvizsgálás, bödzset, tavalyi, eltérés.)

Ezek az ügyészségek az ország különböző vidékein lévő m. k. kincstári mezőgazdaságot, erdészetet és bányászatot érdeklő *jogügyeket* vannak hivatva ellátni. Közvetlen előljáró hatóságuk a m. k. kincstári jogügyigazgatóság, mely fölöttük a fegyelmi hatalmat első sorban gyakorolja, s működésüket általában ellenőrizni tartozik. Az ellátásukra bizott jogügyekben különben önállóan járnak el, de utasításokat kérhetnek. Személyzetük között jogügyi tanácsosok, ügyészek, alügyészek és irodatisztek vannak.

Az utalványozási jogot a tárczabitelre nézve kizárólag a budapesti jogügyi igazgatóság, míg a perköltségekre nézve az ügyészség megkeresésére a székhelyen működő pénzügyi igazgatóság gyakorolja. Az úti költségek bármely gazdasági ág érdekében jöttek létre, a költségvetésben előirányzott perköltségekből, az ellenfél által megterítendő előlegkép fedeztetnek. De ha az ellenfél terhére azok elő nem irhatók: az illető gazdasági ág terhére esnek. Az úti számlákat az illető pénzügyi igazgatósági számtartóság vizsgálja meg, s az igazgatóság határoz fölöttük. A kincstári ügyészségek címére nézve a költségvetési előirányzatot, a zárószámadást és egyáltalában a számvitelt a jogügyi igazgatóság mellé rendelt számtartóság végzi, míg a „Perköltségekre“ nézve e teendőkkel az ügyészség székhelyén lévő pénzügyigazgatóság mellé rendelt számtartóság van megbízva. Az 1903. évtől kezdve a „Jogügyi igazgatóságok“ és a „Kincstári ügyészségek“ egy költségvetési címet fognak képezni.

Források: 1883. 50. P. K. 1885. 20. P. K. 1899. 12. P. K. 1901. 30. P. K.

165. §. Pénzügyi törvényszékek.

(Rend. kiad. 9. cz. 12,722 K, jövedéki kihágások, törvényszékek, nálunk Zágráb.)

Mindazok a cselekmények és mulasztások, melyeket az állami bevételeket elrendelő törvények és rendeletek ellenére *szándékosan* elkövetnek: *jövedéki kihágásokat* képeznek, s fölfedeztetésük esetében büntetést vonnak magok után. E kihágások fölött való határozathozatalra, illetőleg azok megbüntetésére vannak hivatva a *pénzügyi törvényszékek*. Ezek hatáskörét *Magyarországon* azok az elsőfolyamodású *kir. törvényszékek* gyakorolják, melyeknek székhelye, (ezen kihágások tekintetében területe is) a kir. pénzügyigazgatóságok székhelyével és területével azonos. A kir. törvényszékek mint jövedéki pénzügyi bíróságok fölé, felebbezési és utolsó forumként, a budapesti kir. ítélő tábla jelöltetett ki. Külön első- és másodfolyamodású, tisztán csak a jövedéki kihágások tárgyalására hivatott pénzügyi törvényszék, Horvát-Szlavonországok területére Zágrábban van, s az állami költségvetésben azok költségei vannak fölvéve. Mindkettőnek elnökét a zágrábi magasabb rangú pénzügyi tisztviselők köréből a pénzügyminiszter, tagjait pedig az ottani kir. törvényszék, illetőleg (a másodfolyamodású bírósághoz) a báni tábla (mely ott a mi királyi tábláinknak felel meg) tagjai közül a horvát-szlavon igazságügyi önkormányzat alapján, a bán nevezi ki. Az elnökök és ülnökök illetményét, mely fejenként 1000—1200 K működési átalányból áll, a pénzügyminiszter a zágrábi állampénztárnál utalványozza; ez pedig azokat megfelelő tárcza-alnaplóban számolja el.

Források: 1871: LXVI. és 1872: XXXVIII. t.-cz.; 1893. 22. P. K.

166. §. Országos kataszteri fölmérés.

(*Állandó kataszter.*)

(Rend. kiad. 10. czim 1.404,075 K, rend. bev. 41,000 K, hivatás, czél, anyag, személyzet, vidék, térképtárak, számtartás, bevétel.)

Ez alatt az ország területének gazdasági irányú átalános és részletes fölmérését és nyilvántartását értjük. Célja az, hogy az adóköteles és adómentes föld térfogatát, a tényleges birtokállapot és egyes községek terjedelme szerint, kis mértékű térképen pontosan tüntesse elő. E cél elérésével egyszersmind tartalomdús

anyagot szolgáltat, különböző irányú tudományos kutatások számára is. A fölmérés igazgatója megfelelő műszaki személyzettel mint előadó állandóan a pénzügyminiszteriumban van. Alája vannak rendelve a központban elhelyezett *háromszögelő* hivatal és az ország különböző vidékein a *felmérő és helyszinelő felügyelőségek*, melyeknek személyzete a főnökökön kívül, különféle fokozatú és elnevezésű mérnökökből áll. A térképtárak is műszaki szempontból ide tartoznak, de ezek fegyelmileg első sorban a pénzügyigazgatóságoknak vannak alárendelve. Számtartását az egésznek a pénzügyminiszteri számtartóság egyenesadóügyi csoportja végzi. A bevételek, főleg térképek eladásából, a fölmérési munkálatok másolataért, a megrendelő felektől beszédett díjakból és más apróságokból származnak.

Források: 1870., 387. és 11,232, továbbá 1872. 13,541. pümszr.; 1874. 19. és 1891. 1. P. K. 1902. 3. P. K.

167. §. Bányászati és erdészeti akadémia Selmezbányán és bányásziskolák.

(Rend. kiad. 11. cz. 320,575 K, rdkiv. k. 26,000 K, rd. bev. 10,010 K, tanfolyamok, erdészet, tanács, pénztár, számtartás, tárczakönyv.)

A bányászati és erdészeti felsőbb oktatásnak, hazánkban és külföldön ez a híres intézete, mint neve is mutatja, két tanfolyammal bir: a bányászattal és erdészettel. Az akadémia egészben ugyan a pénzügyminiszterium alá van rendelve, de az akadémia bödzsetjének az erdészeti része fölött a földművelésügyi miniszterium önállóan rendelkezik; mert az erdészet, mint kormányzati ügy, egyáltalában ennek a miniszteriumnak tartozik a tárczájába. Az akadémia ügyeinek vezetésére és elintézésére, s így a részletesen meghatározott utalványozási jog gyakorlatára is, az akadémia tanácsa által a rendes tanárok közül egy-egy évre választott igazgató és a tanács van hivatta. A pénztári kezelés a selmeczi m. k. bányai igazgatósági főpénztárra van bízva, mely ezért akadémiai tárcza-, letét- stb. naplót vezet. Számtartását a helybeli bányai igazgatósági számtartóság végzi. Ez vezeti az akadémia tárczakönyvét is, még pedig külön-külön a bányászatra és az erdészetre. A *bányásziskola* bányaaaltiszteket képez.

Forrás: 1873. október 19-iki időközben módosított utasítás.

168. §. Egyenes adók és földtehermentesítési pótlékok.

(Rend. kiad. 12. cz. 4.011,122 K, atm. k. 20,000 K, rend. bev. 213.109,000 K, A)—C), 1—16, földadó fogalma, kataszter, 0/0, kivetés, községek, házadó fogalma, felosztása, kiszámítás, községek, keresetadó fogalma, felosztása, a)—d), kiszámítás, bizottságok, beszédés, vállalatok, 0/0, három, bányakapitányság, tőke, 0/0, földtehermentesítés, szállítás, 0/0, leszámolás, nyerevény, 0/0, fegyver- és vadászati adó, mértéke, hadmentességi díj fogalma, kivetés, kiadás. Pótadó, 0/0. Késedelmi, lejáratok, fizetség, 0/0. Végrehajtók, fokozatok, hanyagság, költségek, perköltségek, különfélék, kiadások, a)—h), nyilvántartás, eljárás, bejegyzés, nyugtázás, elszámolás, beszállítás, naplók, a)—f)—, a)—c), kimutatás, évi számadás.)

Előbb foglalkozunk A) a *bevételekkel*, azután B) a *kiadásokkal*, s végül C) mindkettővel.

A) 1. *Földadó* alatt azt az adót kell érteni, melyet minden gazdaságilag használható földterület után, ennek tiszta jövedelme szerint a tényleges birtokos fizet. Hogy ezt megállapíthassák, fölmérték nagyban és részletekben (parcellák) az ország egész területét és becslés alapján meghatározták a föld minőségét, használása módját, s a gazdálkodási költségeket. Mind ez a tiszta jövedelem kiszámításával és az idő folytan előforduló változások nyilvántartásával együtt, az ú. n. földadómunkálatban, kataszterben van összefoglalva. Évről évre a tiszta jövedelemnek 17·1⁰/₀-át mint földadót és 8·4⁰/₀-ot mint földtehermentesítési pótlékot, összesen 25·5⁰/₀-ot községenként, az ú. n. földadó sommázatban a pénzügyigazgatóság, Budapesten az adófelügyelő veti ki. Az így sommásan megállapított adónak azután az adóköteles parcellákra és birtokosokra való felosztását, vagyis az egyéni kivetést a községi tisztviselők végzik. Ezt a kiszámítást a pénzügyigazgatóság közigazgatásilag számtartósága által számfejtetvén, kiadja végrehajtás céljából a községi közegeknek, vagyis utalványozza az állami földadót a községi pénztárhoz. 1868 : XXV., 1875 : VII. és XXX., 1878 : X., 1881 : XI. és XLII., 1883 : XVII. és XLVI., 1884 : XII., 1885 : XX., 1886 : XXIX., 1887 : LXII., 1889 : XXIX. és XXXIX. t.-cz.; 1883-iki 72,908. pümszr. 52. P. K. 2. A *házadó* tárgya a házak tisztahaszonértéke, s a szerint a mint azt házbér vagy lakrészek alapján állapítják meg: a házadó is házbér- és házosztály-adóra oszlik. Az elsőt, a községi tisztviselők által összeírt és nyilvántartott házak és lakrészek alapján, a háztulajdonosok által bevallott, vagy pedig hivatalosan fölbecsült, bérösszegek különféle százalékában, az utóbbi

pedig, a törvényben megállapított táblázat szerint a lakrészek számához képest, ugyancsak községi tisztviselők három évenként vetik, helyesebben : számítják ki. Ezt a kiszámítást a pénzügyigazgatóság (adófelügyelő) közigazgatási számfejtés alá véteti, s helybenhagyva vagy kiigazíttatva adja azt vissza végrehajtás céljából a községeknek. 1868 : XXII., 1870 : XXII. és LI., 1871 : XLII., 1873 : VI., 1875 : IV., XXIII., XXXIV., 1876 : XIV., 1879 : XXXVI. és XLII., 1880 : XVIII. és LXV., 1881 : IX. és XXXVI., 1882 : VIII., 1883 : XLIV. és XLVI., 1884 : XVIII. és XXII. 1886 : XXIV., XXV. és XXVII., 1896 : XXIII. t.-cz. 3. *Keresetadó* alá tartozik, a napszámokét kivéve, minden keresmény vagy jövedelem, mely bármely munkából származik. A keresetadónak négy osztálya van: a) a vagyon nélkül dolgozó, közönséges *munkásoknak* (cselédek, kisiparosok, díjnokok stb.) adója; b) a föld-, ház-, tőke- és járadék-tulajdonosok, illetőleg ilyen adókat fizetőknek, az ezen adóknál tekintetbe nem vett személyes keresetök után fizetett adója; c) a nagyobb befektetéssel dolgozó *minősített munkások* (haszonbérlok, gyárosok, iparosok, kereskedők, bankárok, ügyvédek, mérnökök, orvosok stb.) adója; d) az állandó díjazást húzó minősített munkásoknak (minden rangú és rendű *hivatalnok*) adója. Az a) és b)-nél az adózókat a községi tisztviselők írják össze, s ezek kivetik az adót is. A c)-nél ugyancsak a községi tisztviselők írják össze az adókötelesek neveit, kik előtt ezek keresményüket bevallani tartoznak. Ezen bevallások alapján a pénzügyigazgatóság elkészíti az adókiszámítási javaslatokat. A kivetést azonban, az erre a célra minden adóhivatal székhelyén, a pénzügyminiszter és az illető törvényhatóság kiküldöttjeiből három évre alakított adókivető bizottság, ugyancsak három évre, a pénzügyigazgatónak (adófelügyelő) vagy helyettesének előadása mellett végzi. A d)-ét a pénzügyigazgatóság (adófelügyelő) hivatalos adatok alapján veti ki. A közigazgatási számfejtésen keresztül ment és záradékkal ellátott kivetési lajstromokat azután, még pedig a három elsőnél a községi közegeknek, a negyediknél a fizetést kiszolgáltató pénztárnak (számfejtőnek végrehajtás céljából adják ki. 1875 : XXIX., 1875 : XLVII., 1880 : XLV., 1881 : XLIII., 1883 : X. és XLIV., 1886 : XXII. és XXXVII. t.-cz. 4. Mindenemű haszonhajtó célból működő nyilvános számadásra kötelezett *vállalatok* és *egyletek* tartoznak, üzletük három évi eredményének átlagát, a községeknél bevallani, mely után, a mennyiben az nem bányaadó alá esik, 10% adót fizetnek. Ezt az adót is a 3-nál ismer-

tetett módon vetik ki. 1875: XXIV., 1880: XXXI. és LX., és 1883: VII. t.-cz. 5. *Bányaadó* tárgya az a nyers jövedelem, mely a bányaművelésből és a hozzá tartozó iparágak üzletéből ered. Ennek három évi átlagát vagy a tulajdonos vagy a művezető bevallani tartozik. A bevallást a pénzügyigazgatóság a bányakapitányság által felülvizsgáltatja. A kivetés az előbb említett bizottságok által az említett módon történik. Az adó a tiszta jövedelem 5—10%-ában van megállapítva. 1875: XXIV. és XXVII., 1880: LX. és 1887: III. t.-cz. 6. *Tőkekamat- és járadék-adó* (5—10%) kell fizetni minden oly vagyonról és jövedelemről, melyet a 1—4. alatti adók közvetve vagy közvetlenül nem érintenek. Ilyenek a különféle élet- és évjáradékok, a pénzügyintézeteknél elhelyezett tőkék, valamint a nem adómentes állami és más kötvények, külföldi részvények és jogosítványok stb. Az adót a tőkebirtokosok és járadékélvezők bevallása alapján, esetleg hivatalból a pénzügyigazgatók (adófelügyelő) vetik ki. 1875: XXII. 1883: VII. és XLVI. t.-cz. Az eddig tárgyalt hatféle egyenes adóból befolyó összegeknek 30%-a *földtehermentesítési pótlék*, melyből a horvát-szlavon földtehermentesítés szükségleteinek fedezésére szolgáló összegeket, az autonom kormánynak kell átadni. 7. A *vasuti és gőzhajózási* szállításnak, a magyar korona országai határain belül történő használatáért, az utasokat és szállítókat, illetőleg szállítmányok átvevőit terhelő adó, a vasuti és gőzhajózási díjnak 5, vagy 7, illetve 18%-át teszi, melyet a szállító vállalat a díjszabályzatban a szállítási díjakkal egy összegben közzé tesz és be is szed. A vállalat az adót egyelőre, az előző évi ugyanazon hónap forgalmához mérten, havonként szolgáltatja be az állami pénztárba, s a végleszámolásnak az adóköteles hónap forgalmáról vezetett hiteles kimutatások alapján, hónapról hónapra negyed évenként kell bekövetkezni. 1875: XX. és XXIX., 1880: XXXI., 1887: XIV. t.-cz. 8. Azok a *nyeremények*, melyek az állami osztálysorsjáték betéteire és jótékony célokra rendezett állami sorsjáték sorsjegyeire esnek, továbbá azok a sorsolási engedélyek, melyeket a pénzügyi hatóságok magánosoknak adnak: a nyeremények átvétele illetőleg az engedély kiadása előtt 10—15% adóval vannak megróva. Ezt az adót semmiféle pótlék nem terhelheti, s gondozása a m. kir. lottóigazgatóság feladata. 1879: XLIX. 1897. XII. t.-cz. 9. Évenként 2—4 korona *fegyveradó*t és 12—24 korona vadászati adót fizet, a ki vadászati jogával élni kíván. A fegyveradót a községi közegek, a vadászati adót a m. k. adóhivatalok vetik ki és szedik be. A kivetés alapja a fegyvertartók

bejelentése. A fegyverigazolványt csak fizetés után adják ki. Ezzel az adóval sem jár pótlék. 1883:XXIII. t.-cz. 10. *Hadmentességi* díjat 6 K-tól kezdve 240 K-ig, vagyoni állapotukhoz mérten megállapított díjszabály szerint fizetnek azok, kik védkötelezettségüknek bármilyen okból eleget nem tettek. A fizetésére kötelezettek minden februárban tartózkodásuk helyének előljáráóságánál jelentkeznek. Ezeket a jelentkezőket, a védkötelezettség alól fölmentettek névsorával és egyéb szükséges adatokkal együtt a községelöljáróságok a pénzügyigazgatóságoknak terjesztik be, melyek az adót kivetik, s a kivetési lajstromot végrehajtás céljából a községeknek megküldik. Pótléka ennek az adónak sincs, de van egy sajátja. Az, hogy a befolyó összegeket részben vagy akár egészben is, a rokkant katonák, továbbá a katonaözvegyek és árvák, valamint a mozgósításkor behívottak családjainak segélyezésére kell fordítani. A költségvetés egyenesadó-kiadásai között így felhasznált évi összeg kiadásba van téve. 1880:XXVII. és LIX., 1883:IX. t.-cz. 11. A föld-, ház-, a harmad- és negyedosztályú keresetadó a bányas- és tőkekamat- s járadékadót fizetők, valamint a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok és egyletek, az általuk évenként fizetett adónak még 10—40%-át, mint *átalános jövedelmi pótdadót* évenként fizetik. Ezt az adót az alapul szolgáló más adók évi összegéhez képest, a községi közegek vetik ki és a kivetésnek, a pénzügyigazgatóságnál történt közigazgatási számfejtése után, ők is szedik be. 1875:XLVII., 1883:XLVI. t.-cz. 12. Az egyenes adók többnyire minden évnegyed első napján négy egyenlő részben esedékesek, s ugyanazon évnegyed közepéig kell azokat befizetni. A pénzintézetknél elhelyezett tőkék, tőkésített kamatja után járó adó félévenként, a következő fél év öt első napján fizetendő. A hadmentességi díj pedig október 1-én egyszerre esedékes és november 15-éig kell fizetni. Addig, míg az adókivetés eredménye ismeretlen: a leróvának utólagos kiegyenlítés fentartása mellett, az előző évi szerint kell történni. A ki a fizetési határidők leteltéig tartozását le nem rója, a hátralék után, az egész évnegyedre évi 5%-os *késedelmi kamatot* fizet. Viszont annak, ki előre vagy pedig helytelen kivetés alapján fizet, az állam is betud 5%-ot a fizetés napjától, az illető évnegyed második havának közepéig, illetőleg a visszautalványozásról szóló értesítés kézbesítése napjáig. A házalók első osztályú kereseti adójukat, a fizetési meghagyástól számított két hét, és minden esetre a házalási engedély kiszolgáltatása előtt, tartoznak befizetni. Minden

más elsőosztályú kereseti adó, április és október 1-én esedékes, s a következő május s november 15-éig kell fizetni, de a községből elköltözni akarótól az egész egyszerre behajtható. A negyedosztályú kereseti adó az ennek alapul szolgáló fizetéssel egyidejűleg esedékes s a fizetésből kell azt törleszteni. Az első- és negyedosztályú kereseti, valamint a fegyveradónál kamat nem jár. 13. A faluk és városok állami adójukat, összegre való tekintet nélkül, a m. k. adóhivataloknál fizetik. A falusi egyes adózók, ha évi adójuk 200 K-ra sem rúg, a községeknél, a többiek közvetlenül a m. kir. adóhivataloknál fizetnek. A városi adózók pedig, bármily nagy összeget, a városi adóhivataloknál róvnak le. A cselekvő hátralékokat pedig a községek, a szolgabírák és az állami végrehajtók hajtják be. Nevezetesen a községi adózóktól a bíró vagy külön megbízott tisztviselő, a közvetlen fizetőktől a szolgabírák, az állami végrehajtók pedig azok hátralékát hajtják be, kiknél a községek és szolgabírák a behajtás körül mulasztást követnek el. Ezek hajtánák végre a törvényhatóságú városok, polgármesterek és szolgabíráknál is, valamint a székes fővárosban, jogügyi illetékeket és itt a vidék javára beszédendő mindennemű kincstári követelést. A *végrehajtásnak* három foka van. Első a hátralékosok megintése, melyért 10—20 f intési *illetéket* fizet. Második fok a zálogolás, melyért minden hátralékos korona után 2 f egyszerű behajtási illeték jár. Végre minden koronáért 3 fillér fokozott illeték jár, mely az egyszerűvel együtt az árverés-kor szédendő be. 14. A pénzügyigazgató a törvényhatóság közigazgatási bizottságának az adóbehajtás eredményéről havonként jelentést tesz. Ha ebből valamely község előljáráóságának vagy a járási szolgabírónak az adóbehajtás körül való hanyagság derül ki: az adóbehajtást másokra, esetleg állami adóvégrehajtókra bizzák. Az állam ebből származó *költségeit* a hanyagságban elmarasztaltak viselik, illetve az államnak *megtérítik*. Az állami adóvégrehajtók az adóhivatali tisztek létszámába tartozó tisztviselők.

Az egyenes adók rendes bevételei között még *adókivetési*- és *perköltség* térítmények valamint *különfélék* is fordulnak elő.

B) A kiadások között vannak: *a)* az előbb (12.) említett kamatmegtérítések; *b)* a kivetési (bizottságok stb.); *c)* behajtási, *d)* beszédési (jutalmak stb.) és *e)* perköltségek; *f)* külömfélék; *g)* horvát földtehermentesítés (6. alatt); *h)* hadmentességi díj külön alap.

C) Az egyenes adókat *könnyvelik* és *nyilvántartják*: *a)* a 200 koronán alul lévő adófizetőket egyéneenként rendszerint a községek;

b) községenként a m. kir. adóhivatalok; c) adóhivatalonként és törvényhatóságokként a pénzügyminiszteri számtartóság egyenes adóügyi csoportja. Mihelyt a községek, az általuk beszedendő adók részletes kivetését magukban foglaló lajstromokat, a közigazgatási számfejtésről tanuskodó záradékkal ellátva, a pénzügyigazgatóságtól megkapják, kötelesek az adózók tartozásait, az egyenes adók községi számfejtő könyvébe (a főkönyv elnevezés helytelen) bejegyezni (előírni) és feljegyzési záradékkal ellátva, megőrizni, különösen ügyelven arra, hogy a bejegyzés a lajstrommal tételenként és sommásan egyezzen. A közvetlenül fizetők névsorát a községek az egyéni kivetésből, közlik a m. kir. adóhivatalokkal, melyek ezekre nézve a községekéhez hasonló számfejtő könyvet vezetnek. Az adózókat a fizetendő összegekről adókönyvecskékkel, fizetési ívekkel értesítik. Az adó megtörtént befizetését, az általános pénztári szabályoknak megfelelőleg, az adószámfejtő könyvben történt bejegyzés után, a nyugtául szolgáló könyvecskében, (ívben) az összeg és a bevételi jegyzék cikkének idézése mellett mindig két személynek (pl. községi jegyző és bíró, adójegyző és adószedő stb.) kell igazolni. A községnél fizető adózóktól és beszedett adókról, kizárólag az erre a célra rendelt napi jegyzékében a jegyző, illetve az ellenőr visz számot. A beszedett pénzeket havonként, az e célra kitűzött napon, a napi jegyzék, évenként egyszer pedig a községi adószámfejtő könyvnek is bemutatása és ellennyugta mellett, a m. kir. adóhivatalba kell szállítani. Ez pedig a beszállított összegeket, a bemutatottak megvizsgálása után, általános szabályok szerint, a házi főnaplóban és a kerületében eső minden törvényhatóságra, külön vezetett egyenes adó segédnaplóban számolja el. A m. kir. adóhivatal is vezet napi jegyzékeket, a nála közvetlenül fizetők részére, melyeknek napi és havi sommáit az általános szabály szerint kell elszámolnia. Nem a községeknél fizetendő következő bevételekről, külön kell vezetni, a melléknaplóknak illetőleg napi jegyzékeknek nevezett naplókat, ú. m.: a) a pénzintézeti tőkekamat, b) a nyereségy-, c) a házaló-, d) a szállítási, e) a fegyver- és vadászati, f) a negyedosztályú kereseti adóról. Külön kell vezetni továbbá a következő bevételekről és kiadásokról a melléknaplókat, ú. m.: a) adókivetési és b) beszedési költségekről, c) az adóbehajtási illetékekről, különféle költségekről és ezek térítményeiről. Mindezek közül a naplók közül egyedül a f) alatt említett negyedosztályú kereseti adó havi végösszege jó még, az előbb említett egyenes adó segédnaplóba.

Úgy ennek mint az *a)* — *e)*-ig említett bevételi és kiadási naplók-nak végösszegei az egyenes adó tárczanaplóba jönnek, mely végösszegét közvetlenül a forgalmi naplóknak adja át. A naplószámadások végül az általános szabályoknak megfelelő rendes úton kerülnek a pénzügyminiszteri számtartóshoz. Ezeken kívül a m. kir. adóhivatalok még minden hó 5-ig külön az egyenes adók, s külön a hadmentességi díj befizetésének eredményéről, a pénzügyigazgatóságokhoz sommás kimutatást tartoznak beterjeszteni. Ugyancsak ide, s innen a pénzügyminiszteriumhoz terjesztik fel minden év február 15-ig, az összes egyenes adókról szerkesztett *évi számadást*, melyben számos melléklet segítségével, főleg a megállapított adótartozások nyernek sommás kifejezést. (1883: XLIV., 1889: XXVIII. t.-cz., továbbá az „Adóhivatali utasítás“ 7. füzeté és az 1898. P. K. 10. számban megjelent 24,188. számú körrendelet.)

Itt kell megemlíteni az 1898. évi XXI. t.-cz.-kel életbeléptetett új adónemet: a jelenleg az állami adók 3%-ában megállapított „*országos betegápolási pótagót*“, a melyet az állami tisztviselők is tartoznak fizetni. Kivetése és behajtása az egyenes adók módjára történik. Elszámolásával a m. kir. adóhivatalok vannak megbízva. (1899. P. Közl. 26. sz. Utasítás.) Ez adó (4.537,370 K) az ú. n. „Országos betegápolási alap“ létesítésére szolgál, melyet a belügyminiszteri számtartóság kezel. (L. a. belügyminiszteri tárcza: XVII. fejezet 8. címe alatt.)

169. §. Fogyasztási és italadók.

(Rd. kiad. 13. cz. 19.391,481 K; rd. bev. 166.840,000 K, 1, termelési, fogyasztási, contingens, átalány, egyezkedés, termelvény, művelet, adóhitel, számtartás, bevétel, kiadás, számfejtő, időszak, 2, 3, 4, termelési, fogyasztási, 5, jutalom, visszatérítés, *a)* — *f)*, 6, gyáros, 7, 8, 9, 10, 11, 12, állam, anyakönyvi bizottság, *w*, *A*, *B*, *a)* — *d)*, számfejtőkönyv, főkönyv, nyilvántartás, adóvonal, adóhivatal, árszabás, számtartóság, miniszterium, 1—7, személyi, dologi, jutalom, visszatérítés, községek, határörvidék, horvát, rendezés.)

1. A *szeszadó* (59.207,322 K) tárgya a vámvonalon belül termelt minden szesz. *Termelési* ez az adó, ha a szeszfőzdék nemeihez képest a termeléskor, *fogyasztási* (forgalmi) az adó, ha a szeszek a hivatalos ellenőrzés alól a szabad forgalomba bocsátásakor kell fizetni. Az előbbi minden liter alkohol után 90 f, az utóbbi vagy 1 K 10 f vagy 90 f. Ez utolsó kisebb adótétel mellett, az egész monarchia fogyasztására megállapított mennyiségű szeszt főzik.

Ezt a *contingenst* három éves időszakonként, az egyes gyárak között a pénzügyminiszter osztja el. A kis szeszfőzdekben termelt alkohol mennyiségét, vagy a szeszgyár termelő képessége szerint *átalányozás*, vagy a várható szesz mennyiségéhez képest szabad *egyezkedés* alapján megváltás útján, végül szeszmérő edény vagy a szeszmérőgép által mutatott tényleges *termelvénynek* megfelelően állapítják meg. Az első és utolsónál az ú. n. adóköteles művelet, vagyis maga a főzés, egy pár nappal a megkezdés előtt az adóhivatalnál, az adó kiszabása és beszedése céljából bejelentendő. A két első után mindig, sőt néha az utóbbinál is termelési adót kell fizetni. Az utóbbinál azonban legtöbbször fogyasztási adó jár. A termelési adó az adóköteles művelet megkezdése, a fogyasztási adó a szesznek forgalomba bocsátása előtt bárczaszelvényre fizetendő. Ezen kívül fizetendő még minden szeszfok alkohol után 10 f szeszadó-pótlék, mely adó külön számolandó el. A termelési adót fizető oly gyáraknak, melyek egy termelési időszakra legalább 1200 K adót fizetnek, meg van engedve, hogy kellő biztosíték mellett adójukat hat hónap múlva fizessék. A fogyasztási adózóknak négy, a likörgyárosoknak tizenkét havi ilyen *adóhitelük* van. A bevételek pénztári számtartására többféle bejelentési és fizetési bárczás napló (lajstrom) van. A kiadások ellenben inkább naplókban vannak. Ilyenek a jutalmak és a visszatérítések naplói. Vannak még más nevű nyilvántartások is, melyek számfejtőkönyv jellegével bírnak, s melyekből számadásra is csinálnak kivonatokat. Ilyenek az előre fizetett adóról és az adóhitelezésről szóló „számlák”. Az egész a fogyasztási adó (tárcza-al) naplóban egyesül. Az adóhivatalok ezeken kívül még nagy számú különféle időszaki beadványra, főleg pedig havi szesztermelési és adóelőírási kimutatások összeállítására vannak kötelezve. A számadások a pénzügyi igazgatósági s nagyobb részük onnan a pénzügyminiszteri fogyasztási adó és a szeszadóügyi számtartósághoz jutnak.

Források : 1899 : XX., 1901 : XXIII., 1899 : XXIV. t.-cz., 1888. 29. P. K. 1889. 3. és 4. P. K. 1899. Pü. K. 34. sz.

2. Ipari célokra adómentes minden liter szesz után 3 f *ellenőrzési illeték* (331,307 K) jár.

3. A szeszszel együtt termelt *elesztő* (324,064 K) adója pedig minden liter alkohol után 5 f.

4. *Söradó* alatt azt a 34 f-t kell érteni, melyet a termelő a termelt sörlé minden hektoliterje és a sörlé minden czukormérő foka

után fizet. Azok a sörgyárosok, kik egy-egy termelési évadban 5000—15,000 hektoliter sörnél többet nem termelnek, 15, 10 illetve 5°/_o adóleengedésben részesülnek.

Források : 1868 : XIX. t.-cz. ; a pénzügyi törvények és szabályok hivatalos összeállításának megfelelő füzete, 1879. 14. P. K.-ben az ide vágó rendelet 8. §. és a függelék 4. §-a. 1894 : XXX. t.-cz., 1899 : XIX. és XXIII. t.-cz., 1899 : XVII. t.-cz.

5. A *czukor* (termelési) *adót* (27.254,000 K) mindennemű *termelt* czukorért fizetni kell. Répa- és minden hasonnemű (nád- stb.) czukornak 100 kilogrammonként 38 K, másnemű czukornak 6 K az adója. A termelt czukornak kivitelével is vannak *jutalmak* összekötve. Adóköteles művelet a czukortermelvényeknek a gyártelepről, vagy szabad raktárból való elszállítása és érte az adó az elszállítás bejelentése előtt fizetendő. Ha az elszállítás meg nem történik : *adó-visszatérítésnek* van helye. Adóhitel ennél az adónál is lehet négy hónap. Hogy minden egyes szállitmánynál ne kelljen fizetni, előre olyan összeg is fizethető le, mely több küldemény adóját fedezi. A pénztári számtartás : *a)* czukoradó és *b)* pótagó bárczás lajstrom, *c)* kiviteli jutalom és *d)* adóvisszatérítési segédnaplóban, *e)* az előre fizetett és *f)* a hitelezett összegek számla- (számfejtő) könyvében történik. A pénzügyigazgatóságok számtartóságai, a hozzájuk küldött számadásokat a pénzügyminiszterium fogy. adóügyi számtartóságához küldik be.

Források : 1888 : XXIII. t.-cz. 1888. 24. és 40. P. K. 1891. 5. P. K. 1896 : XIX., 1899 : XVIII. és 1899 : XVII. t.-cz.

6. *Ásványolajadót* (9.464,700 K) kell fizetni, a belföldön előállított ásványolaj minden száz kilogrammja után 13 K. Ebből a célból a gyáros üzletét és készletét bejelenteni, s az utóbbinak szaporodásáról és kevesbedéséről, hivatalosan meghatározott alakú bárczás naplókat tartozik vezetni. A készletből elszállítandó mennyiséget esetről esetre szintén be kell jelenteni, s az adót az elszállítás előtt megfizetni. Erről az adóhivatal fizetési bárczás naplót vezet. Hat havi adóhitel itt is nyerhető.

Források : 1882 : XVIII. t.-cz. és 1882. 30. P. K. 1885. 36., 1886. 43. és 1887. 17. és 21. P. K. 1896 : XIV. és 1899 : XVII. t.-cz.

Mielőtt tovább mennénk, meg kell itt emlékeznünk az *átutalási eljárásról*. Az úgynevezett termelési fogyasztási adó alá eső termelvények (szesz, sör, czukor és ásványolaj) Magyarország és Ausztria, valamint a megszállott tartományok közötti forgalomban

pénzügyi ellenőrzés alá tartoznak. Ha ugyanis a megnevezett adótárgyak Magyarországból Ausztriába vagy Boszniába és viszont küldetnek e tárgyak az illetékes pénzügyi hivatal (pü. őri szakasz, fogyasztási adóhivatal) elé állítandók a küldemény megvizsgálása és hivatalos „utalása” végett. Utalás után a megérkezés helyén e tárgyak az ottani pénzügyi hivatal elé állítandók, a mely hivatal azokat szintén megvizsgálja és mennyiségüket megállapítja. Az utalt küldeményeket az „*utalási*”, az érkezett küldeményeket az „*állítási*” lajstromokban nyilvántartják. E lajstromokat szakszigorlatra havonként a pü. miniszt. számvevőség fogy. adóügyi csoportjához küldik és itt ezek alapján az osztrák pü. miniszt. vám- és adóügyi számvevőségével, illetőleg a boszniai országos kormány számvevőségével egymás adatainak kölcsönös közlése és ellenszámolása mellett megállapítják, az egyik fogyasztási területről a másik két területre és viszont szállított szesz, cukor, sör és ásványolaj mennyiségeket. A küldő terület az így megállapított adótárgyak után általa már előzőleg beszedett adókat megtéríti a befogadó államnak. Ezt az eljárást nevezik *átutalási eljárásnak* és célja, hogy a közös vámterületen belül termelt szesz, sör, cukor és ásványolaj után beszedett adók annak az államnak jussanak, a melynek területén az adótárgyakat tényleg elfogyasztották.

Források: 1894. évi XV. és 1899. XVII. t.-cz.

7. *Húsfogyasztási adó* (8.379,000 K) alá esik fogyasztás céljából, a forgalom számára levágott marhának, sertésnek, birkának vagy kecskének és még Budapesten minden szárnyasnak és vadnak a húsa. Fizetik, kik húsvágással és húsneművel iparszerűleg foglalkoznak vagy kereskednek, valamint magánosok, kik adómentesen vágott marhának a húsát egészben vagy részben másnak eladják. Horvátországban a húsfogyasztási adó községi jövedelmet képez.

Forrás: A bor- és húsfogyasztási adó törvények hivatalos összeállítása és az 1887. évi XLVII. t.-cz.

8. *Boritaladó* (16.146,000 K) tárgya a fogyasztásra szánt mindenféle szőlőlé és bor; Budapesten még a borseprő is. Fizetik a borkereskedők, korcsmárosok, sőt a szőlőbirtokosok is, csak hogy ezek kedvezményben részesülnek. A boritaladó Horvátországban is állami adót képez 1899. évtől (1898: XVIII. t.-cz.)

Forrás: a bor- és húsfogyasztási adó hivatalos összeállítása és az 1892. évi XV. t.-cz.

9. A söradón kívül fizetendő még *söradópótlék* is és pedig a

termelt sörlé minden hektoliterje és minden czukormérő foka után 80 fillér. A söradó pótlék a söradótól külön számolandó el. Erjedés, raktározás czímén 6.5% adóleírásnak van helye. A söradóra vonatkozó törvények és szabályok a söradó pótléknál is alkalmazást nyernek. Úgy mint a szeszadó, e két adó is lajstromokban számoltatik el és hitelezésnek itt is helye van, úgyszintén adóvisszatérítésnek a vámvonalon át külföldre kiszállított sör után. A söradó pótlék visszatérítettik még az után a sör után is, mely Ausztria vagy Bosznia-Hercegovina területére szállíttatik.

11. Az *italmérési illeték* (3.536,000 K) Magyarországon annak a hasonló nevű nemesi jognak megváltásából származott, a melyről már 159. §-ban volt szó. Az italmérési jog most kizárólagosan az államé, melyet a szesz italoknak akár üzletben vagy üzletből vendégeknek való kimérés által, akár pedig zárt edényekben bizonyos minimumon alól kis mértékben való elárúsítás által csak a pénzügyigazgatóságtól nyert engedély alapján lehet gyakorolni. Az adott engedélyekről, a pénzügyigazgatóság számtartó-osztálya anyakönyvnek nevezett nyilvántartást vezet, s az engedélyesek italmérési illetékfizetésére kötelezve vannak. A kivetett összegről az adóköteles az adóhivataltól fizetési ívet kap. Az adóhivatalok az italmérési illetékről számfejtőkönyvet, s a befizetett, valamint visszaautalványozott összegekről italmérési illeték nevű segédnaplót vezetnek, melynek végösszege a fogyasztási és italadó (tárcza al-) naplóba, s ennek végeredménye a forgalmi naplóba jó. A számtartás utólagos fokozatait a pénzügyigazgatóság számtartósága gyakorolja.

Források: 1888 : XXXV. t.-cz., 1889. 16. P. K., 1890 : XXXVI., 1892 : XV. t.-cz., 1892. 15. P. K. és 1899. évi XXV. t.-cz., l. még külön az 1899. VI. t.-cz., a 1901. évi XVIII. t.-cz. Községek részesedése.

13. Mindezeknek az adóknak lerovásánál késedelmi kamatok is (68,000 K) fordulnak elő.

A 7. és 9. alatt említetteknel az eljárás úgy történik, hogy egy vagy több közigazgatási község egy fogyasztási adó-községet, ú. n. beszedési kört képez, mely azután lehet A) nyílt, avagy B) zárt. A) Nyílt helyeken a kincstár négyféle módon biztosíthatja maga számára az adót: a) Megváltás útján, midőn vagy a községek vagy az adóköteles felekkel az adó iránt bizonyos időtartamra ki-egyezik; b) bérbeadás útján, ha a községek vagy más vállalkozók az adószedés jogát szerződésileg haszonbérbe veszik; c) ráutalás

útján, ha az előbbi módok nem sikerülése esetében a pénzügyigazgatás az adószedésre bizonyos átalányösszegért a községeket kötelezi; *d)* kincstári kezelés útján, midőn a kincstár az adót saját közegei által szedi be. Az adókötelezettek tartoznak: a három első esetben az adószedésre jogosított községeknek vagy vállalkozóknak, az utóbbi esetben a kincstárnak üzletüket, adóköteles műveleteiket és az ezek ellenőrizhetésére szolgáló adatokat, körülményeket bejelenteni és az esetről esetre fizetendő adó iránt az adószedésre jogosítottakkal vagy előre átalányösszegben kiegyezni, vagy pedig minden adóköteles műveletért az árszabásban — tarifában — megállapított összeget azoknak lefizetni, s az erről szóló bárczaszelvényt átvenni. Minden megváltott adóért a községek, a szeszfogyasztási és sörtermelési adóért magánfelek is beszedési jutalékot kapnak. A megváltás, bérbeadás és ráutalás által biztosított adókról, valamint a kincstári kezelés alatt álló községekben az egyes adókötelezettek által fizetendő évi átalányokról, az adóhivatalok *számfejtőkönyveket* vezetnek. A befizetett adókról és kifizetett beszedési százalékokról és más esetleges kiadásokról az adóhivatalok több segéd- valamint bárczás *naplóban* és *jegyzékben* visznek és adnak számot. Ezeknek végösszege mind a fogyasztási és italadók (tárca al-) naplójába, s innen a forgalmi naplóba jönnek. A számtartás utólagos fokozatait a pénzügyigazgatósági számtartóságok gyakorolják, melyek sommásan a *főkönyveket*, sőt ezeken kívül még egy adószorozatnak nevezett *nyilvántartást* is vezetnek. Vannak még időszaki beadványok is. A bárczás naplókat szakbirálat céljából a pénzügyminiszterium fogyasztási adó számtartóságához kell betérjeszteni. *B)* Zárt helyek a székes főváros és Pozsony város. Ezek ú. n. fogyasztási adó-vonallal vannak körülvéve, vagyis meg vannak határozva azok az utak és helyek, a melyeken és melyekbe adó alá eső tárgyak szállíthatók. Az ily módon ellenőrizhető ezen tárgyakat az adóvonalon elhelyezett fogyasztási adóhivataloknak különben is be kell jelenteni. Ezek az árszabásban megállapított fogyasztási adóösszeget kiszabják, beszedik és bárczaszelvényekkel nyugtatják. Havonként a bevételi bárczás naplóknak és az adó-visszatérítéseket magokban foglaló kiadási segédnaplóknak végösszegeiket, a fogyasztási és italadó (tárca al-) naplóba, s ezeket a forgalmi naplóba vezetik. Ezeken a rendes számadatokon kívül a fogyasztási adóhivataloknak még más havi és évnegyedi beadványaik is vannak, melyeket mind a pénzügyigazgatósági szám-

tartóshoz küldenek be. Ez a számadások megállapítása és ellen-számolása után, az általa vezetett fogyasztási adófőkönyvbe a fogyasztási és italadó napló eredményét fogyasztási adóhivatalonként sommásan könyveli, s az időszaki beadványokból egy összesítést készítvén, további tárgyalás céljából a naplók meghatározott részét magánál visszatartja, a másik meghatározott részt, nevezetesen a a bárczásokat az említett összesítés kíséretében a pénzügyminiszterium számtartóságának küldi meg, mely azután a szakbirálatot, s a további tárgyalást végzi.

Források: 1868: XVII. és XXXIV., 1871: VI., 1875: XXVIII., 1887: XLVII., 1888: XXXV., 1890: XXXVI., 1892: XV. t.-cz.; 1887: L., 1892 XV. és XXII. P. K. és 1899. évi XXV. t.-cz.

Kiadásokra térve át 1. a személyi járandóságokban (401,237 K) a zárt helyeken szervezett fogyasztási főadóhivatalok és adóhivatalok, főadószedőkből és adószedőkből, főellenőrökből és ellenőrökből továbbá tisztekből, gyakornokokból és szolgákból álló személyzetének, továbbá a cukorgyári főfelügyelő, valamint a cukorgyárakban alkalmazott állami főellenőröknek, ellenőröknek, tiszteknek és a műszaki ellenőröknek illetményei vannak. 2. A dologi kiadások (1.534,459 K) alatt pedig házbérek, irodai és úti költségek, valamint az épületek fentartásán és különféle kiadásokon kívül, a bevételek között érintett beszédési százalékok, adókivetési költségek és kamatleszámolás értendő. 3. A *mezőgazdaságiak* az olyan rendszerint kisebb szeszgyárak, melyekben a gyártulajdonos saját mezőgazdaságának nyers termelvényeit ugyancsak saját nyers mezőgazdasága részére dolgoztatja fel. Ezek a gyárak nemcsak a 90 filléres contingens felosztásánál részesülnek előnyben, hanem az erre vonatkozó határozmányok szem előtt tartásával gyártelepükből elszállított alkohol bizonyos mennyisége után jelentékeny *jutalomban* (5.327,000 K) is részesülnek. 4. Ugyancsak jutalomban és teljes adóelengedésben részesülnek az olyan gyárak, melyek a fogyasztási adóval megrovott szeszt *külföldre* viszik. A fogyasztási adó mentes szesznél pedig (literenként 45 fillér.) termelési *adóvisszatérítésben* részesülnek. Fordulnak ilyenek elő a sör- és cukoradóknál is. A kiviteli jutalmak és adóvisszatérítések jelentékeny összegekre rúgnak (1900. évben 5.188,481 K). 5. Ha az italmérésből származó tiszta bevétele az államnak többet tesz, mint a mennyit 159. §-ban tárgyalt adósság igénybe vesz, akkor ebből a bevételből azok a városok és némely azon község is 10—40% erejéig részesítendő, a melyekben ez

a tiszta bevétel többre rúg, mint a mennyit ugyanannak a városnak vagy községnek adott kártalanítási tőke igénybe vesz. Ezt a részesedést a városok és községek 1899-től kezdve olyan állandó évi átalányösszegben kapják, mely az 1895—7-ben ezen a czímen kifizetett összegek egy évi átlagának felel meg. Források: 1888: XXXV. t.-cz. 69. §-a és 1899: VI. és 1901: XVIII. t.-cz. 6. A volt határőrvidéken az italmérési jogot már előbb is a kincstár gyakorolta, s a jövedelemből csak néhol járult a községi szükségletek fedezéséhez. Ezt a fedezetet a községek számára a törvényhozás úgy biztosította, hogy az illető község után, a kincstár javára megállapított kártalanítási tőke kamatainak felét annak kiszolgáltatni rendelte. 7. Horvát-Szlavonországban italmérési jogokért adott kártalanítási tőkék kamataira és törlesztésére (az 1888: XXXV., 1890: XXXVI., 1892: XV. t.-cz.-ek alapján 791,526 frt) járó összeget külön kiadásul számítják. 8. Magyar városok és községek fogyasztási adó természetű jövedelmeinek ideiglenes rendezése is kiadást okoz. L. 1899. évi VI. és 1901. évi XVIII. t.-cz.

170. §. Határvám.

(Rd. kiad. XVIII. fej. 14. cz. 856,667 K, beruh. 89,519 K, rend. bev. 905,615 K, független, szerződés, vámterület, hivatalok, vámrendtartás, tarifa, bevallás, érték, átalány, kvóta, fentartás.)

A magyar államnak függetlenségénél fogva teljes joga van kereskedelmi, s ezek között határvám ügyét önállóan intézni. Így is intézkedett, midőn azt az Ausztriával *közös ügyek közé nem vette fel*, hanem az időnként (*kötendő vagy nem*) kötendő vám- és kereskedelmi szerződés tárgyává tette. Azonban az 1867-iki kiegyezés óta Ausztriával, tízévenként a közös ügyektől függetlenül megújított vám- és kereskedelmi szövetségben élünk. E szerint a két állam területe Boszniával és Hercegovinával együtt egy vámterületet képez ugyan, de mindegyik kormány a saját területén a vámügyek viteléről maga gondoskodik, s a szerződő feleknek joguk van egymás eljárását saját kiküldött közegeik által ellenőriztetni.

A magyar állam területén fő- és mellékvámhivatalok vannak, melyek első- és másodosztályúakra oszlanak. A mellékvámhivatalok csak közvetlenül a vámvonalon, a fővámhivatalok ellenben úgy a vámvonalon, mint a vámterület belsejében vannak felállítva. Ez utóbbiak között kiváló helyet foglal el a *budapesti fővámhivatal*, melynek élén fővámigazgató áll, s mely bizonyos tekintetben a

többi vámhivatalra is felügyeletet gyakorol. Különben hatáskörüket, s egyáltalán eljárásukat a *vámrendtartás*, a díjtételeket pedig, melyek szerint a vámokat kiszabni kell, a *vámtarifa* (árszabás) határozza meg. A kiszabás alapjául az ú. n. *árubevallás* szolgál, mely a vámköteles áruknak valamely vámhivatalnál a vámtarifában foglalt elnevezések és mértékek szerint való bejelentése. Ezt az árubevallást a vámhivatal megvizsgálja és a találtakhoz képest kiveti és beszedi úgy a tarifaszerű behozatali (vám- és engedélyilleték, fogyasztási adó) esetleg kiviteli *illetékeket*, valamint az áru egysége szerint: mérlegpénz, pecsét és zsineg, czédula- és raktárdíj czímen, krajczárokból illetve fillérekben megállapított mellékilletékeket. A zsineg- és raktárdíjt kivéve — melyek koronaértékben fizetendőek — a többi aranyforintokban szedendő be. Az aranypénzeket a vámfizetésnél nem közönséges pénztári, hanem a határvámnál számítandó aranyértékük szerint fogadják el. A kettő között mutatkozó különbözet, mint tényleges árfolyamnyereség vagy veszteség a határvámkezelési naplóban számoltatik el. Ezeken kívül mint bevételek szerepelnek még a vámbiztosítékok, melyek záros határidőn belül vagy visszaadatnak, vagy mint behozatali vámilletékek végleg elszámoltatnak. Vannak vámhitelezések is, melyeket azok élveznek, a kik a vámdíjat pénzügyi hatósági engedély folytán nem közvetlenül a vámeljárás befejezése után, hanem 3—6 hónap múlva fizetik.

A *kiadások* a bármely okból visszafizetésre kerülő vám- és mellékilletékekből, továbbá a visszafizetett biztosítékokból és a kezelési költségekből állnak. Ez utóbbiakra egy átalányösszeg (900,000 K) van megállapítva. Az ezen kiadásoknak levonása után, a magyar vámhivatalok bevételeiből megmaradó tiszta összeget, havonként a közösügyi magyar kvóta, hányadszámla javára írják, úgy hogy a magyar pénzügyminiszter tulajdonkép csak az említett átalányból s csekély haszonbérleti és más apró összegekből származó bevétel és a magyar vámhivatalok személyi és dologi kiadásai fölött rendelkezik.

A vámhivatalok számtartását különleges pénztári minőségük állapítja meg. Vezetnek az állandó és a változó illetményekről számfejtő könyveket. A jövedéki és ebből származó birság bevételekről többnyire bárczás, a kiadásokról pedig segédnaplókat. A vámjövedéki tárcza-alnaplón kívül pedig van még fogyasztási adó, dohányeladási és díjjövedéki, valamint pénzügyi nyugdíj- és letét-

naplójuk is. Gyakran pedig még só, bélyeg, dohány, szeszadó, fémjelzés stb. kezelésével is megbizatnak, s ekkor ennek megfelelő számtartásuk van. Számadásaikat a pénzügyigazgatóságok mellé rendelt számtartóságok, megállapítás és ellenszámolás után a pénzügyminiszteri számtartósághoz küldik be, mely azoknak további tárgyalására van hivatva.

Források: 1867: XII., XIV., XVI., 1869: II., 1878: XX., 1882: XVI., 1887: XXIV. t.-cz., 1874. pü. törv. és szably. IX. füz., 1878. 47., 1882. 22. 1890. 15., 1893. 4. 1899. 31. P. K.

171. §. Bélyeg.

(Rend. kiad. 15. cz. 996,080 K, rend. bev. 33.214,510 K, mód, üres, raktár, nyomda, árudák, anyag és pénz, jelzés.)

A bélyeg a 48. §. szerint tulajdonkép az illetékek lerovásának csak egyik módja. Ezért az állam a különféle illetékekhez mért különböző célú és névértékű bélyegjegyeket, továbbá bélyegezett váltó-, igérvényjegy, marhalevél, halászejegy és vasúti fuvarlevélnek használandó üres lapokat készített, s ezeket részint saját közgei, részint magánvállalkozó bizományosok által árultatja. Saját közgei, első sorban a Budapesten lévő *központi bélyegraktár és bélyegjelző hivatal*, a marha- és a vasúti fuvarlevelekre a m. kir. államnyomda, továbbá a kerületi raktárakként működő adó- és kivételes a vámhivatalok és dohányraktárak. Bizományosok a nagy és kis árudák. A központi raktár — mely mint vagyont kezelő hivatal van szervezve — és az államnyomda, meghatározott módon kiállított megrendelésekre, a kerületi raktárakat, s ezek a nagy és kis árudákat látják el készlettel. Minden raktár külön naplókban számol a bélyenek anyagáról és külön az eladott bélyegért befolyt pénzekről. E naplóknak természetesen egymásra való vonatkozásaikban megegyező adatokat kell tartalmazniok. Ugyancsak az anyagot és pénzt külön főkönyvben tárgyalják a pénzügyigazgatósági számtartóságok is, melyek az eladásra nézve az egész számtartást végzik. A bélyegilletékek egyik sajátos módja a *bélyegjelzés*, mely a játékkártyákra és kivételes a kereskedők és iparüzők számláira a bélyegraktárak által bélyeg helyett, rendszerint pecsétnyomás alakjában szokott alkalmaztatni. Itten megemlítendő még az értékpapír forgalmi adó, melynek lerovása közvetlenül vagy közvetett uton történik. A közvetlen vagyis készpénzben való lerovást a pénzügyminiszter

engedélyezi. A közvetett lerovás külön e célra készült bélyegjegyek felhasználásával történik.

Források : A m. kir. adóhivatalok 1893-iki utasításának X. füzete ; 1889. 22. P. K. 1890. 29. és 1900. 4. 16. 18. P. K., 1900 : XI. t.cz.

172. §. Jogilletékek és díjak.

(Rend. kiad. 16. cz., 125,000 K, rend. bev. jogill. 48.520,000 K ; díj 1.889,000 K ; jogilletékek, A—Z, egyenérték, díj, 1—5, számtartás.)

A) Azok után, a miket a pénzügyigazgatóságok, a központi díjakat és illetékeket kiszabó hivatal tárgyalása alkalmából, a 180. §-ban elmondottunk, a *jogilletékek* számtartását illetőleg meg kell még jegyeznünk, hogy ennek pénztári része A-tól Z-ig folyó betűk alatt meg van állapítva következőleg : 1. A jogilletékek kiszabása és beszedése céljából minden illetékköteles jogügyletről szóló okmány (illetékkiszabási irat) az adóhivatalnak mutatandó be, mely azt egy *A-nak nevezett számfejtő könyvbe* vezeti. E könyvben minden egyes illetékkiszabási ügyesetet külön folyó szám alatt éppen úgy nyilvántartanak, mint a pénzügyigazgatóság által netán kirótt birságokat. 2. Az adóhivatal hetenként azokat a kiszabási iratokat, melyeket saját hatáskörében el nem intézhetett *B/1*, a bélyegcsontításról fölvetett leleteket pedig *B/2* nevű *átküldési jegyzék* kíséretében a kiszabás felülvizsgálata céljából a kir. pénzügyigazgatósághoz juttatja. 3. Az *A* számfejtő könyvből készül a *C/1* kivonat, mely évnegyedenként sommás előírás céljából a pénzügyigazgatóság számtartóságához lesz beterjesztve. 4. A *D jegyzék*, az *A* számfejtő könyvbe jegyzett, de még kiszabás alá nem került iratok nyilvántartása és évnegyedenként a *C/1* kivonattal együtt ellenőrzés és tételenkénti könyvelés végett küldetik a pénzügyigazgatóság számtartósága által a pénzügyminiszterium számtartóságához. 5. Az *E jegyzék* mellett, a városoknak és községeknek kézbesítés céljából a fizetési meghagyások lesznek megküldve. 6. Az *F jegyzék* az elküldött *E* jegyzékeknek és fizetési meghagyásoknak, a kézbesítők ellenőrzése céljából való nyilvántartása. 7. A hátralékos illetékösszegekről az adóhivatal minden községre nézve külön *G jegyzéket* vezet. 8. *H-nak* a fizetési meghagyások vagyis az illetékek bevételi utalványához használt nyomtatvány-mintákat nevezik. 9. Az *A* számfejtő könyvben előirt jogilletékek befizetéséről az adóhivatal *I* rovatos lajstromot vezet, melynek havi végösszege az illeték tárcza-naplóba, s maga a rovatos lajstrom szakszerű birálat céljából

a kiszabási iratokkal együtt az illeték számtartósághoz jó. 10. A *K jegyzék* a leletezés folytán kiszabott bélyegilletékeknel ép oly szerepet játszik, mint az *A* számfejtő könyv a jogügyleteknél. 11. Az *L alnapló* a *K* jegyzékben előírtak lerovására szolgál és mindkettőnek tárgyalására az igazgatóság számosztálya van hivatva. Végösszege az *I* rovatos lajstrom végösszegével együtt a tárczanaplóba lesz vezetve. 12. Az *M jegyzék* a már elrendelt illetékfizetés megsürgetéséről szól. 13. Az *N jegyzékben* azokat az illetékösszegeket tartják nyilván az adóhivatalok, melyeknek esedékessége valamely felfüggesztő föltétel bekövetkezéséhez van kötve. 14. *O*, 15. *P*, 16. *Q* és 17. *R* alatt az adóhivatalok által, a telekkönyvi hatósághoz az illetékösszegek biztosítása és törlése céljából benyújtandó kérvények mintái vannak. 18. Az *S összesítésben* az évnegyedi illetékösszegeknek előírása, törlése, lerovása és a hátralék a pénzügyigazgatóság számtartó osztálya számára sommásan van kimutatva. 19. A *T* nevű gyűjtő táblázat e telekkönyvileg biztosított jogilletéki hátralékokat mutatja ki. 20. Az illetékköteles hagyatékok és a kiszabási adatok ellenőrzése céljából a községek a haláleseteket bejelentik, s ezeket a kir. adóhivatalok az *U jegyzékben* nyilvántartják. 21. A bélyegcsonkítást fölvetett leletezőnek járó jutalékokról, még pedig, ha az illeték az *L* alnaplóban volt elszámolandó *V/1*, ha pedig az *I* lajstromban kellett elszámolni, *V/2 kimutatás* szerkesztetik és küldetik be a havi számadással. A bélyegcsonkítás után járó jutalékot a pénzügyigazgatóság számtartósága, a közvetlen illetékek után járó pedig a miniszteri számtartóság állapítja meg és az igazgatóság utalványozza. 22. Az *Y jegyzék* az illetékügyben kiadott számvevőségi észrevételek nyilvántartására szolgál. 23. *Z* alatt végül a számtartóság észrevételei alapján beszedendő késedelmi kamatokat tartják nyilván.

A jogügyi illetékeknek egy különleges részét képezi az *illeték-egyenérték*, mely alatt azok a tíz évről tíz évre megállapított összegek értendők, melyeket a közforgalomból kivont, s így átruházás révén illeték alá nem eső ingó és ingatlan vagyon után az ezt élvező jogi személyek (alapítványok, hitbizományok, egyházi és világi községek, közkereseti társaságok stb.) fizetnek. Az ily összegek kiszabása céljából az ennek tárgyát képező vagyont az adóhivatalnak az adóköteles bevallani tartozik. E vagyonról, s a kivetett illeték-egyenértékről az adóhivatalok több rendű nyilvántartást, valamint számfejtő könyvet vezetnek. A lerovásról egy segéd-

naplóban számolnak. Ennek végösszege a jogilletékek tárczanaplójába jő.

B) Díjfizetés alá esnek 1. a fejedelmi kegynek bizonyos méltóságok, czímek, nemességi rangok, kitüntetések adományozásában való nyilvánulása; 2. államszolgálati kinevezések, melyekről azonban a pénztári számfejtés alkalmával a 103. §-ban volt szó; 3. a vásártartási és a valamely gazdaság vagy vállalat kizárólagos üzhetésére irányuló szabadalom; 4. némely jogositványok, mint a családi hitbizomány felállíthatása, a magyar korona országai czimének használhatósága, kir. közjegyzői kinevezés; 5. sok kivétellel azok a letett tárgyak, melyeket a kir. adópénztárak bírósági meghagyás folytán őriznek, s melyek után őrzési díjakat kell fizetni. Az 1., 3. és 4. alattiakat a központi díj- és illetékkiszabó hivatal, az 5. alattit a letétet őrző pénztárak szabják ki. Pénztári számtartásuk az általános szabályoknak megfelelően történik. Az utólagos számtartás gyakorlására a pénzügyigazgatóság számtartósága van hivatva.

Források: a m. kir. adóhivatalok 1893-iki utasításának VIII. és IX. füzete, 1882. 8. 1889. 22. és 1894. 9. P. K.

173. §. A fémjelzés.

(Rend. kiad. 17. cz. 49,175 K, rend. bev. 146,460 K, ellenőrzés, bel- és külföld, vidék, forgalmi, tárcza, kiegyenlítés, beváltás, felosztás.)

Az arany- és ezüstárúszerek finomsági tartalmát az állam ellenőrzi, vagyis: fémjelző hivatalai által csekély díjért hitelesítetteti. Ez a fémjelzés, melyet a budapesti *főfémjelző* és *fémbeváltó hivatal* a főváros területére, s a külföldi árúkat illetőleg az egész országra gyakorol. A vidék belföldi árúit ottani hites aranyművesek (jel-mesterek) segítségével többnyire a nagyobb kir. adóhivatalok, mint a budapesti főhivatal bizományosai hitelesítik. A belföldi árúkat az arany- és ezüstművesek bevallani tartoznak. A külföldieket a vámhivatalok utalják a megvámolásra és fémjelzésre a budapesti m. k. fővámhivatalhoz. A fémjelzési díjakat a hitelesítés előtt kell lefizetni. Ezeknek a díjnak elszámolására a fémjelzési tárgyak természetéhez képest különféle bárczás naplókat vezetnek, melyeknek úgy a hivatalnál maradó törzseikbe, mint a feleknek járó szelvényeikbe a fizetett díjak be lesznek jegyezve. Úgy ezeknek a bárczás naplóknak, valamint a netalán felmerült költségekről vezetett naplónak havi eredménye, a vidéki hivataloknál mint bizo-

mányos fizetés a *forgalmi* naplóba, a budapesti főhivatalnál pedig a fémjelzési *tárczanapló*ba jő. A vidéki hivatalok bizományos fizetései pénztárilag a főhivatalnál lesznek kiegyenlítve, s így azok kezelése a pénzügyminiszteriumi számtartóság központi csoportja forgalmi osztályának jegyzéke alapján, szintén a főhivatal tárczanaplójában nyer végleges elszámolást.

A főhivatal egyébiránt nemcsak fémjelzéssel, hanem *fémbeváltással* is foglalkozik. Ennek megfelelően van szervezve és költségeit is e két cím között felosztva irányozzák elő. Különben a pénzügyminiszterium alatt áll, s magában foglalja az élén álló igazgatóban az igazgatást, s az ennek alárendelt két felelős számadó főtitkárban — becsőr és ellenőr — a kezelést, valamint a további segédszemélyzetet. Fő- és forgalmi naplót, valamint letétkönyvet egyet, de tárczanaplót és számfejtő könyvet külön vezet a fémjelzésre és külön a fémbeváltásra. Ez utóbbiról a 182. §-ban még lesz szó.

Források: az 1867: XV., 1868: XVIII., 1875: XV. t.-cikk: a pü. törv. és szab. XV. füz.; továbbá az 1900-ik évi 97,379 püm. sz. a. kiadott utasítás a budapesti főfémjelző és fémbeváltó hivatal és a fémjelző állomások részére.

174. §. Dohányjövedék.

(Rend. kiad. 18. cz. 51.906,955 K; rk. kiad. 571,000 K, rend. bev. 115.853,500 K, 1—3, felügyelőségek, beváltó hivatalok, a) — e), pénztár, utalványozási jegyzék, osztrák, anyag, szerek, ingatlanok, gyárak, nyers, szertár, letét, munkáskonyha, leltár, ingatlan, betegsegélyző pénztári szervezet, eladás, közegek, számvétel.)

Úgy a nyers mint a feldolgozott dohány felett, a kizárólagos rendelkezési jog az államot illeti meg. Ezért az illetékes hatóság engedélye nélkül dohányt termesztetni, forgalomba hozni, iparszerűleg feldolgozni, s ehhez való műszereket szerezni, tartani, valamint dohányt vagy dohánygyártmányt külföldről behozni, oda a közös vámvonalon keresztülvinni tilos. Az állam azonban mindezt teszi, avagy téteti s ebből folyó gazdálkodásában három részt kell megkülönböztetni, ú. m. a dohánynak: 1. vételét, 2. gyártását és 3. eladását. Az 1. és 2-nek vezényletével a dohányjövedéki központi igazgatóság van megbízva, mely közvetlenül a pénzügyminiszterium alatt áll, s melynek az 1. és 2. alatt tárgyalandó összes közegek alárendelve vannak. Élén miniszteri tanácsos igazgató áll, s van közigazgatási, műszaki és irodaszemélyzete, vala-

mint mellérendelt s 3 osztályból álló számtartósága. A 3. alatt említett dohányeladási ügyekben első sorban a pénzügyigazgatóság és részben a dohányjövedéki központi igazgatóság az illetékes. A dohánygyártmányok forgalomba hozatala és ára iránt rendesen az osztrák kormány nyal egyetértőleg a pénzügyminiszterium, a külföldi dohány vásárlása és ezen anyagok árának kifizetése iránt a dohányjövedéki igazgatóság intézkedik.

1. A *dohányvételt* illetőleg a dohánytermesztési engedélyek és rendes előlegek adására, a termelt dohány beváltásának és a dohánybeváltó hivataloknak igazgatására, az ország dohánytermelő vidékein elhelyezett (számszerint 6) beváltó felügyelőségek vannak hivatva. Új termesztési engedélyeket, valamint rendkívüli engedélyeket csak a püminiszterium adhat. A felügyelőség alatt 29 dohánybeváltó hivatal áll. Ezek mellé a dohánybeváltás tartamára ad hoc szervezett beváltó bizottságok rendeltetnek ki. A beváltó hivatalok ötféle számadást vezetnek. a) A *pénzszámadás*. A beváltó hivatalok közül csak 11 bir önálló pénztárral. A többiek fizetéseit a helyben lévő adóhivatalok teljesítik, melyek ezért dohányvételi tárcza-naplót vezetnek. A beváltó hivatalok jogosítvák utalványozni: a beváltott dohány árát. (1876 : IV. t.-cz. és P. K. 25. és 50. sz.) Utalványozza továbbá a szerződéseken alapuló járandóságokat, valamint az összes munkabért. Az üzleti szerek és eszközök jóváhagyott beszerzési költségeit. A rendes dohánytermelési előlegeket azonban a pénzügy-örtség és beváltó hivatalok munkálatai alapján a dohánybeváltó felügyelőségek utalványozzák. (1879. P. K. 17-ik sz.) A számfejtést számfejtő könyvei alapján mindig a beváltó hivatal maga teljesíti. A dohánybeváltó felügyelőségek által kiadott utalványokat, a tárcza-napló alapján a központi igazgatóság mellé rendelt számtartóság saját utalványozási jegyzékébe veszi fel. A dohányvételre vonatkozó adóhivatali számadások szerkesztésénél az adóhivatali utasítás, a saját pénztárral biró beváltó hivataloknál pedig az 1877. évi 62,981. számú körrendelettel (P. K. 46-ik sz.) kiadott utasítás mérvadó. Minthogy a kincstár számára termesztett dohánylevelek egy részét az osztrák kincstár részére váltják be, ez a részére beváltott dohányokért kiadott beváltási árakat, valamint a dohánytermelési előlegek fele részét havonként megtéríteni vagyis átszámolni tartozik. Az összes kezelési költségekhez pedig a részére beváltott dohány árában szintén hozzájárul. A kölcsönös leszámolás évenként az e célra kiküldött bizottságban történik. b) Az *anyag-*

számadás. A beváltott nyers dohány, s ennek a dohánygyárakhoz valamint külföldre való szállítása, az anyag-bevételi és kiadási főnaplókban számoltatik el. Ennek mellékleteit képezik az anyag-lajstromok ama bevételekről és kiadásokról, melyek az osztrák kezelőséget illetik, továbbá a beváltási segéd-lajstrom, melyben minden egyes beváltási elismervény naplóztatik. *c)* A *gazdászati számadások* az üzlethez és kezeléshez szükséges gazdasági *szerekről* és *kellékekről* szerkesztetnek. *d)* A *leltár* a kezeléshez megkívántató tartósabb jellegű eszközökről és bútorokról szól. *e)* *Törzskönyv a hivatali ingatlanokról.* A változásokról évenként kimutatások szerkesztetnek.

2. *A dohánygyártás pénzkezelését* (kivéve a szomolnoki dohánygyárat, mely önálló pénztárral rendelkezik) rendesen a dohánygyárak székhelyén lévő adóhivatalok teljesítik és dohánygyártási tárczanaplót valamint dohányjövedéki letétnaplót vezetnek. Minden dohánygyári igazgatóság némi utalványozási joggal is bír. A számfeltetés a dohánygyárban történik. A dohánygyári igazgatóság helyett az utalványozási jegyzékeket (lásd: „Pénzügyi Közlöny“ 1874. 6. sz.) a központi igazgatóság mellé rendelt számtartóság szerkeszti, a melyekbe ez a központi igazgatóság utalványain kívül a tárczanaplók alapján vezetett előírási rovancs eredményeit is fölveszi. A dohánygyártásnál előforduló kiadások és bevételek a költségvetés alrovatainak és tételeinek megfelelő részletes rovatmutató szerint könyveltetnek. A dohánygyárak *hétféle számadást* vezetnek, ú. m.: *a)* A negyedévenként szerkesztendő anyagnaplóban a gyárakban feldolgozott *nyers dohányt*, félgyártott és elkészült dohánygyártmányt számolják el. Ennek mellékletei a *lajstromok*, mely annyi vezettetik, a hány osztályon keresztül nyers anyagból eladásra alkalmas kész gyártmány lesz. Az anyagról a gyárak negyedévenként kezelési kimutatásokat terjesztenek fel a dohányjövedéki központi igazgatósághoz. *b)* A dohánygyártmányok készítésénél, valamint az azok csomagolásánál elhasznált *szertári kellékek* a negyedévenként szerkesztendő szertári (gazdászati) főnaplóban szintén lajstromok segítségével számoltatnak el. A szertári (gazdászati) tárgyakról is negyedévenként kezelési kimutatások terjesztetnek fel. *c)* A negyedévenként vezetett gyári *letétnaplóban* a munkások béréből levont állami adók, a szabadságolások alkalmával a munkások által előre lefizetett betegsegélyző pénztári járulékok, fel nem vett bérek stb. számoltatnak el. *d)* A munkáskönyha-pénztárakról bevételi és kiadási

pénznaplót, valamint élelmiszer-naplót vezet a gyár szintén évenként. e) A *leltárak* egy példányban minden év elején a lefolyt évre terjesztetnek fel; azokhoz két példányban csatoltatik a hasznavehetetlenné vált leltári tárgyak kimutatása, melynek alapján ezen tárgyak elárúsítása vagy jövedéki célokra való felhasználása elrendeltetik. f) Az *ingatlanok* törzskönyvéből évenként kivonatokat terjesztetnek fel a beállott változásokra nézve. g) Az 1891: XIV. t.-cz. értelmében, minden gyárban *betegsegélyző pénztár* van. Ennek ügyeit az erre a célra szervezett pénztári igazgatóság a dohányjövedéki központi igazgatóság felügyelete mellett intézi. Ez az igazgatóság áll: a dohánygyári igazgatóból vagy helyetteséből mint elnökből, továbbá a dohánygyári aligazgatóból vagy helyetteséből, a ki pénztáros, egy dohányjövedéki tisztviselőből és végre a közgyűlés által két évre választott négy tagból. A pénztárkezelésre és számtartásra nézve az állami számtartás szabályai irányadók. Az ügyvitel ellenőrzésére évenként felügyelő bizottság alakíttatik, melynek hivatása az alapszabályok pontos megtartására ügyelni és a pénztárt időnként megvizsgálni. A betegsegélyző pénztár kezelésével megbízott gyári aligazgató negyedévenként egy naplót terjeszt be a központi igazgatóság mellé rendelt számtartósághoz megvizsgálás végett; továbbá az igazgatóság minden év december 31-én a könyveket és számadásokat lezárja és a következő év márczius 1-éig a pénztári zárószámadást elkészíti. A zárószámadások a felügyelő bizottság által megvizsgálatnak és az eredményről, az érintett bizottság, a közgyűlésnek jelentést tesz.

3. A dohány *eladására* a dohányárúraktárak (illetőleg az ilyenek gyanánt még működő négy dohánygyár), továbbá a nagyban árulók és a kis árusok vannak hivatva. Az első állami vagyont kezelő hivatalok, s élükön a kezelő és ellenőr mint főtisztok működnek. E hivatalok szolgáltatják ki a nagyban árulóknak; ezek megrendelésére, a dohánygyártmányokat, ilyenekkel a kisárusokat, a nagyban árulók látják el, kik a dohánygyártmányokat a hivatalos árjegyzékben meghatározott áron a fogyasztóknak adják el. A dohányeladás *számbavételével* a pénzügyigazgatóságok mellé rendelt számtartóságok vannak megbízva. Csak a szakbirálatot igénylő dohányanyag-főnaplót tárgyalja a dohányjövedéki központi igazgatóság mellé rendelt számtartóság. Bővebben lásd: a) A pénzügyi törvények és szabályok hivatalos összeállítását. b) Az 1889. évi 38,273. P. M. számú utasítást a pénzügyigazgatóságok számvevő

osztályai számára. c) Az adóhivatali utasítást. d) A nagy dohány-
árusokkal eszközlendő leszámolásról szóló 1875-ik évi oktatást. e) A
dohánygyártmányok eladására vonatkozó szabályok 1890-ik évi ki-
adását. f) 1876:IV. t.-cz. és P. K. 14. sz. 1887:XLIV. t.-cz. és
1888. P. K. 1. sz.

Kincstári dohánynak és gyártmányoknak a külföldre való
vitelével és ottani eladásával magánosok, (dohánykiviteli) cégek,
társaságok vannak megbizva, kiknek időről-időre a pénzügyminisz-
terium adja meg az engedélyt. (1887:XLIV. t.-cz. 15. §.)

175. §. Lottójövedék.

(Rend. kiad. 19. cz. 58,901 K. Rend. bev. 2.424,700 K, állam, magánosok,
0/o, szervezet, osztálysorsjáték, társaság, bér, pénztár, számvitel.)

Sorsjáték rendezése kizárólag az állami kincstár részére fenn-
tartott vállalat. Magánosok csak engedély alapján sorsolhatnak ki
értéktárgyakat. Ezek után 10% játékdíjt kell fizetni, sőt ezzel
egyidejűleg még ugyanannyi nyereményadót is. (168. §. 8.) A lottó-
jövedék igazgatására a budapesti m. kir. lottójövedéki igazgatóság
van szervezve. A különféle sorsolási kölcsönök és jótékonycélú
nyilvános sorsjátékok kisorsolását is ez ejti meg. Az 1897. évi
VII. t.-cz. a számsorsjátékot megszüntette és helyébe az osztály-
sorsjátékot hozta be, melynek rendezésére fennálló kizárólagos jogát
húsz évre 2.400,000 korona bérösszegért a királyilag szabadalma-
zott osztálysorsjáték részvénytársaságra ruházta át. Ezen vállalat
kezelését szintén az igazgatóság ellenőrzi.

Az ezen jövedékre vonatkozó pénztári teendőket a budapesti
állampénztár végzi, a számviteli ügyeket a fővárosi m. kir. pénz-
ügyi igazgatóság mellé rendelt számtartóság látja el, az ez utóbbi
által vezetett fő- és számlakönyvek, sorsjegyjegyzékek stb. felül-
vizsgálásával a pénzügyminiszteri számvevőség jövedéki csoportja
van megbizva. Az igazgatóság élén egy igazgató áll, kinek segéd-
személyzete: felügyelők, ellenőrök, tisztek és segédtisztek.

Források: 1868:XV., 1879:XLIX. és 1897:VII. t.-czikkek. 1897. 7.
és 18. P. K.

176. §. Sójövedék.

(a) Termelés, rend. kiad. 29. cz. 1.983,167 K; beruh.: 85,728 K, rend. bev.: annyi mint a rend. kiadás; b) eladás r. k. 20. cz. 5.088,627 K; beruh. 105,900 K, rend. bev. 33.236,460 K. értelmezés, termelők, eladók, szervezet, számtartás.)

Sójövedék alatt a sónak úgy *termelését*, mint *eladását* kell érteni. A só termelésére valók: a sófelügyelőségek mint igazgató hatóságok alatt álló, *műszaki* kezelő hivatalok, sóbányahivatalok és egy sófőzőhivatal. Valamennyien megfelelő közigazgatási, műszaki és kezelő személyzettel vannak ellátva. A sójövedék kezelésére, vagyis: a sónak eladására a *sóhivatalok* szervezvék, melyek fölött a pénzügyigazgatóságok állnak. Ezek a hivatalok a kezelésükre bizott sóról mint anyagról, s az ennek eladási ára fejében befolyt pénzről viszonylagos ugyan, de külön naplókban visznek és adnak számot a pénzügyigazgatósági számtartóságoknak, melyek a sójövedék egész számtartását az általános szabályok szerint végzik.

Források: az 1868: XI., 1875: L., 1890: XIII. t.-cz. és 1897: I. t.-cz. A pénzügyi törvények és szabályok hivatalos összeállítása.

177. §. Perköltségek.

(Rend. kiad. 21. cz. 23,783 K, rend. bev. ugyanannyi, értelmezés, peres fél.)

Ezek a már tárgyalt pénzügyi és jogügyigazgatóságok, valamint ügyészségek működésével állanak szoros kapcsolatban. Jelen cím alatt ugyanis azok az összegek vannak kiadásra és bevételre előirányozva, melyeket a kincstárnak, mint peres félnek a bírósági eljárás folyamán fedezni kell, illetőleg melyek a megnyert perek költségeiből befolyznak.

Ezen címre nézve a számviteli teendőket az ügyészségek székhelyén lévő pénzügyi igazgatóságok mellé rendelt számtartóságok végzik.

Források: 1883. 50. P. K., 1885. 20. P. K., 1899. 12. P. K.

178. §. Állami jószágok, út-, híd- és révvámok.

(Rend. kiad. 22. cz. 240,255 K, rend. bev. 424,139 K, jószág, tartozék, terhek, jövedelmek, adóhivatalok, számtartás.)

Állami jószágok alatt az államnak magánjogi tulajdonbirtokában levő mezőgazdasági jószágait (45. §.) és ezek tartozékait kell érteni. Minthogy az anyaországban fekvő ilyen természetű jószágok

csekély kivétellel a földművelésügyi miniszterium kezelése alatt állanak. (Költségvetés: „Kincstári birtokok és fürdők“), azért a fenti cím alatt a horvátországi kincstári jószágokon kívül csak a magyar- és horvátországi jószágok tartozékaival járó terhek és jövedelmek szerepelnek. E cím kiadásait e szerint főképen kegyúri terhek, mint: a jószágokon működő lelkészek és tanítók illetményei, templomok, iskolák, lakások, hidak fentartási és építési költségei, valamint az uradalmi jogok használata fejében felmerült költségek —, bevételeit gazdasági mellékhaszonvételek, továbbá uradalmi- és egyéb (hid- és czölöpverési, folyamhajó kikötési) jogok használatáért befolyt összegek, valamint a kincstári utakon, hidakon és réveken szedett vámok képezik. Eme címre nézve a pénztári teendőket egyes adó (bánya) hivatalok látják el, a számtartást a jószágok közelében székelő pénzügyi (bánya) hatóság mellé rendelt számtartóság végzi. A részletes előirányzatokat és zárószámadást szintén eme vidéki számtartóságok, míg az összesített zárószámadást a pénzügyminiszteri számtartóság jövedéki csoportja állítja össze.

A budapesti hidakon szedett vámok a pénzügyi tárcza „Állami hidak“ —, a magyar-horvát tengerparton szedett kikötői illetékek a kereskedelemügyi tárcza „Hajózás“ czime alatt fordulnak elő.

Forrás: 1899. évi 67,425. sz. pénzügyminiszteri rendelet.

179. §. Bányaigazgatóságok.

(Rend. kiad. 23. cz. 336,083 K, rkiv. kiad. 112,000 K. Rend. bev. 84,750 K.)

Ilyen *igazgatóság* kettő van: Selmeczen és Nagybányán. Ezek az alább tárgyalandó fémbányászat és fémkohászat, valamint a vörösvágás-dubniki opálbánya igazgatására vannak hivatva. Hatáskörüket az 1900. évi 26,418. szám alatt kiadott és ugyanazon évi P. Közl. 10. számában megjelent *szabályrendelet* állapítja meg. Személyzetük egy-egy bányaigazgatóból, több bányatanácsosból mint előadóból, s más bányaműszaki tisztviselőkből és az irodai személyzetből áll. Bányászati *számtartóság* az igazgatóságokon kívül az utalványozási joggal felruházott (zalatnai) főbánya-hivatalnál is van, s az 1875. évi 55,456. szám alatt kiadott *utasítás* szerint járnak el. *Különleges pénztáraik* és más számadó hivatalaik részére, 1889. évi 59,003. szám alatt (1889. P. Közl. 34.) külön *utasítás* van. A bányapénztárak és számadó hivatalok vizsgálatáról (rovancsolásáról) az 1875. évi 52,177. szám alatt kiadott *utasítás* intéz-

kedik. A bányászati személyzet utazásaira vonatkozó szabályok az 1897-iki „P. K.” 13-ik sz. 31,146. P. M. sz. a. jelentek meg. A bánya-társpénztárakról az 1881-iki 80,442. és az 1891. évi 23,310. sz., az építkezésekről az 1879-ik évi 24,049. számú rendelet szól.

180. §. Fém- és opálbányászat.

(Rend. kiad. 24. cz.: 6.017,669 K; atm. 201,600 K; beruh. 519,700 K, rend. bev. 6.416,352 K.)

Ez alatt a czim alatt az előbbi szakaszban tárgyalt bányaignazgatóságok alatt álló *fémbánya*-hivatalok működése, valamint a vörösvágás-dubniki *opálbánya* művelése folytán előálló kezelési és üzemi kiadások és bevételek vannak a költségvetésbe fölvéve. Ezek a bányakezelő hivatalok személyzete, a *műszaki* kezelésükre bizott bánya jelentőségéhez és üzletéhez képest, bányatanácsostól elkezdve lefelé, a legkülönbélebb rangú főnökök alatt, feladatuknak megfelelő minőségű és mennyiségű bányaműszaki tisztviselőből, mint főmérnök, mérnökből, segédmérnökből és gyakornokból állanak. Ezenkívül rendesen orvosok és irodai kezelő tisztek is alkalmazvák. Végül pedig minden bányahivatalnak házi pénztára is van.

181. §. Fémkohászat.

(Rend. kiad. 25. cz. 9.497,350 K; rendk. kiad. 139,620 K, rend. bev. ugyanannyi mint a rend. kiad. rendkiv. bev. 117,620 K, hivatás, szervezet.)

A bányászat által napfényre hozott ércznek, a hozzá nem tartozó részekről való megtisztítása, s általában a forgalomra szükséges minőségben és alakban való fémnek elkészítése, a különféle pörölyde-, kohó-, hengermű-, foncsorító és vegyelemző-hivataloknak képezi feladatát. Ezek a hivatalok is a bányaignazgatóságok alatt állnak, s a bányatanácsostól elkezdve lefelé különféle rangú mérnökökből állnak, valamint orvosi és irodakezelési tisztii személyzettel is birnak. Rendesen van házi pénztáruk.

182. §. Pénzverés és fémbeváltás.

(Rend. kiad. 26. cz.: 17.019,617 K; atm. k. 867,973 K, rend. bev. 16.837,590 K, rdkiv. bev. 1.050,000 K, termel, vesz, külföld, pénzverő, mosott, főkémlő, hatóság.)

A nemes fémekből készülő pénzekhez szükséges aranyat és ezüstöt, az állam részint saját bányáiban maga termeli, részint ma-

gyarországi magánbányákból és magánosoktól megállapított beváltási áron szerzi meg. Az állami bányákban termelt fémeket is beváltási áron szerzi meg. A külföldről aranyat, ezüstöt, nemkülönben a pénzveréshez szükséges egyéb fémeket (nikkel) alkú szerint szerzi meg. A fémbeváltást a körmöczbányai pénzverő hivatal mint fémbeváltó hivatal, nemkülönben a budapesti (173. §.), nagybányai, abrudbányai és zalatnai fémbeváltó hivatalok végzik. A mosott aranyat ezeken kívül a győri és nagykanizsai m. k. adóhivatalok is beváltják. Az összes beváltott anyagot nevezett hivatalok, a körmöczbányai pénzverő hivatalnak szolgáltatják be, amely azt a körmöczbányai főkémlő hivatal által felülvizsgáltatja. A körmöczbányai pénzverő hivatal igazgató hatóságot képez utalványozási joggal. A többi fémbeváltó hivatal csak nagy korlátolt ilyen joggal bír.

183. §. Állami vasgyárak.

(Rend. kiad. 27. cz. 32.487,521 K, atm. 100,000 K, beruh. 1.000,000 K, rend. bev. 36.821,778 K, 1—2, gyárak vezérlete, igazgatás, kezelés, számtartóság, kettős könyvvitel.)

Ezen czim alá tartoznak a m. kir. államvasutak gépgyára, a diósgyőri vas- és aczélgyár, valamint az állami vasművek.

1. A magyar királyi állami vasgyárak ügyeinek *vezérlete* egy kinevezett bizottság kezében van letéve. Előadója a gyárak igazgatója, esetleg ennek helyettesei. A bizottság székhelye Budapest és közvetlenül a miniszteriumnak van alárendelve, mely a két gyárat kormányozza. Mindkét gyár *igazgatása és kezelése* egy igazgatóságra van bízva. Ennek székhelye Budapest, s élén egy igazgató áll, ki közvetlenül a gyárat vezérlő bizottságnak, közvetve pedig a szakminiszteriumnak, van alárendelve. Az igazgatónak két helyettese van. Ezek mindazokkal a jogokkal és kötelezettségekkel vannak felruházva, melyek az igazgatót megilletik és terhelik. Az igazgatóság az összes gyárakban megfelelő műszaki, számtartó, irodakezelési és egyéb személyzettel rendelkezik, s nevezetesen a gyárak számtartásának gyakorlatára saját számtartósággal bír.

2. A *vasművek* alatt a pénzügyminiszterium gondozása alatt álló államkincstári vasgyárakat és ezekhez tartozó vaskőbányákat kell érteni. Ugy a központban, mint a vasgyári hivatalok és az egyes gyártási ágazatok élén műszaki szakképzettségű tisztviselők

alkalmazvák. Ezenkívül vannak pénztár-, iroda-, anyagszerkezelő tisztek, orvosok, altisztek stb. Úgy a gyáraknál mint a vasművek-nél, mint termelő gazdaságoknál (15. §.) egészen helyesen a *kettős* rendszerű könyvvitel van alkalmazásban. Egyébiránt m. kir. államvasutak gépgyára és a diósgyőri vas- és aczelgyár csak 1898-ban tétetett át országos határozattal a kereskedelmi tárczából a pénzügyibe. (Lásd 1899. P. K. 8. sz.)

184. §. Egyéb bányászati dolgok.

A költségvetésben még előfordulnak: *a) zsilvölgyi köszénbánya* (bev. 200,000 K, kiad. 40,308 K), mely, zalatnai főbányahivatal alatt áll; *b) sótermelés*, melyről a 176. §-ban szoltunk; *bányászati kegyuri terhek* (kiad. 137,935 K,) lelkeszek, tanítók fizetésére, építkezésekre.

185. §. *a) Bányakapitányságok és b) bányailletékek.*

(*a*) Rend. kiad. 31. cz. 214,361 K; *b*) r. bev. 26. cz. 392,600 K, minősítés, személyzet, hatáskör, bevételek, mód, szelvény, számadás, kiadások, miniszter.)

A *bányakapitányságoknak* minden tagja teljes jogi és teljes bányaműszaki minősítéssel bír. A kapitányokon kívül főbiztosokból, biztosokból, esküdtekből és fogalmazó gyakornokokból állnak. Hatáskörükbe a bányajogosítványok megadása, az ezek iránt támadt panaszoknak — a mennyiben nem bíróság elé valók — elintézése, továbbá a bányarendőri közvetlen felügyelet, valamint a *bányailletékeknek* kivetése tartozik. Az utóbbiak kétfélék: a bányatér mérték és a zártkutatmány felügyeleti illeték. Az előbbit a bánya külső és belső területéhez képest vetik ki, az egyenes adók módjára jár le, így hajtják be és külön segédnaplóba jő. Az utóbbit a kutatási engedély kiadása előtt, a bányakapitányság utalványa alapján, az adóhivatalnál bárczaszelvényre fizetik, mely bárczás naplónak havi összege, mint az előbbi segédnaplóé is, a bányailletéki (tárcza al) naplóba jő. Az egészről az adóhivatal számfejtő könyvet vezet, melyből még évi rovatos számadást, valamint egyénenként sommás kimutatásokat készít a pénzügyminiszterium számtartóságának. Az adóhivatalok a kapitányságok személyi és dologi kiadásairól külön számfejtő könyvet, valamint fizetési jegyzéket és bányakapitánysági (tárcza-al) naplót vezetnek. Ebbe az utóbbiba jő az úti és hivatali átalány is, melyet minden kapitányságnak negyedévenként évi

számadás terhe mellett utalványoznak, s melyből az említett számtartóság által, közigazgatási számfejtés alá vett úti számlák alapján járó úti költségeket is fedezik. A miniszteri számtartóság jövedéki csoportja úgy a bányailletékekre, mint a bányakapitányi költségekre, külön számfejtő és külön főkönyveket vezet és pedig az általános szabályoknak megfelelőleg. Csak a bányailletéki számfejtő (számla) könyvek előírási részét vezeti a kapitányságoktól időszakonként beérkező előírási kimutatások alapján. Ugyancsak ez a számtartóság tárgyalja, a központi állampénztárnak bányakapitánysági birságpénz, letét és alap naplóit is.

Források: 1875: XXVII. t.-cz. 12. §-a és 1885: XIV. t.-cz.; a M. R. T. 1885. évi 138. és 1887. évi 4. sz. és 1894. P. K. 9. sz.

186. §. Államnyomda.

(Rend. kiad. 32. cz. 1.565,246 K, rend. bev. 1.971,000 K, hivatás, főosztályok, személyzet, számtartóság, pénztár, hitelraktár, bizottság, nyomtatványok.)

Az államnyomda főleg az állami igazgatás körében szükséges nyomtatványoknak, tehát: az értékpapíroknak és térképeknek is megbízható előállítására van hivatva. Közvetlenül a pénzügyminiszteriumnak van alárendelve, s élén utalványozási joggal bíró igazgató áll. További személyzet: az igazgató-helyettes, osztályvezetők, főtiszték és tiszték. A nyomda három műszaki főosztályra oszlik; u. m.: a könyvomói, a térképészeti és a hitelfőosztályra, mindegyike a megfelelő műszaki személyzettel. A pénztári ügyeket (házi pénztár, anyagraktár, leltár, papirraktár, kőraktár) a gondnok és az ellenőr látják el, illetőleg kezelik azokat s így mindennemű számadásaikat megvizsgálás és könyvelés végett az igazgatóság mellé rendelt számtartósághoz tartoznak küldeni, a mely ismét havonként egy u. n. jövedelmi kimutatást terjeszt a pénzügyminiszteri számvevőség jövedéki csoportja elé. Az államnyomdában előállítandó hitelpapírok (kötvények) és értékcikkek (bélyegek) a miniszterium által kirendelt bizottság ellenőrzése mellett gyártatnak és az ugyanezen bizottság által kezelt hitelraktárba szállíttatnak.

Ez a nyomda kezeli végre azokat az egyszerű és szoros számadás alá tartozó valamint fizetéses *nyomtatványokat* és a pénzügyminiszterium által kiadott *könyveket*, melyeket a pénzügyi hatóságok és hivatalok használnak.

Források: Az 1901. évi 104,150. szám alatt és az 1901. évi 1. és 29. sz. P. K.-ben megjelent utasítások.

187. §. Állami épületek.

(Rend. kiad. 33. cz. 177,910 K, beruh. 400,000 K, rend. bev. 61,884 K, értelmezés, elszámolás, kiadás?)

Ide az állam tulajdonát képező azok az épületek tartoznak, melyeket az állam rendszerint saját céljaira használ esetleg bérbeadás útján hasznósít. Az ilyen állami épületeket rendszerint nemcsak a pénzügyi, hanem más tárczák is igénybe veszik, milyen például a temesvári kormányshéki épület, a IX. kerületi vámpalota, a szegedi és fumei p. ü. palota stb. Ezek fentartási költségei az egyes tárczák között, az elfoglalt helyiségek arányához képest fel van osztva. 1897. P. K. 10. sz.

188. §. Budapesti állami hidak.

(Rend. kiad. 34. cz. 424,952 K, atm. K, 5498 K, rend. bev. annyi mint a kiadás.)

A Budapestet összekötő dunai hidak (159. §. 8.) kezelését az e célra külön szervezett felügyelőség vezeti, mely utalványozási joggal is bír. (1881. 45,159, 49,956, 77,892 és 1896. 76,847 sz. pümr.) Pénztári teendőit a budapesti (budai) kir. adóhivatal végzi. Van számtartósága is (1900. évi 4888. p. ü. min. szám alatt kiadott írott utasítás).

Ezen címnek bevételeit azon díjak képezik, a melyek a hídon átkelő személyek és kocsiktól szedetnek, továbbá melyeket a csavargözös-vállalat az általa átszállított személyek után, az államvasutak pedig a vasuti hídon átvitt áruk után, végre a villamos vasut és társaskocsi vállalatok átalány fejében fizetnek.

189. §. Állami ingó vagyon.

(Rend. bev. 30. cz. 156,582 K, tágabb, szorosabb, értékpapírok, jövedelem, változás.)

Az államnak *tágabb* értelmében vett ingó vagyonát mind az képezi, mi a leltárban mint természetvények, anyagok, eszközök, felszerelések stb. felsorolva vannak. *Szorosabb* értelmében pedig az állam ingó vagyona, az államnak tulajdon birtokában levő, kamatozó és nem kamatozó *értékpapírosokból* áll. És itt arról a jövedelemről van szó, melyet *ezen* hoznak, s mely tehát változik azoknak a válla-

latoknak (vasutaknak) jövedelmezőségéhez képest, melyeket az állam részvények átvételével támogat.

190. §. Különféle kiadások.

(Rend. kiad. 35. cím 1.277,833 K, rkiv. kiad. 34,290 K.)

A rendesek *a)* alapítványokra, járulékokra és kegyuriakra, *b)* vegyesekre oszlnak. Ez utóbbiak között fordulnak elő az *állam-számviteltani* költségek, a tiszti biztosítékok utáni kamatok és a közigazgatási hatóságok által kiszabott kihágási büntetés-pénzek.

XXII. FEJEZET: KERESKEDELEMÜGYI TÁRCZA.

(1902. rend. kiad. XIX. fej. 1—5. cím: 194.695,480 K; nyugd. VI. fej. 9. cz. 2.492,000 K; tárcza-kölcs. IX. fej. 3. cz. 450,103 K; atm. kiad. XI. fej. 1—7. cím: 6.682,840 K; beruh. V. fej., 1—5. cím: 10.278,000 K; áll. vasúti beruh. X. fej. 28.200,000 K; rend. bev. VIII. fej. 1—15. cím: 279.920,940 K; rk. bev. IV. fej. 1—2. cz.: 25.400 K; a tárczát terhelő kölcsönökből eredő bevételek VIII. fejezet 3.680,000 K; áll. vasúti kölcs. 28,200.000 K.)

191. §. Központi igazgatás.

(R. k. 1. cz. 1.418,720 K; atm. k. 1. cz. 1.581,110 K; r. b. 1. cz. 59,200 K; rk. b. 4000 K, vezérlő, átalános 1—3, 1—6, kézi pénztár.)

Központi igazgatás alatt itt is magát a vezérlő ügyminiszteriumot és ennek működését kell érteni. Berendezése megfelel az átalános részben (39. §.) elmondottaknak. Működésében három fő-részt kell megkülönböztetnünk: 1. A *közigazgatási* szolgálat, melyet a miniszterium elnöki osztályán kívül a törvényhatósági és az állami közutak szakosztálya, továbbá a hidépítési és szerkesztési-, tengerészeti és hajózási-, belkereskedelmi-, ipari-, iparfejlesztési és ipari szakoktatási-, díjszabási és külkereskedelmi, a vasúti és a posta-távíró-szakosztályok (a két utóbbi mint vezérigazgatóság) végeznek. 2. *Műszaki* szolgálat, melyet a miniszterium szakosztályaiba műszaki tanácsos, mérnök, vasúti, hajózási, ipar stb. felügyelő czímen alkalmazott és különféle műszaki képzettséggel bíró tisztviselők végeznek. 3. A *számtartási* szolgálat, melyre a miniszte-

riumnak több csoportra oszló számtartósága van. Az egésznek élén igazgató áll, ki a tárczához tartozó összes csoportok, s így a központi, vasúti és posta-távíró csoport felett is felügyeletet gyakorol. A két utóbbiról a vasútnál és posta-távírónál lesz szó. A központi számvevőség I. főosztályában *a)* műszaki gazdasági, *b)* közigazgatási számfejtő, *c)* számadás bíráló, *d)* törvényhatósági közúti és útdó. ügyek, s a II. főosztályban a tulajdonképeni könyvelés van. A miniszteri- és a központi számvevőség ügyrendjét az állami számvitelről szóló 1897. évi XX. t.-cz. alapján az állami számvevőszékek egyetértőleg az 1901. évi 2238/eln. sz. a. kiadott kereskedelemügyi miniszteri rendelet állapítja meg. — Az irodát kezelő *segédhivatali* igazgatónak, az irodai és hivatali költségek és egyéb kiadások fedezésére szolgáló kézi pénztárt az 1889-iki 4134. és az 1891-iki 4183. sz. elnöki rendelet szabályozza. A számviteli törvény intézkedései folytán újabb utasítások kiadása vált szükségessé s ezek tárgyalás alatt is vannak.

192. §. Államépítészeti hivatalok.

(R. k. 2. cz. 1.819,600 K; r. b. 2. cz. 336,220 K.)

A közutak építése, fentartása és kezelése az építészeti hivatalok feladata. Ezek a hivatalok a vármegyék székhelyein vannak és az illető vármegye területén fekvő állami és törvényhatósági közutak kiterjedéséhez mérten, egy vagy több különféle állású mérnökből, a nagyobb vármegyékben egy-egy az irodai teendők végzésével megbízott tisztviselőből áll. A hivatal alá vannak rendelve a közutak mentén alkalmazott útmesterek, útkaparók stb. Az államépítészeti hivatalokra vannak bízva a törvényhatóságok mérnöki teendői is, minek fejében azok (1890: I. t.-cz. 21. §.) az államépítészeti hivatalok költségeihez aránylagosan hozzájárulnak az államnak. A hivatal főnöke (1877: XXV. t.-cz.) tagja a vármegye közigazgatási bizottságának. Közvetlen felügyeletük felügyelőkre van bízva. Az államépítészeti hivatalok szolgálatát és hatáskörét az 1895-iki 50,332. keresk. miniszteri számú utasítás szabályozta. Azonban a hivatalok hatáskörének tágítása és módosítása iránt a miniszterium kebelében tárgyalások folynak. Ez idő szerint az államépítészeti hivatalok az *utak* fentartására és kezelésére bődzsethiteleket kapnak, melynek erejéig az egyes vállalkozóknak az adóhivataloknál utalványoznak. A Horvát-Szlavonországok területén levő királyi állam-

építészeti hivatalok csak állami közutakat kezelnek s a törvényhatósági és községi közúti ügyekre befolyást nem gyakorolnak. Ez utóbbiakat a horvát-szlavon országos kir. kormány közegei látják el. A Horvát-Szlavonországok területén levő m. k. államépítészeti hivatalok ügyrendjét a kereskedelemügyi mk. miniszter az 1898-ik évi 41,190. sz. a. kiadott utasítással szabályozta.

193. §. Közutak.

(R. k. 3. cz. 8.309,400 K ; beruh. 1.363,000 K ; r. b. 3. cz. 364,700 K.)

A felvett összegek szánvák : *a)* az állami közutak törzskönyveinek és távolsági térképeinek elkészítésével foglalkozó műszaki tisztviselők, továbbá az állami *közutaknál* alkalmazott útkaparók és egyéb közönséges útmunkások személyes illetményeire, főleg azonban államépítészeti hivatalok közvetítésével az útanyag előállítására, az úttest fentartására, felügyeletére és hidakra ; *b)* a törvényhatóságok útügyeinek állami segélyezésére és ebből a célból *c)* közúti törzskönyvek, távolsági és közúti térképek elkészítésére. Viszont a községek hozzájárulása a belterületükön elvonuló állami közutak átkelési szakaszának fentartásához, e tárczába tartozó hidak jövedelme mint bevétel jelentkezik. A társországok területén ide csak az állami utak tartoznak.

194. §. Ipari és kereskedelmi szakoktatás.

(R. k. 4. cz. 1.583,840 K ; beruh. 2. cz. 300,000 K ; r. b. 4. cz. 209,240 K, iskolák, bevételek, számtartás.)

Ezek a rendes és beruházási kiadások a tárczába tartozó alsó és felső, férfi és nő, építő, faragó, szövő, csiszoló, kő, vas, agyag, fa, fém stb. ipariskolának, az ipar és kereskedelmi műveltségnek terjesztésére szolgáló más nagyszámú intézetnek valamint az orsz. ipari kereskedelmi oktatási tanácsnak személyi és dologi kiadásait fedezik. Bevételeik tandíjakból, termékeik elárúsításából és a fentartási költségekhez különféle testületek és hatóságoktól származó hozzájárulásokból, valamint alapítványokból stb. származnak. Az állami iparoktatási intézetek számtartását, illetve pénz és vagyonkezelését az állami számvevőszék törzsjárulékaival az 1897. évi XX. t.-cz. alapján ideiglenesen kibocsátott utasítás szabályozza. Végleges utasítás az állami közigazgatás egyszerűsítésének letárgyalása után fog megjelenni.

195. §. Ipari és kereskedelmi czélok.

(R. k. 5. cz. 2.646,700 K ; r. b. 5. cz. 79,750 K.)

Ezek a kiadásra szánt összegek a kereskedelmi muzeum személyi és dologi kiadásaira, az ipar fejlesztésére, a bel- és külkereskedelem támogatására, valamint ezekből a czélokból adandó ösztöndíjakra és a munkavédelmi ügyekre szánvák.

Nevezetesen az ide tartozó *kereskedelmi muzeumnak* szervezetét az 1900-iki 4753. sz. utasítás nyilvános könyvtárának kezelését és használatát az ugyanazon évi 22,659. sz. szabályzat határozza meg; pénz- és vagyonkezelés tárgyában kidolgozott számadási utasítása pedig tárgyalás alatt van.

196. §. Ipari felügyelet és kazánvizsgálat.

(R. k. 6. cz. 328,500 K ; r. b. 6. cz. 305,000 K.)

Iparfejlesztési és munkásvédelmi szempontból az egész ország több iparfelügyelőségekre van felosztva. A miniszteriumba beosztott főfelügyelőn kívül, felügyelők és segédfelügyelők is vannak. A m. kir. iparfelügyelők szolgálatát, iparfelügyeleti és kazánvizsgálati teendőit az 1901-iki 17,001. sz. utasítás szabja meg.

197. §. Posta, távirda és távbeszélő.

(R. k. 7 cz. 36.535,360 K ; atm. 3. cz. 907,000 K ; beruh. 3. cz. 4.280,000 K ; r. b. 54.200,000 K ; rk. b. 1. cz. 3.680,000 K, 1—4, vezér, kerület, gazdasági, fiók, kétfélék, feloszlanak, kézi, visszkereset, számadók, feloszlik, fő- és al, kezelési, szállitmányok, központi, debit, credit, gazdasági, leltár, építészek, anyag.)

A posta- és távirdaszolgálat körében 1. *intézkedő*, 2. *üzleti* (levél-, kocsiposta, utalvány, utánvétel, táviratkezelés stb.), 3. *pénztári*, s végül 4. *számtartási* működésköröket kell megkülönböztetni. 1. *Intézkedők* a kereskedelemügyi miniszteriumnak szakosztályaképen is működő posta és táviró vezérigazgatóság, mely a vezényletet viszi, továbbá a kerületi posta- és távirdaigazgatóságok, melyek az igazgatást végzik. Az előbbit támogatja még az országos posta- és távirdagazdasági hivatal. Az igazgatóságoknak posta- és távirdagazdasági fiókraktárai vannak. 2. A posta és távirda *üzletet* a posta- és távirdahivatalok végzik, melyek kétfélék: kincstárilag kezeltek és nem kincstáriak. A kincstári hivatalokat állami tisztviselők, a

nem kincstáriakat pedig szerződéses magánvállalkozók (postames-
terek) kezelik. 3. A *pénztárak*: egy országos, több igazgatósági és
még több posta- és távirdahivatali pénztárakra oszlnak. Az országos
és az igazgatósági pénztáraknak pénztárnokai és ellenőrei vannak,
míg a hivatali pénztáraknál, a hol tisztviselő vezeti a hivatalt, a
pénztári kezelést külön erre kirendelt tisztviselő, az ellenzárosi
teendőt pedig a hivatalvezető végzi. A pénztárakon kívül *kézi pénz-
tára* van az országos posta- és távirdagazdászati hivatalnak, melynek
vezetője egy p. és t. igazgató. A fiókraktárak főnökei maguk a p.
és t. igazgatók, kik első sorban felelősek, s visszkereseti joggal
bírnak a raktár tényleges kezelésével megbízott tisztviselővel szem-
ben. *Számadó közegek* még a távirdaépítésszek (mérnökök és tisztek)
és a vonalok felügyeletével megbízott vonalőrök (altisztek és szolgák).
4. A *számtartási* szolgálat feloszlik: *központira*, melyet a miniszteri
számtartóság és *külszolgálatira*, melyet az igazgatóságok és gazdá-
szati hivatal számtartóságai látnak el. A gazdaság vitele és a szám-
tartás az általános szabályoknak megfelelőleg történik; az országos
pénztár és igazgatósági pénztárak főnaplóban visznek számot, s
tárcza, forgalmi és letétnaplókkal adnak számot. (98—100. §.) A
posta- és távirdahivatalok kezelési kimutatást vezetnek, mely a
kezdő és végző pénzmaradvány, s a valódi és átfutó pénztári kezelés
eredményének kimutatására van berendezve. Mellékleteit az üzleti
és pénztári okmányok képezik. (90., 98—102. §.) *Pénzszállítmányaikat*
az igazgatósági valamint a kincstári kezelésben álló olyan pt. pénz-
tárak, melyeknek székhelyén az Osztrák-magyar banknak fiókja
van: ebbe szállítják be; a többi kincstári valamint nem kincstári
(postamesteri) hivatalok az igazgatósági pénztárakba, kivéve ha szál-
litmányaikkal valamely kincstári hivatalhoz utalták. *Ellátmányaikat*
az igazgatósági pénztárakból, s ezek az országos pénztárból nyerik.
Sürgős esetekben a posta- és távirdapénztárak az adóhivataloktól is
vehetnek föl pénzellátmányokat, melyek ellenszámlálását a központi
posta- és távirda-számvevőség teljesíti. *Pénzfölöslegét* az országos
posta- és távirdapénztár a *központi állampénztárba* szállítja, mellyel
mindennemű bizományos fizetés (s ezek között a külföldön tartóz-
kodó nyugdíjasok illetményei) iránt is leszámol. 5. A *posta és távirda*
miniszteri számtartóságnak 11 osztálya van: 1. főnöki, 2. költség-
vetési, 3. könyvelési, 4. műszaki, 5. utalvány- és 6. díj-leszámolási,
7. budapest-kerületi, 8. sopron-kassai, 9. kolozsvár-zágrábi, 10. nagy-
várad-pozsonyi, 11. temesvár-pécsi kerületi osztály. Az országos

gazdasági hivatal és a *fiókraktárak* havonként nyomtatvány- és *anyagnaplót*, illetőleg számadást, évenként pedig házi leltárt tartoznak szerkeszteni és bemutatni. A kincstári hivatalok pedig *leltárt* vezetnek, melyeket az igazgatóságok hivatalonként kimutatásban foglalnak és a miniszteri p. és t. számtartósághoz terjesztenek föl, mely ezen kimutatások alapján a *főleltárt* állítja össze. A táviró *építések* a kezelésükre bizott anyagokról, negyedévenként *raktári* anyagszámadásokban számolnak. A *vonalörök* pedig a kezelésükre bizott szerszámokról *kézikönyvet* vezetnek, a melyet évenként felülvizsgálatra terjesztenek fel az igazgatósági számvevőségekhez. Az építések a munkák végrehajtásához kiutalványozott *készpénzről* havonként, illetőleg a munka befejeztével; az *anyagokról* pedig negyedévenként, illetőleg a munka befejeztével: építési pénz- és anyagszámadásokban számolnak.

Forrás: a szakközlöny 1896-iki 30. és 1892-iki 5. száma.

198. §. Postatakarékpénztár.

(R. k. 8. cz. 3.357,130 K; rk. k. 1870 K; r. b. 7. cz. 3.359,000 K mint a kiadások, igazgatás, üzlet, számtartás, pénztár, közvetítés, cheque, ugyanazon, együtt, tanács, tagjai, hatáskör, készen, elhelyezés, nyereség, tartalék, közlöny.)

A m. k. postatakarékpénztár az 1885:IX. t.-cz. alapján mint a miniszternek közvetetlenül alárendelt, állami kezelés és jótállás alatt álló *takarékpénztár* állittatott fel Budapesten: Ügykörét az 1889:XXXIV. t.-cz. a *cheque- és clearingforgalomnál* bővítette. A postatakarékpénztár szervezetét, ügykörét és a közvetítő összes postahivatalok teendőit, valamint az igazgató mellé rendelt tanács szervezetét (a volt közmunka- és közlekedési miniszteriumnak 1885. 3980. eln. sz. és a kereskedelemügyi miniszternek 1897. 6517. eln. sz.) *rendeletek* állapítják meg. Ezek szerint a postatakarékpénztár *három főosztályra*: az *átalános igazgatási*, az *üzleti* és a *számtartói ellenőrzői osztályra* oszlik. Ezek mellé sorakozik a *főpénztár*. 1. Az *átalános igazgatási osztály* a közigazgatási és az értékpapir-osztályból áll. Alája rendelvek a gazdasági osztály és az irodát kezelő segédhivatalok. 2. Az *üzleti osztály* a takarékforgalomban minden egyes takarékkönyvecske-tulajdonosnak (betevőnek) személyszámlát, minden cheque-számla-tulajdonos részére pedig cheque-számlát nyit és vezet. Ezeken a valamely betétkönyvecskére történt összes betéteket és visszafizetéseket, illetőleg a cheque-számlára tett befizetéseket, visszafizetéseket, átutalásokat és megterheléseket könyveli, még pedig a

postahivataloktól beküldött jegyzékek és befizetési lapok, a felektől beérkező felmondások és chequek alapján. Úgy a takarékpénztár mint a cheque-forgalomban, minden egyes számlának megfelelő kamatot (1894: XVIII. t.-cz.) kiszámítja és az év végén az egyes számlákra jóvá írja. 3. A számtartó ellenőrzés a számtartás előzetes és utólagos fokozatait gyakorolja. Előkészíti tehát a költségvetést és az utalványokat, számfejt és vezeti a könyveket stb. Megjegyezzük, hogy a postatakarékpénztár *termelő* gazdasági természeténél fogva főkönyvét helyesen: *kettős* rendszerben vezeti. 4. A postatakarékpénztár *főpénztára* az összes pénztári teendőket látja el; átveszi, elszámolja és megőrzi a beérkező készpénzt és értékpapírokat, kifizeti a nem az üzletből folyó és az igazgató által utalványozott összegeket, valamint úgy a takarékpénztár mint a cheque-üzletre nézve mint közvetítő hivatal is szerepel. A postatakarékpénztár külső *közvetítő hivatalai* az összes postahivatalok, melyek a *takarékforgalomban* a postatakarékpénztártól kapott betétkönyvecskéket kiadják, azokra betéteket elfogadnak és rövid úton, vagy a postatakarékpénztár által kibocsátott utalványok alapján: azokra visszafizetéseket teljesítenek. A cheque-forgalomban, a befizetési lapokra a felektől befizetett összegeket átveszik és a postatakarékpénztár által kiadott utalványokat beváltják. Mindezen bevételekről és kiadásokról a postatakarékpénztárnak még ugyanazon napon, külön a takarékpénztár és külön a cheque-forgalomra jegyzékeket küldenek, valamint azokról havi be- és visszafizetési lajstromokat szerkesztenek. A befizetett összegeket a postapénzekkel együtt kezelik, valamint ezekből teljesítik a visszafizetéseket is; a havi lajstromok végső összegeit pedig minden hó végével megfelelően a forgalmi naplóban, illetőleg a kezelési kimutatásban számolják el. A postatakarékpénztári szolgálatot illető minden ügyben a közvetítő (posta) hivatalok közvetlenül a postatakarékpénztárnak vannak alárendelve.

A postatakarékpénztár igazgatója mellé *takarékpénztári tanács* van rendelve, melynek tagjait a kereskedelemügyi és pénzügyi minisztérium kijelölése alapján, továbbá a kereskedelmi szakértők köréből a kereskedelemügyi miniszter nevezi ki. A tanácsnak hatáskörébe tartozik az évi előirányzat megállapítása, az ezt túlhaladó vagy e nélküli kiadások engedélyezése, új állások szervezése, általában felügyeleti és ellenőrző teendők. A postatakarékpénztár a tiszta betétösszegnek egy részét, mely a folyó kiadások fedezésére és főleg az azonnal kifizetendő (pénztári) chequek bevál-

tására szükséges készpénzben készen tartja, az ezt meghaladó részt nyilvános számadásra kötelezett pénzügyintézeteknél folyószámlára, kamatozó kincstári utalványokban, kamatozó magyar állampapírokban és államsorsjegyekben, végre a miniszter által megjelölt magyar záloglevelekben és az osztrák-magyar bank zálogleveleiben helyezi el gyümölcsözőleg. A tiszta jövedelmi fölöslegből (nyereségből) első sorban a két üzletágra közösnek nyilvánított és négy millió koronában megállapított tartalékalap képzésére fordítja; mihielyt a tartalékalap ezt a magasságot elérte, a tiszta jövedelmi fölösleget az állampénztárba szállítja, azonfelül két millió korona erejéig épületet emeltet, mely szintén a tartalékalap tulajdonát képezi. Havonként a postatakarékpénztár hivatalos „Közlönyt” ad ki, melyben az elmúlt hó forgalmát mutatja ki, esetleg rendeleteket és egyéb intézkedéseket közöl.

199. §. Tengeri hajózás.

(R. k. 9. cz. 679,110 K, atm. 5 cz. 3.760,400 K; beruh. 4. cz. 835,000 K; r. b. 9. cz. 486,730 K; rk. b. 21,400 K, hatóság, alárendeltek *a)–f)*, számtartóság, felügyelőség.)

Ezt az ügykört a Fiumében lévő m. k. tengerészeti hatóság vezeti. Elnöke Fiume és a magyar-horvát tengerpart kormányzója, helyettese egy miniszteri tanácsos. Szolgálatát a miniszter által 1892. évi 8950. sz. alatt kiadott utasítás szabályozza. Alája vannak rendelve: *a)* a m. k. rév hivatalok; *b)* a m. k. révki rendeltségek; *c)* a martinschizzai m. k. tengeri vesztegintézet; *d)* a fiumei m. k. tengerészeti tanoda és a kapcsolatos internátus; *e)* az úszóművek (a vontató gőzös, a mentő csolnak, a gőzdaru, a közkotró és a „Deli” yacht) parancsnoka; *f)* a tárházak felügyelője. A tengerészeti hatóságnak van külön számtartósága, melynek személyzetét a kereskedelemügyi m. k. miniszter nevezi ki. A tengerészeti hatóság körébe tartozó ügyek számtartási teendőit önállóan végzi és az alárendelt hivatalok számadásait végérvényesen vizsgálja át. Könyvkivonatait a miniszterium központi számtartóságához terjeszti, hol azt az egész tárcza zárószámadásába belefoglalják. A fiumei és a tengerész-segély-alapok számtartását is az viszi. A fiumei tengerészeti hatóságnak lett alárendelve a fiumei kikötői építkezések felügyeletével és vezetésével megbízott kikötő építészeti felügyelőség is. Ennek számadásait azonban a miniszteri központi számvevőség vizsgálja át. A m. kir. tengerészeti hatóság számvevőségének szolgálatát az 1897. évi

XX. t.-cz. alapján a m. kir. állami számvevőszékek egyetértőleg 6077/1899. eln. sz. alatt kiadott részletes utasítás szabályozza. A m. kir. révhivatalok és révkirendeltségek pénz- és vagyonkezeléséről szóló utasítás munkában van.

200. §. Magyar királyi államvasutak.

(R. k. 11. cz. 136.259,860 K, átm. 6. cz. 400,000 K, beruh. 5. cz. 3.500,000 K, kölcs. 28.200,000 K, r. bev. 8. cz. 218.200,000 K, rk. b. 28.200,000 K, kormányzat, vezérlet, igazgatás, A)—C), öt, minisztertanács, elnök-igazgató, összülés, egy, két, külön, saját, kivétel, jegyzőkönyv, pénzügy, havonként, ellenjegyzés, főkok, nyugdíj, alapok, váratlan vizsgálat, I—III., üzletvezetőségek, elvek, termelő, kettős.)

A magyar kir. államvasutak *vezérlete*, a *kormányzó* kereskedelmi miniszternek közvetlenül alárendelt *igazgatóságra* van bízva. Ennek hatásköre és teendői, a kereskedelemügyi m. kir. miniszter által kiadott ú. n. A) *utasítás* és B) *ügyrendben* vannak részletesen megállapítva. A külső üzleti szolgálat közvetlen vezetése és felügyeletére, tehát a tulajdonképi igazgatásra az *üzletvezetőségek* vannak hivatva, melyeknek hatásköre és teendői a C) részletes utasítás és ügyrendben vannak körülírva. Az igazgatóság Budapesten, és a jelenleg fennálló kilencz üzletvezetőség közül kettő Budapesten, egy-egy Miskolczon, Debreczenben, Kolozsvárott, Aradon, Szegeden, Szombathelyen és Zágrábban van.

Az igazgatóság élén az elnök áll. Az igazgatóságnak hat főosztálya van. Ezek mindenike szakosztályok, és ezek ismét ügyosztályokra oszlanak. A főosztályok következők: általános igazgatási, pénzügyi, kereskedelmi, építési és pályafentartási, gépészeti, végül forgalmi főosztály. Minden főosztály élén egy igazgató áll, kit a minisztertanács nevez ki és pedig: a pénzügyi igazgatót a pénzügyminiszternek a kereskedelmi miniszterrel, a többi az utóbbinak a pénzügyminiszterrel egyetértő előterjesztésére. (A) utasítás 2. §.)

Az A) utasításban részletesen körülírt fontosabb ügyek az igazgatósági összülés által tárgyaltnak, melyeknek tagjai a szakigazgatókon kívül, a pénzügyminiszter által kinevezett egy, és a kereskedelemügyi miniszter által kinevezett két tag. Ugyancsak az összülésen előadók az igazgatók vagy helyetteseik, esetleg a meghívott üzletvezetők. Ha a kinevezett tagok egyike külön véleményt ad be, a határozat végrehajtása a kereskedelemügyi miniszter döntéséig függőben tartandó. Az igazgatók csak saját ügykörüket illető

határozatok ellen adhatnak be külön véleményt, kivéve az elnököt és a pénzügyi igazgatót, kik ezen jogot korlátlanul gyakorolhatják. Az ülésekről vezetett jegyzőkönyv egy-egy példánya a kereskedelemügyi és a pénzügyminiszterhez fölterjesztendő. (A) utasítás 4. §.)

Számtartás szempontjából különösen fontos a *pénzügyi* igazgató hatásköre; mert a költségvetésileg engedélyezett hitelek állásáról, a várható jövedelmekről, a tervezett kiadásokról, a költségvetésben fedezettel nem biró kiadások szükségességéről, havonként közvetlenül a pénzügyminiszternek jelentést tesz, kinek egyébként azonkívül is minden pénzügyi szempontból kívánt felvilágosítást megadni tartozik. (A) utasítás 8. §.) A költségvetésileg engedélyezett hitelek nyilvántartása a pénzügyi igazgató hatáskörébe tartozván, az igazgatóság által kibocsátott összes utalványokat ő ellenjegyzzi, s ha ezen ellenjegyzést megtagadná, az ügyet az összülés elé terjeszteni köteles. A pénzügyi igazgató által kibocsátott utalványokat, az elnök vagy annak helyettese, ugyanazon hatáskörrel jegyzi ellen, mint a pénzügyi igazgató az igazgató-társaiét. (A) utasítás 8. §.) A pénzügyi igazgató hivatva van, a számtartás előzetes és utólagos fokait kivétel nélkül gyakorolni, s a mennyiben ennek folyamán valamely főosztálynál vagy üzletvezetőségénél helytelen gazdálkodást tapasztal, arról az összülésnek jelentést tesz. A nyugdíjintézet és a jótékony alapok vagyona az ő gondjaira van bízva. Az igazgatósági főpénztár, az üzletvezetőségi gyűjtő- és az állomási pénztárakat, az anyagszertárakat váratlanul megvizsgálja vagy vizsgálztatja, úgy az üzletvezetőségek számtartóságait is. (A) utasítás 8. §.) A pénzügyi főosztály: I. számtartó és pénztári, II. kiadásokat ellenőrző és III. bevételeket ellenőrző szakosztályokból áll, melyek mindegyike több ügyosztályt foglal magában. Az üzletvezetőségek is több osztályból állanak, melyek közül a számtartóság szolgálati tekintetben ugyan az üzletvezetőség élén álló üzletvezető alá van rendelve, de ügykörét illetőleg közvetlenül a pénzügyi főosztály igazgatója alá tartozik. Az üzletvezetőséggel illetőleg annak többi osztályaival szemben ugyanazon állást foglalja el, melyet az igazgatóságnál a pénzügyi főosztály a többi főosztályokkal szemben elfoglal.

A vasútüzlet bevételeinek és kiadásainak elszámolása 1895. január 1-től fogva, az állami számtartás elvei szerint, az állami bruttó költségvetés rendszerének teljesen megfelelően történik. Így az államvasutak könyvvitele is, mint *termelő* gazdaságé, (19. §.) *kettős* rendszer szerint van berendezve és különben is a számtartás előzetes

és utólagos fokozatait az általános elveknek és eljárásoknak megfelelőleg gyakorolja.

201. §. Budapesti kir. zálogházak.

(R. k. 12. cz. és r. b. 12. cz. mind 520,000 K, czél, szervezet, számadás, gyűjtők.)

Ezek a zálogházak jótékony intézmények, melyeknek czélja az, hogy kézi zálogokra *olcsó* kölcsönt nyújtson. Hazánkban két kir. zálogház van, és pedig mind a kettő Budapesten. Az egyik a belvárosi, melyet Mária Terézia királynő alapított. Ebből származott a másik, melyet a Terézvárosban a magyar kormány rendezett be. E két intézet élén 1 igazgató, 2 aligazgató. A kezelését és szervezetét az 1901. évi 22,372. sz. a. kereskedelemügyi m. kir. miniszter által kiadott utasítás szabályozza. A számviteli és ellenőrzési szolgálatot a m. kir. zálogházak igazgatósága mellé rendelt számvevőség látja el, melynek szolgálatát az 1897. évi XX. t.-cz. alapján a m. kir. állami számvevőszékek egyetértőleg ugyancsak a hivatkozott fenti rendelettel kiadott részletes számviteli utasítás szabja meg. A zálogházak gyűjtői a főváros egyes részeiben a közvetítő zálogházak. Ezek biztosítéktételre vannak kötelezve és eljárásukat, felelősségüket a kereskedelemügyi m. kir. miniszter 1891. évi 11,538. szám alatt szabályozta.

202. §. Mértékhitelesítés és fegyvervizsgáló bizottság.

(R. k. 13. cz. 68,920 K, r. bev. 13. cz. 22,100 K, czél, számtartás.)

A mértékek, súlyok és mérő eszközöknek tizedes rendszerét életbeléptető és a megfelelő mértékek hitelesítését elrendelő 1874. évi VIII. t.-cz. szükségessé tette egy központi mértékhitelesítő hivatal szervezetét. Ennek szabályzatát a volt földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. miniszter által (1870. évi 7210. sz. a. 1874. évi R. T. 453. lap és az 1874. évi 9334. sz. a.) kiadott rendelet foglalja magában. A számtartási szolgálatot a bizottságnál erre a célra alkalmazott tisztviselő teljesíti. Számadásai a kereskedelmi miniszter központi számtartóságához jönnek. Az 1891. évi XXXIV. t.-cz. folytán a mértékhitelesítő központi bizottság, egyúttal a löfegyvervizsgáló próba-állomás is lett. Mint ilyennek szervezetét (1892. évi 27,290. sz. a.) a kereskedelmi miniszter rendeletileg állapította meg. Ugy az állami központi mértékhitelesítő m. kir. bizottság mint

a lőfegyver próba-állomás pénz-, vagyonkezelését és számtartását az 1897. évi XX. t.-cz. alapján a m. kir. állami számvevőszékek egyetértőleg az 1900-iki 12,349. sz. a. kiadott részletes számadási utasítás írja elő.

203. §. A központi statisztikai hivatal.

(R. k. 14. cz. 595,040 K; r. b. 14. cz. 431,000, czél, tanács, előleg, anyag, számadás.)

Az országos statisztikai hivatalt ugyan 1867-ben állították fel, de az országos statisztika ügyének szervezését csak az 1874:XXV. és 1897:XXXV. t.-cz. állapította meg. Ez a magyar korona országai közállapotának és évről évre változó közérdekű viszonyainak nyilvántartását elrendelte és az országos (tehát Horvát-Szlavonország kizárásával) statisztikának vezetését, a statisztikai adatoknak országos gyűjtését, feldolgozását, összesítését és közzétételét a központi statisztikai hivatalra bízta. Mellette szakértő testület az egyes szakminiszteriumok képviselőiből, az országos *statisztikai tanács* áll. Úgy az országos statisztikai hivatal, mint a statisztikai tanács ügykörét és ügyviteli szabályzatát a kereskedelemügyi miniszter (1894-iki 1455., illetőleg 1890-iki 135. elnöki szám alatt) rendeletileg állapította meg. A statisztikai hivatalnak, kisebb irodai és más hivatali költségei fedezésére, a miniszterium által kiutalványozott előlegek kezelése és a különféle anyagszámadás *közvetlen* vezetése, a statisztikai hivatal segédhivatali igazgatójának a teendője. Az elszámolást a kereskedelmi miniszter (1889. évi 1767., illetőleg 1892. évi 5210. eln. sz.) rendelete szabályozza. A havi számadást a statisztikai hivatal igazgatója küldi a kereskedelmi miniszter központi számtartóságához.

204. §. Szabadalmi hivatal és tanács.

(R. k. 15. cz. 350,930 K; r. bev. 15. cz. 708,000 K, értékesítés, jogok, szervezés, tanulság, bevételek, számtartás.)

Az iparilag értékesíthető új találmányok szabadalmazására, s az ezen szabadalmakban nyert jogok megvédésére állította fel az 1895:XXXVII. t.-cz. ezeket a szabadalmi hatóságokat, melyek a m. kir. Curia tanácselnökével egyenlő állású elnök alatt, részint állandóan, részint időlegesen kinevezett jogi és műszaki tanultságú személyezettel: birói működést fejtenek ki. A bevételek a szabadalmi díjakból származnak. Számtartását a tárcza miniszteri számtartó-

sága végzi. A m. kir. szabadalmi hivatal és szabadalmi tanács személyi és dologi kiadásainak, nemkülönben a hivatal rendes és átfutó bevételeinek, nevezetesen a szabadalmi törvény és rendeletek alapján beszedendő vagy visszatérítendő díjaknak és illetékeknek, valamint az esetleg hozzá beutalt számadási térítményeknek, letéteknek és idegen pénzeknek kezelésére és elszámolására egy különleges állampénztár szerveztetett. A m. kir. szabadalmi állampénztár nevet viselő, ennek e pénztárnak szervezetét és szolgálatát az 1897. évi XX. t.-cz. alapítván a m. kir. állami számvevőszékkal egyetértőleg 3665/1900. eln. sz. rendelettel kiadott részletes utasítás szabja meg.

204. §. Aldunai hajózási társaság.

(R. k. 10. cz. 224,830 K; r. b. 10. cz. 640,000 K, czél, osztályok.)

Az aldunai szabályozási művek fentartására és fejlesztésére, valamint a hajóút biztosítására és nyilvántartására van szánva ez a hatóság, s szervezetét, nemkülönben a hajókalauzok szolgálatát, a hajózási rendtartást, a hajók után szedendő hajózási-, vontatási- és kalauzdíjak beszedését és nyilvántartását a kereskedelemügyi m. kir. miniszter által 1899. évi június hó 13-án kiadott utasítások és szabályzatok állapítják meg. A hatóság pénz- és vagyonkezelését s számtartását az 1897. évi XX. t.-cz. alapján az állami számvevőszék elnökével egyetértőleg az 1899 iki 59,671. sz. rendelettel kiadott részletes számadási utasítás szabályozza.

XXIII. FEJEZET: FÖLDMIVELÉSÜGYI TÁRCZA.

(1902. r. k. XX. fej. 1—29. cz. 46.156,457 K; nyugd. VI. fej. 10. cz. 1.474,057 K, tárczakölcsönök 1.902,351 K; atm. kiad. XII. fej. 1—17. cz. 3.888,910 K, nyugd. III. fej. 2. cz. 27,871 K; beruh. VI. fej. 1—16. cz. 9,071,070 K; rend. bev. IX. fej. 1—24. cz. 38.579,905 K; rk. bev. V. fej. 1—6. cz. 5.921,937 K; nyugd. I. fej. 2. cz. 27,871 K; tárcza kölcsön bev. VIII. fej. 2. cz. 728,882 K.)

205. §. Központi igazgatás.

(R. k. 1. cz. 1.034,537 K; atm. 1. cz. 20,113 K; r. bev. 1. cz. 2000 K; nyolcz, borászat, három, kézi, végleges.)

Ennek a miniszteriumnak a teendőit az elnöki osztályon kívül nyolcz főosztály végzi, melyek mindenike több ügyosztályra, sőt némelyik még alosztályra is oszlik. Az első osztályban az erdésze-

tet, a másodikban a lótenyésztést és kincstári birtokokat, a harmadikban az állategészségügyet és állatbiztosítást, a negyedikben a gazdasági szakoktatást a lótenyésztés kivételével, az állattenyésztést, kertészet és gyümölcsészetet, a kísérleti és általános földművelési ügyeket, az ötödikben a vízi ügyeket, a hatodikban a telepítést, gazdasági munkásügyeket és selyemtenyésztést, a hetedikben mezőrendőrséget, statisztikát és közigazgatási ügyeket, s végül a nyolczadikban a szőlőszet és borászatot tárgyalja. Számtartósága, melynek élén igazgató áll, három csoportra oszlik. Egy-egy a lótenyésztést és az erdőügyet, minden egyebet a központi csoport végez. Az ügybeosztásnak megfelelőleg a központi csoport 6 osztályból, az erdészeti csoport 3 osztályból és a lótenyésztési csoport 3 polgári és 1 katonai osztályból áll. Van a miniszteriumnak kézi pénztára is, mely az irodát kezelő segédhivatalok főigazgatójára van bízva s mely a díjnokok illetményeinek, valamint az apróbb házi szükségletek fedezésére a budapesti állampénztártól megfelelő ellátmányt nyer. Ennek a kézi pénztárnak működését az 1889. évi 1412. elnöki számú miniszteri rendelet szabályozza.

206. Állami erdők.

(R. k. 2. cz. 10.735,523 K; atm. 2. cz. 116,318 K; beruh. 1. cz. 1.456,739 K; r. bev. 1. cz. 17.687,048 K, magán, szervezet, pénztár, számtartó, tárcza, fizető, segéd-napló.)

Ezek a kiadások és bevételek az állam magántulajdonát képező erdőinek műveléséből származnak. Az igazgatás, erdőigazgatóságok-, főerdőhivatalok- és erdőhivatalokra van bízva, a melyek a közpénztárakra utalványozói joggal birnak s így ezek mellett számvevőségek vannak. A zsarnóczai, bustyaházai, szászsebesi és orsovai erdőhivatalok a fatermelés és értékesítés, a munkabérek megállapítása és személyi ügyek tekintetében, az illető erdőigazgatóságoknak vannak alárendelve. Az erdőigazgatóságok, fő- és erdőhivatalok a terület nagyságához és belterjes kezeléséhez mértén megfelelő számú erdőgondnokságokból állanak, a melyek az igazgató hatóságok felügyelete mellett az erdőhasználatot, felnyitást, építkezéseket s általában az erdőüzletet stb. vezetik. A hatóságoknak házi pénztáraik vannak. Az erdészeti pénz kezelését az adóhivatalok végzik oly módon, hogy az erdészet sajátos viszonyaihoz mért apróbb fizetéseket az igazgatóságok, illetve hivatalok házi pénztárai végzik, sőt erre a célra fizető számvivők vannak alkalmazva. E

pénztárak az adóhivatalokból nyerik netalán szükséges javadalma-
zásaikat, s oda szállítják fölöslegeiket. Kezelésükről egy segéd-
naplóban számolnak, melynek végösszegét havonként az illető adó-
hivatal „állami erdők” nevű naplójába vezetik át. (Lásd bővebben az
1881. évi 595. és 1900. évi 12,616/eln. számú rendeletet.)

207. §. Állami kezelésbe vett községi és némely más erdők és kopár területek.

(R. k. 3. cz. 1.455,810 K ; r. bev. 2. cz. 810,664 K ; cél, gondozás, költségek.)

A rendes kiadások abból származnak, hogy a volt úrbéresek,
közbirtokosságok, egyházak, s más hasonló birtokosok erdeiket az
állami gondozásba adták, hogy szakszerű és jövedelmező erdőgazda-
ság elvei szerint való művelés alá kerüljenek. Az 1898. évi XIX.
t.-cz. 8. §-a szerint az említett célból szervezett 44 állami erdőhivatal
és 154 járási gondnokság látja el az említett teendőket, s kezeli
ezenkívül a kopár területek befásításához szükségelt facsemeték
előállítására létesített faiskolákat is. A rendes bevételek az egyes
birtokosok által költség fejében az államnak fizetett járulékokból,
illetve átalányokból származnak. (Lásd 1899. évi 15,217. sz. ren-
deletet.)

208. §. Erdőfelügyelőségek.

(R. k. 4. cz. 367,249 K ; cél, személyzet, elszámolás.)

Az erdőfelügyelőségek az összes állami és magánerdők keze-
lését köztársadalom gazdaság szempontjából, az 1879 : XXXI. t.-cz.
alapján ellenőrzik, illetőleg az államnak ezekre nézve mintegy
legfőbb felügyeleti, erdőrendőri jogát gyakorolják. Személyzetük
erdőfelügyelőkől áll. Összes személyi és dologi kiadásukat az adó-
hivatalok számolják el. Működési körüket az említett törvényczik-
ken kívül (az 1881. évi 10,092. sz. a. kiadott) utasítás szabályozza.

209. Erdőőri szakiskolák.

(R. k. 5. cz. 120,348 K ; beruh. 2. cz. 8090 K ; r. bev. 4. cz. 44,257 K. Taná-
rok, növendékek, jövedelem.)

A rendes kiadások az országban felállított négy (a királyhalmi,
vadászerdei, liptóújházi és görgény-szt.-imrei) szakiskolában alkal-
mazott tanárok illetményeiből, a növendékek ellátásából és kezelési
költségekből állanak. A rendes bevételek az erdőőri szakiskolák
kezelése alatt álló tanulmányi erdők jövedelmeiből keletkeznek.

210. §. Országos erdei alap.

(Ugy a r. k. 6. cz. mint a r. bev. 5. cz. 200,000 K. Kiadások, bevételek, szegény, tőkésítés, kezelés, forgalmi, pót, káresetek, 25, félév, másolat.)

A rendes kiadások a kopár területek befásítására adományozandó csemeték termelési és kiadási költségeiből, továbbá az erdészeti irodalom és kísérleti ügy segélyezésére, valamint az erdészeti ismeretek általános terjesztésére és az erdészeti intézmény fejlesztésére fordított költségekből származnak. A rendes bevételek az erdőrendészeti áthágások és erdőkihágások után megítélt és behajtott pénzbüntetésekből, továbbá az erdőtörvény alapján elkobzott tárgyak eladásából befolyt összegeknek (az illető községi szegény- vagy betegápolási alap javára fordított $\frac{1}{5}$ -öd részének levonása után fennmaradó) $\frac{4}{5}$ -öd részéből (változást fog szenvedni az 1901. évi XX. t. cz. végrehajtásával) és más e célra rendelt jövedelmekből állnak (lásd bővebben: az 1879. évi XXXI. t. cz. A és az 1880. évi 285. számú „Budapesti Közlöny“-ben megjelent 1880. évi 36,776. számú rendeletet), melynek $\frac{1}{5}$ -öd része minden körülmények között tőkésítendő. Az erdőalap pénzeit a m. k. központi állampénztár kezeli. A különféle pénztáraknál az alapért teljesített fizetéseket egy külön alapnaplóban számolják el, melynek havi végeredményét a forgalmi naplóban vezetik (Lásd a „Pénzügyi Közlöny“ 1880. évi 33. számában közzétett 53,871. számú és 1881. évi 42. számában a 991. lapon. 2150. P. M. számú pénzügyminiszteri rendeleteket.) Az országos erdőalaphoz póttartalványozás nincsen. (Lásd az 1882. évi 2111. számú rendeletet.) Az erdőkihágások után megítélt pénzbüntetések behajtásával és nyilvántartásával a m. kir. belügyminiszterium által 1881. évi 35,839 szám alatt (közzétéve a „Budapesti Közlöny“ 1881. évi 194. számában) az erdőkáreseteket tárgyaló közigazgatási közegek bizattak meg. Ezek kötelesek, ha a behajtott pénzbüntetések 25 frtot meghaladnak: $\frac{1}{5}$ -öd részt a község szegényalapja javára, $\frac{4}{5}$ -öd részt pedig a királyi adóhivatalba beszállítani. Fél év végén az ezekről a büntetésekről vezetett nyilvántartási könyv lezárása előtt a teljes pénzkészlet beszolgáltatandó. A nyilvántartási könyvnek és pénztári naplónak hiteles másolata fél-évenként az eredeti pénzokmányokkal felszerelve a miniszterium számtartóságához küldetnek. (Az 1901. évi XX. t. cz. végrehajtásával változik.)

211. §. Állami segély kopár területek befásítására.

(R. k. 7. cz. 300,000 K ; r. bev. 6. cz. 200 K.)

A rendes kiadásokat erdősítési és csemete kerti munkálatokra s magvak beszerzésére, s a társadalmi és magán természetű hasonló irányú tevékenység támogatására adott pénzösszegek képezik ; míg a rendes bevétel a kereskedelmi tárczának hozzájárulásából áll.

212. §. Ménesbirtok-gazdaságok, gödöllői korona-uradalom és bukin-palánkai csikótelep.

(R. k. 8. cz. 5.890,169 K ; atm. 3. cz. 139,000 K ; beruh. 434,570 K ; r. b. 7. cz. 7.494,708 K. r. k. b. 1. cz. 12,000 K.)

A gödöllői koronauradalmat mint a Felségnek időnként tartózkodási helyét nem adják bérbe, hanem azon, valamint a ménesbirtok-gazdaságokon és bukin-palánkai csikótelepen házilag űzik a mezőgazdaságot. Ezeknek a birtokoknak élén igazgatók, vagy igazgatói teendőkkel megbízott gazdasági tisztviselők állanak, a kik a rendelkezésükre bocsátott hitelösszegeken belül az utalványozási jogot, a vezetésükre bízott intézmény pénztárára, a mely a forgalmi napló útján a közpénztárak kezelésével közvetlen csatlakozásban áll, gyakorolják. Az igazgatóságok által vezetett utalványozási jegyzékek havonként a számvevőség lótenyésztési csoportjához terjesztendők fel, a mely azokat az egész cím kezelésére nézve összegezi és az állami számvevőszéknek küldi meg.

Pénztári, termény anyag és leltári számadásaikat s a rovatkönyv másolatát havonként, negyedévenként illetőleg a pótkézelési időszak lejártával a számtartóshoz mutatják be. Ezen birtokok a ménések részére szükséges termények és takarmányneműek termelésével foglalkoznak, de ezenkívül az ott űzött belterjes gazdálkodás s a mezőgazdasági ipar majdnem minden ágának felkarolása folytán, mint valódi mintagazdaságok az okszerű gazdálkodás ismereteinek terjesztése körül is nagy feladatot látnak el.

213. §. Állami lótenyésztő-intézetek.

(R. k. 9. cz. 6,580,913 K ; atm. 4. cz. 67,200 K ; beruh. 4. cz. 79,503 K ; r. b. 8. cz. 2.849,564 K.)

Állami lótenyésztő-intézeteknek neveztetnek az állam költségén fenntartott azok az intézmények, melyek úgy társadalom gazdasági,

mint hadügyi szempontból annyira fontos lótenyésztés emelésére és nemesítésére szolgálnak. Ezek a kisbéri, bábolnai, mezőhegyesi és fogarasi ménesintézetek, a nagykőrösi, székesfehérvári, sepsiszentgyörgyi és debreczeni méntelepek. A ménesintézetek hatóságilag kezeltetnek, a közös hadsereg kötelékéből kivezenyelt szolgálati tekintetben, a méneskari katonai felügyelőség útján, a földművelési miniszternek alárendelt külön parancsnokok alatt állanak, míg számveteli teendőiket a hasonló módon kivezenyelt katonai számvevő tisztek látják el. A ménesekben törzsméneket és anyakanczákat tartanak. Ezeknek ivadékaiból kerülnek ki a méntelepek számára az apaállatok. A méntelepeken a tenyésztés céljából tartott méneket, a téli hónapok alatt összpontosítják, hogy a fedezési időny alatt, mint méntelep osztályok az ország különböző községeiben, bizonyos fedezési díj mellett a tenyésztési célokra szolgáljanak. A ménesek és méntelepek egy központi felügyelőség alatt katonailag vannak szervezve és méneskar elnevezés alatt a közös hadsereg tiszti és legénységi létszámának kiegészítő részét képezik, de a földművelési minisztérium rendelkezése alatt állnak. Ezen intézetek vezetésén kívül a lótenyésztésre a minisztérium befoly: a lóversenyek és lótenyésztési jutalmak által is; továbbá segítyez egyes községeket és magánosokat, hogy méneket és csikólegelőket tartsanak. Végül az országos lótenyésztési alap fölött a főfelügyeletet viszi.

A katonai illetékszabályzaton kívül előforduló költségekre nézve, az utalványozási jog a minisztérium hatásköréhez tartozik. Az utalványozási jegyzékeket az egyes intézetektől havonként, a szakszámtartóság lótenyésztési csoportjához terjesztik fel, a honnan összesítve küldetnek át az állami számvevőszékhez. A ménesintézetekben, valamint a méntelepeknél forgalmi naplót vezető különleges pénztárak vannak, a mely pénztárakat a katonai szabályok szerint kezelik. A méntelep osztályok egyes tisztek vezetése alatt állanak, s kézi pénztárakkal bírnak. Mindezek a különleges pénztárak a számtartóság lótenyésztés-intézeti szakcsoportjának havonként rendes okmányolt naplókkal és rovatkönyveikből szerkesztett kivonatokkal (kezelési kimutatásokkal), az év végén pedig magával a rovatkönyvvel számolnak. A ménes-intézetek és méntelepek pénztárai és számadó hivatalai számára zsinórmértékül szolgál a földművelési minisztérium által az 1870. évi december havában kiadott utasítás. A méneseknél és méntelepeknél vezetendő anyagszer-, ruha-, ágynemű-,

kórház és egyéb számadásokat, a közös hadseregnél fennálló katonai szabályok szerint vezetik. Az egészről pedig az általános részben már ismertetett szabályok szerint előzetesen és utólagosan, a számtartóság lótenyésztésügyi csoportja vesz számot és ez számol be arról a számvevőszéknek.

214. §. Állategészségügy.

(R. k. 10. cz. 2.109,257 K; atm. 5. cz. 13,000 K; bev. 5. cz. 33,603 K; r. bev. 9. cz. 380,360 K, kerületek, személyzet.)

Az állategészség fentartása, megvédése, javítása, az állati betegségek gyógyítása és járványok elfojtása képezik e cím hatáskörét. Az állategészségügy rendezéséről az 1888:VII. t.-cz., míg az állatorvosi közszolgálat államosításáról az 1900. évi XVII. t.-cz. intézkedik, mely törvények végrehajtása céljából az egész ország állategészségügyi szakszolgálatá élen az állategészségügyi főfelügyelő, a kerületek élen az állategészségügyi felügyelők állanak, míg minden törvényhatóságban a törvényhatóság első tisztviselője mellett a törvényhatósági, s a járásokban a járási tisztviselők mellett a járási m. kir. állatorvos látja el a teendőket lásd egyébként az 1900. évi 95,000 sz. rendeletet.)

215. §. Gazdasági tanintézetek és mezőgazdasági ismeretek terjesztése.

(R. k. 11. cz. 2.382,232 K; atm. 6. cz. 115,780 K; beruh. cz. 63,630 K; r. bev. 10. cz. 640,044 K; rk. 2. cz. 50,000 K, ide tartoznak, akadémia, intézetek, vezetés, kézi, kóroda.)

Ide tartoznak a budapesti állatorvosi főiskola, a magyar-óvári gazdasági akadémia, a gazdasági tanintézetek és földmíves-iskolák, valamint a gazdasági ismeretek népies terjesztése érdekében szervezett téli gazdasági és házi-ipari tanfolyamok, a cselédképzés érdekében egyes birtokosoknak nyújtott segélyek, népies felolvasások, s végül a szervezés alatt álló női háztartási iskola. Az állatorvosi főiskola hallgatóit az állatorvoslás gyakorlására feljogosító képzésben részesít. Az óvári akadémia és a gazdasági tanintézetek szakképzett gazdákat nevelnek. Ezek a tanintézetek és földmíves-iskolák élen egy-egy igazgató áll, kinek nemcsak az oktatás, hanem az intézet gazdasági ügyeinek vezetése is feladatához tartozik. Mindeniknek van kézi pénztára. Az orvosi főiskola a rendes pénz,

anyag és leltári számadaton kívül, a kórodáin gyógykezelt állatokról külön számadást vezet. (Lásd egyébként az 1895. évi 103,834. sz. rendeletet.)

216. §. Állattenyésztés havasi és tejgazdaság.

(Rend. kiad. 12. cz. 2.626,748 K ; atm. 7. cz. 16,000 K ; bev. 7. czim 3000 K ; r. b. 11. cz. 1.653,004 K, czél, eszközök, kiadások, bevételek.)

A szarvasmarha-, sertés-, juh- és baromfi-tenyésztés közvetlen és közvetett emelésére kiosztandó tenyészállatok beszerzésére és az állattenyésztési alapok segélyezése, bikaszemlék költségei és díjazásai, tenyészállat-vásárok segélyezése, a gödöllői baromfi-tenyésztőtelep és iskola, valamint a tejgazdaság emelése és a sárvári m. kir. tejgazdasági szakiskola és a 4. tejgazdasági munkásokat és munkásnőket képző iskola költsége, s végül a hegyvidéki lakosok gazdasági helyzetének javítása érdekében szervezett kirendeltség költségei képezik e czim kiadásait. Többnyire ugyanezen forrásokból származnak bevételei is.

217. §. Országos vízépítési igazgatóság.

(Rend. kiad. 13. cz. 246,285 K ; rend. bev. 12. cz. 30,000 K.)

E czim terhére a személyzet tiszti illetményei, valamint a vízrajzi munkálatok és úti költségek, továbbá a hivatali költségek, a könyvtár, közlemények és pályadíjak költségei vannak felvéve. A bevételek a vízszabályozó társulatok által az állami felügyeletért fizetett átalányokból állnak. A hivatal kézi pénztárral rendelkezik.

218. §. Folyammérnöki hivatalok.

(Rend. kiad. 14. cz. 605,627 K.)

A folyammérnöki hivatalok a folyamokat szabályozzák. Jelenleg 16 folyammérnöki hivatal van. A folyammérnöki hivatalok kézi pénztárakkal rendelkeznek. 1891. évi 68,273. sz. rendelet.

219. §. Vízi munkálatok.

(Rend. kiad. 15. cz. 827,142 K ; atm. 8. cz. 226,670 K ; ber. 8. cz. 6.050,000 K ; r. bev. 13. cz. 124,200 K ; rk. bev. 3. cz. 216,000 K.)

E czim rendes kiadásai terhére a személyzet fizetésén kívül a vízépítmények fentartása és felügyelete, a meder és vontatóút

tisztítása, szerek és eszközök beszerzése és fentartása, földkárpótlás, sürgős állami munkálatokra, hajózási akadályok eltávolítása, téli kikötők fentartása és kezelése, kisebb kiadások, valamint az épületek fentartása körüli kiadások vannak felvéve. Az átmeneti kiadások a visegrádi kincstári kőbányák üzemi kiadásai szolgálnak, a mely kőbányák rendeltetése a vízszabályozási munkákhoz szükséges terméskő szállításának biztosítása, a beruházásokra felvett összeg az 1895. évi XLVII. t.-cikkkel elrendelt általános vízszabályozások költségeire s 200,000 K erejéig az 1900. évi XXX. t.-cz. alapján társulati öntöző-csatornák segélyezésére fordíttatik.

220. §. Kulturmérnöki hivatalok.

(Rend. kiad. 16. cz. 691,422 K; atm. 9. cz. 100,000 K; rend. bev. 14. cz. 36,600 K.)

Ide nemcsak a kulturmérnöki hivatalok, hanem a kassai vízmesteri iskola, a közegészségügyi mérnöki és a gazdasági iparműszaki szolgálata is tartozik. A hivatalok házi pénztárral rendelkeznek. Az átmeneti kiadások alatt szereplő 100,000 K a vízi munkálatok czíme alatt hivatkozott törvény rendelkezéseinek megfelelően társulati öntöző-csatornák segélyezésére irányoztatik elő.

221. §. Halászat.

(Rend. kiad. 17. cz. 106,960 K.)

A személyi kiadásokat a halászati felügyelőség illetményeire, a dologi kiadásokat pedig a közvizek benépesítésére, tenyészanyag beszerzésére, költő- és fiasító-telepek létesítésére, valamint a halászati társulatok segélyezésére fordítják.

222. §. Szőlészet és borászat.

(Rend. kiad. 18. cz. 611,091 K; atm. 10. cz. 1.762,930 K; ber. 9. cz. 313,000 K; r. bev. 15. cz. 68,710 K; rk. bev. 4. cz. 280,880 K, iskolák, czélok, felelős, kézi, biztosság.)

Ide tartoznak a vinczellér-iskolák, melyekben szakképzett vinczelléreket és pinczemestereket nevelnek, továbbá az országban levő különböző szőlőtermelő vidékek talajviszonyaihoz alkalmas szőlőfajokat termelnek. E mellett azonban a phylloxera ellen való védekezést, s az elpusztult szőlők felújítása tekintetében, a gazdaközönség körében felmerülő igények kielégítését és a közczélra

folytonosan szaporodó amerikai szőlőtelepek felügyeletét és ellenőrzését gyakorolják. Ezen cím alatt felsorolt vinczellér-iskolák mindegyikének élén egy igazgató áll, ki nemcsak az oktatást, hanem az intézet gazdasági ügyeit is vezeti, s hatáskörében ezekért felelős. Vannak kézi pénztáraik, melyekről az 1895. évi 103,834. számú rendelet szerint számolnak. Ide tartoznak még a borászati kormánybiztosság és az 1896. évi V. t.-cz. rendelkezése alapján létesített központi szőlészeti kísérleti állomás kiadásai, valamint az országos központi mintapincze segélyezésére borászati czélok előmozdítására, a mesterséges borok készítésének és forgalomba hozatalának tilalmazásáról szóló 1893. évi XXIII. t.-cz. végrehajtásával járó, továbbá a különböző pinczekelési módok, nevezetesen a homoki borok kezelésének tanulmányozására fordított költségek, a hivatkozott törvényczikkel létesített amerikai szőlővessző szaporító anyaszőlőtelepek melletti szőlők és állami oltványtelepek költségei törvényhatósági stb. szőlőtelepek segélyezése, s végül az európai szőlővesszővel beültetett szőlők felújításához szükséges szénkénegnek a gazda közönség részére történő közvetítésével járó kiadások.

223. §. Kincstári birtokok és fürdők.

(Rend. kiad. 19. cz. 855,405 K ; atm. 11. cz. 87,400 K ; bev. 10. cz. 143,376 K ; r. bev. 16. cz. 983,700 K.)

E cím keretébe tartoznak: 1. az aradi jószágigazgatóság, melyhez 10 ispánság tartozik. A jószágigazgatóság mellé számvevőség rendeltetett; 2. a kolozstordai gazdaság; végre, 3. kincstári fürdők, nevezetesen a Herkules ránkfüredi, vizaknai és borbereki. Megjegyzendő, hogy az 1897. évi XX. t.-cz. 37. §-ának rendelkezéséhez mérten az eladásra szánt állami javakról az állami költségvetés mellékletét képező részletes kimutatás elkészítése ezen tárcza keretébe tartozik.

224. §. Perköltségek.

(Rend. kiad. 20. cz. 68,000 K ; r. bev. 17. cz. 65,000 K.)

Ezen cím terhére a kincstári birtokok peres ügyeivel járó perköltségek vannak elszámolva, mely kiadással szemben, bevételkép a kincstári birtokok peres ügyeiből befolyó perköltségek állnak.

225. §. Gazdasági műszaki hivatal és telepítési szolgálat.

(Rend. kiad. 21. cz. 83,214 K; atm. 12. cz. 969,450 K; rendk. bev. 5. cz. 5.243,057 K.)

Ezen cím terhére a hivatal tiszti illetményei, továbbá a napi-díj átalányok, az úti és felmérési költségek vannak felvéve. Az átmeneti kiadások a telepítés és ennek érdekében foganatosítandó másnemű intézkedés költségeiből, valamint gazdasági munkás-lakások építésének előmozdításával és segélyezésével járó kiadásokból állanak. A rendkívüli bevételt a telepítésre kijelölt, de meg nem szállott kincstári birtokok időközi jövedelmei, továbbá az állami javak eladásából, maradvány- és irtványföld váltságdíjakból várható összegek képezik.

226. §. Delibláti kincstári birtok.

(Rend. kiad. 22. cz. 79,987 K; atm. 13. cz. 40,000 K; bev. 11. cz. 40,000 K; r. bev. 18. cz. 51,400 K.)

A homokkötésnek nagyobb mérvben való folytatása, s a már megkötött területeknek sikeres megóvása és okszerű használata érdekében megkívántató egyöntetű intézkedések biztosítása végett, ezen kincstári birtok ügyei újabban (1899-től) önállóan tárgyaltnak. Mint ilyennek kiadásai és bevételei is, a költségvetésben külön cím alatt vannak felvéve.

227. §. A mező- és közgazdaság különböző ágai.

(Rend. kiad. 23. cz. 1.157,452 K; atm. 14. cz. 110,000 K; beruh. 12. cz. 8000 K; r. bev. 19. cz. 13,556 K.)

Ezen címen a méhészet, mezőgazdasági statisztika, gazdasági szaktudósítói intézmény, ornithologiai intézet, valamint a gyapjú-minősítő intézet személyi és dologi kiadásai, a különböző értékesítő, fogyasztási és raktár-szövetkezetek létesítésének előmozdítására, a gazdasági egyesületek segélyezésére, mintagazdaságok létesítésére a len- és kendertermelés előmozdítására, végül az általános földművelési érdekek kielégítésére szolgáló hitelek vannak előirányozva.

228. §. Kertészet, gyümölcsészet és fatenyésztés.

(Rend. kiad. 24. cz. 532,368 K ; ber. 13. cz. 40,935 K ; r. bev. 20. cz. 66,400 K.)

Ezen czímnél a budapesti kertészeti tanintézet, az állami kertmunkás iskolák és faiskolák kiadásaira, a kertészeti és gazdasági egyesületek faiskoláinak, az István-telek kertészeti telepének segélyezésére, konyha-, dísz- és virágkertészet előmozdítására, gyümölcsmagvak és csemeték, oltványokra, gyümölcskivitel, gyümölcsértékesítés és feldolgozás előmozdítására, nemes fűztelepekre, s végül gazdasági csemetekertekre szánt összegek vannak előirányozva. A bevételek termények, fák, csemeték értékesítéséből, s alapítványi és tápdíjakból állanak.

229. §. Kísérletügy és káros rovarok elleni intézkedések.

(Rend. kiad. 25. cz. 495,030 K ; átm. 15. cz. 66,600 K ; bev. 14. cz. 70,784 K ; r. bev. 21. cz. 80,000 K.)

Ezen cím alatt azok a személyi és dologi kiadások vannak felvéve, a melyek az országos chemiai intézet és vegykísérleti, továbbá vetőmagvizsgáló-, növényélettani-, növénykórtani-, gépkísérleti-, növénytermelési kísérleti-, állatélettani-, takarmányozási kísérleti-, dohánytermelési kísérleti-, tejgazdasági kísérleti és szesztermelési kísérleti állomásoknál és a mezőgazdasági múzeumnál felmerülnek, valamint rovarkárok megakadályozására és rovarügyi állomás fentartására szükségesek.

230. §. Gazdasági munkásügyek.

(R. k. 26. cz. 430,000 K.)

Ezen számadási ágnál vannak előirányozva a munkaközvetítés költségei, hosszabb időt egy munkaadónál töltött gazdasági cselédek, munkások jutalomdíjai, munkáskönyvtárak, munkássegélyegyletek és egyesületek segélyezésére szánt összeg, végül az 1900. évi XVI. t.-cz. alapján felállított „Országos gazdasági munkás és cseléd segélypénztárnak“ a hivatkozott törvénnyel biztosított évi 100,000 K járulék.

231. §. Országos meteorologiai és földmágnességi központi intézet.

(R. k. XIX. fej. 27. cz. 177,998 K ; atm. 16. cz. 26,150 K ; r. bev. 22. cz. 1000 K.)

Ennek a czímnek terhére a meteorologiai és földmágnességi intézet költségei vannak felvéve, melyek egyrészt fizetések, másrészt pedig évkönyv és havi jelentések, tudományos szakkönyvek és házi szükségletek költségei, továbbá megfigyelési eszközök beszerzésére, észleletekre stb.-re fordíttatnak.

232. §. Selyemtenyésztés emelése.

(R. k. 28. cz. 5.211,600 K ; bev. 15. cz. 320,000 K ; r. bev. 23. cz. 5.181,600 K ; rk. bev. 6. cz. 120,000 K.)

A selyemtenyésztés emelésére szolgáló kiadások főleg a felügyelőségi központi kiadások, a selyemgyárak személyi és üzleti kiadásai, a selymértéke készítés és bevásárlás, a selyemgubó beváltására, végül az 5. állami selyemfonoda üzemben tartására szükségesek. A selyemtenyésztési felügyelőség ügykörében a pénztári teendők ellátására házi pénztár, az ellenőrzési teendők teljesítésére pedig számtartóság van. (1896. évi 4313. sz. rendelet és az 1894. évi utasítás.)

233. §. Földtani intézet.

(R. k. 29. cz. 174,090 K ; atm. 17. cz. 12,300 K ; bev. 16. cz. 5740 K.)

Ezen czím terhére az intézet tiszti és szolgaszemélyzetének illetményei, továbbá az úti átalányok és a hivatali költségek vannak felvéve. Az intézetnek van kézi pénztára.

234. §. Alapok, alapítványok és különféle bevételek.

(Rend. bev. 24. cz. 115,890 K.)

Ezek az országos közgazdasági alap, mely már is meglevő tőkéinek kamataiból, mezőgazdasági birságokból stb. gyűlt össze, továbbá a Csáky-, Gaup-, Schwarcz-, Csányi- és Klobusitzky-féle alapítványok. A különféle bevételek között nevezetes az a házbér, melyet az igazságügyminiszterium fizet, hogy a földművelési miniszteriumnak épített palotában ezzel együtt elhelyezve van.

XXIV. FEJEZET: VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁS- ÜGYI TÁRCZA.

1902. r. XXI. fej. 1—66. cz. 34.878,386 K ; nyugd. VI. fej. 11. cz. 1.052,000 K ;
tárczakölcsönök IX. fej. 5. cz. 3.407,419 K ; atm. kiad. XIII. fej. 1—23. cz.
1.635,003 K ; beruh. VII. fej. 1—18. cz. 6.322,500 K ; rend. bev. 5.372,413 K ;
rkiv. bev. 6.157,500 K.

235. §. Központi igazgatás.

(R. k. 1. cz. 951,670 K ; atm. 1. cz. 71,380 K ; r. b. 1. cz. 224,146 K.)

A mint idevágólag a III. alatt, s nevezetesen a 37—39. §-ban elmondottuk, ez a miniszterium az általános szabályoknak megfelelőleg van szervezve. Számtartósága hét osztályra oszlik. 1. Az *első osztály* a vallás- és közoktatásügyi központi igazgatást és az összes tárcz naplókat, továbbá a letéti naplókat tárgyalja. Itt állítják össze a tárczára vonatkozó költségvetést és zárószámadást. 2. A *második* a miniszterium felügyelete alatt álló alapokról vesz számot. Ilyen a központi állampénztárnál van kétszázötvenhárom ; évenként valamennyiről külön költségvetést és zárószámadást kell szerkeszteni. A központi állampénztárnál mindegyik alap külön naplóval bir. A többi állampénztárak által teljesített bizományos fizetéseket a forgalmi napló útján az általános szabályok szerint számolják el és egyenlítik ki. Ezeken kívül még ide tartozik az erdélyi katolikus Status (egyházi autonomikus testület) által, a vallás- és közoktatásügyi miniszterium felügyelete alatt igazgatott és a kolozsvári m. kir. adóhivatalnál kezelt kilencz alap. Ezekre a miniszterium által helybenhagyott költségvetés keretén belől, a Status igazgató-tanácsa, a kolozsvári adóhivatalnál vagy más állami pénztárnál utalványoz. Az így eszközölt bizományos fizetéseket a forgalmi napló útján egyenlítik ki. (Lásd: az 1872-ik évi 18,429. számú miniszteri rendeletet.) 3. A *harmadik* és 4. a két csoportra osztott *negyedik* osztály a vallás- és közoktatási költségvetés végrehajtása körül a közigazgatási segédszolgálatot látja el: a harmadik az 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 16., 17., 18., 19., 21., 22., 23., 35., 37., 38., 43., 44. és 45—66. czimeket, a negyedik a 20., 25., 26., 27., 28., 29., 30., 31., 32., 33., 34., 36., 39., 40., 41. és 42. czimekét. Ugyanezen ügyosztályok ellenőrzik a közokt. kormány alá tartozó, iskolai

célokat szolgáló és nem a központban kezelt alapítványok kezelését is. 5. Az *ötödik* osztályban tárgyalják *a)* a *katholikus főpapi* javadalmakra vonatkozó kérdéseket. A javadalmak átvételét és átadását, nemkülönben az ezzel kapcsolatos ügyeket; *b)* az *alsóbb rendű katholikus* papságnak, nevezetesen: a vallásalappal kapcsolatos ügyeit is itt tárgyalják. *c)* Közvetlen a vallás- és közoktatásügyi miniszterium alatt álló *Tökölg-Sebő-féle* nevelési és ösztöndíj-alapítvány is itt vétetik számba. Hasonlóan a *szerb* nemzeti kongresszusi választmány, valamint az újvidéki *Matica Szrbszka* nevű irodalmi egyesület által kezelt összes alapok. 6. A *hatodik* osztály a közalapítványi uradalmak mezőgazdasági kezeléséről visz számot. Ezt a közalapítványi *házi* pénztárak szolgálatáról, valamint a közalapítványi uradalmak jövedelmeinek elszámolásáról kiadott számviteli utasítás kimerítően szabályozza. 7. A *hetedik* osztály az országos tanítói nyugdíj- és gyámalapra vonatkozó összes naplókat tárgyalja és a néptanítók nyugdíjazásáról szóló 1875 : XXXII., illetve 1891 : LXIII. t.-cz. végrehajtása körül jelesül a nyugdíjintézeti tagok felvétele, valamint a nyugdíjak megszabása tekintében felmerülő adminisztratív teendőket végzi. Ide tartoznak még az 1894 : XXVII. t.-cz. alapján szervezett országos tanári nyugdíjintézetekre vonatkozó ügyek is.

236. §. Országos közoktatási tanács.

(R. k. 2. cz. 30,600 K, cél, szervezet, díj, fizetés.)

A magyar országos *közoktatási tanácsot*, a középiskolai oktatás tudományos igényeinek képviselője céljából állították fel. Az elnöknek és 12 előadó tanácsosnak tiszteletdíján kívül a tanügyi körökből berendelt titkárnak van rendes fizetése.

237. §. Budapesti kir. egyetem.

(R. k. 3. cz. 2.757,053 K; átm. 2. cz. 29,064 K; beruh. 1. cz. 989,000 K; r. b. 2. cz. 1.433,119 K.)

A *budapesti tud. egyetemnek* általános szervezési szabályzata nincs. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumnak az intézet szervezetét érintő nevezetesebb határozatai: 1872-ik évi 5072. sz. a. a tanárok fizetését, 1873-ik évi 3323. sz. a. azok pótlékait, 1872-ik évi 12,130. szám alatt a tanárok rangját, 1875-ik évi 9581. és 25,856. szám alatt könyvtári hivatal rendezését, 1881-ik évi 20,141.

sz. a. a kórodai ápolásért fizetendő díjakat illetőleg. Továbbá az egykori budai helytartóság részéről az 1860-ik évi 7667. sz. a. a quaesturai (házi pénztár) hivatal rendezése iránt, s a m. kir. helytartó-tanács részéről 1862-ik évi 16,566. sz. a. a beiktatási díjak hovaforditása iránt kiadott rendeletek. Újabban az egyetemet érintő számos rendelet jelent meg, melyek közül nevezetesen a tandíjak felosztásáról szóló rendeletek. Van házi és több kézi pénztára, valamint egy igazgató alatt álló, s felelős számadókkal szervezett külön gazdasági hivatala.

237. §. Kolozsvári egyetem.

(R. k. 4. cím: 927,404 K; atm. 71,000 K; beruh. 2. cz. 800,000 K; rend. bev. 3. cz. 100,104 K.)

A *kolozsvári egyetem* az 1872:XIX. t.-cz. alapján 1872/73. évben szerveztetett. Szabályzatai különben a budapesti egyetemével lényegileg azonosok.

238. §. Kolozsvári Karolina országos kórház és egyetemi klinikák

(R. k. 5. cz. 573,482 K; rend. bev. 4. cz. 389,676 K.)

A kolozsvári Ferencz József tudomány-egyetemmel kapcsolatos Karolina orsz. kórházat Ő cs. és apost. kir. Felségének 1895. évi november hó 8-án Bécsben kelt legfelsőbb elhatározása alapján vette át 1896. évi január hó 1-én a vallás és közokt. m. kir. miniszterium a belügyminiszteriumtól. Ennek a kórháznak átalános szervezési szabályzata nincs. A vallás és közokt. m. kir. miniszteriumnak a kórház szervezetét érintő intézkedései közül fontosabbak a kórházi élelmezést szabályozó 1900. évi 84,318. és 1901. évi 26,631. sz., valamint a kórház bevételeiről és kiadásairól gondoskodó 1901. évi 32,566. sz. a. kelt rendeletek. A kórház ápolási díjainak behajtása és elszámolása az 1898. évi 133,000. sz. belügyminiszteri rendelet alapján történik. A kórház (egyetemi klinikák) gazdasági ügyeit egy a kórházi igazgató vezetése alatt álló, s felelős számadókkal szervezett külön gondnoki hivatal látja el.

239. §. Budapesti középiskolai tanárképző-intézet, gyakorló főgymnasium és Br. Eötvös József-collegium.

(R. k. 6. cz. 207,093 K; atm. k. 4. cz. 240 K; beruh. 3. cz. 50,000 K; r. b. 5. cz. 22,600 K.)

A *budapesti középiskolai tanárképző-intézet* szervező szabályzatát a miniszterium 1870-ik évi 4701., 1872-ik évi 6351., 1873-ik évi 20,811. és 1879-ik évi 6256. sz. rendeletei állapítják meg. Berendezését érinti az 1880-ik évi 17,396. szám alatt a tanárképzés újabb szabályozása iránt kiadott miniszteri rendelet.

240. §. Kolozsvári középiskolai tanárképző.

(R. k. 7. cz. 43,071 K.)

A *kolozsvári középiskolai tanárképző-intézet* a fent idézett törvényczikk alapján a kolozsvári egyetemmel egyidejűleg a budapestihez hasonlóan, de gyakorló-iskola és collegium nélkül van szervezve.

241. §. A magyar kegyes tanítórend budapesti és kolozsvári tanárképző internatusainak segélyezése.

(R. k. 8. cz. 24,000 K.)

A piaristák budapesti és kolozsvári tanárképző intézetei között számadástétel kötelezettsége nélkül egyenlően oszlik fel ez a javadalmazás.

242. §. Kolozsvári ev. ref. középiskolai tanárképző segélyezése.

(R. k. 8. cz. 12,000 K.)

A kolozsvári egyetemnek nincs hittudományi kara. Ezt mintegy helyettesíti a kolozsvári ev. ref. theologiai tanintézet, melynek hallgatói egyúttal tanárjelöltek is. Ezeknek convictusát segélyezi az állam.

243. §. József-műegyetem.

(R. k. 10. cz. 795,837 K; atm. 5. cz. 183,559 K; r. b. 6. cz. 93,100 K.)

A *József-műegyetem* összes ügyeire kiterjedő szervezeti szabályzatot az 1882-ik évi 18,684. sz. miniszteri rendelet állapítja meg. Van házi pénztára.

244. §. Kassai kir. jogakadémia.

(R. k. 11. cz. 64,656 K; r. b. 7. cz. 600 K.)

Több királyi jogakadémia van. De csak a kassainak szükségleteit fedezi az állami kincstár. A többiek az 1874-ik évi 12,917. sz. a. kiadott szervezési szabályzat alapján állanak és költségeiket a magyar tanulmányi alapból fedezik.

245. §. Érdemes egyetemi magántanárok javadalmazása

(R. k. 12. cz. 24,000 K.)

Az egyetemi magántanárok rendszerint csak a hallgatók által fizetett tandíjnak részesülnek bizonyos jutalékában. Azokat a magántanárokat azonban, kiket az oktatásnak megtartani különben nem lehetne: jutalmazni is szokták.

246. §. Utazási ösztöndíjak felsőbb iskolai tanárjelöltek számára.

(R. k. 13. cz. 20,000 K.)

Ez a cím önmagát magyarázza.

247. §. Ó-Gyallai csillagda.

(R. k. 14. cz. 20,950 K; beruh. 4. cz. 2000 K.)

A csillagászatnak hazánkban tudományos művelése és oktatása végett, az ó-gyallai csillagda állami csillagdául leendő használatra, a csillagda működéséhez szükséges személyi és dologi kiadások viselésének elvállalása mellett átvétetett.

248. §. Tankerületi főigazgatóságok.

(R. k. 15. cz. 165,600 K.)

Az ország gymnasiumai, reáliskolái és felsőbb leányiskolái valamint ezzel kapcsolatos intézmények vannak tizenkét főigazgatóságnak kerületenként alárendelve. Szervezetük még az 1854-iki országos kormánylap első részének huszadik számában közzétett rendeleten alapszik.

249. §. Állami gymnasiumok.

(R. k. 16. cz. 2.210,358 K; atm. 6. cz. 91,200 K; beruh. 5. cz. 273,000 K;
r. b. 8. cz. 837,490 K.)

Az állami és a közalapokból fentartott *kir. gymnasiumoknál* általános újabb szervezeti szabályzat hiányában, némi részben most is, az egykori cs. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium által 1855-ik évi 10,597. (budai helyt. osztály 23,015.) szám alatt kiadott szabályzat bir érvénnyel. Ügyeikre vonatkozó külön határozatokként említendőek: a magyar királyi helytartó-tanács 1842-ik évi 1791. számú rendelete a helyettesítésekre, a budai cs. kir. helytartó-tanács 1856-ik évi 2894. sz. és a magyar kir. helytartó-tanács 1864-ik évi 11,623. sz. rendeletei a tanszerek gyarapítására, megőrzésére és leltározására, a vallás- és közokt. m. kir. miniszterium 1870-ik évi 21,800., 1871-ik évi 5262., 1876-ik évi 18,748., 1879-ik évi 37,771. és 1882-ik évi 23,811. sz. rendeletei a tan- és fölvételi díjakra, a m. kir. helytartó-tanácsnak 1865-ik évi 94,985. sz. és a vallás- és közokt. m. kir. miniszteriumnak 1879-ik évi 13,359., 15,006. és 1882-ik évi 1717. számú rendeletei az évi költség átalánya és egyéb intézeti számadásokra, továbbá ugyane miniszterium 1868-ik évi 11,400., 1870-ik évi 1822. és 1873-ik évi 12,151. sz. rendeletei a fizetési illetményekre, végre az 1879-ik évi 17,630. sz. rendelete a gymnasiumi tanítás tervére vonatkozólag. A gymnasiumok pénzkezelését, elszámolását, vagyonkezelését és leltári nyilvántartását az 1897. évi 19,541. sz. a. kelt a felvételi- és tandíjak kezelését és elszámolását pedig az 1895. évi 40,201. sz. a. kelt miniszteri rendeletekkel kiadott utasítások szabályozzák.

250. §. Állami reáliskolák.

(R. k. 17. cz. 1.706,484 K; atm. k. 7. cz.: 2400 K; beruh. 6. cz. 80,000 K;
r. b. 9. cím.)

Az állami *reáltanodák* a költségvetési törvények alapján tartatnak fenn. Gazdasági és pénzügyi viszonyaikban lényegileg ugyanazok a szabályzatok irányadók, a melyeket a gymnasiumoknál idéztünk.

251. §. Felekezeti, törvényhatósági, valamint községi középiskolák segélyezése.

(R. k. 18. cz. 1.481,756 K; atm. 8. cz. 253,280 K.)

E tekintetben utalunk az 1883-iki XXX., 1890-iki XXX. és 1894-iki XXVII. törvényczikkekre.

252. §. Középiskolai internátusok, alumneumok és convictusok segélyezése.

(R. k. 19. cz. 59,800 K.)

Ebből tartják fenn a budapesti horvát internátust és segélyezik nevezetesen a székely-udvarhelyi, dévai és erzsébetvárosi stb. internátusokat.

253. §. Állami felsőbb leányiskolák.

(R. k. 20. cz. 973,381 K; atm. k. 9. cz.: 107,000 K; beruh. 7. cz. 800,000 K; r. b. 10. cz. 377,000 K; rk. b. 1. cz. 60,000 K.)

Ilyen iskola az országban 14 van, s minthogy rendesen a növendékek egy része az iskolával kapcsolatos táp-intézetben lakik és étkezik: ezeknek az iskoláknak vezetése, jelentékeny gazdálkodást s így számtartást is végez.

254. §. Vizsgálati bizottmányok.

(R. k. 21. cz. 43,000 K; r. b. 11. cz. 29,000 K.)

A középtanodai *tanárvizsgáló* bizottságok ügykörét és illetményeit az 1865-ik évi január 19-én 106. sz. udvari, 1865-ik évi 8713. sz. helytartósági, továbbá 1869-ik évi 5007. és 1882-ik évi 4567. sz. szakminiszteri rendeletek szabályozzák. A tanítóképezdei igazgató-tanácsok tagjainak illetményei az 1877-ik évi 2309. és 10,998. számú szakminiszteri rendeleteknek 26., illetőleg 25. §-ain alapulnak.

255. §. Utazási ösztöndíjak középiskolai tanárjelöltek számára.

(R. k. 22. cz. 12,000 K.)

Ez a cím is önmagát magyarázza.

256. §. A debreczeni collegiumnak kárpótlás.

(R. k. 23. cz. 8000 K.)

Az Apaffy-alapítvány fejében jár.

257. §. Népnevelési tanfelügyelőségek.

(R. k. 24. cz. 671,038 K ; átm. k. rendes b. 12. cz.)

Az ezen a czímen engedélyezett összegek az 1868:XXXVIII. t.-cz. 124-ik és az 1876:XXVIII. t.-cz. 1—5. §-ain alapulnak.

258. §. Állami elemi népiskolák.

(R. k. 25. cz. 5.515,808 K ; beruh. 8. czim : 900,000 K ; r. b. 13. cz. 549,806 K.)

259. §. Községi-, felekezeti- és magánnépiskolák segélyezésére.

(R. k. 26. czim : 2.720,000 K.)

260. §. Felső nép- és polgári iskolák.

(R. k. 27. cz. 2.414,007 K ; átm. 11. cz. 8000 K ; beruh. 9. cz. 500,000 K ; r. b. 14. cz. 176,229 K.)

261. §. Népnevelési intézetek közszükséglete.

(R. k. 28. cz. 912,684 K ; beruh. 10. czim : 50,000 K.)

A három előbbi és a jelen czim alatt a *népnevelésre* szükséges összegeknek a tárczaköltségvetésbe való fölvétele az 1868-ik évi XXXVIII. t.-cz. 21., 43. és 80. §-ain, s részben az 1879:XVIII. törvényczikken alapul. Az államilag segélyezett községi, valamint az állami iskolák szükségletei az 1871-ik évi 2872. sz. a. kelt szabályrendelet szerint szerkesztett és okmányolt iskolai költségvetések alapján állapíttatnak meg, s számadás kötelezettsége mellett utalványoztatnak. Az iskolai számadások az 1874-ik évi 21,556. sz. a. kelt rendelettel kiadott minta és utasítás szerint készíttetnek, s a közigazgatási bizottság által a hatósági számvevői közegek igénybevételével, az 1880-ik évi 5820. szám alatt kelt rendelettel kiadott utasítás szerint felülvizsgáltatnak. Ennek megtörténte után a számadások a vallás- és közoktatásügyi magyar királyi miniszterhez fölterjesztet-

nek. (Lásd: az 1876-ik évi XXVIII. törvényczikk 6. §-ának 7. pontját.) A népnevelési szükségletekre vonatkoznak még a következő fontosabb miniszteri rendeletek, ú. m. az államsegély mellett felállítandó iskolák építésénél követendő eljárást szabályozó 1874-ik évi 4822., a községi iskolák fentartására utalványozott államsegély kezelése tárgyában 1875-ik évi 95., az állami elemi felső nép- és polgári iskoláknál a tan- és fölvételi díjak kezelését és beszámolását tárgyzó 1875-ik évi 6895. szám alatt kelt rendelet. A községi és állami felső nép- és polgári iskolai tanítók fizetésére vonatkozólag, az 1868:XXXVIII. törvényczikk 142. §-ának intézkedése folytán az 1880-ik évi 781. sz. alatt kelt miniszteri körrendelet. Végül az ötödéves pótlékok megállapítására vonatkozó 1880-ik évi 32,944. szám alatt kibocsátott szabályrendelet.

262. §. Polgári tanító és tanítónőképzők.

(R. k. 29. cz. 465,645 K; beruh. 11. cz. 455,000 K; r. b. 15. cz. 112,000 K.)

263. §. Elemi tanítóképzők.

(R. k. 30. czím: 1.060,294 K; atm. k. 12. czím: 10,000 K; beruh. 12. czím: 306,000 K; r. b. 16. czím: 48,560 K; rk. k. czím: 160,000 K.)

264. §. Elemi tanítónőképzők.

(R. k. 31. cz. 548,524 K; atm. k. 13. czím: 8300 K; r. b. 17. cz. 124,900 K.)

Az elemi és polgári *tanító- és tanítónő-képzőintézetek* java-dalma, az 1868:XXXIII. t.-cz. 81—115. §-ain alapszik. A képzőintézetek rendes dologi szükségleteinek fedezésére a szükséges összegeket az 1872. évi 9883. szám alatt kelt szabályrendelet szerint készítendő intézeti költségvetés alapján évenként utalványozzák és az ugyanazzal a rendelettel kiadott minta és utasítás szerint adják számba. A képzőintézeti alap- és pótleltárak készítésére nézve az 1880. évi 7526. sz. alatt kelt rendelet szolgál szabályul. A képzőintézetek ügyeinek vezetése az 1877-ik évi 10,998. szám alatt kiadott miniszteri szabályrendelet szerint történik.

265. §. Felekezeti képezdei tanárok illetményeinek kiegészítésére.

(R. k. 32. czím: 20,000 K.)

Ez a czím önmagát magyarázza.

266. §. Kisdedóvónők és menedékházvezetők képzése.

(R. k. 33. cz. 173,273 K; atm. k. 14. cz. 4800 K; r. b. 18. cz. 13,600 K.)

Ezek az összegek az eperjesi és hódmezővásárhelyi állami kisdedóvónő-képzőintézet fentartására és a Fröbel-nőegyesület budapesti, valamint a sepsiszentgyörgyi hasonló intézet segélyezésére szolgálnak. 1895: XV. t.-cz.

267. §. Kisdedóvóintézetek és menedékházak.

(R. k. 34. cz. 668,616 K; beruh. 13. cím: 35,000 K; r. b. 19. cz. 5300 K.)

Kisdedóvódák és menedékházak fentartására, felállítására, segélyezésére és építési költségére. A bevétel abból származik, hogy némely kisdedóvó fentartásához az államon kívül mások is járulnak. 1891: XV. t.-cz.

268. §. Testi nevelés.

(R. k. 35. cz. 31,600 K.)

Tornatanítók képzésére, tornaversenyek rendezésére, s a kitűzött czélt szolgáló egyéb intézmények segélyezésére fordítják.

269. §. Gazdasági ismétlő iskolák.

(R. k. 36. cz. 150,100 K.)

A községek szoktak ilyen iskolákat fentartani. De az állam is segélyezi abban őket, sőt néhol gazdasági szaktanítót is tart.

270. §. Balatonfüredi Erzsébet-szeretetház.

(R. k. 37. cz. 33,486 K; r. b. 20. cz. 6100 K.)

Ezek az összegek fizetésekre, tiszteletdíjakra, a növendékek ellátására szolgálnak. A bevételek a növendékek tartásdíjából, tőkék kamataiból, s az intézet mezőgazdaságának jövedelméből származnak.

271. §. Szakiskolák.

1. Az *üvegtechnikai* intézet (r. k. 38. cz. 5600 K) a műegyetemmel volt kapcsolatban. Most azonban különleges céljaira való tekintettel attól elválasztották. Igazgatója középiskolai tanári állással bir. 2. *Iparos tanulók iskoláinál* (r. k. 39. cz. 249,600 K; r. b.

21. cz. 5000 K) egy főigazgatónak illetményei, továbbá az országban működő különféle iparos tanoncziskolák, szakrajz-tanfolyamok stb. segélyezése van. 3. Az állam 18 felső kereskedelmi iskolát (r. k. 40. cz. 419,833 K; beruh. 14. cz. 20,000 K; r. b. 22. cz. 20,600 K; rk. b. annyi mint a rk. k.) egy főigazgató alatt egészen maga tart fenn. Szervezetükre alapvető az 1872. évi 32,385 frt és az 1895-ik szervezeti szabályzat. 4. A keleti kereskedelmi tanfolyam (r. k. 41. cz. 46,600 K; atm. k. 15. cím 1000 K; r. b. 23. cz. 2400 K) külső kereskedelmünk fejlődési irányára van tekintettel és a budapesti V. kerületi felső kereskedelmi iskolával áll kapcsolatban. 5. A kereskedelmi iskolák segélyezésére (r. k. 42. cz. 142,000 kor.) szánt összegből a budapesti, az aradi, debreczeni, kolozsvári, székesfehérvári, budapesti V. ker., pozsonyi, győri, zombori, temesvári és nagyváradi felső kereskedelmi, valamint a kereskedő tanoncziskolák és női kereskedelmi tanfolyamok segélyezése kerül ki. 6. Bábaképezde (r. k. 43. cz. 208,460 K; atm. 16. cz. 25,000 K; beruh. 15. cz. 40,000 K; r. b. 24. cz. 39,000 K) az országban ez idő szerint nyolcz van, s a törvényhozás ezek felállítására íránt a költségvetésben szokott intézkedni.

272. §. Gyógypaedagogiai intézetek.

(Rend. kiad. 44. cz. 448,661 K; beruh. 16. cím 147,500 K; r. b. 25. cím 118,952 K.)

1. Süketnémák váczai nevelő- és tanítóképző-intézetéről az 1871-ik évi költségvetés tárgyában az országgyűléshez tett előterjesztés szól. Az intézet anyagi és számadási ügyeinek vezetéseire vonatkozó gondnoki utasítás az 1879-ik évi 11,270. számú miniszteri rendelettel adatott ki. 2. A süketnémáknak Budapest székes főváros hozzájárulásával fenntartott állami iskolája. Ennek bevétele egészen a székes főváros hozzájárulásából áll. 3. Vakok budapesti országos intézetét az 1873: XXXI. t.-cz. alapján vették a közoktatási kormány kezelése alá. A dologi szükségletekre utalványozott előlegekről az intézet igazgatója évenként ad számot. A gazdasági ügyeket egy az igazgatónak alárendelt gondnok látja el. A felügyeletre a vall. és közokt. miniszterium részéről egy gazdasági ellenőr van kirendelve. 4. A siketnémák intézetéből kilépő növendékek segélyezésére szolgál az ú. n. ápol dai alap, a melynek tiszta jövedelmét itt mint bevételt és kiadást mutatják ki. 5. Hülyék és gyengeelméjűek

budapesti országos intézete. A személyi járandóságok a különféle tanítók illetményéből állanak. A dologi kiadások a növendékek élelmezésére, öltözetére, oktató eszközökre stb. fordíttatnak. A bevételek tartásdíjakból származnak. Ez az intézet is évenként számol. A gazdasági ügyeket az igazgató intézi. A felügyeletet itt is a miniszeriumból kirendelt gazdasági ellenőr gyakorolja. 6. *Gyógypaedagógiai* intézmények segélyezése alatt a kolozsvári, aradi, temesvári, kaposvári és kecskeméti siketnéma iskoláknak, a dadogók és hülyék tanfolyamának stb. segélyezését kell érteni.

273. §. Művészet.

1. *Képzőművészeti és iparművészi* (r. k. 45. cz. 136,520 K ; r. b. 26. cz. 2520 K) megrendelésekre, állami épületek művészi díszítésére, különféle ösztöndíjakra, a képzőművészeti társulatra és tanácsra stb. fordítják. A bevétel a művészeti ösztöndíjalapból csak átfutó. 2. *Festészeti és szobrászati* mesteriskolák (r. k. 46. cz. 68,936 K ; r. b. 27. cz. 750 K) létesítését az 1882-ik évi költségvetési törvényben engedélyezték. Tulajdonkép két egy-egy igazgató vezetésével két festészeti és egy szobrászati iskolából áll. 3. *Országos mintarajziskola és rajztanárképző* (r. k. 47. cz. 144,800 K ; r. b. 28. cz. 5000 K) szervezete az 1871. 22,090. számú alapszabályban van körvonalozva. 4. *Női festőiskolánál* (r. k. 49. cz. 17,640 K ; r. b. 29. cz. 1500 K) is a szokásos személyi és dologi kiadások fordulnak elő. 5. *Iparművészeti iskola* (r. k. 49. cz. 152,660 K ; atm. k. 17. cz. 6300 K ; r. b. 30. cz. 5000 K) a műipar előmozdítására irányul. 6. *Zeneművészet* fejlesztése (r. k. 50. cz. 20,000 K) a nemzeti zenede, a kolozsvári és vidéki zeneiskolák, valamint zeneszerzők segélyezéséből áll. 7. *Országos zeneakadémia* (r. k. 51. cz. 157,877 K ; atm. k. 18. czim : 1600 K beruh. 17. cz. 400,000 K ; r. b. 31. cz. 30,040 K) alapszabályai az 1882. évi 17,021. sz. a. adattak ki. 8. *Országos színművészeti akadémia* (r. k. 52. cz. 37,726 K. r. b. 72. cz. 6000 K.) alapszabályai a vallás- és közoktatásügyi miniszter által 1882. évi 16,684. szám alatt kiadott rendeletben vannak.

274. §. Muzeumok és műemlékek.

1. Muzeumok és könyvtárak országos *felügyelete és tanácsa* (r. k. 53. cz.) általánynyal bír, melyből muzeumokat és könyvtárakat

gyarapít, szervez, segélyez, irodát tart stb. Ugyanitt van (átm. k. 19. czím : 39,500 K.) az orsz. felügyelet alatt levő közgyűjtemények segélyezéséről is gondoskodva. 2. Magyar *nemzeti muzeum* (r. k. 54. cz. 438,001 K. átm. 20. cz. 58,860 K; r. b. 33. cz. 33,190 K.) szervező szabályzata, melyet a Magyarország részére fennállott cs. kir. kormányzóság 1859. évi 8542. (budai helyt. oszt. 269. pr.) sz. a. adott ki. Mint az intézet szervezetét érintő határozatok említendők az 1877. évi 7539. miniszteri sz. a tisztviselők illetményeire és 1879. évi 405. eln. sz. a muzeumiigazgató hatáskörére vonatkozó határozatok. 3. Országos *képtár* és ezzel kapcsolatos magyar *történelmi* képcsarnok (r. k. 55. cz. 118,680 K; átm. 21. cz. 322,720 K beruh. 18. cz. 475,000 K; r. b. 34. cz. 2000 K) szervezete 1870. évi december 16-án kelt legfelső elhatározással (28,850. sz. a.) körvonaloztatván, az 1871. évi XI. t.-cz. alapján rendeztetett. 4. *Iparművészeti muzeum* (r. k. 56. cz. 96,420 K; átm. k. 22. cz. 20,000 K). 5. *Műemlékek* országos bizottságáról (r. k. 57. cz. 30,300 K), valamint 6. a *műemlékek* fentartásáról (r. k. 58. cz. 80,208 K; r. b. 35. cz. 10,769 kor.) az 1881 : XXXIX. t.-cz. intézkedik.

275. §. Tudomány és irodalom.

1. A magyar tudományos akadémia segélyezése (r. k. 59. cz. 97,000 K); 2. a magyar földrajzi, földtani és természettudományi társulat segélye (r. k. 60. cz. 14,000 K) 3. a nápolyi Stazione Zoologica-nak segélyezése (r. k. 61. cz. 4504 K); 4. tudományos, irodalmi művészi pályán működők vagy családjaik és a magyarországi hirlapírók nyugdíjintézetének segélyezése (r. k. 62. cz. 22,000 K); 5. közegészségtani előadások díjazása jogakadémiákon (r. k. 63. cz. 1200 K); 6. nemzetközi földmérés berlini irodájának költségeihez (r. k. 64. cz. 3600 K.)

276. §. Ösztöndíjak.

(R. k. 65. cz. 16,996 K; r. b. 36. cz. 14,640 K.)

A kiadások a nagyszebeni Teréz-árvaházra (1876 : XL. t.-cz.), járulékra az eszéki iskolaalaphoz, határőrvidéki ösztöndíjakra, nagyszombati convictusra, a bécsi consulsági akadémiára stb. mennek. Bevételei a határőrvidéki alapnak vannak.

277. §. Egyházak segélyezése.

(R. k. 66. cz. 2.949,344 K ; atm. 23. cz. 315,800 K.)

Minden vallásfelekezet részesül ebből a segélyből. Nevezetes ebben a tekintetben a lelkeszi illetmények kiegészítéséről rendelkező 1898: XIV. t.-cz.

XXV. FEJEZET: IGAZSÁGÜGYI TÁRCZA.

(Rend. kiad. XXII. fej. 1—13 cím 36.379,523 K ; VI. fej. nyugdíj 12. cím 4.696,000 K ; IX. fej. tárczaköl. 6. cím 778,340 K ; atm. XIV. fej. 1—4. cím 73,735 K ; beruh. VIII. fej. 1. cz. 996,000 K ; rend. bev. XI. fej. 1—10. cz. 1.797,989 K ; III. fej. 2. cz. 187,466 K ; rk. bev. 398,800 K.)

278. §. Központi igazgatás.

(R. k. 1. cz. 677,565 K ; atm. 1. cz. 33,165 K ; r. b. 1. cz. 26,300 K.)

Az után a mit idevágólag a 37. és 39. §-ban már elmondtunk, még megemlítjük, hogy közvetlen az igazságügyminiszterium alá tartozik még az orvostörvényszéki vélemények felülbirálata céljából az 1890: XI. t.-cz. alapján felállított igazságügyi *orvosi tanács*. Ennek ügyrendjét a 35,320/1891. Im. számú rendelet szabályozza. A törvényszéki *orvosi vizsgáló* bizottság ideiglenes szervezete, ügyrendje és eljárási szabályai a 42,417/1894. Im. szám alatt állapítottatott meg. A *számtartóság* pedig hat osztályban végzi ügyeit. Az igazságügyi bevételek és kiadások kezelésére az általános pénztárak vannak hivatva, melyek az általános pénztári szabályok szerint járnak el. Ezen kívül azonban az ezen tárczához tartozó *minden hatóság és intézet* vagy házi vagy kézi *pénztárral rendelkezik*, melyek részint a közpénztárakból utalványozott átalányok és az egyes hivatalokhoz befolyt hivatalos pénzek befogadására szolgálnak ; s így ezen pénztárakat kezelő hatóság, mint vagyonkezelő és számadó jelentkezik ; minek következtében mindannyian számadásokat vezetnek és pedig nemcsak a közpénztárakból kapott s elől említett különféle átalányokról, valamint a hozzájuk befolyt hivatalos pénzekről, hanem az irodai és anyagszerekről, a fűtési és világítási anyagokról ; továbbá leltárt a butorok és szerelvényekről. Az igazságügyminiszteriumnak részint közvetlen, részint közvetett gondozása alatt, alapok nagy számmal vannak.

279. §. Királyi Curia.

(R. k. 2. cz. 1.093,521 K ; r. b. 20 K.)

A kir. Curia az ország legfőbb bírósága ; személyzetére nézve az 1891 : XVII. és 1895 : XLIV. t.-cz. intézkedik, melynek értelmében a Budapesten elhelyezett kir. törvényszékek elnökei a curiai bírák létszámába soroztatván, a bírák létszáma az 1884 : XXXVIII. t.-cz. 1. §-ában megállapított 62-ről 66-ra emeltetett. A curiai bírák nyugdíjazására az életkor tekintetében az 1885 : XI. t.-cz. 21. és 64. §-októl eltérőleg az 1892 : XXX. t.-cz. kivételt tesz, a mennyiben ennek értelmében a curiai bírák nem 65, hanem 70 éves korukban nyugdíjazhatók. A dologi kiadásokra költségvetésileg ezen czímen engedélyezett összegek az elnök rendelkezésére bocsáttatván, azt saját belátása szerint használja fel, jutalmakat és segélyeket engedélyez ; az év végén nyújt be rovatos számadást ; a pénzt magát a segédhivatali igazgató kezeli s vezeti az említett számadást.

280. §. Konstantinápolyi consuli főtörvényszék.

(R. k. 3. cz. 52,071 K.)

A török birodalomban tartózkodó osztrák és magyar honpolgárok felett bíráskodó, ennek a törvényszéknek költségeit felerészen viseljük.

281. §. Koronaügyészség.

(R. k. 4. cz. 74,320 K ; rend. bev. 3. cz. 40 K.)

Az 1897 : XXXIV. t.-cz. alapján állíttatott fel. Ez a legfelsőbb ügyészség szintén kezel irodai és bűnügyi költségeket és utalványozási joggal bír.

282. §. Királyi ítélő táblák.

(R. k. 5. cz. 2.471,784 K ; r. b. 4. cz. 540 K.)

Az 1890 : XXV. t.-cz. szerint 1891. május 5-ike óta 11 kir. tábla van. Az erről szóló törvénynek nevezetes újítása a kir. ítélő táblák mellé rendelt számvevőségek szervezése, mely szervezés azonban elhalasztatott. Az igazságügyi igazgatási teendőknek szétosztása, illetőleg a kir. ítélő táblák elnökeire való átruházása

különösen némely számadási kérdés tekintetében az 1891. évi 12,673., 47,000., 48,000. és 1895. évi 54,001. I. M. szám alatt kiadott, nemkülönben a birói ügyviteli szabályok intézkednek. A 12,673/891. I. M. sz. a. rendelet különösen szélesebb hatáskört biztosít a kir. ítélő táblai elnökök részére a gazdasági ügyekben, mint a minővel annak idején a 34,301/880. I. M. sz. a. a kir. törvényszéki elnökök felruháztattak; sőt a 47,000/891. I. M. sz. a. rendelettel a kir. ítélő táblai elnökök mindazon teendőkkel megbizattak, a melyek azelőtt a 20,279/872. és 34,301/880. I. M. sz. rendelet értelmében a miniszteriumnak fentartattak. 7960/900 I. M. sz. a. a hivatalsszolgák összes illetményeinek utalványozására és megszüntetésére felhatalmazást nyertek.

283. §. Királyi főügyészségek.

(R. k. 6. cz. 385,840 K; r. b. 5. cz. 200 K.)

Az 1890 : XXV. t.-cz. alapján 11 főügyészségi kerület van, melyek között a kir. táblák fel vannak osztva. Az igazgatás tekintetében a kir. főügyészek a táblai elnököknél nagyobb hatáskörrel ruháztattak fel, mert 14,961/892. I. M. sz. a. kiadott rendelet értelmében, az állami költségvetésbe, a kir. főügyészségek és kir. ügyészségek czímen fölvelt összegek erejéig, a miniszteri számtartóság ellenjegyzése mellett bizonyos meghatározott célokra utalványozási joggal birnak. 36199/901. I. M. sz. a. a bűnügyi költségek kezelése szabályozást nyert.

284. §. Királyi törvényszékek és járásbiróságok.

(R. k. 7. cz. 21.540,677 K; atm. 2. cz. 40,000 K; beruh. 1. cz. 946,000 K; r. b. 6. cz. 39,229 K; rk. b. 1. cz. 398,000 K.)

A királyi törvényszékek és járásbiróságok az irodai és hivatali költségek fedezésére kapott irodai, továbbá a kir. törvényszékek a telekkönyvi, a szolgaruha- utazási és végre a könyvtári átalányokról vezetnek és adnak évenként számot; az irodai átalányszámadásnak kiegészítő részét képezik az anyagszerszámadások és leltárak; a járásbirák az irodai átalányszámadáson felül a kezeikhez befolyt pénzbüntetésekről évenként (26,776/1896. I. M. sz. r.) adnak számot. A birói ügyviteli szabályokon kívül különösen a következő rendeletek intézkednek, és pedig: a 20,279/872., 34,301/880., 54,001/895. és 12,731/896. I. M. sz. alatt kiadott rendeletek az

irodai átalányról és az erről vezetendő számadásról, a 20,001/892., 58,377/900. I. M. sz. alatti rendelet a leltári tárgyak kezeléséről és törléséről, a 17,658/874. és 3205/894. I. M. sz. alatti rendelet a telekkönyvi átalány, a 16,143/891. I. M. sz. alatti rendelet a szolgaruha átalányszámadásról a 26,887/900. I. M. sz. az utazási átalány számadásról. A bíróságok gazdasági igazgatásának, a kir. ítélő tábláknál említett megosztása után, az igazságügy-miniszterium hatáskörében maradt és úgy a kir. ítélő táblai, mint a kir. törvényszéki elnökök fölterjesztést tartoznak tenni: a Törvények gyűjteménye és Rendeletek tára, valamint az Igazságügyi Közlöny megküldése, a pénzszekrények, tizedes mérlegek, időjelző felülbélyegzők és pecsétnyomók beszerzése és javíttatása, az állam-építészeti hivatal vagy más szakközeg által fölvelt légürméreti kimutatás alapján, a tüzelőanyag megállapítása és végre a leltári tárgyak törlésére vonatkozó engedély tárgyában.

285. §. Királyi ügyészségek.

(R. k. 8. cz. 6.387,433 K ; r. b. 7. cz. 155,400 K.)

Az ítéletileg kimondott büntetések foganatosítása iránt a királyi *ügyészek* intézkednek. Ezért a kir. törvényszéki fogházak alattuk állnak. A büntetéseknek számtartás szempontjából fontos nemét a szabadságvesztés és a pénzbüntetések képezik. Az ügyészek tehát *számadási* kötelezettséggel terhelvék úgy a bűnügyi átalány, mint a fogházak tekintetében. A *járásbírák* saját fogházaikra nézve ügyészi teendőket is végeznek, minek folytán ők szintén vezetnek számadást. Az ügyészi számadásokra vonatkozólag lásd a 20,279/872. és a 11,216/872. I. M. szám alatti börtönháztartási szabályrendeletet, a fogház- és börtönkezelés tárgyában 696/874. I. M. szám alatt kiadott rendeletet; a bűnügyi átalányszámadásra vonatkozólag a 7626/874., 36,417/880. és 36,199/901. I. M. sz. a. rendeletet, nemkülönben a 2106/880. I. M. E. szám alatt kiadott rendeletet a különféle büntetések végrehajtása tárgyában. Végre az 5608/890. I. M. szám alatt az ügyészségi adminisztráció egyszerűsítése tárgyában kiadott rendeletet. Érdekesekek a bűnügyi költségvetésekre nézve az 1891. évi 21,815. igazságügyi, 59,495. pénzügyi és a 49,393. belügyi számok alatt kelt miniszteri rendeletek.

286. §. Országos fegyintézetek, kerületi börtön, gyűjtő-fogház, közvetítő intézet és állami fogház.

(R. k. 9. cz. 2.425,258 K ; r. b. 8. cz. 422,800 K.)

Ezek az országos letartóztató intézetek mindegyike külön igazgató- és tisztikarral bir. Minden ilyen intézetben az igazgató mellé egy ellenőr van rendelve. Ezek egyetemlegesen felelősek a házi pénztárért. Továbbá vannak gondnokok és tisztírnokok, kik az anyagkezelésért, az iparüzleti és élelmiszerekért felelősek. Az élelmezési és havi átalányról, valamint az iparüzleti pénzkezelésről havonként napló, az iparüzleti anyag- és készárúkról, a fegyőri és fegyenczruhátról, a keresmény- és tulajdonpénzekről és a segélyalapokról az iskolai és irodai átalányról félévi rovatszámadások terjesztetnek föl. Leltárt vezetnek az irodai, fegyházi és iparüzleti szerelvényekről és házi szerekéről stb. Az ide vonatkozó rendeletek a 2106/880. I. M. E. szám alatt, a fegyintézeti házzsabályok, valamint az ügyészségeknél említett háztartási és börtönkezelési rendeletek.

287. §. Büntetéspénzek országos alapja.

(R. k. 10. cz. 1.153,060 K ; r. b. 9. cz. ugyanannyi.)

Ez az alap az 1878 : V. t.-cz. értelmében létesített országos rabsegély- és javítóintézeti alap és az 1887 : VIII. t.-cz. alapján létrejött közigazgatási fogházak és tolonczházak alapja czimű két rendbeli alapnak az 1882 : XXVII. t.-cz. alapján történt egyesítése folytán keletkezett. Célja az utóbb említett törvényczikk 4. §-a értelmében javító-intézetek létesítése és fentartása, letartóztatási intézetek és fogházak építése és rabok segélyezése. Ezidőszerint öt javító-intézet van. Számtartás tekintetében az országos letartóztató intézetekhez hasonló felfogás alá esnek.

288. §. Telekkönyvezés.

(R. k. 11. cz. 15,054 K ; r. k. 3. cz. 570 K.)

A központi telekhivatal a vasutak és csatornák összpontosított telekkönyveire nézve, a budapesti kir. törvényszék mellett, a kir. igazságügyminiszterium felügyelete alatt áll. Költségeit a személyi járandóságokon és a csekély hivatali és irodai költségeken kívül, melyek a tárczából fedeztetnek, az illető szakminiszterium, esetleg

az érdekelt felek viselik. A hivatali és irodai költségekről a hivatal rovatos évi számadást vezet.

289. §. Az 1899 : XLVIII. t.-cz. alapján alkalmazott bírák személyi járandóságai és törvények szerkesztése.

(Rend. kiad. XXI. fej. 12. cz. 83,340 K.)

Az idézett törvényczikk értelmében az igazságügyminiszter felhatalmaztatott, hogy bírósági és ügyészégi tagokat, saját beleegyezésükkel 1904. év végeig ideiglenesen alkalmazhasson az igazságügyminiszteriumban.

290. §. Országos bírósági vegyészeti intézet.

(Rend. kiad. 13. cz. 19,600 K. Bev. 10. cz. 400 K.)

Az országos vegyészeti műterem rendeltetése, hogy közegei a bűnügyi vegyész vizsgálatot teljesítsék. A dologi kiadásokról rovatos évi számadást vezet.

XXVI. FEJEZET : HONVÉDELMI TÁRCZA.

(1902. r. k. XXIII. fej. 1—11. cz. 37.791,890 K ; VI. fej. nyugd. 13. cz. 2.188,000 K ; IX. fej. tárczakölcs. 7. cz. 759,439 K ; Rendkívüli kiadások XV. fej. 1. és 2. cím 975,762 K ; beruházások IX. fej. 1. és 2. cím 510,000 K.)

291. §. Központi igazgatás.

(R. k. 1. cz. 674,580 K.)

A honvédelmi miniszterium (37. és 39. §.) elnöki osztályán kívül *huszonegy ügyosztályban* végzi teendőit. Az elnöki osztály személyzeti, s más discretionalis ügyeken kívül foglalkozik az ügyosztályok és a tárczaszámtartós ág ügyforgalmával. Az osztályok ügycsoportokban vannak. Az *első* csoport a katonai általános közigazgatási, mozgósítási és személyzeti ügyeket tárgyalja ; a *másodikban* a népfelkelési ügyek, legénységi kiegészítési és iskolaügyek, s a honvéd nevelő- és képzőintézetek összes ügyei tárgyaltnak ; a *harmadikban* a hadbiztossági, vagyis : gazdasági ügyek, a csapatok felszerelése, élelmezése és elhelyezése van. Ez vezeti a tárcza költségvetés és zárószámadás szerkesztését, általában a számtartásra

vonatkozó ügyeket. A *negyedik* csoport a védtörvényre és védrendszerre vonatkozó elvi kérdéseket tárgyalja, s a hadsereg és honvédség kiegészítésére vonatkozó törvények végrehajtásáról, s ennek ellenőrzéséről gondoskodik. A *ötödik* csoport beszállásolási, lőügyi, iskolai és alapítványi, felülvizsgálati és ellátási ügyekkel foglalkozik. A *hatodik* és *hetedik* csoport feladata a hadi kötelék alól való fölmentések, elbocsátások, továbbá e kötelékben levők nősülési és nyilvántartási ügyeinek intézése, a hadkötelezettség ellen elkövetett visszaélések iránti intézkedések, valamint a magyar-horvát iratok fordítása. Csoporton kívül tárgyaltnak az *orvosi*, a *hadbírói* és *csendőrségi* ügyek, melyek közvetlenül az államtitkár alá vannak rendelve.

Mint minden miniszternek és hatóságnak, úgy a honvédelmi-
nek is vannak segédhivatalai. Van végül kézi pénztára is, melyet a segédhivatali főigazgató kezel. A *tárczaszámtartóság* költsége, a többi tárczáktól eltérően, nem a központi igazgatás címében van befoglalva, hanem a tárczának önálló címét képezi, s mint ilyenről a 320. §-ban lesz szó. Különben is a központi igazgatás címén csak a miniszterium polgári tagjainak illetményei vannak felvéve. A központban működő katonáké ellenben a csapatok, a csendőrség, hadbíróság, hadbiztosság stb. címek alatt vannak.

292. §. Honvédségi intézetek.

(R. k. 2. cz. 2.298,284 K.)

1. A központi *ruhatár* a csapatok felruházására és felszerelésére szolgáló czikkeket a szállítóktól átveszi és a csapatokat azzal a szükséghez képest ellátja. Ügyvitele katonai, gazdasági és műszaki természetéhez képest parancsnokságra, számtartó irodára, hat átvételi és hat raktári osztályra oszlik. (1894. évi 1169. eln. sz. és a szolgálati utasítás; 1898. Rendeleti Közlöny 20. és 62. sz.) 2. A központi *fegyvertár*- és *lőszerbizottság* feladata a fegyvereknek a szállítóktól való átvétele és a csapatokhoz való kiszállítása, a csapatok használatában megrongált fegyverzet kijavítása és a budapesti lőszergyár működésének ellenőrzése, az ezáltal megújított töltények átvétele és a csapatokhoz való kiszállítása. (1894. évi 1716. eln. sz. és a szolgálati utasítás) 3. Honvédképző és -nevelő intézetek, a budapesti Ludovika-akademia és soproni főreáliskola, s a pécsi és nagyváradai hadapródiskola. (1898. Rend. Közl. 11. sz.) 4. A honvéd-

menház az 1848/49-ik évi rokkant honvédek számára van alapítva. (1881. évi 6071. és 1882. évi 16. eln. sz.) Ezek az intézetek gazdasági és műszaki ügyekben közvetlenül a honvédelmi minisztériumnak; katonai szolgálati ügyekben pedig a kerületi parancsnokságnak vannak alárendelve. Költségeiknek fedezésére a honvédelmi miniszter az illető állampénztáraknál hitelt nyit. A gazdasági ügyek ellátására az intézeteknél egy-egy kezelő (ellenőrző) és egy pénztári bizottság van szervezve.

293. §. Ujonczozás-felülvizsgálati költségek.

(R. k. 3. cz. 60,000 K.)

Ez alatt az ujonczozások felülvizsgálatánál és Horvát-Szlavonországban az ujonczozásoknál is működő polgári tisztviselők úti költségeire és napi díjaira, valamint a hadkötelesek élelmezésére, beszállásolására, végre a tengeren túli tartományokban, valamint más távolabbi külföldi helyeken tartózkodó vagyontalan, de hadképes hadkötelesek haza szállítására és más apróbb kiadásokra szánt költségeket kell érteni.

294. §. Honvédfőparancsnokság.

(R. k. 4. cz. 164,185 K.)

Ez a honvédség katonai kiképzésével foglalkozik és gyakorolja a birói felsőbbbségi jogot a tisztek és a legénység fölött. Gazdasági hatásköre nincs. (1890: V. t.-cz.)

295. §. Kerületi parancsnokságok.

(R. k. 5. cz. 951,766 K.)

Ilyen a magyar állam területén hét van. Gazdasági tekintetben mint igazgató-hatóságok jelentkeznek. Számfejtési teendőkre minden kerületi parancsnokságnál egy számtartósági tisztviselő van beosztva. (1894. Rend. Közl. 37. és 1895. 35. sz.)

296. §. Csapatok.

(R. k. 6. cz. 32.369,294 K; atm. 2. cz. 972,562 K; beruh. 2. cz. 360,000 K; r. b. 2. cz. 75,560 K.)

Ezek a honvédgyalogság 28 ezredéből, a honvédhuszárság pedig 10 ezredéből és a koronaőrségből állnak. Mindegyike gazda-

sági tekintetben önálló számadó testet képez. A gazdaság ellátására minden számadó testnél kezelő (ellenőrző) bizottság van, mely az ezredeknél egy törzstiszt-elnökből, az élelmező tisztből és az ezred kezelő (számtartó) tisztjéből áll. Az ezredeknél fölmerülő költségek fedezésére minden számadó testet állandó pénzkészlettel látnak el. A koronaörségnek hitelt nyitnak. Az ezred pénzkészlete a csapatpénztárban van elhelyezve és minden hóban az állampénztárakból kiegészítik. A csapatpénztárt a pénztári bizottság kezeli. A pénztári bizottság három tagból áll, ú. m. a csapatparancsnokból, mint elnökből és két főtisztből. A pénztári bizottság tagjai nem lehetnek egyszersmind a kezelő bizottság tagjai. A pénztári bizottságnak csak akkor szabad fizetni, ha a pénztári okmányokat a kezelő bizottság számfejtí, a csapatparancsnok pedig utalványozási záradékkal látta el. A pénztári naplót minden hó 26-án lezárják és úgy a kezelő mint a pénztári bizottság záradékával ellátva, a következő hó 10-éig a kerületi parancsnoksághoz, onnét pedig a honvéd-számtartósághoz küldik. Kisebb fizetségekre a kezelőtisztnak kézi pénztára van. A koronaörségnél a parancsnok és kezelőtisztből álló bizottság végzi a pénztárosi és ellenőrzési teendőket.

297. §. Csendőrségi költségek.

(R. k. 7. cz. 90,178 K.)

Az országos csendőrség költségeit a belügyi tárczánál tárgyaltuk. De katonai tekintetben a csendőrség a honvédelmi miniszterium alatt áll, s ezért van egy csendőrségi osztálya, melynek költségei a honvédelmi tárczában fordulnak elő.

298. §. Honvéd-hadbiróság.

(R. k. 8. cz. 259,936 K.)

Ez a honvédségnél az igazságügyi szolgálatnak a vezetésére és ellátására van hivatva.

299. §. Honvéd-hadbiztosság.

(R. k. 9. cz. 358,503 K.)

A hadbiztosság mindazon közigazgatási ügyek végzésére van hivatva, mely a honvédcsapatok élelmezésére, ruházatára, felszerelésére és elhelyezésére, valamint az ezen szolgálati ágakból kifolyó

gazdálkodás közigazgatási ellenőrzése körül felmerülnek. (1890. R. K. 31. sz.)

300. §. Honvéd-számtartóság.

(R. k. 10. cz. 373,600 K.)

A honvéd-számtartóság három főosztályban tíz osztályra oszlik. Az *első főosztályba* tartoznak: az összes honvédcsapatok és intézetek havi számadásainak szigorlata és az ebből kifolyó közigazgatási számvevőségi segédszolgálat; a *másodikba* a ruházati és felszerelési ügyek, anyagszámadások, anyakönyvvezetés, egészségügyi intézetek, honvédelmi miniszteri letétek nyilvántartása, építkezési és nyugdíjazási ügyek és az ebből kifolyó közigazgatási számvevőségi segédszolgálat; a *harmadikba* a számfejtés, könyvelés, állampénztárak, honvéd nevelő- és képzőintézetek, alapítványok, költségvetési, zárószámadási és egyéb ezen ügyekből kifolyó közigazgatási számvevőségi segédszolgálat. 1890. R. K. 15. és 1897. 55. sz.

301. §. Alapítványi helyek a közös katonai intézetekben.

(R. k. 11. cz. 191,564 K.)

E cím alatt a magyar állampolgárok fiai részére adományozandó 250 alapítványi hely költségei vannak fölvéve (1892: XXV. és 1897: XXII. t.-cz.).

Források a honvédelmi tárczához.

1. Illetékszabályok a m. k. honvédség részére 1896. 2. Utasítás a m. k. honvédség kezelő-bizottságainak gazdaszatkezelési ügyvitelére nézve 1893. 3. Utasítás a m. k. honvédség alosztályainak gazdaszatkezelési ügyvitelére nézve 1893. 4. Pénztárkezelési utasítás a m. k. honvédség számára 1893. 5. Utasítás a gazdaság kezelésére és elszámolására, a honvéd nevelő- és képzőintézetekben 1898. 6. Utasítás a m. k. honvédcsapatok és intézetek részére, a ruházat és felszerelési cikkekkel való gazdálkodás és azok elszámolására nézve 1893. 7. Fegyverzet és lőszer kezelésére és beszámolására vonatkozó ideiglenes utasítás 1888. 8. Ideiglenes utasítás a csapat- és alosztály-parancsnokságok átadása (átvétele) alkalmával követendő eljárásra nézve gazdaszatkezelési szempontból 1877. 9. Utasítás a m. k. honvéd-közétkezési bizottságok részére 1892. 10. Utasítás a m. k. honvéd-kórházakban való élelmezésre 1896. 11. Szabályzat a m. k. honvédkerületi fogházak, valamint a honvéd tábori fogdák gazdaszatkezelési ügyviteléről. 12. Szabályzat a m. k. honvédségi szállítmányvezetők számára 1893. 13. Utasítás a felszámítási fedezetek (engedélyek) elengedések és kártérítési tárgyalásoknál követendő eljárásra nézve 1888. 14. Ideiglenes utasítás a honvédelmi javadalmazást terhelő fizetésekre birói vagy közigazga-

tási úton elrendelt előjegyzéseknél, azután a levonások foganatosításáról és illetékvisszahagyásoknál követendő eljárásra nézve 1887. 15. A közös hadsereg és a m. k. honvédség egyéneinek katonai ellátásáról szóló 1875. évi LI. t.-cz. és utasítás 1876. 16. Keresztelési, esketési és halotti anyakönyvek vezetésére és elhelyezésére vonatkozó utasítás 1879. 17. Utasítás a szolgálat kezelésére a honvéd-sátortáborban 1882. 18. Utasítás a honvédség élelmezésére 1896. 19. Alapszabályok a m. k. honvédtiszti özvegyek és árvák segélyellátási intézete számára. 1884. 20. Utasítás az állományvezetésre a m. k. honvédségnél 1892. 21. A m. k. honvédség lőügyeire vonatkozó szabályok 1878. 22. Ideiglenes utasítás a m. k. honvédc csapatok vonatanyagának kezelésére és elszámolására 1887. 23. Utasítás a közös hadsereg és honvédség beszállásolásáról szóló 1879. évi XXXVI., 1895. évi XXXIX. t.-cz. végrehajtása tárgyában 1895. 24. Útmutatás az újonnan építendő laktanyák tervezésére 1896. 25. Útmutatás az újonnan építendő betegápoló-házak és csapatkórházak tervezésére 1896. 26. Utasítás a hadsereg élelmezésére nézve 1893. 27. Végrehajtási utasítás a hadsereg, had-tengerészet, honvédség és népfölkelés tiszti és legénységi özvegyeinek és árváinak ellátásáról szóló 1887. évi XX. t.-czikkhez 1887. 28. Katonagyógyszer-árszabás 1893. 29. Utasítás a m. k. honvédkerületi parancsnokságok utalványozási, számfejtési és számellenőrzési szolgálatának teljesítésére nézve 1894. 30. Utasítás az 1897. évi XX. t.-cz. végrehajtása (számtartása) tárgyában.

BEFEJEZÉS.

302. §. Számtartásunk multjából.

(Alkotmányunk, származás, főkorszakok, három, időszerint, tényezők, század, jelleg, összehasonlítás, irók, összefüggés, harmadik, akkor, menekülés, általában, ágak, megfelelő, zavarok, 1761, független, kamara, felfüggesztő, alapelvek, ma, összeegyeztetés, 1773, alárendelt, önálló, 1783, kiterjesztés, zárószámadás, 1792, ellenörködés, főszámtartóság, elnök, ügy, 1802, küzdelem, 1805, vezérlő, 1854, uralkodó, 1866, elvek, felfüggesztő, helyettesítés, alkotmányos, terjedtek, egységes, mellé és alá, magasabb, újítás, régi, főkönyvnek, életbeléptetés, bizonyult.)

A magyar állami számtartás jelenleg érvényben álló rendszere még az alkotmányunk visszaállítása előtti időkből: az osztrákoktól származik. Multja tehát egész 1867-ig azonos az osztrák számvitelével. Ennek két fejlődési főkorszakát különböztetjük meg. Az első a kincstári számtartás régi rendszerének kora: a mult század közepéig, a második az új rendszeré: napjainkig. A régi rendszernek újból három fejlődési stádiuma van.

Az első, midőn a számvitel csak időszerint való chronologikus följegyzésekből állott. Ez azonban a kézzel fogható vagyonnak és

használó változásainak mennyiségén kívül, egyéb tényezőről nem tájékozott. Hogy tehát a számtartás a minőségről, az egyes bevételi források és kiadási ágazatokról és a hátralékokról is felvilágosítást adhasson, körülbelül a XV. század elején — ez a *második* korszak kezdete — a csak chronologikus számtartás teljes mellőzésével, egy neme a számlás (cím, rovat) vagyis: jellegszerinti számtartásnak rendeztetett be oly módon, hogy e számlák csak az utalványok bejegyzését, az illetményeket ölelték fel. A hátralékokat a kéznél levő teljesítési, lerovási okmányoknak a számlákkal való összehasonlítása alapján határozták meg és vitték át a jövő évi számlára. E rendszer az elsővel szemben csakugyan fejlődést mutat, s midőn a XVI. században általánosan elterjedt: a korszak írói arról, mint nagy haladásról emlékeznek meg. Ennek a rendszernek a pénztári kezelés mellőzésében rejlő hiányosságát, később az által iparkodtak pótolni, hogy a jellegszerinti könyvek mellett, az előbb felhagyott időszerinti följegyzéseket, vagyis: naplókat is vezetni kezdték, a nélkül, hogy ezeknek tételeit a könyvekkel rendszeres összefüggésbe hozták volna. Így a naplók is, a könyvek is csak első följegyzések voltak. Ez volt *harmadik* fejlődési stádiuma a régi rendszernek.

A lassan fejlődő, s ezért akkor feladatának még megfelelni nem tudó, *kincstári* egyszeres *rendszer*től időközben kétszer is, még pedig a múlt század elején és közepén *menekült* az osztrák államháztartás, a francia állami számvitelben akkor már nagy kifejlődésnek örvendett *kettős*, vagyis kereskedelmi *rendszer*hez. Azonban mindkétszer csakhamar *visszatért* a kincstári rendszerhez, meggyőződven, hogy a mi állami gazdaságunk berendezésének, az ismert számviteli rendszerek közül, akkori fogatkozásai dacára is, *általában* leginkább a kincstári néven ismert számviteli rendszer felel meg, s hogy így nem ennek teljes félretolására, hanem ennek keretén belől, az egyes gazdasági ágak természetének lehetőleg megfelelő rendszer alkalmazására kell törekednie.

Így experimentálva, a legnagyobb zavarok közt érte meg az osztrák állami háztartás a múlt század közepét. Ekkor, 1761-ben állította fel Mária Terézia a *kormánytól független*, csak az uralkodónak alárendelt udvari *számvevő kamarát*, melynek többek közt a számviteli rendszer reformálását is kötelességévé tette. E roppant hatalommal: (cum effectu suspensiva) *felfüggesztő előzetes ellenőrködési joggal* és az összes birodalmi számvevőségekre kiterjedő hatáskörrel felruházott legelső számvevőszék, állapította meg a kincstári szám-

viteli rendszernek amaz alapelveit, melyeket az általános részben ismertettünk, s melyek a későbbi változások daczára nagyrészt ma is érvényben állanak, s az állami háztartásban addig nem ismert rendet és világosságot hozva be: a monarchia határain túl is méltó elismerésben részesülnek.

A kormány azonban ily hatalmas számvevőszék létét saját felelősségének és működésének önállóságával összeegyeztetni nem bírván: Mária Terézia azt 1773-ban feloszlatta, s a megcsonkított hatáskörrel bíró új *számvevőszéket a kormánynak rendelte alá*. II. József azonban ha nem is állította vissza régi jogkörét, mégis önállóvá tette azt; mert 1783-ban *kivette a kormány alól*; hatáskörét az egész monarchiára, a magyar korona országaira, Németalföldre és Lombardiára kiterjesztette, úgy hogy Ausztria már ekkor egész háztartásáról rendszeres zárószámadással birt. II. Lipót 1792-ben feloszlatta az *önálló számvevőszéket*, s az ellenőrködési hatalom gyakorlatát *az államtanácsra bízta*. Ennek rendelte alá a számviteli szolgálat felügyeletére szervezett *állami főszámtartóságot* is (Staats-Haupt-Buchhaltung), melynek újból az egyes udvari és országos számvevőségek voltak alárendelve. Igaz, hogy 1794-től 1796-ig az elnök újból csak az uralkodónak volt alárendelve, de maga a számtartóság és az ügy független állását annyira elvesztette, hogy 1802-től kezdve a számtartóságok már éppen az illető udvari és országos hatóságoknak lettek alárendelve.

A végrehajtó és ellenőrködő közegek között a hatalomért folytatott e harmincz-negyven évi folytonos küzdelem után állították fel: 1805-ben az egész monarchiára kiterjedő hatáskörrel, de csak az utólagos ellenőrködés gyakorlására hivatott: *államszámtartási vezérő igazgatóságot* (General-Rechnungs-Directoriumot), mely 1854-től *főszámtartó és ellenőrző hatóság* (Oberste Rechnungs- und Controls-Behörde) néven, újból csak az uralkodónak alárendelve működött egész 1866 végéig.

A legelső önálló számvevőszék által felállított számviteli elvek egy viszontagságteljes századon keresztül annyira helyeseknek bizonyultak, hogy az előzetes felfüggesztő ellenőrködésnek, a költségvetésben gyakorolt előzetes közjogi ellenőrködés által való helyettesítését kivéve, még az időközben beállott alkotmányos követelmények is inkább csak a számtartóságok szervezésére, mint magára a számtartás rendszerére terjedtek. Így lettek: a pénztárak az addig divott tárczarendszer helyett a forgalmi napló által egységes rend-

szerbe hozva; a számtartóságok az illető felelős kormánynak és hatóságoknak, az előzetes és utólagos számtartás czéljából *egészen helyesen* mellé- és alárendelve; az utólagos ellenörködés magasabb cathegóriái pedig, nevezetesen: a közigazgatási és közjogi így lettek, az önállóan szervezett állami számvevőszéknek, illetőleg magának a törvényhozásnak fentartva. A számvitelben magában újítást legfeljebb egy régi hibának ismétlésében: abban a törekvésben látunk, hogy a számtartás kereskedelmi *kettős* rendje, az állami gazdaság *nem* kereskedelmi ágazataiban alkalmaztassék. A mint hogy az összes főkönyveknek kettős rendben való vezetését, az alkotmányos kormány is elrendelte volt, a nélkül, hogy az állam főkönyvét kivéve, ez valahol életbeléptethetőnek, s a nélkül, hogy az az állam főkönyvének is helyesnek bizonyult volna.

303. §. Idegen számtartások.

(1—6, majdnem, parlament, hiteltúllépések, számadók, év végén, nem vezet, közigazgatási utólagos, 5, később, absolut, király, divott, házi, súlypont, évi számadás, könyvkivonat, !, számvevőszék, záradék, hitelmaradvány, comptabilité, kereskedők, alak, alap, utalványozás, számvevőszék, 19, pénztárak, bankár, üzlet, előleg, bank, alárendeltség, biztosíték, kiadási pénztárak, számolnak, háromszor, napló, 5, kimutatás, miniszterek, főkönyv, jelleg, 6—6, ellenjegyzés, tiltakozás, minta, bank, 29, 5, zárószámadás, 1861, átültetés, birodalmi tanács, számvevőszék és költségvetés, egységes folyó számla, csoportok.)

1. Már az előbbi szakaszból következik, hogy az *osztrák* számvitel berendezése a magyarral majdnem teljesen egyez. Nevezetesebb különbségek: hogy az ottani számvevőszéket a törvényhozó tényezők közül nem a parlament, hanem az uralkodó számvevő hivatalának tekintik, s ezért egyenesen ez utóbbinak is van alárendelve. Évi jelentéséből csak a költségvetési hiteltúllépésekre vonatkozó észrevételeket tárgyalják a parlamentben; egyebek fölött az uralkodó határoz. Az egyes miniszteriumok, nem egész tárczájukról számolnak az állami számvevőszéknek, hanem minden alárendelt utalványozó hatóság is önálló állami számadónak tekintetik. Az osztrák kormány csak év végén számol; a számvevőszék állami főkönyvet és hitelnyilvántartást nem vezetvén: a közigazgatási utólagos ellenörködés alig több névlegesnél. A pótutalványozási időszak 5 hónapból áll; ezért ott az évi zárószámadás nem a következő első, hanem a második évi költségvetéshez, vagyis: egy évvel később készül el, mint nálunk. (Lásd: a 156. §. 4. alatt a közös számvevőszékről elmondottakat.)

2. *Poroszország* 1850 óta ugyan alkotmányos állam, de számvevőszéke mégis megtartotta 1824-ben nyert merev absolutistikus szervezetét, elannyira, hogy a kormány számadásaira tett számvevőszéki észrevételek fölött egyenesen a király határoz: ő maga azt helybenhagyván vagy alkotmányos tárgyalás céljából a parlamenthez utalván. A porosz számvitel különben azonos, az alkotmány előtti időkben nálunk is dívott (ma csak házi pénztárainknál ott-honos) rendszerrel, mely szerint a pénztárak nemcsak a teljesítésről okmányolt napló-számadásokat, hanem az utalványozásról könyveket visznek, s ezekből jogcím- és jellegszerinti rovatszámadásokat (116. §.) könyvkivonatokat szerkesztenek. E rendszer szerint a számtartásnak súlypontja inkább a pénztárakban, mint a számtartóságokban van léteve, annál is inkább, mert ez utóbbiakhoz az okmányolt számadások, bírálat és utólagos ellenőrködés céljából, csak az év végén lesznek fölterjesztve. Évközben a számtartóságoknak könyvkivonatokkal kell beérniök. Ezek alapján vezetteti a pénzügyminiszterium (!) az államfőkönyvet és szerkeszti az állami zárószámadást is. Ezt a számvevőszék a pénztárak által neki is megküldött könyvkivonatok, valamint a számtartóságoktól megvizsgálás után hozzá érkezett pénztári okmányolt számadások alapján megbírálja és igazoló záradékkal látja el, esetleg: észrevételei kíséretében a királyhoz terjeszti fel. Poroszországban nincs pótutalványozási időszak, hanem hitelmaradvány kezelés (ú. n. Restverwaltung).

3. *Franciaország* számtartása (comptabilité) egészen eltér az eddig ismertettektől. Nevezetesen meglátszik rajta, hogy jövedelmeit egy időben kereskedők, bérlők kezelték. Ennek maradványa a francia állami háztartásnak kereskedelmi alakja, s a kettős rendszerű könyvvitelnek ennél általában alkalmazott jelszavai és formái. Mert kettős könyvvitelnek — e rendszer valódi értelmében — éppen úgy nincs alapja a francia állami életben, mint nincs Németországban vagy az osztrák és a magyar birodalomban. Az utalványozás mint nálunk, a miniszteriumokra és az ezek alá rendelt hatóságokra van bízva. Ezek utalványozásaikról külön számot visznek és adnak az állami számvevőszéknek. Az utalványozási év 19 hónapból áll. A pénztárakra Franciaországban még Poroszországnál is nagyobb súly van fektetve; mert a *bevételek* kezelése, megyék szerint állami *főadószedőkre* van bízva, kik azonban, folytak be vagy sem az állami bevételek: a hó végén a lejárt összegeket (mintha a kerület jövedelmei nekik bérbe volnának adva) a köz-

ponti pénztárba beszolgáltatni tartoznak. És be is szolgáltatják, mert az adózóktól készpénz helyett rendes bankári jutalék mellett váltókat is elfogadnak: jogosítva vannak általában takarékpénztári üzletet vinni. Sőt szükség esetén még előlegeket is adnak az állami háztartásnak, úgy hogy minden ily főadószedő pénztára — saját területén — mint a Franciaország egész területét behálózó valamely állami bank közege jelentkezik. Alájuk vannak rendelve fegyelmileg és számadás tekintetében a kerületi és a különleges pénztárak pénztárnokai, úgy hogy a főadószedő saját területének összes jövedelmeiért számadó tisztviselője az államnak, s mint ilyen 50,000—300,000 frank biztosítékot tesz le. A kiadások teljesítésére külön pénztárak vannak, élükön *fizető-mesterekkel*, kik az adószedőktől nyerik pénztáraik készleteit, s kiknek az utóbbiak lehető kiadási okmányait készpénz helyett adják át. Úgy az adószedők, mint a fizető-mesterek a pénzügyminiszterium útján az állami számvevőszéknek számolnak. Még pedig havonként háromszor: 10., 20. és utolsóján naplóval, s minden hó 1-én a bevételeknek a kiadásokkal való összehasonlítása után mutatkozó pénzmaradványokról sommás, és 5-én részletes kimutatással. A tárcza-miniszterek csak a terhükre fizetett kiadásokról (a bevételekről nem) kapnak számadásokat. Az állami főkönyvet a pénzügyminiszteriumban vezetik. Ez szerkeszti az állami zárószámadást is, melynek a pénztáraktól érkezett számadásokkal való egyezését, a legfőbb törvényszéki jelleggel bíró állami számvevőszék vizsgálja meg.

4. A *belga* állami számvevőszéket a király és a felsőház befolyása nélkül a képviselőház 6—6 évre választja. E számvevőszék minden utalványozást, szerződést stb. ellenjegyez. Más szóval: annyiban előzetes ellenőrzési joggal bír, hogy tiltakozása ellenére csak a minisztertanács intézkedhetik. A számvitel és a pénztári szolgálat francia mintára van berendezve, csak hogy itt a főadószedőket a belga bank helyettesíti, s az utalványozási időszak 22 hónapra terjed. Az igénybe nem vett hitelek csak 5 év múlva évülnek el, úgy hogy folytonosan 5 évi számadás van munkában. Valamely évről tehát teljes zárószámadást csak 5 év múlva lehet szerkeszteni: a mi csakugyan czélszerűtlen berendezés.

5. Az *orosz* állami számvitelt 1861-ben szervezték újra. E czélból előbb majd minden európai államban tanulmányokat tettek, s az itt czélszerűeknek talált intézményeket iparkodtak átültetni. Jellemző tehát nem igen lehet, de nincs is az orosz állami szám-

www.books2ebooks.eu